



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ARNE STEVNS

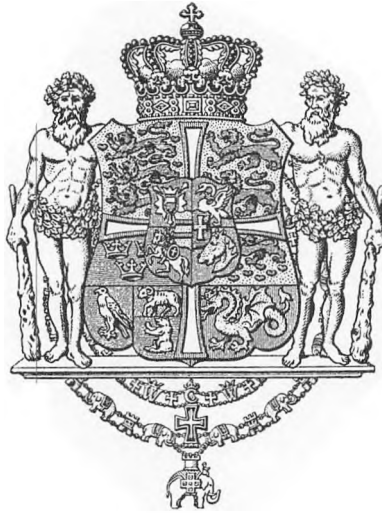
VOR HÆR
I KRIG OG FRED

BIND II



NORDISKE LANDES BOGFORLAG

MCMXLIII



ENEVÆLDENS SAMFUND OG HÆR

★

DEN SKAANSKE KRIG

★

STORE NORDISKE KRIG OG
SØNDERJYLLANDS BEFRIELSE



ARVEHYLDNINGEN I KØBENHAVN 1660

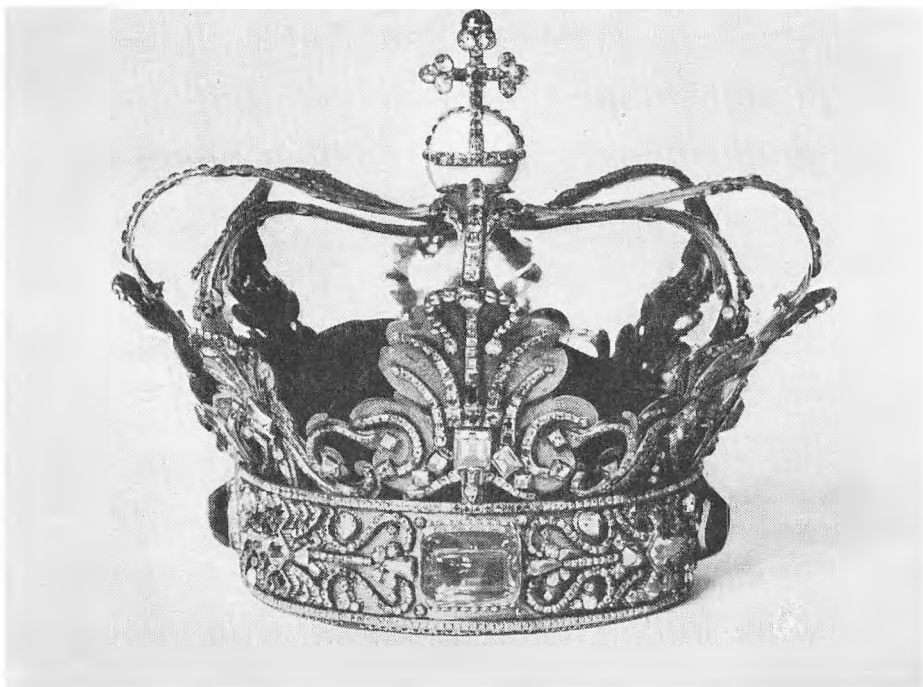
Maleri fra 1660 paa Rosenborg af Wolfgang Heimbach. Militæret og Borgerskabet, Enevældens Hovedstøtter, paraderer paa begge Sider af den røde Løber mellem Slottet og Tronen foran Børsrampen. Bemærk i Baggrunden til højre Christian IVs Proviantgaard og Tøjhus; til venstre Holmens Bro og Kirke. — Fot. Rosenborgmusæet.

KAPITEL I

FOLK OG VÆRN I ENEVÆLDENS FØRSTE AARHUNDREDE

»DEN beste begyndelse till alting er at begynde med Gud«, staar som Indledning til første Punkt i Kongeloven af 14. November 1665. Gud og Kongen er Motto over Enevælden i Danmark. Intet andet Land har saa klart og absolut formuleret den regerende Fyrstes totalitære Magt. I Kongeloven — der først offentliggjordes 1709 — findes vel Magtbegrænsninger; men de er ønskede af, ikke paalagt, Kongen. Han forpligtes »i tusinde Leed« til Kristendom efter den augsburgske Konfession af 1530, til at bevare Riget udelt »effterdj fornufften og den daglige forfarenhed nocksommeligen lærer, at een samblet og sammenknyttet magt er langt sterckere og aff større kraft og fynd end den, som er adskillt og adspredt«, hvorfor »disse Vore Riger og alle de Lande, som Vi nu virckligen besidde eller og i fremtiden kunde haffve ArffveRett og billig tiltale till, ingenlunde maa adskillies, skiffes eller deelis«. Dette kunde synes nærliggende Ønske for enhver Fyrste; men i det store og indflydelsesrige Tyskland havde samlet Arv til en enkelt Tronfølger ikke været Skik. Arvedelingen i Hertugdømmerne havde for os ført til den ulyksalige Konflikt mellem Kongehuset og Holsten-Gottorp, som endte med Tabet af Slesvig-Holsten.

Bortset fra de selvvalgte Magtbegrænsninger var Kongen i Ordets videste Forstand enevældig. Betragter man Udviklingen under denne Regeringsform, er det iøjnefaldende, hvor langt folkeligere, dygtigere og smidigere den var gennem et Par Sekler end den forudgaaende Tids Adelsvælde. Enevælden blev Borgeraandens Epoke. Det tog lang Tid, før Bønderne kom med i Udviklingen. Det varede



ENEVÆLDENS KONGEKRONE

Modsat de tidligere Kroner er den lukket med Bøjler fra de 8 diamantbesatte Palmetter mod den diamantkorsprydede, blåa Kugle. Der er talrige Diamanter overalt og 5 store Ædelstene i Ringen — 2 Safirer, 1 Rubinapnel og 1 Granat — i forreste Palmet en stor Diamant. Frederik III lod den i al Hemmelighed udføre hos Paul Kurtz 1685—70 i København. F findes paa Rosenborg. Benyttet af alle Enevoldskonger fra Christian V til Christian VIII Inclusive. Vurderedes sidst 1858 til 314.000 Rigsdaler. — Fot. Rosenborg.

længere, inden Borgerskabets Bitterhed mod de adelige Godsejere forsvandt — om det overhovedet er sket. Der gaar en ubrudt, borgerlig Front mod Herremændene fra Enevoldsmagtens Indførelse til vore Dages Majoratslov og Udstykningskrav.

En slet Administration blev forbedret ved Indførelsen af Kancelli- og Kollegiestyre i Stedet for det adelige Rigsraad, der »ikke havde evnet at fremskaffe rigtig faste og sikre Former for den centrale Administration«. Professor Fabricius fremhæver Manglen paa Sagkundskab hos de unge Adelsmænd, der beslaglagde de mere betydende, underordnede Stillinger, men ogsaa hos den øverste Rigsraadsledelse. Raadet var »for stort til at kunne tage Del

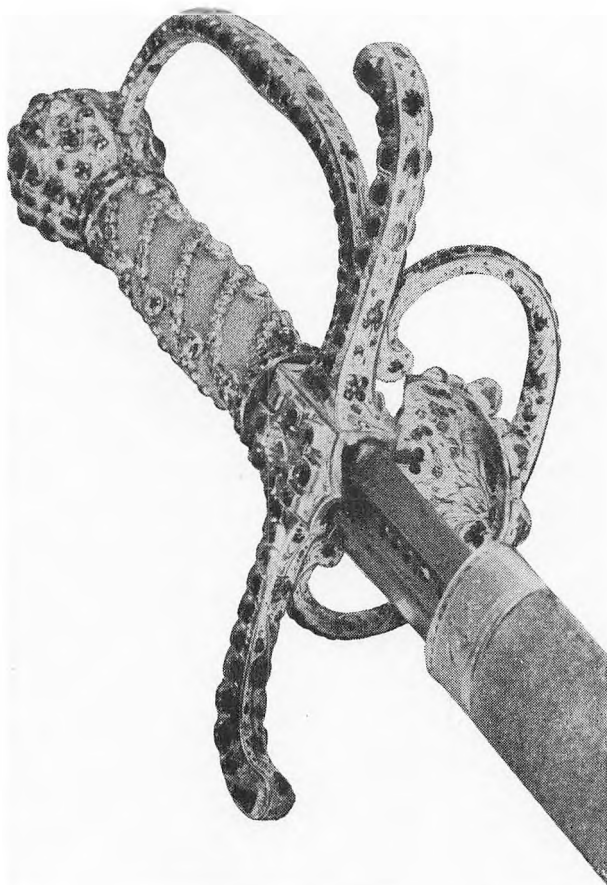
i Forvaltningen, det manglede de fornødne Kundskaber og havde ingen fast administrativ Virksomhed«.

For Borgerne blev Enevælden en gylden Tid, og da Kongemagten omsider fik Overtaget i Tovtrækningen med Godsejerne, fulgte Bøndernes Befrielse fra Herremandsvældet. Med de Begrænsninger, som menneskelige Fejl og Fald betinger, regerede Enevoldskongerne gennem klogt valgte Embedsmænd overraskende godt, retfærdigt og demokratisk.

Kongemagten vedblev at føle sig i Opposition til den gamle, danske Adel, der hav-

de skrevet saa haarde Haandfæstninger. Den ønskede at staa stærk og uafhængig og skaffede sig tro Tjenere dels ved at optage borgerlige i Centraladministrationen og gennem Rangforordningen ligestille de bedst egnede med Adelen, dels ved at indkalde udenlandske Dygtigheder, hvis Virke paa mange Omraader blev til Gavn for Rige og Folk, skønt man i Tidens Løb gerne rettede Bebrejdelser mod Enevældens Konger og nære Hjælpere for at være »unationale«.

Dr. phil. Hans Jensen gør opmærksom paa, at der herskede en



ENEVÆLDENS KRONINGSKAARDE

Hører til Kronregalierne i Rosenborgsamlingen. Billedet viser det pragtfulde, skønt svungne, ædelstensprydede Hefte. Benyttet første Gang 1671. — Fot. Rosenborg.



KRONINGSPOKALEN

Et af Rosenborgsamlingens Kronregalier. Det herlige Guld-
bæger er udført 1653 af H. C. Brechtel i Hamburg. — Fot.
Rosenborg.

vis kosmopolitisk Indstilling i Europa. Den stærkt aktive Nationalisme hører egentlig først til i Slutningen af det 18. Aarhundrede og i Napoleonstiden.

»I smaa, tyske Fyrstendømmer sad dygtige Folk og kunde vanskeligt faa Brug for deres Evner under de hjemlige Forhold; den forholdsvis store dansk-norske Stat bød paa bedre Muligheder, og derfor gik fremragende Folk som Bernstorfferne i dansk Tjeneste, men absolut ikke med det Maal for Øje at fortyske den Stat, hvortil de kom . . . Vi skal sikkert ikke beklage, at der her i Landet kom til at virke en Række af dygtige, tysk fødte Ministre, der ud fra en klar Erkendelse af Landets Stilling især blev grundlæggende for den maaltbevidste, danske Freds- og Neutralitetspolitik, men ogsaa paa indrepolitiske Omraader gjorde en betydningfuld Indsats til Folkegavn i Pagt med Folkeaadens.

Mellem Danmark og det Konglomerat af Smaastater, som var Tyskland, herskede hverken politisk eller national Spænding — den kom først med Tysklands Samling til en stedse fastere Enhed og faretruende Vælde. Det er ejendommeligt, at naar der i Folket kun følte ret forbigaaende Vrede mod England trods dets brutale Overfald og Ydmygelsen af Danmark i 1807, er Grunden blandt andet, at de førende, fra Tyskland indvandrede, Slægter afskyede Napoleon, som havde mishandlet deres Hjemland, og følgelig nærede Sympati for den Magt, som blev førende i Kampen mod

ham. Dansk Sympati for England har sine dybe Rødder i Tyskland.

Enevælden overtog et økonomisk Fallitbo, og for adskillige Danske blev Tilværelsen alt andet end bekvem. Især Bønder og Soldater levede i største Armod. Arbejdsløshedsproblemet fandtes ogsaa for et Par Sekler siden. Mange Husmænd og Landarbejdere »have vel Kræfter, men haver intet at fortjene«. Lønningerne laa meget lavt. »Hvor langt«, spørger en Præst i det 18. Aarhundrede, »skal 2 Mark og 4 Skilling om Ugen række for

en Tærskemand til Føde og Klæder for Hustru og Børn, Ekstraskat og Husskat, til Tørv, Langhalm, Sengeklæder etc?«. Han fortæller, at i daarlige Aar fik man i Husmandshjæmmene kun Vand at drikke og af varm Mad kun Brødskorper kogt i Vand med lidt Sirup og Kaal kogt i Vand uden Sul. Paa samme Niveau levede Soldaterne. For overhovedet at kunne eksistere drev de Handel eller Haandværk i Fritiden, men blev derved til Plage for Borgerne, de gik i Næringen. Klagedes der kraftigt over dem, spærredes i Reglen disse beskedne Udveje. Da var kun Konernes Skørlevned tilbage som Indtægtskilde eller »Tyverie, Klammerier eller andre Insolentier«. Soldater og Baadsfolk lod deres Kvinder »trygle paa Gaderne«. Gifte sig som Soldat under saadanne Kaar var ikke fristende, og der vistes da ogsaa den største Lømfældighed i »Lejer-



GENERALLØJTNANT, BARON HENRIK RUSE RYSENSSTEEN (1624—1670).

Indvandret Hollænder adlet under Navnet Rysenssteen. Indlagde sig Fortjeneste ved at udbygge Københavns Befæstning, — herunder Opførelsen af Kastellet, »Citadellet Frederikshavn« — i Aarene 1664—68. Efter Stik paa St. kgl. Bibliotek, Westergaard: »Danske Portrætter«. — Fot. Folker.

maalssager« over for militære, som faktisk upaataalt kunde besvangre mindst een Kvinde.

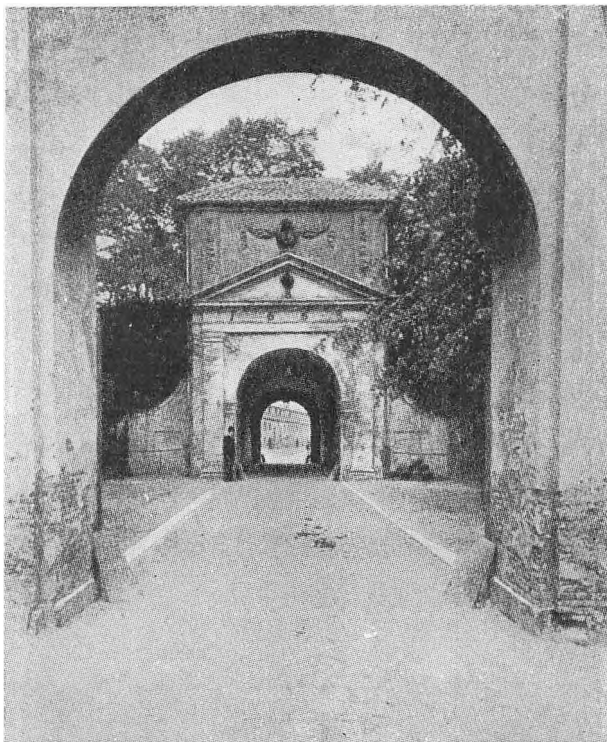
Straffene vedblev at være haarde, og Bøddlerne havde travlt, omend Tortur indskrænkedes en Del. De blev storagtige og skruede deres Honorarer op i en saadan Grad, at Staten 1692 maatte fastsætte en fælles Priskurant for, hvad Skarpretteren kunde tilkomme: »For et Hoved med Sværd at afhugge 10 Rdl., med en Øxe 8 Rdl., for een at hænge 10 Rdl., for een at slaa Arme og Been i Stykker paa og lægge paa Steile 14 Rdl., for hvert Knib med gloende Tænger 2 Rdl., for at slaa Navne paa Galgen 2 Rdl.«. Det sidste benyttedes over for Desertører og havde Uærligheds Virkning. Idømte Bøder tilfaldt filantropiske Formaal, Krigs-Hospitalet, naar det var i Drift, eller »Officeers Enke-Cassen«.

De civile var uvenlige mod Soldaterne, selv i Kirken. Der klages til Kongen over, »at Bønderne og Bønderquinderne med ingen god Villie skal ville forunde de Militaire og Hustruer Plads hos sig«. Døde en Soldat, blev han saa skødesløst begravet, »at Liget efter kort Tids Forløb ligger blot uden Jord over, hvilket imidlertid foraarsager en giftig Stank, hvorved Luften kan vorde inficeret«. Det var ikke underligt, om der nu og da »fornemmes en stor Af-skye og Uvillighed overalt iblandt det unge Mandskab til at lade sig enrollere til Kongens og Landets Tjeneste«. Bisperne skulde indprente Ungdommen »Lyst til Enrolling og Altergang«.

Helt naturligt maatte mange Soldater under saadanne Vilkaar føle Lede ved Tjenesten, og Rømning hørte til Dagens Uorden, skønt Straffen derfor hurtigt steg fra Brændemærkning og Navneopslag paa Galgen til Henrettelse. Blev flere paagrebet samtidig, kunde de faa Lov at kaste Lod paa en under Galgen opstillet Tromme, om hvem der skulde bøde med Livet. I de fleste Tilfælde gik dog Naade for Ret. Blandt Befalingsmændene var Dueller almindelige, men bekæmpedes fra Statens Side paa det haardeste. Den, som dræbtes i Duel, blev æreløst begravet under Galgen, den, som overlevede en Duel, skulde uvægerligt hænges. »Og paa det ingen skal undskylde sig med Uvidenhed, skal denne Ordonnance ved alle Regimenter og i alle Fæstninger publiceres

ved Trompeters Skrall og Trommeslag«, heder det 1737.

I 1730 indførtes »Konduitelister« svarende til senere Tidens Forfremmelses- og Duelighedsbedømmelser eller Fortrolige Udtalelser fra Chefer om undergivne. At Konduitelisterne ikke var ønskede af Hæren synes at fremgaa af Indskærpelser om, at de *skulde* føres, Opstilling af Skema for Udførelsen og Bødestraf til Officersenkekassen for Chefer, som ikke efterkom denne Pligt. Listerne blev midlertidigt afskaffet allerede fra 1746.



•SJÆLLANDSPORTEN• TIL KASTELLET •FREDERIKSHAVN•
•Citadellet Frederikshavn• var Hovedværket i den Modernisering af Københavns Befæstning, som fandt Sted i Frederik IIIs Tid efter Planer af Hollænderen Henrik Ruse, der blev adlet med Navnet Rysensteen. Over Porten Kongens skønne Barokbuste af den franske Kunstner Dieussart. Efter la Cour •Danmarks Historie. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

I Fredstid var Soldaterne paa Selvforplejning, men blev periodevis lønnet med Naturalier, naar der var faa Penge i Kongens Kasse. De købte Maden af Marketendere, gifte Folk kunde købe raa Varer, ugifte tillavet Mad. Møenige og Underofficerer var forpligtet til at handle med Marketenderne, som til Gengæld blev nøje kontrolleret, hvad Kvalitet og Priser angik. Ofte gav Marketenderierne »Anledning til megen ugudelig Fylderie og Uorden«, skønt de efter Tappenstreg, og saalænge der var Kirkegang paa Helligdage, kun maatte sælge Spiritus til syge. Hvad syge og saarede angik, fandt enkelte Forbedringer Sted inden for Hærens



FODFOLK FRA SLUTNINGEN AF DET 17. AARH.
Samtidigt Træsnit. — Fot. Folker.

Sundhedstjeneste, blandt andet under den skaanske Krig. Men der sparede, og 1740 bestemtes for Eksempel at lade de nationale Regiments Feltskærer »afgaae og paa dem ingen mere Gage at lade godtgjøres«. Man maatte endog til Sessionerne benytte Stadschirurgerne og advare dem mod — som det var sket med Regimentsfeltskæerne — at lade sig bestikke til at kassere en Rekrut. Omkring 1760 indførtes som en virkelig Forbedring ganske righoldige »Medikament-Kister« med gode kirurgiske Instrumenter ved Regimenterne.

En Udvej til at slippe for Tjenesten var at snyde paa Rekrutens Vækst, idet han »skal være af den Høide, at han kan se over sit Gevær«. Vilde man for Gunst og Gave hjælpe en Karl fri fra Tjenesten, maalttes han med en særlig lang Muskedonner; men Kongen skred ind og bestemte, at Geværet »skal accurat være 2 Alen og 9 Tommer Sjællands Maal langt og med Kolben sættes paa Jorden ligefor den Karl, som til Enrolleringen præsenteres«. Kunde han paa bare Fødder se over det, burde han udskrives.

I 1763, godt et Aarhundrede efter Enevældens Indførelse, ophævedes de nationale, udskrevne Regimenter, og Saint-Germain blev Hærens Reorganisator. Længe før var der paa flere Omraader gjort en i hvert Fald human Indsats af ikke ringe Værdi. Højtstaaende militære som Overkrigssekretær, Feltmarskal Michael Numsen, Generaløjtnanterne Prætorius og Amthor, men især

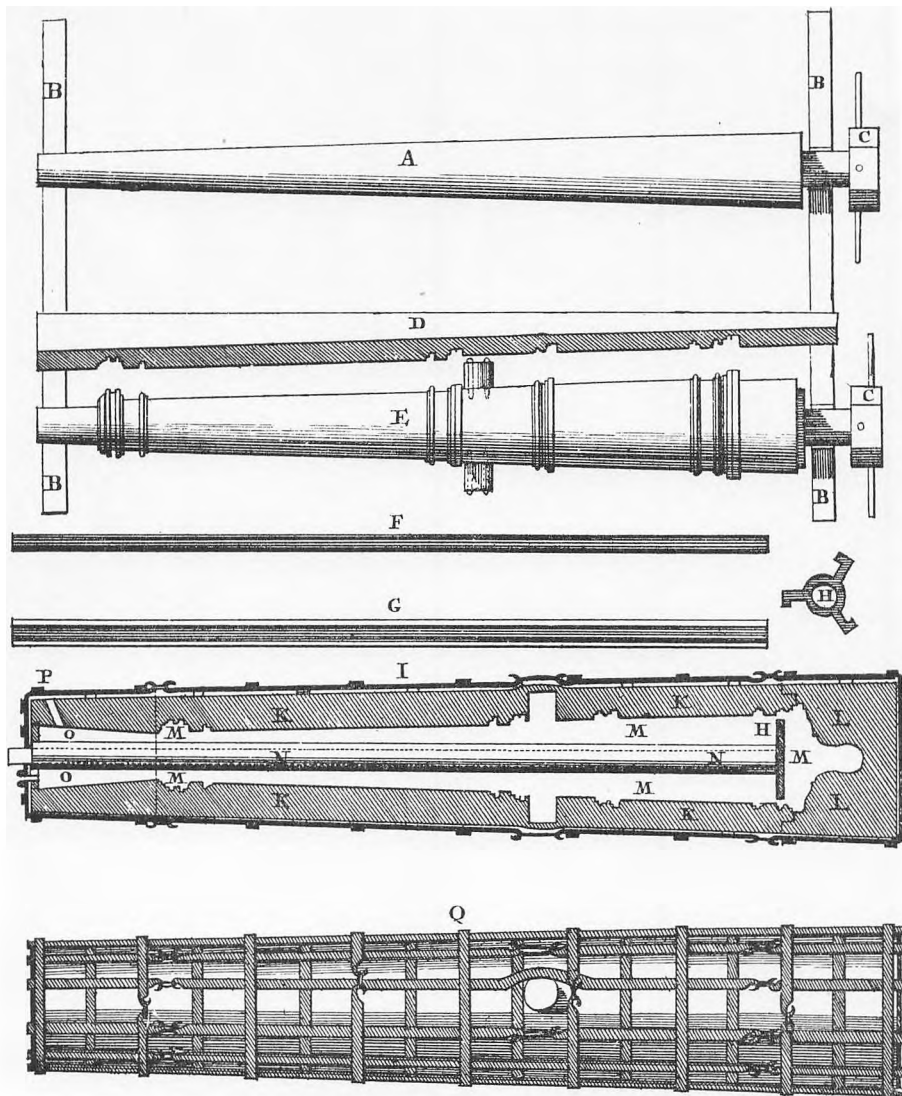


CHRISTIAN V's SALVING I FREDERIKSBORG SLOTSKIRKE 1671

Detail efter Maleri paa Rosenborg af Peder Andersen. Enevoldskongerne skulde ikke krones, men indviedes til Kongegerningen ved, at Sjællands Bisp salvede dem. — Fot. Rosenborgmusæet.

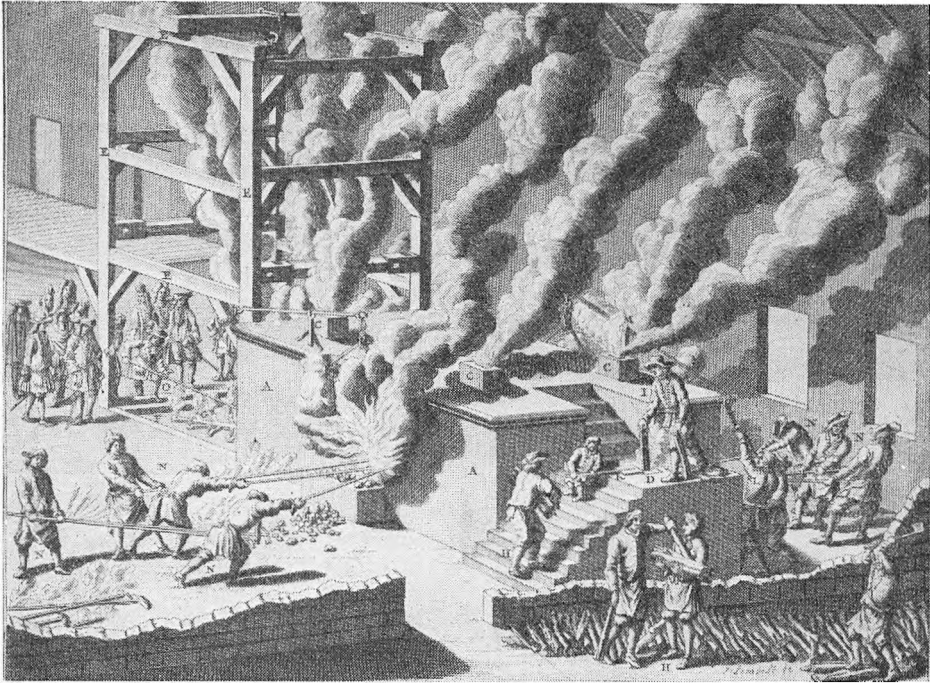
Kong Christian VI krævede en hæderlig Behandling af Soldaterne. Fra 1733 indførtes gratis Undervisning af Underofficerers og meniges Børn i Kristendom, Skrivning, Regning og Læsning paa saavel Dansk som Tysk.

Straffene blev noget mildere, for saa vidt som de oftest ved Benaadning nedsattes; man synes dog undertiden til et Niveau, der var lidet bedre end Døden. En Benaadning fra Dødsstraf 1747 maa saaledes først forkyndes paa Retterstedet og Henrettelsen konverteres i, at Delinkventen skal løbe Spidsrod 3 Dage i Træk, 8 Gange daglig mellem 300 Mand — altsaa modtage ialt 7200 Stokkeslag — for derpaa at hensættes i Slaveri blandt ærlige Slaver paa Livstid. I 1758 ansættes som normal Straf for Deser-



FORARBEJDER TIL STØBNING AF EN KANON I DET 17. og 18. AARH.

Tegningen viser fra oven: A. kegledannet Træstok i Pièces Længde; B. Arbejdsramme; C. Drejeanordning; D. fast Træestykke med Indskæring for Kanonløbets Profilering. E. Træstokken A. overklinet med Ler, som er drejet i Profil ved Hjælp af D.; F. G. H. Stang og Rør til Indstødning i Lerkærnen, hvorved »Sjælen» dannes. H. faatholder Røret bagtil, Lerkanonens Indsmøres i askeblandet Fedtstof, og overklines med ny Lermasse, som antager dens Form. Efter Tørring knuses den oprindelige Lerkanon og fjernes. Midderrøret til »Sjælen» bliver tilbage og Lerkanonens Form i den ydre Lermasse, mrk. K. og L., denne omspændes med Jerngørde, sejgbrændes og er derefter Støbeform af udvendig Udseende som Q. Efter Saint Rémy: »Mémoires d'Artillerie» 1702. — Fot. Folker.



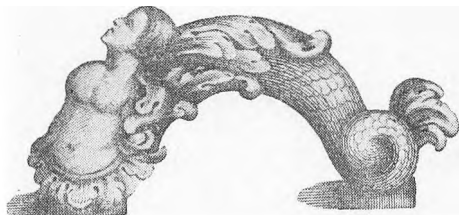
KANONSTØBERI I DET 17. OG 18. AARHUNDREDE

A. Støbeovnen; B. (hvor Stagerne rammer) Fyrdøre; C. Aftræk; D. Fyrhul; E. Stillads med Højseværk til Anbringelse af Støbeforme; F. Jordfyldt Støbegrav; G. Støberender; H. og I. Fyrbødere; K. Fyrspjæld; L. Arbejdere som hæver og sænker Ovenderen med Vægtstang over M.; N. Arbejdere der paafylder Metal og udrager Slagger; O. Støbemesteren klar til at støde Lerproppen Ind, saa Støbemassen kan flyde ud i Formen. Efter Saint Rémy: «Mémoires d'Artillerie» 1702. — Fot. Folker.

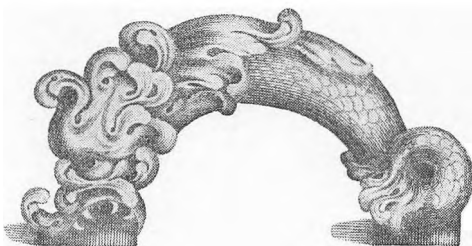
tører 24 Gange Spidsrodsløb mellem 300 Mand 4 Dage i Træk — altsaa 28.800 Stokkeslag — hvorpaa Anbringelse ved Slaveri i nærmeste Fæstning indtil et Antal er samlet, saa de kan sendes til Vestindien og sælges som Slaver til Plantagerne. Var Straffene haardhændede, værnedes paa den anden Side Folkene mod slette foresattes groveste Overgreb.

En kongelig Ordre af 1761 skred haardt ind mod det »umanerlige Prygleri« og den ærekrænkende Optræden, hvormed en Del Befalingsmænd trakterede Mandskabet, »hvorefter al Ærekærlighed nødvendigvis ødelægges, Soldaterne bliver mismodige, fristes til at desertere, ja endog bringes til i Desperation at bryde den nødvendige Mandstugt og gribe til Midler, der kan koste dem Frihed, Ære og Liv«.

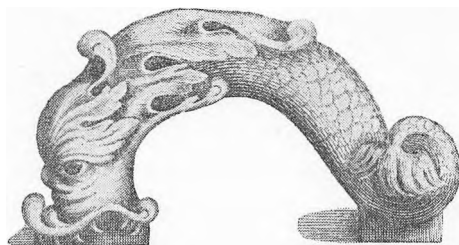
Fredsuddannelsen var streng, men oftest formel Eksercits og Terperi. Paa Skydefærdighed lagdes ret ringe Vægt, og Flertallet af den nationale Militis fik i Fredstid kun udleveret gamle Geværer, som ikke kunde skyde. I 1727 tildeles ved Oberst Reventlows Regiment hver Mand 6 skarpe Skud, hvoraf han i Aarets Løb maa



bortskyde de 3. Om intensiv Skytteuddannelse kan man altsaa ikke tale. Der skulde spares. Enevælden løste mange, folkelige og nationale Opgaver udmærket, men kæmpede altid mod Pengemangel, og Budgettet til Hæren var stramt.



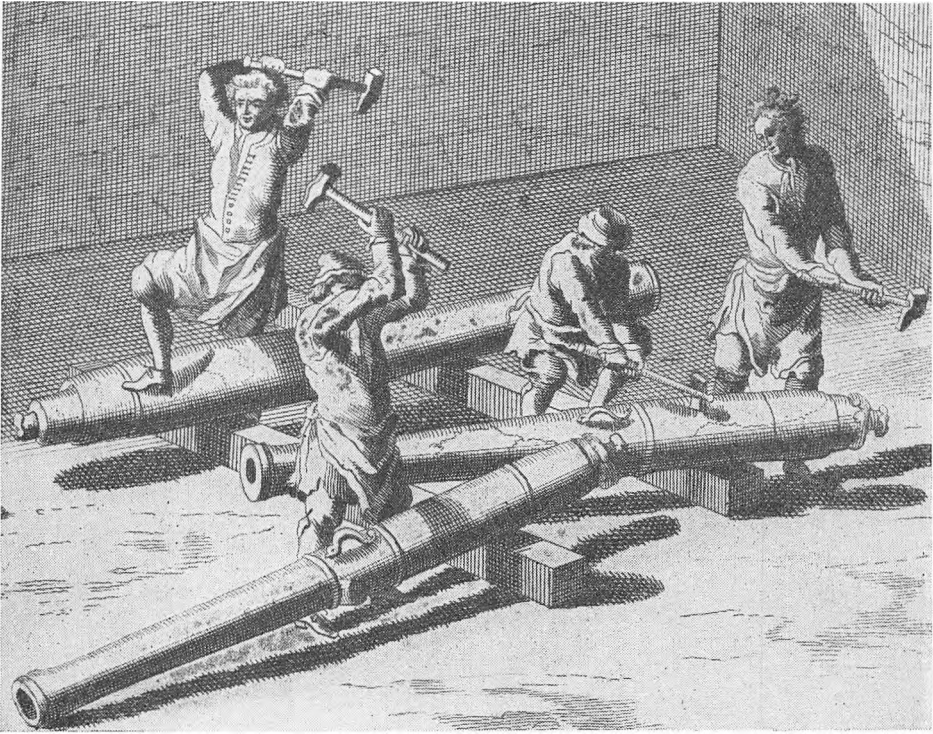
Den sidste halv Snes Aar, Frederik III levede, gennemførtes det grundlæggende Arbejde med Enevoldsrigets Organisation. Indadtil prægedes det af Kongens dybe Mistillid over for den gamle, danske Adel og hans Begunstigelse af tyske, i Danmarks Klassepolitik desinteresserede og ofte dygtige Hjælpere. Udadtil ønskede Kongen Fred til Genopbygningen og syntes at have affundet sig med Tabet af de danske Provinser Øst for Sundet. Efter en kortvarig Reduktion af Hæren til omved 12.000



•DELFINER: TIL SKYTS FRA 17. OG 18. AARHUNDREDE

Monteringshaandtagene havde oftest Delfinform, hvoraf Navnet. Ovenstaaende tre Arbejdstegninger er fra en Lærebog af Michael Miethen: »Artilleria recentior praxis«, Leipzig 1705. — Fot. Følker.

Mand, begyndte allerede i Januar 1663 en Udvikling af vort nationale Værn med betydelige Udskrivninger af Fodfolk i alle Provinser. Befalingsmændene var overvejende tyske. Størrelsen af Lægderne, som skulde stille en Militssoldat, blev ansat rigelig stor til 60 Tdr. Hartkorn. Hermed og fremtidig blev Hartkornet lagt til Grund for Udskrivningen af Fodfolk. Denne blev slet gennemført, og det først



LERSTØBEFORMEN SLAAES AF DEN FÆRDIGSTØBTE KANON

Naar Støbningen er endt og Metallet afkølet, bankes den brændte Lerform af Piëcn, som derefter kun skal pudses, ciseleres og forsynes med Fængsul, Efter Saint Rémy: «Memoires d'Artillerie» 1702. — Fot. Folker.

indkaldte Mandskab blev ikke som lovet afløst efter 3 Maaneders Forløb. Koner og Børn led Nød hjemme, Høstarbejdet forsømtes, og Gaardmænd, hos hvem Soldaterne tjente, nægtede at levere Underhold til dem ud over 3 Maaneder. De arme Karle, der forrettede strengt Arbejde ved Fæstningernes Istandsættelse, skulde leve af 2 Pund Brød og 3 Skilling daglig, hvilket var umuligt. De led meget og deserterede, trods Truslen om Dødsstraf, i Flokke, saa enkelte Regimenter mistede omved Halvdelen af Styrken; men allerede fra 1664 forbedredes Forholdene betydeligt.

Ogsaa Rytteriet udvidedes. I 1666, da Danmark kom i en betydningsløs Krig med England som Frankrigs og Hollands allierede og fra sidstnævnte Land modtog omved 1 Million Rdl. aarlig for sin Støtte, hvorved Krigskassen fyldtes, genindførtes Herremæn-

denes Rostjeneste saaledes, at der af hver 300 Tdr. Hartkorn skulde stilles en »gerust« Rytter. Præsterne skulde deltage ved at stille en Rytter fra hvert Kald eller betale 30 Rdl. til Udskrivningen af Rytteri. Øgelsen af det nationale Værn skyldtes dog især Frygten for en ny Krig med Sverige. Da Faren 1668 drev over, ophævedes den ret stærke, for Staten særlig billige Rostjeneste — maaske fordi den især var Adelens Bidrag til Hæren og derfor ikke huede Kongen. Den varige og betydningsfulde Udvidelse af det nationale Rytteri kom først med Christian V i 1670.

Forholdene ved Frederik III's Død opgøres saaledes af Kaptajn Rockstroh i hans fremragende Værk om Udviklingen af vor nationale Hær:

»Den Koncentration af Regeringsmagten, som var sket 1660, havde absolut været til Fordel for Krigsmagten og derved under de givne Forhold for hele Nationen... Trods Tabet af en i alle Henseender saa betydelig Landsdel som Østdanmark var Riget ved Frederik III.s Død stærkere i militær Henseende end ved hans Tronbestigelse. Stærke, fuldt gennemførte Fæstningsanlæg styrkede Forsvaret

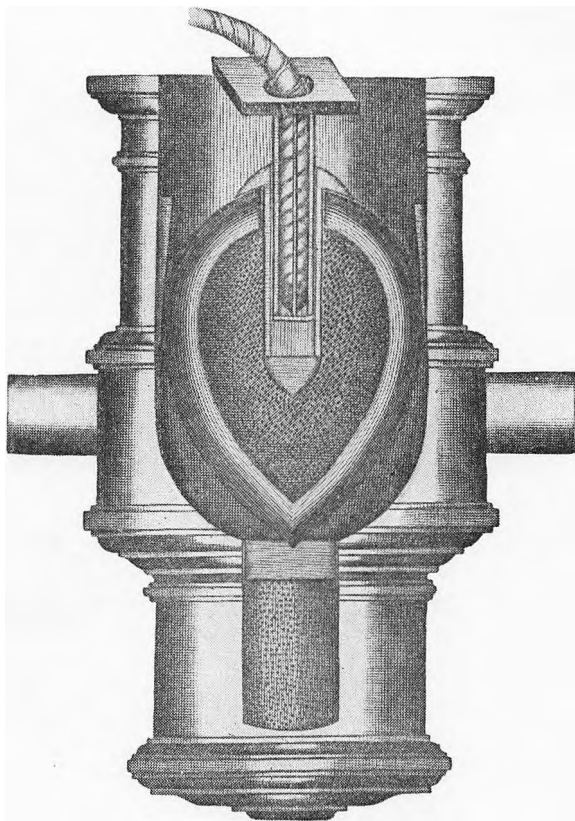
af de enkelte Provinser og lettede Forbindelsen mellem dem, medens en med kort Varsel kampberedt Hærstyrke paa 14—15000 Kombattanter baade kunde afgive Fæstningsbesætninger og opstille et lille, mobilt Korps i aaben Mark. Derhos var Regeringen nu i Stand til i kritiske Tider uden tidsspildende Forhandlinger og uden Indskrænkning at disponere over en tredje Hovedfaktor i en Hærordning, nemlig Pengemidlerne, hos Undersaatterne og under Kronen selv.»

Frederik III havde været den lærde, lidt bigotte, mistroisk, resignerende og overmaade tyskkindstillede Organisator af Enevælden. Christian V var i de fleste Henseender sin Faders Mod-sætning. Han var Friluftsmenneske, Jæger, Soldat, stærkt paa-

virket af det raske, overdaadige og elegante Rigmandsliv, han paa Rejsør havde oplevet ved de franske og engelske Hoffer. Han var god af Sind, let at paavirke, men samtidig yderst selvbevidst, og han var navnlig i sine første Regeringsaar, indtil Griffenfeld og hans Tilhængere misbrugte Kongens Tillid, ivrig for at fremme den under Frederik III tilbagetrængte, danske Indflydelse paa alle Omraader. Han var udadtil ikke en Resignationens, men en Revanchens Mand og ansaa en Styrkelse af vore Værn for en Hovedopgave. Han bevarede gennem alle Omskiftelser lige til sin Død en gløddende og aktiv Interesse for Hæren, fordi den var »Midlet til Rigets Genrejsning, til Gengældelse over for Arvefjenden for lidt Undertrykkelse, Udsigelser og Ødelæggelser«.

Christian V handlede altid hurtigt og impulsivt. Allerede fem Dage efter Faderens Død lod han Krigskollegiet træde sammen for at udarbejde Forslag til en fremtidig Hærordning, og to Maaneder senere, den 9. April 1670, udsendtes Forordningen om Udskrivning af nationalt Fodfolk med en Soldat fra hvert Lægd paa 60 Tdr. Hartkorn Bøndergods. Ordningen afveg kun lidt fra den alt eksisterende.

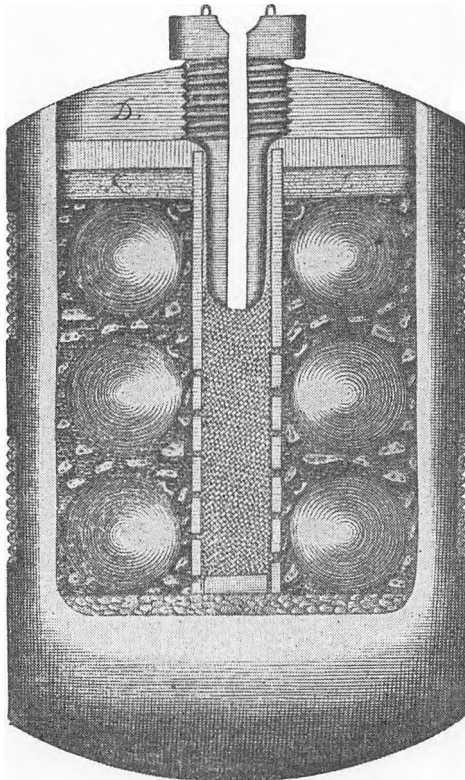
Det nationale Rytteri maatte derimod bygges op næsten fra Grunden. Det skete i Hovedsagen ved at udlægge store Dele af



TVÆRSNIT AF HÆNGEMORTÉR FRA DET 17. OG 18. AARHUNDREDE

Tegningen viser en 100 Punds Mortér. Nederst Drivladningen dækket med isat Brandrør og Lunte. Denne antændes af Bessemesteren før Skuddets Afgang. Efter Miethen: »Artilleria rector praxis« 1705. — Fot. Folker.

Kronens Jord til Rytterdistrikter, hvori Ryttergaarde paa 8 Tdr. Hartkorn skulde stille en fuldt rustet Rytter. Gaardene blev fri for alle Afgifter, men Rytteren fik ingen Løn i Fredstid og skulde selv holde sit Udstyr vedlige. I Krig lønnedes han og fik Erstatning for Udrustning, han mistede i Kamp. Der opstilledes 5 nationale Rytterregimenter paa ialt 4500 Mand. Da der ikke var Ryttergaarde nok til alle, blev en Del »Sogneryttere«, idet to Sogne holdt en Mand for en aarlig Udgift af 48 Rdl., Halvdelen i Penge, Halvdelen i Kost. Til Sogneryttere toges fortrinsvis ældre »geworbne« Folk. »Rostjenssten« genoprettedes fra 1673 af Adelsens, Godsejernes, Ryttere, mens der ikke som forhen ydedes Rostjeneste af Lenene; Grevernes og Friherrernes Hartkorn var fritaget. Dette Rytteri samledes organisatorisk til et Regiment paa 8 Kompagnier, hvert med 125 Mand.

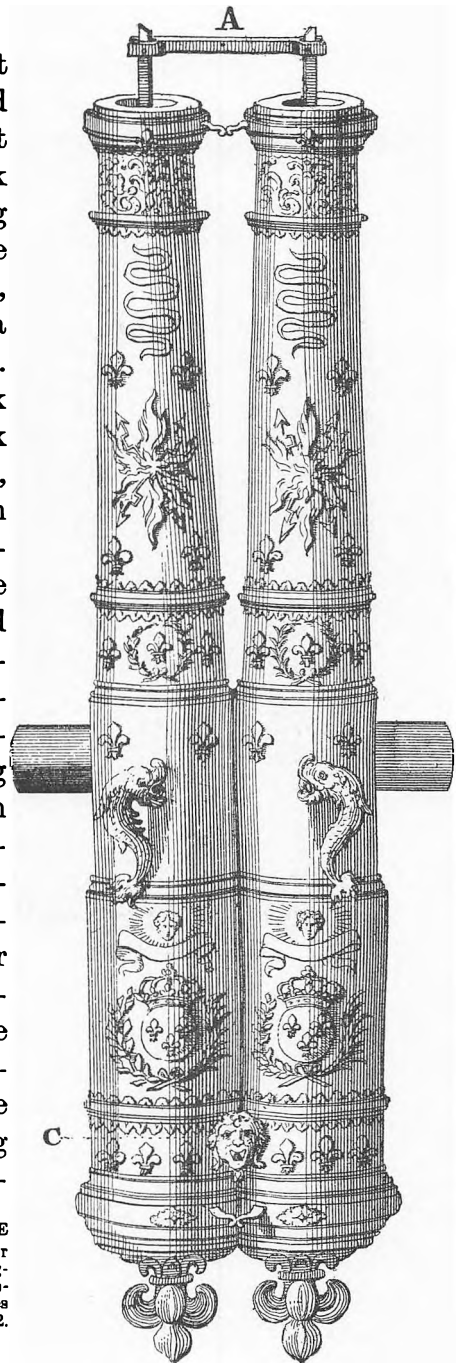


60-PUNDIG BRANDGRANATKARDÆSK FRA DET 17. OG 18. AARHUNDREDE

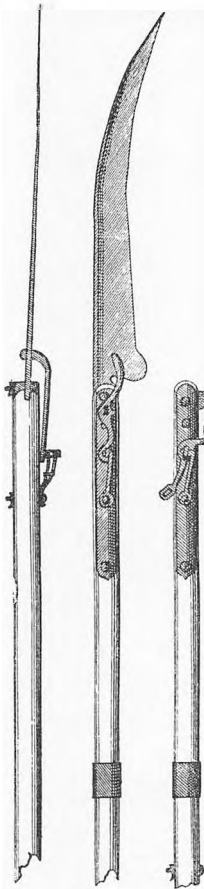
Granatlegemet af haardt, metalforstærket Træ. Kuglerne indsvøbt i Krudt tilsat Harpiks, Salpeter og Stopinstykker. Derover Spejl og Laag med lakruet Luntebrandrør. Uden om Brandrøret et Tændrør med Sprængledning og Huler, hvorfra udgaar Stopiner — Lunter — der tænder successive saa Kuglerne udslynges efterhaanden fra denne »Regngranat« eller større »Mordslag«. Efter Miethen: »Artilleria recentior praxis« 1706. — Fot. Folker.

Militsen mistede 800 Mand eller 50.000 Tdr. Hartkorn; Lægd og Kompagnidistrikter maatte derfor omlægges over hele Landet, og det bestemtes, at der skulde stilles en national Fodsoldat for hver 70 Tdr. Hartkorn.

Samtidig fordanskedes Hæren ved, at høje Kommandoposter blev besat med danske Officerer. Der arbejdedes flittigt paa de større Fæstninger, Tropperne fik god Øvelse ved Uddannelse i Skydning og mange Mønstringer eller langvarige Udkommandoer, der virkede samlende, hærdende og stramt disciplinerende paa de forhen løst organiserede Enheder. En hollandsk Udsending, der kritisk vurderede Hæren 1673, da Danmark sluttede Forbund med Nederlandene, rapporterede: »Den danske Hær, som jeg har set paa min Rejse til København, tæller 30.000 Mand godt klædte og vel øvede Folk. Gid Holland altid havde haft saadanne Soldater og i Fremtiden maatte faa lignende«. Uniformerne var gode, men ikke ens for hele Landet, kun inden for Regimenterne, og Mandstugten var haard. En Mand, som under en større Øvelse tabte sine Pistoler, dømtes til Strafarbejde i Lænker ved Slaveriet et halvt Aar. Samtidig værgedes Mandskabet, som før nævnt, mod vilkaarlige Overgreb fra foresatte, og Aanden var gennemgaaende udmærket i den nationale Hær, hvor med Christian V førte den skaanske Krig. Den fik god og rigelig Tildeling af alle Hjælpeorganer, herunder Felt-



•TIVLLINGKANON• FRA DET 17. OG 18. AARHUNDREDE
 Større Skudhastighed og større Virkning har været Maalet for næsten al Skytskonstruktion. Denne ejendommelige Twillingpièce er en fransk Løsning. Ophængning i fælles Tapper, Projektilerne sammenlænket med Stangforbindelserne (A); fælles Fængsul (C). Efter Saint Rémy «Memoires d'Artilerie» 1702.
 Fot. Folker.



præster og Læger, og Kongen, som førte Tropperne, var vel ikke krigs- erfaren, men saa tap- per og udholdende, at han foregik alle med et ly- sende Eksempel som brav Soldat. Flertallet af Befalingsmændene var hærdede og prøvede paa Fortidens Valpladser. Christian V og hans nær- meste militære Hjælper, Feltherren Hans Schack, havde naaet fortrinlige Resultater af deres ener- giske Arbejde, og i haar- de Kampe bestod vore nationale Tropper deres Prøve med Hæder. Ulyk- keligvis faldt et uhyre stort Antal af de danske Befalingsmænd i Slaget ved Lund 1676 og blev erstattet af hvervede Ty- skere.

LÉER TIL FREDS- OG KRIGS- BRUG I DET 17. OG 18. AARH. Lige fra Léen indførtes som Hæst- redskab, var den yndet Krigsvaaben skæftet i Forlængelse af Skæftet. Saadanne Vaaben er fundet paa danske Bondegaardene til ind i dette Aarh. og for et Sekel siden — med Rette — højt anset i Bajonetkam- pens Glansperiode. Ovenstaaende Konstruktion løser Problemet Om- dannelsen fra Mejerredskab til Kamp- vaaben ved en simpel Hængsling og Laas. Efter Saint Rémy : «Mémoires d'Artillerie» 1702. — Fot. Folker.

De særlige Vaaben og Korps udvikledes maal- bevidst jævnsides med Fodfolk og Rytteri. Til Artilleriet udskreves for- trinlige Heste til Priser,

der nærmer sig det dobbelte af Rytteriets. Den tekniske Tjene- ste underlagdes Artilleriet, som disponerede over Hærens Pionerer, Minører og Haandværkere.

Behandlingen af Krigsfangerne var blevet human i den danske Hær, medens dette endnu ikke var Tilfældet i den svenske. Det havde den Fordel, at de fangne Danske, som — ofte efter haard Medfart — blev tvunget ind i de Svenskes Rækker, næsten alle deserterede og meldte sig tilbage under vor Hærs Faner.

Krigskunsten prægedes indtil Aarhundredskiftet af Trediveaars- krigens og den af Moritz af Oranien dannede, nederlandske Skole, men endnu mere af Gustav Adolfs Afvigelser derfra. Efterhaanden



GEVÆRER FRA CHRISTIAN V's TID

Øverst. Dansk Flintemusket med Spunsbajonet fra omved 1685. Spunsbajonetten var oprindelig en Dolk, hvis Greb blev stukket i Muskettens Munding. Senere indførtes — som her — to Ringe paa Siden af Piben til dens Anbringelse, saa man kunde skyde med paasat Bajonet. Nederst. Dansk Hjullaabøsse med paasat Granatbæger, vist af hollandsk Oprindelse. Modsat vor Tids Geværgranater drives Granaten af en Krudtladning i selve Bægeret. I 1680'erne fandtes en »Granatbøsemager« Anders Mortensen i Vognmagergade, København. — Fot. Tøjhusmuseet.

mindskedes Opstillingernes Dybde, og medens en snærende, men af disciplinære Grunde nødvendig Formalisme forsimplede Taktikens frie Udfoldelse til stram Eksercits, endte man i den saakaldte Lineartaktik, der baade til Forsvar og Angreb hvilede paa Formationer konsekvent opbygget, især under Paavirkning af Montecuculis skematisk Lære, paa Linien fra mindste Enhed til største Hær. Samtidig dyrkedes det rene Forsvars Lære for den underlegnes Vedkommende. Lineartaktiken blev defensivt præget Manøvrekunst paa store, aabne Slagmarker, hvor man egentlig betragtede selve Kampen som et nødvendigt Onde. Enkelte Steder, navnlig i Sverige, der stadig førte paa Krigskunstens Omraade, bevarede en noget større Smidighed og en udpræget offensiv Trang, som under Karl XII endog klart søger sit Maal i Tilintetgørelsesslaget.

Lineartaktiken hænger sammen med Skydevaabnernes stedse større Rolle paa Slagmarken. Pikerne forsvandt mere og mere. Flintlaasgeværet med »Svinefjeder« eller Bajonet blev Fodfolkets Enhedsvaaben. Da det ikke ydede saa godt Værn mod Rytterangreb som de tidligere, pikestrittende Blokformationer, medbragte Fodfolket »spanske Ryttere«, transportable Træskeletter tæt besat med spidsede Træspyd eller lignende, i vor Tid med Pigtraadsfletning, og anbragte dem foran sig, naar Ryttere truede. Hertil kom en stigende Anvendelse af Haandgranater i aaben Mark. De havde forhen kun været anvendt i Stillingskrigen.

Kompagnierne tildeltes et vist Antal særligt uddannede Grenaderer.

Kampopstillingen blev for Fodfolket to Træfninger, 1. og 2. Linie, den sidste undertiden svagest, med omved 300 Skridt mellem Træfningerne. Hver Linie var paa 4 Geledder. Mellem dens enkelte Batailloner — de taktiske Enheder — var Mellemlum paa en Snæs Skridt. Her stod lette Regimentskanoner og Grenaderer. Alt lagdes an paa at faa størst mulig Ildvirkning. Frygtedes Flankeangreb, lukkede man Rummet mellem Træfningernes Fløje med Batailloner, ofte Grenaderer, saa der dannedes en hul Karré. Alle i Træfningens 4 Geledder kunde skyde samtidigt, naar de to forreste knælede. Ilden afgaves i Reglen som Salver med mindre Dele af Linien, saaledes at nogle Dele skød, mens andre ladede. Derved kunde Ilden gøres vedvarende.

Rytteriet og Dragonerne — det ridende Fodfolk — var paa Fløjene, ligeledes i to eller tre Træfninger, i Reglen paa 3 Geledder. Det skulde dække Opstillingens Flanker og Ryg eller ved Angreb paa Fjendens Rytteri kaste dette og angribe hans Fodfolk fra Ryg eller Side. Det tunge Artilleri stilledes foran Fodfolket, det kunde ikke skyde hen over det som i vore Dage og skød kun, naar der viste sig lønnende Maal. Da det var uhaandterligt og svært at bevæge med de uøvede Bæspændinger og udskrevne Kuske, maatte den tabende Part næsten altid overlade det til Fjenden.

Opstillingerne var stive og uegnede til Manøvrer. Blev Linien brudt, opløstes Kampen jævnlige i en Række selvstændige Træfninger uden for Førerens Kontrol. Iøvrigt var det 2. Træfnings Opgave at fylde opstaaede Huller i 1. Træfning. En bevægelig Reserve, der uden for selve Kamplinien stod til Førerens fri Raadighed og Indsættelse, kendtes ikke. Naar Opmarchen var endt, blev Enhederne paa Plads i Skemaet, til Slaget var vundet eller tabt.

Sveriges Generalstab udtaler træffende om Periodens Krigskunst, at »Resultatet af halvtreds Aars vesteuropæisk Udvikling paa den Grund, Gustav Adolf havde lagt, blev en Krigsførelse, der udartede til spekulative Manøvrer, og en Slagtaktik, hvorved

Borkhusen. Finske Dragoner
 Wachtmeister. Dronningens Livregiment
 Lichten. Nya Adelstuanan
 Wellingsk. Ostgöta. Småland
 Kronhjort. Dragoner
 Budberg. Nordland Dragoner
 Ornklo. Dragoner
 Budberg. Dragoner
 Ramsvärd. Dragoner
 Rhenskold. Ryttere
 Gyntersberg. adelsryttere
 Drake. adels- Skaanske Dragoner
 Gåås. Dragoner

Borkhusen. Finske Dragoner
 Hjerta. Vestgöta Rytteri
 Mellin. Finske Rytteri
 Hagedorn. Smålandske Rytteri
 Ribing. Öster-Nerkin- Helsing- Väst- Dal- göta- kar- lar borg
 Tomson. Finske Ryttere
 Ascheberg. Mörner. Kruse. Borstel. Gyllenstjerna.
 Baranof. Finske Ryttere
 Bjelke. Ryttere
 Siegroth. Livregiment
 Budberg. Finske Dragoner

Venstre Flöj.

Middten.

Højre Flöj.

Den svenske Hær.

Venstre Flöj.

Midten.

Højre Flöj.

Dra- Første Son- Rauch. Andet Tredie Jydsk
 go- sjæ- der- jyd- fyen- jyd- kos- ste.
 nor. land- jyd- ske. ske. tjene- ste.
 ske. ske. ste. Kruse.
 Sandberg.
 Rewentlow.
 Bülow.
 Rauch.
 Sebested.
 Styrke.
 Brockenhus.
 Fjerde For- Andet Bau- Sjø- Andet Liv- Gardé. Dra-
 jyd- ste. sjæ- dis- land- jyd- regi- go-
 ske. fyen- land- ein. ske. ske. ment ner.
 ske. ske. Ros- tjeneste.
 Øertzen.
 From.
 Meerheim.
 Levetzau.
 Holck.
 Baudissin.
 Rantzou.
 Kaas.
 Holstein.
 Fjerde Første Andet Baudissin. Sjælands Andet
 Jydské. fyenske. sjæ- Ros- jyd-
 landske. tjeneste. ske.

Anden Træfning.

Ploen. Tredie Matroser. Første Lütken.
 Jydské. fyenske. Lütken.
 Cicignon.
 P. Pless.
 Brink.

DEN DANSKE OG SVENSKKE HÆRS KAMPORDEN FØR SLAGET VED LUND 1678
 Denne »Ordre de bataille» er typisk for Lineartaktikkens Opstilling paa Linie 1 2 Træfninger
 med Rytteriet paa Fløjene. Efter Vaupell: »Den dansk-norske Hærs Historie». — Fot. Folker.



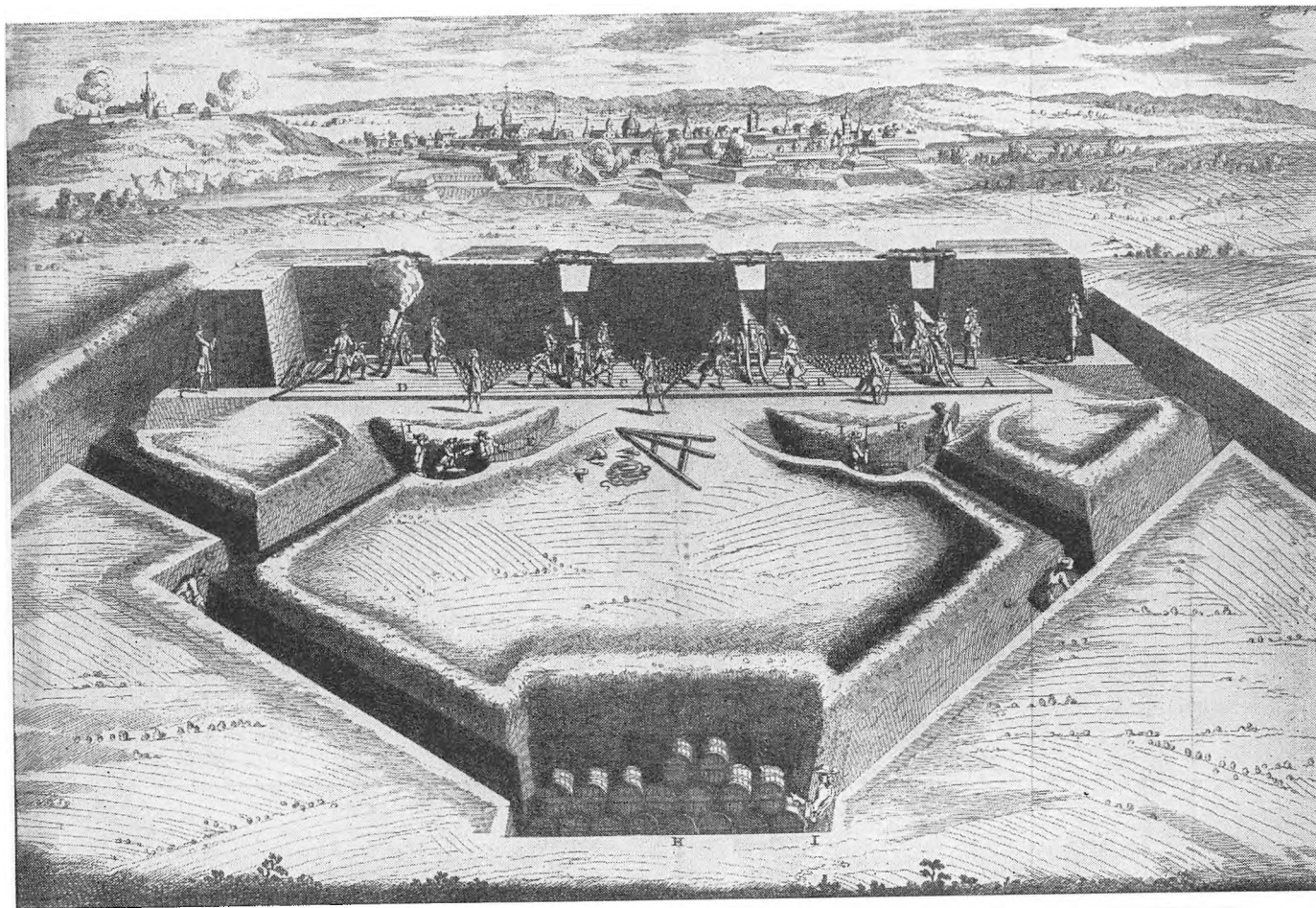
Formernes Stivhed svinebandt Feltherrens hele Gerning til en ængstelig Omsorg for Formernes Opretholdelse«. Det var et tungt og besværligt Apparat for Hærføreren; men alligevel findes i Lineartaktikens Tid en Række Feltherrenavne, som ikke overstraales. Det er aldrig Materiel, udspekuleret Taktik eller en Epokes Metoder, der afgør Sejr eller Nederlag, thi alt dette er til enhver Tid Nationernes Fælleseje. Det er Mandskabets Vilje til at lyde og Førerens Evne til at byde, tænke selvstændigt og handle dristigt, som giver Resultatet. Det er først og fremmest dette, at han tør tro paa sig selv og gaa sin egen Vej, helst den, der mindst forudses. Han skal vel bedst have Karl XII's overlegne og selvsikre Vilje til noget nyt; dette at »wi wele eij giöra som andra, utan det, som är twärt emot det wanliga maneret«.

Da Opmarche og Manøvre i de stive Formationer krævede eksercermæssige og ganske ensartede Bevægelser i langsom Takt, og dette at »holde Trit, Kæft og Retning« blev afgørende nødvendigt, kom Militærmusikken til at spille større og større Rolle. Desuden øgede Musik de marcherendes Præstationer. Den berømte Feltherre, Marechallen af Sachsen, leverede et klassisk Bevis derfor ved at lade otte Mand danse en Nat uden Musik og otte til Musik. De første var dødtrette om Morgenen, de andre friske. Han var i det Hele Foregangsmand og indførte som den første i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede Optræden af Skuespillere til Underholdning ved Fronten.

Periodens Vaaben blev stedse forbedret, men der skete ikke nogen egentlig Nyskabelse. Derimod ekspe-

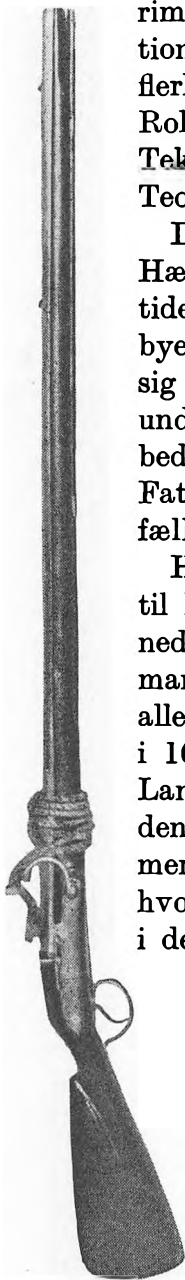
PRAGTKAARDE FRA SIDST I DET 17. AARHUNDREDE

Findes i Rosenborgsamlingen. Killingen er mærket Johannes Tesche, Solingen, og har Indskriftene »Spes mea est Deo«, Mit Haab er Gud, og »Soli Deo Gloria«, Gud alene Æren. Det pragtfulde Barokfæste er af Sølv. — Fot. Rosenborg.



BELEJRINGSARTILLERIETS SIKREDE OPSTILLING VED BESKYDNING AF EN FÆSTNING I DET 17. OG 18. AARHUNDREDE

Bemærk de svære Traverser mellem Skytset og de dybe, sikre Løbegrave for Betjeningen. A. Kanonen lades; B. den bringes i Skudstilling; C. Piëcen rettes mod Maalet; D. Skudafgang; E. Udvejning af Krudt fra Haandmagasin; F. Afhentning af Krudt i Haandmagasin; G. Krudttilbringning fra Hovedmagasin; H. Hovedmagasin for Krudt og I. Sikringsposter. Efter Saint Rémy: «Memoires d'Artillerie» 1702. — Fot. Folker.



rimiteredes paa allehaande Felter baade hvad Konstruktioner og Skydemetoder, Kemi og Balistik angaar, og det flerløbede, hurtigskydende Skyts, der spiller afgørende Rolle i vor Tids Krige, havde Datidens store Interesse. Teknik og Viden slog blot ikke til, naar det gjaldt at føre Teorien ud i Praksis.

De mange Kvinder, som forhen havde fulgt og besværet Hærenes Tros, skilte man sig mere og mere af med i Krigstider. Gifte Soldaters Koner blev tilbage i Garnisonsbyerne, hvor de havde Husly i Mændenes Kvarterer til sig selv og deres Børn, men iøvrigt — bortset fra at de undertiden fik en Brødportion — maatte klare sig, som de bedst kunde. Mange gled derved ned i Byernes Bundfald. Fattigdom og usle Kaar er Usædelighedens tro Forbunds-fæller.

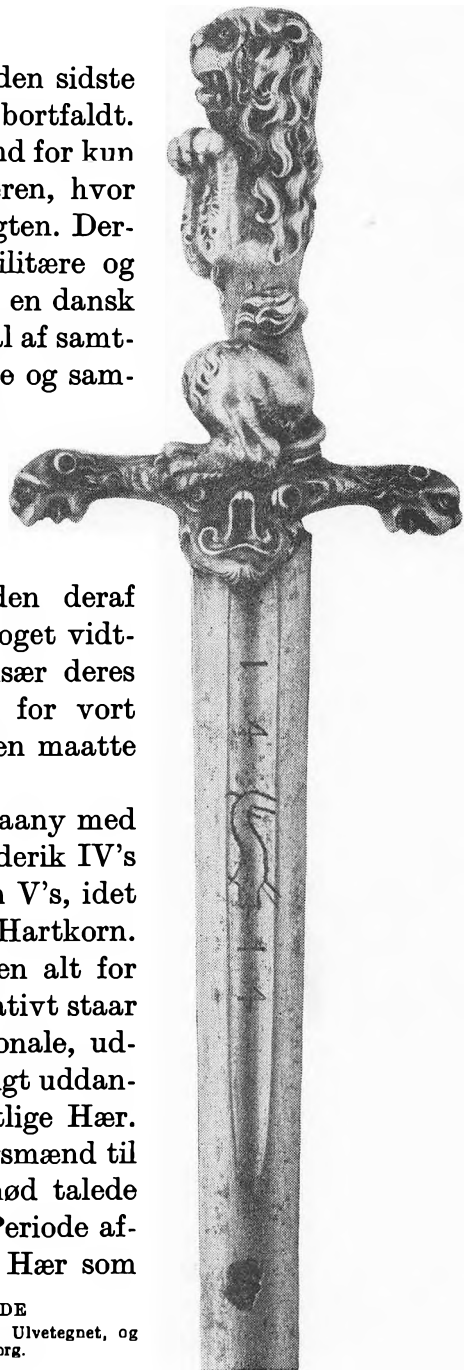
Hærens Sammensætning og Skæbne blev nøje knyttet til landøkonomiske Forhold, saaledes som disse især tegnede sig for Godsejerne. Ved en Hærlov af 1679—80 brød man med Principet om tvungen Værnepligt, der gennem alle Omskiftelser havde holdt sig fra Christian IV's Militi i 1614, og dannede en hvervet Hær, fordi der fra hele Landet klagedes over Mangel paa Karle og Bønder til Jordens Dyrkning. Klagerne var overdrevne, og Rentekammeret gjorde fem Aar senere Kongen opmærksom paa, hvor skadeligt det var, idet Kammeret om vore Soldater i den skaanske Krig udtaler:

»Hvad Nationalregimenter havde ikke Eders Majestæt baade i Wismars Belejring og i Skaane? Som endnu bære Rygte at have givet Eders Kongelige Majestæt saa god og tro Tjeneste med Mandighed, Troskab, Fatigue, Bestandighed og Patience uden nogen Desertion, at hvor de ikke have gaaet fremmede og vorbne tilforn, haver de dem ingenlunde viget....«

GEVÆR FRA CHRISTIAN V's TID
Dansk Luntemusket, Model 1685, indkøbt i Subl i Thüringen. — Fot. Tøjhusmuseet.

Rostjenesten ophævedes 1685, hvormed den sidste Del af Adelens gamle, særlige Værnepligt bortfaldt. Fra samme Tid gaar Regeringen stærkere ind for kun at bruge udenlandsk hvervede Folk i Hæren, hvor de danske dog som menige beholdt Overvægten. Derimod fortyskes fra Firserne baade den militære og civile Administration, »man ser snart aldrig en dansk Skrivelse mere«. Alle de højeste og et Flertal af samtlige Officerer var Udlændinge, oftest dygtige og samvittighedsfulde Folk, men ogsaa ofte uden Forstaaelse af dansk Psyke og for villige til at understrege den af Taktiken krævede, stramme Disciplin med Korporalstok og Fugtelklinge. Ikke deres Mangel paa Dygtighed, men deres slette Lønninger og den deraf følgende Fattigfinhed parret med en ofte noget vidtløftig Kamp for at øge Indtægterne og især deres Mangel paa Takt og Indfølgelse over for vort Folk, skabte en Uvilje mod Hæren, som den maatte lide under til vore Dage.

I 1701 oprettedes den nationale Milits paany med en Forordning af 22. Februar. Denne, Frederik IV's Milits, var væsentlig talrigere end Christian V's, idet Lægdernes Størrelse nedsattes til 20 Tdr. Hartkorn. Tjenestetiden blev 6 Aar, men Uddannelsen alt for ringe, kun en eller to Timer ugentlig. Kvalitativt staaer den derfor langt under Christian V's nationale, udskrevne Afdelinger, der var fuldt krigsmæssigt uddannede og organiserede som Del af den egentlige Hær. Det kneb med at skaffe brugelige Befalingsmænd til Militsen. Folk, der »forstod Dansk og tilnød taledet«, navnlig da Danmark i den følgende Periode afsendte over to Trediedele af sin hvervede Hær som



PRAGTKAARDE FRA SIDST I DET 17. AARHUNDREDE

Flndes i Rosenborgsamlingen. Paa Klingen: Johannes Wundes Mærke, Ulvetegnet, og Anno 1414. Det smukke Fæste er af Sølv. — Fot. Rosenborg.



vel enkadrerede Hjelpekorps til Udlandet. Den egentlige Oprettelsesdag for Frederik IV's Landmilit's kan sættes til 26. Marts 1701, thi da formeredes Regimenterne.

Under den store, nordiske Krig blev Milit'sen benyttet til at udfylde Hullerne i den egentlige Felthær, efter at denne havde lidt betydelige Tab, især efter Slaget ved Helsingborg den 10. Marts 1710 og fremdeles, og Udskrivningerne skrabede saa nogenlunde Bunden for tjenstdygtigt Mandskab. Værst var det for dem, der blev afgivet til Flaaden som »Soldatesque«. De døde som Fluer, ikke i Kamp, men paa Grund af elendige Forhold og overmaade slet Behandling. Hærens Officerer var fortvivlede over Gang paa Gang at faa ødelagt deres Enheder ved disse Afgivelser til Flaaden og klagede ustandseligt over, at Folkene enten døde af Vanrøgt eller tilbagesendtes som Invalider. I 1713 forklarer Admiralitetet, at den skændige Behandling af Landsoldaterne paa Flaadens Skibe skyldes Søetatens Generalkommissariat. Admiralitetet hævdede:

»at ... især Soldatesquen af ingen anden Aarsag mere creperer end Nøgenhed, idet de arme Mennesker for største Delen kommer om Bord ej havendes mere til deres Legemers Skjul og Conservation end det, de bærer paa Kroppen og overalt ingen Køjedækkener har, hvorfor, naar de først Aaret igennem har slidt sig bare for Klæder, og Kulden tiltager, er det umuligt andet end de ... arme Mennesker ... maa forgaa«.

At den uomtvisteligt daarlige Behandling af Landsoldaterne i Flaadens Tjeneste skabte uheldig Misstemning mellem vore to Værn, er lige saa forstaaeligt som sørgeligt. Under hele den store nordiske Krig nedsattes gradvis Milit'sens Styrke, og i Oktober 1730, Frederik IV's Dødsmaaned, ophævede Christian VI Landmilit'sen. Godsejerne, der i sin Tid havde tilskyndet til Milit'sens Genoprettelse, var i 1730 den drivende Kraft ved Ophævelsen, i begge Tilfælde for at sikre sig den nødvendige Arbejdskraft til

CHRISTIAN V's KOMMANDOSTAV

Fra Rosenborgsamlingen. Staven ender i en diamantbesat Guldknap. — Fot. Rosenborg.

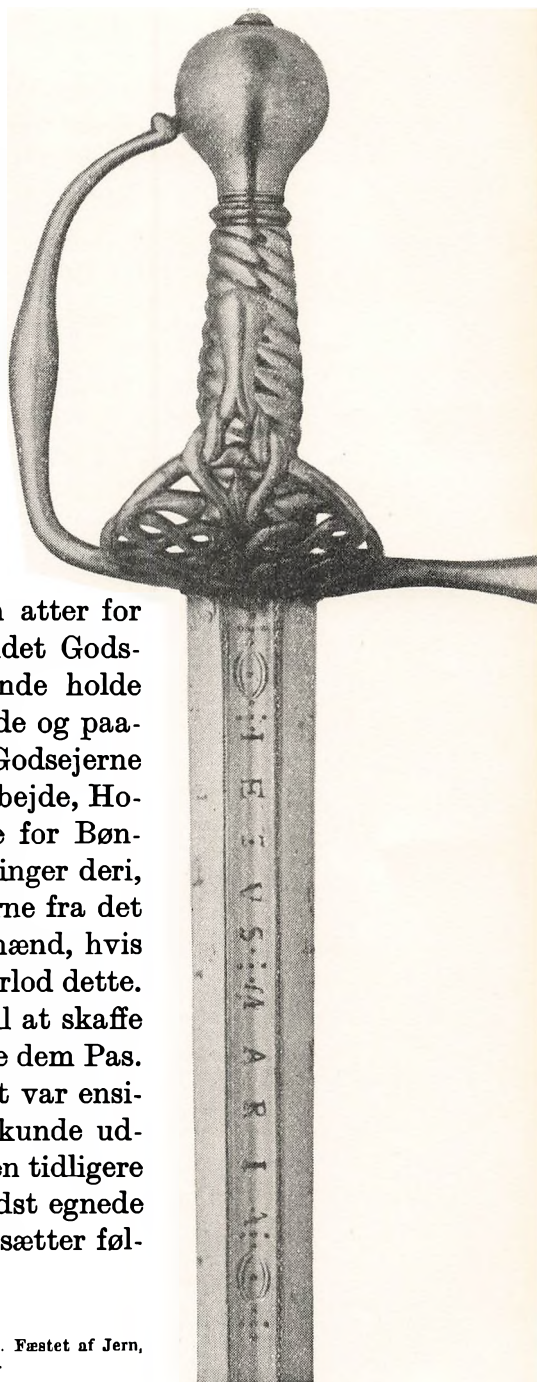
Godsernes Drift. Men Landmilitzens Ophævelse 1730 førte til, at Folk »løb hid og did i Landet fra et Gods til et andet, og en Del begav sig ud af Landet . . . indbildende sig, at fordi de vare løsgivne fra forrige Land-Milice, saa vare de og frie for deres Fødestavn«. Det vilde man af Hensyn til »Landets Opkomst« ikke tolerere. Stavnsbaand og stadig Stramning af det blev Godsejernes og dermed Statens Løsen, thi naar det gjaldt Landets Økonomi, var Christian VI yderst lydhør, medens han samtidig ikke paa langt nær kendte Tilstandene i Riget og Værnet af Selvsyn som de foregaaende Konger.

Allerede 1733 genindførtes Landmilitzen atter for at tjene det store Landbrugs Interesser, idet Godsejerne foregav, at de ikke uden den kunde holde Karlene ved Godset. Konseillet protesterede og paaviste, at Bønderne kun drog bort, hvor Godsejerne behandlede dem slet »med alt for stærkt Arbejde, Hoveri og anden haard Omgang«. Til Ulykke for Bønderne konkluderede Konseillet sine Betækninger deri, at Bønderne burde stavnsbindes til Godserne fra det 14. til 36. Aar og straffes som Rømningsmænd, hvis de uden »Proprietairens« Pas og Billigelse forlod dette. Til Gengæld skulde Godsejerne forpligtes til at skaffe dem Underhold, Tjeneste og Gaard eller give dem Pas.

Militzens Genindførelse og Stavnsbaandet var ensidigt til Fordel for Godsejerne, der endog kunde udtage hvem de vilde til Soldat, medens Hæren tidligere havde kunnet vrage og vælge, saa de bedst egnede kom til Tjeneste. Kaptajn Rockstroh fremsætter følgende Betragtninger herover:

CHRISTIAN V's KRIGSKAARDE

Findes i Rosenborgsamlingen. Benyttet af Kongen i den skaanske Krig. Fæstet af Jern, Klingen mærket: Thomas de Alala. — Fot. Rosenborg.



»Fra det 14. til det 36. Aar er Bondekarlen bunden til det Gods, hvorpaa han er født, saalænge Godsejeren kan skaffe ham Tjeneste. Dog kan den Karl, der har udtjent de 8 eller 6 Aar som Landsoldat, flytte hvorhen han vil, efter lovlig Opsigelse. Undviger nogen Karl fra Godset, straffes han første Gang med Vand og Brød, anden Gang med Slaveriet.

Man skal i vor indre Historie næppe kunne paa-pege et pludseligere og betydningsfuldere Omslag i Anskuelse end det, der her er foregaaet. I Januar 1733 havde Kongen ladet slaa fast, at intet burde hindre Bønderkarlene i efter lovlig opsagt Tjeneste at begive sig andet Steds hen, og nu, kun et Aar efter, foretog han et saa skæbnesvangert Skridt!

Forordningen 4. Februar 1733 var en Klasselov, hvis Tyngde alene faldt paa Bondestanden — dengang som endnu den bærende Stand i vort Folk. Den eneste rimelige Forklaring paa dens Fremkomst er, at Kongen har ment, at Landbruget, Landets næsten eneste Erhverv, befandt sig i en Nødtilstand og kun kunde holdes oppe og drives frem ved en saadan Undtagelseslov. I Sammenligning med den var Byrden af de tidligere Landmilitisordninger næsten for intet at regne . . . , men de tidligere skyldtes Forsvarsøjemed, medens den nu udstedte skulde raade Bod paa en økonomisk Nødtilstand



DANSKE SABLER FRA 1676
Sablerne, som findes paa Tøjhusmuseet, har muligvis tilhørt Christian V's Kroaterkorps. — Fot. Tøjhusmuseet.

Dette er et springende Punkt. Enhver Forsvarsordning, som bygger paa andet end det rent militære og nationale Formaal at tjene til Værn for Folk og Fædreland, fordi de er umisteligt værdifulde, fører altid til noget ondt, som ogsaa Stavnsbaandet. Og dog har man i vor Tid kunnet møde tilsvarende Betragtninger, naar det af Kortsyn er foreslaaet at klare Arbejdsløshedsproblemet ved en Styrkelse af Hær og Flaade. Et Værn, hvis Betydning og Omfang svinger med Erhvervenes Beskæftigelsespolitik, er parodisk og uværdigt for en Nation i det 20. som i det 18. Aarhundrede.

Mærkeligt er det, at danske Bønder uden større Protest eller Forsøg paa Selvhævdelse gik ind under Aaget, især da det kun fandtes i selve Danmark, men ikke i Rigets andre Provinser som Slesvig og Holsten. For dansk Værnevilje blev det tragisk, at Udskrivningen af Landets egne Sønner til det nationale Værn knyttedes nøje sammen med Stavnsbaandet, som fra 1741 fik Gyldighed allerede fra Drengbørnernes 9. Aar og varede til de fyldte 40.

I Sverige var Forholdene helt anderledes og bedre. Dér byggede Forsvaret paa gensidig Frivillighed mellem Regering og Bønder, mellem Jordejere og de Folk, som paa-tog sig Soldatertjenesten, og Norges Bønder stod i hvert Fald noget friere end Danmarks.

Medens den gamle Adel havde vist sig forstaaende og human mod sine Bønder, viser denne Militi- og Stavnsbaandstid talrige Eksempler paa grove Bondeplagere, der næsten alle var borgerlige Opkomlinge eller nyadlede Stræbere fra de jævne Lag. Frænde var Frænde værst. Det førte ikke sjældent til Konflikter, naar Hærens Befalingsmænd søgte at værne Bøndersoldaterne mod Godsejeres og Fogders Overgreb. Selv kunde de være haarde Eksercermestre, og Prygl hørte med til Tjenesten. Men det maa erindres, at Prygl i det hele taget blev anset for udmærket Opdragelsesmiddel. Tjenestefolk var undergivet Hustugt, baade de og Konen i Huset fik Klø af Husbonden. I Skolerne prygledes Eleverne grundigt, og en god, velmenende Officer som General Scheperlern hævdede: »Nu har jeg tjent Hans Majestæt i 55 Aar og har endnu ikke lært at kommandere 1000 Mand uden Prygl; thi hvor ingen Frygt er, der er heller ingen Kærlighed. At opdrage



BLANKE VAABEN FRA
OMVED 1680

Begge fra Tøjhusmuseet. Til venstre Sabel, til højre Militærkaarde.
Fot. Tøjhusmuseet.



SOLDAT I KVARTER HOS EN BONDE
Kobberstik fra 18. Aarhundrede. — Fot. Folker.

Børn uden Ris og kommandere Soldater uden Stok er vel en ren Umulighed.«

Af den egentlige, staaende Hær, der var hvervet — »geworbne Karle« — fandtes i Christian VI.s Tid omved 5500 Ryttere i 11 Regimenter og 12.500 Fodsoldater i 12 Regimenter. I Fredstid benyttedes disse Soldater i vid Udstrækning til Arbejdstjeneste ved baade offentlige og private Byggeforetagender. Paa Grund af Aarenes Krigsberedskab øgedes An-

tallet af geworbne Regimenter først i Fyrrerne ved Tildeling af Folk fra Landmilitzen.

Da der fra Tiaarets Midte kom en længere Fredsperiode, blev især den staaende, hvervede Hær upopulær i Befolkningen, som ikke forstod dens Nytte, men havde klart Blik for dens Kostbarhed. Da tilmed Hvervning i Hjemlandet blev mere og mere vanskeliggjort, hentedes især Fodfolket fra Tyskland og gjorde som Udlændinge Hæren end mindre agtet og vellidt. Hertil bidrog dens Fattigdom paa Grund af slette Lønninger, og selv »den tarvelige Middelstand samt Almuen i Byerne betragtede det som en Skam at bære »Kongens Klæder«, den røde Frakke. Man sendte hellere sin paa Afveje komne Ungdom til de »Vestindiske Eilande« og lod den dø dør, end at have den Skam at se den i Uniform hjemme.« Ude paa Landet strammedes Stavnbaandet i den lange Fredsperiode mere og mere, indtil det fra 1764 gjaldt



SVENSK RYTTERSTANDART FRA 1665

Erobret i Slaget ved Lund, den 4. Dec. 1678, fra Viborg Lehns Rytterregiment af dansk Livregimentet til Hest. Dug og Frynse af grøn Silke. Rytteren har sort Rustning med rød Fjerbusk, Hesten Skimmel, Dragen graaviolet. Teksten Guld. C. R. S. betyder «Carolus Rex Suesiae» Fyrkuglerne foroven sorte med røde Flammer. — Fot. Tejhusmusæet.

fra det 4. til det 40. Aar. I 1746 ophævedes Bestemmelsen om, at den udtjente Landmilitssoldat efter 8 Aars Forløb maatte lade sig fæste, hvor han vilde. Militzen blev en Tvangsanstalt.

I det sidste Aar af Enevældens første Sekel blev Landmilitzens Brugbarhed øget gennem Krigsdemonstrationerne mod Rusland, langvarige Indkaldelser og Beredskabstjeneste. Den kunde endog stille udsøgte Grenaderbatailloner. Men, skriver Rockstroh:

»Samtidig havde det udskrevne Mandskab faaet en Modbydelighed for den aarelange Tjeneste i Garnisonerne, hvis Følger rakte langt ind i det næste Tidsrum. Og dette er let forstaaeligt. Mangfoldige af Landsoldaterne var gifte Folk og som oftest fattige Landarbejdere, der i Aarevis maatte være borte fra Hustru og Børn



SOLDATERKONE FRA DET 18. AARHUNDREDE
Kobberstik af Killian fra 1730. — Fot. Folker.

uden at kunne bidrage det aller-
ringeste til deres Underhold, saa
at Familien led Nød og sendte
Klagebudskab paa Budskab til den
ulykkelige Familiefader. Denne
selv levede under de usleste For-
hold i usunde, uhyggelige Kvar-
terer paa Loftet og i Kældere,
blev utilstrækkelig ernæret og be-
klædt og daarlig plejet, naar han
blev syg af Savn og Sorg.

Medens Enevælden paa
de fleste Omraader viste
sig som en fortrinlig, i
Ordets sande Forstand
demokratisk og human,
Styreform, gjorde den
Værneviljen stor Skade
ved Fortyskningen af vor
staaende Hær, Hensyns-
løshed over for Militsen
og Stavnbaandets For-
nedrelse af Værnemassen, Danmarks Bønder.

Vi har lidt under det siden. En Nation glemmer ofte sin Med-
gang i Løbet af Dage; men den husker Fortræd gennem Slægter
og Sekler.



KAPITEL II

DEN SKAANSKE KRIG

FRA Christian Vs Tronbestigelse 1870 og fem Aar frem i Tiden, til Krigene mellem Danmark og Sverige genoptoges, prægede Rentemester Gabels Yndling, den højt begavede, unge Peder Schumacher, senere adlet som Griffenfeldt, i stigende, efterhaanden afgørende, Grad vor indre og ydre Politik. Han var Typen paa Tidens borgerlige, kundskabsrige og facile Opkomling; smidig, intrigant, hensynsløs og overlegen. Den høje Gunst, han naaede, og hans listigt beregnende Diplomati gav mere Medbør, end han taalte. Han blev taktløs, hoven, pragtsyg, bestikkelig og illoyal over for sin Konge, og kan man end beklage hans haarde Skæbne og dybe Fald, hvorved fremragende Evner unddroges Statens Styre, var han paa den anden Side saa korrumperet, at han maatte fjernes.

Men derved fjernedes tillige det henholdende Element i vor Udenrigspolitik. Krigen, som Griffenfeldt havde prøvet at udmanøvrere ved Diplomati, tog skæbnesvanger Form. Kongen kunde uhindret gaa ind for Virkeliggørelsen af sine Haab — en Generobring af vore tabte Provinser Øst for Sundet. Lige saa krigersk indstillet som Christian V var Sveriges unge Konge, Karl XI og hans nærmeste Kreds. Da tilmed de to Lande blev knyttet til hver sin stridende, europæiske Magtgruppe, maatte det ende med Kamp. Det var omsonst, at Sverige i den ellefte Time sendte Nils Brahe til København for at opnaa »bistånd av förtrogna vänner, för vilka alla H. K. Mt. prefererade konungen av Danmark«, medens samtidig Sveriges Rigskansler, Magnus Gabriel de la Gar-

die, ivrede for et Overfald paa Danmark, og der arbejdedes paa Christian Vs Søsters, Ulrika Eleonoras Trolovelse med Karl XI.



ULRIK FREDERIK GYLDENLØVE
(1638—1704)

Søn af Frederik III og Margrethe Papen. Hemmelig gift med Sofie Urne og senere officielt med den rige Marie Grubbe. Dygtig Officer, glimrende Verdensmand, tapper, letfærdig, højt begavet, udnævnt til General og Grande af Spanien. Udmærket Statholder i Norge, hvor især Bønderne elskede ham. Koloreret Haandtegning paa det kgl. Bibliotek efter F. C. Lunds Rosenborgtapet. Fot. St. kgl. Bibliotek.

Speget var Spindet, og Griffenfeldts klæbrige Fingre filtrede det yderligere.

I December 1674 var en svensk Hær under Karl Gustav Wrangel brudt ind i det med Danmark forbundne Brandenburg, hvorpaa Danmark-Norge mobiliserede. Den 12. August indledtes Krigen fra dansk Side, for saa vidt som en Hærstyrke sendtes ind i Lauenburg. I Sommerens Løb var vor Hærs Styrke bragt op paa 29.200 Mand, som fik den tyskfødte Feltmarskalløjtnant Adam Weyher til øverstkommanderende. Vi havde 20.000 Mand Fodfolk, hovedsagelig hvervet, 8000 udskrevne Ryttere og national Rostjeneste samt 1200 hvervede Dragoner. Den norske Hær under Ulrik Frederik Gyldenløve var paa 12.000 Mand. Svenskerne var i Juni blevet slaæet eftertrykkeligt ved Fehrbellin; deres Vælde og Magtomraade i Tyskland vaklede, deres Ven, den holstengottorpske Hertug Christian Albrecht, var blevet tvunget til at træde i Lensforhold til Danmark, som overtog hans Hær og Fæstninger, mens Krigen varede.

Danmarks Krigserklæring til Sverige udstedtes den 2. Septem-



KONG CHRISTIAN V (1646—1699)

Tapper, pragtlysten, udpræget Enevoldskonge, behersket af Griffenfeld og især mecklenburgske adelige af ringe Kvalitet. Mistrolsk over for den gamle, danske Adcl oprettede han en ny, meget tyskpæret: Grever, Baroner og Friherrer. Førte den skaanske Krig. Efter Maleri af Abraham Wuchters paa Frederiksborg. Fot. Bengtsson.



WISMAR UNDER BELEJRINGEN 1675

I Forgrunden til højre modtager Christian V en Deputation af Byens Borgere; i Forgrunden til venstre kommer Dronningen kørende. — Kobberstik paa det Store kgl. Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

ber 1675. Af Hensyn til vore Forbundsfæller maatte Danmark indlede Krigshandlingerne i Tyskland, skønt det baade af nationale og militære Grunde havde været bedst at angribe Skaane. I første Krigsaar skete ikke større Begivenheder. Gyldenløve fejdede vel langs den norsk-svenske Grænse, og danske Tropper tog Del i Erobringen af Bremen; men den eneste Episode af noget Omfang var Erobringen af Wismar.

Belejringen af denne By indledtes den 22. Oktober under Christian Vs personlige Kommando. Svenske Undsætningsforsøg afvistes til Lands, og vor Flaade spærrede til Søs. I haarde Kampe erobredes Yderværkerne, der forsvaredes sejt af den indesluttede, svenske Garnison. Byen var omgivet af Sumpe og Efteraarsvejret slet, vore Løbegrave stod fulde af Vand, og Tropperne hærgedes af epidemiske Sygdomme. Kongens stædige Vilje til at erobre



STADEN WISMARS OVERGIVELSE TIL CHRISTIAN V 1675

Maleri af C. A. Lorentzen. Til højre for Kongen ses Dronning Charlotte Amalie, Prins Georg, Hertugen af Pløen og Storkansler Griffenfeldt. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Fæstningen, og den danske Fører, Niels Rosenkrantz's, utrættelige Angrebslyst førte til den gamle Hansastads Overgivelse, efter at vore Tropper den 13. December havde stormet og sejret med store Tab. Den tapre, svenske Besætning fik fri Afmarche med vajende Faner og klingende Spil. Tropperne gik i Vinterkvarter, og Op-rustningen fortsattes, saa vor Hær i Foraaret 1676 talte 34.000 Mand. Til højstbefalende valgte Kongen Griffenfeldts bitre Mod-stander, den udmærket dygtige Overfeltmarskal, Hertug Johan Adolf af Pløen, der havde tjent sig op til anset General i neder-landsk, spansk og tysk Tjeneste. Han var elsket af sine Folk, med hvem han delte alle Savn og Strabadser, modig og rundhaandet; men han var tillige herskesyg og umedgørlig, saa han hurtigt uden for Soldaternes Kreds skabte sig mægtige Fjender, der styrtede ham. Sverige var paa mange Maader svækket udadtil og indadtil. Kongen og Aristokratiet stredes om Magten. Men i Karl XI havde

Sverige faaet en af sine mange, fremragende Soldaterkonger. Hans Person og Indsats opvejede al Skade, Riget havde lidt.



GREVE OG STORKANSLER PETER GRIFFENFELDT
(1625—99)

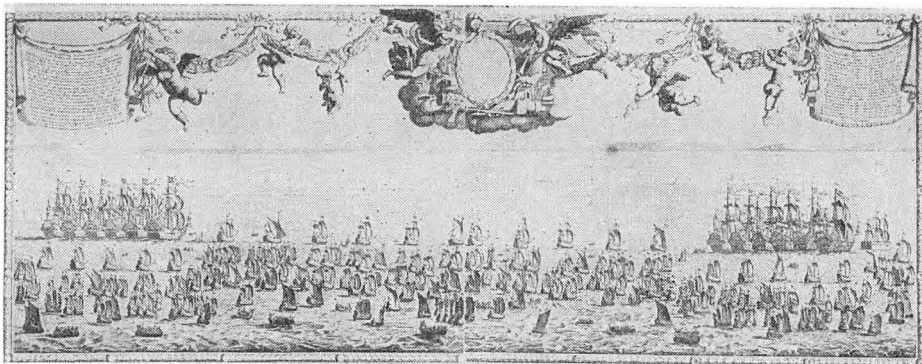
Søn af en fra Segeberg indvandret Vinhandler Schumacher, udmærket og videnskabeligt opdraget, højt begavet og grænseløst ærgerrig, Modeherre og Dameven, smidig Diplomat og dygtig Statsmand, en fremragende Type paa Enevældens borgerlige Embedsmænd. Spillede i mange Aar en førende Rolle under Christian V, men faldt i Unaade, dømtes til Døden for Uærlighed i Pengesager, landsforræderisk Virksomhed og Majestætsfornærmelse. Dommen formliddet til livsvarigt Fængsel. Hans hovne og ofte fornærmelige Selvsikkerhed var i høj Grad medvirkende til hans Fald. Maleri paa Frederiksborg af Abraham Wuchters. Fot. Bengtason.

Begivenhederne 1676 indledtes med vor Flaades Sejre under Niels Juels og Tromps Kommando — Erobringen af Gotland og Slaget ved Bornholm i April-Maj samt det for Svenskerne katastrofale Søslag ved Øland 1. Juni og Erobringen af Ystad den 27. Juni, hvorved vore Tropper sikredes fri Passage. Den 29. Juni landede Christian V med sin danske Hovedhær paa 14.500 Mand ved Rå, Syd for Helsingborg. Gyldenløve var med vore norske Tropper i Begyndelsen af Juni brudt over den svenske Grænse, havde erobret Uddevalla og Vänersborg og indesluttet Göteborg.

Landgangsforetagender med en større, kombineret Styrke er altid meget

omfattende og vanskelige; men vor Hærs Overførsel til Rå blev ifølge Vaupell gennemført saaledes:

»Den 20. Juni begyndte Indskibningen, og den 28. om Aftenen lettede flere hundrede Førselsfartøjer Anker fra Københavns Red dækket af fire Linieskibe og seks Fregatter . . . Foran sejlede Fregatterne derefter Førselsskibene og endelig Linieskibene.



DEN DANSKE LANDGANGSFLAADE PAA VEJ TIL SKAANE 1676
Kobberstik paa St. kgl. Bibliotek — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Regimenterne sejlede i Nummerorden i den Rækkefølge, hvori de havde staaet i Lejren ved Lyngby. Artilleriet (200 Mand, 6 tunge Kanoner, 2 tunge Mortérer, 40 Regimentskanoner) fulgte efter Halvdelen af Fodfolket (hvoraf ialt 8800 Mand). Rytteriet (ca. 5500 Mand) sejlede bagest. Paa den øverstbefalendes Skib vajede en hvid Stander, som ved Landgangsstedet skiftedes med en rød. Et Skud betød, at Flaaden skulde ankre, to Skud, at den skulde lette. Kom et Skib paa Grund, skulde de tre nærmeste Skibe ile det til Hjælp. Tre Skud fra den øverstbefalendes Skib betød, at Generalerne skulde samles. Naar der løsnedes ni Skud fra Admiralskibet ved Landgangsstedet, skulde Fodfolket gaa i Baadene og ro i Land fulgt af Prammene med Værktøjet. Hvert Regiment skulde selv sørge for Levnedsmidler og Krudt. Den første Dag udskibedes Fodfolket og Artilleriet, den næste Dag Rytteriet.»

Landgangen forløb glat og mødte ingen Modstand. Den var bemærkelsesværdig godt ordnet, Datidens Meddelelsesmidler taget i Betragtning. Ordrene klare, skematisk overskuelige; Kommandosignalerne faa og simple, ikke til at overhøre eller forveksle; Fodfolket og det lette Skyts sendt først i Land for at danne Brohoved og sikre den uforstyrrede Landsætning af det mere uhaandterlige Rytter og Train. Vore Tropper blev af Skaaningerne modtaget som Befriere og hilst med Jubel.

Den svenske Hær i Skaane havde været paa omved 12.000 Mand, men var alvorlig svækket ved Afgivelser — næsten Halvdelen — til de stærke Garnisoner i Malmø, Kristiansstad, Landskrone og Helsingborg. De to sidstnævnte overgav sig efter kortvarig Mod-



KORT OVER DE SKAANSKE PROVINSER UNDER DEN SKAANSKE KRIG (1675-79)
 Efter «Danmarks Riges Historie». — Fot. Folker.

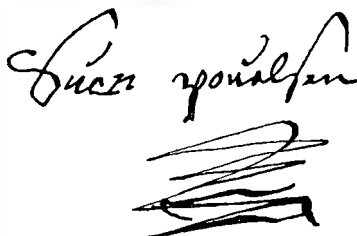
stand allerede den 3. Juli. Ved Helsingborg faldt den dygtige og dristige Fører, Niels Rosenkrantz.

Christian V overførte en Del tungt Artilleri fra København og tog ved aabent Brev Skaane i Besiddelse. Befolkningen følte sig stadig som dansk, og Karl XIs haardhændede Udplyndring af Landet øgede Uviljen mod de svenske Herrer. Snaphanekrigen begyndte paany, vild og grusom fra Befolkningens Side og straffet med de haardeste Repressalier mod Bønderne og den tiloversblevne, gammeldanske Adel fra svensk Side.

En af Snaphanernes Førere var den berømmelige »Gøngehøvding«, Major Sven Poulsen, der sidste Gang nævnes i August 1676 og antagelig er omkommet under den blodige Guerilla. Den 15. August erobrede vor Hær Kristiansstad, der overrumpledtes, inden Fæstningen fik fyret et Kanonskud mod Angriberne. Byttet var meget stort. Her som ved Landskrone skænkede Christian V Byt-

tet til Hertugen af Pløen, der omgaaende lod dets Værdi udbetale til sine Soldater. To Dage senere blev et dansk Strejfkorps paa 3000 Mand under General Duncan slaæet og tilintetgjort ved Fylle Bro nær Halmstad. Fodfolket mistede her næsten en Trediedel af sin samlede Styrke. Halmstad belejredes fra September uden Resultat, og i Oktober trak den danske Hær mod den øverstbefalendes Raad sammen for at gaa i Vinterlejr. Til ubodelig Skade for Hæren blev dens udmærkede Fører, Johan Adolf af Pløen, styrtet af usle Bagvadskere. Han forlod Danmark i berettiget Vrede og afløstes af den ganske energiske og loyale, men ret middelmaadige Carl von Arenstorff som øverstkommanderende.

Hæren fik ikke Ro i Vinterkvartererne. Karl XI fortsatte Kampen i Skaane ikke mindst mod Befolkningens Snaphaner, men ogsaa mod vore Tropper. I et Par Maaneder manøvrerede de to Hære uden at søge alvorlig Kamp; men i Begyndelsen af December kom det til en afgørende Styrkeprøve, Slaget ved Lund.



•GØNGEHØVDINGENS•
UNDERSKRIFT

Major Sven Poulsens egenhændigt skrevne Navn paa et Andragende om Autorisation som Snaphanefører i 1675. Originalen paa Rigsarkivet. — Fot. Folker.

Vinterkrigen havde slidt paa vor Hær. Af dens oprindelige Styrke paa godt 14.000 Mand var kun 10.000 — hvoraf mange nyudskevne — tilbage, da den slog Lejr Nord for Lund, og dog havde den væsentlige Fortrin. Dels var Skaanes Befolkning dansksindet



OVERFELTMARSKAL HERTUG JOHAN ADOLF
AF PLÖEN (1634—1704)

Glimrende Soldat og Fører. Uddannet i Tyskland. Førte en Tid Overkommandoen over vor Hær under den skaanske Krig, som Overfelmarskal til 1676. Samtidigt Stik. Efter «Danmarks Riges Historie». — Fot. Folker.

og hjalp vore Tropper, dels kunde Christian V trække Forsyninger til sig fra den bedste og frugtbareste Del af Provinsen, medens Svenskerne manøvrerede i en Landsdel, hvor de endnu var forhadte, hvor deres sparsomme Forsyninger ødelagdes af Snaphaner, mens Tropperne omkom i oplødte Moradser, bundløse Marker og Enge. Trods stadig Forstærkning var Karl XI's Hær skrumpet ind til godt 7000 Mand. Den var saa medtaget, at Kong Karl maatte vælge mellem den besejredes Tilbagetog eller det hensynsløst dristige Angreb. Han valgte det sidste,

skønt Flertallet af hans Førere fraraadede det, »men för kungen fans ej annan väg, än rakt paa fienden, hvarhelst han måtte vara«.

Slaget ved Lund viste, at Soldaterne og Underførerne paa begge Sider var af meget høj Kvalitet. De kæmpede med en Sejghed og Tapperhed, der søger sin Lige, og gjorde Slaget til det relativt blodigste, som nogen Sinde er udkæmpet i Norden. Derimod var

de højeste, saavel danske som svenske, Officerer ubetydelige som Førere, omend de var brave, modige og grundigt uddannede Befalingsmænd. Havde vor Hær beholdt Hertugen af Pløen, er der næppe Tvivl om, at den havde sejret. Men den førtes af Carl von Arenstorff, hvis nærmeste Hjælpere, Friedrich von Arenstorff, Joakim Schack og Anders Sandberg, var af samme retsindige og flinke, men lidet fremragende Type. Derimod var Sveriges Konge, Karl XI paa næsten alle Omraader, ikke mindst som Hærfører, sin Modstander klart overlegen.



DEN DANSKE OG SVENSK LEJR FØR SLAGET VED LUND 1676

Efter Vaupell: •Den dansk-norske Hærs Historie. — Fot. Folker.

Hærene opmarcherede efter Lineartaktikens Mønster med bred Front i to Træfninger. Slagmarken var aaben og overskuelig med jævne Terrainformer. Aaer, Bække og Damme var tilfrosne; Jorden kunde bære overalt, og paa de fleste Punkter tilfredsstilledes derfor Lineartaktikens Krav om Manøvrefelt. Naar Slaget alligevel opløstes i Enkeltkampe, skyldtes det, at Hærene under Bevægelse sprængtes af de høje og solide Stengærder, som omgav Bymarkerne, og at de skilte Afdelinger søgte ud paa mellemliggende, aabne Fællede, hvor der var Plads til at røre sig og til at slaas. Opmarschen fandt skematisk Sted som vist Side 27.

Allerede den 3. December begyndte den svenske Fremrykning mod Danskernes Stilling. En overfladisk Rekognoscering beroligede imidlertid ikke blot Christian V, som festede med sine øverste Førere, men desværre ogsaa Resten af Hæren, der fejrede første Søndag i Advent med Drikkegilder. Det lykkedes derfor Svenskerne, som var opmarscheret inden Midnat, at overrumple de danske Vagtposter og slippe ubemærket over Lødde Aa. Klokken 4 om



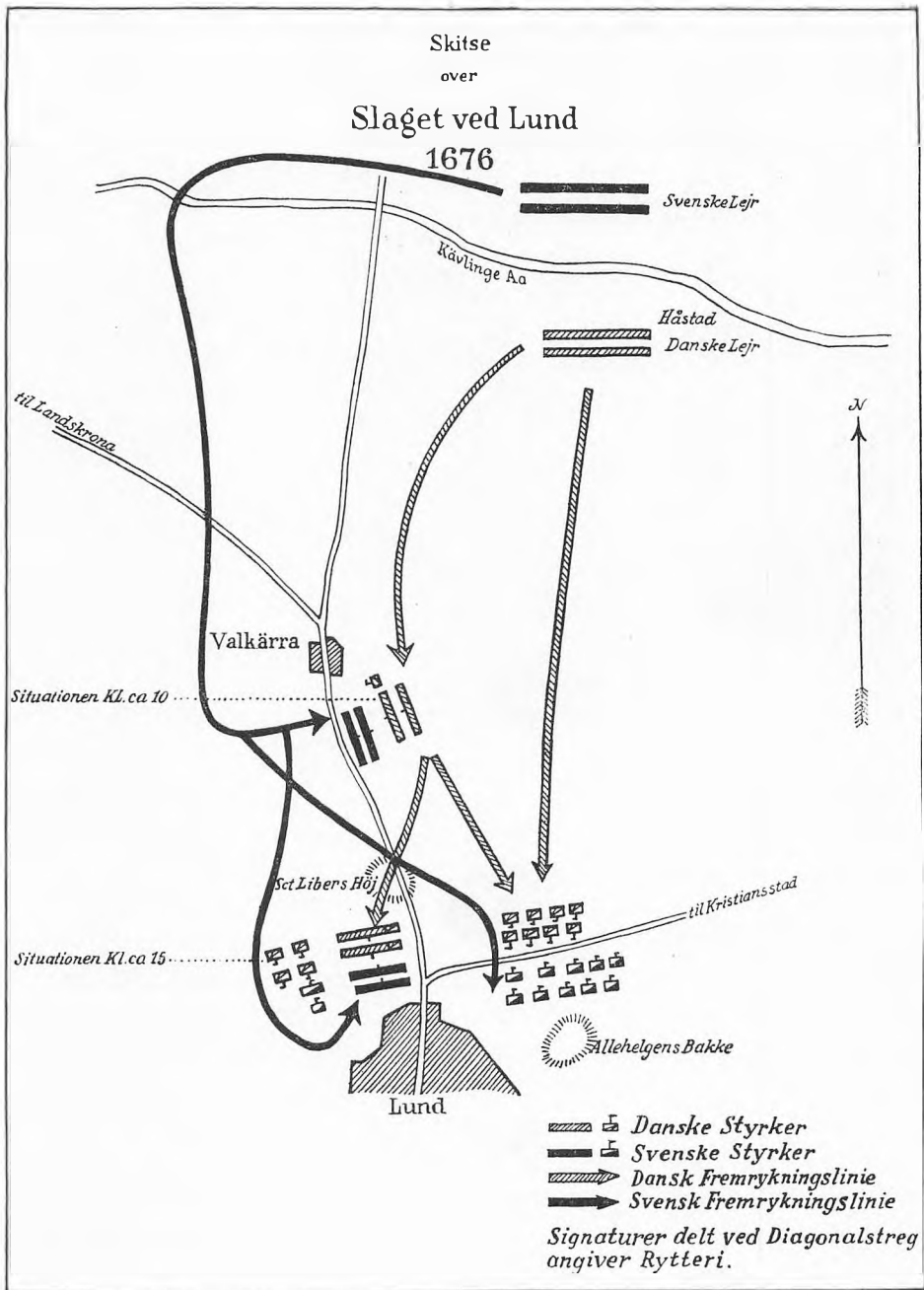
KONG KARL XI AF SVERIGE (1655—97)

Arvede Tronen som fireaarlig og voksede op under de vanskeligste Forhold i en svensk Oplæsningsperiode, erklæret myndig i Syttenaarsalderen. Førte Krig mod Danmark og var selv en god Fører, der gennemtvang et enevældigt Diktatur hjemme og opnaaede Fred uden Landafstaaelser. Gift med den danske Prinsesse Ulrika Eleonora. Gennemførte en ypperlig, national Værnepligt i Sverige, »Inddelningsverket», og var paa alle Omraader fremragende. Maleri af Ehrenstrahl paa Gripsholm. — Efter Hildebrandt og Stavenow »Sveriges Historias». — Fot. Folker.

Vore Ryttere splittede først de svenske Fløjes Rytteri, som ikke fik Hjælp fra deres 2. Træfning. Den sinkedes af Gærderne. Christian V, Prins Georg og Oberst Jørgen Brockenhus kæmpede under de første Sammenstød med lysende Mod. Vor venstre Fløj blev dog kastet tilbage over Aaen og drevet mod Nord, mens til Gengæld højre Fløj gik sejrende frem. En Overgang var alt Kaos i en saadan Grad, at Karl XI af Vanvare kom i Spidsen for en dansk Eskadron og havde ladet Trompeteren blæse til Angreb, før han opdagede Fejltagelsen. Ved Middagstid var vor venstre Fløj slaaet eftertrykkeligt. Christian V begav sig til højre Fløj, hvor Kampen

Morgenen den 4. December uddeltes Felttegnet, en Halmvisk paa Hatten, og udgaves det svenske Feltraab: »Med Guds Hjælp».

Slaget begyndte om Morgenen Klokken halv ni ved Kampe mellem Forposterne, inden den danske Hær havde endt Opmarchen paa venstre Fløj. Danskerne forsvarede sig og førte gentagne, blodige Modstød, tappert, men uden fornødent Sammenhold, og Tabene blev straks store. Blandt andet fik General Carl von Arenstorff, som søgte at raade Bod paa vor venstre Fløjs Uorden, en Arm skudt af. Han døde seks Dage senere af sit Saar.





SLAGET VED LUND DEN 4. DECEMBER 1676
 Kobberstik paa St. kgl. Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

udvikledes med større Held for os, idet den svenske, venstre Fløj sprængtes. Karl XI, som troede, han allerede havde sejret, afbrød Forfølgelsen af Rytterne paa vor venstre Fløj, for at komme sit Centrum og sine oprevne Fløjstyrker til Hjælp.

Kampen mellem Hovedmassen af den svenske og danske Hær rasede heftigt fra Middagstid til midt paa Eftermiddagen. Navnlig kom det til meget blodige og haarde Sammenstød om Landsbyerne Vallkärra og Nöbbelöv. De svenske Tropper maatte gaa tilbage mod Lund, og da vort Artilleri tog dem under Behandling, opgav de at svare paa Ilden. Sejren syntes os saa vis, at Christian V, der havde kæmpet med største personlige Tapperhed, fandt det berettiget at forlade Slaget. Netop da kom Karl XI sine vaklende Tropper til Hjælp og overraskede Danskerne totalt. De blev angrebet fra alle Sider, savnede en overlegen Fører, masedes i Hob paa alt for snæver Plads og brød sammen. Rytterne flygtede, og

Fodfolket maatte strække Gevær. Svenskerne havde vundet en dyrekøbt Sejr — vor Hær led et endnu dyrere Nederlag. Man regner — for nøjagtige Tal findes ikke — at vi havde 5000, Svenskerne 3000 faldne, altsaa næsten 50 Procent dræbte. Desuden mistede vi 2000 Fanger, hele Lejren med dens Beholdninger, 80 Bagevogne, Artilleriet og 64 Faner. Af Faner havde vore tapre Afdelinger tidligere paa Dagen erobret adskillige fra Svenskerne. Sejren blev Sveriges, men om Hæderen og Tabene var vi fælles.

Sejren skyldtes ikke nogen Overlegenhed hos de svenske Førere, selv om Feltmarskal Helmfelt og hans Hjælpere — som de danske Chefer — var flinke og duelige Mænd. Mandskabets og Underførernes Mod var ens paa begge Sider. Det blev Karl XI's Dristighed, Feltherreblik og begejstrende Førning, som tyngede Vægtskaalen til svensk Fordel; især at han, som Svenskerne havde for Skik fra gammel Tid, udnyttede sine lokale Sejre, medens den danske Hær nøjedes med Sejr og dernæst forholdt sig passiv. Der var meget af Brunkebergaanden paa begge Sider. Udfaldet skyldtes tillige den dan-



FELTMARSKAL LØJTNANT CHRISTIAN GYLDENLØVE
(1674—1703)

En af Christian V's uægte Sønner med Sofie Amalie Moth. Hans Løbebane er typisk for Misbruget af Embedsstillinger, idet han som 3-aarig blev Stiftamtmand i Bergen, som 6-aarig Generalpostmester i Norge, som 11-aarig i Danmark. Han var iøvrigt en glimrende Soldat og Fører, der i fransk Tjeneste udmærkede sig under Krigene i Flandern og den spanske Arvefølgekrig. Fra 1697 dansk Feltmarskallejtnant. Maleri paa Frederiksborg. — Fot. Bengtsson.

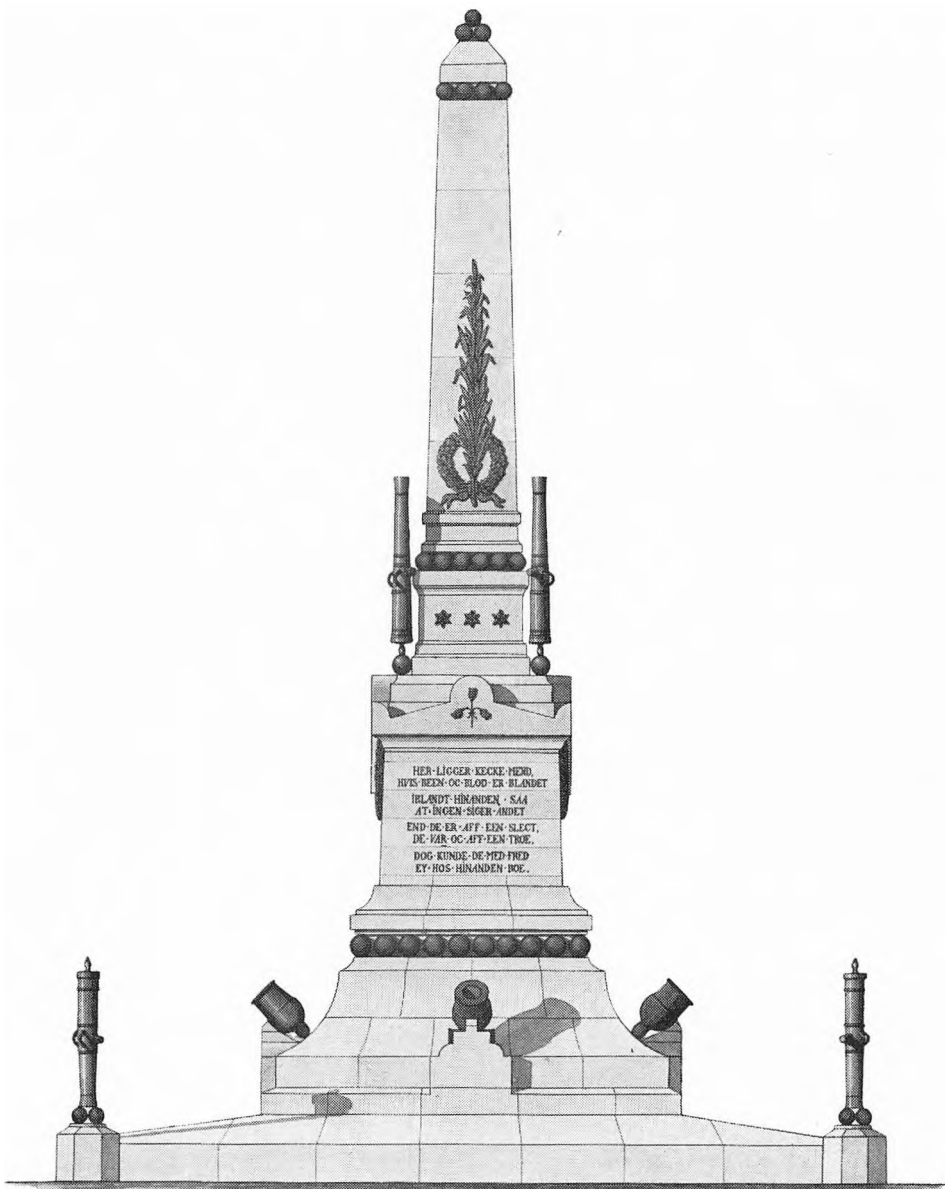
ske Hærs Mangel paa en Fører som Johan Adolf af Pløen, de Fejlgreb, som blev begaaet af hans ringere Efterfølgere, og de Ulykker, som ramte vor Ledelse, ikke mindst Overgenerålens dødelige Saar ved Kampens Begyndelse. Hans nærmeste Hjælpere magtede ikke Opgaven; baade General Sandberg og Friedrich von Arenstorff begik grove Fejl. Kong Christian kæmpede modigt, men havde intet Overblik og forlod Valpladsen i Utide, da han mente at have sejret, medens tværimod den mest kritiske Situation var under Udvikling.

Slaget fik den allerstørste Betydning for Sverige; thi vel holdt Danmark endnu mange faste Punkter i Skaane, og vel var Befolkningens Snaphanebander bedre organiserede og farligere end før; men Svenskerne havde genvundet deres tidligere Ry som Krigere. Skaane fik en alvorlig Lære om, hvem der endnu var Landets strenge Herrer, dets Generobring fra den danske Besættelseshær blev mulig — Helsingborg overgav sig allerede samme Maaned til Karl XI — det voksende Misnøje i Sverige kvaltes, og den unge Svenskekonges Magtstilling over for Aristokratiet befæstedes.

Til største Skade for vor Hærs fremtidige Omdømme i Befolkningen blev Slagets Blodbad paa de danske Befalingsmænd, hvis Tabsprocent laa langt over Mandskabets, ja for enkelte Regimenter Vedkommende løb op mod 75—80 Procent. De maatte ved Reorganisationen af Hæren erstattes med hvervede, duelige Folk fra Udlandet, og hele Befalingsmandskorpset, især Officererne, blev fremmede, altovervejende af tysk Oprindelse.

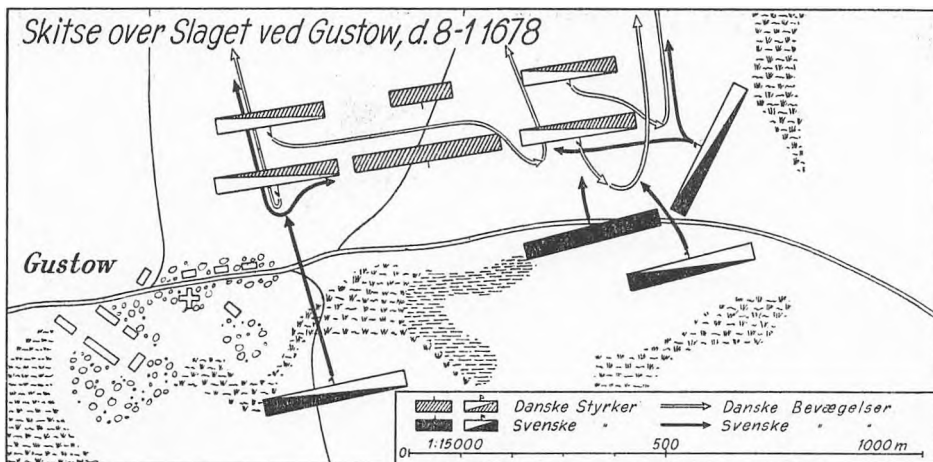
Krigens følgende Slag gav vel vekslende Resultater, men udvikledes næsten alle efter samme Princip — Gustav Adolfs modificerede Metoder. Kun den svenske Feltmarskal, Otto Wilhelm von Königsmarck, bragte et nyt Moment ind i Føringen ved sin faste Kommando, sin intense Udnyttelse af og taktiske Manøvre med Artilleriilden paa Slagmarken samlet i Førerens Haand, ikke udstykket som Ledsageskyts, og et nøje Samvirke mellem alle Vaabenarter. Karakteristisk er Slaget ved Gustow paa Rygen den 8. Januar 1678.

Den danske Styrke paa omved 5000 Mand under General Ru-



DANSK-SVENSK MINDESMÆRKE FOR SLAGET VED LUND 1676

To Aarhundreder efter de to nordiske Brodrefolks blodige Stævne paa Slagmarken ved Lund rejstes paa Initiativ af Skaanes historiske Forening det smukke Mindesmærke for saavel svenske som danske Bidrag, ikke et Minde om Sejre eller Nederlag, men et Forsoningens Vartegn paa Nordens blodigste Valplads. Paa den her gengivne Side af Monumentet staar et Vers af Biskop Henrik Gerner, som rummer hele Broderstridens Tragedie: •Her ligger kecke Mend, hvis Been og Blod er blandet / Iblandt hinanden saa, at Ingen siger Andet / end de er aff een Slect, de var og aff een Troe. Dog kunde de med Fred et hos hinanden boe. Paa modsat Side staar den svenske Indskrift: •1676, den 4. December, stridde och blödde här folk af samma Stam — Försonade efterkommande reste minnesmärket. Efter Tegning i Kammerherre Carl Ludvig Lövenskiolds Saulinger. — Fot. Folker.



Efter Detail af Skitse i Sveriges Generalstab: •Karl XII på Slagfältet. — Tegn. Folker.

mohr havde indtaget en udmærket Forsvarsstilling med en dyb Aadal og et ufremkommeligt Morads foran Fronten. Højre Fløj støttedes til Landsbyen Gustow, venstre Flanke til en halvfrossen Aa. Svenskernes Styrke var rundt 4000 Mand, men deres Fører var energisk og offensivt beslutsom, medens den danske Fører stod nølende og passiv.

Kampen indledtes ved, at Königsmarck før Daggrø gik frem med bred overfløjende Front rede til Omfatning af de danske Flanker og med Hovedvægten i Angrebet paa sin højre Fløj, Øst om Moradset. Et svensk Bateria 600 m Syd for Gustow lagde en voldsom, flankerende Ild over den danske, venstre Fløj og venstre Del af Midtegruppen, der frontalt kunde hindre svensk Fremrykning, men nu fejedes tilbage af Artilleriilden. Under dennes Dækning trak Königsmarck Hovedparten af sin Styrke til højre værget af Terrainet mod Danskernes Ild, saa han kunde føre Angrebet i deres venstre Flanke. Overfor den danske, højre Fløj efterlod han kun en Eskadron Ryttere. Samtidig skød han flankerende fra Øst med en ny Artillerigruppe, der gik i Stilling omved 600 m Sydøst for Danskernes venstre Fløj. Haardt ramt af flankerende Artilleriild fra Sydvest og Sydøst og delvis omgaaet af Königsmarcks Hovedstyrker angreb Danskerne. Men Königsmarck opfangede Stø-



BELEJRINGEN AF BOHUS FÆSTNING 1678

Blandt Krigshandlingerne i 1678 var en Detachering mod Göteborg og Bohus til Støtte for den danske Hær i Norge. Bohus belejredes resultatløst et Par Efteraarsmaaneder. Maleri af Lemke paa Drottningholm i Sverige. Efter Pontoppidan •Den kgl. Livgarde. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

det, satte resolut sin svage 2. Træfning ind sammen med 1. Træfning, drev de angribende, danske Tropper tilbage saa voldsomt, at vor 2. Træfning blev revet med i Flugten. Den Hjælp, som ydedes fra vor højre Fløj, blev betydningsløs, fordi den indsattes draabevis og uden fælles Kommando. Hele den svenske Styrke modangreb

— ogsaa paa dansk højre Fløj, som gik tilbage, — og inden længe var selve Midtegruppen omringet i en »Motti«, der kun havde Valget mellem at dø eller overgive sig — og valgte det sidste. Det var et klart Tilintetgørelsesslag, en Forløber for Karl XII's sædvanlige Kampmaade.

Man kan som Hovedresultat af den skaanske Krig fastslaa, at medens Danmark var afgjort stærkest og heldigst paa Søen, havde Sverige en vis, om end ikke nær saa stor, Overvægt under Kampene til Lands. Den 1. Juni 1677 sejrede Niels Juel afgørende mod en overlegene Modstander i Køge

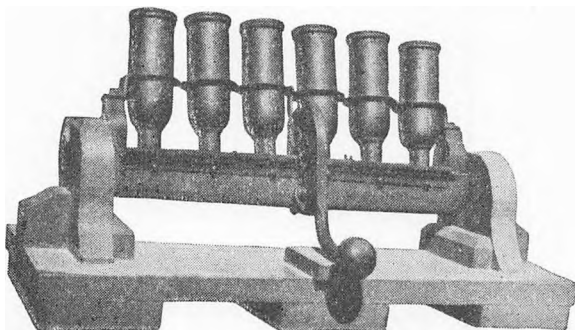
Bugt, medens vor Hær i det blodige og haardnakkede Slag ved Landskrone den 14. samme Maaned — 11.000 lidet uddannede og lidet kampduelige Danske mod 16.000 Svenske — tildels genoplevede Begivenhederne ved Lund 1676. Dog lykkedes det noget bedre at holde sammen paa Enhederne og gaa tilbage i god Orden. Langs Norges Grænse var Kampen ført med Held for vore Vaaben, men om Efteraaret gik Nordmændene tilbage til Hjemlandet. I 1678—79 kæmpedes især om Rygen, der efter at være tabt til Königsmarck atter kom i dansk Besiddelse. Derudover forfaldt Krigsførelsen til gensidige, grusomme Hærgninger uden større militær Betydning. Det hjalp ikke, at Christian V selv tog Overkommandoen med Friedrich von Arenstorff som Næstkommanderende; thi »en Usikkerhed i Planer og Ledelse her-



DANSK STANDART FRA CHRISTIAN V's TID
 Fert som Kompagnifane fra 1684 af Oberst Madieres ny Regiment, indlemmet 1685 i Baudissins Rgt. Dugen grøn Silkedamask med rød-hvide Frynser. Grønt, malet Monogram med Krone og Laurbærgrene. Grøn Standardstang med hvide Kannelurer, Spyd af Jern. Kvaster og Snore i Guld og rød. — Fot. Tøjhusmuseet.

skede fra første Færd, og efterhaanden voksede den ud over alle Grænser«. Det var bestandig Føringen, som svigtede, mens Hæren holdt mere end ventet.

Freden var undervejs, Europa var krigstræt, og de nordiske Lande var gaaet ind i Opgøret som Deltagere i storpolitiske Alliancer. Det gik Danmark under Christian V, som det var gaaet os under Frederik III, at vore allierede svigtede, og at de Fredsresulta-



•ORGELSKYTS•

Sekspundig Coehornsk Orgelmortér med 6 Støbejerns Haandmortér fra Christians V's Tid. Indskrift: »Christianus Quintus«. Forløber for vor Tids flerløbede Konstruktioner bl. a. de ofte omtalte, russiske »Stalinorgler«. — Fot. Tøjhusmusæet.

ter, vi ifølge vor Indsats og Magtstilling maatte have rimeligt Krav paa, druknede i det politiske Forræderis Malstrøm. Danmark stod tilsidst ene mod Sverige og dettes mægtige Beskytter, Louis XIVs Frankrig.

Ved Freden, der sluttedes i Lund den 26. og 27. September 1679,

maatte Danmark uden Vederlag gengive Sverige alle de erobrede Landsdele og bekræfte Ydmygelsen i Fredstraktaterne fra Roskilde og København. »Sjælden«, skriver General Castonier, »er en Krig bleven ført med større Ære og ringere Fordel end den skaanske«. Danmark havde længe haft et næsten undtagelsesløst Uheld, som ogsaa skulde følge det i Fremtiden, til at vælge de gale Forbundsfæller og bygge paa Løfter fra svigefulde Magter. Vor Tilbagegang i Styrke og international Betydning gennem Aarhundreder skyldes ikke en svigtende Hær, men en fejlende Politik.

Hvor ensomt Danmark var blevet, fremgik tydeligt af Begivenhederne efter den skaanske Krig. Overfaldet paa Hamburg 1686 for at tvinge den trodsige Hansastad til at hylde Christian V og for at sikre Rigets Sydgrænse endte med en Ydmygelse, fordi næsten hele Nordeuropa gik imod vor Politik. Den kraftige Optræden mod de svensk-gottorpske Intriger, efter at Danmarks Konge fra

1684 havde inddraget den gottorpske Del af Slesvig og saaledes efter 140 Aars Adskillelse forenet Sønderjylland med det øvrige Rige, endte ved Altonaforliget den 20. Juli 1689 med diplomatisk Nederlag over for alle nordeuropæiske Magter. Hertug Christian Albrecht blev genindsat i suveræne Rettigheder i sin Del af Slesvig — ja man gik endog saa vidt, at de kongelige Byer i Landsdelen udtraadte af Kongeriget's Toldenhed.

Alt tydede paa, at Udviklingen maatte føre til et nyt Opgør mellem Sverige og Danmark, men naar Lejlighed gaves som i 1697, var vor Hær endnu for ringe til at anvendes i Krig. Freden varede som Vaabenstilstand med dennes Irritament og Usikkerhedsfølelse til Christian Vs Død 1699.



Dekorativ Tegning fra svensk Generalstabsværk.



KONG FREDERIK IV (1671—1730)

Under Kong Frederik IV udkæmpedes Den Store Nordiske Krig. Efter Maleri af Benoit Coffre paa Frederiksborg — Fot. Bengtsson.

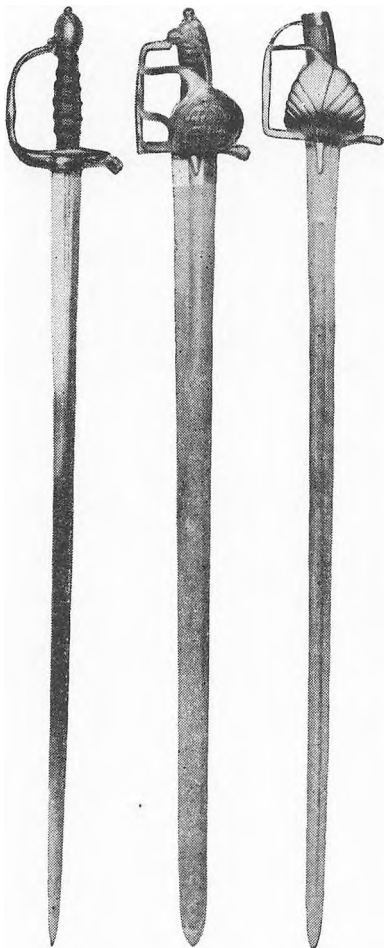
KAPITEL III

DEN STORE NORDISKE KRIG — SØNDERJYLLANDS BEFRIELSE

INTET Afsnit af vor Hærs Historie er grundigere eller bedre oplyst end den store nordiske Krigs. General Tuxen og Kaptajn Rockstroh har særdeles udførligt i omfattende Værker skrevet om Hær og Hændelser. Hærarkivar, Oberstløjtnant Jens Johansens af Generalstaben udgivne Bog »Den store nordiske Krig« er som klar og populær Fortælling om et stort og interessant Emne forbilledlig. Ønsker man at studere en betydningsfuld Epoke i Enkeltheder, er derfor det 18. Aarhundredes første Tiaar i særlig Grad lønnende.

Frederik IV efterfulgte sin Fader, der døde den 21. August 1699 som Følge af et Uheld under Jagt. Han maatte begynde sin Kongegerning med Krig. Den førtes vel mod Sverige, hvor Soldaterkongen fremfor nogen, Karl XII, var kommet paa Tronen 1697, men dens Maal var i første Række Sønderjyllands Befrielse fra det holsten-gottorpske Aag.

Hertug Frederik IV af Holsten-Gottorp fortsatte sin danskfjendtlige Politik, som allerede under Kong Christian V havde ført til alvorlige Konflikter, og han var en farlig Modstander, fordi han havde det mægtige og yderligt danskfjendtlige Sverige, med hvis unge Konge han var besvogret, i Ryggen. Sverige var baade territorielt og militært en Stormagt med en ypperlig og i Forhold til Rigets Hjælpekilder overvældende stor Krigsmagt. Foruden de danske Provinser Øst for Sundet havde det underlagt sig saa udstrakte Omraader som Finland, Karelen, Ingermanland, Estland,



SIDEVAABEN FRA FREDERIK IV's
TID

Til venstre Officerskaarde fra omved 1700, i Midten Rytterpallask, Model 1726, fremstillet 1726—27 af Sværdfegerne Jacob Kopper og Ephraim Baumann til Livregimentet til Hest; til højre Rytterkaarde, Model 1728, fremstillet af Jacob Kopper. Den afbildede »Kaarde» sandsynligvis et Underofficersvaaben. — Fot. Tøjhusmuseet.

Lifland, Forpommern med Rygen, Wismar, Bremen og Verden. Alle Christian Vs Udsoningsforsøg over for Sverige var mislykkedes, ja Karl XII havde endog i Juli 1699 stillet Tropper til Raadighed for Hertugen af Holsten-Gottorp, da han paa udfordrende Vis anlagde Skanser i den hertugelige Del af Sønderjylland.

Danmark søgte under disse Forhold at sikre sig ved Alliancer og valgte som forhen upaalidelige Fæller. Den 25. September 1699 blev Forbundstraktaten med Sachsen-Polen underskrevet; den 26. November underskrevet Allianceaftalerne med Czar Peter den Stores Rusland. Yderligere afsluttedes nogle i Virkeligheden betydningsløse Forbundsftaler med flere tyske Fyrster. Skæbnesvanger blev fra Krigens Begyndelse Hollands og Englands traditionelt, danskfjendtlige Holdning. Danmark stod relativt svagt. Vilde det redde Sønderjylland fra Aaget, maatte det slaa hurtigt til, inden Holsten-Gottorp fik Hjælp fra Sverige — man ansaa et svensk Angreb paa Sjælland for usandsynligt — og der samledes i Løbet af November 1699 en dansk Hær paa 18-20.000 Mand i Hertugdømmerne under Kommando af den ansete, tapre,

dygtige og hæderlige Hertug Ferdinand Wilhelm af Württemberg-Neustadt, som imidlertid lod det skorte paa Energi og Handlekraft. Krigen indledtes ved, at vore allierede, Sachserne, faldt ind i Lifland. Meddelelsen herom naaede Frederik IV den 6. Marts 1700,



SØOFFICERER, SOLDATER OG MATROSER FRA FREDERIK IV's TID
Gengivet efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig.» — Fot. St. kgl. Bibliotek.

og han gav straks Ordre til at besætte de hertugelige Dele af Sønderjylland, tage Skanserne i Sydslesvig og erobre den stærke Fæstning Tönningen i Eiderstedt. Forholdene var gunstige, Vejret godt og Vejene sommertørre. Smaaskanserne erobredes hurtigt, men derpaa smølede Hertugen af Würtemberg, trods Situationens Krav om hurtig Handling, før Holsten-Gottorp fik Hjælp. Først den 26. April blev Tönningen indesluttet. Fæstningen udholdt mod Forventning et voldsomt Bombardement, og den følgende, regelmæssige Belejring trak i Langdrag, til den, just da Fæstningen i Maj var stormmoden, maatte opgives, idet Svenskere og Lüneburgere rykkede over Grænsen, og et hollandsk Korps var undervejs imod os. Hertugen af Würtemberg samlede vore Tropper til Grænsen, hvor der fra alle Parter vistes største Passivitet, saa »de allierede endog gjorde Hertugen af Würtemberg en Undskyldning, fordi der var blevet skudt paa ham en Dag, da han var ude paa et Inspektionsridt«.

Hovedhæren stod i Holsten. Paa Sjælland fandtes kun 4500 uddannede Soldater, alt for lidt til Øens og Hovedstadens Forsvar. Værnet var tiltænkt Flaaden, der i 1700 udmærkede sig ved fuldkommen Mangel paa Initiativ og Kampvilje. Til Styrkelse af Forsvaret befalede Kongen ogsaa den 8. Maj almindelig Vagt og Landeværn.

Skønt der blev taget fat med Iver og Alvor paa Opgavens Løsning, lod et nogenlunde solidt Værn sig ikke improvisere.

»Bønderne samledes i Kompagnier paa 350—500 Md. under Kommando af Herreds- eller Ridefogeder og uddannedes af afskedigede Officerer. Borgerskabet i Byerne rustedes, inddeltes ligeledes i Kompagnier og fik som Hovedopgave at dække Købstæderne mod Kapere. I København fandtes en Borgervæbning paa 10 Kompagnier, som ikke var uden Betydning, skønt »Officererne var gode Borgere, men maadelige Militære«.

Over hele Sjælland rejstes Bæver for at muliggøre en hurtig Samling til fastsatte Alarmpladser. Til Støtte for det levende Værn anlagdes hist og her langs Kysten Kanonindsikringer, Løbegrave og andre Smaaaværker med ikke saa faa lettere Kanoner. Som yderligere Led i Øens Forsvar maa nævnes de faste Støttepunkter: København, Kronborg og Korsør Søbatteri, af disse var København som Hovedfæstning og Flaadens Basis det vigtigste.«

Karl XII havde ved Fjendtlighedernes Begyndelse samlet et Korps paa omved 10.000 Mand udsøgte Tropper til Bistand for Holsten-Gottorp. Faren syntes til at begynde med ikke stor, da vor Flaade under Ulrik Christian Gyldenløve var Herre til Søs, indtil hans Mangel paa Konduite i Forbindelse med det engelske Indgreb til Sveriges Fordel ved, at en betydelig engelsk-hollandsk Flaade forenede sig med den svenske, medens vor egen var daadløs Tilskuer, tvang Gyldenløve ind bag Københavns Søbefæstning, hvor hans Skibe blev beskudt den 20. og 21. Juli. Den 26. Juli blev Christianshavn og Hovedstadens østlige Del bombarderet af Englændere og Svenskere uden synderligt Resultat. Hidtil havde de fleste Begivenheder mindet mere om Skinkrig end blodig Alvor.

Men den 4. August hændte det forudsete, blot ikke kraftigt modvirkede, at Karl XII med sin Hær gik i Land paa Sjælland. Han foretog først en Demonstration mod Rungsted og landsatte dernæst sine Styrker under særlig gunstige Forhold ved Tibberup Mølle midt paa Eftermiddagen. Den danske Forsvarsstyrke paa 3—400 Ryttere, nogle Hundrede nødtørftigt væbnede Bønder og 7 Kanoner kunde trods Mod og ærlig Vilje ikke hindre den talrige Fjendes Landgang. Om Morgenen den 5. August stod 4000 Sven-



KONG FREDERIK IV INSPICERER EN AFDELING AF LANDMILITSEN

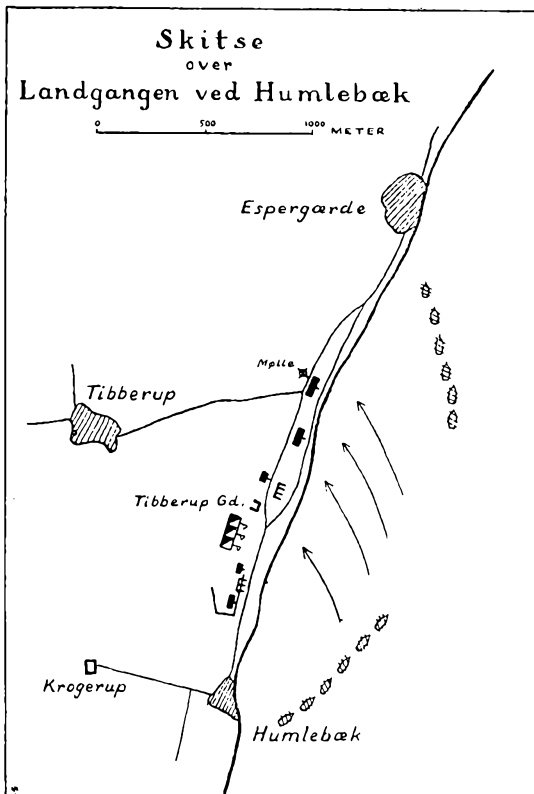
Maleri af C. W. Eckers-berg til Minde om Frederik IV's Genoprettelse af den nationale Hær. Kongen og hans Brodre Carl og Wilhelm midt i Billedet; længst til højre Overgeneralen, Hertug Wilhelm af Württemberg. Maleriet hænger i Audienssalen paa Christiansborg. — Fot. Folker.

skere paa dansk Grund i en stærkt befæstet Lejr med Brystværn og talrige »spanske Ryttere«. Landgangsforetagendet var sket under Dækning af den svenske og engelsk-hollandske Flaade.

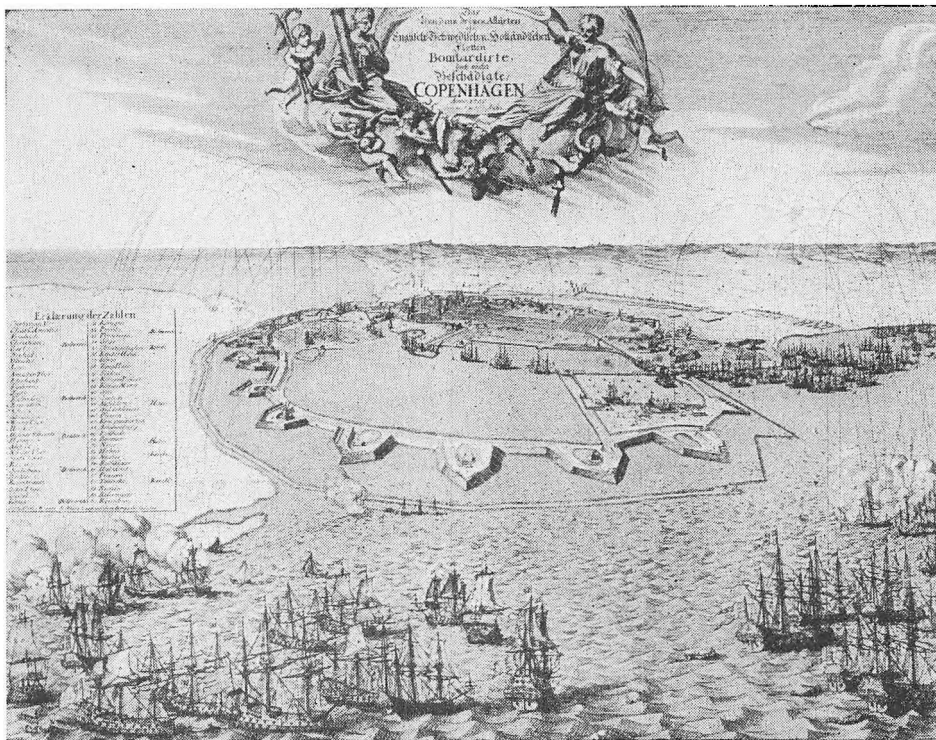
Havde man straks angrebet Fjenden med de i København og paa Sjælland værende, regulære Tropper, var det vel gaaet Karl XII ilde, men ogsaa til Lands prægedes vore Handlinger af Valenhed og Angst for at »hasarde-re« noget. Karl XII fik Fred og Ro i de kritiske Dage, da Storm hindrede Flaaderne i at støtte ham og umuliggjorde yderligere Overførsler af Tropper og Materiel. I Løbet af Dage den 9.—18. Au-

gust fik han Lejlighed til at hente Resten af sit Korps for at rykke mod København med alle 10.000 Mand. Den 21. August naaede han Rungsted Kro, og her endte Erobringstogtet ganske uventet, idet Frederik IV havde sluttet Fred med Hertugen af Holsten-Gottorp i Traventhal i Holsten den 18. August. Karl XII maatte dybt skuffet vende hjem.

Hertug Frederik fik ved Fredslutningen stadfæstet sin Suverænitæt, Lov til at holde en Hær paa 6000 Mand og bygge visse Fæstninger. Endvidere fik han i Krigsskadeserstatning 26.000 Rdl., og Frederik IV forpligtedes til ikke at foretage nogen fjendt-



SVENSKERNES LANDGANG DEN 4. AUGUST 1700
Efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig«. Signaturer paa Land er dansk Landeværnsstyrke, udenfor Kysten svenske Land-sætningsfartøjer. Pilene viser Fremstødsretningen. — Fot. Folker.



SVERIGES OG HOLLANDS FLAADER BOMBARDERER KØBENHAVN AAR 1700
 Efter samtidigt Stik paa det kgl. Bibliotek af J. Friedlein. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

lig Handling mod Sverige. Den kortvarige Krig var ejendommelig ved, at der ikke officielt forelaa noget Fredsbrud mellem nogen af de deltagende Parter. Danmark havde ikke mistet noget af sit Omraade, og Krigserstatningen var ubetydelig; men Sønderjyllands Befrielse var ikke opnaaet, og Striden blev derfor kun en indledende Episode af den lange, ødelæggende Krig, der sikrede Kongen det attraaede Maal.

Politisk stod Danmark saare svagt efter Freden i Traventhal. Forholdet til de tidligere allierede, Rusland og Sachsen-Polen, var blevet meget køligt. For at sikre Grænserne søgtes Kontrakt med de nordtyske Stater, især det af Brandenburg i 1701 nyoprettede Kongerige Preussen, Hannover, Tysklands Kejser og, med Front mod Sverige, de to vestlige Sømagter Holland og England. For at



KARL XII AF SVERIGE (1682—1718).

Søn af Karl XI og Frederik III's Datter Ulrika Eleonora. Glimrende begavet og fortræffelig uddannet, pligtro og flittig, fremragende Hærfører, tapper, nøjsom og udholdende, men egocentrisk og stivsindet, undertiden intrigant. Heltekonge, glimrende Strateg. Fornyer af Krigskunsten, men uden Skon over egne Magtmidlers Grænse. En af Historiens mest fængslende og storladne Skikkelser. Efter Billede i den svenske Generalstabs Værk »Karl XII på Slagfältet». — Fot. Folker.

opnaa deres Velvilje afgav Frederik IV »Auxiliærtropper«. Der stilledes 5500 Mand til den tyske Kejsers Raadighed og 12.000 blev afgivet til Sømagterne. Kejseren hjemsendte først de laante Tropper efter 9 og Sømagterne deres Regimenter efter 12 Aars Forløb. Da var Antallet mindsket til Halvdelen.

Ganske vist gav det Penge i Statskassen. Dels sparedes der aarlig omved 600.000 Rdl. til Troppernes Underhold, dels indbragte de store Summer i Leje. Men Danmark mistede i en kritisk Tid Halvdelen af sin Hær, og Savnet opvejedes ikke ved Oprettelsen af den i foregaaende Kapitel omtalte Landmilitis paa ialt nær 20.000 Mand. Med de tilbageblevne, hvervede Tropper talte vor Hær efter Afgivelsen af »Auxiliærkorpserne« omved 46.000 Mand, hvortil kom 18.000 i Norge.

Mens Danmark var Tilskuer, gik Sveriges Heltekonge, Karl XII, fra Sejr til Sejr. I November 1700 slog han Russerne ved Narva. Aaret efter fordrev han den sachsisk-polske Hær fra Kurland og slog den afgørende i Juli 1702 ved Klissow, besatte Krakov, sejrede paany ved Pultusk og afsatte Kong August til Fordel for Stanislaus Leszinski, der blev tvunget til at bryde Forbundet mellem Polen og Rusland. Hermed kulminerede Karl XII's Sejrsløb, og hans bristende Evne til at skønne klart, naar Tiden var inde til en gunstig Fred, førte hans tapre Karoliner mod Undergangen. Rusland trængte frem til den finske Bugt. I 1703 grundlagdes St. Petersborg og den stærke Fæstning Kronstadt, hvorfra Rusland i de følgende Aarhundreder truede Norden og Vesteuropa. Med den forbløffende, russiske Evne til at efterligne havde det vældige, halvasiatiske Rige dengang som siden lært dets europæiske Modstanderes Krigskunst og udnyttet den grundigt. Gang paa Gang blev den svenske Hær underlegen, og i Juli 1709 blev den tilintetgjort ved Poltava, hvor 15.000 Svenske overgav sig. Karl XII flygtede fra Slagmarken til Tyrkiet.

I Aarene, da Sverige endnu var stærkt, men dog jævnt paa Vej mod Nederlaget over for Rusland, havde der for os været store Muligheder for at opnaa omfattende Løfter fra Czaren ved et aktivt Forbund mod den fælles Fjende. Men Danmark ventede til ef-

ter Slaget ved Poltava, da Rusland ikke længer trængte synderligt til Hjælp for at fuldende sine Erobringer af Ingermanland, Estland, Lifland og Dele af Finland. August af Sachsen samlede Kræfterne om Generobring af Polen. Frederik IV haabede dog paa ved et Angreb mod Sverige at genvinde vore tabte Provinser Øst for Sundet og i hvert Fald sikre sig mod, at Holsten-Gottorps udfordrende, sønderjyske Politik fik svensk Støtte.

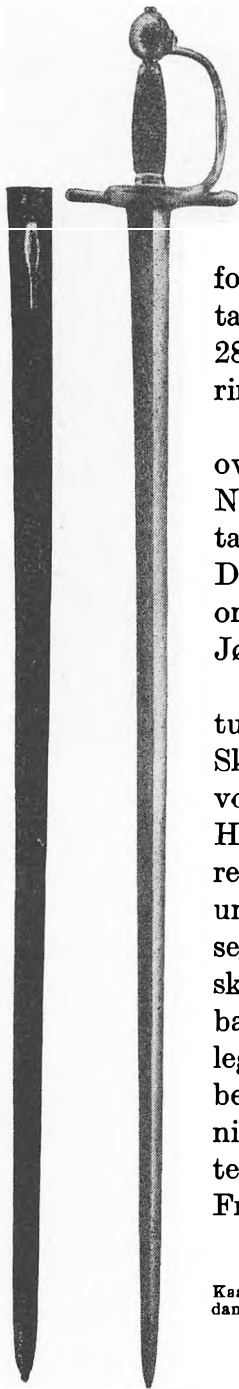
Den Hær, vore Soldater skulde prøve Kræfter med, var af høj Kvalitet. Dens Krigserfaring var større end vor; det Værnepligtssystem, hvorpaa

den byggede, var enestaaende godt og holdt sig — omend efterhaanden kun sporadisk — helt til den svenske Hærlov af 1901. Det var »Indelningsverket«, som naaede sin fulde Udvikling under Karl XI og gav Sverige den ypperlige Hær, delvis Militis, delvis hvervede Folk, der var Forudsætningen for Rigets Stormagt. Al Bondejord var delt i Rusthold, hvorfra Rytteriet kom, og Roter, som skaffede det udrustede Fodfolk. Rusthold og Roter sørgede ogsaa for Soldaterløn tildels ved et Husmandsbrug, »Torp« til Soldatens, og i Krigstid hans Families, Underhold. Foruden Inddelningsmandskabet havde Sverige Tropper hvervet i Hjemlandet og kunde naar som helst stille omved 60.000 nationale



CZAR PETER DEN STORE (1672—1725)

Den enervske, grusomme og raa, men dygtige Czar, som provede at europæisere Rusland, var Danmarks allerde under den store nordiske Krig. Under et Ophold i Danmark stjal Czaren og hans Følge endog de udleverede Natpotter. Samtidigt Stik. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



Soldater. Karl XII's hensynsløse Forbrug af Mandskab stillede snart øgede Krav til Rustholds og Roters Ydelser.

Den 9. September 1709 tilbød den russiske Gesandt Forbund med Danmark dog uden Løfte om nogen direkte Hjælp. Rusland lovede kun at fortsætte Krigen og ikke slutte Separatfred. Traktaten blev underskrevet den 22. November, og den 28. i samme Maaned afgaves Danmarks Krigserklæring til Sverige.

Til offensiv Krigsføring raadede vor Hær kun over 14.000 Mand paa Sjælland og omved 7400 i Norge. Overgeneral blev den dygtige, personligt tapre, dannede, hæderlige og retsindige Christian Ditlev Reventlow med den udmærkede og dristige, omend noget uselvstændige, Rytterfører, General Jørgen Rantzau, som Næstkommanderende.

Vor Hær overførtes — uden at have faaet sit tunge Artilleri med, det fandtes i Holsten — til Skaane i Løbet af Dagene 6. til 20. November, da vore 14.000 Mand gik i Lejr ved Rå og besatte Helsingborg. Skaaningerne tog med Glæde mod deres gamle Landsmænd; fra den svenske Styrke under den dygtige General Magnus Stenbock deserterede skaanske Ryttere i stort Antal til Danskerne. Desværre spildtes fra dansk Side den kostbare Tid, og Stenbock fik Fred til at samle en overlegen Hær, før det kom til afgørende Kamp. I Løbet af Januar 1710 udkæmpedes nogle haarde Træfninger, hvorunder vort talmæssigt underlegne Rytteri optraadte fortrinligt og sejrede eftertrykkeligt. Frederik IV's Nølen og Famlen drev General Re-

KARL XII'S KAARDE

Kaarden, som tilhører Rosenborgsamlingen, blev af Karl XII skænket til den tapre, danske Oberst, Ulrik Christian Kruse (1666—1727), som blev fanget ved Höland 1716.
Fot. Rosenborg.

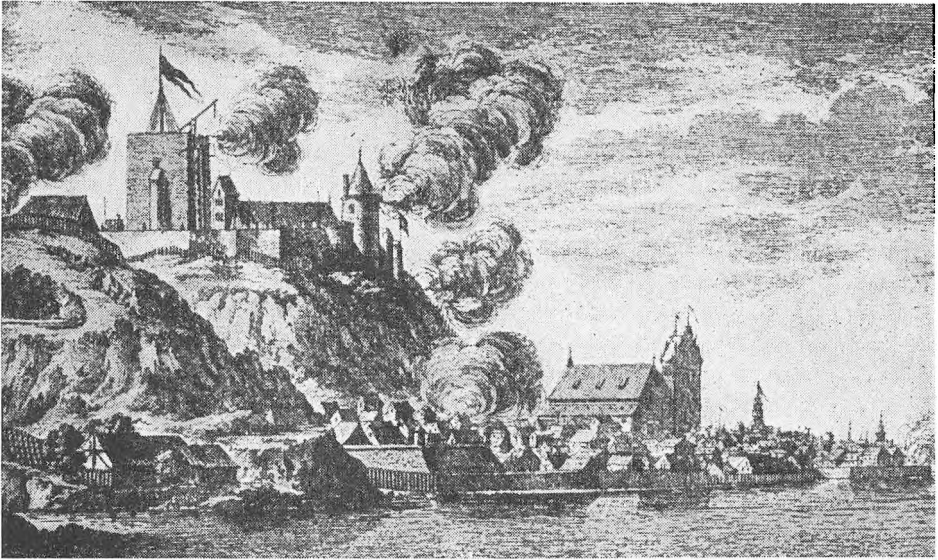
ventlow til Desperation og ødelagde alle oplagte Muligheder for en hurtig Sejr. Vor Hær maatte i Februar trække mod Sydvest bort fra Helsingborg og haabe, at Fæstningen kunde klare sig uhjulpet mod et svensk Stormløb. Reventlows Planer gik ud paa en Sammendragning af vore Styrker til den uundgaaelige Kamp først fra en Forsvarsstilling om Getinge Bro støttet til Lødde Aa, senere, naar Forstærkninger var tilgaaet, ved at opsøge Stenbock og slaa



CHRISTIAN DITLEV REVENTLOW (1671—1738)

General og Geheimeraad, Amtmand over Haderslev, Broder til Dronning Anna Sophie. Grev Reventlow var kejserlig tysk Felttøjmester og dansk Overgeneral i den store nordiske Krig. Efter Maleri af B. Denner, Frederiksborgmusæet. — Fot. Bengtsson.

ham. Uheldigvis blev Reventlow syg. Den tapre Rytterchef, men ringe Overgeneral, Jørgen Rantzau afløste ham og forkludrede de rigtige Planer ved at vælge det, man just havde opgivet, et passivt Forsvar af Helsingborg, hvor der i Begyndelsen af Marts stod omved 14-15.000 kampdygtige, danske Tropper. Stenbock fik Fred og Ro til at reorganisere sin medtagne Hær, hvorom han selv udtalte, at »Folk og Heste vilde være kreperet inden to Dage, hvis jeg straks havde foretaget mig noget«. Da han havde samlet sine Tropper, omved 14.000 Mand, altsaa omtrent samme Antal som vor Hær, men med overlegent Rytteri og Artilleri, marcherede han den 8. Marts dumdrigt forbi den danske Hær til Kropp 5-6 km Nordøst for Helsingborg. Der blev ikke gjort det mindste



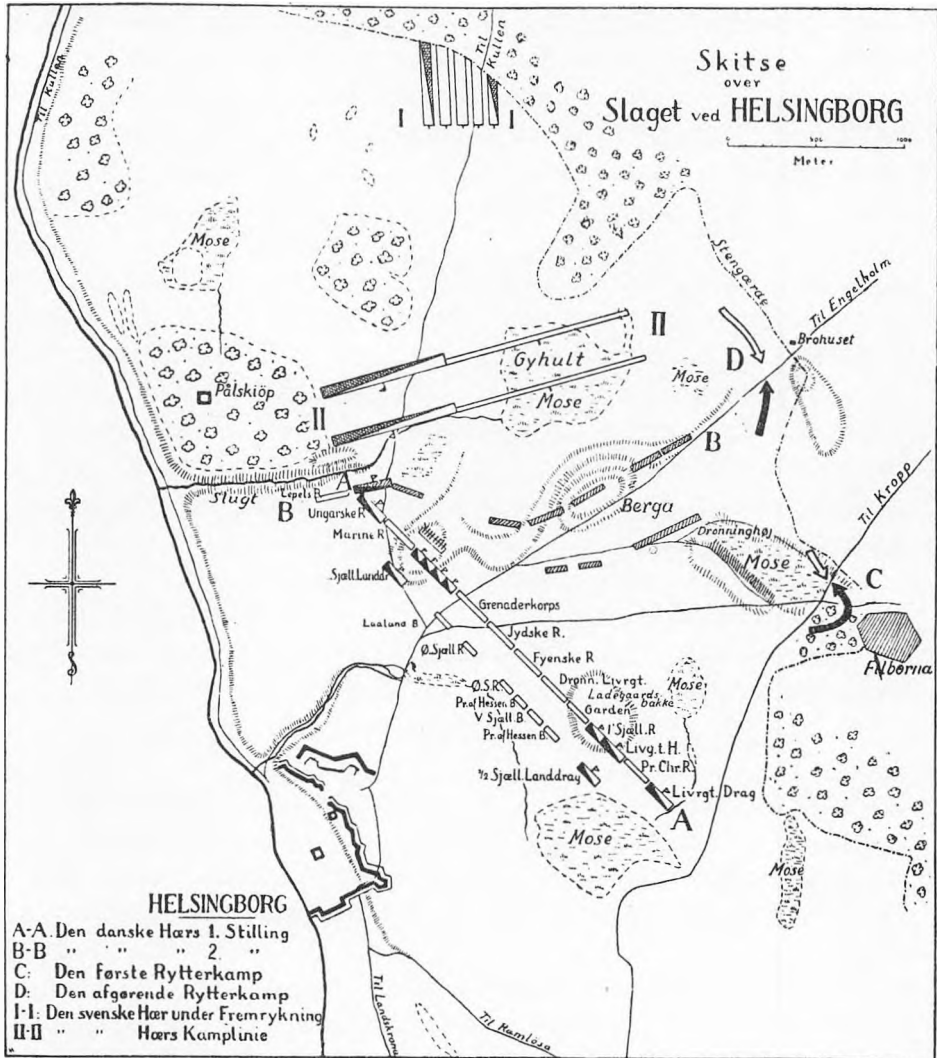
HELSINGBORG UNDER DEN STORE NORDISKE KRIG
 Samtidigt Stik. Efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig». — Fot. St. kg.. Bibliotek.

for at hindre hans Marche. Oberstløjtnant Jens Johansen skildrer Situationen ved vor Hær saaledes:

»Rantzau blev nu ganske raadvild. Gik han til højre, afskar Fjenden ham fra Helsingborg; gik han til venstre, vilde Fjenden spærre ham inde paa Kullen, og gik han lige frem, saa det lige saa ilde ud, thi mellem ham og Fjenden laa et Morads, gennem hvilket der kun gik en eneste Vej. Bedst var det, om Svenskerne vilde tage Offensiven; men alle Efterretninger gik ud paa, at de forholdt sig ganske rolige — saaledes udtalte den danske Overgeneral sig faa Timer før det Slag, der skulde afgøre hele Feltoget!

Natten til den 10. Marts holdt den danske Hær sig rede i Lejren. Tidligt om Morgen lagde der sig en tæt Taage, saa at Rantzau ikke troede, at Fjenden vilde angribe denne Dag, men da han ved 9-Tiden fik Melding om, at Svenskerne dog nærmede sig, lod han det danske Løsen skyde fra Helsingborg, og Tropperne skyndte sig nu at indtage Slagordenen.»

Vor Opmarche udfoldede sig efter Lineartaktikens Mønster. Slagordenen blev, som vist paa Skitsen over Slagets Forløb Side 73, indtaget med Front mod Kropp stort set i et velegnet Terrain, men med Fodfolk paa Fløjene. Det skulde danne Støtte for Ryt-



SLAGET VED HELSINGBORG, DEN 10. Marts 1710

Efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig«. Signaturer med Diagonalstreg angiver Rytteri. — Fot. Folket.

teriet, men vilde uvægerligt blive hængende tilbage, naar Rytterne gik frem. Stenbock angreb ikke som ventet fra Kropp. Han havde tænkt sig vor Opstilling østligere og havde forskudt sine Styrker mod Nord og Vest for at falde vor Hær i Flanke og Ryg

og afskære os fra Helsingborg. Da vor Opmarche var endt og Taa-gen lettede, saa Rantzau Svenskerne rykke mod Syd mod vor venstre Flanke, som han straks forstærkede. Stenbock formerede Kamplinie fra Slugten ud for vor venstre Fløj næsten Øst-Vest over den frosne Gyholt Mose og trak Rytteri fra sin højre til venstre Fløj, hvorfra Rantzau derfor med god Grund ventede Hovedangrebet.

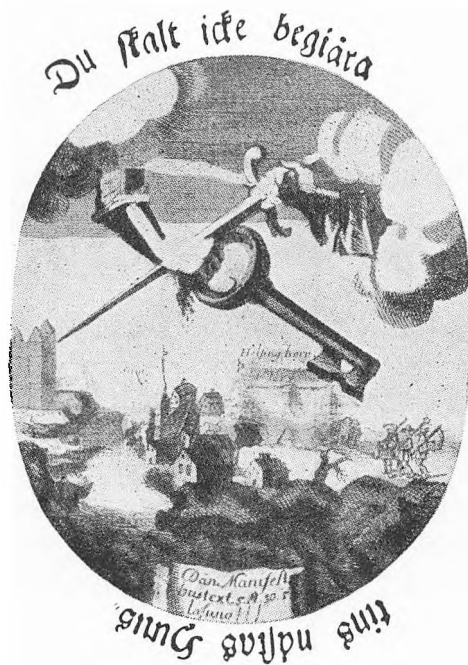
Han sendte resolut sit højre Fløjrytteri over Filborna, men glemte, at han var Overgeneral, og lod sig rive med af Trangen til som før at føre sine tapre Ryttere. Han tog Kommandoen fra General Rodsteen, og i Spidsen for Livgarden til Hest red han løs paa Svenskerne, som han kastede tilbage. Den beslutsomme Chef for vor venstre Fløj sendte ham sine to Rytterregimenter til Hjælp. I Overgeneralens Fraværelse gik vort Centrum frem og svingede samtidig til venstre. Kort efter genoptog Rantzau Kampen mod den forstærkede, svenske, venstre Fløj, men blev angrebet i Ryggen af svensk Rytteri, der skjult af et Stengærde havde omgaaet ham. Efter en vild og blodig Nærkamp udbrød Panik i vore Rytterregimenter. De flygtede. Rantzau kæmpede heltemodigt videre med en lille Trop paa 40 Mand, men saaredes og blev omsider revet med paa Flugt til Helsingborg.

Da Ledelsen svigtede, og Overgeneralen var ukampdygtig, brast den tynde Fodfolkslinie under sin vanskelige Frontændring — det mest katastrofale, som kunde hænde i et af Lineartaktikens Slag — Artilleriet fulgte ikke med frem, og 2. Træfning hang tilbage. De danske Regimenter blev splittet og slaaet enkeltvis, skønt nogle kæmpede heltemodigt. Garden led voldsomme Tab. Dens tapre Chef, Oberstløjtnant Danckwardt, vedblev at kommandere, »skønt begge hans Ben var skudt af, og han stod paa Stumperne«. Dernæst var det nemt at slaa vor svækkede, venstre Fløj. Artilleriet blev overrendt og taget. Til Slut kæmpede Grenaderkorpset, udsøgt Mandskab i straalende Uniformer, stædigt og desperat mod den svenske Hovedstyrke, som det tilføjede uhyre Tab, til det maatte opgive Kampen. Grenadererne gik tilbage i god Orden uden at efterlade en Fange.

Nederlaget var knusende. Kampen havde kun varet et Par Timer, men kostede vor Hær dens halve Styrke, 5000 faldne og 2600 fangne, heriblandt mange saarede. Trods vor Hærs Sammenbrud og flere Regimenters Svigten mistede General Stenbock 3000 Mand, som faldt, en Femtedel af den svenske Styrke.

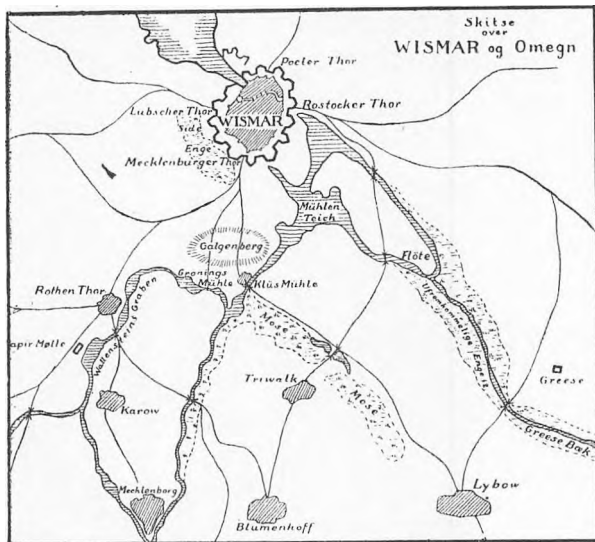
Der var ikke andet for end at opgive Erobringen af Skaane og drage hjem med Tab af Liv og Gods. Allerede den 15. Marts naaede Resterne af vor Hær til Sjælland. General Dewitz havde faaet Overkommandoen. Det var paany Føringen, ikke Mandskabet, som havde svigtet. De to Hære var omtrent lige stærke og for de kampduelige Troppers Vedkommende ret nær lige gode. Men, skriver Oberstløjtnant Jens Johansen:

»Aarsagen til Nederlaget laa først og fremmest i daarlig Forberedelse, politisk og militært — det samme Forhold, der baade før og senere har gjort sig saa skæbnesvangert gældende i vor Krigshistorie — saavel som i Kongens Forsømmelse af rettidig at sende Forstærkninger og hele hans paafaldende Mangel af Interesse for Krigsføringen. Hertil kom saa Rantzaus usikre Ledelse af Operationerne, hans fuldkomne Mangel paa Føring af Hæren i selve Slaget og endelig, og ikke mindst, at Tillidsfuldheden og Sejersvillien forsvandt, da Reventlow maatte nedlægge Kommandoen. Netop i denne sidste Henseende havde den svenske Hær absolut Overlegenhed over den danske. Den førtes af en overlegen Personlighed, en født Feltherre, der var besjælet af en ubetvingelig Villie til at sejre, og som forstod at meddele denne til sine undergivne.«



SVENSK ALLEGORI OVER SLAGET VED HELSINGBORG 1710

Det samtidige Propagandatryk viser den væbnede, danske Arm, som med Nøgler vil lukke sig ind i Skaana. Den guddommelige væbnede Arm afhugger Haanden med Nøglen. Efter Hildebrand og Stavenow: «Sveriges Historia». — Fot. Folker.



Efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig. — Fot. Folker.

Danmark var lammet og modløst. Havde Sverige ikke ogsaa været saa afkræftet af Anspændelserne 1709—10, som Tilfældet var, kunde det have dikteret den haardeste Fred. I August 1710 naaede en frygtelig Byldepest til Sverige og Aaret efter til Danmark fra Østersøprovinserne. Den krævede et forfærdende Antal Ofre, navnlig i

København, hvor over en Trediedel af Byens 60.000 Indbyggere omkom, og den gjorde Sjælland ubrugelig til Udgangssted for nyt Angreb. Vilde man ramme Sverige, maatte det ske ved Fremstød mod dets Besiddelser i Tyskland. Iøvrigt gik 1710 med Fremskaffelse af Materiel, Vaaben, Udrustning og nye, hvervede Regimenter, idet Forsøg paa at hjemkalde »Auxiliærkorpserne« strandede.

Rusland var bundet af egne Kampe, men Sachsen-Polen var villig til at handle i Fællesskab med Danmark, og nærmere Overenskomst om Angrebet blev truffet i Juni 1711. Det gjaldt de vigtigste, svenske Besiddelser i Tyskland: svensk Pommern med Øerne Rygen, Usedom og Wallin, Fæstningerne Stettin ved Oder og Stralsund over for Rygen. I Juli samledes en udmærket, dansk Hær paa 30.000 Mand og 15.000 Heste i Holsten. Regimenterne var nær fuldtallige, de nationale Tropper stærkt fremtrædende og Aanden i Hæren god. Den dygtige, krigsvante, velmenende og forstandige General Jobst Scholten fik Overkommandoen, og den 9. August rykkede vor Hær, efter at Kongen var ankommet, over Grænsen. Wismar blev indesluttet af et detacheret Korps.

Første svenske Modstand mødte Hæren ved Damgarten paa

Grænsen til svensk Pommern. Det beskedne Værk og de fremsendte Styrker blev nedkæmpet med Artilleriild den 29. Juli. Karakteristisk for Frederik IV som Feltherre paa denne Tid er følgende Linier af Oberstløjtnant Johansen:

»Det var denne Dag Dronningens Fødselsdag, i hvilken Anledning Kongen skænkede hvert Kompagni 3 Tdr. Rostocker Øl, fra Kanonerne afgaves Salutskud, et Fyrværkeri blev afbrændt og 3—4 »Lystbomber« kastede ind i Damgarten, altsammen en mærkelig Indledning til et Felttog — Kong Frederik havde trods Erfaringerne fra 1710 endnu ikke lært at forstaa Krigens bitre Alvor«.

Felttoget førte kun til beskedne Resultater, navnlig fordi Frederik IV lod sig forlede til at deltage i en Belejring af Stralsund sammen med August II af Sachsen-Polen, skønt deres Styrker praktisk talt kun bestod af Rytteri uden Artilleri og Fodfolk og følgelig var uegnede til Opgaven. Indtagelsen af Wismar forsømtes derved, og ved at vor Flaades Aarvaagenhed svigtede, saa Stralsund saavel som Wismar ydermere fik Forstærkninger og Forsyninger fra Søsiden. Belejringerne blev trods al Tapperhed fra begge Sider og trods ganske haarde Kampe især ved Wismar, hvor Jørgen Rantzau udmærkede sig, Spild af Kraft og Tid. Kongen havde som de foregaaende Krigsaar forkludret en rationel Krigsførelse og slidt paa sin Hær til ingen Nytte. Heldigvis lærte han af sine Fejl og viste sig senere under de vanskeligste Kaar langt alvorligere og mere ansvarsbevidst.



POUL VENDELBOE LØVENØRN (1686—1740)

Søn af en Bedemand i Horsens. Gik i russisk Tjeneste og steg i Graderne til Major og Generaladjutant. Forhandlede som Ruslands Gesandt med Danmark, men gik held i dansk Tjeneste under den store nordiske Krig. Fremragende Diplomat, General, Overrigssekretær, Geheimeraad m. m. Efter Maleri af Andr. Brunniche paa Frederiksberg. — Fot. Bengtsson.

I Foraaret 1712 bestemtes, at vor Hær skulde erobre de frugtbare, svenske Besiddelser mellem Weser og Elben, Hertugdømmerne Bremen og Verden, hvis Befolkning ikke havde Spor til overs for Sverige, men nærmest regnede Danskerne for Befriere. Hertugdømmernes eneste Fæstning, Stade, var Nøglen til Herrevældet. Faldt den, var Sveriges Overhøjhed forbi. Dens tapre Chef, Oberst Stachelberg, fik Ro til at sætte Fæstningen i udmærket Stand og sikre den ved Oversvømmelser, mens vor Hær ventede paa det sachsiske Belejringsartilleri. Den 29. August aabnedes Kampen fra vor Side med et Bombardement fra 90 tunge Piècer. Virkningen var voldsom. Byen antændtes flere Steder, Betjeningen flygtede fra Voldskytset, et Ammunitionslager sprang i Luften, og Byen opgav ethvert Slukningsarbejde. Trods Borgernes Fjendtlighed, deserterende Soldater og oprørske Landstorm forsvarede Stachelberg Fæstningen med største Mod og Udholdenhed, til han den 8. September, umiddelbart før vor Hær kunde storme Byen, maatte overgive sig med hele Garnisonen som Krigsfanger. Hertugdømmerne var hermed erobret, Sverige foreløbigt svækket, og der var »naaet et Resultat, der behændigt politisk udnyttet kom til at spille en afgørende Rolle for hele Krigens Udfald«.

Belejringen af Stralsund fortsattes hovedsagelig af russiske og sachsiske Tropper, som ikke viste større Initiativ eller Kamplyst. Det danske Belejringsartilleri deltog, efter at Admiral Christen Thomesen Sehested ved en udmærket dygtig og dristig Optræden havde bragt det uskadt dertil ad Søvejen. Paa den anden Side lykkedes det den energiske svenske Feltherre, Magnus Stenbock at skaffe Forsyninger og Undsætningstropper til den hærgede og sultende Garnison i Stralsund — 9400 Mand med Artilleri og Train. Da imidlertid en dansk Eskadre under Ulrik Christian Gyldenløve ødelagde næsten hele den svenske Transportflaade med de livsvigtige Forsyninger, ikke mindst af Proviant, maatte Stenbock forlade Fæstningen for med sine rundt 16.000 Mand at slaa sig igennem den russiske, dobbelt saa talrige Belejringshær. Danmark, burde straks efter Indtagelsen af Stade være ilet sine Forbunds-fæller til Hjælp, men indkredsede i Stedet Hamburg, som det lyk-

kedes at kue og afpresse 250.000 Rdl. Det opvejede ikke Tabet af den kostbare, spildte Tid.

Stenbock skulde efter sin Konges Ønske være gaaet mod Sydøst for at tage Kampen op mod de allierede sachsisk-russiske Styrker og antagelig Preussens med. Men hans Hær var saa blottet for Klæder, Kost og Krudt, at han først og fremmest maatte søge hen til Egne, hvor han kunde skaffe Tropperne Føden. Han drog mod Vest og dermed mod vor Hær. Russerne og Sachserne fulgte

langsomt efter. Vor Hær rykkede imod ham. Stenbocks Marche fik en svag, dansk Styrke i Mecklenburg under Jørgen Rantzau til at vige, og den svenske Hær naaede heldigt Wismar, hvor Stenbock standsede for at proviantere.

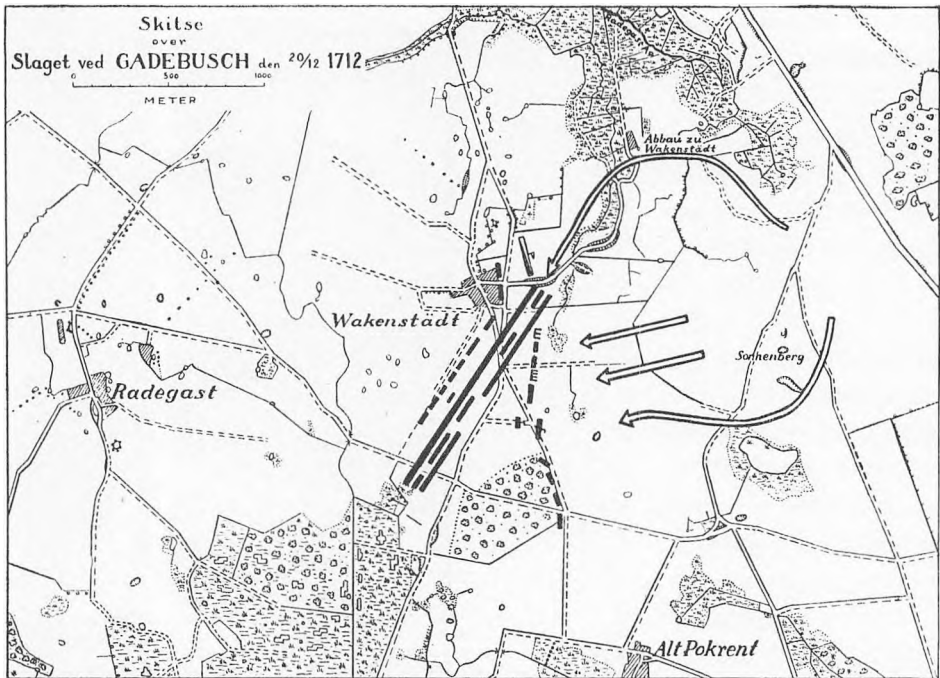
Midt i December stod vor Hær, der ligesom Stenbocks i overvejende Grad var sammensat af tyske Regimenter, Sydvest for Wismar ved Gadebusch. Stenbock ønskede at naa den og slaa den, før vore allieredes Hovedstyrker naaede frem fra Øst — og det lykkedes ham. De allieredes Plan var at ramme Stenbocks Tropper fra Sydøst og Sydvest i Stedet for at samle alle til fælles Aktion. Planen var daarlig og strider mod Krigserfaringen, at Hære skal marchere adskilt, men kæmpe samlede. Stenbock valgte det rigtige at slaa den ene Del, før den naaede at forene sig med den anden. Af de to Grupper var Danskernes svagest.

Slaget ved Gadebusch fandt Sted den 20. December 1712. Efter



JYDSKE KYRASSER REGIMENTS STANDART
(1711—1721)

Rgt. oprindelig Dragonrgt., men forfremmedes til Kyrasserer efter at have udmærket sig ved Wismar 1711. Dugen karmoislnød Silkedamask med Guldfrynser, midt paa denne Jyllands Vaaben. Kronen derover og de skjoldbærende Løver i Sølvbroderi. Indskrifterne i Guld: »Tapper og retfærdig være — gifver Seyer og foer til Ære». — Fot. Tøjhusmuseet.



Efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig«. De sorte Signaturer viser den danske Hærs Opstilling, de aabne Pile angiver svenske Angrebsretninger. — Fot. Folker.

at vor Hær var forstærket med 3500 sachsiske Ryttere under General Flemming, talte den omved 18.000 Mand, hvoraf 9000 Mand Fodfolk. Ialt var den kampduelige Styrke dog næppe stort over 14—15.000 Mand og Artilleriet kun paa 13 jævnt betjente Piécer. Stenbocks Kampstyrke var omved 14.000 Mand, hvoraf 6000 Mand Fodfolk — alle kampduelige. Han raadede over 30 Artilleripiécer, og svenske Artillerister var Datidens mest fremragende. Iøvrigt var de to Hæres Kvalitet noget nær ens.

Den danske Hær havde indtaget en Kampstilling tre Kilometer Syd for Gadebusch ved Landsbyen Wakenstädt med Fløjene støttet til en Aa og en Mose. Stillingen var ikke god og hindrede især Rytteriets frie Anvendelse, men den var dog brugelig til Forsvaret mod et frontalt Angreb. Vejret var fælt og Mandskabet surt af mange Timers Venten i Kulde, Regn og Pløre. Selve Kampen forløb i sine Hovedtræk som Slaget ved Helsingborg 1710, idet

den sachsiske General Flemming, som hævdede, at Stillingen var ganske uanvendelig for Rytteriet, modvor Overgenerals, von Scholtens, Ønske, men bifaldet af de øvrige Generaler, fik gennemført en Omgruppering af de danske Enheder i Fjendens umiddelbare Nærhed. Resultatet blev som ved Helsingborg, at Sammenhold, Manøvreplads og Kommando ødelagdes. Hærens venstre Fløj, som var daarligst stillet, rammes af det første svenske Angreb, og netop her svigtede vore Regimenter i Opløsning og Flugt, som



GENERAL MAGMUS STENBOCKS SELVPORTRÆT

Detail af Maleri udført under Fangenskabet i Danmark. Paa Maleriet findes en symbolsk Indhegnet Høsegaard og Opfordring til den danske Konge: »Herre, giv din Fange fri«. Originalen paa Rosenborg. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

bredte sig til Centrum. De øvrige danske Enheder derimod, særligt Generalerne Dewitz' Rytteri og Sponnecks Batailloner, kæmpede med straalende Mod, men Spillet var tabt af samme Aarsager som Martsslaget 1710 og med samme Udmattelse paa begge Sider.

Stenbock blev staaende paa Kamppladsen Natten over med sine Enheder i Slagorden omringende de talrige Fanger, omgivet af Slagets døde og saarede. Tilstandene var efter et Øjenvidnes Beretning saaledes:



JOBST von SCHOLTEN (1648—1721)

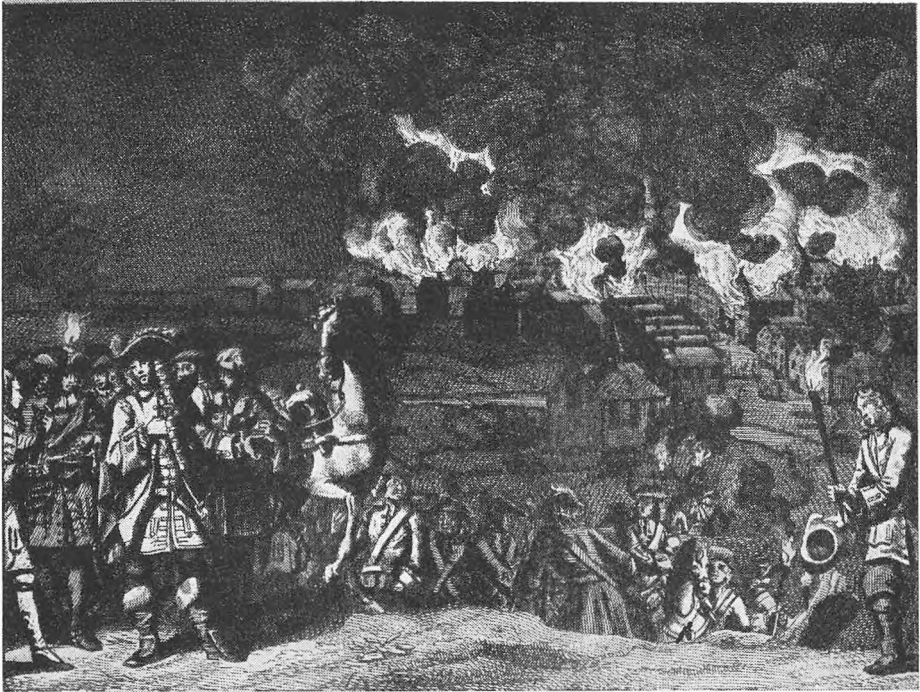
Dansk General, førte i 5 Aar Overkommandoen i den Store Nordiske Krig. Maleri paa Frederiksberg af J. S. Wahl. — Fot. Bengtsson.

»Det var den længste og uhyggeligste Nat, jeg har oplevet. Marken var vaad og opblødt som en Lerpøl; intet Sted kunde man sidde, de, som ingen Hest havde, maatte staa i Mudder til op paa Benene, og under alt dette hørte man de saaredes ynkelige Graad og Klage, hørte, hvor inderligt de bad om, at man vilde forbarme sig over dem ved et Skud eller et Stød«.

Tabene var meget store, paa dansk Side over 2500 faldne og saarede og mindst lige saa mange Fanger. Rytteriet var dog fuldt kampdygtigt; Artillerimateriellet gik vel tabt, men Artilleristernes Tab

smaa. Sachserne mistede 900 Mand, Svenskerne 16-1700. Stenbock sørgede for Evakuering af de svenske saarede til Wismar, hvor 2000 kom i Pleje. De faldne lod han ligge, og han overlod kynisk de 1500 saarede danske og sachsiske Tropper til en frygtelig Skæbne uden Tilsyn og Pleje. Først i Januar lykkedes det den danske Stabschirurg Hoffmann at redde de overlevende 300. Midt i Januar laa døde Mennesker og Dyr endnu ubegravede, hvor de var faldet, og det varede et Par Maaneder, før de sidste stinkende Hestekadavere blev gravet ned.

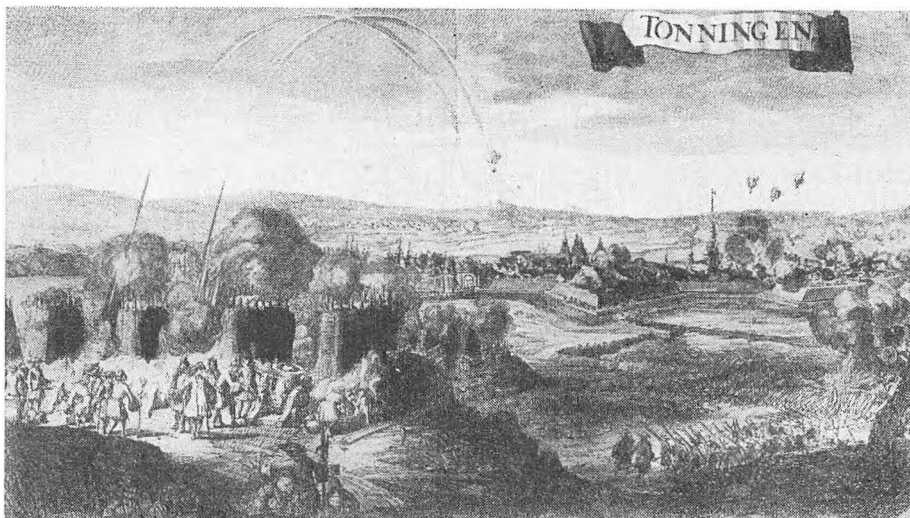
Slaget ved Gadebusch var et Nederlag, men dets Virkninger blev til Gavn for de overvundne og til Skade for Sejrherren, dels



FELTMARSKAL, GREV MAGNUS STENBOCK AFBRÆNDER ALTONA DEN 8. JAN. 1713
Efter samtidigt Stik af P. Schenck, Amsterdam, paa Musæet i Altona. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

paa Grund af den politiske Situation, dels paa Grund af Stenbocks Fejlgreb og oprørende Grusomheder, men navnlig fordi Frederik IV og hans militære Hjælpere handlede meget dristigt og klogt.

Efter at have sendt 30 Ryttereskadroner til Hjælp for Russerne, gik vor Hær i Kantonement i Holsten og reorganiserede. Stenbock havde ikke kunnet eller vovet forfølge Sejren ved Gadebusch. Han hvilede ud i Wismar og fulgte dernæst efter vor Hær mod Vest. Karl XII havde paalagt ham at raadspørge den svenske Generalguvernør over Sveriges tyske Besiddelser, General Mauritz Vellingk, en højst utiltalende og smaalig Karakter, »der satte sin personlige Hævnfølelse og sit glødende Had til Danmark over det heles Vel«. Han fik Stenbock til at rykke ind i Holsten for at ud-suge Landet, udskrive en Million Dalere, presse Penge af Hamburg og afbrænde den aabne By Altona som Hævn for de Danskes



BELEJRINGEN AF TÖNNINGEN 1713

Kobberstik i Franz von Jessens Samlinger. Privateje. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Bombardement af Fæstningen Stade. Den svenske Feltherre var en knækket Mand efter Gadebusch, og hans Moral var i Forfald. Han begik den Grusomhed at brænde Altona, og han stjal sammen med øvrige Embedsmænd af de inddrevne Penge, som endog blev afpresset det svenskvenlige Holsten-Gottorp. Dettes Administrator, Hertug Christian August, optraadte som tredobbelt Forræder og bedrog saavel Kongen af Danmark som Kommandanten i Fæstningen Tönningen og General Stenbock ved »et Væv af Løgne, Intriger og Falsknerier, som vel nok i sin Frækhed maa betegnes som ret enestaaende«. Stenbock søgte med sin Hær over paa Halvøen Ejderstedts ufremkommelige Marskland og fik ved Forræderiet Dækning af den gottorpske Fæstning Tönningen. Belejret fra Februar 1713 af den stærke allierede Hær paa omved 38.000 Mand, afspærret fra søværts Undsætning af en dansk Eskadre og paa Grund af svigtende Forsyninger plaget af udmattet og oprørsk Mandskab maatte Stenbock kapitulere. Sverige mistede sin dueligste Fører og en haardt tiltrængt Hær paa 12-13.000 Mand, som den 20. Maj begyndte Udmarchen fra Fæstningen, afvæbnedes og gjordes til Fanger med senere Udveksling for

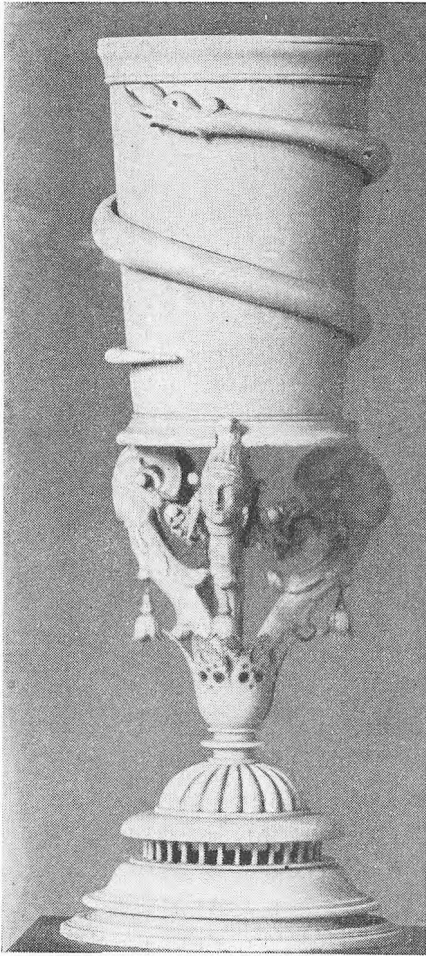


KONG FREDERIK IV MOTTAGER GENERAL STENBOCKS KAAEDE VED TÖNNINGEN
DEN 16. MAJ 1713

Maleri af C. A. Lorentzen paa Frederiksborg. — Fot. Bengtsson.

Øje. Byttet af Vaaben og Faner deltes mellem de allierede. Vor Hær fik som sin Part 16 Estandarter, 18 Faner, 4 Paukefaner, 7 Kanoner, en Mængde Haandvaaben og lignende. Dagen efter tog Frederik IV Ophold paa Gottorp. Sønderjylland var foreløbig befriet for tysk Herredømme og under den danske Konge knyttet til Moderlandet. Frederik IV havde naaet sit største Maal.

Stenbock førtes 1713 til København som Fange. Da man opdagede hans Rænkespil i Holsten-Gottorp og da han uafsladelig brød sit Æresord og sine Løfter, blev hans Fængsel stedse strengere, og i 1717 døde han, tildels som Følge af Indespærringen. Han var en stor Feltherre og en paa mange Omraader fremragende Personlighed; men hans Karakter var særdeles anløbet, og det var umuligt at stole paa ham. De øvrige fangne, svenske Officerer



MAGNUS STENBOCKS BÆGER

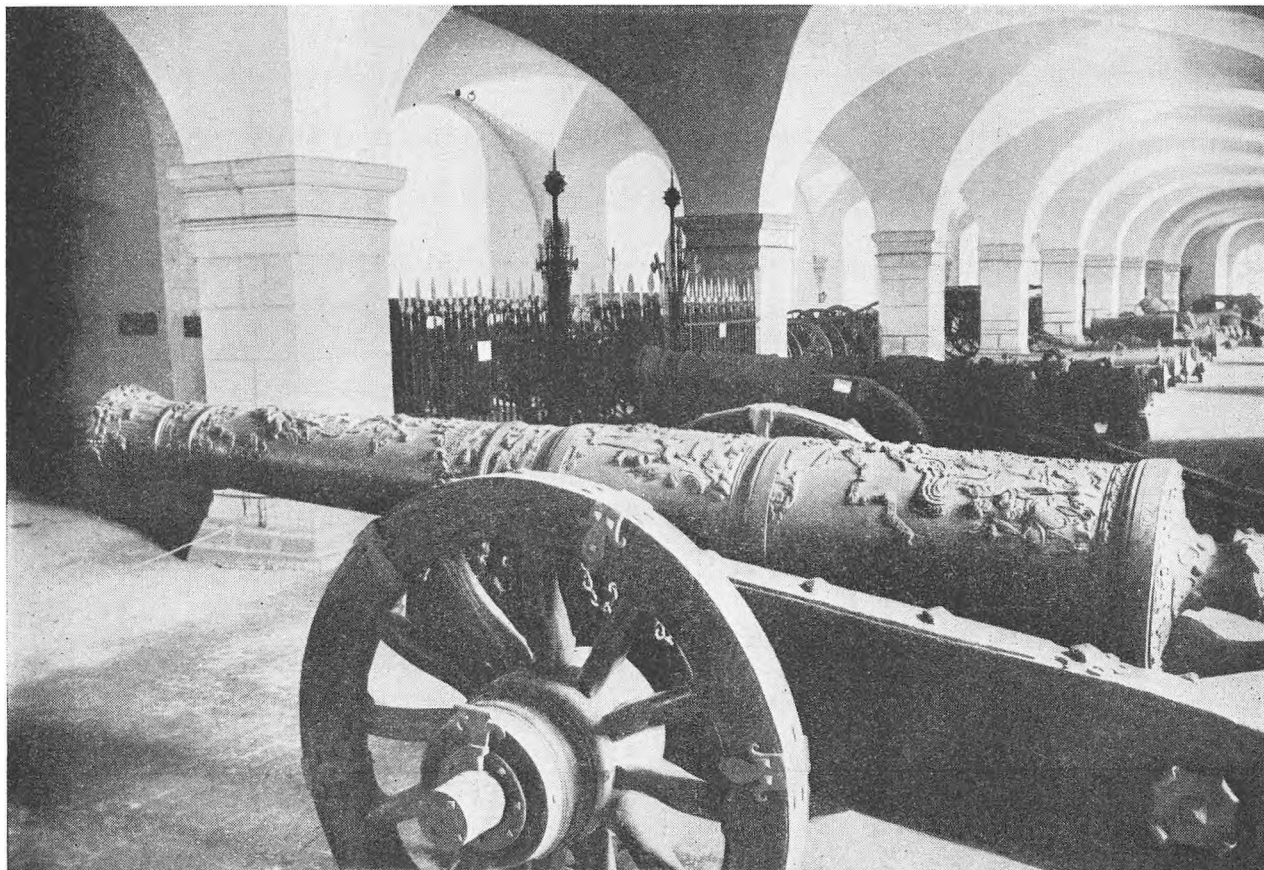
Stenbock (1664—1717), den svenske Feltherre blev fanget ved Tönningen og døde i dansk Fangenskab, hvorunder han bl. a. drejede det smukke Elfenbensbæger, som findes i Rosenborgsamlingen, til den danske Konge. — Fot. Rosenborg.

blev behandlet godt og havde stor Bevægelsesfrihed. Mange brød deres Æresord og flygtede efterhaanden fra Danmark. En Del Underofficerer og menige lod sig hverve til den danske Hær, og 1715 solgte Frederik IV ligefrem 600 til venetianske Hververe, som gav 10 Rdl. for hver Mand. Først efter Krigen i 1720 fuldendtes Fangeudvekslingen. Løsepengene, der skulde betales for svenske Fanger, blev ikke ydet som aftalt, og den smaaligt usle Vellingk synes paa dette Punkt at have konspireret mod General Stenbock, som han hadede.

Danmark havde tvunget Stenbock til at kapitulere, men havde ikke erobret Tönningen, som Gottorperne holdt besat. Fæstningen blev derfor stadig belejret af vor Hær og maatte overgive sig den 7. Februar 1714. Besætningen fik fri Afmarche til Eutin. Et stort Bytte faldt i Danskernes Hænder, vigtigere end alt andet den Korrespondance, som afslørede Gottorpernes Rænker og Samvirke med de intrigerende Svenskere

Stenbock, Vellingk og den patologiske Løgner, Gottorps Minister, Grev Heinrich Gørtz. I August erobredes den strategisk vigtige Ø Helgoland, som beherskede Udsejlingen fra de tre Floder Ejderen, Elben og Weser.

Navnlig ved de danske Diplomaters dygtige Indsats, Utrætte-



EN AF FREDERIK IV's VENETIANSKE KANONER I TØJHUSMUSÆETS SKØNNE ARTILLERISAL

Under Kongens Italiensrejse 1708—09 besøgte han Venezias berømte Arsenal med en »Æres eskorte paa 50 af Venezias skønneste Damer for at sløre en alt for nøjeregnende Opmærksomhed«. Kongen overværede, at de ansete Kanonstøbere Mazaroli og Albergetti støbte 4 Kanoner og 2 Mortérer i Bronze med det danske Rigsvaaben og Inskriptioner til Minde om Besøget. Han modtog som Gave Halvdelen af Støbningen. De tre Piécer staar nu paa Tøjhusmusæet, elegante, raffineret skønne Pragtstykker med kraftige Spor af den oprindelige Lueforyldning. De øvrige tre Piécer erobrede Napoleon. Han førte dem til Paris, hvor de nu — i en hæslig Affutage — flankerer Hôtel des Invalides. — Fot. Tøjhusmusæet.

lighed og Ærlighed lykkedes det at styrke Koalitionen mod Sverige med Preussen og Hannover — derigennem tildels England — som Forbundsfæller. Karl XII var i November naaet hjem til sine Tropper i Stralsund efter det berømte Ridt gennem Europa. Han red forklædt og med rød Paryk i Løbet af 16 Døgn ikke mindre end 2150 km — en fænomenal Præstation — og med hans Ankomst paa Skuepladsen tog Begivenhederne Fart. Fra dansk Side førtes Kampene med Held i 1714 og 1715 især til Søs. Den store nordiske Krig fostrede Søhelte som Ivar Huitfeldt, Sehested og Tordenskjold.

Vor Hær forbedredes paa alle Omraader og fik et værdifuldt Tilskud, da vore krigsvante, hærdede og højt ansete »Auxiliærtropper« vendte hjem 1713 og 1714 fra den spanske Arvefølgekrig. Hærens Styrke blev bragt op paa 41.000 Mand, hvoraf 20.000 nationale Tropper, omved 18.000 tyske, 1000 svenske og Resten af blandet Nationalitet. Kommandosproget vedblev at være Tysk. Bevæbning og Udrustning blev bragt i Orden, Fodfolket fik Patronkarrer, der indførtes lette Regimentskanoner af svensk System og fabrikeredes rigelig Ammunition.

I 1715 samledes den danske Felthær paa 30.000 Mand — 15 Rytter- eller Dragonregimenter, 15 Fodfolksregimenter og 43 Artilleripiècer — i Holsten. Den 21. Juni brød Hæren op og gik mod Stralsund, idet den detacherede 5000 Mand til Wismar, hvor de sammen med 2000 Preussere skulde indeslutte Byen. Den 14. Juli mødtes vor Hær med den preussiske og en lille, sachsisk Hær uden for Stralsund, der herefter belejredes af ialt 50.000 Mand. Saa længe Sverige raadede over Rygen, var Stralsund dog ikke afgørende truet, navnlig da Fæstningen paa Grund af Moradser og Søer var vanskelig at komme helt nær.

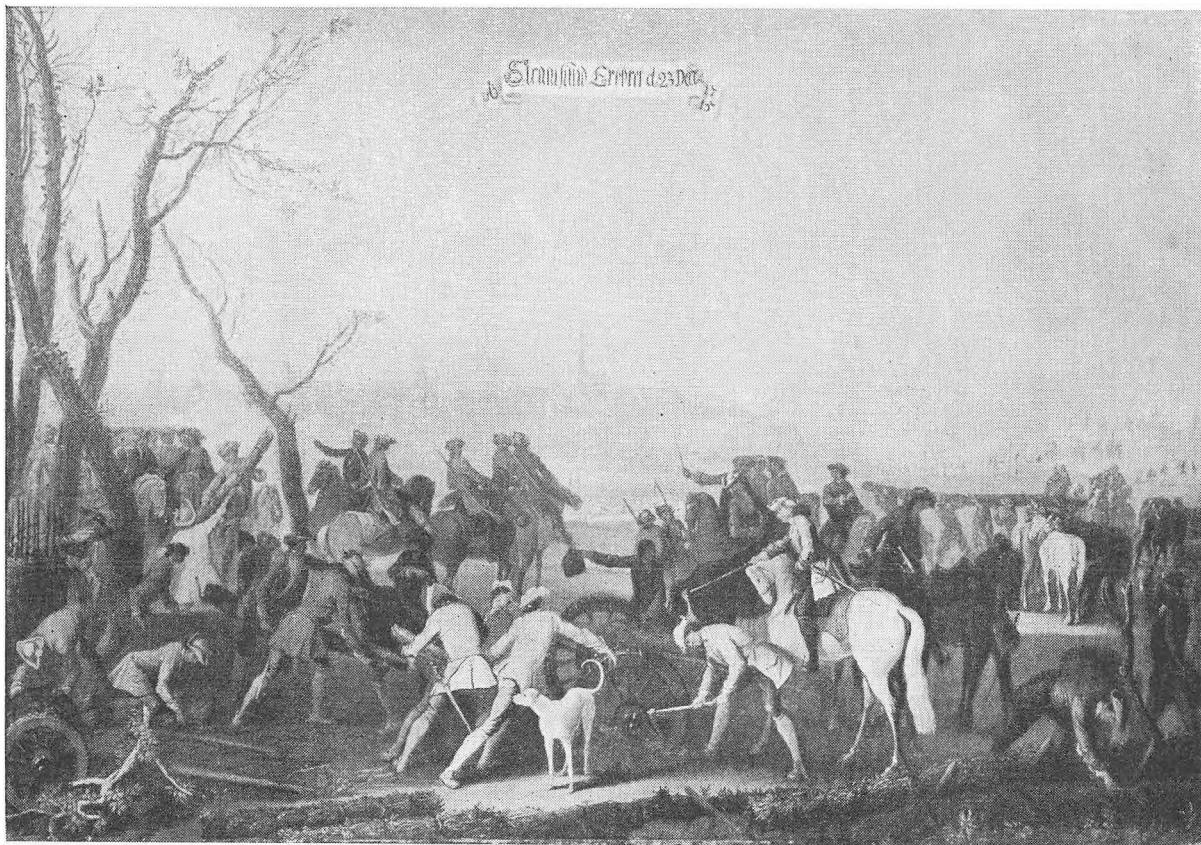
Planen for Erobringen udarbejdedes af den danske Overgeneral von Scholten og den sachsiske General Wackerbart. Samarbejdet mellem de allierede lod meget tilbage at ønske, og navnlig intrigerede Sachserne uafsladeligt mod vor Hær. Forudsætningen for Stralsunds Indtagelse skabte Danskerne, da vor Flaade i en Række tapre Kampe havde slaaet Sveriges Flaade og fordrevet den fra Far-

vandene omkring Pom-
mern, og da yderligere
Admiral Sehested for-
maaede at dække Over-
førslen af en kombine-
ret Styrke paa 17.000
Mand, heraf 18 danske
Eskadroner og 10 dan-
ske Batailloner, under
Fyrst Leopold af An-
halt-Dessau til Rygen,
hvor Landgangen fandt
Sted i Løbet af den 15.
November. — Den blev
gennemført meget dyg-
tigt, hurtigt og planmæs-
sigt. Straks efter Fod-
folkets Landsætning an-
lagdes en ret stærk For-
skansningslinie med Stormhindring af spanske Ryttere uden om
Landgangsstedet.

Karl XII førte selv de svenske Styrker paa Rygen. Han angreb
omgaaende — mellem Klokken tre og fire den 16. November —
med sine 2000 Mand, hvoraf 1200 Ryttere, formeret i en dyb Ko-
lonne med Fodfolket forrest mod et enkelt, fremspringende Punkt
af Forskansningslinien. Men Danskerne var aarvaagne med Jyd-
ske Bataillon forrest ved Forskansningen, og det svenske Angreb
blev blodigt afvist. Samtidig rykkede den danske Ryttergeneral
Dewitz ud fra Skanserne og angreb Fjendens Flanke. Kampen
blev kortvarig, men haard. I Løbet af en Time blev 4 svenske
Generaler og 5—600 Mand dræbt, dødeligt saarede eller fangne.
De allieredes Tab var 180 Mand, hvoriblandt 2 haardtsaarede,
danske Generaler. Svenskerne maatte rømme Rygen, men før alle
naaede Stralsund, blev en Del taget til Fange ved Altfähr Færge-
sted. Rygen blev besat af Danskere — til Sachsernes uberettigede



Efter Jens Johansen: »Den Store Nordiske Krig«. — Fot. Folker.



STRALSUNDS EROBRING 1715

Byen og Fæstningen Stralsund maatte den 23. Dec. 1715 overgive sig til de forenede danske, preussiske og sachsiske Tropper. Efter Maleri paa Frederiksborg af C. Ph. Rugendas. — Fot. Folker.

Fortørnelse — under General Dewitz, thi, skriver Oberstløjtnant Johansen:

»Det var jo de Danske, der ved Sehesteds Erobring af Binnenwasser havde muliggjort Overførslen til Rygen, det var dansk Fodfolk, der havde afvist Karl XII's Angreb, det var en dansk General, Dewitz, der havde ført Kampen, og det var atter ham, der havde fremkaldt Kapitulationen ved Altjühr. Men det var ogsaa Danmark, der ifølge Traktaten med Preussen skulde beholde Rygen ved Fredsslutningen...«.

Belejringen af Stralsund fortsattes. Ogsaa her bar vor Hær Kampens Hovedbyrde og udmærkede sig Gang efter Gang. Især nævnes den tapre Oberst Jesper Frijs med Hæder som Fører af Stormtropperne fra den 17. December. Den 22. forlod Karl XII Fæstningen, og Dagen efter kapitulerede den saaledes, at hele Besætningen undtagen 1000 indfødte Svenskere blev Krigsfanger. Den allierede Hær opløstes. Preussere og Sachsere rykkede hjem. Vor Hær afgav Besættelsestropper til Pommern, et Detachement belejrede Wismar, Resten drog til Danmark sammen med Sehesteds Flotille og afventede Karl XII's formodede Angreb. Den sidste svenske Besiddelse i Tyskland, Fæstningen Wismar, overgav sig den 19. April 1716 til den danske General Dewitz. Da Russerne i Juli 1717 forlod Mecklenburg, sløjfedes Wismars Fæstningsanlæg. Men Karl XII var hjemme, lige krigsivrig, lige ukuet; »sin lyckas överman«. Danmark kunde naar som helst vente hans Angreb. Da han handlede, skete det overilet.



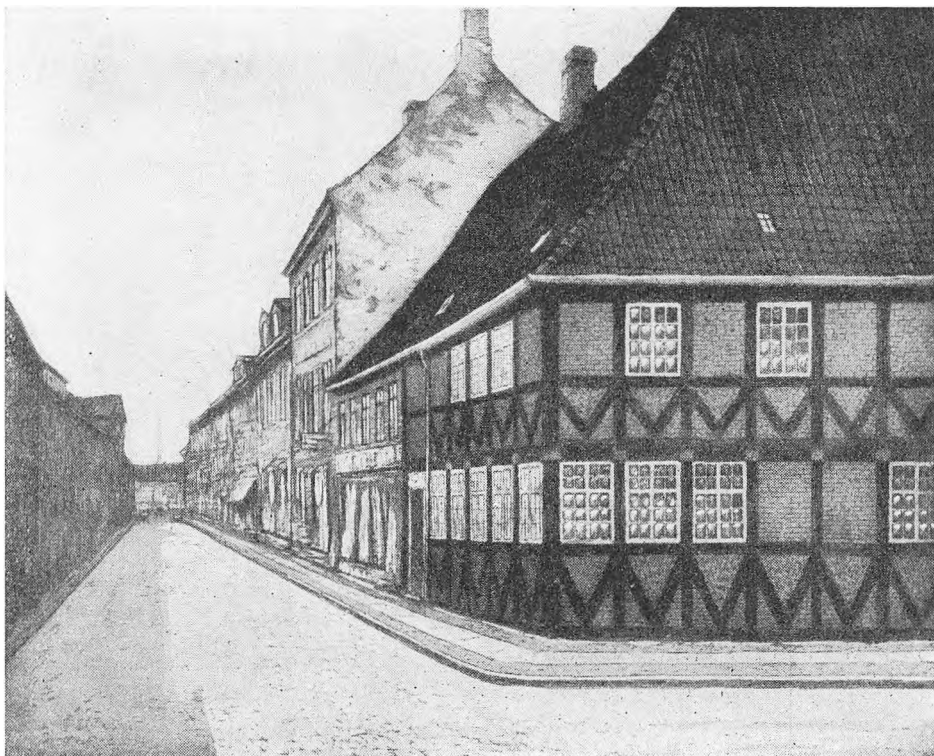
GENERAL, RIGSGREVE G. W. von HEDWIGER SPONECK (1672—1740)

Efter Maleri hos Oberstløjtnant. Rigsgreve Sponeck. General Sponeck var under St. nord. Krig underlagt General Lützwow i Norge. Han var rent tysk, forstod ikke Dansk, pligtopfyldende, brav Officer, der holdt udmærket Mandstugt, men savnede Evner som selvstændig Fører. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Han havde paa Grund af indtrædende Tøvejr maattet opgive sin første Plan om Vinteren 1715—16 at gaa over Isen til Sjælland. I Stedet derfor rettede han sit Angreb mod Norge. Her førte den brave og samvittighedsfulde, men noget passive og nølende General Lützw Kommandoen over den norske Hær paa rundt 14.000 Mand i det søndenfjældske Omraade. Saavel de nationale Troppers som den øvrige Befolknings ukuelige Mod og offervillige Handlekraft tjener til uvisnelig Hæder for vort norske Broderfolk, hvis Kampe i langt højere Grad prægedes af raadsnar Tapperhed, friskt Initiativ og rankrygget Trods end af vidtskuende Føring. Karl XII stødte frem til Christiania under Forsøg paa at overrumple Norge med en ringe Hær uden tungt Artilleri. Mangel paa Forsyningsmuligheder og Nordmændenes kække Modstand tvang ham til at trække bort efter en god Maanedes Forløb. General Lützwos overdrevne Forsigtighed muliggjorde den svenske Hærs uantastede Marcher til Grænsebyen Frederikshald med Fæstningen Frederikssten, som Svenskerne forgæves belejrede, og som de den 4. Juli forgæves prøvede at storme. Under Angrebet blev Karl XII saaret. Til Søs gjorde vor Flaade, især den legendarisk berømte Tordenskjold, Svenskerne stor Skade, og Karl XII's norske Felttog endte med Nederlag.

Samtidig var en russisk Hær under Kommando af Czar Peter paa Vej til Sjælland for sammen med vor Hær at angribe Skaane, medens en anden russisk Hær skulde angribe Sverige fra Øst. Det hele løb ud i Sandet paa Grund af Russernes Nølen, Czarens Intriger for at vinde Indflydelse i Mecklenburg, hvor der var Mulighed for at skabe en fremskudt Stilling, der vilde true saavel danske som tyske og engelske Interesser, paa Grund af Englands traditionelle, tvetydige Politik, men især paa Grund af tiltagende, gensidig Mistro mellem Frederik IV og Czaren, der af den danske Konge med Rette regnedes for en upaalidelig og uberegnelig Barbar.

Czaren naaede hertil over Falster med sit Følge. Senere kom hans bondefødte Hustru og en Del af Hoffet. Fra Nykøbing Falster haves en samtidig Skildring af ham bl. a. saaledes:



•CZARENS HUS. I NYKØBING, FALSTER

Efter Radering paa det kgl. Bibliotek af Th. Jørgensen. Her opholdt Czar Peter den Store sig 15. Juli 1710 hos Postmesteren, hvor han spiste med megen grace; thi naar han havde smurt et Stykke Smørrebrød, slikkede han altid Smørret rent af Kniven igen. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

»Han saa ud som en Underofficer eller rettere som en Bøddel. Han var høj af Væxt, var klædt i en skidden blaa Klædes Klædning med Messing Knapper, havde en stor, bred Hirschfænger som et Bøddelsværd ved Siden i et Lædergehæng ovenpaa Kjolen, store Støvler paa Benene, en liden Klædeskasket paa Hovedet, en maadelig Knebelsbart og en stor, lang Spanskrørs Prygl i Haanden, men saa ellers ikke ilde ud. . . . Han spiste »med megen grace«; thi naar han havde smurt sig et Stykke Smørrebrød, slikkede han altid Smørret rent af Kniven igen. . . . Kom nogen ham for nær, lod han dem smage Spanskrørets.

Russernes Ophold blev en Plage, og Czaren saboterede alt Samarbejde. Hans uvorne og tyvagtige Hær og Hof tilsvinede alt i vid Omkreds, brændte, ødelagde og stjal.



GENERAL CARL GUSTAV ARMFELT (1666—1736)

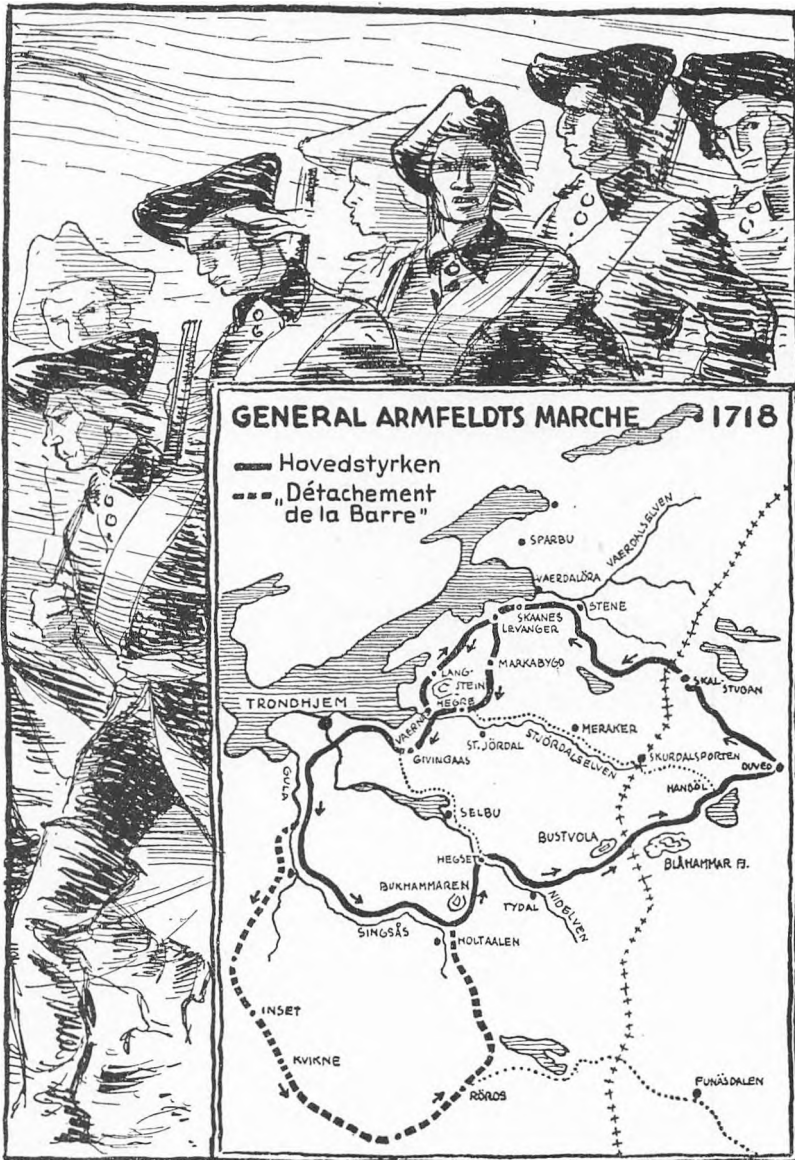
En af de tapreste Karoliner, som førte det skæbnesvangre Tog 1717 mod Trondhjem. Af hans 5000 Mand naaede kun 870 levende tilbage efter Uvejret og Kulden paa Marchen over Bjergene. Fotografii paa det kgl. Bibliotek efter Maleri. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

»Om det saa var i Czarens eget Kvarter, blev der øvet Hærværk, Sovekammerudstyret var ødelagt, Dyner, Lagner, Gardiner, ja endog 7 Natpotter tog Russerne med sig; Czaren selv var fordringsløs, da han havde faaet 4 »brændte, hollandske Stennatpotter« ombyttede med 4 af »Dobbeltblik«, var han fornøjets.

Krigens afsluttende Begivenheder fandt Sted til Søs eller i Norge og berørte saaledes kun i ringe Omfang Danmarks Hær. Karl XII's første Felttog mod Norge var især brudt sammen, fordi det havde skortet paa omhyggelig Forberedelse og fordi

Forsyningstjenesten ikke var sikret mellem Hjemland og Front. Forud for sidste svenske Tog mod Norge gik en langvarig Planlæggelse. Det skulde føres tvedelt med Hovedangrebet under Kongen selv i det søndenfjældske og et mindre omfattende Angreb under den gamle, prøvede »Karoliner«, Carl Gustaf Armfelt mod det nordenfjældske Norge. Mod Forventning valgte Karl XII Efteraarets vanskelige Tid til Felttoget.

Armfelts Tropper, omved 8000 mangelfuldt udrustede Mand, samledes i August 1718 og rykkede den 4. September mod Grænsen. Marchen over Fjeldene var besværlig, men de nordenfjældske, norske Tropper var for spredte til at yde virksom Modstand, og



Efter Arvid Eriksson: »Segrar och Nederlag på Europas Slagfält. — Fot. Folker.



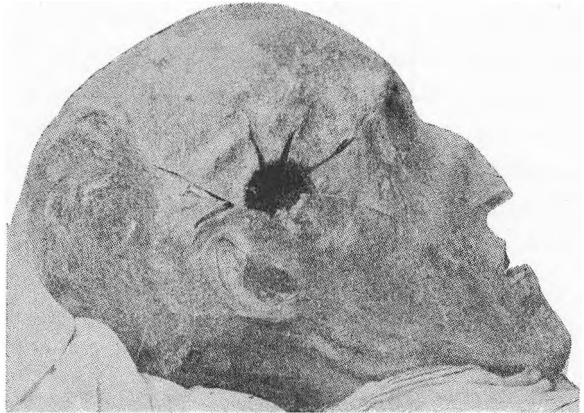
FREDERIK IV TIL HEST

Efter Maleri af von Düvens. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Armfelt naaede ret uskadt frem til Skaanæs ved Trondhjems Fjord, hvor han blev staaende i Stedet for at forfølge og slaa de spredte, norske Tropper. Han søgte at skaffe Proviant ved at udsende Detachment de la Barre og gik først i November mod Trondhjem. Før det kom til en Afgørelse, naaede Meddelelsen frem om Karl XII's Død. Armfelt afbrød Fjendtlighederne og marcherede mod Jämteland ad Gudbrandsdalen og videre over de skovløse Fjelde. Her blev Hovedstyrken overfaldet af en Snestorm, som rasede tre Døgn. Af de 5000 svenske Soldater, som i Forvejen var haardt medtagne, underernærede og overanstrengte, ødelagte af Kulde og Savn, omkom 4000 paa dette frygtelige Felttog. Det

var gribende militær Tragedie af stort Format, Men, det er rigtigt, hvad den svenske Militærforfatter, Oberstløjtnant Arvid Eriksson, skriver, at:

»Karolineren viste her sine bedste Egenskaber: Udholdenheden, Sejgheden, Evnen til at kæmpe sig videre frem selv naar Haabet var forsvundet, Viljen til ikke at give op, men holde ud til det sidste. Karolineren kunde ikke alene sejre, han kunde lide og taale — han kunde dø for sit Fædreland«.



KARL XII.s HOVED MED DEN DRÆBENDE KUGLES INDGANGSÅBNING

Fotografi til en historisk Undersøgelse i 1917. Efter Hildebrand og Stavenow *»Sveriges Historia«*. — Fot. Folker.

Herpaa kommer det jo an, hvis Fædrelandet skal leve. Derfor er de Armfeltske Soldater saa straalende Eksempler for Eftertiden.

I det søndenfjeldske Norge havde Karl XII sidst i November kastet Grænsetropperne tilbage; men i Stedet for at søge afgørende Kamp med den norske Hær og kun detachere en Styrke til Indeslutning af Grænsefæstningen Frederikssten, faldt han for den Fristelse, der Gang paa Gang har lokket ringere Feltherrer paa Afveje, at binde sin Hær til en Belejring. Derved gaar man altid Modpartens Ærinde — han har jo netop bygget sine Fæstninger i Haab om, at noget saadant vil ske. Frederikssten forsvarede sig tappert, og den 11. November 1718 blev Karl XII ramt i Hovedet af et øjeblikkeligt dræbende Skud. Dermed var den dæmonisk drivende Kraft i Sveriges Karolinereventyr udslettet, en Konge var død, »hvis Politik vel var yderst fordærlig for Folk og Land, men hvis uforlignelige Mod og glimrende Soldateregenskaber stedse vil lyse for Efterverdenen«. Tilbage blev egentlig kun den store nordiske Krigs Afvikling. Navnlig England arbejdede efterhaanden meget energisk paa at tilvejebringe en Fred.

Den 3. Juli 1720 sluttede Danmark Fred med Sverige i Frede-

riksborg, og for første Gang i mangfoldige Aar sank Vægtskaalen tungt til Fordel for os. Sverige opgav sin Toldfrihed i Øresund og betalte 600.000 Rdl. i Erstatning mod at faa tilbagegivet de svenske Omraader, vor Hær havde besat eller vor Flaade erobret. Sverige forpligtede sig til aldrig at støtte den holsten-gottorpske Hertug mod Danmark og aldrig paa nogen Vis at modsætte sig, hvad England og Frankrig vedtog til Danmarks Gavn angaaende Hertugdømmet Slesvig. Desværre forsømte Kongen straks at indlemme Slesvig helt i Danmark, hvorved dets sydlige Egenes Fortyskning i den følgende Tid havde været modgaaet. Men Sverige, der havde voldt os saa stor Fortræd i det forudgaaende halve Sekel, var ydmyget; dets Stormagtstid var endt.

Det er Frederik IVs uvisnelige Fortjeneste, at han satte sin egen og vor Hærs yderste Kraft ind gennem elleve lange Aar paa at vinde Sønderjylland for bestandig. Han naaede ikke at generobre vore tabte Provinser Øst for Sundet, men han havde under store Ofre fra vor Hærs Side naaet at knytte det gamle Kronland Slesvig saa fast til Riget, at kun ydre Vold og Vælde kunde vriste det fra Moderlandet.

Den store nordiske Krig havde ikke været ført omsonst.



I FREMMED TJENESTE

★

AFVIKLINGEN AF DEN HVERVEDE HÆR

★

KRIGENE MOD ENGLAND OG
DE ALLIEREDE



HOLBERG MØDER TO OFFICERER PAA GADEN

Maleri af W. Marstrand fra 1805, der illustrerer en Holberganekdote. Han mødte to hovne Officerer, som sagde: »Vi gaar ikke af Vejen for en Nar». Holberg svarede, idet han trængte ud fra Fortovet: »Men jeg gør det gerne for to. Omend Holberg ensidigt karikerede Datidens Officerer, var adskillige, især paa Grund af de slette, økonomiske Knar, hvorunder de levede, ret anløbne Individier paa Kant med et uvenligt Borger-skab. Efter »Dansk Daad«. — Fot. Folker.



KARL XII.s LIG FØRES OVER DE NORSKE FJELDE

Det storladne og gribende Billede af Karolinerne, som bærer deres faldne Konge fra Frederikshald hjem til Sverige, findes nu — efter en Tid at have været i russisk Eje — i Sveriges Nationalmuseum. Det er malet af Gustav Olaf Friherre Cederström 1878. — Fot. Nationalmuseumet, Stockholm.

KAPITEL IV

DANSKE SOLDATER I FREMMED TJENESTE UNDER ENEVÆLDEN

I en lang Periode var de hvervede Tropper Hærens Rygrad. Med den nationale Militis eksperimenteredes for meget, og i Almindelighed ofredes der for lidt paa den. Hovedparten af de hvervede var vel Udlændinge og Flertallet af tysk Afstamning; men de var undergivet dansk Hærordnings Mandstugt, Lov og Føring, saa man med Rette kunde bedømme vor Hærs Kvalitet ogsaa efter de hvervede Soldaters Værdi. De forhen flere Gange nævnte »Auxiliærkorps« i fremmed Tjeneste kæmpede mange Aar og paa mange Valpladser saa fortrinligt, at Frederik IV skrev, de ved deres Tapperhed havde vundet en udødelig Berømmelse og Hæder (gloire et honneur) for den danske Nation. Hovedtræk af deres ærefulde Felttog bør derfor nævnes.

Under den engelske Kong Vilhelm III's Krige mod Jakob II Stuart og Frankrig deltog et dansk Korps fra 1689 til 1698. Traktat derom blev sluttet mellem Christian V og Englands Gesandt, Sir Robert Molesworth i August 1689. Danmark skulde overlade England 1000 Ryttere og 6000 Infanterister med fulde Kadrer, alt Materiel og Tilbehør. De skulde aflægge Ed til den engelske Konge. En Englænder skulde være Overgeneral, men de danske Chefer have Sæde i Krigsraadet. For deres Transport skulde Danmark have 240.000 Rdl., hvis de gik til England-Skotland, og 325.000 Rdl., hvis de sendtes til Irland. Under Tjenesten skulde de lønnes af England, som tre Maaneder efter Krigens Afslutning skulde levere Korpset fuldtalligt tilbage eller erstatte hver manglende Infanterist med 10 Rdl. og hver Rytter



FREDERIK IV., SØNDERJYLLANDS BEFRIER
Pastel paa Frederiksborg, malet af Rosalba Carriera under Kongens
Italiensrejse 1708—09. Et aandfuldt og skønt Billede af et aand-
fuldt og skønt Ansigt. — Fot. Bengtsson.

med 60 Rdl. Dansk højstbefalende blev Hertug Ferdinand Wilhelm af Württemberg-Neustadt, Generalmajorerne var F. H. de la Forest-Suzannet for Rytteriet og J. E. von Tettau for Fodfolket.

De indskibedes paa 80 Fartøjer i Listerdyb og sejlede mod England eskorteret af 6 Orlogsskibe. Haarde Storme splittede Flaaden, et enkelt Skib vendte om og naaede synkefærdigt hjem; 16 Officerer og 320 Underofficerer og menige endte i Frankrig. Her blev de under danske Officerer med Frands Juel og senere Christian Gyldenløve som Chefer forme-

ret i en særlig Afdeling »Royal Danois« — altsaa i Sold hos den Magt, de var udsendt imod. De naaede hjem 1698 sammen med deres Kammerater fra Modpartens Hær. »Royal Danois« førte under denne Tjeneste et blaåt Korsbanner og kæmpede tappert i Flandern, Italien og Nordspanien.

Hovedstyrken naaede omsider England. Den blev indkvarteret om Glasgow og Belfast og gjorde et godt Indtryk paa Engländerne ved sin ordentlige Optræden og strenge Mandstugt.

I en Dagbog fra 1689 skrev den engelske Oldforsker Abraham la Pryme: »Henimod Slutningen af det forløbne Aar landede der i Hull 6—7000 Danske, alle stærke,

smukke Karle, de bedst udrustede og øvede Folk, man kunde ønske sig. De var meget gudfrygtige og religiøse, man hørte sjældent en Ed eller et skident Ord af deres Mund . . . Skønt de holdt af stærke Drikke, saa man dog kun den hele Vinter, de var her, fem, seks drukne.» Pryme fortæller, at de spillede Dilettantkomedie paa Raadhuset i Hull, hvorved de tjente en god Sum Penge. De forligtes udmærket med Befolkningen, handlede med den eller hjalp den med Arbejdet.

En anden Englænder, Wm. Andrews, giver i sin Bog »Curious Epitaphs« en interessant Oplysning om den strenge Mandstugt, idet han om to navngivne Duellanter fortæller: Paa Rejsen til Hull var de blevet uenige, og da de kom til Beverly duellerede de, hvorved den ene drøbtes. Da Dueller var forbudt, blev den anden henrettet. De har i St. Marys Kirke i Beverly faaet følgende Gravskrift paa Vers:

»Here two young Danish soldiers lye,
The one in quarrel chanced to die;
The others head, by their own law,
With sword was severed at one blow«.

(Her ligger to unge danske Soldater — Den ene var saa uheldig at omkomme i Slagsmaal — Den andens Hoved blev, efter deres egen Lov — skilt fra Kroppen med et Sværd i et enkelt Hug).

Det eneste, de stødte an med, var, at de gerne vilde spille Kort om Søndagen. Optegnelserne giver en værdifuld Karakteristik af Datidens danske Enheder — ordentligt, veldisciplineret, godt uddannet Mandskab under fast Kommando.

I Løbet af Foraaret samledes den engelsk-dansk-hollandske Hær i Irland. Kong Vilhelm tog den 15. Juni 1690 Kommandoen over den, og 12. Juli stod det blodige Slag ved Boynefloden, hvor Jakob II blev slaaet og mistede 10—15.000 Mand; over Trediedelen af sin Styrke. De Danske havde kæmpet tappert



EJDERBÆGERET

Udført i København med Mesteren N. Langemanns Mærke. Drevet Guld. Minde om Frederiksborgfreden 1720 og Dronning Anna Sofies Krøning 1721. — Fot. Rosenborg.

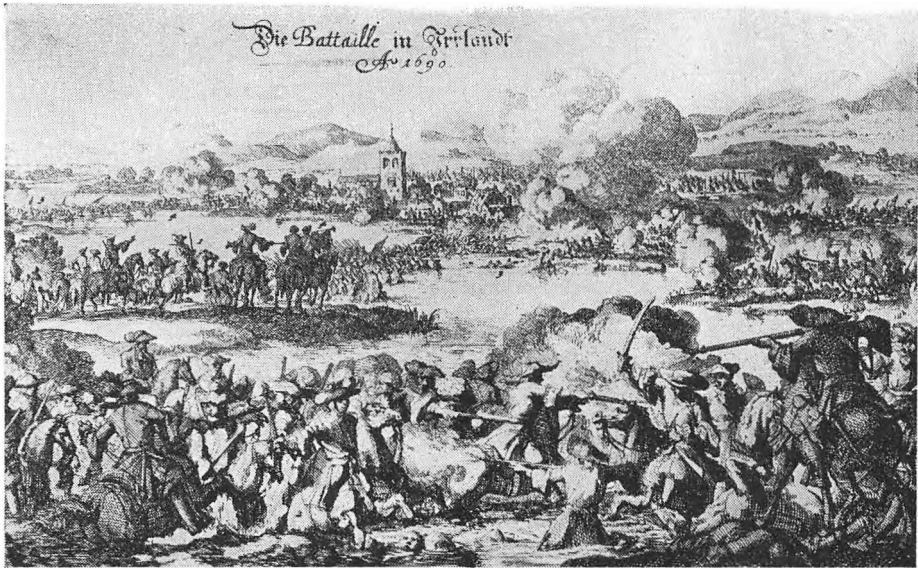


TORDENSKJOLD I MARSTRAND 1719

Da man havde drukket en svensk Officer fra Fæstningen Carlsteen paa Pelsen, førtes han rundt i Marstrand, hvor de samme Soldater paraderede overalt og gav ham et overdrevent Indtryk af de danske Troppers Talrigheid. Interessant som Uniformsbillede. Maleri af V. Rosenstand fra 1867. Efter »Dansk Daade«. — Fot. Folker.

og hæderfuldt. Især havde de vist Beslutsomhed og Mod ved den vanskelige Flodovergang under Fjendens Ild. Jakob II flygtede til Frankrig. By efter By i Irland blev belejret og indtaget. De afsluttende Kampe fandt Sted ved Athlone og Limerick, hvor de fransk-irske Tropper led knusende Nederlag. Danskerne udmærkede sig hver Gang. Deres Chef, Hertugen af Würtemberg, indlagde sig stor Fortjeneste ved sin udmærkede Føring og sit lysende Mod. Den 3. Oktober 1691 kapitulerede den irske Hær; men vore »Auxiliærtropper« blev i engelsk Tjeneste. De overførtes om Foraaret 1692 til Frankrig, hvor de kæmpede endnu i seks Aar, navnlig i det senere Belgien. Tabene i Irland havde kun været et Par Hundrede Mand. I Frankrig forstærkedes Korpset med 1100 Rekrutter, fortrinsvis Brandenburgere og nogle Danske.

Vore Tropper hævdede stadig deres Ry, og især blev Garden berømmet for sit glimrende Mod under Kampen ved Steenkercken den 3. August 1692. Af 550 Mand havde den kun 150 levende og uskadte efter tre Kvarters Nærkamp. Under Krigens Om-



SLAGET VED BOYNEFLODEN I IRLAND 1690

Billedet viser den dansk-engelsk-hollandske Hær i Færd med at tilkæmpe sig Overgangen over Floden. Her udmærkede de danske Tropper sig særligt. Efter Stik paa Store kongelige Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

skiftelser indtraf kun et enkelt, uforstaaeligt Tilfælde, hvor en dansk Styrke under den hidtil tapre, tro og dygtige General Elnberger synes at have svigtet. Elnberger blev henrettet. Den danske Styrke, som han overgav til Franskmændene, blev sultet og mishandlet, til den lod sig hverve og blev tildelt det førnævnte Regiment »Royal Danois«. Kong Vilhelm tabte vel de fleste Slag, men hans Modstander sejrede sig fordærvet, og i Oktober 1697 sluttedes Freden i Ryswyck, hvor Frankrig maatte anerkende Vilhelm III som Englands og Irlands Konge samt love ikke fremtidig at støtte den katolske Jakob II Stuart.

Ved Nytaarstid 1698 vendte vort »Auxiliærkorps« hjem; 7000 havde forladt Danmark, tilbage kom 4300, der til Gengæld medbragte 734 Koner og 803 Børn. Af det oprindelige Korps, der otte Aar forinden drog afsted, var kun 1457 tilbage, de fleste andre var faldne eller presset i fransk Tjeneste, nogle blev bofaste i Udlandet. Korpset opløstes, og Enhederne fordeltes til Regimenter og Garnisoner, hvor de var hjemmehørende.



SLAGET VED HÖCHSTÄDT 1704

Kobberstik paa St. kgl. Bibliotek. Ogsaa ved Höchstädt vandt de danske Auxiliærtropper Ry, »de vilger ikke, om de saa kæmper mod tredobbelt Overmagt«. — Efter Pontoppidan »Den kgl. Livgardes«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Freden i Ryswyck skabte ingen varig Ro i Europa. Allerede 1700 fik Kong August af Sachsen overladt 2 Regimenter Dragoner og 8 Batailloner Fodfolk af vor Hær til Dækning af Sachsen, mens han førte Krig mod Karl XII i Polen. Efter Sveriges Protester blev Korpsset i September 1701 trukket bort fra Sachsen; men det blev til Gengæld overladt Østrigs Kejser til Kampen mod Frankrig i den spanske Arvefølgekrig. Et andet, større Korps blev udlejet til England, ligeledes til Angreb paa Frankrig, men fra Nordsiden — »den anden Front«.

Om Efteraaret afmarcherede omved 10.500 Mand danske Tropper til Holland. Omved 6000 afgik til Italien og senere til Ungarn under Feltmarskalløjtnant Christian Gyldenløve. De Danske blev, navnlig i østrigsk Tjeneste, slet behandlet, men udviste overalt den største Tapperhed og en eksemplarisk Mandstugt, saa Tidens største Feltherrer som Prins Eugen af Savoyen og Lord



SLAGET VED OUDENARDE 1708

Oudenarde blev paa Grund af vore Auxiliærtroppers Mod et straalende Navn i vor Hærs Historie. Efter Stik paa det kgl. Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Churchill, Hertug af Marlborough ved flere Lejligheder fremhævede deres ypperlige Indsats og Loyalitet.

Danske Tropper kæmpede med store Tab ved Luzzara; de stormede og erobrede Bjergpasset Szulyo i Karpatherne, skønt alle ansaa det for uindtageligt. I det vigtige Slag ved Höchstädt ved Donau 1704 sloges vore Tropper særdeles godt og med meget store Tab. De fremhævedes som Eksempel for de andre: »De viger ikke, om de saa kæmper mod tredobbelt Overmagt«. Paa samme Vis indlagde de sig store Fortjenester paa andre Slagmarker, hvor Europas Skæbne blev afgjort — Ramilliers 1706, Oudenarde 1708 og Malplaquet 1709 er straalende Navne i vor Hærs Historie. I Juni 1706 skrev Englands Dronning, Anna blandt andet saaledes til Kong Frederik IV:

»Højtelskelige Broder, Fætter og Ven.

Omend Deres Majestæt allerede er underrettet om de Tab, hvormed de forenede spanske og franske Styrker blev slaaet ved Ramilliers, og hvilken Ære de danske



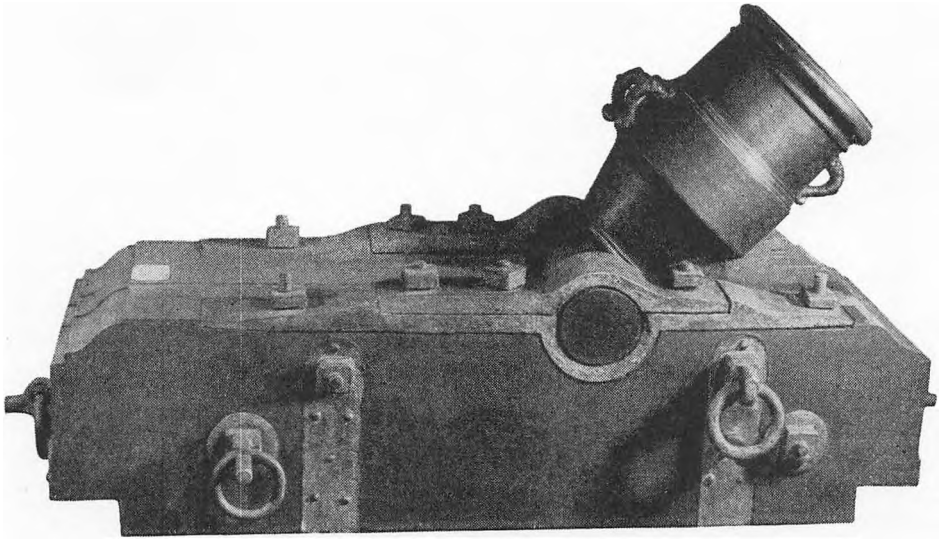
RYTTERPALLASKER
FRA FREDERIK IV.s
TID

Til venstre Pallask med Messingfæste og Kongens kronede Spejlmønogram paa Klingen. Til højre Pallask med Jernfæste. — Fot. Tejhuseumset.

Regimenter har indlagt sig i nævnte Slag, anser Vi det dog for vor Skyldighed ved denne Skrivelse at meddele Deres Majestæt, hvor stor Paaskønnelse disse uovervindelige Hjælpetropper har fortjent af Os og vore allierede, fordi Billighed kræver, at de, der har kæmpet under vore Faner med en saadan Tapperhed, bliver passende fremhævet og berømmet af Os ... saadanne Tropper som har skaffet den danske Nation ikke ringere Ære end hele Europas Gavn ...»

Efter Krigene og Auxiliærkorpsets Afsked i Udlandet tog en Del af Mandskabet og Officererne fast Tjeneste i det fremmede. Som Eksempel paa en saadan Officers Karrière kan nævnes Generalløjtnant Albert Borggaard fra Jylland. Han blev femten Aar gammel Soldat i 1674, deltog i den skaanske Krig, sendtes derpaa til Udlandet for at studere Artilleri-videnskab, deltog i Wiens Forsvar mod Tyrkerne, kæmpede senere som frivillig i Ungarn. Forlod, efter at have udfordret en foresat Major til Duel, sit Fædreland 1688, tjente i Polen, Preussen og Frankrig, men gik 1692 i engelsk Tjeneste. Her forblev han og steg under Krig og Fred gennem Graderne, til han endte som Generalløjtnant og Chef for Artilleriofficersskolen i Woolwich, hvor han fungerede, til han blev 80 Aar gammel. Han gennemførte en fuldkommen og mønsterværdig Nyordning af det britiske Artilleri. Paa hans Maleri i Woolwich nævnes, at han havde deltaget i 18 Slag og 24 Belejringer og sat Artilleri-videnskaben i System. Han døde 1751 og var da 92 Aar gammel.

Paa et tidligt Tidspunkt har adskillige danske Soldater ogsaa spillet en Rolle i det dengang meget fjerne Amerika. De er vanskelige



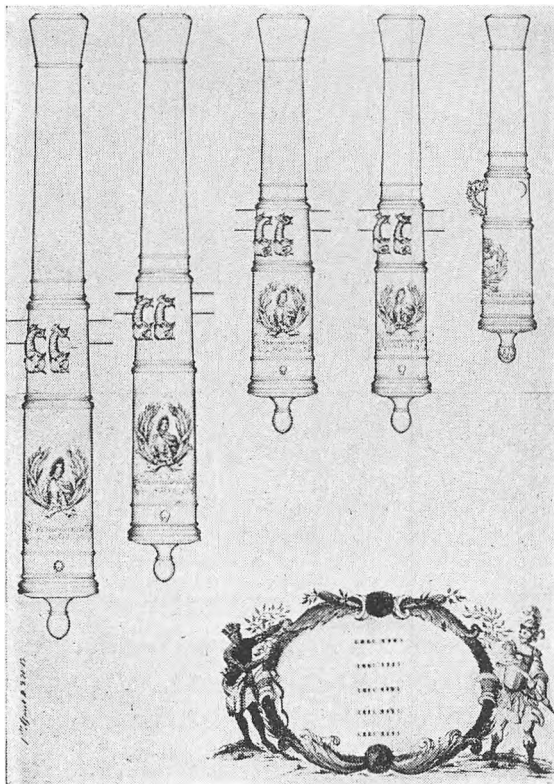
100-PUNDIG METAL TAPPEMORTÉR I BLOK

Udekød 100-Punds Granat, Kaliber 28,6 cm. Mortéren er af saakaldt »sachsisk« Form — Paavirkning under Forbundet i Store Nordiske Krig — og tilhører Hærens System af Metal-Tappemortérer af 1714. Blokken rød med gule Beslag — Oldenborgernes Farver. Findes paa Tøjhusmuseet. — Fot. Tøjhusmuseet.

at efterspore, fordi de — som det altid var vore Landsmænds Skik — hurtigt blev optaget i den stedlige Befolkning og valgte nye, i Begyndelsen navnlig hollandske, Navne. Men fra Midten af det 17. Aarhundrede finder man dog Navne som Kock fra Aalborg, Frederiksen, Rasmussen, Jensen fra Bredsted, Broersen fra Husum, Corneliusen fra Flensborg, Laurenzen fra Roskilde, Thomasen fra Jylland, Mortensen fra København, Laurens fra Ribe etc. som Soldater — og Soldaterfamilier — i det amerikanske »Ny Holland«.

Senere tiltog Antallet af danske Soldater i Amerika stærkt, først fordi mange kom over med engelske, franske eller tyske Hjælpetropper, senere paa Grund af Indvandring. Adskillige blev Officerer og højt betroede Mænd som eksempelvis Fynboen Christian Fibiger, der tjente sig op til Brigadegeneral. Han døde 1796 og var da kun 47 Aar gammel. Paa hans Gravsten staar følgende smukke Omtale af en dansk Soldat i Udlandet:

»Han var dansk Borger og tjente som Officer i den amerikanske Hær under Krigen mod Storbritannien ... Som Officer var han elsket; som Ven var han ærlig



METALKANONER AF HÆRENS «GAMLE DANSKE SKYTS-SYSTEM»

I et Skytssystem er Pløernes Kaliber og Virkefelt aftrappet saaledes og Antallet for Haanden i en saadan Mængde, at alle Op-gaver kan løses paa passende Vis. Kanonerne i «gamle danske» eller «Harboes» System bærer Christian V's Billede og Valgsprog «Pletate et Justitia» — Guds frygt og Retfærdighed. De er konstrueret af General Andreas Harboe. Tegning fra «Artilleriets Tegnearkiv.» — Fot. Tøjhusmuseet.

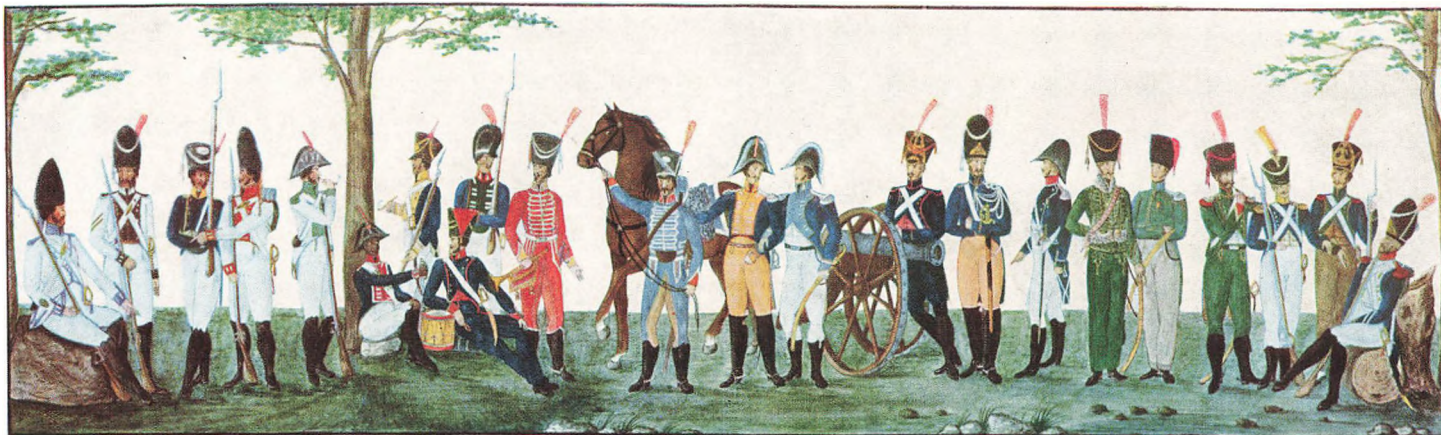
og hengiven; som Borger respekteret og højagtet; som Ægtemand kærlig og hensynsfuld. Kort sagt, hans Domme var retsindige, hans Handlinger hæderlige. . .»

I Betragtning af, at Datidens Befalingsmænd oftest er fremstillet som kun brutale og mindre-værdige, er det godt at vide, Samtiden ikke sjældent, som i de anførte Linier, havde en anden og rigtigere Opfattelse af manges Værd.

Kampene i Amerika fik Betydning, fordi de førte til en Fornyelse af Taktiken. De store, opsluttede Masser kom tilkort eller led uforholdsmæssigt store Tab over for Indianeres og Nybyggeres guerilla. Deraf lærte man den moderne Skyttetaktik med spredt

Fremrykning og Kamp i Smaagrupper under Enkeltmandsudnyttelse af Ildvirkning, Overraskelse, Sløring og Terrainbenyttelse.

En af Foregangsmændene i vor Hær paa dette Felt var General Johann Ewald, som førte et hessisk Jægerkompagni i britisk Tjeneste under den amerikanske Revolutionskrig. Han gik 1788 i dansk Tjeneste og betød meget for Hærens Udvikling til sin Død 1813. Hans undergivne fra Amerika, Carl Friedrich Lange, gik samtidig med Ewald i dansk Tjeneste, hvor han døde som



EUROPÆISKE UNIFORMER FRA AARHUNDREDSKIFTET 1800

Billedet viser, efter haandkoloreret Tegning paa det kgl. Bibliotek, en Række typiske Uniformer — her franske og spanske Hjelpe tropper til Danmark i 1808 — nemlig: •En Grenadeer af Reg.: Prindsessa, Grenadeer af Reg.: Zamorra, Soldat af Reg.: Barielonna, Grenadeer af Reg.: Guadelaxarra, Sergent af Reg.: Asturien, Tambour af Reg.: Zamorra, Soldat af Reg.: Catalouien, spansk Artillerist, spansk Sapeur-Soldat, Trompeter af Reg.: Vissiosa, Dragon af Reg.: Almanza, Officier ved Reg.: Algarbe, Officier ved Sapeur-Regimentet, fransk Artillerist, en Gend'arme, Officier ved 5. lette Infant.-Reg., Officier ved Belgiske Husarer, Officier ved 14. Chasseur-Reg., chas. ved 23. Chasseur-Reg. Voltigeur ved 5. lette Infantr.-Reg. Ingenieur-Soldat Grenadeer af 19. Linie Reg. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Oberst 1830 hædret med Dannebrogordenens Storkors. Han var en fremragende Officer og havde indgaaende Forstaaelse af de lette Troppers Egenskaber og Taktik.

Mange af disse danske Soldater i fremmede Hære var hvervede Folk, for hvem Tjenesten simpelthen var Levebrød. Deres Egenskaber spændte fra Landsknægtens til Funktionærens. Men indimellem blandes Typer med Eventyrernes brogede og fængslende Skæbne, som den noget senere, mexikanske General Edward Emil Langbergs. Han fødtes 1810 i København, hvor han

havde en ældre Broder, hvis Tilværelse havde formet sig som et forrygende Drama. E. Langberg indledte sin Karrière i Amerika som Violinist i New Orleans, dernæst optraadte han som Ingeniør i Meksiko, oprettede en Rideskole og blev Ritmester i den mexikanske Hær. Han blev Kaptajn og Lærer ved en Officersskole, Major og Souschef i Generalstaben, deltog som Eskadronschef i et Oprør, Chef for et Lanseregiment, senere for St. Annas Livgarde og dernæst for et Husarregiment. Han var iøvrigt med i de jævnlige Oprørskampe og holdt heldigt paa Vinderen. I 1846 var han med i Krigen mod de forenede



GENERAL JOHANN v. EWALD (1744—1813)

Maleri paa Frederiksborg. Ewald var Banebryder indenfor Fodfolkets Taktik paa Grundlag af Erfaringerne fra Krige i Nordamerika. Han var en sjældent retlinet, elskværdig og loyal Personlighed, en koldblodig og snarraadig Troppefører en omsigtsfuld og initiativrig Organisator. Havde stor Indflydelse paa Frederik VI. Fot. Bengtsson.



HUSARER FRA MIDTEN AF DET 18. AARHUNDREDE
 Gul Vaabenfrakke, Benklæder og Dolman røde, Broderierne i
 Sølv. Tegning af F. C. Lund 1870. Efter Vaupell: »Den danske
 Hærs Historie». — Fot. Folker.

Stater, men blev mere og mere træt af Meksikanernes indbyrdes Intriger og slette Organisation. Han traadte ud af Hæren, men vendte 1856 tilbage til Tjenesten som General »i den lumpne Republik«. Han kæmpede mod Kejser Maximilian, da han blev indsat som Meksikos Regent af Napoleon III, men gik kort efter alligevel i den mexicanske Kejsers Tjeneste, blev General og Guver-

nør over Sonora og fandt dør sin Død paa Slagmarken 1866 som Forsvarer for det Kejserdømme, han før saa ivrigt havde bekæmpet.

Bortset fra de Tilfælde, da Staten selv udlejede Tropper til Krigsføring til udenlandske Magter, var der under hele Enevælden, ikke mindst mod dens Slutning, en vis Ulyst til at se danske Officerer søge Uddannelse i fremmed Krigstjeneste, hvor de dog i Reglen indlagde sig Hæder og vandt Respekt. Da adskillige ønskede at deltage i den græske Frihedskrig i 1820erne blev det ikke alene forbudt af Kongen, men de, der trodsede hans Ønske og alligevel søgte Afsked, lod har endog arrestere. Enkelte rejste uden Forlov og udmærkede sig. Da Stormagterne senere anerkendte den græske Oprørsregering, og Frankrig 1828 sendte Tropper til Grækenland, gav Kongen efter, og to senere Krigsministre, Tscherning og K. F. Hansen samt den senere Ingeniørgeneral Schlegel deltog i den græsk-tyrkiske Krig.

Efter at Frankrig havde erobret Algier og Fremmedlegionen oprettedes, deltog adskillige danske Officerer og menige med

største Hæder i det følgende Aarhundredes Kampe i Afrika og andet Steds. Her kæmpede blandt andre den senere Krigsminister Raasløff.

Den mest berømte af de danske Officerer, som mod Enevældens Slutning gik i fremmed Tjeneste, var Tysklands fremragende Generalfeltmarskal og Hærorganisator Helmuth Karl Bernhard von Moltke af tysk naturaliseret Slægt, som var dansk Landkadet fra 1813.

En dansk Officer Borggaard, skabte, som nævnt, det moderne, britiske Artilleri og blev Englænder. En dansk Officer, Moltke, opbyggede og gennemorganiserede den moderne, tyske Hær. Han skrev i sin Ansøgning til Kong Frederik VI: »Maatte det forundes mig engang i Tiden at anvende den Duelighed, jeg agter at erhverve mig, til Kongens og Danmarks Gavn.« — Skæbnen vilde det anderledes; mens Moltkes Geni bidrog til at give et stedse stærkere Tyskland en stedse større militær Slagkraft og Smidighed, blev Danmark og Tyskland Fjender. Den tidligere danske Landkadet lagde Planer til Tysklands Krig mod Danmark 1864.

Vor Hærs Ofre og Bedrifter i udenlandsk Sold er en Række spændende Kapitler, de enkelte danske Soldaters Indsats under fremmede Faner ikke mindre. For Udviklingen hjemme spillede Troppernes Daad vel næppe større Rolle, men den kastede ofte Glans over Danmarks Navn. Thi selv om den væsentligste Del af Mandskabet i Auxiliærkorpserne var udenlandsk og hvervet, fandtes dog talrige af vore Landsmænd i Rækkerne. Mange Befalingsmænd var danske, og de bestandig lovpriste og modige Enheder prægedes i hvert Fald af vor Hærs bedste Egenskaber — Udholdenhed, Mandstugt, Troskab og urokkeligt Mod.





KONG CHRISTIAN VI (1699—1746)
Efter Maleri paa Frederiksborg af Johan Salomon Wahl. — Fot. Bengtsson.

KAPITEL V

PAA VEJ MOD EN NATIONAL HÆR

EFTER godt et Aarhundredes Enevælde kom Reformations-tiderne til vor Hær baaret af danske Ønsker, men omsat til Daad og Strid af fransk Genialitet ved Generalfeltmarskal, Greve de Saint Germain's temperamentsfulde Arbejde; denne enestaaende dygtige, men selvraadige, sarkastiske og ofte uomgængelige Fører: »en Fjende af Underslæb, Luksus og Gunstbevisninger«, en Soldat om hvem Frederik den Store af Preussen, i et Brev til Voltaire skrev: »Hans store Omhu for Samfundets Vel anbefaler ham til alle retskafne Folk«. Sjældent har en Hærfører forenet saa omfattende teoretisk og praktisk Duelighed — han havde deltaget i et halvt Hundrede Felttog — et saa udmærket Organisationstalent og en saa fremskuende Kløgt med en saa overordentlig Mangel paa Omgængelighed over for Ligemænd, et saa ætsende Vid, Herskesyge, Voldsomhed, bristende Evne til at vurdere sine nære Hjælpere og ikke ringe Upaalidelighed. Men Saint Germain's Virke i vor Hærs Historie fik Betydning langt ud over hans Tid.

En Nyordning af vor Hær var ganske paatrængende. Dens Administration, Inddeling, Bevæbning og Uddannelse var vedblivende meget nær som paa Frederik IV.s Tid, medens Frederik den Stores Krigskunst overalt i Udlandet havde fejret Triumfer og var blevet grundlæggende for de store Hæres Ordning og Uddannelse.

Frederik den Stores Betydning laa ikke i nogen egentlig Fornyelse af Taktiken. Han var den overleverede Lineartaktiks Mand, men ogsaa dens Mester. Med de givne Formationer og Opstillin-



KONG FREDERIK DEN STORE AF PREUSSEN
(1712—1786)

En af de mest fængslende og blændende Skikkelser. Europas nyere Historie. Æstetiker, Filosof, Realpolitiker, Selvherskernatur og glødende Fædrelandsven. — En af Historiens største Feltherrer, Organisator og Opdrager af Hæren. Gjorde Preussen til Stormagt og Europas stærkeste Militærmagt. Hans militære Geni anerkendtes overalt, og preussisk Disciplin, Orden og Føring blev Forbilledet for alle Magter i mange Aar. Tegning af P. Holm. Fot. St. kgl. Bibliotek.

ger ret uændret sejrede han Gang paa Gang over langt stærkere Modstandere, fordi hans Tropper var fast i hans Haand, beherskede af en jernhaard Disciplin fra General til menig, gennemeksercerede, øvede paa Fæled og ved Efterskærmanøvrer og fuldkomne Redskaber, der arbejdede præcist, forbløffende hurtigt og samstemt som en levende Mekanisme. Dertil kom hans urokkelige Tro paa Angrebet som eneste brugelige Kampform, det hurtige, hensynsløst dristige og rigtigt indsatte Angreb, der selv i de vanskeligste Situationer udførtes med Akkuratessse til de mindste Enkeltheder, hans Vilje til at føre Kampen til Sejr og udnytte denne helt ved Indsættelse af en taktisk Reserve.

Taktiken ændredes efter Frederik den Stores Død, men hans Hærsorganisation, den ubetingede Lydighed og haarde Mandstugt, den uafsladelige Eksercits og Manøvrering har præget alt europæisk Militærvæsen lige til vore Dage. Det hensynsløst dristige Angrebs Metode er i den sidste Verdenskrig blevet genoptaget baade af Aksemagter og allierede og har vist sig at være baade den hurtigste og billigste Vej til Sejr. Frederik den Store gjorde Ende paa en Krigsførelse, hvis væsentligste Træk var gensidige Manøvrer, hvorunder Hærene prøvede at opnaa Overlegenhed ved en Art storstilet Legen Kispus over mægtige Arealer.

Danmark maatte tage Lære af alt dette. Hertil kom, at

man efterhaanden havde indset det skadelige i, at Fodfolkets Rekruttering af hvervede Udlændinge, fortrinsvis Tyskere, »saaledes som Betingelserne for denne nu forelaa, var en Kræftskade, der kunde medføre uoverskuelige Følger, hvis man skulde komme til at føre Krig i Tyskland«. Landmilitsens Uddannelse var for ringe, Befalingsmænd og menige i de hvervede Fodfolksregimenter ofte for gamle og utjenstdygtige, hvortil kom, at Kommandoposter blev bortgivet til Børn eller usagkyndige, og at Godsejerne hindrede de sunde og stærke Bønderkarles Anvendelse til Soldater.

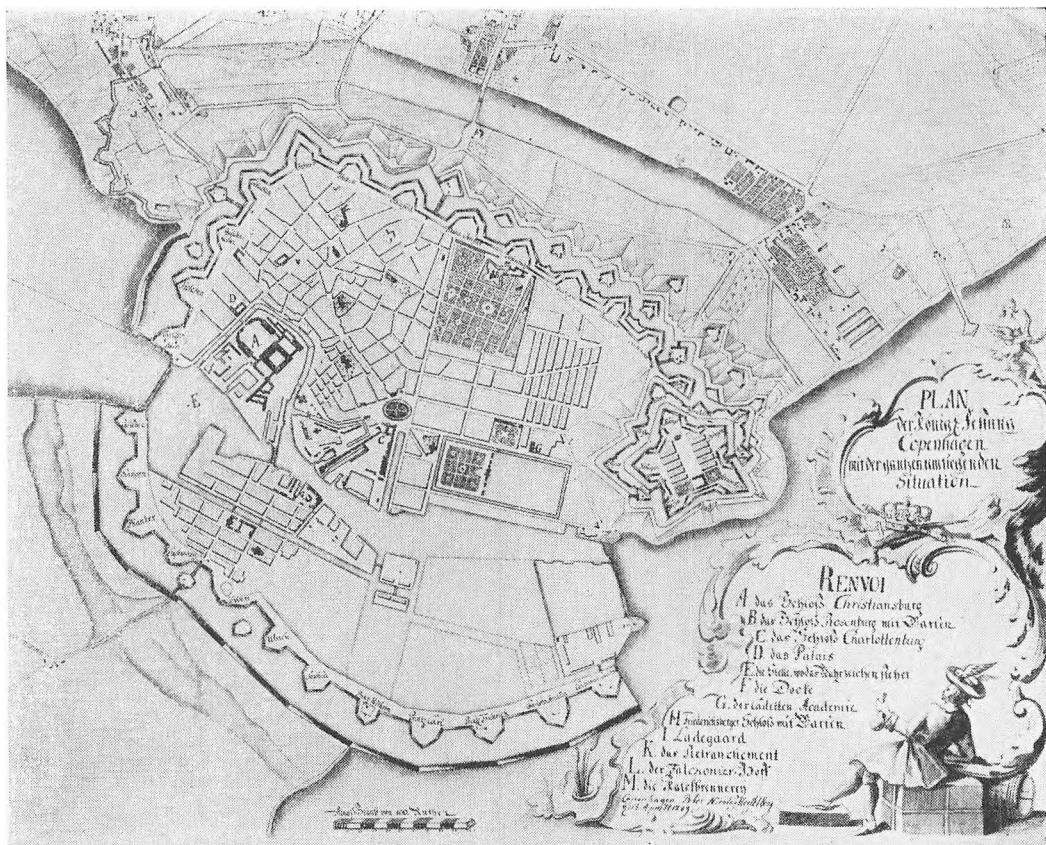
Saint Germain fulgte som Tilskuer Inspiceringerne af vor Hær i Holsten 1761 og skrev en Beretning om sine Indtryk deraf direkte til Kongen, idet han samtidig fremsatte udførlige Forslag til Forbedringer. Kaptajn Rockstroh sammenfatter Indholdet af Saint Germain's Indberetning saaledes:

»Gennemgaaende roser han Afdelingerne og fremhæver det gode Mandskabsmateriale blandt de nationale, navnlig Rytteriet, Artilleriet er mindre godt; en Del af Soldaternes Udrustning er mindre praktisk, og Øvelserne gaar ikke altid med den fornødne Præcision. Hans Hovedanke gælder Officererne, navnlig dem ved de udskrevne Afdelinger; der bør tages kraftigt fat for at skabe en bedre Aand i Officerskorpset i Almindelighed. I de stærkeste Udtryk fremhæver han det hvervede Mand-



FELTMARSKAL, GREVE CLAUDE LOUIS DE SAINT-GERMAIN (1707—1778)

Feltherre med europæisk Ry, stejl og egenindig, men fremragende dygtig. Indkaldtes 1762 som Nyordner af vor Hær. Indførte talrige gode Reformers og var baade elsket og højagtet af sine Undergivne, men savnede Evner til Samarbejde med Ligemænd. 1772 forlod han endeligt Danmark. Udførte senere et stort Reorganisationsarbejde i den franske Hær. Samtidigt Kobberstik af J. M. Probst. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

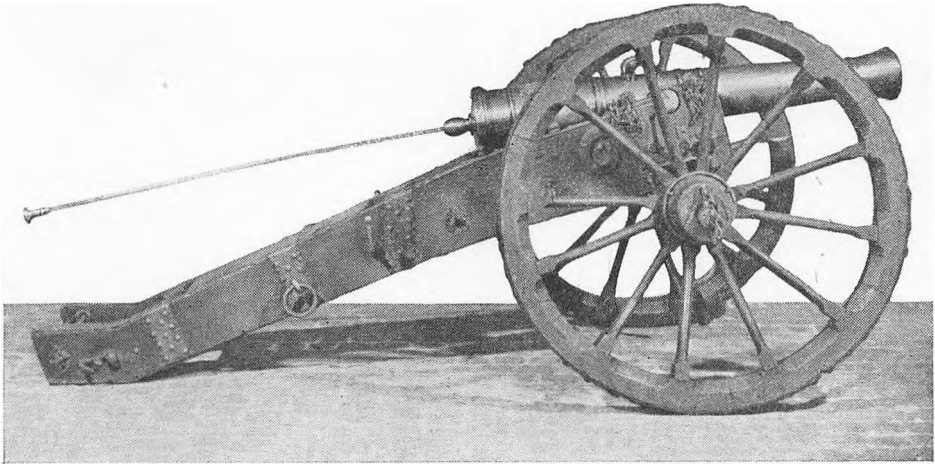


PLAN AF FÆSTNINGEN KØBENHAVN 1749

Efter Tegning i det kgl. Biblioteks Samlinger af P. N. Hesselberg. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

skabs Upaalidelighed og tilraader først og fremmest at tildele Infanteriregimenterne et bestemt Antal udskrevne Folk, der fast skal tilhøre Regimenterne og dør uddannes til virkelige Soldater, blandt hvilke man dernæst kan udtage til et godt Underofficerskorps. Iøvrigt giver han gode Raad paa de vigtigste Omraader af Hærvæsenet uden dog at fremsætte en gennemarbejdet Plan».

Bortset fra forhastede og lidet underbyggede Skøn og nogen Overdrivelse, var Saint Germain's Vurdering af vor Hær baade rigtig set og klart formuleret. Han fik i 1762, mens Hæren var paa Krigsfod mod Rusland, overdraget at udarbejde Forslag til en Ordning af Monarkiets Hære, men havde da allerede ved sin



FORSØGSPJÈCE TIL HURTIGSKYDNING FRA CHRISTIAN VI's TID

Et af Fredsperiodens mange Forsøg paa Nydannelser. 3-pundig Smedejernskanon til Forladning med Lade-
stang bagud gennem Druen til at trække Ladningen paa Plads med. Lavet i Oldenborgernes Farver — rød
med gule Beslag. Findes paa Tøjhusmuseet. — Fot. Tøjhusmuseet.

Optræden skaffet sig Modstandere paa de fleste Poster, hvor han havde Brug for Medarbejdere. Kun et Faatal af Datidens betydende Mænd stod bag ham. Hans Planer for Nyordningen blev formuleret i Hærorganisationen af 3. August 1763 ved kongelig Forordning om, hvorledes »den danske Armé skulde forplejes og med samme forholdes«. Den staaende Hær skulde være paa godt 28.000 Mand, hvoraf 8400 Ryttere. De egentlige Landmilitisregimenter skulde ophæves, men af det udskrevne Fodfolk skulde en Del udpeges til Tjeneste i de hvervede Regimenter. Af de mange, gode Tanker bag Saint Germain's Forslag kan nævnes følgende, som i Principet holdt til Aarenes Belastning:

Statsformuens Størrelse bliver afgørende for, hvor store Summer der kan ofres paa Hæren, men den skal organiseres med Krigsbrug for Øje og ikke være en flot uniformeret Fredshær, thi det er at foretrække »Fjas for Nytte, Skin for Virkelighed«. Rammerne skal være faste og stærke. Ikke Parade- men Feltsoldater.

Fodfolket er Hovedvaabnet. Efter dets Størrelse afstemmes Resten. Rytteriet bør være lig en Sjattedel, Artilleriet lig en Tolvtedel af Fodfolksstyrken. Skytset bør indordnes i et fast System. Fæstningerne skal være faa, men stærke. De overflødige kan nedlægges og sælges.



HAANDSKYDEVAABEN FRA SLUTNINGEN AF DET 18. AARHUNDREDE

Originalerne, som alle findes paa Tøjhusmuseet, er fra oven: Dragongevær, Model 1769; Husarkarabin, Model 1777; Jægeriffel, Model 1785; Skarpskyttegevær, Model 1789 og Musketter, Model 1791—1794. Af Dragongeværret og den tilsvarende Infanterimusket fabrikeredes paa Kronborg Geværfabrik 1769—74 ca. 12,000; af Husarkarabinen 1778—80 ca. 2000; af Jægeriffen 1785—88 ca. 1100; af Skarpskyttegeværet, foreslaaet af Prins Karl af Hessen, Lædestokken tillige Bajonet, ca. 6000 og af Musketterne ca. 11.000. Den nederste er konstrueret af Rustmester C. W. Kühl, har kongslig Fængsul og typisk Fængpandeskærn. — Fot. Tøjhusmuseet.

Mandskabet bør samles i store Garnisoner og indkvarteres sundt og bekvemt paa Kaserner. Den usle Indkvartering hos Borgerne bør ophæves. Om Sommeren oprettes Teltlejre, i hvis Nærhed Felttjeneste kan øves. De nationale Militsregimenters Mandskab indgaar for en stor Del i de hvervedes. Den lange Garnisonstjeneste burde ophøre. Det er Aanden i Hæren og den strenge Mandstugt, som især giver den Værdi, ikke Dvaskeri og Vagttjeneste. Der skal især lægges Vægt paa Lydighed, Guds frygt, Mandstugt og mange, hærdende Legemsøvelser.

Salg af Officersposter bør forbydes og Aldersorden normalt være Grundlaget for Avancement. Mandskabet skal stadig og kun øves i Krigens Færdigheder paa Eksercerplads og i Felten. Der skal især lægges Vægt paa Vaabenbrug, Skydeøvelser, feltmæssige Manøvrer, intensiv Marchetraining og Udholdenhed. Uniformerne skal være bekvemme og ikke pralende. Paa Kamppladsen har man ingen Brug for stramme Støvletter eller tunge Bjørneskindshuer, Guldbroderier eller overpyntet Ridetøj. Lønningen til de menige skal være rigelig, saa de kan leve ordentligt deraf, det vil for Fodfolket sige frit Kvarter, Paaklædning, Brød og 6 Skilling daglig.



KONG FREDERIK V (1723—1766)

Maleri paa Rosenborg af Carl Gustav Pilo, der har fremstillet Kongen netop saa pragtlysten og elegant som hans muntre Hof efter Pietismens Begrædellighed. — Fot. Rosenborg.



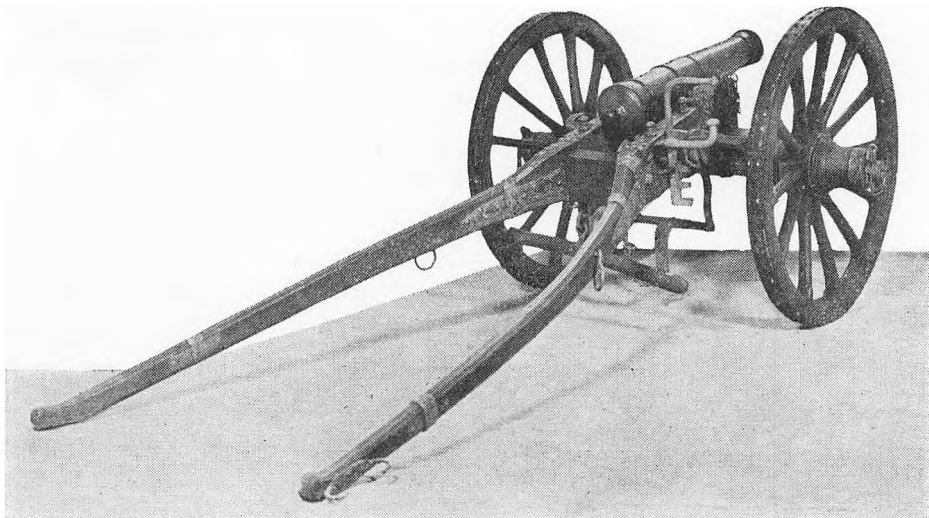
GENERALMAJOR JOHAN FREDERIK
CLASSEN (1725—1792)

Fremragende, norskfødt Vaabenfabrikant, Industridrivende og Godsejer. Kommissionær for det norske Moss Kanonstøberi m. v. Grundlagde i Danmark med Statsstøtte 1756 det store industrielle Komplex »Frederiksværk«, som leverede alt Krigsmateriel og Støbegods. Oprettede ved sin Død det store »Classenske Fideikommis«. Edel og begejstret Fædrelandsven, glimrende Administrator, varmhjertet Borger og særpræget Videnskabsmand. Kopi paa Tøjhusmuseet af Wiedewelts Monument i Frederiksværk. Busten staar paa en af Classen støbt 4-pundig Metalkanon af »Hærens System« 1687 — Harboes System. Fot. Tøjhusmuseet.

Krigskancelliet og Generalkommissariatskollegiet ophævedes. Til Gengæld oprettedes den 24. December 1763 »det kongelige Generalkrigsdirektorium« delt i 4 Departementer samt et »Depêchekontor«, en Ordning, som med faa Ændringer bevaredes til 1842.

Leverancer af Krudt overdroges til Generalkrigskommissær Classens Krudtværk i Frederiksværk, hvor ogsaa Artilleriets Skyts fremstilledes. Kronborg Geværfabrik leverede Haandskydevaaben. Klæde og andre Munderingssager blev fremstillet paa Straffeanstalterne; Pensionsvæsenet bragtes i Orden, Kaa-rene bedredes for fattige Soldater, deres Koner og Børn. Hvert Regiment fik en Invalidkasse og eget Sygehus. Epidemisygehuse var fælles. Uddannelsen af Officerer forbedredes, og det blev obligatorisk, at de skulde have tjent en Tid som Underofficerer, før de kunde udnævnes eller gøres »wehrhaftige«. Soldaterbørn fik gratis Undervisning i Skolerne. Forfremmelseslister afskaffedes fra 1765. Væsentligt var det, at Tvedelingen af Hæren i hvervede og udskrevne Enheder ophævedes efter at have eksisteret i omved halvandet Sekel fra Christian IV.s Tid.

Uheldigvis havde Saint Germain skaffet sig saa mange betydelige Uvenner, at hans Planer i høj Grad modarbejdedes, navnlig af Godsejerne. Hans Krav om strengere Mandstugt blev ikke opfyldt, og de hvervede Troppers Opførsel var ofte en Skandale. De begik talrige Forbrydelser, og deres Befalingsmænd, som nok kunde



PRØVEPIÈCE FRA 1745—46

Kanonen, som findes paa Tøjhusmusæet er en let 3-pundig Pièce i enspændig «Limonlavet» — rød med gule Beslag. Den er forsynet med Højderetningsapparat og Rekylbremse. — Fot. Tøjhusmusæet.

tugte dem til Hverdag, formentes Midlerne til at aave dem for Alvor.

Da den syttenaarige, aandssvage Konge, Christian VII i 1766 kom paa Tronen, blev Saint Germain afskediget som Chef for Krigsdirektoriet, men fik Befalingen over Hæren. Hans Afløser, den unge Prins Karl af Hessen, Kongens Svoger, der i og for sig var en dygtig, omgængelig og tiltalende Soldat og arbejdede udmærket sammen med ældre og erfarne Officerer, og den fremragende Artillerist, General von Huth, magtede ikke Opgaven, der ogsaa blev vanskeliggjort i særlig Grad af indbyrdes Uenighed mellem de højeste Officerer og mellem Militær- og Civiladministrationen. Et Hærlovsforslag af virkelig Kvalitet fremsat af den dygtige General Arnstedt i Foraaret 1767 blev Aarsag til Generalens Fjernelse fra Centralledelsen, hvad han selv havde ventet. Med Rette skrev han, at »Jalousie, Misundelse og Ondskab er tre Søstre, der behersker Militæretaten og sætter Partierne op mod hverandre. Den, der beskæftiger sig med disse Forhold, er udsat for den største Fare, for en dødelig Gift, der, uden Forskel paa Fødsels og Persons Anseelse og Stand, angriber enhver, der tæn-



GENERAL, STATSMINISTER HEINRICH WILHELM von
HUTH (1717—1806)

Streng, dygtig, energisk og retsindig Officer. Modstander af Saint Germain. Frederik VI's Lærer i Krigskunsten. Grundlagde Norges geografiske Opmaaling. Indførte nyt Skytsystem for vort Artilleri og grundlagde Artillericadetakolens, der senere blev til den militære Højskole. Efter Litografi fra Tegner og Kittendorf 1855. — Fot. Folker.

ker paa de Nationale og stiller Forslag derom«. Allerede i Marts 1767 kom Saint Germain paany i Spidsen for Hærledelsen og fremsatte en ny Plan, hvis vigtigste Punkt angaaende Hærens Nationalisering var, at der aarlig skulde afgives 700 nationale Rekrutter til 6 Aars fast Tjeneste ved Regimenterne, og at disse iøvrigt som hidtil maatte hverve frie Folk i Købstæderne. Iøvrigt betød Saint Germain's nye Hærplan, sammenlignet med hans tidligere, en Indskrænkning og Besparelse. Som et Vaaben i Kampen for sine Anskuelser benyttede

Saint Germain dygtigt Bondefrigørelsen, idet han hævdede, at hvis Stavnsbaandet og det ubegrænsede Hoveri ophævedes, vilde Bondestanden med Glæde paatage sig nogle Aars Soldatertjeneste.

Kongens Lunefuldhed og Saint Germain's enestaaende Evne til at skaffe sig stærke Modstandere førte til, at han den 22. November 1767 paany blev afskediget og kort efter beordret til at tage Bopæl langt fra Hoffet. Krigsdirektoriet fik Navneforandring til det kongelige Generalitets- og Kommissariats-Kollegium med adskillige Medlemmer. Saint Germain trak sig skuffet tilbage. Noget havde han dog opnaaet i denne Brydningstid trods egen Uomgængelighed og Modstandernes Intriger. Kaptajn Rockstroh opgør Resultatet blandt andet saaledes, at:

»Hæren ved Saint Germain's Styrelse i nogle Henseender var forbedret. Navnlig var de økonomiske Kaar saavel for Over- som for Underklassen mere tilfredsstillende



KONG CHRISTIAN VII (1749—1808)

Maleri af Peder Als paa Frederiksborg. Christian VII var Son af Frederik V og Dronning Louise, Datter af den engelske Konge, Georg II; han var et ulykkeligt Offer for den arvede Degeneration i det engelsk-hannoveranske Kongehus. Hans Sindssygdом fremskyndedes antagelig af den taabeligt brutale Opdragelse, som Især Ditlev Rewentlow havde Ansvaret for. Et ulykkeligt Menneske og maaske den eneste danske Konge, som aldrig blev betydende Faktor for Rigets Styrelse. — Fot. Bengtsson.



OVERKRIGSSEKRETÆR, FELTMARSKAL MICHAEL NUMSEN
(1686—1757)

Deltog som Kornet ved det danske Hjelpekors i den spanske Arvefølgekrig, som Ritmester i den store nordiske Krig, steg støt og hurtigt gennem Graderne. til han 1740 blev Overkrigssekretær og 1756 Feltmarskal. Han var en yderst pligttro Embedsmand, som utrættelig arbejdede paa at gøre Kaarene bedre og mere humane indenfor Hæren. Maleri tilhørende von Munthe af Morgenstjerne. Efter »Feltmarskal Michael Numsen og hans Tide«. — Fot. Folker.

efter at Officerernes, særlig Kompagnichefernes, faste Gager var sat op til en Sum, som de kunde leve nogenlunde anstændigt for . . .

I Uddannelsen lagdes der noget mere Vægt end tidligere paa det krigsmæssige, og Disciplinen i Regimenterne havde ikke lidt uoprettelig Skade under de vexlende Forhold . . .

Ved sit sidste Stormløb var det endelig lykkedes Saint Germain at gennemføre det vigtigste af sine oprindelige Programpunkter: den delvise Rekruttering af de geworbne Regimenter med udskrevet Mandskab af Bondestanden. De vældige Angreb, som han og enkelte andre flere Aar igennem havde rettet mod Godsejernes faste Borg paa dette Omraade, havde endelig og absolut ført til Sejrs.

end før. Officerskorpset var blevet foryngt og bragt et godt Skridt ud af de tidligere meget stive Former. Fredsstyrken, den faste Tjenestestyrke, var vel formindsket, men var dog fuldt tilstrækkelig efter Forholdene; men Forberedelserne til at sætte Hæren paa Krigsfod vilde trække længere ud end under de gamle Forhold, og navnlig var den ringere Bestand af Stamheste ved Rytteriet betænkelig. Artilleriet var baade i materiel og personel Henseende forbedret betydeligt. Overgangen fra Kompagni- til Regimentsøkonomi . . . var i det Hele taget ogsaa heldig, efter at det var bleven fastslaaet, at hvad der opsparedes skulde gaa i Regimentskassen — i Modsætning til det tidligere: hvad der er spart er fortjent (af Kompagnichefen). Men dette kunde selvfølgelig kun ske,

Efter hans Fjernelse gled vort Forsvarsvæsen ind i et smult Dødvande baade før og efter Struensees Fald. Der skete kun en enkelt bemærkelsesværdig Ting; men ganske vist ogsaa en epokegørende. Ved kongelig Resolution af 1. Oktober 1773 indførtes dansk Kommandosprog: »Og skal det danske Sprog i alle mulige Tilfælde bruges, saasom i alle Garnisoner og Regimenter findes danske Folk«. Auditørerne, hvis Hverv var langt mere omfattende end nu, »de skriver alle Regimentets Breve«, skulde være



DIGTEREN JOHANNES EWALD (1743—1781)

Maleri paa Frederiksborg af Erik Paulsen. Det var Ewald, forhen Hvervesoldat, senere Rigets fornemste Digter, som i sit Syngespil: »Fiskerne« skrev vor vidunderlig skønne Nationalsang: »Kong Christian stod . . .«. — Fot. Bengtsson.

indfødte Danske; alle Indberetninger skulde skrives paa Dansk.

Det var nemmere befalet end gjort. Mange Enheder og flere Personer, der ikke magtede det danske Sprog, vedblev at skrive Tysk; »andre synes først at have udfærdiget deres Konzept paa Tysk og derefter ladet dette oversætte til et noget mærkeligt Dansk«. Hertil kom, at den kongelige Forordning af 14. September 1774 uden at byde paa nogen god Hærorganisation — Bernstorff karakteriserede den som »hverken glimrende eller behagelig« — endelig gennemførte, hvad Saint Germain og Arnstedt forgæves havde kæmpet for. Hæren blev fra hovedsagelig at være en hvervet Hær for Størstedelen bestaaende af Udlændinge til en i det store Hele national og udskrevet Hær. Men Forordningen



KØBENHAVNS FÆSTNINGSKOMMANDANT PAA INSPEKTION

Tegning fra Litografisamlingen »Fortid og Nutid«. Efter Pontoppidan »Omkring Københavns gamle Volde«. Fot. Folker.

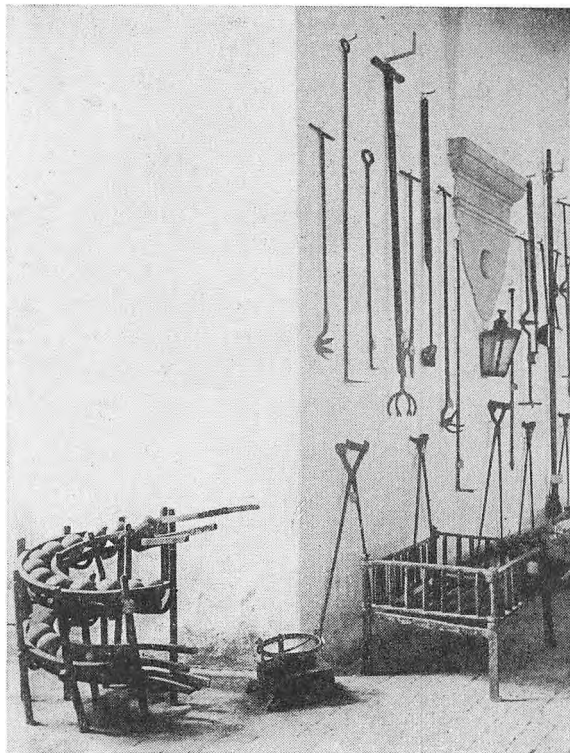
betød ganske vist ogsaa et Dybdepunkt i Bøndernes Ufrihed. Samtidig synes paa den anden Side Tonen i Hæren at være blevet mere human, mere præget af Forstaaelse og Kappelstrid end af Vilkaarlighed og Prygl. Frederik den Stores Metoder for Uddannelsen blev stedse mere fremherskende. Der afholdtes større Lejrøvelser for de forenede Vaaben i feltmæssige Kantonnementer og paa preussisk Vis i to Partier, som »manøvrerede mod hinanden efter Planer, der en Tid i Forvejen var udarbejdet af de højeste Generaler«.

Civilbefolkningen viste stor Interesse for saadanne Manøvrer og mødte i stort Antal som Tilskuere, hvad Hoffet satte Pris paa: »Det er saa godt og politisk rigtigt, at Københavns Borgere elsker at gøre Krigstjeneste«, skrev Arveprinsen 1778, »at man med Glæde paa forskellig Maade fremmer denne Lyst, der bør opmuntres«. I denne Periode nyordnedes Hovedstadens Borgervæbning, og i de større Byer opstod en aktiv Interesse for en Nydannelse

af Fortidens Borgerkompagnier. For saa vidt virkede Hærorganisationen heldigt; men Hærens Krigsdygtighed og dens Beredskab var ogsaa stadig gaaet ned ad Bakke, indtil dens Styrke, Uddannelse og Udrustning fra 1776 — samme Aar som Indfødsretten lovfæstedes, saa alle Embedsmænd skulde være danske — væsentligt forbedredes med Udgangspunkt i en kongelig Ordre udsendt gennem Statsraadet i April Maaned. Det foregaaende Aar havde Saint Germain helt brudt Forbindelsen med vor Hær. Han rejste til Frankrig, hvor han i

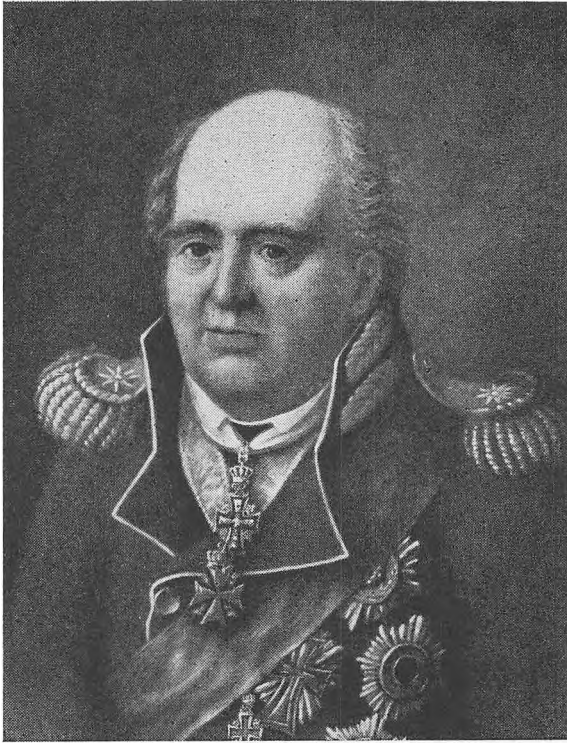
Oktober 1775 blev Krigsminister. Hans Idéer sejrede vel med Tiden; men for ham selv blev Opholdet i Danmark en Skuffelse.

Struenseeperiodens Omkalfatring paa saa mange Omraader berørte kun i ringe Grad Hæren. Dels var Hæren saa kosmopolitisk præget, at den ikke kunde støde ham ved sin Nationalitet, dels var han for fejt til at blande sig i Hærens Sager, da han et Par Gange havde faaet Indtryk af, at det kunde være forbundet med Risiko. Hans Fald og dermed Fortyskningens Endeligt, thi de øvrige fra Tyskland indvandrede Embedsmænd var i det store Hele danske og kongetro i deres Gerning, medførte derimod en tydelig Nationaliseringstendens.



MATERIEL TIL GLØDNING AF KANONKUGLER

Kugleglødningmaterielliet findes paa Tøjhusmuseet og stammer fra det 18. Aarh. Forrest til venstre Kugleglødningssnegl, til højre Kugleglødningsseng. Paa Væggen Tænger, Kradsere og Skeer m. m. til de glødende Kuglers Haandtering. — Fot. Tøjhusmuseet.



PRINS KARL AF HESSEN-KASSEL (1744—1856)
 Generalfeltmarskal, Statholder i Hertugdømmerne; meget anvendt
 og udmærket Hærorganisator, flittig, velmenende, ridderlig og agtet.
 Maleri paa Frederiksborg. — Fot. Bengtsson.

Den lange Fredsperiode prægedes af Merkantilismens Idéer. Der eksperimenteredes økonomisk og handelsmæssigt som sjældent set i vor Historie. Det var, som en Forfatter træffende siger, »Flyvegrillernes Tid«. Uheldigvis skadedes Hæren derved, idet man forviste Soldaterne fra de gode, rummelige Kaserne, Saint Germain havde faaet opført i Garnisonsbyerne. Mandskabet blev atter indkvarteret hos Borgerne, hvor de mange Steder blev overmaade slet behandlet. Sølvgadens Kaserne blev rømmet og fyldt

med Lemmer fra Almindeligt Hospital og Invalider fra Christians Plejehus, fordi de nævnte Institutioners Ejendomme blev inddraget til Handelsformaal, som enten aldrig kom i Gang eller gav mægtigt Underskud, alt sammen ud fra Betragtningen: »Intet er vigtigere for Statens Vel, end at man med den ømmeste Flid undgaar, hvad der kan skade Statens Balance; derfor maa vi smaa-ligen søge at skaffe hos os selv, hvad der er gørligt, paa det Udgift til fremmede undffyes, paa det Staten beholder sine Penge og formerer sin Vindskibelighed«. Det er den moderne Stræben efter Selvforsyning inden for det begrænsede Rum blot anderledes formuleret.

I Praksis førte det til gnieragtig Administration. Vaupell nævner et karakteristisk Eksempel:

Erindring

af den ædte Post af Instructionen for Forsigtighed ved al Krud-Behandling.

Dateret den 2den Julii 1776.

Enden, som er ved Arbeide i eller uden for Krud-Taarne, bør forrette sin Gjerning med saadan ærbødig Esfthed, som det sammer sig paa et Sted, hvor Guds den allerhøieste Gud ikke selv i Raade holder sin Haand over Arbeidet, den myndige Forsigtighed ikke allene kan forholde alle Tilstedeværende Guds Forliis, men endog saavel dette Sted, som de Omstaaende i et Øjeblik kan forvandles til en Støvhob; Formaaes derfor at iagttage al mueligste Varsomhed og Forsigtighed ved Krudets Behandling, nøie efterlevende alt hvad til den Hensigt befales og erindres. Forbydes tillige alle og enhver paa det skarpe og ansvarlige, hvad enten de ere ved Krudets Behandling eller dets Transport, enten af Fortredelighed under Arbeidet, og endnu langt af Letsindighed, at lade ubgaae af deres Mund nogen Eeder og Bander, eller nogen letsindig eller lækker Snak, hvorved den Allerhøiestes Navn bliver vanæret og fortørnet, da saadanne, som deri befindes at have været medvirkelig og forbrudt sig, uden nogen Overbæren eller Undskyldning skal afgaae fra sit Arbeide, og overleveres Skik og Retten til Forvaring indtil Arbeidet er forbi, hvorefter de i Rettes henseettes, for efter Rettens Kiendelse at lide Dom for sin Forbrydelse.

PLAKAT FRA HÆRENS KRUDTTAARNE PAA AMAGER

Ovenstaaende Erindrings, udstedt i Juli 1776, har lige til vore Dage været ophængt i Hærens Krudtmagasiner paa Amager. Den er et ejendommeligt Tidsdokument bl. a. med sit strønge Forbud mod nogen Eeder og Bander eller nogen letsindig og liderlig Snak, hvorved den Allerhøiestes Navn bliver vanæret og fortørnet. . . . Til Værn om Tønen i Hæren bestemte endnu Krigsretsinstructionen af 1808: »Hvo som ideligen sværger og bander, laster Guds Navn . . . i Drukkenskab eller i ædru Tilstand, skal efter Sagens Beskaffenhed straffes paa Kroppen eller Livet», det sidste ved: Arkebusering, Halshugning, Radbrækning, Partering eller Brænding. I 1850 blev Straffen for »Letfærdig Banden og Sværgen« nedsat til »i Almindelighed Fængsel paa Vand og Brød«. Trods al Forsigtighed sprang den 31. Marts 1779 et Krudttaarn ved Østerport i Luften med 500 Centner Krudt; 7 Mennesker dræbtes, 47 saaredes, 2 Voldmøller, Dele af Nyboder og omliggende Gaarde og Huse blev Ruiner. En moderne Flyvebombe kan have 15 à 20 Gange saa stor Sprengladning af langt større Effektivitet. Dens Virkninger angives 1943 med Rette som fantastiske. 1780 bestemtes det at flytte Hærens 16.000 Centner Krudt bort fra den indre By til Christianshavns Udenværker: Kastrop, Drager og Lynetten. Senere er Krudtmagasinerne lagt paa øde Steder og i store Skove fjernt fra Bebyggelse. — Pot. Folket.



GREVERNE STRUENSEE OG BRANDT HENRETTES DEN
28. APRIL 1772

Kobberstik i samtidigt Flyveblad med moraliserende Vers fra
Krohn's Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

»Over Mandskabets Paaklædning kom der mange Klager. Kjolen var saa snæver, at Manden pintes i den. I en Kabinetsbefaling af 31. Juli 1776 tilkendegav Kongen Generalitetet, at de snævre og »enge« Klæder, som Vi afskyer, efterhaanden skal afskaffes. Men Kollegiet vilde ikke levere vide Dragter paa Grund af den større Udgift. En Husareskadron maatte laane Kjoler af en nys oprettet Eskadron for at vise sig med Anstændighed ved Lejrøvelserne. I den paagældende Skrivelse hedder det: da de koldingske Husarers Uniformer er temmelig lurvede, saa skal de paa Vejen til Lejren bytte dem med Husarernes i Roskilde og igjen aflevere dem paa Hjemvejen«.

Indtil Kronprinsen, den senere Kong Frederik VI, 1784 tog Styret, og dermed Prins Karl af Hessen, der var gift med Kronprinsens Faster, fik overvejende Indflydelse paa Hærens Skæbne, var det den dygtige, krigsvante Prins Frederik Karl Ferdinand af Bevern, der spillede en Hovedrolle og gjorde det godt, navnlig i den Guldbergske Periode. Han indførte, saa vidt han evnede, det preussiske Eksercerreglement i vor Hær, og han var paa vigtige Punkter enig med Saint Germain. Navnlig tog han sig varmt af de menige Soldater og Underofficererne; han tilstræbte en moderne Organisation og Uddannelse af Hæren, var elskværdig og nem at forhandle med, vel underrettet om danske Forhold og uden politiske Ambitioner.

Hæren benyttedes i vidt Omfang til Polititjeneste. I Hertugdømmerne førtes, navnlig i Terminsperioderne, formelige og ubarm-

hjertige Kampe mod Ziggøjnerbander og »allerhand Raubgesindel«, som gjorde Vejene usikre og overfaldt Rejsende med »Mord und Totschlag«. Under Kvægsygen 1780 brugtes Hæren til Afspærring af de smittede Omraader, og Soldaterne deltog jævnlig i større, offentlige Arbejder. Forholdet til Civilbefolkningen bedredes noget. De vigtigste Uoverensstemmelser bundede, som forhen, i Soldaternes faglige Fritidsarbejde, hvor-

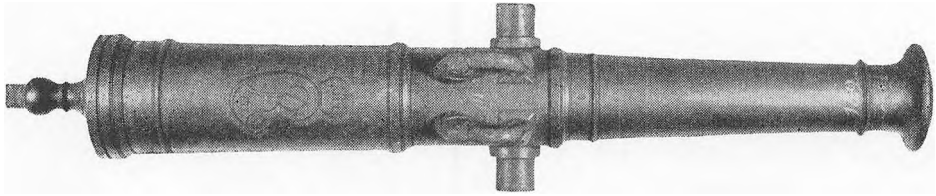


UNDEROFFICERER FRA MIDTEN AF DET 18. AARH.

Fra venstre: Grenader, Livgarde og Dronningens Livregiment. Alle hvide Støvletter. Grenaderen btaa, de øvrige gule Benklæder og Camisoller (lange Veste). Kjolen rød med Foer som Camisollen. Knapper og Broderier Sølv. Vald. Møller: »Den dansk-norske Hærs Uniformer«. — Fot. Folker.

ved de konkurrerede med Haandværkere og Handlende, og i deres Fattigdom, der øgedes af Lønningens Udbetaling i ukurante Penge. De hygiejniske Forhold var slette; men mærkeligt nok steg Dødeligheden, da man spredte Garnisonerne fra de store Fæstninger, København og Rendsborg, til mindre Byer. Klimaforandring og Kostforandring spillede en Rolle. Saltet Tørfisk og stærkt saltet Kød eller Flæsk skyllet ned med Masser af Brændevin i en barsk, vestjydske Egn fremmede ikke de byvante Soldaters Sundhed. I 1781 paastod Regimentsfeltskæren i Ribe, at det i Vestjylland var »fast umuligen at holde Soldaterne fri for Fnat etc.«.

Der var et enestaaende godt Kammeratskab mellem Soldaterne, og det er karakteristisk, at den almindelige, indbyrdes Tiltale var »Broder«. Hæren var et Samfund for sig, og Underafdelingen næsten som en Stat i Staten, hvor Chefen blev sine Folks Forsyn og Fører gennem alle Hverdagens Tilskikkelser i Glæde og Sorg, hvad enten det gjaldt den vanskelige Økonomi, For-



3-PUNDIG KANON AF «KARL AF HESSENS SYSTEM» 1766

Kanonen, der findes paa Tøjhusmusæet, er støbt 1804 paa Frederiksværk. Paa Druen ses et «Nøb» til Indpasning i Højdestillingmekanismens Tandbue. Bemærk Mundingens tallerkenagtige Forstærkning. — Fot. Tøjhusmusæet.

seelser, ægteskabelige Problemer, Børnenes Uddannelse og Opdragelse, Forsvar eller Straf af Syndere, Mægling i Spektakler med Borgerskabet, Formaninger, naar en brav Karl gled ud i »liderligt« Levned med Drik og Spil, Skifte af de fattige »Stervboer«, Væргеpligt for Børn eller Ordningen af en hæderlig Begravelse, som det kunde være svært nok at skaffe de ret talrige Selvmordere, der af Alder, Drik eller Haabløshed havde lagt Strikken om Halsen. Rockstroh skriver herom:

»Kun han (Kaptajnen) turde lægge det Spiger, hvortil Strikken var fastgjort, samt en Splint af den Planke, hvori Spigret var indslaaet, ned i Kisten til den døde for at forhindre denne »kom igen«. Det var ogsaa ham, der først maatte »lægge Haanden paa« Selvmorderen, inden nogen anden vovede at hjælpe til at lægge Liget i Kisten. Endelig var det ham, der, om nogenlunde muligt, maatte søge at skaffe Vidnesbyrd om, at Selvmorderen forud for Handlingen havde været »melankolisk«, ikke fuldt tilregnelig, for ogsaa herigennem at hjælpe til en anstændig Jordefærd«.

Værre end det begaaede Selvmord var det mislykkede, især for den, som »nærer en overdreven Frygt for Straf, der grænser til Taabelighed« og desaarsag søgte at undfly den ved Selvtægt. En Forordning af 1752 siger nemlig, at

»naar nogen for at forhale eller undgaae en ham ventende Straf, attenterer Selvmord, skal han, efterat have udstaaet den ham idømte Straf, idømmes den paa ny, og hvis den ei tvende Gange kan exequeres, da cumuleres andre Straffe dermed; og desuden skal den Skyldige dømmes til Fæstningsarbejde efter Omstændighederne paa visse Aar, eller paa Livstid«.

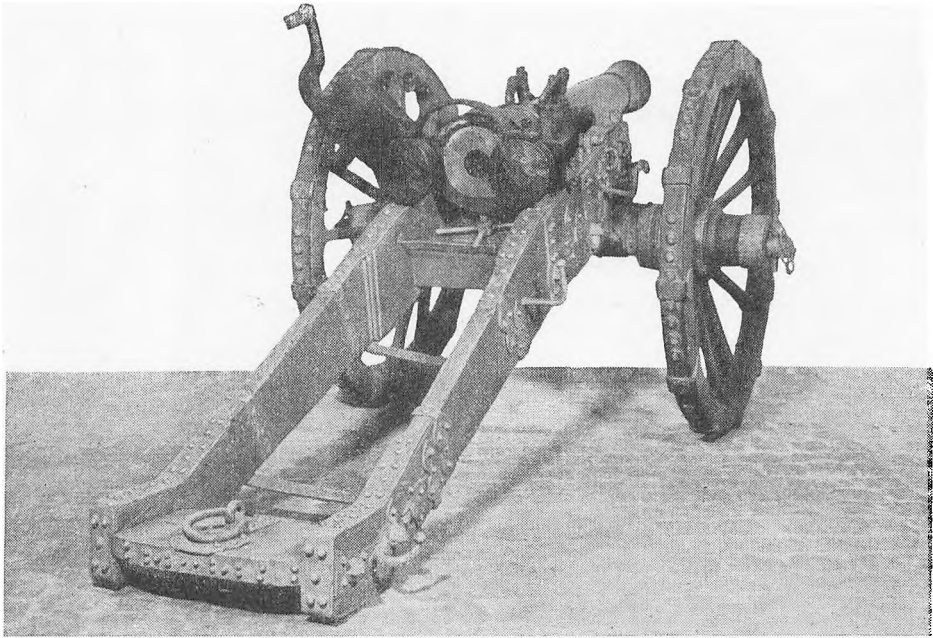
De mange militære Lærebøger, som udsendtes omkring Aarhundredskiftet, fastslaar overbevisende den Kendsgerning, at intet er mere konservativt og traditionsbundet end militær Opfat-

telse og Aand. Straffene er blevet mildere, visse Indgreb i den personlige Frihed er svundet; men der er i Virkeligheden kun ringe Forskel paa en »Haandbog til Brug for Militaire« fra Overgangen til det 19. Aarhundrede og vore Dages »Lærebog for Hærens menige«. Og saadan skal det være. En Hær uden Traditioner er ingen Hær. Paa intet andet Omraade skal man være varsommere end ved Ændringer af de militære Grundlove, som har Seklers Vægt og Gyldighed, og som er næsten ens over hele Kloden. I Januar 1808 blev



UNDEROFFICERER OG TAMBOUR SIDST I DET 18. AARH. Længst til venstre Infanterist, Midten og tilhøjre Livgarden. Kjolen, sølvbroderet. rød; Benklæder og Camisol hvide; Støvletter sorte. Vald. Møller: »Den dansk-norske Hærs Uniformer. — Fot. Folker.

det fastslaaet ved Udsendelse af en Oversættelse til Dansk, at de vigtigste militære Love var Christian V.s Krigsartikelbrev og Krigsretsinstruktion af 1683; Forklaring til Krigsretsinstruktionen af 1703 og senere Reglementer, Forordninger etc. Langt fra at være retsformindskende Dokumenter sikrer disse gamle Bestemmelser og deres senere Tilføjelser saavel Befalingsmænd som menige en Tilværelse og Behandling, der fordømmer Vilkaarlighed, der nok er streng og fyldt af Pligter, men ikke uretsindig. Det er ikke tomme Ord, naar en Anordning af 1792 lærer, at »Respecten bestaar udi Agtelse, Kjærlighed og Ærbødighed af Undergivne mod Foresatte«. Bedre kan det næppe siges, og ganske som Reglerne for de meniges Respekt og Lydighed er nogenlunde uforandret i vor Tids Lærebog, fremhæver de ældre klart og stærkt

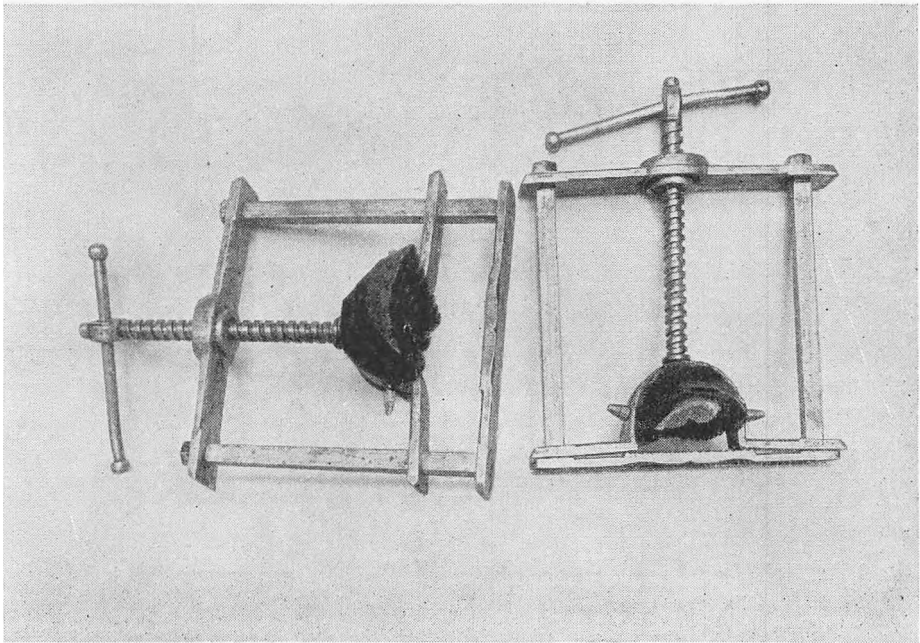
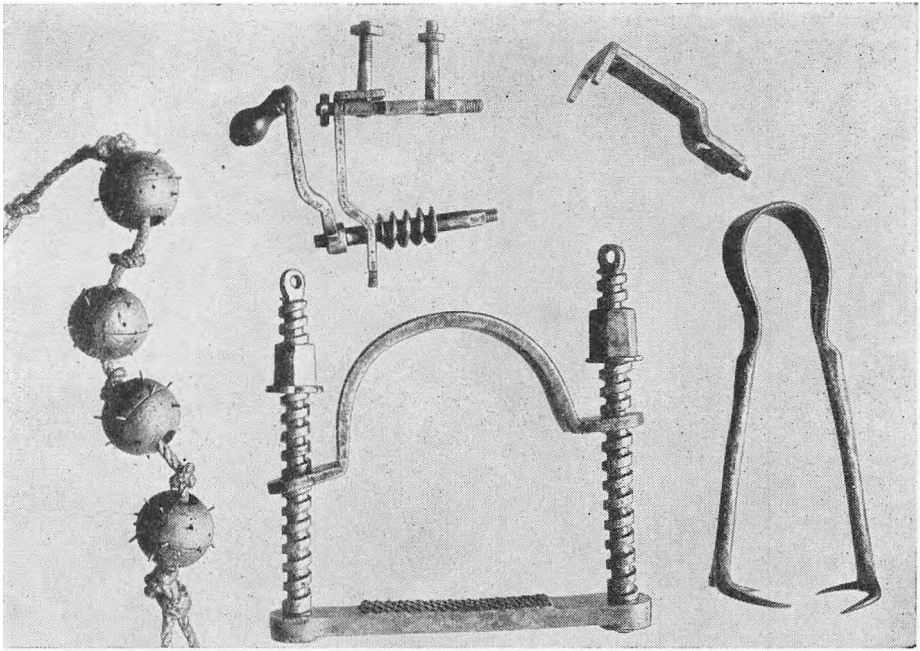


FORLADER OMDANNET TIL BAGLADEKANON 1750

Bagstykket af den smukke Metalkanonen, som findes paa Tøjhusmuseet, er savet af, og der er anbragt en klunget Lukkemekanisme af Smedejern. Ved Prøveskydningen slog Ilden bagud og antændte en Krudtkasse, som eksploderede og dræbte nogle Officerselever af Betjeningsmandskabet. Den blev derpaa straks kasseret. Fot. Tøjhusmuseet.

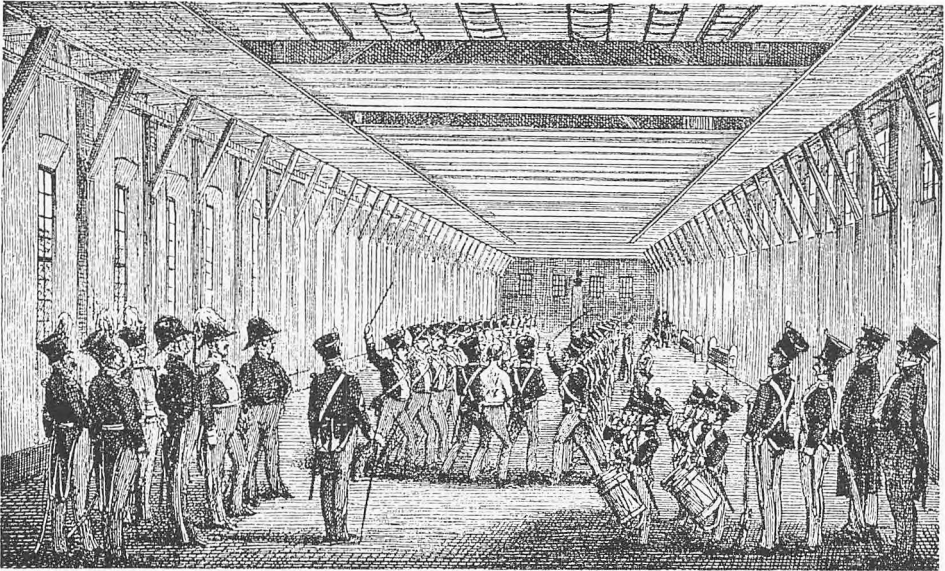
den foresattes Andel deri blandt andet ved fornuftigt at kræve, at »en Superieur skal ikke let forandre de af ham eengang givne Befalinger. . . . Enhver Superieur skal begegne sin Inferieur med Agtelse, og vogte sig for enten i Ord eller Gjerning, at vise sig grov eller uanstændig mod ham«.

Midlerne til Opretholdelse af Mandstugten var skrappe nok, men faktisk begrænset til Brug i direkte Tjeneste. De kunde ikke anvendes i Fritiden. »Correctionsretten« tillod, at man straffede en Synder paa Stedet »naar han er Officer, med Irettesættelse eller Arrest, er han Underofficer med nogle Fugtel, og er han Gemeen med i det højeste 25 Stokkeprygl; dog bør, naar det sidstnævnte Tilfælde finder Sted, Straffen anvendes paa den Maade, at den kan være den Classe, hvortil den Skyldige hører, til Exempel, og aldrig bør det skee hæmmelig«. Der vistest ogsaa lovfæstet Forstaaelse af Soldaternes Ønsker. Saaledes kunde en Underoffi-



STRAFFE- OG TORTURREDSKABER FRA DET 18. AARHUNDREDE

Øverst til venstre: «Koralbaand» med pigbesatte Kugler til Sammensnøring om Hals eller Krop; Tommel- og Hønskruer; Tang til Udrivning af Kødstykker. Nederst Fodknusere. — Fot. Pontoppidan.



EN SOLDAT LØBER SPIDSRØD I GOTHERSGADES EKSEKUTIONSLOKALE

Tegning af Klæstrup i »Det forsvundne København«. Spidsrodsløben bibeholdtes i Danmark som militær Straf til 1836, medens eksempelvis Preussen havde afskaffet den allerede 1806. Efter Pontoppidan »Omkring Københavns gamle Volde«. — Fot. Folker.

cer blive afskediget, før han havde udtjent, hvis han godtgjorde, »at han ved at træde ud af Krigsstanden kan gjøre betydelig Lykke«, og en menig efter to Aars Forløb, hvis han skulde overtage sin afdøde Faders eller Moders Ejendom.

Soldaterkonerne var stadig et vanskeligt Spørgsmaal. I Lejr og Garnison saa man helst kun de Koner, »som kunne vaske, ville holde Marqvetenterie m. m.«. Var Mændene i Felten, fik »de militaire Koner« fri Bolig og »noget Tillæg«, der ved Aarhundredskiftet øgedes med 1 Skilling daglig for hvert Barn og billigt Brød. Fader- og moderløse Soldaterbørn blev fra 1772 opdraget til Underofficerer i Christians Plejehjem, og gamle Soldater fik Pension. De »fattige, afskedigede Militaire, samt deres Koner og Børn nyde Understøttelse«.

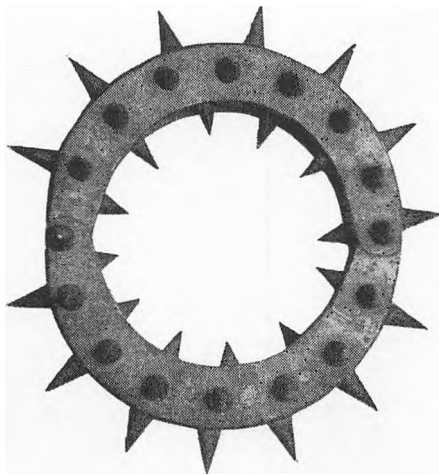
Alle skulde have Tilladelse til Ægteskab. Underofficerer og menige fik Tilladelsen af Kompagnichefen efter hans Skøn, for de meniges Vedkommende dog kun tre Tiendedele af Styrken. Offi-

cerer skulde bevise, de havde en tilpas stor Indtægt, før de maatte gifte sig, og de skulde forsikre deres tilkommende Hustru ved Indskud i Enkekassen.

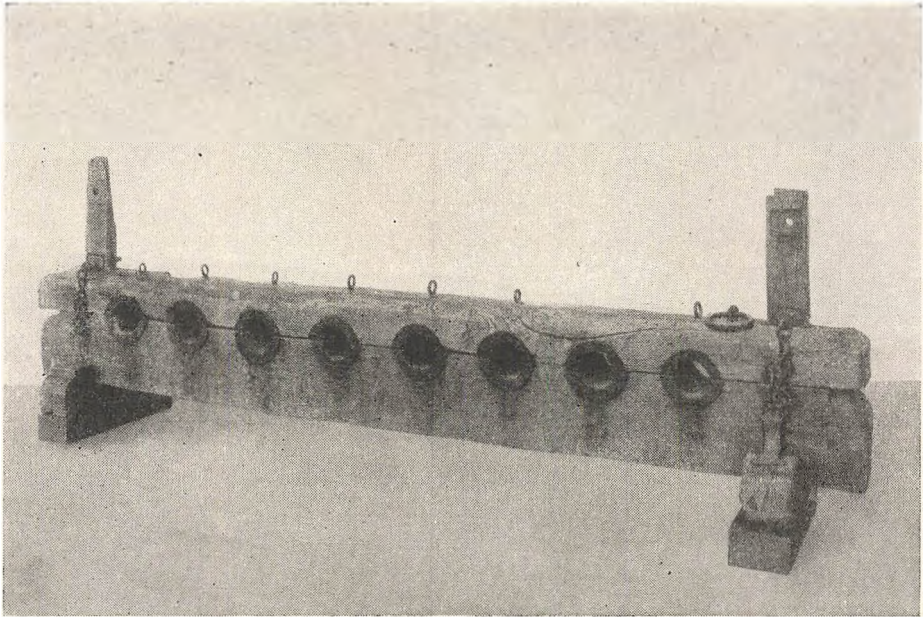
Straffe for rent militære Forseelser idømtes efter den militære Strafferet, for andre Forseelser efter den borgerlige. Der kunde idømmes Livsstraf ved Skydning, Halshugning, Hængning, Radbrækning etc.; Æresstraffe som Degradation, infam Kasation og Landsforvisning; Frihedsstraffe som Slaveri og Fængsel; Legemsstraffe som Hensættelse paa Vand og Brød, Krumslutning eller

haardere og pinligere som Spidsrodstraf, Pisk og Lemlæstelse, de sidste var vanærende og maatte kun anvendes ved grove Forbrydelser; Pengestrafte i Form af Bøder og Irettesættelser.

Omend Sundhedstjenesten stadig lod meget tilbage at ønske, skete der dog ogsaa paa dette Omraade betydelige Fremskridt. Hvert Regiment eller Korps havde i Reglen sin »Sygestue«, hvor saavel Soldaterne som deres Familie blev gratis behandlet, »undtagen for de Skader, de paadrage sig ved modtvillig Slagsmaal«. Der var faste Chirurger ved Regimenter, Afdelinger og Underafdelinger. I København blev Flertallet af de mange, spredte Hospitaler ved Resolution af 24. Maj 1816 samlet i Garnisonshospitalet, den gamle Guldhusbygning i Rigensgade, hvor omved 4000 Patienter aarligt behandledes. Uden for København havde »Sygestuerne«, der ofte var hele Huse, nærmest Karakter af Infirmerier. I Felten havde man Lazaretter, og til deres Forsyning oprettedes et »Lazareth-Inventarii Depot« i København. Der oprettedes 1812 et særligt, militært Apotek, og et særligt, militært Medicinalvæsen med egen Farmakopé indrettedes. Hospitalsstatistik viser fra Aarhundredets Begyndelse, at »de meest herskende



HALSJERN FRA OMVED 1750
Straffeinstrument, som hindrede Delikventen i at kunne hvile Hovedet. Jernringen kan aabnes og lukkes paa Hængsler. Fot. St. kgl. Bibliotek.

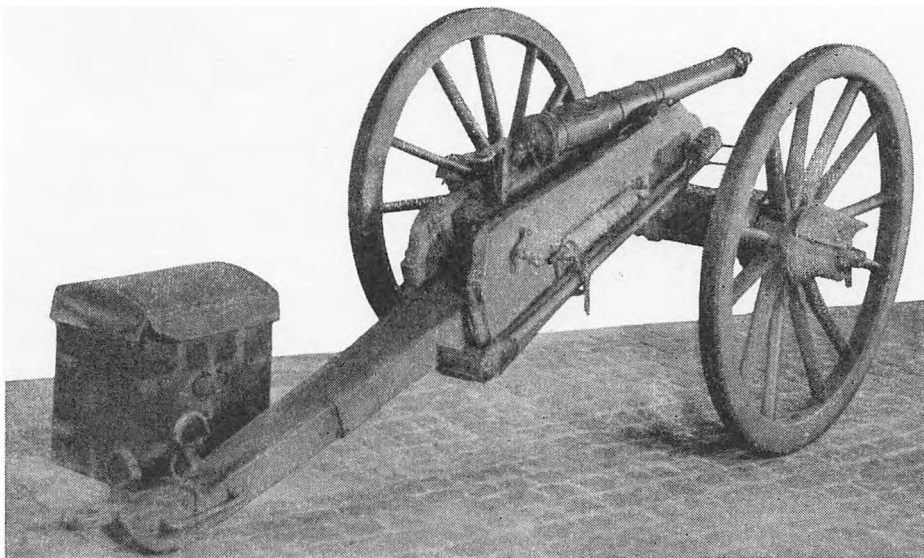


«STOKKEN», STRAFFEREDSKAB FRA DET 18. AARHUNDREDE

At komme i «Stokken» var en relativt mild Straf, der virkede stærkere ved, at Dølkventen blev til Latter end ved, at han i særlig Grad plagedes. Hænder og Fødder blev spændt fast ved Hjørner af Hullerne i Stokkens to adskillige Højvdele. — Fot. Pontoppidan.

Sygdomme er rheumatiske-, Catarrhal- og Forkjølelsesfebre, især i Maanederne Junii, Julii og August. (Borgernes fugtige Kældre, hvor mange var indkvarteret, driver værst af Vand i Varmen). Brystsye og Svindsot forefalder ikke sjældent. Adskillige Recrutter indkomne med indgroet Fnat, Antallet af veneriske noget mindre«. Dødeligheden paa Sygehusene var, alt iberegnet, ret lav, den synes at have ligget paa omved to Procent af de indlagte. Til Forebyggelse af Smitte med Kønssygdomme var alle, ogsaa det gifte Mandskab, underkastet Tilsyn af Chirurgerne, og det befales efter 1809 gentagne Gange, at alt Mandskab skal vaccineres mod Kopper. Transporten af saarede var stadig primitiv, men Spørgsmaalet drøftedes ivrigt. I Reglen kørte man dem til Lazaret eller Sygehus i de tomme Forsyningsvogne, som gik tilbage efter Proviant — en yderst uhygiejnisk Foranstaltning.

Hærens Udvikling gik kun meget langsomt fremad, indtil



•AMUSETTE•, LET FELTKANON FRA 1789

Den 1-pundige Kanon paa Tøjhusmusæet er helt komplet, forsynet med Luntestok og Lunte, forskellige Lade- og Solgneringsredskaber samt Ammunitionskasse — til venstre bag Svansen. Den har Tandkrans og Tandhjul til Højdestilling. Haandevinget dertil skiltes tilbage, foroven paa højre Væg af Blokavetten. Den hører til •Karl af Hessens System• 1786 og er støbt 1789 paa Frederiksværk. — Fot. Tøjhusmusæet.

Kronprins Frederik, som nævnt, i 1784 styrtede den Guldbergske Regering og med Karl af Hessen som sin tro Raadgiver for Hærens Vedkommende selv tog Styret. Ingen af dem var fremragende Dygtigheder paa noget Omraade, ejheller som Soldater. Trods deres store Interesse for Hæren — men for ringe Interesse for Flaaden og Fæstningerne — evnede de ikke at gøre den slagkraftig eller haandterlig uden for de skematiske Øvelsers eller Paradepladsernes Ramme. Derimod var de begge retlinede, hæderlige, flittige og samvittighedsfulde Mænd, som hele Nationen stolede paa. De begunstigede vel Hæren paa andre Befolkningsdeles Bekostning, men ud fra rene Principer og uden nogen Sinde at tolerere Klikevæsen eller ufortjente Begunstigelser. Derfor og fordi Officererne ikke lod sig friste til Opblæsthed af den kongelige Gunst, men tværtimod demokratiserede Korpset ved at optage mange borgerlige i det, blev Forholdet mellem Befolkningen og Hæren efterhaanden jævnt hen bedre og mere tillidsfuldt.

Et Hærlovsforslag udarbejdet 1785 af Karl af Hessen betød



OFFICERER FRA OMVED AAR 1800

Til venstre: Hestgarden, de to midterste: ridende Artilleri, til højre: Gulde. Hestgarden gul; Artilleristerne gule Benklæder, rød Frakke med blaat Forstykke; Gulden graa Benklæder, rød Frakke. Tegning af F. C. Lund. Efter Vnupell: «Den Danske Hærs Historie». — Fot. Folker.

kun en Videreførelse af de allerede vedtagne Principer, især Nationaliseringen. Derimod kom Reformlovene af 1787 og i højeste Grad Forordningen om Stavnsbaandsløsningen af 20. Juni 1788 til at spille en afgørende Rolle. Det var en udpræget militær Forordning, idet »af dens 43 Paragraffer kun een kan siges at være civil, og den blev en ny Grundlov for Udviklingen af den nationale Hær«. Samtidig blev vor Hærs Organisation og Kamp-

værdi uventet sat paa Prøve, da vi som Ruslands Hjælpere en kort Overgang førte en ublodig Krig mod Sverige. Den blev egentlig kun til en Prøvemobilisering, der stort set fik et tilfredsstillende Forløb. Krigssituationen efter saa mange Aars Fred blev en udmærket Anskuelsesundervisning, hvad Hæren angik, og den resulterede da ogsaa i en ny Hærplan fra Karl af Hessens Haand dateret den 3. December 1789. Dens Hovedpunkter gik ud paa Indskrænkning af Rytteriet, men med Opretholdelse af rigelig Hestebestand; Forøgelse af — navnlig det lette — Artilleri; Indskrænkning af det tunge Liniefanteri og tilsvarende Udvidelse af de lette Afdelinger. Den kostbare Hvervning skulde indskrænkes og Hæren gøres yderligere national, hvorved den samtidig gjordes mere paalidelig. Kun 27 Procent af Fodfolket skulde være »geworbne«, benyttes til Garnisonstjeneste og være i stadigt Be-

redskab. Hærens Styrke blev ansat til omved 30.000 Mand i Danmark og Hertugdømmerne.

Fra Aarhundredskiftet blev Danmark trukket med ind i det vældige europæiske Opgør, som kostede os vor sidste Rest af Stormagtsrang og endte med Katastrofen ved Waterloo. Rockstroh skildrer udmærket de første Virkninger deraf saaledes:



»Vor »heroiske« Tid brød frem med kraftigt opblussende Patriotisme, højstemte Taler

og Opraab. I Løbet afjaa Aar blev Danskerne i By og paa Land — ikke just et Soldaterfolk eller et Folk af Soldater, men dog et Folk i Vaaben, et Folk i spraglede Uniformer med blanke Knapper og vajende Fjerbuske. Overalt blev der kommanderet, exerceret og manøvreret, ved de vidtstrakte Kyster blev der opkastet Forskansning ved Forskansning, og overalt strittede Bajonetterne og Lanserne frem, medens der spejdedes ud efter Angriberens.

FODFOLK I BEGYNDELSEN AF DET 19. AARHUNDREDE
Røde Frakker, graa Benklæder, sorte Stovletter. Efter Vaupell:
»Den Danske Hærs Historie«. — Fot. Folker.

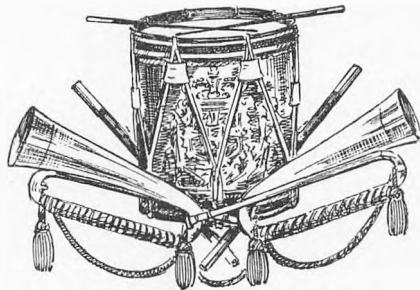
Med den historiske Erfarings ubarmhjertige Konsekvens viste Begivenhederne atter, at en Hær, der skal slaas, ikke lader sig improvisere, og at det Landeværn, der først tager Form i den nære Katastrofes hektiske Begejstringstid, er værdiløst over for rigtige, vel førte Soldater. Vort Landeværns Sprængning i Slaget ved Køge 1807 blev et nyt Eksempel blandt mange.

Men Kriseperioden med dens frygtelige Nederlag, dens politiske Famlen og militære Uformuenhed havde dog det Lyspunkt, at vor Hær blev en rent dansk Hær. Allerede fra 1804 var Tropperne, bortset fra ganske enkelte Afdelinger, alle nationalt udskrevne,

og i 1808 hvervedes den sidste Udlænding til menig, dansk Soldat. Kun Militærmusikerne hvervedes uden for Rigets Grænser lige til Hærloven af 1867. Danskerne havde svært ved at lære den militære Musiks Kunst.

Man havde mere og mere faaet Øjet op for de lette Troppers Betydning og for moderne Taktik. General Ewald blev i saa Henseende en udmærket Læremester. En anden dygtig Officer, der som Ewald og Prins Karl var fra Hessen, General Binzer, indførte Generalstabslæren i vor Hær og gav Anledning til Oprettelsen af et fast Generalstabskorps.

Hæren var blevet national dansk. Efterhaanden skete der vel andre Fremskridt paa adskillige Omraader; men Rammerne laa nogenlunde fast og ændredes ikke væsentligt før med Hærloven af 1842.



KAPITEL VI

1801—1807

GENNEM Aarhundreder var britisk Politik som Helhed anti-dansk. Grunden hertil var især Storbritanniens Ønske om at være Havenes Behersker. Enhver anden Sømagt af Betydning, som vort Land var det, rummede ifølge Sagens Natur en vis latent Fare for det tilstræbte Søherredømme i en europæisk Konfliktsituation, og denne Fare søgte man fra britisk Side fjernet eller mindsket med alle raadige Midler. I den gigantiske Styrkeprøve mellem det napoleonske Frankrig og Storbritannien knustes Danmarks Skæbne saa afgørende, at det aldrig siden forvandt Skaderne. Den eneste Katastrofe af samme Størrelsesorden i vor hittidige Historie er Krigene mod Karl X Gustav.

Uheldigvis prægedes dansk Udenrigspolitik efter den fremragende Statsmand A. P. Bernstorffs Død af Usikkerhed, Opportunisme, Vankelmod og bristende Kløgt. Bernstorffs Fasthed og Forhandlingsevne, hans paa samme Tid ideale og reale politiske Stræben, hans Forsigtighed og Duelighed var hverken hans Efterfølgere eller Frederik VI beskaaret. Blandt andet fastholdt ingen den nordiske Tanke, der trods al Modgang og alle Konflikter blev hævdet af A. P. Bernstorff og formuleret i hans Udtalelse fra 1794 om, at »alt, hvad der nærmer Danmark og Sverige til hinanden, er naturligt, alt, hvad der fjerner dem fra hinanden, er uretfærdigt og unaturligt«, en Opfattelse, som først i vor Tid kan siges at være blevet almen i de to Brødrefolk.

Tiderne var kaotiske. Revolutioner, Oprør, Terror og Krige hærgede Landene, Forbund stiftedes og sprængtes, Storpolitiken forløb efter voldsomt og uberegneligt svingende Feberkurver, og i det for os vigtigste Kraftomraade vanskeliggjordes Forholdene

yderligere ved, at tre regerende Monarker: Christian VII i Danmark-Norge, Gustav IV Adolf i Sverige og Czar Paul I i Rusland var helt eller delvis sindsyge. Det var en Epoke, som burde have opfordret et neutralitetsvillende Rige som vort til at væbne og uddanne den størst mulige Sikringsstyrke, saa sandt som et Fredsbrud næsten uafsladelig var en meget nærliggende Mulighed. En stærk Krigsmagt var Betingelsen for, at Neutraliteten lod sig opretholde. Den fandtes ikke hos os. Vel var den egentlige, men i en akut europæisk Krise ganske utilstrækkelige, staaende Hær ved Aarhundredskiftet nogenlunde veluddannet og bevæbnet, men det Landeværn, som i høj Grad skulde bære Krigens Byrder, havde til Gengæld hverken faaet nødtørftig Uddannelse eller tidssvarende Vaaben. Et Opraab fra General A. L. Moltke, som 1801 blev øverstkommanderende i Jylland, er karakteristisk for Datidens højstemte Patos og afslørende for de Tilstande, hvorunder Landeværnet skulde kæmpe:

»Op da, alle I ophøjede Statens Mænd, alle I mine jævne og ikke mindre ædle Medborgere! Alle I her i Jylland, som føler et sandt, dansk Hjerte slaa i Eders Barm! Vor Konge, vor ædle Kronprins — som Europa ærer —, som for hver Dansk, der ikke er Niding, bør være Guds Billede paa Jorden, har udnævnt mig til kommanderende General i denne store Provins! Stræb Danske Mænd! med Kræfter, som forenede vil give mig Styrke til at opfylde det vistnok langt over min Fortjeneste gaaende ophøjede Kald, som er mig anbetroet. — Foren Eder med mig! at Ord og Gerning maa være et! at vort Mod maa virke med ædelæggende Kraft endog foruden den Slags Geværer, som nu i dette Øjeblik fattes os. Sandelig, det er med Staal og Mands Mod, at Fjenden overvindes, og ikke med en Del som oftest ilde anbragte Skud. Med megen Glæde lever og strider jeg med Eder, med megen Glæde dør jeg for Eder — og for min Konge i Øjeblikket, hvor det kan gavne; thi det er skønt for Fødeland at falde. — At det var saare patriotisk, naar de af alle Stænder, som bor paa Landet, ville forsyne nogle eller flere Mænd med Skydegevær, det forstaar sig selv; noget Krudt og nogle Kugler kunde skaffes til dette Brug, naar jeg bliver underrettet om Antallet af Skydegeværerne, som kan ventes paa hvert Sted. Dog var det bedst, at enhver støbte sine Kugler selv, da de ellers ikke maatte passe til Geværerne.«

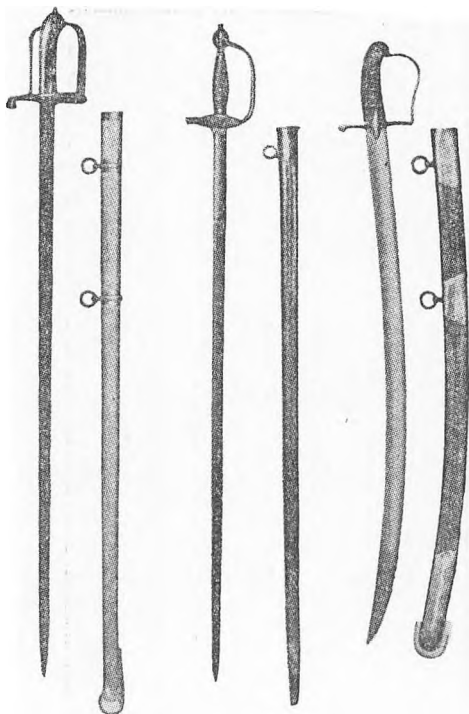
Opraabet fra Kriseaaret 1801 tegner et Situationsbillede, der er lige fortvivlende haabløst og, set med Fjendøjne, latterligt. Det



KONG FREDERIK VI (1768—1839).

I Barndommen hardt og ukærligt opdraget, hvilket prægede hans Væsen til det sidste. Udpræget Pligtmenneske, flittig, interesseret, human, retsindig og velmenende; men ingen stor Aand og ikke i Evner eller Hensynsløshed paa Højde med Rigets Fjender. Elsket af Folket især for Bondefrigørelsen, Indførelsen af Stænderforsamlinger, men ikke mindre for den Tarvelighed og nøjsomme, borgerlige Levevis, han fulgte. Hans Tilværelse overskyggedes af store Sorger — en ulykkelig Barndom, Englændernes Overfald paa Danmark og Ranet af vor Flaade, Norges Tab til Sverige og Statsbankerot. Ved hans Død sørgede hele Folket over Tabet af Landsfaderen. Stentryk tegnet af Schepelern 1829.

Fot. St. kgl. Bibliotek.

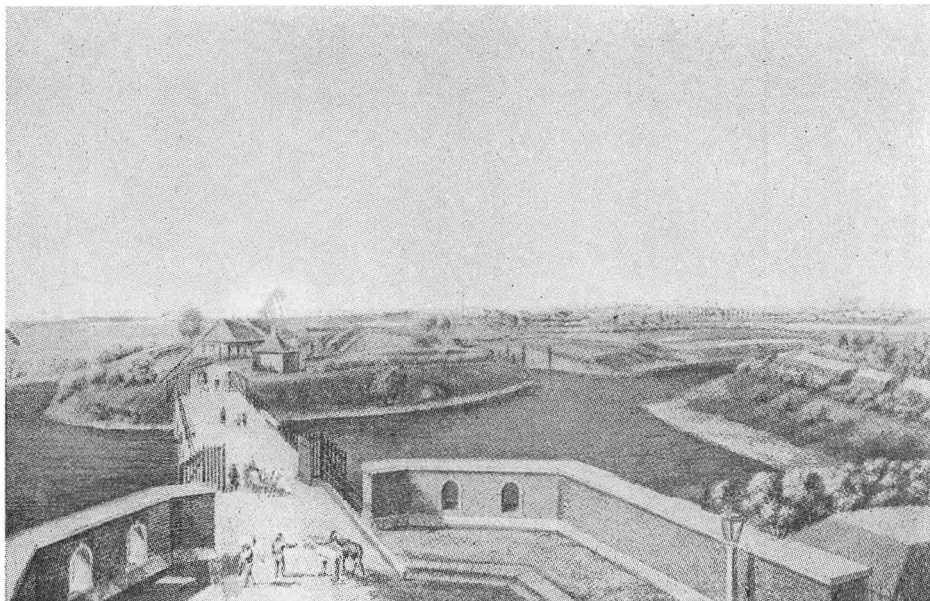


BLANKE VAABEN FRA FREDERIK VI.s TID
 Fra venstre Pallask for Guidekorpset, Kaaarde og
 Sabel for Underofficerer af Artilleriet. Efter Krøjer
 og Hinge: 'Den danske Underofficer'. — Fot. Folker.

er baade rørende og beundringsværdigt, at man overhovedet fandt brave og kongetro Mænd, som vovede at paatage sig Føringen af hastigt sammenkaldte Styrker, der, endog uden Skydevaaben, skulde slaas mod udmærket førte, krigsvante Soldater med moderne Vaaben og Materiel. Om Resultatet af en saadan Kamp kunde der fornuftigvis ikke være Tvivl. Man kan improvisere Nederlaget, men aldrig Sejren. Man kan føre en Partisanekrig med frivillige Bander, men ikke uden grundig Uddannelse i den lille Krig, fast Organisation, førsteklasses Vaaben, rationel Træning, dygtige Underførere og en Mandstugt, der mindst staar paa Højde med de regulære Troppers, men im-

provisere den kan man ikke. Var det muligt, vilde alt være forløbet godt, thi der var ved Aarhundredets Begyndelse en almen Trang til at bringe Ofre for Fædrelandets Vel. Kun ganske faa Steder vistes Uvilje mod Landeværnets Krav.

Langs vore Strande oprettedes Kystmilits, og en Signaltjeneste med Bavner organiseredes. Men Kystmilitsen var uden Kampværdi. Den skulde kun uddannes ved to aarlige Øvelser efter Kirketid og selv væbne sig med Knipler, Høtyve eller Leer. Efter en Forordning af 27. Februar 1801 skulde hver Købstad til Selvforsvar danne en Borgervæbning af alle Mænd indtil 50 Aars Alderen. I København tilbød Studenterne, der forhen havde udmærket sig ved Hovedstadens Forsvar, deres Tjeneste, og i Løbet af Dagene 25. til 28. Marts indrulleredes 1100 danske og nor-



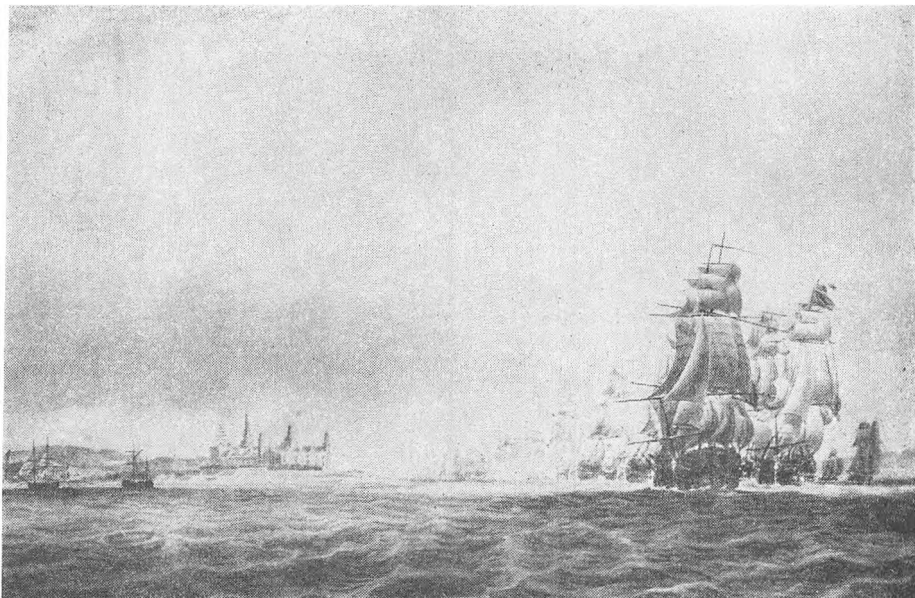
RAVELINEN UDEN FOR VESTERPORT OMVED 1800

Ravelinen laa som en Ø i Fæstningsgraven. Her var Bombus og Betjente til Opkrævning af Bytold. Maleri af F. L. Bradt. Efter Pontoppidan: Omkr. Kbhvns. gl. Volde . . . — Fot. Folker.

ske Studenter i Kronprinsens Livkorps under Kommando af Overhofmarskal Hauch. Unge velhavende Mænd af Borgerskabet dannede det frivillige Kongens Livjægerkorps under Kammerjunker Konrad von Holstein, medens eksempelvis Arbejderne paa Frederiksværk og Godsets unge Bønder samledes i det frederiksværkske Korps paa 1500 Mand.

Da det var for silde, forstod hele Folket en Overgang, at Landeværn var hver Mands Pligt, og det havde sikkert, hvis den nationale Begejstring og Forsvarsvilje var blevet udnyttet, været muligt allerede paa dette Tidspunkt at indføre almindelig Værnepligt. Men Tiden forpassedes, og da Krigen ramte os, afgjordes den som en Flaadekamp paa Københavns Red den 2. April 1801.

At vi ikke, som Forholdene nu engang var, kunde have klaret en Krig mod England synes givet; men den eneste Fægtning, som fandt Sted, blev vundet af Lord Nelsons Snuhed og tabt for os ved Kronprinsens overilede Afgørelse og hans Menneskekærlighed,



DEN BRITISKE FLAADE PASSERER KRONBORG 1801

Reproduktion efter engelsk Maleri gengivet i Barfod: »Vor Flaades«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

da man fra britisk Side truede med at opbrænde de tilfangetagne Danske. Der blev kæmpet med lysende Mod fra dansk Side i Flaadens sidste Kamp, hvor norske og danske Marinesoldater stod Skulder ved Skulder. Det er vor Flaades Hæder og ærefulde Bedrift, men det er værd at huske, at de ret talrige Landsoldater, som var afgivet til Skibe og Forter, kæmpede med stor Tapperhed og skaffede Hæren en Andel i den Berømmelse, der rettelig blev »Heltene fra Kongedybet« til Del.

Den 9. April 1801 sluttedes Vaabenstilstand paa 14 Uger. Danmark forlod det skæbnesvangre Neutralitetsforbund, der iøvrigt efter Czar Pauls Mord i Marts hurtigt blev en Fiktion. Paa Landjorden var det ikke kommet til Kamp. Forbundet med Rusland førte kun til Ulykker. Czar Paul havde hensynsløst tvunget Danmark ind i Neutralitetsforbundet mod England, men ladet os kæmpe ene og uhjulpent. Hans Efterfølger, Czar Alexander, lod i endnu højere Grad sine allierede i Stikken og forhandlede uden dem direkte med England om en Tilnærmelse.



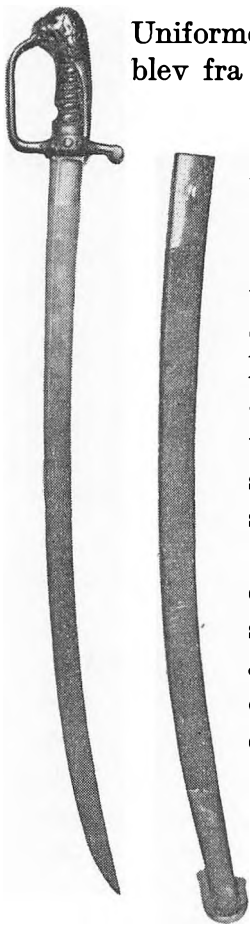
DANSKE TROPPER BESÆTTER HAMBURG DEN 29. MARTS 1801

Under Krigen med England besatte vor Hær Hamburg for at spærre Elben for engelske Skibe. En Officer til Hest viser truende to af Hamburgs Raadsherrer, at Klokken er 12, og at Byen maa overgive sig, hvis den ikke skal beskydes. Samtidigt Kobberstik af J. J. Turetin i det kgl. Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Krigsbegivenhederne 1801 og vore Forbundsfællers Upaalidelighed maatte styrke ikke blot Ønsket om at holde Danmark neutralt, men ogsaa om at gøre det tilstrækkelig stærkt til at værne Neutraliteten. Da tilmed denne »heroiske Tid« gav en særdeles gunstig Jordbund for en Udbygning af Værnene, burde og kunde Regeringen have skabt et virkelig stærkt, dansk Forsvar. At Kronprins Frederik, som faktisk mere og mere blev eneraa-dende, ønskede det, er sikkert, og rigtig benyttet havde han gennem Landeværnets Udvikling faaet Muligheder dertil i Hænde.

Imidlertid blev alt Halvheder, og hverken de betydeligste af Periodens Forordninger om Hærens Organisation af 11. Juni 1802 og 8. Juni 1803 eller Tidsrummets Trang til Heltedyrkning gjorde de militære Dispositioner tilstrækkelige og forsvarlige. Summarisk angivet blev Landeværnet i Løbet af 1802-03 endelig oprettet med 10 Regimenter; en Bataillon for hvert Amt, ialt 64, med 4 Kanoner pr. Bataillon og 4 Artillerikompanier pr. Regiment.

Lønningerne var faa og smaa. Ved Bataillonnen fik kun Oberstløjtnanten, ældste Kaptajn, 4 Underofficerer og Bataillonstambouren Gage; de øvrige Befalingsmænd tjente for Ære uden Sold.



ARTILLERISABEL
MODEL 1802

Fra Tøjhusmusæet.
Øverst paa Messingfæstet et
Løvehoved. Paa dets Krop-
stykke Frederiksværks Stem-
pel. Sort Læderskede med
Messingbeslag og Slæbesko af
Jern. — Fot. Tøjhusmusæet.

Uniformeringen paahvilede i Begyndelsen Amterne, men blev fra 1806 overtaget af Generalkommissariatet. Landeværnets Uniform var rød Kjole med blaa Krave, Lærredsbukser og Hat med grøn Fjer; Kjolen saa vid, at Bonden kunde bære sin tykke Kofte under den.

Hærordningen af 1803 prægedes især af den udenlandske Hvervnings Ophør og Udvidelsen af de lette Jægerkorps. Men Skødesynden, den manglende Uddannelse, slap man ikke af med, og selv om Hæren var paa omved 32.000 Mand og Landeværnet omved 65.000, var vor Hær dog langt fra saa slagkraftig som Udlandets, fordi saavel Øvelse som Udrustning forsømtes.

Kun Underofficerernes Undervisning forbedredes i disse Aar. Den gammeldags Hellebard afskaffedes som deres Vaaben og erstattedes med Jægergeværer. Fra 1804 oprettedes egentlige Underofficersskoler i Garnisonerne. Danskfødte Underofficerer fik Adgang til en Række civile Embeder. Officersuddannelsen vedblev derimod at være som hidtil. For denne Befalingsmandsklasses Vedkommende præges Tiden af skematisk Øvelser og en Mængde Bestemmelser af ceremoniel Art ofte grænsende til det rene Smaapilleri som Regler for, hvornaar man skulde gøre Honnør med højre eller venstre Haand, eftersom der var Fjer i Hatten eller ej. Paa Baggrund af det europæiske Uvejr virker sligt rent ud taabeligt; men det var ikke noget dansk

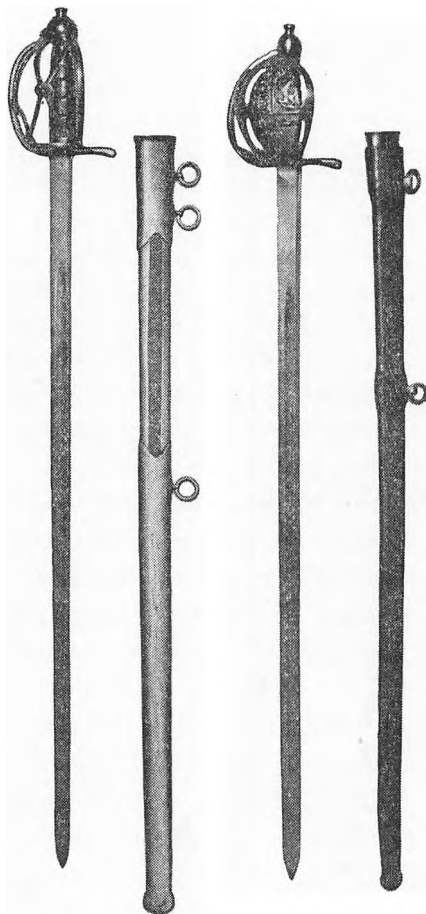
Paafund. Saavel i Napoleons som hans Modstanderes Hære interesserede man sig levende for slige Bagateller baade mellem og under Slagene. Skadelig virkede især Regeringens Holdning over for Landeværnets Officerer. Ved dets Oprettelse havde man fra alle store og større Landbrug med Iver og Interesse søgt at be-

sætte Officersposterne; men Staten »skød Landeværnet til Side og kastede Vrag paa det, saa det blev ringeagtet, og Lysten til at tjene i det forsvandt efter faa Aars Forløb«.

Danmark blev, udelukkende paa Grund af Englands Kortsynethed og Mistro, drevet ind i en storpolitisk Blindgade. Dansk Sympati var næsten udelt for Napoleons Fjender, ikke mindst fordi vort Statsstyre prægedes af tyske Slægter, hvis Hjemland havde lidt frygteligt under de franske Sejrstog paa Kontinentet. Indstillingen var som Christian Bernstorffs, da han 1806 skrev til en dansk Diplomat: »Det er øjensynligt, at vi er ødelagt, saa snart vi sættes i et fjendtligt Forhold til England«. Naar Regeringen ikke tog den fulde Konsekvens af Standpunktet, skyldtes det Frygt for, hvad Hertugdømmerne og Jylland kunde komme til at døje ved en fransk Besættelse og Udplyndring.

Englænderne vilde ikke forstaa Danmarks vanskelige Stilling, men fortolkede ethvert Skridt fra dansk Side til Neutralitetens Sikring som Historikeren Edvard Holms Ord:

»som om de vilde have, at Danmark skulde udfordre Napoleon, og i god Overensstemmelse hermed fandt de det ganske utilladeligt, naar der blev foretaget selv de allermindste Udbedringer ved nogen Skanse eller Fæstning i selve Danmark; det var, mente de, dettes Pligt at være forsvarsløst paa ethvert andet Punkt end over



PALLASKER FRA FREDERIK VI.'s HÆR
 Findes paa Tøjhusmusæet. Fra venstre Rytterpallask Model 1789. Messingfæstet en Ændring fra Model 1774. Skeden af Jern, Model 1779: Pallask for Livgarden til Hest, Model 1808. Messingfæstet fra Dragonpallask 1785, monteret paa Klingen fra Rytterpallask 1789. Skede af brunt Læder. — Fot. Tøjhusmusæet.

antibritisk. Det var, med

for Franskændene. Den dansk-norske Regering kunde næppe flytte et Kompagni Soldater eller lade nogle forfaldne Bastioner sætte i Stand et eller andet Sted, uden at man fra engelsk Side gjorde Ophævelser derover. Saa meget mere holdt Regeringen det for nødvendigt at give Englænderne endog meget stærke Tilsagn om, at den ikke alene ikke tænkte paa at slutte sig til Frankrig, men at den aldrig vilde lukke sine Havne for dem selv, og at den vilde blive deres Forbundsfælle, saa snart Napoleon vilde tvinge den til Havnespærringen (under Fastlandsblokaden). Ingen Tale kunde være sandere og oprigtigere, og slige Forsikringer blev givet helt op i Sommeren 1807. Til al Ulykke forbitredes Søfartsspørgsmaalet end mere, da den engelske Regering 7. Januar 1807 udstedte et Dekret, hvorved den forbød al Fart af neutrale Skibe fra Havn til Havn langs krigsførende Staters Kyster. Dette stod i den mest skærende Strid med, hvad England havde lovet i 1801.»

I Hælene paa dette fulgte Tilsitfreden af 7. Juli 1807 mellem Napoleon og Rusland, hvorved dette Rige tilsluttedes Fastlandsspærringen mod England. Aftalerne forudsatte, at Danmark, Norge, Sverige og Portugal skulde spærre Havnene for britiske Skibe og erklære England Krig. Modsatte et af de nævnte Lande sig dette Krav, skulde det regnes for Fjende — var det eksempelvis Sverige, skulde Danmark-Norge paaføre dette Land Krig.

Danmarks Regering var intet Øjeblik i Tvivl om, at vi skulde tage Englands Parti i Tilfælde af, at Kravet blev aktuelt. Om fortsat Neutralitet kunde der ikke længere være Tale. Efter et nøgternt Skøn vilde i en Krigssituation Fordelene være størst og Farerne mindst ved, at vi gik med Storbritannien. Fastlandsmagterne kunde vel besætte Hertugdømmerne, Jylland og Fyn, men en dansk-engelsk Flaade kunde sikre Sjælland med Hovedstaden og Regeringens Sæde.

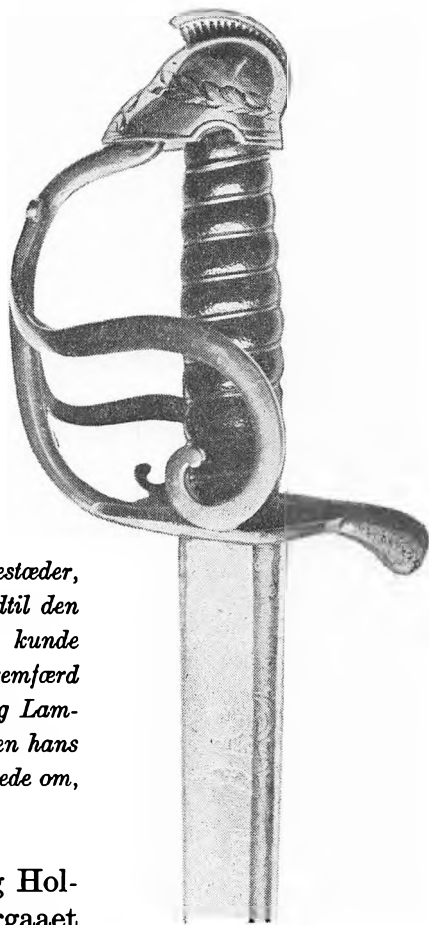
Allerede før man i England kendte Bestemmelserne i Tilsitfredens Overenskomster, handlede dets Regering »brutalt, hurtigt og hemmeligt« paa en saadan Maade, at Danmark blev tvunget bort fra sin engelskvenlige Indstilling og mod sin Vilje drevet i Armene paa Englands Fjender. Der blev fra London stillet et ydmygende Krav om, at vi skulde udlevere hele vor Flaade, der for at understrege dansk Neutralitetsvilje laa delvis ubemandet og aftaklet i København. Samtidig sendte England for at over-

rumple Danmark, hvormed det vedblev at forhandle lige saa elskværdigt som falsk, i Dagene 3. til 8. August 1807 en Flaade paa 46 Fartøjer til Sundet og en anden Eskadre til Store Belt. Med Flaaden fulgte omved 30.000 Mand Landgangstropper; flere blev trukket til fra Rygen. Vaupell karakteriserer Situationen saaledes:

»Imod Engelskmændene var der altid vist megen Imødekommen. Stolende trygt paa, at Ærlighed og Redelighed var Sjælen i en Stats Politik, der altid paa kaldte Æren, var Sjælland blevet blottet for Tropper og Flaaden ikke rustet. Det danske Udenrigsministerium var engelsk sindet og fjendtlig stemt imod Frankrig. Briternes Flaader og Hære provianterede i de danske Havnestæder, og den engelske Sendemand i København forsikrede, indtil den Dag Overfaldet skete, at Danmark-Norge med Tryghed kunde støtte sig til Storbritannien . . . saa vidner Briternes Fremfærd ligeledes om en forfærdelig Raaddenhed og en fuldstændig Lamhed paa Sjælsadel hos deres Styrere. De fralistede Vennen hans dyrebare Ejendom, medens denne med hele sin Kraft værnede om, at Neutraliteten ikke brødes af Englands Fjender.«

Kronprinsen stod med Hæren i Slesvig og Holsten. Tilliden til England synes at have overgaaet al Skepsis og Fornuft, thi man var ingenlunde uden Efterretninger fra vore Diplomater om, at en Flaade- og Landgangsekspedition til vore eller Naboers Farvande var igang. Endog Pressen omtalte Sagen. Saaledes bragte »Berlingske Tidende« et Brev af 21. Juli fra London:

»10 navngivne Linieskibe under Admiral Gambier ere afsejlede fra Dütterne den 19., og have kastet Anker ved Yarmouth, fra hvilken Havn en anden Division uførtøvet skal afgaae for at krydse i Nord- og Østersøen. Expeditionen til Østersøen, sigte vore Blade, maa have andre Hensigter end at holde Skibsfarten i Sundet aaben.



RYTTERPALLASK
FOR OFFICERER
MODEL 1798

Fra Tøjhusmuseet.
Antik Hjelm kroner
Messingfæstet.
Fot. Tøjhusmuseet.



DRAGONPAL-
LASK, MODEL
1785

Findes paa Tøj-
husmusæet. Paa
Messingfæstets
Parérplade det
tredele danske
Vaaben. — Fot.
Tøjhusmusæet.

Henimod 80 flade Fartøjer ere blevne udrustede i Chatham og Sheerness, for at afgaae med Flaaden, hvilks alene kunne bruges ved Tropers Indskibning og Landing.»

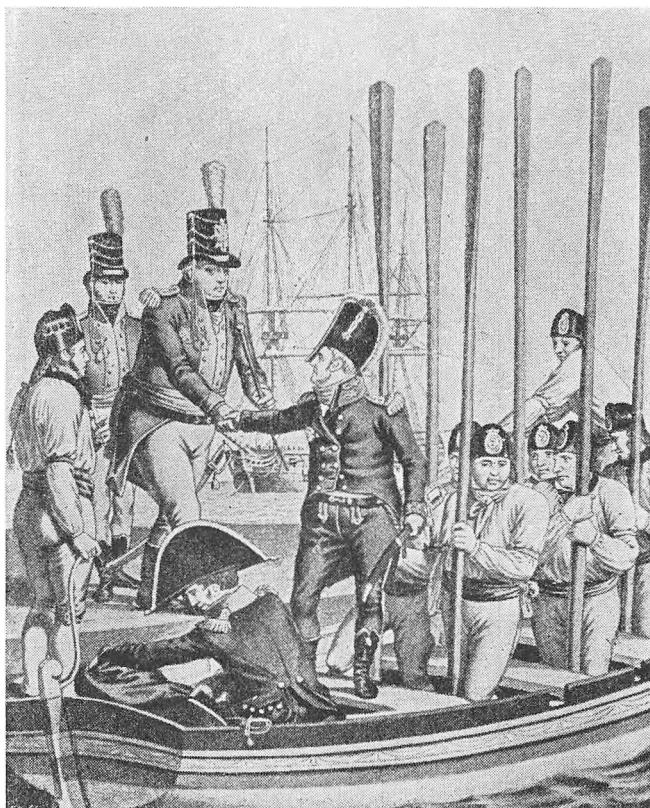
Hverken Rygter, Indberetninger eller Avisartikler kunde overbevise Regeringen om Farens Omfang og Nærhed. Man hverken kunde eller vilde indse, at der faktisk fandt et Kapløb Sted mellem England og Frankrig om, hvem der først kunde overfalde vort Land.

Men den 7. August 1807 mødte den engelske Gesandt fra Berlin, F. J. Jackson, »en Mand, der ved medfødt Raahed ganske skal have egnet sig til et Hverv, der skulde tilsidesætte alle hidtil gældende Former«, hos Kronprinsen i Kiel, hvor han afbrød Planlægelsen af en Manøvre med to Korps — thi mærkeligt nok ansaa Kronprins Frederik det for nyttigere at eksercere i Holsten end at følge de skæbnsvangre Begivenheder i Residensstaden sammen med Regeringen.

Englands Ultimatum krævede, at Danmark skulde erklære sig for dets allierede; men samtidig skulde Nationens Stolthed, vor store og udmærkede Flaade — som Pant paa at vi vilde holde Ord — forenes med den engelske og undergives engelsk Kommando. Efter Krigen skulde den tilbagegives os. Naturligvis kunde Danmark ikke gaa ind paa en saadan Ydmygelse eller paa et Forbund, der blev paatvunget os med ærekrænkende Trusler. Krigen var uundgaaelig. Schimmelman udtalte med god Grund om det engelske Overgreb, at man aldrig havde set »noget paa en Gang nederdrægtigere og dummere«.

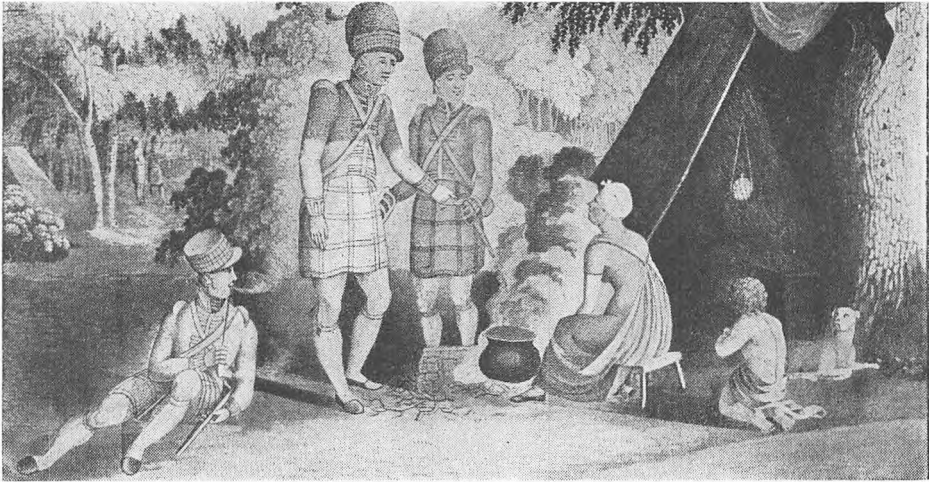
De følgende Begivenheder viste, hvor kortsynet der paany var handlet i en Krisetid. Vi stod, som baade før og siden, uforberedte med Hæren langt fra Begivenhedernes Brændpunkt og skulde improvisere det Forsvar i Hast, som der havde været god Tid til at ordne. Det hele mislykkedes lige saa sørgeligt som logisk og fortjent.

Kronprins Frederik rejste om Aftenen den 8. August til København, hvor han indtraf tre Dage senere til stor Glæde for Garnisonen og Hovedstadens Borgere, der alle handlede modigt og fædrelandssindet. Skuffelsen var meget stor, da han, ganske uforstaaeligt, allerede den 15. August rejste tilbage til Hæren i Holsten medførende den sindsyge Konge, som blev anbragt i Kolding. Hele den kongelige Familie,



GENERAL PEYMANN OG KOMMANDØR STEN BILLE 1807
 General Peymann var Fæstningen Københavns Kommandant og Kommandør Bille hans Næstkommanderende for Flaadens Vedkommende, Efter Akvarel af Eckersberg. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Regeringen og mange af de højeste Embedsmænd rejste ogsaa. Det var den mest forstemmende Modsætning til Forholdene under Frederik III. Forinden udstedtes en intetsigende Proklamation til Hovedstadens Borgere. Den 72-aarige General H. E. Peymann fik Bekræftelse paa sin Stilling som højstbefalende over Fæstningerne København og Kronborg. Han var en brav og elskværdig Soldat, Ingeniør uden Begreb om Troppeføring og lidet egnet til det alvorlige Hverv, han fik betroet. Den eneste, kortfattede Instruks, Kronprinsen gav ham, var uklar og uheldig. Den paalagde ham at forsvare Byen, men forbød ham at an-



•BERGSKOTTERNE I DERES LEYER VED KIØBENHAVN ANNO 1807•

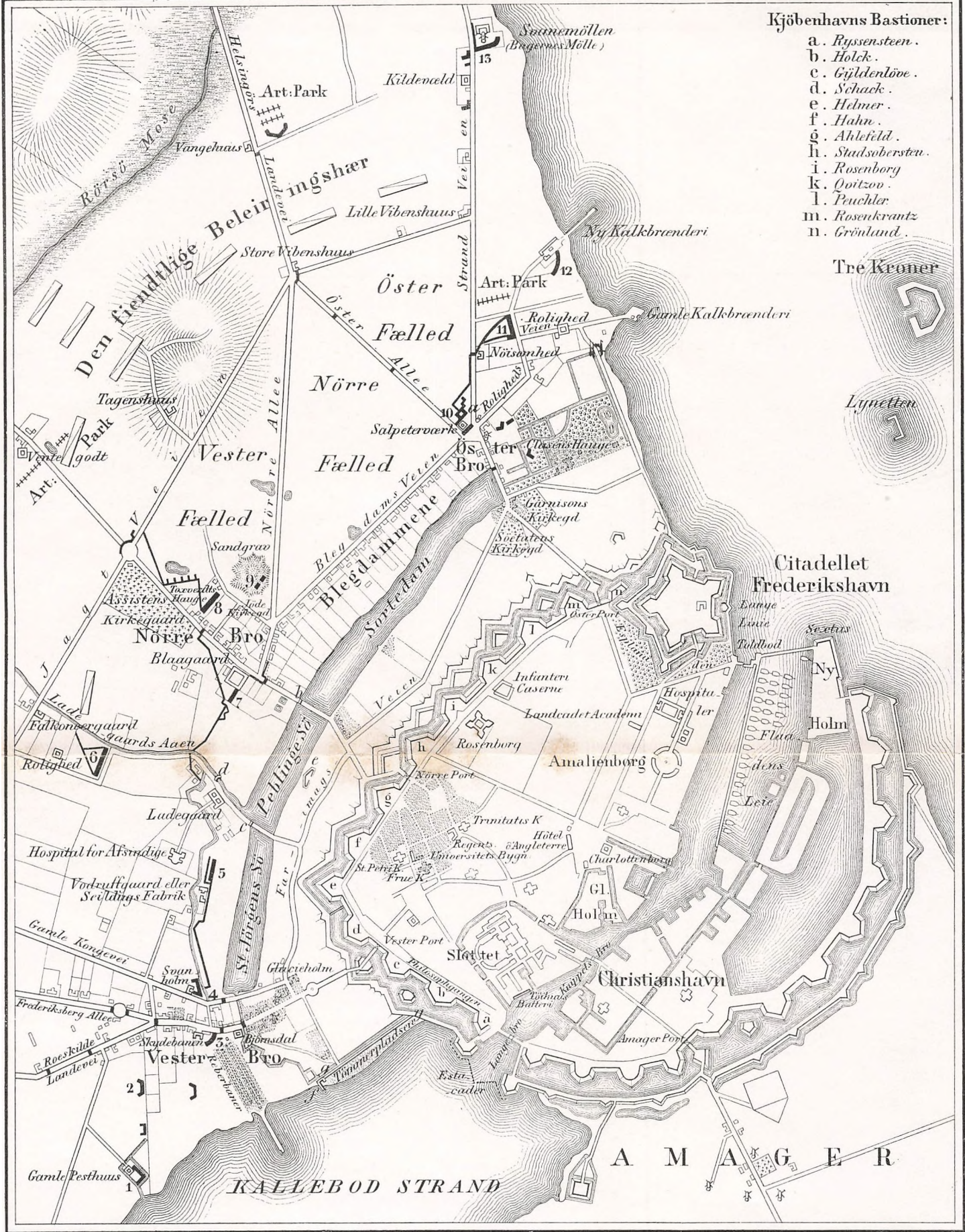
Samtidigt Kobberstik af Wensler paa det kgl. Bibliotek. Soldaterne er typiske »Highlanders« med bare Knæ og ternet »Kilt« i Clanafarver. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

gribe Fjenden, skønt dette er Forsvarets eneste effektive Udvej. Han skulde ogsaa ved Fjendtlighedernes Begyndelse »giøre Beslag paa alt engelsk Ejendom«.

I København formeredes Borgerkorpsene i 5 Batailloner. Studenterne nydannede Kronprinsens Livjægerkorps, og Kongens Livjægerkorps fylkede atter Byens yngre og velhavende Handlende, Industridrivende og Embedsmænd. Til Garnisonen i København og Kronborg indkaldtes Frifolkene og otte Landeværnsbatailloner. Men det vigtigste, at udruste og tiltakle Hovedflaaden, forsømtes.

Fæstningen København, der kunde have været stærk, var forældet, blottet for de nødvendige fremskudte Værker, slet passet og for ringe bestykket. Dette lod sig næppe nødtørftigt udbedre og ændre. Besætningen var kun 5000 Liniesoldater, 2500 Landeværnstropper og 5000 Mand i de frivillige Korps.

Den 16. August landsatte Englænderne uden forudgaaende Krigserklæring, og uden at der blev gjort noget for at imødegaa dem, 16.000 Mand Syd for Vedbæk. Dagen efter stod denne Styrke nær København. Den 21. August landsattes omved 10.000 engel-



- Kjöbenhavns Bastioner:**
- a. Ryssensteen .
 - b. Holck .
 - c. Gjaldenløve .
 - d. Schack .
 - e. Helmer .
 - f. Hahn .
 - g. Ahlefeld .
 - h. Stadsøbersten .
 - i. Rosenborg .
 - k. Qvitzov .
 - l. Peuchler .
 - m. Rosenkrantz .
 - n. Grünlaud .

Trø Kroner

Lynetten

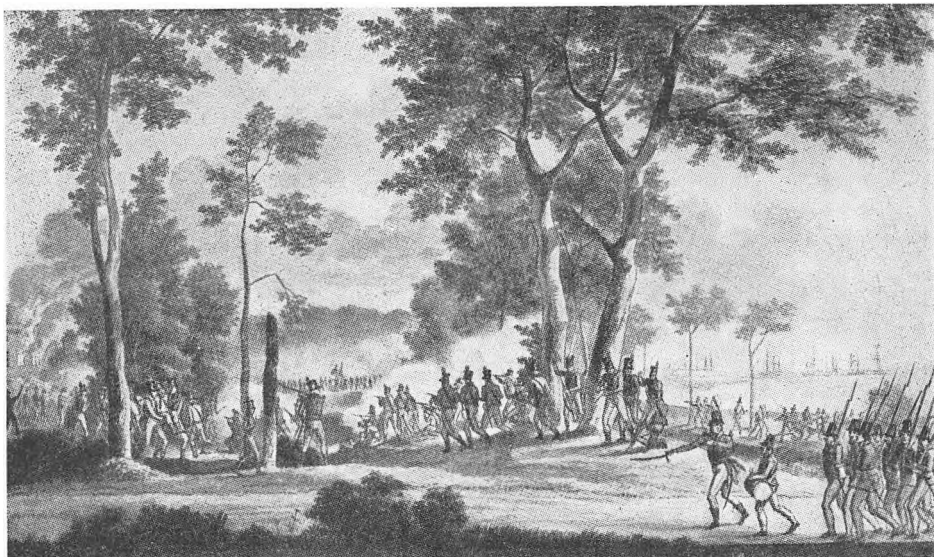
Citadellet
Frederikshavn

A M A G E R

KALLEBOD STRAND

ENGLÆNDERNES BELEJRING AF KØBENHAVN 1807

Kortskitsen er gengivet efter H. J. Blom: «Krigstildragelserne i Sjælland 1807». Tallene 1—13 angiver Stillinger for Englændernes Belejringsartilleri: 1) 6 24-pundige Kanoner, 2 Mortérer. — 2) 4 100-pundige Mortérer. — 3) 6 Kanoner. — 4) 4 Mortérer, 2 Haubitser. — 5) 8-10 24-pundige Kanoner, som ikke kom til Skud. — 6) 10 100-pundige og 15-pundig Mortérer; anrettede størst Skade af alle. — 7) 8 24-pundige Kanoner. — 8) 10 150-pundige og 200-pundige Mortérer, højest odelæggende. — 9) 2 Mortérer, 2 Haubitser. — 10) 2 24-pundige Kanoner, 10 Mortérer. — 11) 4 12-pundige Kanoner. — 12) 4 12-pundige Kanoner. — 13) 9 24-pundige Kanoner, 4 lette Feltkanoner, 2 Mortérer, 2 Haubitser. 10—13 rettet mod Gl. Kalkbrænderi og Forstaden Østerbro. — Fot. Folker.

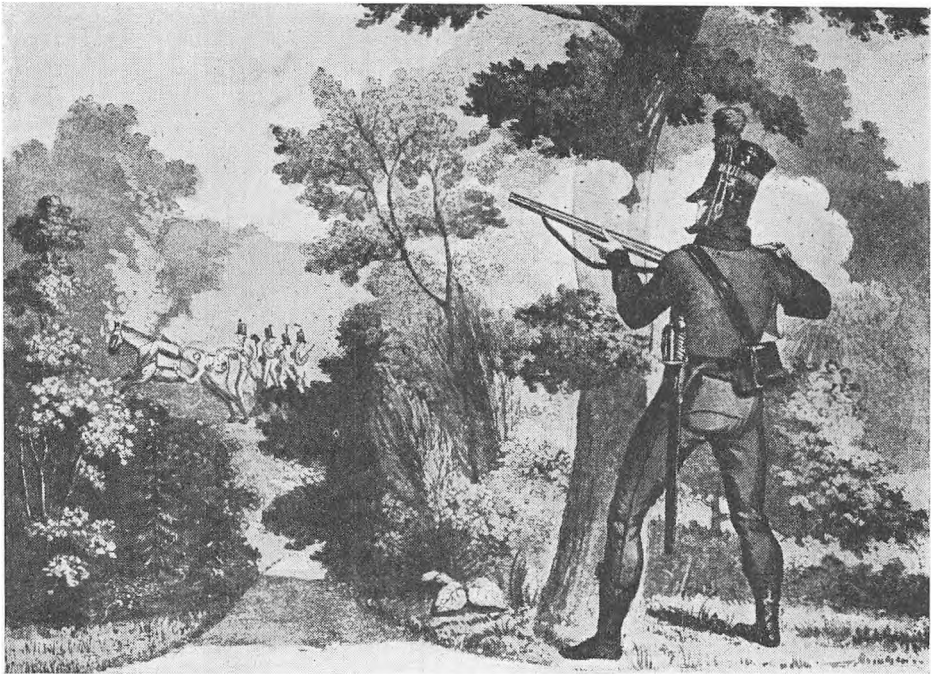


LIVJÆGERNES UDFALD FRA CLASSENS HAVE DEN 31. AUGUST 1807

Livjægernes Chef, von Holstein, ledede Udfaldet, hvorunder General Peymann blev saaret. Stik af G. L. Lahde efter Tegning af C. W. Eckersberg. Efter »Dansk Daad«. — Fot. Folker.

ske Soldater Nord for Køge. De rykkede ogsaa mod København, som derefter belejredes af den britiske Flaade og omved 30.000 Landsoldater, en knusende Overmagt, navnlig da de i Modsætning til vore Tropper var særdeles veluddannede, glimrende udrustet og krigsvante.

Fra Fæstningen blev der jævnlig foretaget dristige Udfald, som, naar det lod sig gøre, støttedes af Kanonbaades Ild. Den 17. August fandt det første Udfald Sted mod Vibenshus under Kommando af Major Holstein med Livjægere, Herregaardsskytterne samt 200 Rekrutter og et let Batteri. Den 20. foretoges et større Udfald mod Svanemøllen og det dér opstillede, engelske Artilleri. Heri deltog ogsaa de tapre Livjægere, og Kanonbaade støttede. I det hele taget ydede Kanonbaadene og deres raske Folk ypperlig og dristig Tjeneste. Den 25. blev der foretaget et Udfald mod Fjendens Batterier ved Blaagaard af 500 Livjægere, Herregaardsskytter og Livregimenternes Jægerkompagnier. Den samme Styrke foretog Dagen efter et Udfald mod Fjenden i Classens Have og

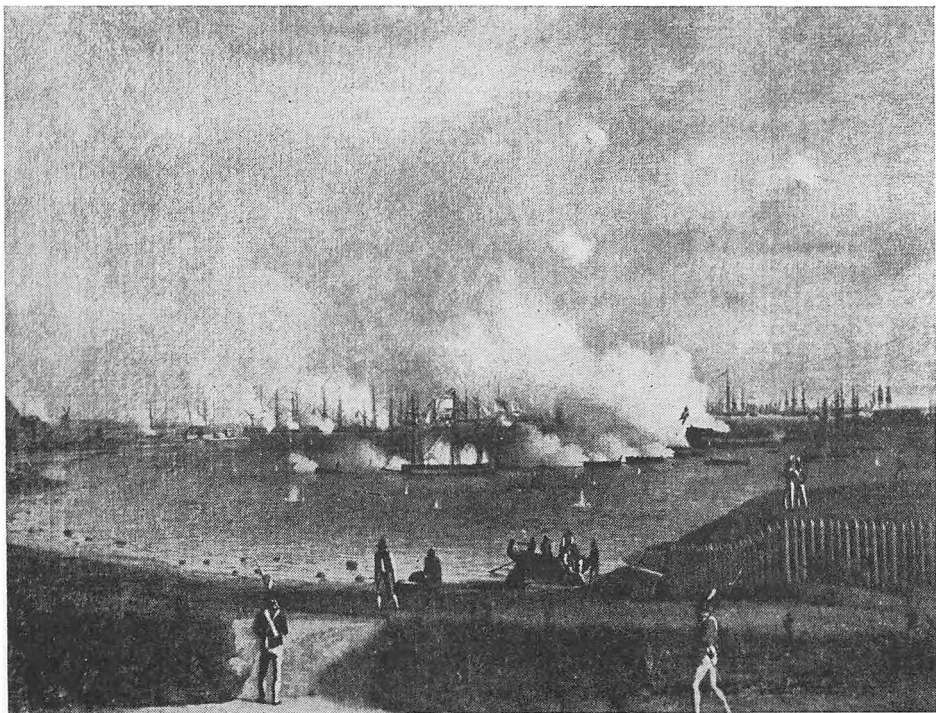


FRA UDFALDET I CLASSENS HAVE DEN 31. AUGUST 1807

En Overjæger saarer den engelske General Baird med et Geværskud. Efter Kobberstik af Truslew. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

gik først tilbage efter alvorlig Fægtning. Det næste større Udfald fandt Sted den 31. med ialt 2500 Mand ligeledes mod Classens Have, hvorfra Fjenden blev fordrevet, hans Anlæg sløjft og Træerne, der hindrede Observation, fældet. Der blev kæmpet tappert og dødsforagtede nok under disse større og de talrige mindre Udfald, men Styrkerne var for uøvede, for løst sammensatte og for faa til at opnaa afgørende Resultater. Ofte var deres Maal for vagt angivne, og Major H. J. Blom hævder rigtigt, at saadanne Angreb »kunne i det højeste tjene til at vænne uerfarne Tropper til Ilden«. Men dette var delvis spildt. Englænderne var »ikke kommet for at kæmpe, men for at brænde«, som de selv udtalte.

De stillede et ydmygende Krav til Københavns Kommandant om Kapitulation og forbød ham samtidig at forelægge Kronprin-



DANSKE KANONBAADES TAPRE ANGREB PAA BRITISKE ORLOGSSKIBE 1807
 Efter Maleri i Privateje af C. W. Eckersberg. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

sen Sagen. Peymann svarede værdigt blandt andet: »Ære og Pligt byder mig at forkaste et vanærende Forslag; til det yderste ville vi forsvare vor gode Sag«.

Englænderne indledte derfor den 2. September om Aftenen efter en herlig Sommerdag med mange spadserende i Kongens Have og talrige Tilhørere ved Hovedvagtten, hvor et Militærorkester spillede, et voldsomt Bombardement af Byen med Brandraketter og Granater fra halvtreds 100- og 200-pundige Mortérer og tyve 24-pundige Kanoner. Vort Voldskyts besvarede vel Ilden, men havde for kort Rækkevidde til at naa de engelske Batterier. I den nordre Del af Byen brændte det om Natten paa 38 Steder. Med primitive Slukningsmidler udrettede Brandkorpset et fortrinligt Arbejde og fik Bugt med de fleste Ildsvaader. Fra Morgengry den 3. September begyndte Københavnerne at flytte til

Christianshavn, hvor de stuedes sammen i Husene eller kampe-rede paa Gaden. Baade den 3. og 4. September fortsattes Bom-bardementet, der virkede lige saa grufuldt mod den tætbefolkede Fæstningsby som et alvorligt Luftbombardement i vore Dage. Ogsaa i 1807 gik det værst ud over de civile, og mange Kultur-skatte ødelagdes af Englændernes 10.000 Bomber. Et Par Tusind Mennesker omkom, 346 Ejendomme nedbrændte helt, 239 brændte delvis, og yderligere 731 led alvorlig Overlast ved Sprængninger. Kirker, Universitet, Skoler og Sygehuse ødelagdes. I en samtidig, malende og journalistisk Beskrivelse: »Københavns Leirkrans«, hedder det blandt andet:

»Mangen en retskaffen Mand og Kvinde, mangt et uskyldigt Barn, mangen en ved Møie og Vinskibelighe samlet Eiendom, bleve et Offer for Bomber og Luer. Ikke nøiet med denne rædsomme Brand og Ødelæggelse, søgte Fienden endnu at krone sit Værk ved at lade gloende Kugler, Bomber, Granater og Brandpile regne paa de Steder, hvor det brændte, for at lemleste den Moder, der i sin Forvirring søgte at redde sin kostbareste Eiendom, sit Barn. . . . Fruentimmere, der troede sig sikke i Kjeldere, blev lemlestet. . . . Man saa syge og kraftesløse Oldinger og Quin-der, Hospitals- og Fattighuslemmer kjøres paa Brændevogne bort fra de brændende Sygehuse, Hospitaler og Fattighuse. Forjagede af deres Sygeleie bleve de undervejs paa ny saarede af Bomberne. . . . Den, som ikke har været Vidne til dette Syn, kan ikke gøre sig noget tydeligt Begreb om sand menneskelig Elendighed. . . . Brandfolkene vare deels blevne dræbte, deels saarede, midt under Opfyldelsen af deres Pligt. Sprøiterne og Brandredskaberne vare ved den idelige Sprøiten gjorte ubrugelig. . . .«

Situationen var haabløs. Vort Skyts kunde ikke række Fjen-den. Under de givne Betingelser kunde de faatallige Tropper ikke foretage Udfald. Kronprinsen blev med Hærens Hovedstyrke i Holsten, og København var overladt til sin onde Skæbne. General Peymann tilbød Fjenden, at vi selv vilde tilintetgøre vor Flaade, men ogsaa dette frygtelige Offer afvistes. Englænderne krævede betingelsesløs Kapitulation og Udlevering af Flaaden, ikke længere som Pant, mens Krigen varede, men som Ejendom, »hver Baad, hvert Stykke Skyts i Arsenalet«. General Peymann, der laa syg efter et Saar, samlede ansete Borgere og de højeste Offi-



ENGLÆNDERNE BOMBARDERER KØBENHAVN NATTEN MELLEM DEN 3. OG 4. SEPTEMBER 1807
 Kobberstik fra St. kgl. Biblioteks Samlinger af G. H. Lahde efter Maleri paa Frederiksborg af C. W. Eckersberg
 fra 1807. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

cerer til Krigsraad, hvor næsten alle stemte for Kapitulation paa de haarde Vilkaar. Den største Katastrofe, som kunde tænkes, havde ramt vort Fædreland — først og fremmest fordi vi havde forsømt Forsvarsberedskabet.

Den 21. Oktober drog Englænderne bort fra København med den røvede Flaade: 17 Linieskibe, 12 Fregatter, 8 Brigger og 32 mindre Orlogsfartøjer til en samlet Værdi af 20 Millioner Rigsdaler. Paa barbarisk Vis ødelagdes alt, der ikke kunde slæbes bort, Skibe, Dokker, Inventar og Løsøre paa Holmen, »indtil Arbejdernes private Værktøj, Laase, som de brækkede løs, og selv Papirsaksene i Kontorerne«. Det var, skriver Vilh. la Cour, en op-rørende Vandalisme, og en gammel Sømandsnation som vor kunde ikke være Vidne til den, uden at Harmen fyldte Sindene. Gen-

nem et helt Slægtled kom den til at præge vor Opfattelse af »det troløse Albion«.

Efter dette var der storpolitisk intet Valg. England, som vi havde ønsket at følge, tvang os ved sin skændige Handling i sin Fjendes Arme. Forbundspagten med Frankrig undertegnedes i Fontainebleau den 31. Oktober, og den 4. November, to Månedes efter Bombardementet af København og Flaadens Ran, erklærede England os omsider Krig. Med Flaadens Tab var vi slaaet ud som Sømagt og afskaaret fra Unionslandet Norge. Vore eneste Muligheder laa til Lands og var nøje knyttet til Napoleons Skæbne.

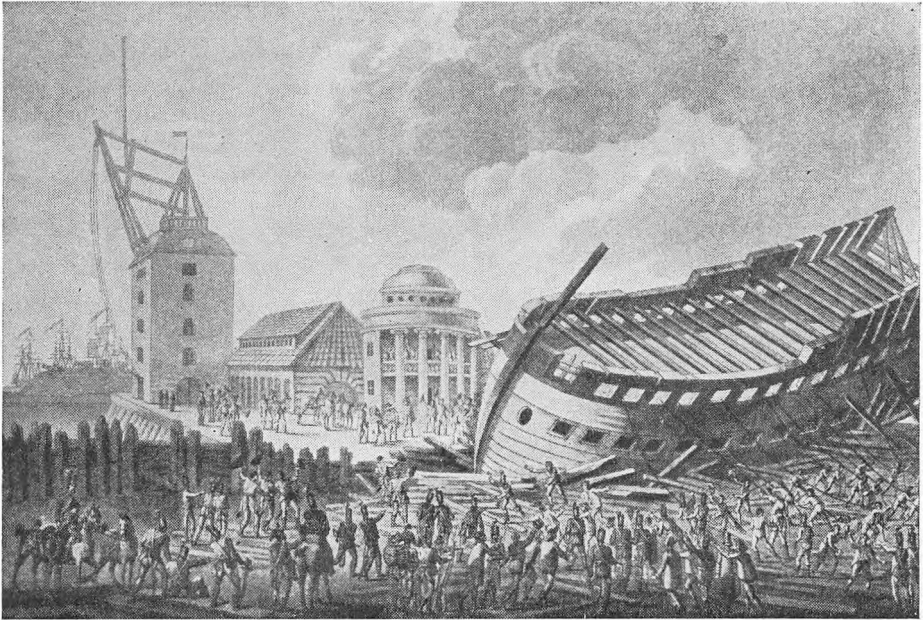
Forsøgene paa at komme København til Undsætning var glippede. Bortset fra Dele af Hovedstadens Garnison havde den egentlige Hær praktisk talt ikke deltaget i Kampene. Generalerne Castenskiold og Oxholm havde samlet nogle sjællandske og lollandfalsterske Landeværnsbatailloner ved Køge. De blev slaaet fuldstændig af et engelsk Korps den 29. August. Resultatet var uundgaaeligt og Føringen famlende, Terrainet som Helhed og selve Kampstillingen uheldig valgt. Mandskabet var praktisk talt uden Uddannelse og slet bevæbnet for en stor Del med ganske forældede, blanke Vaaben fra Kirkerne, »hvor Hellebarder, Spyd og Sværd findes, der af vore Forfædre blev brugt med Hæder mod vore Fjender og Voldsmænd«. Til den ubetydelige Smule Artilleri, der deltog, savnedes Krudt. Da man sendte Bud efter Karduser, som fandtes i Køge By, var de blevet anbragt i Kirken bag stængede Porte — og dør lod man dem blive. Mange af vor Styrke kæmpede tappert, men adskillige af Landeværnsfolkene, især dem fra Lolland, var tvære og havde, støttet af deres civile Medborgere, oprindelig pure nægtet at forlade Hjemegnen. Her som i København havde man givet Førerne en uløselig Opgave.

I København føjede man Skam til Skade ved at nedsætte en Krigsret, som den 16. November 1808 dømte de øverstbefalende til Døden og en Del højere Officerer til haarde Straffe paa Grund af Kapitulationen og deres Forhold under Belejringen. Det var en grov Uretsindighed. Ikke de, men Regeringens Kortsynethed,



KØBENHAVNS BOMBARDEMENT 2.—5. SEPTEMBER 1807

Farvelagt, samtidigt Kobberstik i St. kgl. Biblioteks Samlinger af I. I. Rugendas med forklarende fransk Tekst. Billedet viser en Episode af Bombardementet efter Engländernes Overfald paa Danmark under Kommando af Admiral Gambier. Hermed indledtes sidste Akt af Englands antidanske Politik gennem Aarhundreder. Danmark var hermed reduceret til en saa ringe Magt, at det ikke længer betød nogen alvorlig Fare til Søs. — Fot. Folker.



ENGLÆNDERNE ØDELÆGGER SKIBE PAA STABELN DEN 17. OKTOBER 1807

Billede fra den brutale Ødelæggelse af vore Fartøjer og Løseet paa Holmen. Efter Stik af Haas. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Værnenes Forsømmelse og Kronprinsens Fraværelse var Skyld i det deprimerende Nederlag. Kronprinsen formildede eller ophævede iøvrigt Dommene.

Tabene ved Køge var relativt smaa, men den i og for sig ubetydelige Kamp overbeviste vel Regeringen om, at Forsvaret burde styrkes væsentligt, navnlig ved at der kom fastere Rammer om Enhederne, og at Uddannelsen forbedredes; men samtidig skabte den dybe Sorg og Skuffelse i hele Nationen en udbredt Modløshed og Mistillid til Hæren. Major H. J. Blom skrev i 1845 derom:

»fra nu af begyndte den Forestilling mere og mere at brede sig i Folket, hvilket de senere Begivenheder end mere bidrog til at bestyrke, at vore Anstregelser til Lands er frugtesløse, at vore Forsvarsanstalter i denne Retning derfor kun er at anse som en unyttig trykkende Byrde, ved hvilken Tænkemaade alle militære Former nødvendigvis maa synes hule og tomme. Saavel hos Dannede som Udannede søgte den krænkede Nationalære en Slags sørgelig Opvejsning i en vedvarende Parodieren ikke

alene af de nærmest foregaaende Begivenheder, men og af meget i de militære Indretninger, der tidligere stiltiende var bleven anset for nødvendigt og respektabelt; det alvorlige sammenblandes med det ubetydelige, og Disciplin kaldtes Trældom af Folk, der aldrig havde staaet for Skud.»

Den Antimilitarisme, som blomstrede i det 19. Aarhundredes første Halvdel, den uretsindige Vrangvilje mod Hæren, som et Sekel skadede og svækkede vor Anseelse og Handlekraft, groede som onde Urter af Skuffelser og Skam efter 1807. Og dog var Hæren sagesløs i »denne Folkets sørgelige Hendøen paa Bænkehalmen«. Hæren fik blot ikke Lov at kæmpe. Krigens tunge Byrder blev lagt paa Skuldre, der ikke var hærdede til at bære dem; de faa og fattige Vaaben blev overladt udisciplinerede Bondeflokke, som ikke forstod at bruge dem. Hvor rigtige Soldater var i Kamp, havde de hævdet Hærens Ære — men de var kun saa faa — og de frivillige Korps havde paany gjort en Indsats, som burde have overbevist Folket for bestandig om deres Loyalitet og høje Moral.



EFTER TEGNING AF LOUIS MOE

KAPITEL VII

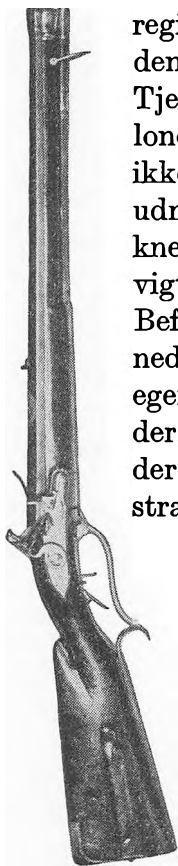
TRANGE TIDER

DANMARK havde faaet et Knæk, det aldrig forvandt. Katastrofen 1807 havde uimodsigelig bevist, at Neutralitet alene, »dette Bolværk af Papir«, ikke kunde skærme mod Overlast.

Der dannedes hurtigt og med største Energi et nyt Søforsvar især bestaaende af lette Fartøjer og talrige lette Kystværker over hele Landet. En omfattende Vagt- og Patrouilletjeneste ordnedes. Til Kystforsvaret afgaves et betydeligt Antal Tropper af alle Vaabenarter. For Sjællands og de tilliggende Øers Vedkommende bestod Kystforsvaret af 2500 Artillerister, 4000 Ryttere og 26.500 Infanterister alle af Linien. Desuden Kystmilitzen, Helsingørs borgerlige Artillerikorps og fra København 1500 Mand borgerligt Artilleri, 1500 Mand borgerligt Fodfolk og 600 Mand fra Kongens Livjægerkorps.

Til Fyns og omliggende Øers Kystforsvar afgaves følgende Linietropper: 500 Artillerister, 500 Ryttere og 5000 Infanterister. De tilsvarende Styrker for Nørrejylland og Slesvig-Holstens Vedkommende var henholdsvis 8000 og 12.000 Mand. En stor Del af Kanonbaadenes tapre Besætninger var Landsoldater, 30 Mand fra hver Forstærkningsbataillon, ialt omved 1000, som jævnlig udmærkede sig i de mange Smaatræfninger mod den britiske Overmagt.

Aaret 1808 bragte vigtige Reformer inden for vort Værn. Af størst Betydning blev, at man tog det rationelle Skridt helt at ophæve Landeværnet som Institution og inddrage Mandskabsstyrken under den staaende Hær. Det blev gjort paa den Maade, at der af Landeværnets yngste Aargange i Kongeriget og Hertugdømmerne oprettedes 27 Batailloner. De tildeltes vore 13 Linie-



FLINTERIFFEL
EROBRET FRA
ENGLÆNDERNE
1808

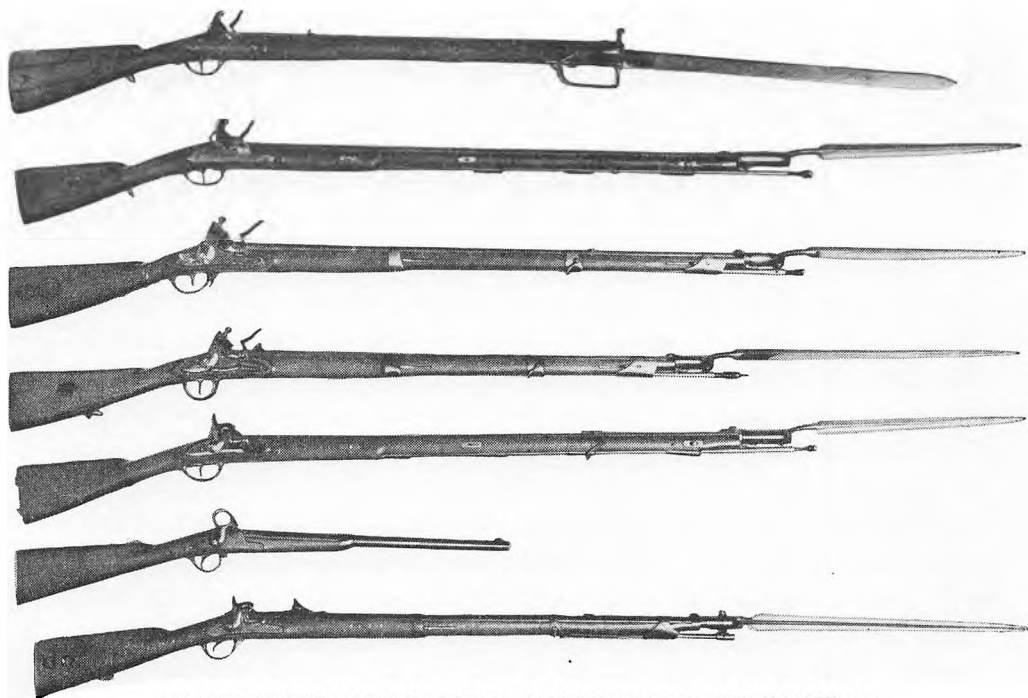
Efter Barfod: »Vor
Flaade«. — Fot.
St. kgl. Bibliotek.

regimenter som disses 3. og 4. Bataillon. Den overskydende Bataillon opstilledes af og forblev paa Langeland. Tjenestetiden blev sat til 8 Aar som i de gamle Batailloner. Saaledes blev da Hærens Styrke talmæssigt, men ikke kvalitativt, omtrent fordoblet. Mandskabet var udmærket og i selve Hæren tilpas uddannet, men det kneb meget med Bevæbningen og endnu mere med det vigtigste af alt, tilstrækkelig mange, dygtige og skolede Befalingsmænd. I hele den følgende Krigsperiode regnede man derfor kun med de gamle Batailloner som egentlige Kamptropper. Det var vedblivende kun Bønder, som udskreves til Hæren. Selv i en Krisetid, da der var Brug for alle, fandt man det betænkeligt at udstrække Værnepligten til ogsaa at gælde Bybefolkningen.

Som en Slags — ganske vist meget ringe — Erstatning for Landeværnet oprettedes Kystmilitsen, der skulde støtte Linietropperne ved Kystbevogtningen og Batteritjenesten. Militsen inddeltes i 40 Distrikter; i 1812 formeredes dens yngste Trediedel i 39 Batailloner. Dens Mandskab var fra Oprettelsen ubevæbnet, og Regeringen turde ikke strække sig længere end til at love, det ved Lejlighed skulde blive udrustet med Spyd. De 7 frivillige Jægerkorps, som var opstaaet i Løbet af 1807, bevaredes gennem Krigsaarene. Det ene, Kongens Livjægerkorps, »fik Rang for bestandig i Hærens første Afdelinger«. Dets Stabsofficerer og Kaptajner blev lønnet af Staten. Af tekniske Tropper nyoprettedes et Sapørkorps med 4 Kompagnier paa hver 200 Mand. Ved Artilleriet ændredes de fleste trepundige Fodbatterier til hestetrukne.

Særdeles vigtig var Oprettelsen af en egentlig Generalstab paa 23 Officerer den 20. Januar 1808. Dens Sammensætning angives af Vaupell saaledes:

»Den deltes i Generaladjutant- og Generalkvartermesterstaben. Alt vedkommende Hærens Naturalforplejning, Kvarterer, Marcher og Opmaalinger styredes saavel i



HAANDSKYDEVAABEN FRA DET 19. AARHUNDREDES FØRSTE HALVDEL

Fra oven: Jægerriffel, Model 1807, med Kyhlsk indvendig Laas og Hirschfængerbajonet. Musket, Model 1808-11, konstrueret af Rustmester C. W. Kyhl. Musket, Model 1828, den indvendige Laas opgivet og erstattet med almindelig Flintelaas med Varbage. Riffel, Model 1831, konstrueret af Rustmester J. Chr. Kurtzhals, Perkussionsmusket, ændret omved 1845 fra Flintmusket, Model 1822. Glat Perkussionskarabin, Model 1848 og Tapriffel, Model 1848, som begge hører til det System af Haandskydevaaben, der blev Resultatet af Arbejdet i den 1843-48 nedsatte store Haandskydevaaben-Kommission. Samtlige Vaaben paa Tøjhusmusæet. Tot. Tøjhusmusæet.

Krig som i Fred af Generalkvartermesteren indtil 1848. Hele Hærens Kommandobureau henlagdes under Generalstaben og styredes af Generaladjutanten. Feltjægerkorpset, der fra den 20. Januar kaldtes Guidekorpset, føjedes til Generalstaben. Hærens tidligere Styrelse, Generalitets- og Kommissariatskollegiet, der fik et nyt Navn: General-Kommissariatskollegiet, beholdt kun de økonomiske Sager, Hærens Penge- og Paaklædningsvæsen; alle tjenstgørende Generaler skulde med et Navn kaldes Generalitets.

Desværre skete der ved denne nye Hærororganisation det samme som baade før og senere, naar Ændringer indførtes, at man lavede om paa Troppeafdelingernes Navne. Det kan synes en ringe Ting; men uafadelige Navneskifter er traditionsnedbrydende. De berøver Soldaterne Æren og Glæden ved at høre til en Afdeling,

hvis Navn har lyst med Hæder i den svundne Tid, og hvis Ry forpligter ind i Fremtiden.

Foraaret 1808 var den danske Hær paa omved 59.000 Mand og 144 Kanoner. Denne Hær blev fordelt med 33.000 Mand paa Sjælland og Smaaøerne, 6000 paa Fyn, 8000 i Jylland og 12.000 i Holsten.

Situationen var yderst farlig. Sverige var Englands Forbunds-fælle. Den uligevægtige, svenske Konge, Gustav IV, nærrede et blindt Had til Danmark og havde ønsket at besætte Sjælland, da Englænderne drog bort med vor Flaade. Rusland, der havde ægget Danmark til at gøre Indfald i Sverige og havde lovet militær Støtte dertil, slog om, da det havde erobret Finland, og foreslog Sverige at søge Erstatning derfor ved at erobre Norge fra os. Napoleons lovede Hjælp til et dansk Felttog mod Sverige blev kun til Snak. Vide Kredse i England ønskede at annektere Sjælland og de tilgrænsende Øer. Interessante er Betragtninger fra 1808 af en Englænder, James Macdonald, oversat i »Tidsskrift for Søværnen« 1941, blandt andet følgende:

»Saafremt det nu var nødvendigt for vor Sikkerhed, at Sjælland skulde tages og Flaaden bortføres, ser jeg virkelig ingen Grund til, at vi ikke skulde have beholdt Øen for at forhindre Skabelsen af en ny Flaade, til hvis Udrustning Sjælland er i Besiddelse af særlige Betingelser og Fordele. Har vi ikke ved vort Foretagende blot paadraget os hele Skammen ved et Røveri uden dog at sikre os Gevinsten? . . . Oprigtighed vil desuden tilhviske enhver oplyst Brite, at hans Landsmænd ikke gør sig nogen som helst Ulejlighed med over for andre Folkeslag at mildne deres Mindreværdskomplekser, men at vi tværtimod alt for ofte udfolder Magtens hele Uforskamethed, om ikke ved voldsomme og brutale Handlinger, saa med lige saa ondartet Virkning ved daarlige Manerer og ved at bruge et nedsættende og ringeagtende Sprog. Nu at give Slip paa Sjælland ud fra et overdrevet samvittighedsfuldt Ønske om at opnaa europæisk Popularitet i 1809 er yderst komisk for Mr. John Bull. . . . Saafremt vi havde beholdt denne Dronning blandt de danske Øer, maatte de frugtbare og smukke Øer, Møen, Falster og Lolland være fulgt med i Købet. De rummer en Befolkning paa 25.000 til 30.000 Sjæle og kan afgive 4000 glimrende Sø-mænd til vor Flaade. . . .«

Danmark var Undergangen nær — svigtet af Forbunds-fællerne, truet paa Livet af Storbritannien og Sverige.

Napoleon ønskede fra Begyndelsen af 1808, at Danmark som hans allierede skulde angribe Skaane, og sendte til dette Formaal et fransk-spansk Korps paa 32.800 Mand under Marskal Bernadotte, Prins af Pontecorvo, til Danmark. Frederik VI havde ønsket at raade over disse Styrker som Hjælpetropper, men Napoleon vilde selv bestemme alt og gøre det fra Paris, hvilket naturligvis maatte ødelægge Initiativ og Muligheder. Englænderne havde Herredømmet til Søs, saa en Landgang i Skaane udelukkedes. Desuden begyndte Oprøret at ulme i Spanien. Den 15. April beordredes Bernadotte til at standse Fremrykningen og nøjes med at forsvare Holsten og Elbmundingen. De franske Afdelinger, som allerede var naaet over paa Fyn, blev trukket mod Syd til Flensborg og Rendsborg, medens de efterhaanden upaalidelige, spanske Regimenter spredtes paa Sjælland, Fyn og Jylland. Da sikre Oplysninger naaede de spanske Officerer om Opstanden mod Napoleon i deres Hjemland, rømmede de herfra over Göteborg til Spanien med aktiv Hjælp fra den engelske Flaade. To Regimenter, som stod paa Sjælland, blev dog afvæbnet af danske Tropper og afgivet som Fanger til Franskmændene.

Spanierne var næsten overalt meget afholdte af de Danske, som de kom i Berøring med. De var »meget godmodige og fordringsfrie. Med Venlighed sluttede de sig snart til de Familier, hos hvilke de vare indlagte«. En dansk Officer i Aalborg fremhæver »deres venlige og gode Opførsel samt deres Gavnildhed mod Fattige; jeg saa aldrig en Fattig forgjæves bede en Spanier om en Almisse. I Almindelighed ere de Spanske i høi Grad gudfrygtige, modige, tapre og subordinerede og er af den Grund ogsaa nogle af de bedste Soldater i Verden, hvilket de ogsaa i Gerning have bevist. . . .«

Til de franske Tropper var Forholdet ikke saa godt, og »man har ikke Mindet om andet end Rivninger med de franske Militærautoriteter, vilkaarlige Krav og Plagerier fra deres Side, og saa om Svien af ganske unyttige Udgifter. »Det var kun med Møje, at det efterhaanden lykkedes at faa de besværlige fremmede ud af Landet, og først i April 1809 forlod den sidste franske Afdeling Altona. »Endnu den Dag i Dag minder Ruinen af Kolding Slot om denne uheldige Episode i vor Hi-



ENGELSK
SABEL
Erobrt i Kri-
gene 1807-
14. Findes paa
Tøjhusmuseet.
Efter Barfod:
»Vor Flaade.
Fot. Tøjhus-
museet.

storie; thi dette Slot gik op i Luer den 30. Marts 1808, medens Bernadotte laa i Kvarter her.»

Udgifterne var store, Hjælpen negativ. Forholdene minder om dem, Czar Peters russiske Hjælpetropper skabte her i Landet under den store nordiske Krig. Det eneste Lyspunkt var, at talrige spanske Heste, som blev efterladt, da Tropperne rømte fra Fyn, blev optagne af Bønderne og bragte ædelt Blod ind i Avlen. Men det kunde nok være opnaaet billigere og med færre Skuffelser.

Da de kostbare, udenlandske Hjælpere havde forladt Danmark, besluttede Frederik VI sig til paa egen Haand at angribe Sverige, idet han ventede at kunne gaa over Øresunds Is med en Hær i Løbet af Vinteren 1808-09. Til denne Opgave samlede han omved 25.000 Mand med 80 Kanoner i og nær København. Den særlige Isudrustning og Trainet bragtes i Orden. Midt i Januar 1809 kunde Isen bære. I Stedet for at benytte det gunstige Øjeblik, spildte man Tiden med Forberedelser til Festligheder paa Kongens Fødselsdag, den 28. Januar. Senere skiftede Vejret med Frost og Tø, saa Planen umuliggjordes. I Marts opløstes Angrebshæren, spredtes til Garnisonerne eller hjemsendtes. Det eneste, Frederik VI fik udrettet, var, at han i Ballon sendte nogle højst naive Propagandatryksager med Oprørsproklamationer til Sverige.

Paa Fæstningen Christiansø gjorde Besætningen, 200 hvervede Soldater fra Marineregimentet, Oprør, fængslede deres Officerer, fornaglede Skytset, smed Ammunitionen i Havet og sejlede til Sverige for at oplyse Fjenden om, hvordan Fæstningen nemmest kunde besættes. Før Svenskerne naaede at følge Forrædernes Anvisninger, havde tre Kompagnier af den loyale, bornholmske Militz imidlertid besat og udbedret Christiansø, som derved reddedes for Danmark. Kort efter blev Marineregimentet opløst — det sidste Regiment i vor Hær som bestod af hvervede Udlændinge.

Det blev kun den norske Hær, som 1808-09 kæmpede, omend særdeles ublodigt, mod Svenskerne, medens man baade fra norsk og svensk Side arbejdede hen mod en Sprængning af den dansk-norske Stat. 10. December 1809 sluttedes dansk-svensk Fred i Jönköping. Den fastslog et *status quo ante bellum*; alle Forhold de to Riger imellem skulde forblive som før Krigen.



SPANSKE HJÆLPETROPPER I DANMARK 1808

Efter haandkoloreret Tegning paa det kgl. Bibliotek. — Se tillige Farvebillaget Side 110-11. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

I Tyskland kom et dansk Korps paa 2500 Mand med 10 Kanoer under General Johann Ewald til aktiv Krigsdeltagelse. En fædrelandskærlig, preussisk Major Schill prøvede at skabe en Folkerejsning mod de franske Besættelsestropper og samlede et frivilligt Korps paa 2000 Mand, som efter en Række dristige Kampe, hvorunder det blandt andet slog et fransk Korps ved Damgarten, søgte ind i Fæstningen Stralsund. General Ewald og hans ovennævnte Styrke blev afgivet til en dansk-hollandsk Division under den franske General Gratien. Divisionen stormede og erobrede Stralsund efter fire Timers hidsig Kamp. Af Major Schills Styrke blev 700 Mand fanget. De danske Tab var 68 Mand. Senere paa Aaret kæmpede Ewalds Brigade tappert og heldigt mod Hertugen af Braunschweig-Oels, der ogsaa havde samlet et frivilligt Korps til Oprør mod de franske Tropper.

Vore økonomiske Forhold var slette. Baade den engelske Fjende og den franske Forbundsfælle førte en ødelæggende Handelspolitik mod Danmark, hvis Dispositioner ogsaa var saare uheldige

og fremskyndede Udviklingen mod Statens Fallit. Inflationen voksede Maaned for Maaned, Pengesedlernes Kursværdi faldt med rivende Hast. Forplejningsvanskelighederne blev meget alvorlige, Statsgælden steg uden for al Kontrol, og ved Begyndelsen af 1813 gav Regeringen op. Statsbankerotten var en Kendsgerning. De eneste, som havde tjent Penge, var Kapergasterne, der ikke forstod at holde paa dem. De handlede efter gammel Sørøvermoral, der smittede i vide Kredse. Selv Staten greb i sin Nød til uværdige Maader at skaffe sig Indtægter paa. Eksempelvis solgte den adelige Rettigheder og Titler for bestemte, kontante Summer, Til liden gik tabt eller vaklede, og først ved Ophævelse af samtlige eksisterende Banker og Oprettelse af en Rigsbank fra 5. Januar 1813 fik man lidt Hold paa den løbske Valuta. Krigstilstanden krævede naturligvis meget store Summer til Værnene, for Aarene 1808-09 ialt 40 Millioner Rigsdaler, »mere end det tredobbelte af Rigernes sædvanlige Indtægter«.

Da vor Hær i aarevis ikke brugtes aktivt i Krigen, blev det for kostbart at holde den fuldtallig under Vaaben. Paa Sjælland samledes Tropperne derfor kun fire Uger aarlig i Maj og September til større Øvelser i to Korps, hvoraf Kongen altid førte det ene — og sejrende. Derudover havde Kronborg og København stærke Garnisoner, Kystforsvaret de nødtørftige Styrker.

Soldaternes Kaar og Uddannelse led naturligvis under de trange Tidens Fattigdom og Manglen paa tilstrækkeligt mange, gode Befalingsmænd. Eksercits dyrkedes meget, men Felttjeneste alt for lidt, Skydning og Marchetræning forsømt. Det var dog et stort Fremskridt, at der fra 1805 indførtes Gymnastik og Bajonetfægtning ved Rekrutuddannelsen. Indkvarteringsforholdene var næsten overalt meget kummerlige og Tilværelsen saa ørkesløs i de vidtspredte Kantonnementer, hvor ingen tog sig af Mandskabet uden for Tjenestetiden, at Folkene kedede sig fordærvet. En Afdeling af fynske Fodregiment havde ligget uvirksom hele 6 Aar paa Kyholm ved Samsø. Den blev straffet, fordi den bad om at blive afløst.

Mandskabet fik normalt Kosten hos Kvarterværterne. Den be-

taltes saa lavt, at den maatte blive slet. Navnlig langs Kysterne og i fattige Egne som Vendsyssel var næsten alle Dage kødløse. Maden bestod — klages der over — evindeligt af Øllebrød, lidt sur Mælk og tørret Fisk. Kommissionen, som undersøgte Sagen, kom til det Resultat, at vel var denne Kost ikke saa nærrende som Kødspise »og endog kan drage Sygdomme efter sig; men Vanen naturaliserer Soldaten, hvilket de Afdelinger, som ligger i Skagen og Vardøhus, uden at forkomme, have godtgjort«. Den voldsomme Interesse for Paaklædningens Bagateller er før nævnt. Tiden levede i et sandt Uniformsraseri, der paa os virker baade løjerligt og forstemmende, navnlig da vigtige Opgaver forsømtes. Værktøj, Forplejningsgenstande, ja næsten samtlige Feltrekvisiter forfaldt og blev ikke erstattet eller repareret. Det maatte vente, til Krigen var forbi, og der forhaabentlig atter kom Penge i Kassen.

Det vidner højt om Troppernes og Befalingsmændenes Aand og Troskab, at Mandstugten bevaredes, og Tjenesten passedes under saadanne Vilkaar i Savn og Kedsomhed, ørkesløs Venten og triste Forhold langt fra Hjemmet. Det kan være en Kunst at bevare en kæmpende Hærs Aand og Disciplin, men det er langt vanskeligere at opretholde den gode Vilje, Lydigheden og Loyaliteten i en Sikringsperiodes begivenhedsløse Aar.

Den eneste Træfning, hvori vor Hær deltog 1810-12, var det mislykkede Forsøg paa at tilbageerobre Anholt, som Englænderne havde overrumplet og holdt besat fra Maj 1809. Angrebet fandt Sted den 27. Maj 1811 ved Dagry. Landsætningen af Korpset,



GENERAL H. D. von ZEPELIN 1769—1841

En smuk Type paa Frederik VI.s Officerer. Skønt tysk født arbejdede han ivrigt for at skabe en national dansk Hær. I 1807 førte han som Kaptajn under mange Udfald Livgardens og samtlige Regiments Jægere med Hæder, senere Chef for Garden og Hofmand. Efter Pontoppidan: »Den kgl. Livgarde». — Fot. St. kgl. Bibliotek.

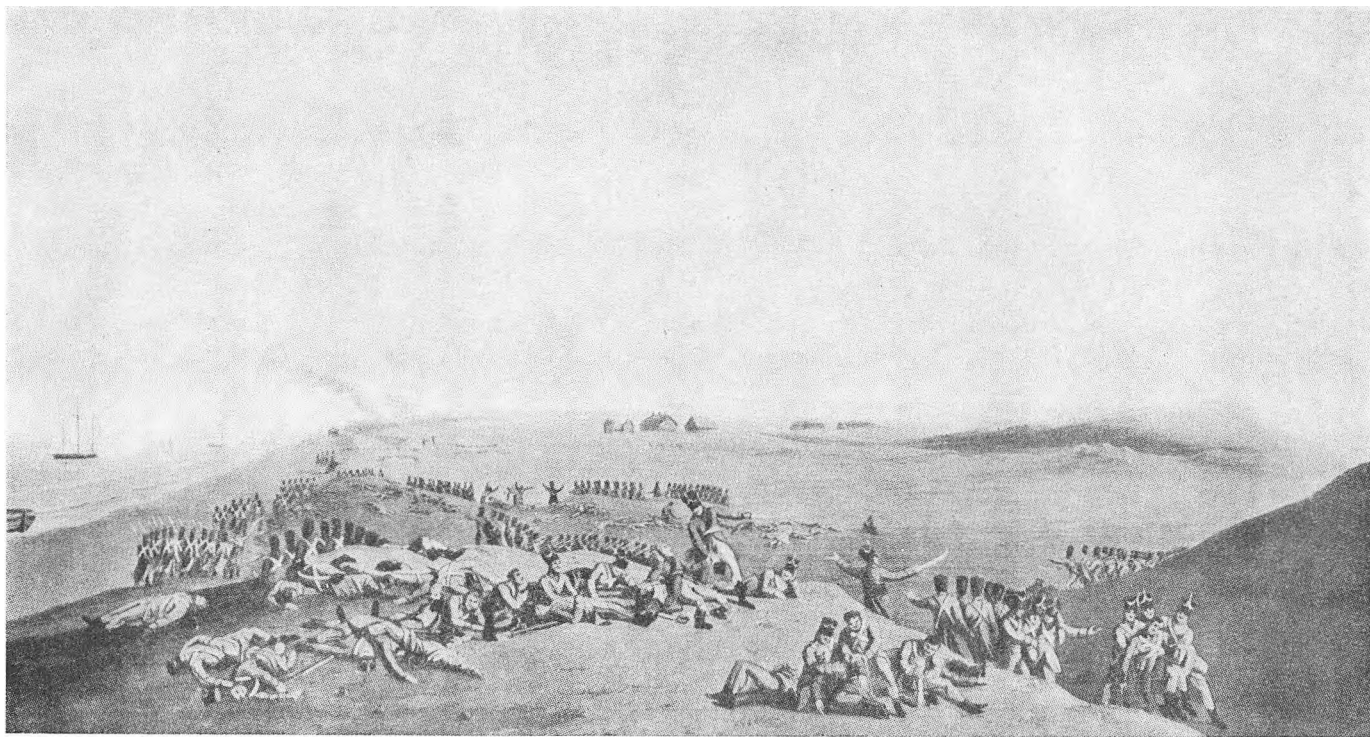


PRIVAT PENGESEDDER FRA KRISEAARENE
 Saavel under Kurantmønten 1809-12 som 1 Rigsbankmøntens første
 Aar udstedte private Købmænd, Handelshuse, Godser etc. private
 Pengesedler. Efter Wilcke: Specie-, Kurant- og Rigsbankdaler.
 Fot. Folker.

omved 700 Landsoldater og 200 Orlogsgaster, gik glat, men Overrumplingen af den britiske Styrke mislykkes, og Fremrykningen til Angrebet mod den skete forhastet. Artilleriet kom ikke med frem, Føringen blev Skema og Eksercits, og den engelske Besætning advaredes ved, at Kanonbaade i Utide indledte en Skydning paa saa lang Afstand, at den var

helt virkningsløs — udover at den alarmerede Fjenden. Efter nogle Timers Kamp var Angrebsstyrken slaaet. Dens Tab var 34 døde, 93 saarede og 393 usaarede Fanger. En Del undslap med Kanonbaade og Førselsskibe, som dog jagedes af britiske Flaadeenheder og havde betydelige Tab. Det slette Udfald af Angrebsforsøget virkede forværende paa den i Forvejen trøstesløse Stemning i Folket.

For Begivenhederne i de sidste Krigsaar blev det afgørende, at Marskal Bernadotte i 1809 valgtes til svensk Tronfølger. Han gik ind for en Politik, der var diametralt modsat af den, der fra svensk Side havde fremkaldt Ønsket om at faa en af Napoleons Hærførere paa Tronen. Haabet var, at Sverige med den franske Kejsers Støtte skulde generobre Finland fra Russerne. Bernadotte, der tog Navnet Carl Johan, nærrede ingen sentimentale Følelser for Finland, end mindre for sin tidligere Kejser. Han søgte Forbund med Rusland og gav villigt Afkald paa det tabte, finske Land for med russisk Støtte at kunne erobre Norge fra os. Forbundet blev sluttet 1812. Der blev gjort Forsøg paa at faa Frederik VI til frivilligt at give Afkald paa Norge mod, at Danmark



DANSKERNES FORSØG PAA AT OVERRUMPLE ENGLÆNDERNE PAA ANHOLT DEN 27. MARTS 1811

Englænderne havde besat Anholt og brugte Øen til Fladestøttepunkt. Et dristigt Forsøg paa at overrumple og fordrive dem mislykkedes. Efter Gengivelse af engelsk Kobberstik af R. Turnbull i «Dansk Daad». — Fot. Folker.

fik tilstaaet store, nordtyske Omraader. Vilde Kong Frederik — hvad han anstændigvis var afskaaret fra — ikke gaa ind paa en saadan Sønderdeling af det dansk-norske Rige, skulde vort Land i Løbet af Efteraaret angribes af en svensk-russisk Hær, og Sverige vilde, naar Sejren var vundet, foruden Norge gøre Krav paa Sjælland.

I denne kritiske Tid var det fransk-russiske Forbund ikke alene sprængt, men Napoleons Hære var paa Vej mod Moskva, mod den store Katastrofe og tragiske Tilintetgørelse. Stemningen i Danmark var imod den aldrig ønskede, franskvenlige Politik, vi blev tvunget ud i af England 1807 og stædigt havde fastholdt. Frederik VI var villig til at søge Forbindelse med Frankrigs Modstandere for derved at sikre sig Norge uantastet; men de Betingelser, der stilledes fra de allierede Magters Side, kunde ikke imødekommes af en suveræn Fyrste. Det krævedes, at Danmark gav Afkald paa Nordnorge, at den danske Hær blev afgivet til Sverige, og at den underlagdes Carl Johan i Kampen mod Napoleon. Danmark blev paany tvunget til at tage et uønsket Standpunkt. Rigtigst havde det været at opretholde vor Neutralitet under Opgøret mellem Napoleon og hans Modstandere; men Frederik VI, hvis Reaktion var lige saa menneskeligt nærliggende som politisk uklog og uforsvarlig, udvidede uden at spørge Statsraadet Bestemmelserne i den fransk-danske Konvention af 7. Marts 1812 til et reelt Forbund med Frankrig ved Traktaten af 10. Juli 1813. Historikeren Edvard Holm skriver om denne Traktat:

»For ikke at tale om, at den hvilede paa en ganske urigtig Bedømmelse af den europæiske Stilling, saa var der det usalige ved den, at han . . . ved at tage Parti imod Tyskerne under deres nationale Kamp maatte vække dyb Misstemning hos den tysktalende og tysksindede Befolkning i Holsten og Sydslesvig. Det var saare uheldigt, saaledes uden Nødvendighed at lade dem føle, at de ved at være danske Undersaatter kunde komme til at kæmpe for deres Herskers Sag, imod hvem deres Stamme-frænder i Tyskland førte en Krig, der ogsaa i deres Øjne stod som en national Befrielseskamp.«

Frederik VI havde med Traktaten af 10. Juli 1813 knyttet Rigets Skæbne uløseligt til Napoleons. Dermed havde Kongen

taget et klart Standpunkt, og det er ubegribeligt, at han ikke ogsaa tog dets Konsekvenser. Eftersom det maatte føre til Kamp paa Liv og Død, burde alt, hvad der overhovedet lod sig mobilisere i Riget, være stillet til Raadighed for vor allierede. Det skete langt fra. Man øgede kun det danske Korps, der under General Ewalds Efterfølger som Chef, General Wegener, stod ved Hamburg, til en fuldtallig Division: 12 Batailloner, 14 Eskadroner og 40 Artilleripièces, ialt omved 12.000 Mand. Kongens Svoger, den dygtige Prins Frederik af Hessen, blev Chef. Divisionen indgik i Marskal Davouts, Prinsen af Eckmühls 13. Armékorps sammen



MARECHAL BERNADOTTE, PRINS AF
PONTECORVO

Jean Baptiste Bernadotte (1763—1844). Gascogner, gift med Napoleons Ungdomselskede, Désirée Clary. Fremragende Soldat og Fører, Marskal 1804, Prins af Ponte Corvo 1808. Valgt til Tronfølger i Sverige som Carl Johan 1809. Svigtede Finland og vandt i Stedet Norge fra Danmark. Realpolitiker og Hærfører af Format. Efter Currie «The Båton in the Knapsack.» Fot. Folker.

med tre, knap saa store, franske Divisioner. Marskal Davout ansatte ved Felttogets Begyndelse den franske General L'Allemand — en glimrende og elsket Chef, koldblodig, rolig og dristig i enhver Situation — med to Adjutanter ved den danske Divisions Stab. De slette Finanser gjorde det svært at give Divisionen tilstrækkelig Udrustning, »men til Trods derfor og, uagtet den største Del af Korpset var udskrevet i Holsten, altsaa blandt en Befolkning, der havde alt andet end Sympati for den Krig, som nu skulde begynde, lykkedes det dog Prinsen af Hessen at skabe en udmærket Aand blandt Officerer og menige, og Korpset viste i det hele en fortrinlig Holdning alle Vegne, hvor det blev brugt.«

Vaabenstilstanden ophørte den 16. August 1813. Den 3. September erklærede Frederik VI Krig mod Sverige og syv Uger senere tillige mod Rusland og Preussen.



MARECHAL DAVOUT, PRINS AF ECKMÜHL
(1770—1823)

Den hæderligste og eneste loyale af Napoleons Marskaller. Ypperlig Fører og Administrator. Chef for det franske Armékorps, hvortil Prins Frederik af Hessens danske Hjælpetropper blev afgivet. Efter Maleri af Gautherot. — Fot. Folker.

Marskal Davouts Armékorps, hvori den danske Division indgik, skulde understøtte Napoleons Fremrykning mod Berlin med den franske Hær, som stod i Sachsen. Lykkedes den franske Hovedstyrkes Planer ikke, skulde 13. Armékorps gaa tilbage mod Hamburg og Holsten, som skulde forsvares til det yderste. Armékorpsset kom, efter at Fremrykningen var begyndt den 17. August, jævnlig i Kamp med Styrken, som skulde spærre den Vejen mod Berlin. Den udgjordes af 6000 svenske og 22.000 mecklenburgske Tropper. Disse sidste, under General Wallmodens Kommando, var hovedsagelig frivillige, dristige, begejstrede Mænd med ringe Uddannelse og maadelig Bevæbning. I regulær Kamp, hvor

danske Soldater stod over for dem, blev de altid slaæet; men de var Mestre i Partisankrigen og tilføjede med dens Metoder — Baghold, pludselige Overfald og lignende — vore og de franske Enheder stor Skade.

Det kan fastslaas, at vore Tropper var blandt de bedste i det krigsvante, franske Armékorps baade under de anstrengende Marcher og i de hyppige Træfninger mod Fjenden. De enkelte Kampe har dog ingen egentlig taktisk Interesse, og de fik saa ringe Betydning i det gigantiske Spil om Europas Skæbne, at en nærmere Redegørelse for dem ikke har Værdi. Armékorpsset rykkede frem til Schwerin-Wismar, hvorfra det, da den franske Hovedstyrke, som gik mod Berlin, blev slaæet af Carl Johan, trak sig

tilbage til Ratzeburg. Her forblev det, under idelige Smaakampe, fra den 3. September til den 13. November. Efter at Napoleon havde lidt et skæbnesvangert Nederlag i Slaget ved Leipzig 16.-18. Oktober, oversvømmedes hele Tyskland af hans Modstanderes Hærmasser. Carl Johan rykkede med ca. 60.000 Mand mod Nord, og for dette Tryk maatte det dansk-franske Armékorps give efter. Den danske Division beordredes til at gaa mod Rendsborg, de franske mod Hamburg.

Vore Tropper stod med venstre Fløj ved Lübeck og højre Fløj Sydøst for Oldesloe, da Fjenden den 4. December angreb paa begge Fløje. Paa højre Fløj afviste General Lasson Angrebet, tog en Del Fanger og trak sig ind i Oldesloe. Ved Lübeck gik vore Tropper tilbage til Byen. Her efterlod Prinsen af Hessen en Styrke paa 3 Batailloner, 4 Eskadroner og 10 Kanoner under General L'Allemand, medens han trak Resten — omved en Brigade — til Oldesloe. Carl Johan, som ikke vidste, hvor ringe General L'Allemands Styrke var, indlod sig i Forhandlinger og sluttede Overenskomst med Generalen om, at Danskerne rømmede Byen mod, at Svenskerne blev staaende i 12 Timer uden at forfølge. Den 6. December var hele den danske Division samlet under Prinsen af Hessen i Segeberg, hvorfra den skulde søge Nord for



PRINS FREDERIK AF HESSEN (1771—1845)

En særdeles dygtig, loyal og tiltalende Fører. General og Statholder i Hertugdømmerne. Chef for Hjelpeetropperne i 1813 og 1816-18 i Tyskland og Frankrig. Ypperlig Administrator, som desværre fik for ringe Indflydelse i de kritiske Aar. Litografi fra 1832. Maleri af Riebe. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Ejderen og tage Stilling støttet til den stærke Fæstning Rendsborg. Det siger en Del om Vanskelighederne ved at skaffe Udrustning og Mundering, at et Regiment, som sendtes til Divisionens Forstærkning i denne Vintermaaned, mødte i tynde, hvide Sommerbenklæder.

Paa Tilbagetoget mod Rendsborg kom det til en heftig Kamp ved Bornhøved, hvor Danmarks Stormagtsdrømme seks Sekler tidligere var blevet knust. En svensk-tysk Rytterstyrke paa 18 Eskadroner overfaldt vor Arrièregarde. Vort Rytteri befandt sig i Marchekolonne paa en Vej, som mellem høje Diger og brede Grøfter fører ind i Bornhøved. Styrkerne masedes sammen og væltede i en kompakt Masse gennem Byen. Først ude af denne kunde de bruge deres Vaaben. Samtidig angreb den øvrige fjendtlige Styrke vort Fodfolk, som stod i en Optagestilling uden for Byen med en Bataillon i Karré og en anden i Kolonne samt to Kanoner. Bataillon i Karré blev redet over Ende og sprængt; men den, der var opmarcheret i Kolonne, holdt, optog de sprængte Enheder fra den splittede Bataillon og tilføjede, hjulpet af Kanonilden, de angribende Ryttere betydelige Tab, navnlig af Heste. Det farlige Angreb af en overlegen Styrke blev tappert afslaaet, og Tilbagetoget fortsattes til Kiel, hvor man forgæves søgte at opnaa nogle Dages Vaabenstilstand.

Det tyske Korps under General Wallmoden var den 9. December om Formiddagen marcheret forbi den danske Styrke, havde passeret Ejderkanalen ved Kluvensiek Bro og søgte mod Nord for at spærre Vejene til Rendsborg og Eckernförde. Om Eftermiddagen brød Prins Frederik af Hessen op fra Kiel og marcherede i tre Kolonner mod Overgangsstederne ved Landwehrbroen, Lebensau og Knoop. Om Natten bivuakeredes mellem Gettorf og Lindau. Næste Morgen tidlig fortsattes Marchen Vest paa mod Rendsborg.

Nordøst for Sehested, ved Landsbyen Holtensee, stødte vort Korps paa to tyske Batailloner, som hurtigt kastedes mod Vest og forfulgtes. Hovedstyrken gik mod Sehested for at kaste, eller bryde igennem, de fjendtlige Regimenter dør. Prins Frederik havde



OVERSIGTSKORT TIL BEGIVENHEDERNE OM SEHESTED 1813

Tegnet paa Grundlag af Generalstabskort i •Krigen 1804. De vigtigste Navne er understreget. — Fot. Folker.

handlet saa hurtigt og energisk, at han ramte General Wallmodens Tropper, inden de endnu var sammendraget. Vore Soldater fejede Modstanden til Side og tog Sehested i et rask Stormangreb, hvorpaa de afviste gentagne fjendtlige Modstød. Efter at Wallmoden havde faaet Forstærkninger, angreb han under Forsøg paa at omfatte de danske Enheder; men han blev paany kastet tilbage med store Tab. Da vort Rytteri i Forbindelse med tililende Fodfolk dristigt udnyttede Tummelen, efter at Fjenden var slaaet tilbage, endte Kampen med de tyske Troppers Flugt i betydelig Uorden og under energisk Forfølgelse af vore Tropper. Hele vort Tros paa omved 400 Køretøjer blev uskadet ført gennem Sehested mod Rendsborg. To Brigader fulgte straks efter, mens den tredie, under General L'Allemand, blev Natten over paa Valpladsen og næste Morgen marcherede til Rendsborg. Fjendens Tab var 2000 Mand, hvoraf 630 Fanger. Vore Tab var 550 Mand, faldne eller saarede. Kampen blev et af disse Krigsaars faa og derfor dobbelt lysende Hædersminder. Vor Hærs Aand, dens Mod og Mandstugt havde paany staaet sin Prøve, og Prins Frederik af Hessen havde vist sig som en fortrinlig Fører.

I Rendsborg meldte Jydske Dragonregiment sig tilbage fra Tjenesten i Davouts Korps ved Hamburg. Regimentet var med overlegen Dygtighed marcheret tværs igennem Omraadet, som den fjendtlige Hær holdt besat, uden at blive standset eller indviklet i Kamp med overlegne Styrker.

Under Tjenesten ved Davouts Korps udviste det den største Tapperhed. Sammen med et fransk Jægerregiment havde det den 6. December kæmpet glimrende og sejrrikt mod en Kosakstyrke ved Rahlstedt Sydøst for Hamburg. Kosakkerne blev skarpt forfulgt. Ved Syck, der ligger paa Hovedvejen Hamburg-Lübeck, blev der givet Ordre til at indstille Forfølgelsen. Ordren naaede ikke frem til Jydske Dragonregiment, som alene fortsatte i Hælene paa Fjenden, mens Jægerne standsede. Et preussisk Husarregiment, som havde set, at vore Dragoner blev skilt fra Fransk-mændene, prøvede at afskære dem Tilbagevejen; men det tapre, danske Regiment huggede sig Vej gennem Husarernes friske og stærkere Masse. Byttet og Fangerne gik ganske vist tabt, men de jydske Dragoner hævdede vor Hærs Ære glansfuldt. Regimentschefen, Oberst Bonnichsen, faldt, hans Næstkommanderende, Oberstløjtnant Engelsted, blev saaret. De øvrige Tab løb op til 52 Mand. Det var en Fægtning efter vort Rytteris bedste Traditioner.

Havde Frederik VI været en energisk og dristig Chef for sin tapre Hær, kunde Krigen være gaaet anderledes og bedre; men han var ogsaa paa det Omraade den brave, velmenende Middelmand, som kun evnede Administrationens Bagateller og Pusleriet med Uniformseffekter. Han kunde lede en Øvelse, der forud var planlagt i alle Detailler, men han havde hverken det fornødne Mod eller den overlegne Begavelse, som er en Førers vigtigste Egenskaber. Det er karakteristisk for ham, at han i en Skrivelse til Prins Frederik af Hessen bemærker: »Den Hær, jeg staar i Spidsen for, besidder hverken Generaler eller Officerer, der kender til Krigen; den har heller ikke de nylig i Frankrig opfundne Kogekedler«. Det var ikke Hæren, men Spidsen, som var for ringe til Opgaven. Det var Kongens urimelige Tilbageholden gennem syv Krigsaar af næsten alle de kostbare Tropper, som bar Danmarks Skæbne, der gjorde, at for mange Officerer og Generaler forblev ukendte med Krigen. Det var den nøjeregnende, kongelige *petit-maitres* Interesse for Kogekedler og Huefjer i Landets Skæbnestunder, som foraarsagede og fremskyndede Ulykkerne. Det var ikke mindst Kongens letvakte Modløshed, som baade politisk og



OBERSTLØJTNANT ENGELSTED, CHEF FOR JYDSKE LETTE DRAGONER I KAMP MED TO
KOSAKKER DEN 6. DECEMBER 1813

Den afbildede Kamp, Litografi paa det kgl. Bibliotek efter Tegning af de la Belle, fandt Sted mellem Syck og Rahlstedt. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

militært lammede Handlekraften. Det gælder for alle Soldater, men først og fremmest for Chefer, hvad Luther hævdede, at hverken Lidelser, Trængsel eller Død kan besejres af Modløshed; men kun derved, at man dristigt kæmper mod Ulykken og Døden. »Thi Talemaaden er sand, at den, der frygter for Helvede, farer lukt derind. Frygt har aldrig udrettet noget godt«.

Efter et tappert Forsvar mod Overmagt af svenske, tyske og britiske Styrker maatte Fæstningerne Frederiksort i Sydslesvig og Glückstadt i Holsten overgive sig sidst i December 1813 og først i Januar 1814. Den eneste Hjælp, Kommandanten i Frederiksort, efter indtrængende Anmodninger til Kongen og Generalitetet, fik fra vor ubeskæftigede Hær var en Ekspert i at fornagle Kanoner. Frederik VI trak Hæren længere og længere bort fra Begivenhedernes Brændpunkter, jo mere dens Nærværelse var nødvendig. Med fuld Ret skrev Prins Frederik af Hessen til Kongen: »Gud forlade den det, der har raadet Deres Majestæt til



NAPOLEON OG DRONNINGEN AF PREUSSEN

Efter Maleri af Gosse. Preussen blev dybt ydmyget af Napoleon. Dets skønne Dronning var blandt hans farligste Modstandere. Hun støttede ivrigt Frihedskampenes Mænd. — Fot. Folket.

at gaa bag Lillebelt. Han har opofret sit Fødeland, Arméens Ære og Deres Majestæts Sikkerhed».

Spillet var tabt, og den 14. Januar 1814 sluttedes Freden i Kiel med England og Sverige. England tilbagegav os de under Krigen beslaglagte Kolonier, men beholdt Fæstningsøen Helgoland. Til Sverige maatte vi afstaa hele Norge, medens det til Gengæld afstod svensk Pommern og Rygen til os. Disse Omraader bortbyttedes Aaret efter til Preussen for Lauenburg, som det havde annekteret 1814.

Man vil forgæves lede efter Antydning af noget Nationalitetsprincip i Fredsbetingelserne. Endvidere blev Danmark forpligtet til at deltage aktivt i Koalitionen mod Napoleon med et »Auxiliærkorps« paa 10.000 Mand, som skulde undergives svensk Kommando. Til Korpsets Udrustning og Underhold lovede Sverige og England finacial Støtte. Kielerfreden karakteriserer Dr. phil. Vilh. la Cour udmærket saaledes:

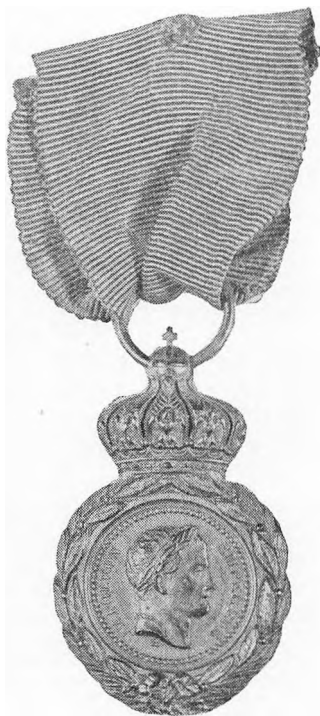
»Den sluttedes uden Ære — men ogsaa uden Æreløshed. Og den satte et overordentlig dybt Skel i vort Folks Udvikling. Som i 1658-60 var et Danmark gaaet i Graven og et nyt skulde se at finde sin Form — rejse sig, gro, vinde Selvtillid og Selvrespekt tilbage, maaske gennem haarde Brydninger, Kampe og Ofre, men vundgaaeligt, fordi Livets Kilder ellers vilde tørres ud og Nationen gaa til Grunde. Andre

Vilkaar havde vi ikke. Til dette Punkt havde Malstrømmen ført os.»

Den 17. Januar 1814 udstedtes vor Krigserklæring til Frankrig; men samtidig opløstes og hjemsendtes, karakteristisk for Frederik VI's Dispositioner i disse Ulykkens Aar, Hovedparten af Hæren ved kongelig Parolbefaling af 18. Januar: »Da vi nu have Fred, gaa alle Forstærkningsbatalionerne til deres Kompagni-Depotdistrikter, hvor de aflevere Lædertøj og Munderinger rengjorte til deres Kompagnichefer, hvorefter de hjemsendes«. Det var en mærkelig Følge af at erklære en Stormagt Krig, især da der stod en slagkraftig, fransk Hær paa 30.000 Mand ved Hamburg, klos op ad vor Grænse. Men Danmark var saa forarmet, at dette i nogen Grad forklarer og undskylder Beslutningen. Staten kunde først i Løbet af 1818-19 betale Soldaterne det halve Aars Lønning, de havde tilgode ved Hjemsendelsen i 1814.

Der var naturligvis ingen Lyst til under svensk Kommando at føre en paatvunget Krig mod Danmarks hidtidige Forbunds-fælle. Det trak i Langdrag med at faa Hjælpekorpsset gjort marchklar. Først i Marts Maaned gik det, under Kommando af General Kardorff, mod Syd over Elben. »Hjælpen gaves saa trentvent som muligt, og langsomt sneglede de danske Tropper sig efter den øvrige Del af Nordhæren«.

Hjælpekorpsset naaede med en Brigade til Rhinen ved Düsseldorf og med en anden Brigade til Münster, da Frankrig sluttede Fred, og Napoleon abdicerede. Folkerejsningen i Norge som Protest mod at blive afstaaet til Sverige støttedes i det skjulte fra dansk Side. Da dette maaske kunde føre til ny Krig, kaldtes Gene-



SANKT HELENA MEDAILLEN
Slaaet for Napoleon III og af ham givet til Deltagerne i Napoleon I's Felttog 1792-1815, ogsaa til en Række danske Soldater fra vort Hjælpekorps. Paa Reversen staar over Datoen for Napoleon I's Død, 5. Maj 1821: Til hans Fæller om Hæderen hans sidste Tanke (A ses compagnons de Gloire sa dernière pensée). — Fot. Folker.



GENERAL G. L. v. d. SCHULENBURG
(1755—1828)

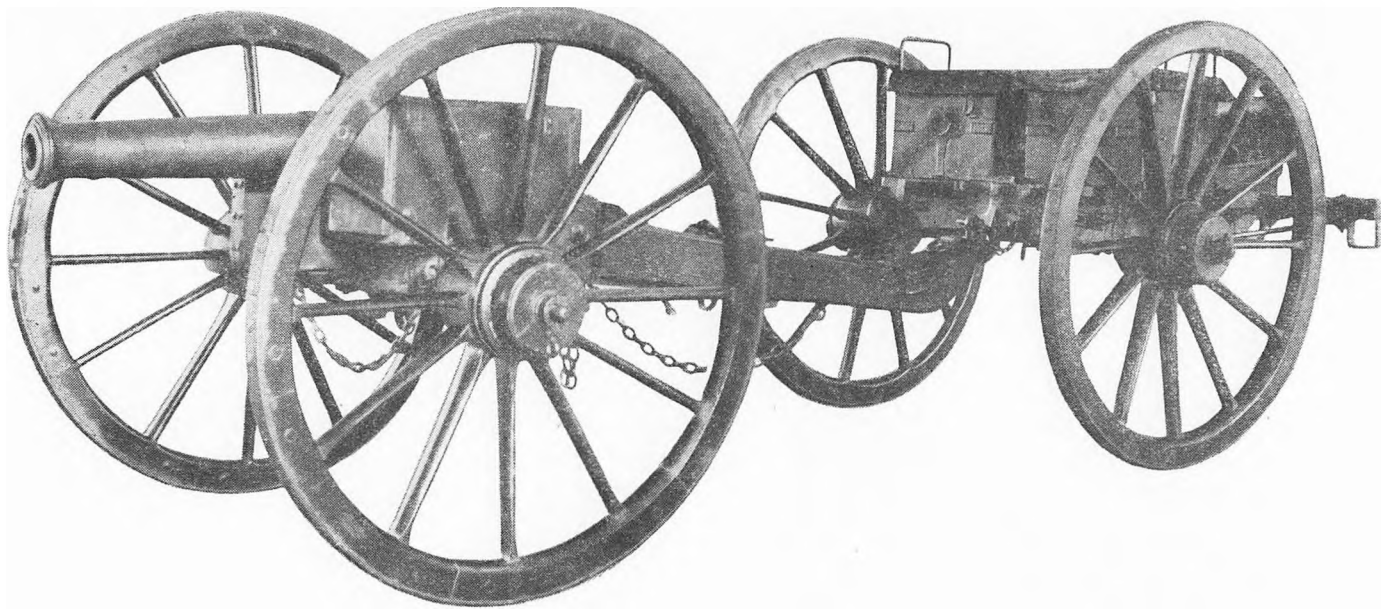
Født i Lüneburg, dansk Officer fra 1772. Gik som Major i russisk Tjeneste og kæmpede mod Tyrker og Svenskere 1788-90. Førte en Overgang den danske Division under Marechal Davout 1813 og udmærkede sig i Kampen ved Sehested. Efter Illustration i Pontoppidan: »Den kgl. Livgarde«. Fot. St. kgl. Bibliotek.

ral Kardorff hjem for hurtigst muligt at dække Holsten mod et ikke usandsynligt Angreb fra Carl Johans Side.

Rusland greb kraftigt ind til Fordel for Sverige, navnlig da de danske »hemmelige Rustninger« vakte alt andet end hemmelig Opsigt. Czaren meddelte, at der ikke blev Tale om nogen dansk-russisk Fred, før Norge var endelig forenet med Sverige. For at lægge Pres paa Frederik VI besatte en russisk Hær paa 50.000 Mand det sydlige Holsten og truede med at rykke mod Nord for at tvinge Danmark til Fjendtligheder mod Norge. Krigen blev paany overhængende; men Frederik VI bøjede sig for Truslerne, svigtede, omend med blødende

Hjerte, Nordmændene og opløste den »hemmeligt« samlede Hærs Afdelinger den 13. Juni 1814, skønt Russerne blev staaende i det besatte Holsten. Valenhed avlede atter Ydmygelse. I September undertegnedes omsider Freden mellem Danmark, England, Preussen og Spanien. Men Sverige og Rusland fortsatte med Truslerd, enog efter at den væbnede Konflikt med Norge var overstaaet. Fra September besatte Russerne hele Holsten med ialt 60.000 Mand, og først ved Aarets Udgang sluttedes dansk-russisk Fred, hvorpaa Besættelsestropperne afmarcherede.

Det var vel et Lyspunkt i Ulykken, at Norges Adskillelse fra Danmark skyldtes Vold og Pres ude fra; men det var ikke hverken ædelt eller klogt, at vor Konge bøjede sig for Trusler uden at slaa et Slag for sit Riges Helhed og Hæder. Han havde maaske



FAAPRODSET HANNOVERANSK KANON MED FORSTILLING FRA 1810

Den tidstypiske Feltkanon i Blokavet på vort Tøjhusmuseum blev erobret den 10. December 1813 ved Sehested af Fyenske Regiment lette Dragoner. — Fot. Tøjhusmuseet.

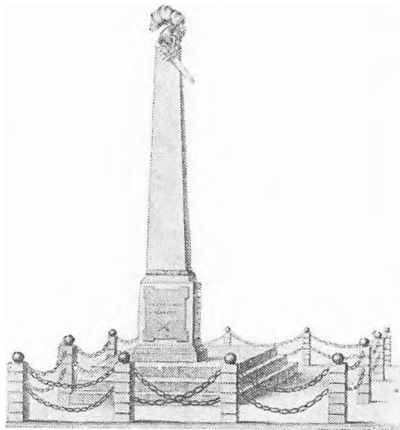
tabt, men næppe mere ved at vise Mod end det modsatte. Edvard Holm skriver rigtigt herom:

»Selv om et heldigt Udfald af Kampen i Længden havde været umuligt, kan man ikke andet end savne en Daad som Slaget 2. April eller Forsvaret for Dybbøl, og hvem tvivler om, at den Tapperhed, hvormed der blev kæmpet ved Sehested, ogsaa vilde være bleven vist i større Kampe, naar der var blevet givet Lejlighed dertil! Aanden i Hæren var vitterligt udmærket. . . . Her er noget af det i Frederik VI's politiske Færd, som det holder allerhaardst at forlige sig med.«

Ulykken skete, og Grunden dertil var først og fremmest, at vore Værn ikke blev brugt som de burde, langt fra som de ved deres smukke Holdning, deres gode Aand og Tapperhed fortjente.

Med alle Enevældens gode Sider og uvisnelige Fortjenester havde Regeringsformen den Skyggeside, at en Konge, der som Frederik VI, god og hæderlig i alle Forhold, savnede det ægte Mod og den ranke Viljes Staal, vidtskuende Dristighed og Karakterstyrke nok til at vove det yderste, i alt for høj Grad blev identificeret med sin Hær. Hans Svaghed kastede sin Slagskygge over vor Ære og Skæbne, saa det syntes, som om Nationen og dens Værn var daadløse og svage. Intet er farligere eller mere kostbart for et Folk. Thi deri har Historikeren von Treitschke Ret:

»Kun tapre Nationer ejer en sikker Eksistens, en Fremtid, en Udvikling; svage Nationer gaar til Grunde, og de fortjener det.«



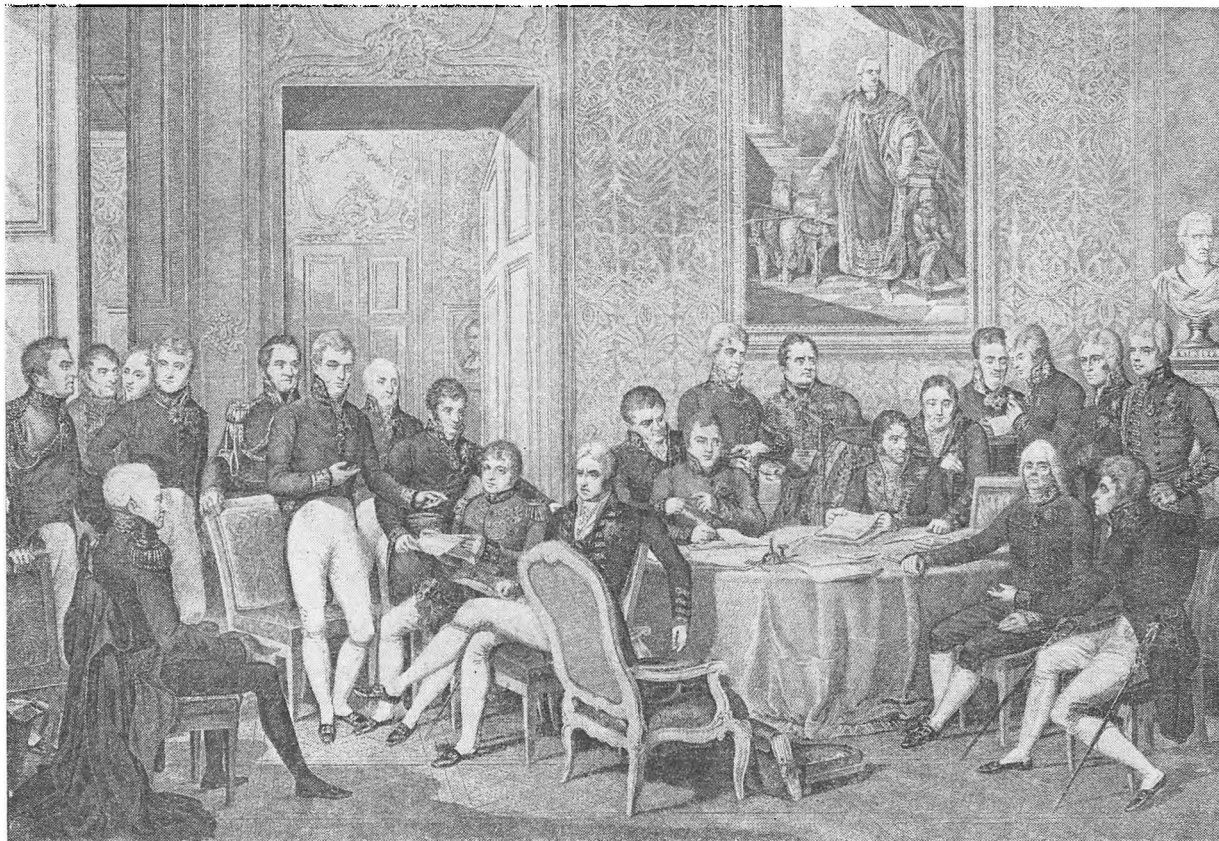
LITOGRAFI AF MONUMENT FOR KAMPEN
VED SEHESTED 1813

KAPITEL VIII

I NEDERLAGETS SKYGGE

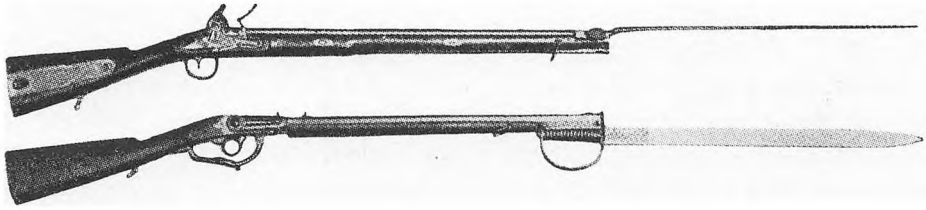
DEN 5. September 1814 rejste Frederik VI med Følge til Kongressen i Wien for at varetage Danmarks Interesser. Ganske vist var Danmark saa grundigt slaaet ud, at det ikke kunde give hverken Ønsker eller Krav Magtens Eftertryk; men Frederik VI's ærlige Interesse, hans selvfornegetende Vilje til, om nødvendigt, at bære Ydmygelser og »gaa Tiggergang til sine Overmænd« for Landets Vel i Forbindelse med hans Redelighed og agtværdige Livsførelse, der kontrasterede skarpt med Flertallets Optræden paa denne Kongres, som »dansede, men ikke kom af Stedet«, blev dog til Gavn. Kongressens Hensigt var at genskabe førnapoleonske Tilstande i Europa, dens historiske Resultat blev, at den dannede Grundlaget for et tysk Storrige, en kommende førsterangs Verdensmagt opbygget paa det forhuggede Preussen. Inden Kongressen afsluttedes var Napoleon imidlertid den 1. Marts 1815 vendt tilbage fra Elba. Kongresdeltagerne fik andet at tænke paa end Fest og Forhandling.

I den fælles Krig mod Frankrigs frygtede Kejser skulde Danmark deltage med 15.000 Mand. Fattigt som Landet var og ulystent efter Kampen mod en tidligere Forbundsfølge, tog det saa lang Tid at faa Hjælpehæren klar, at den først marcherede mod Napoleon seks Uger efter hans Nederlag ved Waterloo, da han allerede var undervejs til Sankt Helena. Prins Frederik af Hessen førte det danske Korps, der var delt i tre Brigader og en Reserve af Rytteri og let Artilleri. Det standsedes ved en Befaling fra Hertugen af Wellington, da det var naaet til Bremen, og drog hjem efter en Maanedes Venten i Kantonement. I Begyndelsen



FRA WIENERKONGRESSENS MØDER 1815

Kongressen, der skulde skabe «Fred paa varigt Grundlag», blev Skoleeksempel paa Stormagternes Kynisme over for smaa Nationalstater. Her mistede Danmark Norge til Sverige. Litograf efter Maleri af I. Isabey. Siddende midt i Billedet: Lord Castlereagh og Nesselrode. Staaende over for dem Fyrst Metternich. Længst tilvenstre Lord Wellington. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



RIFLER FRA MIDTEN AF DET 19. AARHUNDREDE

Øverst: Underofficersriffel Model 1829. Konstrueret af Oberst Wildenrath og Probérnester Kurtzhals. 8 Riffelgange, flad, udvendig Laas, Bajonet. Nederst Underofficersriffel fra 1842. Let Gevær med Perkussionslaas og Sabelbajonet. Efter Krøier og Hinge: »Den danske Underofficer» — Fot. Folker.

af Oktober hjemsendtes en Del Mandskab, Resten forlagdes spredt over Holsten med Hovedkvarter i Rendsborg.

Imidlertid dannede Koalitionsmagterne en Besættelseshær, der indtil videre skulde staa i Frankrig med dette Lands vigtigste Fæstninger besat. Hæren, som ialt talte 150.000 Mand, underlagdes Wellington. Det danske Kontingent blev bestemt til 5000 Mand i to Brigader vedblivende under Kommando af Prins Frederik af Hessen. Korpset marcherede i November fra Holsten over Bremen, Holland og Belgien til Nordfrankrig, hvor det indkvarteredes fra Januar 1816 paa Kantonnementsfod. Forholdet til dets Kvarterværter blev overmaade godt. »Befolkningen, der havde frygtet at komme til at huse raa og paatrængende Krigere, overraskedes ved at træffe høflige og veldisciplinerede Soldater, der søgte at lette deres Værter den paatvungne Byrde.« Paany havde danske Tropper vist sig velopdragne, forstaaende og taktfulde. Under den rette Chef vil vore Soldater altid være blandt de bedste. I Efteraaret 1818 hjemsendtes Korpset.

Norges Tab, Wienerkongressens Bestemmelse om, at Danmark skulde tiltræde det tyske Forbund for Holstens og Lauenburgs Vedkommende, og Ønsket om en Forstærkning af Rytteriet førte til Udarbejdelse af en ny Hærordning, der traadte i Kraft den 25. Januar 1816 og bevarede til 1842.

Udskrivingsvæsenet fik faste Rammer. Landet deltes i to Halvdele, hver under en Generalkrigskommissær; næste, lavere Instans blev Distriktet, der deltes i Lægdsforstanderier af Herreds Omfang, Lægdsforstanderiet deltes i Lægder, som omfattede et til to Sogne. Sessionskommissionerne fik fast og hensigtsmæssig Sammensætning.

Værnepligtige var kun Bønder og dermed ligestillede uden for Købstæderne.

Man bevarede »Stillingstilladelse«, hvorved en udskreven værnepligtig kunde betale en anden, tjenstdygtig Mand til at møde i sit Sted, en Ordning, der var ganske forkastelig, som misbruges og ofte skaffede Hæren ringere Mandskab end det egentlig værnepligtige. Underofficerernes Kaar og Lønninger forbedredes noget, om end ikke nok. Værnepligtens Varighed blev sat til 24 Aar, hvoraf 8 Aar i Linien. Første Uddannelse varede 2 Aar, hvortil kom to Indkaldelser hver paa 28 Dage i de følgende 2 Aar. Herefter var den værnepligtige fri for yderligere Tjeneste i Fredstid. Til Forstærkningen overførtes Linietropperne efter det 8. Værnepligtsaar. Desuden omfattede Forstærkningen: Frinumre, Mandskab, som havde stillet sig til Raadighed for den staaende Hær, smaa Folk (under 61,5, men over 60 Tommer). Det egentlige Forstærkningsmandskab fik 10 Ugers Uddannelse og indkaldtes hvert Aar til en Dags Mønstring. Reserven skulde kun i Krig og Nødsfald bruges til Forøgelse af Forstærkningsbataillonerne.

Den mobiliserede Hærs Styrke blev ansat til omkring 63.000 Mand, nemlig 50.000 Mand Fodfolk i 32 Batailloner samlet til Livgarden, 5 Jægerkorps og 13 Regimenter, 6000 Ryttere i 38 Eskadroner, 7000 Artillerister i 18 Kompagnier eller kørende Batterier samt 2 Artilleribatailloner. Artillerikorpsset omfattede de kørende Batterier, Fyrværker- og Minørkompagnier, Brokompagnier, Tøjhuskompagnier, Staldetat og Forstærkningsbatailloner. Endvidere fandtes et Raketkorps. Ingeniørerne var Befalingsmænd og Teknikere fordelt til Fæstningerne: Kastellet i København, Kronborg, Nyborg, Fredericia, Fladstrand, Rendsborg og Frederiksort. Generalstaben omfattede et halvt Hundrede Personer.

Til daglig Øvelse havde ialt 11.000 Mand; under Øvelsesugerne til fortsat Tjeneste omved 23.000. Hovedvaabenet, Infanteriet, bestod halvt af Linieafdelinger med fulde Kadrer, halvt af hjemsendte Forstærkningsafdelinger uden Befalingsmænd. Uniformerne, der i 1814 var blevet feltmæssig mørkegraa, fik ved Hærloven af 1816 paany stærke og straalende Farver med røde, hvide, gule, blaa og grønne Kjoler; lige saa spraglede, lysere Benklæder og flotte Hovedtøjer: Chakot, Casque, Czapka og Hjelm. Som sædvanlig ved danske Hærordninger lavede man om paa Afdelingernes hævdvundne Navne.

Indkvartering hos Borgerne skulde ophøre og Mandskabet underbringes i Kaserne efterhaanden, som der blev Raad til at bygge saadanne, hvor de endnu savnedes. I København indrettedes det for sin Tid udmærkede Garnisonssygehus i Rigensgade med Plads til 24 Officerer og 500 Underofficerer og menige.

Kongen var øverstbefalende: Fører, Krigsminister, Generalinspektør, Generalintendant — kort sagt højeste Instans paa alle Omraader. Som nærmeste Hjælp raadede han over en Generalstab, et Generalkommissariatskollegium, to Generalinspektører for henholdsvis Fodfolk og Rytteri, en Generalauditor, en Stabslæge og en Stabsdyrlæge.

sen af det nye Skyts-system formeret i to »12-pundige« Batterier med hver 6 12-pundige Kuglekanoner og 2 24-pundige Granatkanoner samt 16 »6-pundige«, kørende Batterier med hver 6 6-pundige Kuglekanoner og 2 12-pundige Granatkanoner. Raketkompagniet fik fra 1826 Espingolbatterier. Ingeniørkorpset blev fra 1834 forøget med Vejkorpsset.



FODFOLK OMKRING 1830

Tambourmajor, Tambourer og Kaptajn. Graa Benklæder, rød Frakke med hvidt Forstykke og Foer. Tegning af F. C. Lund 1876. Efter Vaupell: »Den Danske Hærs Historie«. — Fot. Folker.

Efterhaanden som Kongen og med ham hans betroede Stab ældedes, stivnede Uddannelsen mere og mere i Paradevæsen og Formalisme, selv de store Øvelser mistede enhver taktisk og lærerig Idé. Vaupell skriver derom:

»Aar ud og Aar ind stormedes den røde Port (Indgangen til Dyrehaven) og Vibenshus; og naar der engang imellem, til Forundring for de gamle Herrer, holdtes Øvelse paa Amager, saa glemte de, at der ikke var noget Vibenshus, som jo spillede Hovedrollen, og søgte forgæves efter det. Kongen førte altid det sejrende Parti, og det kneb undertiden for hans Modstander at bringe Tropperne i en saadan Stilling, at de maatte vige for Kongen, der aldrig havde tabt noget Slags.

Saaledes var Rammerne om Frederik VI's Hær. Dens Kaar var under Statens Fattigdom mere end beskedne, dens feltmæssige Uddannelse efterhaanden meget ringe. Kongens Styrelse af Hærens Sager prægedes af hans konservative Snæversyn, hans Uniformsglæde, Ønsket om talrige Enheder, selv om de kun fandtes paa Papiret; men ogsaa af hans redelige Karakter, hans oprigtige Interesse for alles Vel, hans varme Hjerte og hans

Godhed mod alle nødstedte. Det er typisk for Frederik VI, at han paa Dødslejet, da han selv frøs, mumlede: »Det er koldt! Vi maa tænke paa Brænde til de fattige«. Ogsaa det store Flertal af fattige Soldater blev betænkt. De menige og Underofficererne havde fri i et saadant Omfang, at de kunde tjene noget til Supplering af den usle Løn. Mandskabet havde gerne Arbejde hos Borgerne, og de Underofficerer, der ikke kunde faa Indpas paa samme Vis, tjente Ekstraskillinger ved at pudse det tjenstfri Mandskabs Uniform og Lædertøj; deres Koner vaskede for Mandskabet eller holdt Kro. Kvaliteten af disse Befalingsmænd var gennemgaaende forbavsende god, selv om en Del under en haabløs Kamp for Tilværelsen gik til Grunde. Forfremmelsesmulighederne var gode, og adskillige fik Ansættelse under Civiletaterne. Deres Børn fik en beskeden Understøttelse af Kongens Chatolkasse, og de undervistes godt i Garnisonsskolerne.

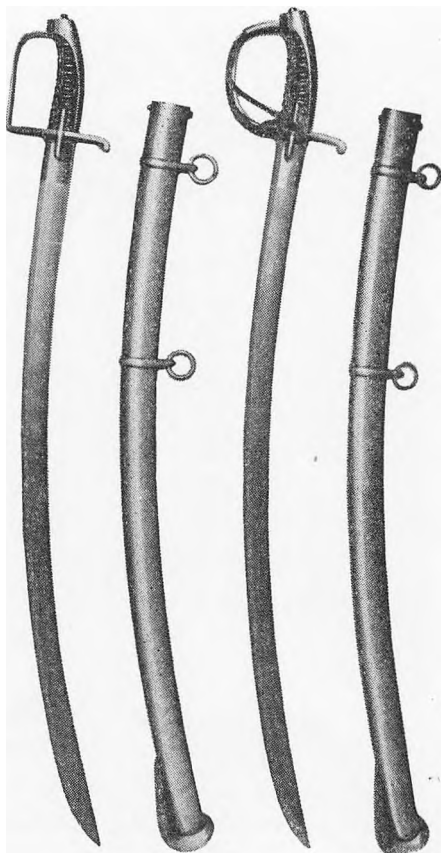
For Officererne var Avancementsforholdene meget slette, mange døde af Alderdom i Tjenesten, idet der ingen Aldersgrænser fandtes og Forfremmelserne som Regel skete inden for den enkelte Afdeling. Det hændte, at Generaler var tjenstgørende i Krigstid, skønt de i flere Aar havde været sengeliggende. Adskillige yngre Officerer søgte ud i de civile Stillinger, hvortil de havde Fortrinsret. »Kapertiden« LigeGYldighed i Pengesager havde ogsaa smittet Hæren. Armod og slette Fremtidsudsigter virkede moralsk nedbrydende paa mange, som gjorde sig ulovlige Fordele eller paadrog sig uoverkommelig Gæld. Kongen viste paa dette Omraade den største Forstaaelse og ydede gerne Hjælp. Men Systemet var uholdbart. Officererne klarede sig i alt for stor Udstrækning med kongelige »Gratialer«, fordi Lønnen aldeles ikke slog til. Vaupell anfører om dette Forhold blandt andet:

»Imellem Kongen og Hæren var der en stadig Vekselvirkning. Han holdt sig ikke for god til at sysselsætte sig med Soldaternes Skosaaler, Børnenes Opdragelse og de gifte Befalingsmænds smaa Kaar. Ansøgningerne om Forskud paa Lønning og om Eftergivelse af smaa, skyldige Beløb er utallige. Kongen overhænges med Bønner om Penge. Det gør ham ondt, at han er fattig, at han maa afslaa Anmodninger om Eftergivelse af smaa, skyldige Beløb, som Staten ikke kan undvære...

Kongen saa gerne, at hans Undergivne bad ham om Gratiale; den, der ikke gjorde det, betragtede han som en misfornøjet, og ytrede gerne sin Utilfredshed med saadan en Mand.

Kongen interesserede sig levende for Skolevæsenet. Til Soldaterbørn fandtes Garnisonsskolerne; Underofficererne, der forhen ofte var Analfabeter, fik en grundig Undervisning i elementære Fag. Til Uddannelse af Officerer fandtes Landkadetakademiet og Artillerikadetinstituttet. Opdragelsen her prægedes af streng Mandstugt, haardt Arbejde og tarvelig Forplejning. I 1830 oprettedes den militære Højskole som Hærens videnskabelige Anstalt. Nøjsomhed, Pligttroskab, Nidkærlighed i Tjenesten, Offervilje og solid Viden var Kravene til Datidens Officerer og Mandskab, og at Frederik VI's Hær med alle dens iøjnefaldende Svagheder gav vort Land en Række dygtige, tapre og udmærkede Førere er hævet over enhver Tvivl. Den fælles Armod kunde ofte blive til fælles Styrke og skabe et Sammenhold og en Korpsaand af høj Værdi. Man havde fra det foregaaende Aarhundrede arvet Forestillingen om, at velhavende Befalingsmænd ikke stod Maal med de fattige. Det udtrykkes blandt andet saaledes i et anonymt Skrift af 1771, »Tanker om Krigsstandens Forbedring«:

»Den ubemidlede Officer kan ikke spille sin ledige Tid paa kostbare Forlystelser, han legger sig derfor efter et og andet, som kan gjøre ham brugbar, ikke aleneste i Fredstider, men endogsaa i Krig; han er nødt til Tarvelighed, og derved bevares



RYTTERSABLER FRA FREDERIK VI'S HÆR
Fra venstre: Lansenersabel Model 1816 med
Fæste og Skede af Jern og Kavallerisabel Model
1818 med Messingfæste og Jernskede. — Fot.
Tøjhusmuseet.



FODFOLKSSABLER FRA FREDE-
RIK VI.s HÆR

Vaabnene, som findes paa Tøjhusmusæet, er fra venstre: Infanteriunderofficerssabel Model 1831 med Messingfæste, Skede med Messingbeslag og Lomme til Bajonet til Underofficerriffel Model 1820. Infanterisabel (Grenadérsabel) Model 1834, Læderskede med Messingbeslag. — Fot. Tøjhusmusæet.

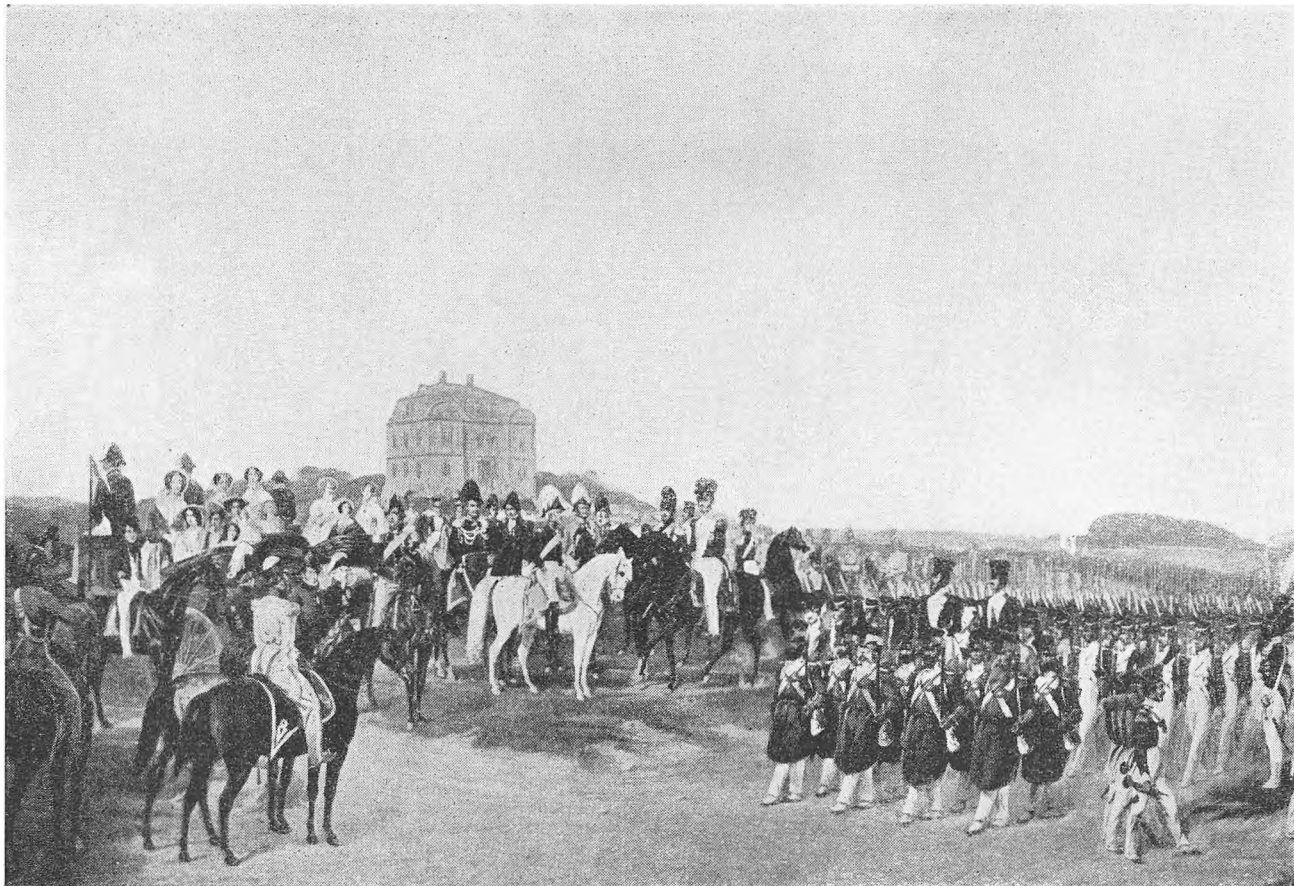
hans Sundhed og Sæder fra Fordærvelse; hans Omstændigheder bøie hans Omgængelse, hans Tænkemaade til Beqvemhed for det menneskelige Selskab.

Der er det rigtige i Betragtningen, at den Befalingsmand, som i sin ledige Tid »legger sig efter et og andet«, der ved faar sin Horisont udvidet, tilegner sig en personlig og uvurderlig Viden om Tilværelsen uden for Hæren, hvorved han øger sine Forudsætninger for at knytte og forstaa Nyttens af den livsbetingende Vekselvirkning, som bør findes mellem Folk og Værn; han opdrager sig selv til større »Beqvemhed for det menneskelige Selskab«.

Da Frederik VI døde den 3. December 1839, endte en Epoke. Han havde i sjælden Grad været identisk med sin Hær og i alle Forhold en Hædersmand. Skønt han havde handlet uklogt og snæversynet i sin Politik, skønt Landet under hans Styre nedsank i frygtelig Armod, skønt Englændernes Ran af vor Flaade og Afstaaelsen af Unionslandet Norge var Ka-

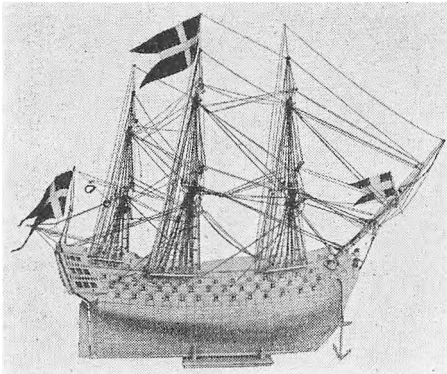
tastrofer af første Rang, havde hans jævne, borgerlige, nøjsomme og redelige Færd, hans Hjertensgodhed, hans sande Beskedenhed, hans jævne og ukunstlede, men samtidig ærefrygtindgydende Fremtræden i sjælden Grad vundet ham Hærens og Folkets Hjerte. Grundtvig gav i sit Hyldestdigt ved hans Baare paa sin bramfri og djærve Maade en rammende Karakteristik af sin Konge saaledes:

*»Kong Fredrik den Sjette henslumred i Fred
og hviler nu hos sine Fædre.
Han gjorde end ikke en Kat Fortræd;
der fødtes ej Kongesøn bedre.*



FREDERIK VI INSPICERER LANDGREVE WILHELMS REGIMENT (2. JYDSKE) VED EREMITAGEN

Efter Maleri af N. Simonsen i Kongehusets Eje. I Midten Kongen med Generalerne. Til højre i denne Gruppe paa sort, knejsende Hest Prins Fritz (senere Frederik VII). Til venstre for Gruppen paa den mørke Hest, som drejer Hovedet, Prins Christian (senere Christian VIII). I Billedets yderste venstre Del er den unge civile Rytter i hvide Benklæder paa sort Hest Prins Christian (senere Christian IX). — Fot. St. kgl. Bibliotek.



DANSKE KRIGSFANGERS GAVE
TIL FREDERIK VI

Orlogsskib udført af danske Krigsfanger i England 1807-1814 af Købten fra deres Maaltider. Findes paa Rosenborg. Skænket Frederik VI ved Fangernes Hjemkomst. — Foto Rosenborg.

*Hans Bønder ham bar
som Valdemur,
som Frode om Land med Taare klar.*

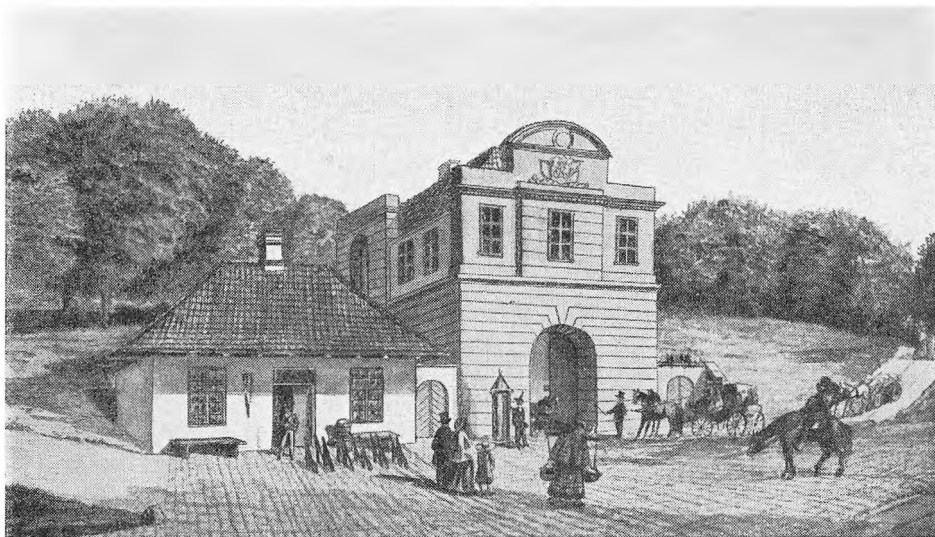
Selv om man studsede over tredje Linie og Dronning Caroline Amalie fik den ændret, siger Verset netop med en Almuevending, hvad Folket i ærlig Sorg følte ved den godhertede Konges Død. Og det er rigtigt, hvad Holger Begtrup hævder, at »det var ikke hans Tvang, men Folkets dybe Dødsighed, som gjorde Livet mat

i hans fleste Regeringsaar«. Dette gælder ikke mindst Folkets Indstilling over for Spørgsmaalet om Nødvendigheden af et stærkt Forsvar.

Man faar kun et halvt Billede af Datidens Værn ved at beskæftige sig med Tilstandene indenfor Hær og Flaade. Deres Forudsætning, selve Folket og dets Indstilling, giver Billedets anden Halvdel, og ganske faa Hovedtræk kan derfor med Udbytte tegnes.

Med Afstaaelsen af Norge var vort Land i egentlig Forstand blevet en lille Stat, Norge havde paa det Tidspunkt flere Indbyggere end Kongeriget Danmark. Fra at være et nationalt set overvejende skandinavisk Monarki var Riget blevet en dansk-tysk Stat. Omved to Femtedele af Befolkningen boede i Hertugdømmerne, og der kunde vel opstaa politisk, men først senere egentlig national Spænding mellem disse og Kongeriget.

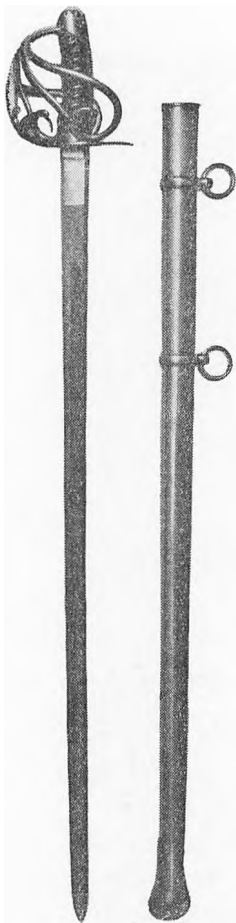
Datidens danske Kultur, dens Embedsvælde, Livsanskuelse, Religiositet og Digtning var stærkt paavirket fra Tyskland. Det er typisk, at de to Mænd, der har digtet vore skønne Nationalsange, Ewald og Oehlenschläger, begge har tyske Navne og begge fra deres Hjem har været stærkt præget af tysk Religiositet eller Slægtskultur. Oehlenschläger regnede vel Danmark for sit »Fødeland«, men Holsten for »Fædrelandet«.



FÆSTNINGEN KØBENHAVNS NØRREPORT 1839
Samtidig Akvarel. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Der fandtes naturligvis adskillige, som kunde ønske Enevælden ændret til en friere Statsform, men de var ikke af væsentlig Betydning før henad Aarhundredets Midte. Selv en Mand som N. F. S. Grundtvig, hvis Navn blev Frisindets og Frihedens Bannermærke, stod under de første Stormløb mod Enevælden afgjort paa dens Side og hævdede 1831, at »en enevældig Konge med et Landsfaderhjerter er Kilden til sand borgerlig Frihed og Lyksalighed, mens der kun er alt for mange Riger, hvis Historier aabenbarer, at en Rigsdag med en Skyggekonger er en virkelig og stor Ulykke.« Men Sagen var ogsaa den, at vor formelt ubetingede Enevælde i sin Praksis — med Professor Hartvig Frischs Ord — virkede som »en i højeste Grad social Regeringsform, oven paa hvilke de første Aartiers kapitalistiske Demokrati nærmest tager sig ud som en Tilbagevenden til økonomisk Barbari«. Dansk Enevælde var i sin Kerne virkelig human. Den vilde alle vel og ingen ilde.

Næppe nogen anden Epoke i vor Historie kan heller opvise Mage til aandelig Grøde og Glans paa næsten alle Omraader.



KYRASSER-
PALLASK
MODEL 1831

Fra Tøjhusmusæet.
Pallasken har Fæ-
ste og Skede af Jern.
Fot. Tøjhusmusæet.

Det digteriske og kulturelle Vaarbrud, som fandt Sted omkring Aarhundredskiftet litterært, religiøst og videnskabeligt, blev gennem Aartier til herlig Sommer. Med rette kunde man tale om det lille Land med de store Genier.

Men uden for Videnskabens nøgterne Grænser prægedes Aandslivet ofte af en virkelighedsfjern Uklarhed og en Trang til at fantasere Heroisme og Kraft ind i den trange eller graa Hverdag. Blandt jævne Folk digtedes den brave og alt andet end heroisk virkende Frederik VI til en vældig Kraftkarl, der paa Wienerkongressen »havde fægtet baade med Kejseren af Rusland og den tykke Bernadotte. For den ene røg der en Finger, for den anden en hel Arm«. Men saa lærte de ogsaa at holde Fingrene fra Danmark.

Paa et højere Plan mobiliseredes hele Oldtidens Helteskare og Hedningeguderne i deres Kraft og Vælde til Sindbilleder paa Danmark, som man mente, Vorherre ikke kunde undvære. Ogsaa en Flugt fra den graa og uheroiske Hverdag. Digterisk endte man i mystisk, helteberust Fleggudereri, hvor Odin og Kristus blev Brødre, som i en Strofe af Grundtvig:

»Høje Odin, Hvide Krist!

Slettet ud er eders Tvist,

begge Sønner af Alfader.»

Trods al lyrisk Heroisme og al glødende Fædrelandskærlighed var der kun ganske faa, som forstod, at Danmarks Ulykke og frygtelige Tab især skyldtes vor sædvanlige Mangel paa tilstrækkelige og rettidigt kampduelige Værn. Det samme Billede, som vi møder Gang paa Gang i vort Folks Historie, tegnes paany i grelle Farver — en personlig Tapperhed og Offervilje i den saakaldte »Farens Stund«, naar det er for silde, en samtidig Uvilje til i Tide at bære Værnepligtens Byrder. Det er en latent Anti-



LANDGREVE WILHELM AF HESSEN (1787-1867)

Christian IX.s Svigerfader, Generalguvernør i København. Gennem hans Datter, Dronning Louise, sikredes Arvefølgen. Maleri paa Rosenborg af August Schiott. — Fot. Rosenborg.

militarisme, som i Aarhundreder har gjort vort Fædreland værgeløst og kostet os saa umaadelig meget i Ære, Liv og Gods, at den engang maa besejres, hvis vi ikke nationalt skal gaa til Grunde.

Overmaade stærkt og forstemmende kom Tidens Indstilling frem paa den første Stænderforsamling i Viborg 1836, hvor den deputerede, Godsejer M. B. Nyegaard, den heltedigtende og patriotiske B. S. Ingemanns Ven og Meningsfælle, med Tilslutning af Forsamlingens Flertal advarede mod, at Danmark ødslede sine Penge bort paa unyttige Rustninger. Hans Tale er afskrækkende og mindeværdig. Den refereres af Dr. phil. Hans Jensen i Stænderforsamlingernes Historie:

»Den bestaaende Magtgruppering i Europa er, mener Nyegaard, Danmarks bedste Værn, og »desuden er det vor Tids lykkelige Særkende, at Fornuftsherredømmet har tiltvunget sig den Magt i Kabinetterne, at Krig — dette Menneskeslægten vanærende Onde — maa antages herefter at ville komme til at høre til Sjældenhederne«. Han advarer derfor mod at gøre »den fredselkende, danske Nation til en Krigerhorde«. Nyegaard ser ogsaa Sagen fra et andet Synspunkt og spørger: »Hvortil vilde desuden denne militære Kraftanstrengelse nytte os?«, og han fortsætter, i Vendinger, der har Klang af uhyggelig Aktualitet, med at advare mod Forøgelse af Militærudgifterne, »der i en Række af Aar vilde koste langt mere end Landets Okkupation af en Fjende«. Det maatte være i Folkets Aand at kræve en Restriktion saavel i Flaaden som i Arméen.

Hvad Værnepligten angaar, hævder Nyegaard Flertallets Anskuelse, naar han ønsker den begrænset til Bønderne. Deres Sønner »hører til den Tyendeklasse, hvis Arbejde er det simpleste og det strengeste«, saa de tager næppe Skade af Militærtjenesten, hvilket derimod kunde befrygtes for den kultiverede Klasses Vedkommende, som i Tjenesten vilde blive ført sammen med Mennesker af raa Sæder. Tiden var ikke inde til at skabe et Sparta.

Paa det mest levende anskueliggøres for os herigennem, hvor dybt dansk »Anti-militarisme« bundet i en dansk Tankegang. Vi ser, at man paa Frederik VI.s Tid var rede til at drage de samme Konsekvenser af 1814, som man under Christian IX skulde gøre det af 1864, var indstillet paa en ganske lignende Vurdering af europæiske Forhold og Danmarks Stilling udadtil, som den der har været udbredt i vide Kredse i de sidste Aartier før Verdenskrigen.



KONG CHRISTIAN VIII (1786-1848)

Smuk, højt begavet, elegant og veltalende. Valgtes til Konge i Norge den 17. Maj 1814, men maatte vige for Sveriges Krav knapt et halvt Aar senere. Fortrinlig Taler, Selskabsmand og Diplomat, men noget vag og let at paavirke. Hær og Flaade interesserede ham ikke væsentligt. Litografi i det kgl. Biblioteks Samlinger efter Maleri af C. Rahl. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

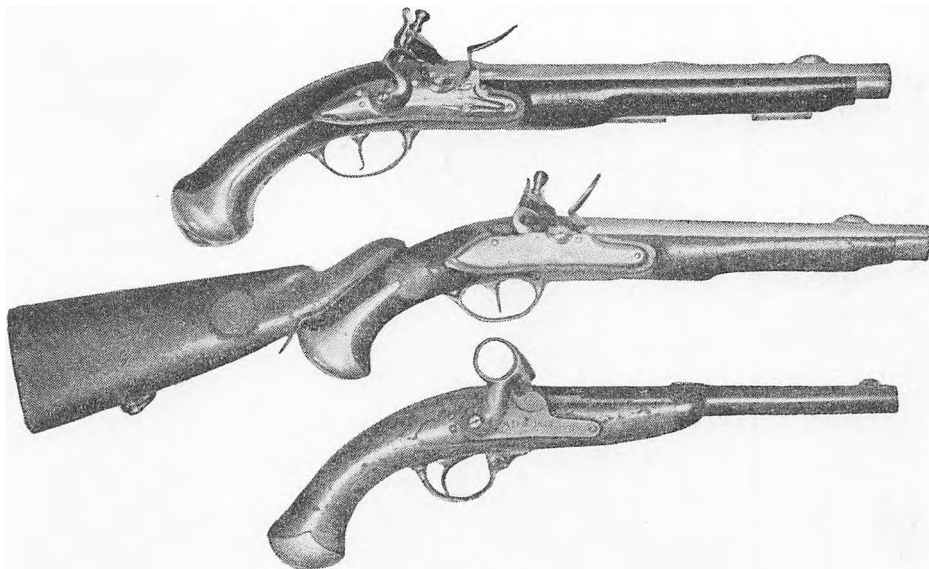


HERTUG WILHELM AF GLÜCKSBORG (1785-1831)
Kong Christian IX.s Fader. Dansk Generalmajor. Maleri paa Rosenborg
af C. A. Goos fra 1831. — Fot. Rosenborg.

Til Mangel paa Forstaaelse af Forsvarets og den almindelige Værnepligts Livsvigtighed kom Landets slette Økonomi. Da Christian VIII i 1839 besteg Tronen, indledtes en konsekvent Sparepolitik, som især tilsigtede en Sanering af Statsgælden. Kongen, som var særdeles intelligent, meget belæst, kulturelt interesseret og virkelig Verdensmand i sin elegante Fremtræden, nærede iøvrigt langt fra samme Interesse for vor Hær, som Frederik VI havde vist.

Den 5. Marts 1840 nedsattes en Kommission, som skulde udforme en ny Hærordning og nedskære Hærens Budget. Kommissionen sammentraadte 1. April og forelagde 1. Marts 1842 det afsluttede Arbejde for Kongen. Efter at der var foretaget yderligere Reduktioner af Hærens Omfang, blev Omordningen iværksat fra 1. Juli 1842. Det interessanteste ved den er, at Fodfolkets Regimentsinddeling, der havde bestaaet siden 1660, ophævedes, og at Lønningerne forhøjedes væsentligt.

Motiveringen for at ophæve Regimenterne var, at man betragtede Bataillonene som den egentlige Kampenhed og Brigaden som den næsthøjere, medens Regimentet snarest var administrativ Enhed og ikke paakrævet. Brigaderne kom til at bestaa af 4-6

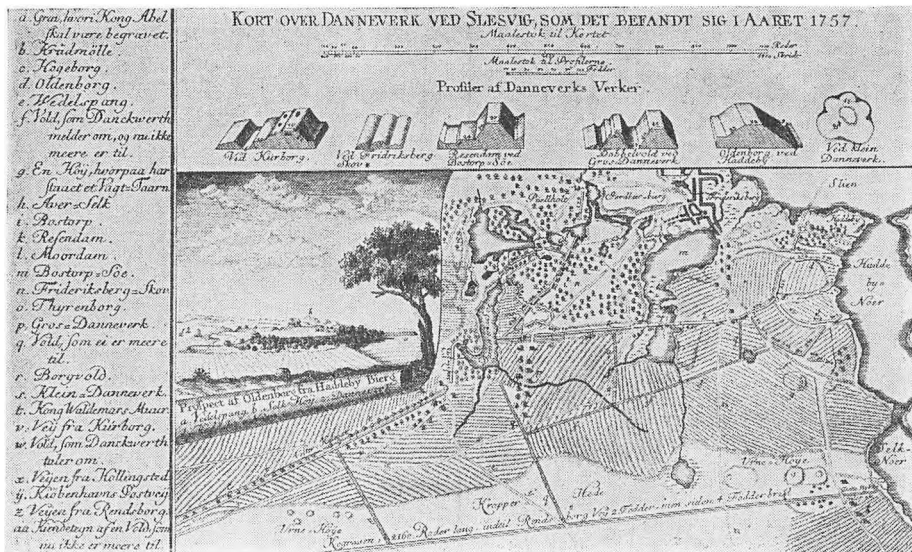


PISTOLER FRA FØRSTE HALVDEL AF DET 19. AARHUNDREDE

Fra oven: Rytterpistol Model 1772. Rytterpistol Model 1805-15 konstrueret af Rustmester C. W. Kyhl, der ligeledes har konstrueret den tilføjede Løskolbe, approberet 1815. Tapriffelpistol Model 1848 hører til Haandskydevaaben-Kommissionens System 1848. Den har, ligesom Karabin 1848 og en glat Pistol af samme Modelaar, en saakaldt Ringbane, der skulde forhindre Vaadeskud stammende fra, at Hanen hang fast i Tøjlerne. Pistolerne findes paa Tøjhuset. — Fot. Tøjhusmusæet.

Liniebatailloner. Generaler og Stabsofficerer ophørte med tillige at være Regiments- eller Kompagnichefer.

Værnepligten vedblev udelukkende at paahvile Bondebefolkningen. Den varede fra det 22. til det 45. Leveaar, hvoraf man stod 4 Aar i Linien, 4 i Reserven og 16 Aar i Forstærkningen. Første Uddannelse varede 16 Maaneder ved Fodfolket, 18 ved Rytteriet, 24 ved Ingeniørtropperne og Artilleriet, hvor Trainkonstablerne dog kun uddannedes i 13 Maaneder. Hærens Fredsstyrke blev 23.000 Mand, Krigsstyrken 30.000 af Linien med fulde Kadrer. For Reserven og Forstærkningen blev der kun truffet meget løse Bestemmelser, og der var hverken afset Udrustning, Uniformering eller fornødne Befalingsmænd dertil. Fodfolket skulde formere 12 Reserve- og 20 Forstærkningsbatailloner, Rytteriet 24 Reserveeskadroner og Artilleriet 6 Reservebatailloner. Til værnepligtige Underofficerer udtoges hvert Aar 460 dygtige menige. Disse Underofficerer skulde benyttes til Udfyldning af Rammerne i Krigstid og forefandtes ret talrigt. Derimod mis-



KOBBERSTIK FRA MIDTEN AF DET 18. AARHUNDREDE

af J. G. Friedrich. Dannevirke fulgte den gamle Grænse mellem Slesvig og Holsten og laa praktisk talt uændret hen indtil man 1864 valgte det til Forsvarsstilling. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

lykkedes det ganske at interessere den værnepligtsfri, dannede Klasse for Tjenesten som Reserveofficer. Vilkaarene var da ogsaa nærmest skræmmende: frivillig Tjeneste i et halvt Aar paa egen Bekostning, baade hvad Uniform, Udrustning, Hest etc. angik og i modsat Fald fuldkommen Frihed uden Forpligtelser.

Betydningsfuld blev Oprettelsen af Generalstabens topografiske Afdeling, der har ydet et sjældent fremragende Arbejde gennem et Aarhundrede og gjort dansk Geodæsi og Topografi til Europas ypperste.

Hæren inddeltes i 3 Generalkommandoer. 1. Generalkommando omfattede Sjælland og Smaaøerne. Den bestod af Staben, 1. og 2. Fodbrigade, 1. Rytterbrigade og Artilleribrigaden. 2. Generalkommando omfattede Nørrejylland og Fyn. Den bestod af Staben, 3. Fodbrigade og 2. Rytterbrigade. 3. Generalkommando omfattede Slesvig, Holsten og Lauenburg. Den bestod af Staben, 4. Fodbrigade, 3. Rytterbrigade, 2. Artilleriregiment (forhen holstenske Artilleribrigade), Pontonér- og Fæstningstropper. Kongen var øverstbefalende og gav sine Ordre gennem Chefen for sin

Adjutantstab, Generaladjutanten. Uniformen blev for næsten hele Hæren rød Kjole med Benklæder, som i Fårve vekslede med Vaabenarten.

Forfremmelsen skulde ske inden for hele det enkelte Vaaben, idet dog Jægerkorpserne for de lavere Grader havde en Særordning. Indtil Kaptajnsgraden skulde den normale Forfremmelse ske efter Aldersorden, derover ved Valg. I Krigstid kunde enhver Forfremmelse ske ved Valg som Belønning for særlig god Tjeneste. Bestemmelserne om saavel Officerers som Underofficerers Fortrinsret til en Række civile Embeder blev opretholdt.

Det blev denne Hærordning, som skulde staa sin Prøve under Trearskrigen 1848-50, og som nogenlunde holdt til Prøven, skønt den havde iøjnefaldende Brist og navnlig langt fra udnyttede den forhaandenværende Mængde af velegnet, tjenstduelig Ungdom. Det var for saa vidt en udpræget Klassehær, som Værnepligten vedblivende begrænsedes til Bønderne.



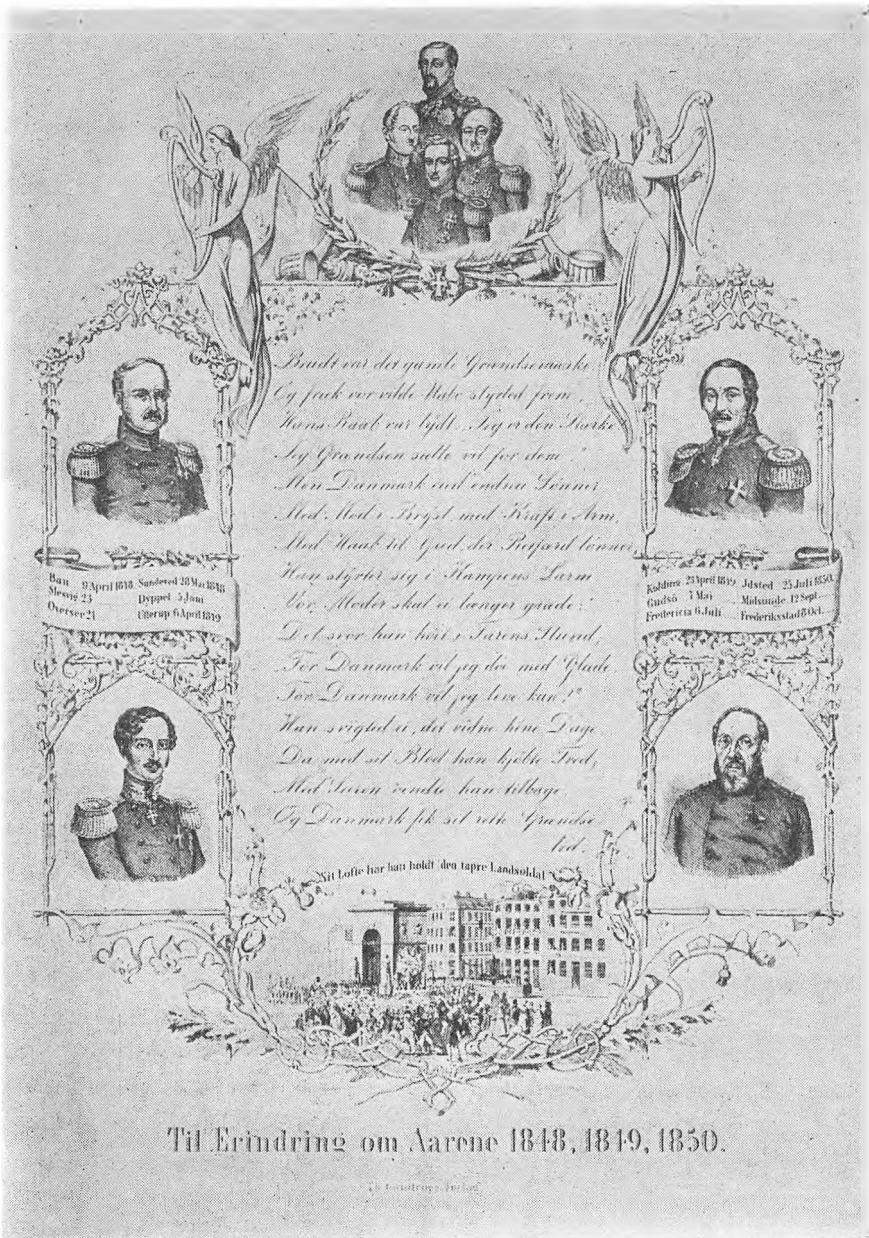
Efter Tegning af Fritz Kraul.



KONG FREDERIK VII (1808-63)

Maleri paa Frederiksborg af D. Monies 1847, som viser Kongen i hans kraftige Manddomsaldre. Frederik VII var ikke glimrende begavet eller meget vidende som Christian VIII, men en klog og fornuftigt ræsonnerende Fyrste med intuitiv Sans for Oldforsølg, letsindig og retsindig, landsfaderlig og jævn i sin Færd. Han var oprigtigt interesset i sin Hær og Flaade som i hele Nationens Kaar og Vel og besjælet af Ønsket om at tjene sit Land saa uselvsk og redeligt som muligt. Han blev elsket af det brede Folk og tog som karakteriserende Valgsprog: Folkets Kærlighed, min Styrke. — Fot. Bengtsson.

VORE SØNDERJYDSKE KRIGE



*Brødt var det gamle Grundlovsarbejde
 Og jæk var vilde Hæte stygtes frem,
 Høns Bælt var lydt, sig orden stærke
 Og Grundsen satte sig for dem.
 Men Danmark var endnu Lønner
 Med, Med's Børgst, med Børgst i Arm,
 Med Haab til Gud, der Refard lønner,
 Men stygtes sig i Slampens Larm
 For Meder skal vi længer gade:
 Det var han hvi i Søren's Mund,
 For Danmark vil jeg dø med Gude
 For Danmark vil jeg leve kun!
 Men sigtude, det vidne hvi Tage
 Da med sit Blod han lygte Fred,
 Med Søren vendte han tilbage,
 Og Danmark fik sit rette Grundlovs
 Tid.*

Han 18 April 1848, Sandved 10 Ma 1848
 Steeng 23 Duppel 4 Juni
 Oversee 21 Thorup 6 April 1849

Koldere 23 April 1849, Jæstved 25 Juli 1850
 Guden 7 Ma, Malmunde 12 Sept.
 Frederiks 6 Juli, Frederiksstad 21 Okt.

Mit Lofte har han holdt den tapre Landsoldat

Til Erindring om Aarene 1848, 1849, 1850.

24. Udgave af 1851

MINDEBLAD FOR TREÅRSKRIGEN
 Populært Litografi fra Heinemann & Co. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

KAPITEL IX

TREAAARSKRIGEN

I dette Værk er der hidtil nogenlunde omfattende gjort Rede for vor politiske Historie jævnsides med Hærens for derved at genkalde i Erindringen Forhold, som blev afgørende for vort Forsvars Skæbne. Med den første af det 19. Aarhundredes Kampe for Sønderjylland er Fremstillingen naaet til en Epoke, der for de fleste vil være velkendt. Derfor vil Værket for det sidste Aarhundredes Vedkommende fortrinsvis være begrænset til den egentlige Militærhistories Hovedtræk.

Der havde gennem Aarene været en jævnt tiltagende Uoverensstemmelse mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, ikke af national, men af politisk og dynastisk Karakter. Forbundet med Napoleon og vor Kamp mod det folkeligt vaagnende Tyskland havde skabt ikke ringe Bitterhed i de tysktalende Dele af de tre hertugelige Omraader, en Følelse, der styrkedes af den danske Stats fortvivlede Pengeforhold i Aarhundredets Begyndelse. Allerede 1815 havde man stillet Krav om en saavel holstensk som slesvigsk Stænderforsamling. Da dette afvistes for Slesvigs Vedkommende, indankede den slesvig-holstenske Deputation i 1822-23 Sagen for det tyske Forbund, som afviste den. For Preussens Vedkommende skete det med en udtrykkelig Understregning af, at Slesvig laa helt uden for det tyske Forbunds Interessessfære.

Med Julirevolutionen 1830 vakttes atter Forfatningsdebatten i Hertugdømmerne. Uwe Jens Lornsen udsendte sit Kampskrift om Sagen og fordelte det i en halv Snes Tusind Eksemplarer. Det krævede fuldstændig Adskillelse mellem Danmark og Hertugdømmerne samt en konstitutionel Forfatning for disse. Det var ikke



FREDERIK EMIL AUGUST — PRINSEN AF NØER (1800-1865)

En af Hovedmændene for det slesvig-holstenske Op-rør. Velbegavet, men overfladisk, ret upaalidelig og uduelig som Fører. Fik Forræderens Løn. Tyskerne oversaa ham, Danmark landsforviste ham. Efter Litografi paa det kgl. Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

mindst et Krav om en demokratisk Regeringsform. Lornsen blev afskediget som Embedsmand og straffet. Hans Tilhængere opgav denne Gang Ævred; men Kongen besluttede at indføre Stænderforsamlinger for hele Riget. De mødtes første Gang i Roskilde, Viborg, Slesvig og Itzehoe 1836.

Slesvig-Holstenismens Krav fremførtes paa Hertugdømmernes Stænderforsamlinger. Desuden rejste Hertugen af Augustenborg i 1837 sin Slægts Arvekrav paa Slesvig og Holsten, naar og hvis den mandlige Linie af det danske Kongehus uddøde.

Konflikten skærpedes væsentligt under Christian VIII, der tog det dristige — og fejle — Skridt at udnævne Hertugen af Augustenborgs Broder, Prins Frederik af Nør til Statholder og kommanderende General i Hertugdømmerne. Slægten Augustenborg benyttede dette til en paagaende Propaganda for egne Interesser. Fra dansk Side imødegik man Agitationen med den saakaldte »Ejderpolitik«, der ønskede at bryde Forbindelsen mellem det tyske Holsten og det urdanske Slesvig for at knytte dette Sønderjylland fast til Kongeriget. Heroverfor stod de slesvig-holstenske Fundamentalkrav: »Hertugdømmerne skulde være selvstændige, med hinanden uløseligt forbundne Stater, hvori alene Mandslinien kunde herske.« Den tredie Mulighed, som Kongen stod fast paa, var »Helstatstanken«, Bevarelsen af Rigets hidtidige Enhed med de eksisterende indbyrdes Forhold mellem dets enkelte Dele. Samtidig med at de politisk-dynastiske Konflikter skærpedes, blev det nationale Element stedse mere betydningsfuldt i begge Lejre, indvarslet af Peter Hjort Lorensens Krav 1842 om at tale Dansk i Slesvigs Stænderforsamling.



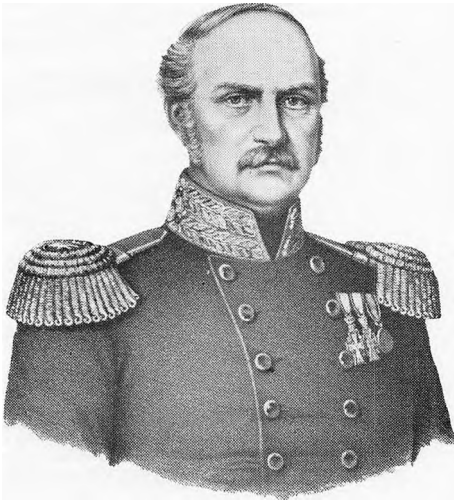
KRIGSMINISTER, OBERST A. F. TSCHERNING
(1795-1874)

Temperamentsfuld, højt begavet Politiker og Organisationsmand, impulsiv, men absolut uegennyttig. Blandede sig skadeligt i Overkommandoens Dispositioner og tabte hurtigt Troen paa Sejren. Blev i sine senere Aar, udfra samme Anskuelse som Hørup, Modstander af Rustninger. Han betragtede dem som udfordrende mod Tyskland.



KRIGSMINISTER, GENERALMAJOR C. F. HANSEN
(1788-1873)

Krigsminister saavel under Trearskrigen som i 1864. Sjældent begavet, tjenstvrig og pligtro, idealistisk og hensynsløs. Glimrende Krigsminister, som dog havde sin Forgængers Fejl at ville blande sig i selve Hærens Føring.



GENERALMAJOR OLAF RYE (1791-1849)

En af vor Hærs smukkeste Helteskikkelser, fremragende dygtig, tapper og forguudet af sit Mandskab, udmærkede sig 1848 ved Bov, Slesvig og Sundevad. Foretog 1849 det glimrende Tilbagetog gennem Jylland, sejrede og faldt den 6. Juli 1849 ved Fredericia. Drog han tilbage, var det med Hæder — stormede han fremad, var det til Sejre.

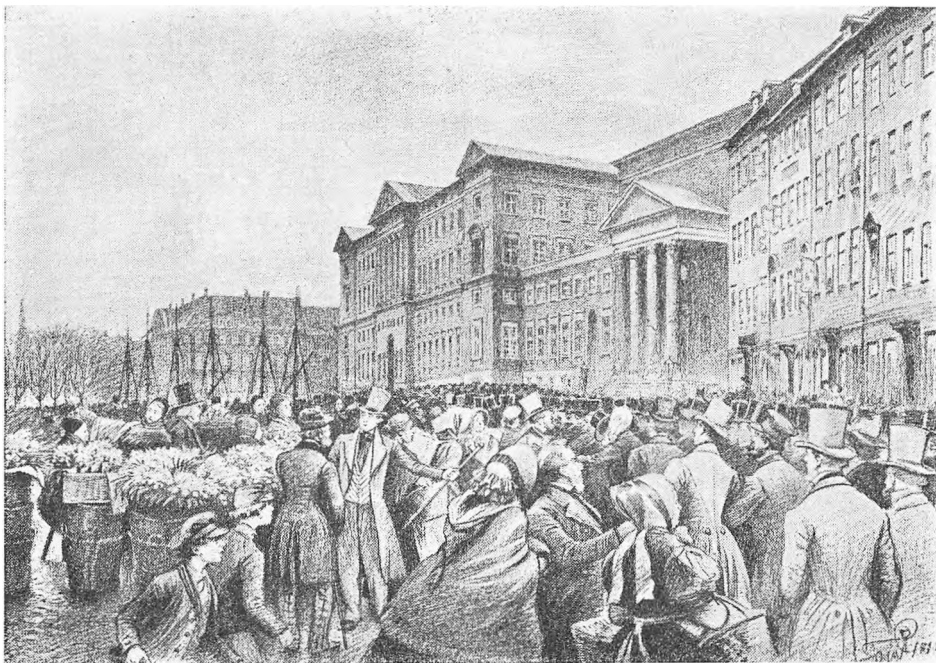


GENERALMAJOR N. C. LUNDING (1795-1871)

Fremragende Ingeniørofficer. Forstærkede 1849 paa udmærket Maade Fæstningen Fredericia og ledede 1864 den da forsømte Fæstnings Forsvar. «En af de faa, der har baade Vilje og Evne til at gennemføre, hvad de anser for Ret og Pligt», skrev man om ham.

DANSKE FØRERE FRA TREARSKRIGEN 1848-50

Efter Litografier i Det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



FOLKETOGET TIL CHRISTIANSBORG SLOT DEN 21. MARTS 1848

I de bevægede Martsdage steg Kravet om Geheimstatsrådets Oplosning og fast Holdning i det sønderjydske Spørgsmaal. Kongen meddelte Folketogets Førere, at det gamle Ministerium var opløst og hvad Slesvigs Uadskillelighed fra Danmark angaar, da har jeg alt truffet de fornødne Foranstaltninger. Tegning af Tom Petersen. Fot. St. kgl. Bibliotek.

I 1846 udsendte Christian VIII et »aabent Brev« om Arvefølgen i Hertugdømmerne. Det fastslog Helstatsprincippet uforbeholdent for Slesvigs og Lauenburgs Vedkommende og med enkelte Reservationer for Holstens. I Danmark vakte det Glæde, blandt Slesvigholstenerne Raseri. Prinsen af Nør fratraadte sin Stilling som kommanderende General, Augustenborgerne protesterede ivrigt, men der fandt et vigtigt Embedsmandsskifte Sted i dansk Favør. L. N. Scheele blev Præsident for Provinsialregeringen og Greve Carl Moltke, en loyal, holstensk Helstatsmand, overtog Ledelsen af Hertugdømmernes Kancelli. Kongen var naaet til aaben Konflikt med det slesvigholstenske Parti og gav herefter alle nationale, danske Bestræbelser i Slesvig sin Støtte.

Saa snart Frederik VII i 1848 var kommet paa Tronen, udsendte han den 28. Januar en Kundgørelse om en konstitutionel Forfat-



PROPAGANDABILLEDE FRA 1848

Harmen mod Oprørerne var meget stor og den deraf flydende Propaganda meget grov, der fremstilledes eksempelvis Natpotter med Billeder af Prinsen af Noer og Hertugen af Augustenborg paa Bunden med en saftig Tekst. Efter Træsnit af Flinch i »Brandstuen«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

ning for hele Riget med lige mange Medlemmer i Fællesrepræsentationen fra Konge- og Hertugdømmerne. Den skuffede i Danmark, fordi der var givet Hertugdømmerne en urimelig Overvægt ved, at de besatte Halvdelen af Pladserne, skønt de kun repræsenterede 800.000 Indbyggere mod Kongerigets 1.300.000. I Hertugdømmerne afviste de talrige Separatister ethvert Fællesskab. En Deputation rejste til København med Krav om Indførelse af en slesvigholstensk Forfatning og Indlemmelse af Slesvig i det tyske Forbund. Med en stærk dansk Folkestemning bag sig afvi-

ste Kongen Kravene og tilbød Slesvig vidtgaaende Selvstyre med egen Landdag samtidig med, at Landet indtil Ejderen styrkedes i »dets uopløselige Forbindelse med Danmark ved en fælles fri Forfatning.« Holsten tilsagdes ogsaa en særlig fri Forfatning »som selvstændig, tysk Forbundsstat.«

Slesvigholstenerne med Prinsen af Nør som Hovedfigur i Dramaet svarede med Oprør den 23. Marts. Hertugen af Augustenborg fik den preussiske Konge, Friedrich Wilhelm IV, hvis Autoritet trængte til Afstivning efter hans Holdningsløshed under Martsrevolutionen i Berlin, til at gøre fælles Sag med Oprørerne, hvorved han haabede at vinde billig Kriigerære. Forbundsdagen og flere tyske Regeringer fulgte ham. Danmark havde saaledes en nordtysk Blok som Fjender.

Saa vel Regeringspræsident Scheele som loyale Officerer havde ofte

advaret den danske Regering og især den hæderlige Holstener, Kancellipræsident Greve Carl Moltke mod det ulmende Oprørs Farer; men ingen vilde tro paa Advarslerne.

Da Oprøret indledtes, lykkedes det Slesvigholstenerne at fremkalde alvorlig Splittelse blandt Tropperne i Hertugdømmerne. En Del, især blandt Officererne, var overbeviste Slesvigholstenerne, en Del lod sig lokke ind i Oprørernes Rækker af falske Løfter og usand Propaganda, en Del var raadvilde og derfor daadløse. Ialt sluttede 4 Batailloner, 2 Jægerkorps, 2 Dragonregimenter, 1 Artilleriregiment og en Ingeniøraftdeling sig til Oprørerne; 11 Stabsofficerer,

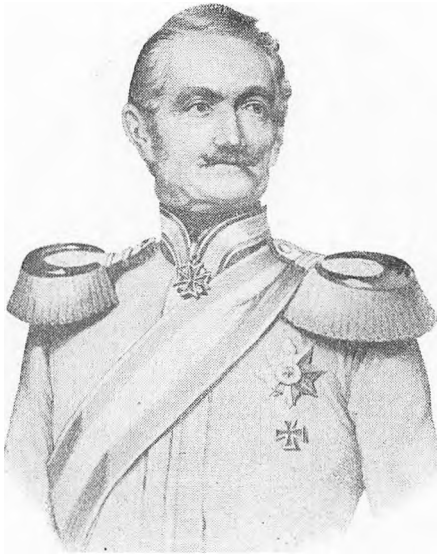
22 Kaptajner og Ritmestre og 32 Løjtnanter sveg deres Faneed.

Den forhenværende Artillerikaptajn, Politikeren A. F. Tscherning blev Krigsminister i det danske Martsministerium og gjorde, ypperlig Organisator som han var, et fortrinligt Arbejde for at bringe vor Hær i Kampberedskab. Heri støttedes han af den udmærkede Aand, som besjælede hele Folket og blandt andet fik Udtryk ved, at der meldte sig frivillige af alle Samfundsklasser til Krigstjeneste i større Tal, end man kunde udruste.

Til Hærens øverstbefalende valgtes den daværende Chef for 1. Jægerkorps, Oberst H. C. G. F. Hedemann, der samtidig udnævnt



OBERST HANS CHRISTIAN v. RÖMELING
Stabschef ved Hertugdømmernes Generalkommando. Advarede loyalt Gang paa Gang Regeringen mod den voksende Oprørsbevægelse, men blev ikke troet. Fotograf paa det kgl. Bibliotek efter Maleri. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



GENERALFELTMARSKAL,
GREVE F. H. E. WRANGEL (1784-1877)

Tapper, brutal, hensynsløs og uordholdende over for Danmark, som han trods givne Løfter brandskattede. Havde Overkommandoen paa tysk Side baade under Treaarskrigen og Krigen 1864 indtil Dybbøls Fald, der bragte ham Grevetitlen. Efter Litografi i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

tes til Generalmajor. Til Stabschef fik han den fremragende Kaptajn af Generalstaben W. H. F. A. Læssøe, en af de dygtigste og ædleste Officerer, vor Hær har ejet. Alle hilste hans Valg med Glæde; men det var saare uheldigt, at Krigsministeren, som med fuld Ret nærede ubetinget Tro til Læssøe, havde tænkt sig, at han skulde være den egentlige Fører og Hedemann en Slags Topfigur. Dertil var baade Generalen og Stabschefen for gode. Giver man en Mand Førerstillingen, maa man ogsaa yde ham fuld personlig Tillid. Ellers maa man bruge den, man stoler paa, som Chef med fuld Myndighed og fuldt Ansvar — i 1848 altsaa Læssøe.

Mobiliseringen gik hurtigt. Civilbefolkningen hjalp efter bedste Evne, blandt andet ved frivillig Kørsel af de indkaldte til Garnisonsbyerne. Mandskabet mødte godt undtagen i Fredericia, hvor 12. og 13. Bataillon, bestaaende af Slesvigere, kun modtog henholdsvis 68 og 9 Mand.

Den 28. Marts rejste General Hedemann til Kolding og oprettede sit Hovedkvarter dør. Samtidig marcherede Tropperne ud fra København, hvor Kong Frederik VII havde inspiceret dem og holdt en Tale til dem. Heri gav han dem det Løsen, der senere blev Motto for de danske Vaabenbrødre og Forsvarsbrødre: »Med Gud for Konge og Fædreland«.

Det var Tanken at formere et »nørrejydsk Armékorps« omkring Kolding og et »slesvigske venstre Flankekorps« under General F. A. Schleppegrell omkring Korsør. Det første skulde rykke mod



**GENERALMAJOR,
KRIGSMINISTER J. S. FRIBJØR (1793-1861)**

Fremragende Artillerist, Tekniker, Lærer og Videnskabsmand, Chef for den aktive Hærs Artilleri i Trearskrigen. Udmærkede sig ved Bov, Slesvig, Sundeved, Fredericia, Isted. Krigsminister 1857. Ærekær, retsindig, blandt Europas førende Ballistikere.



**GENERALMAJOR C. A. SCHEPELERN
(1794-1870)**

Elskværdig, tapper, dygtig og agtet Soldat, men noget uselvstændig. Haardt saaret ved Slesvig 1848. I 1850 forfuskedes Slaget ved Isted, fordi han for slavisk fulgte en given og forældet Ordre. Loyal, retlinet, dygtig og retsindig.



**GENERALMAJOR
J. A. P. F. WØRISHØFFER (1804-1802)**

Udmærkede sig som Kaptajn 1848 ved Bov, Slesvig og Sundeved. Stabschef hos Rye, senere hos de Meza. Spillede en betydelig Rolle ved Fredericia den 6. Juli 1849, kæmpede udmærket ved Isted 1850 og viste sig i 1864 som General at være en fremragende kæk, erfaren og omsorgsfuld Fører ved Dybbøl. Særdeles respekteret og afholdt.

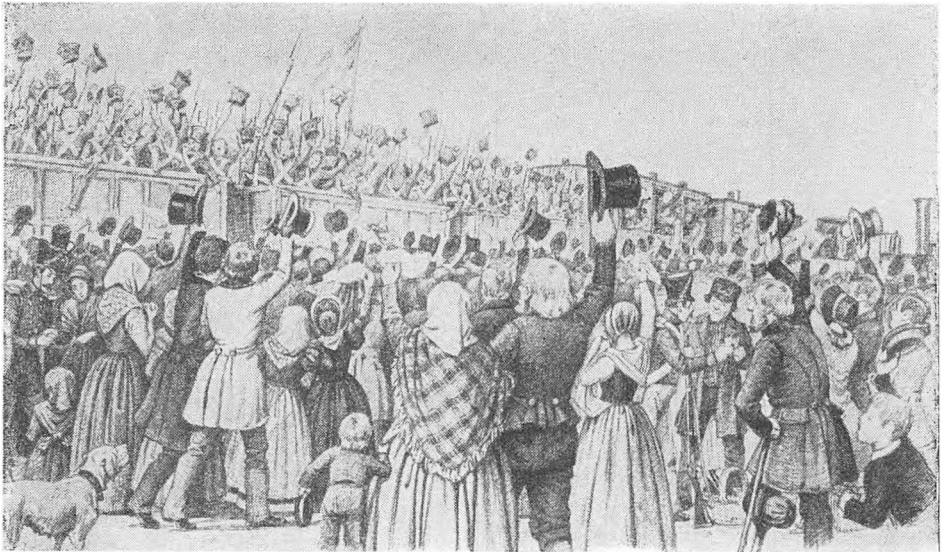


ØBERST HANS HELGESEN (1793-1858)

Norsk født, Eventyrer og glimrende Soldat, strotfuld og varmhjertet mod Venner, ubønhørlig og grusom mod Fjenders, udmærkede sig i Krigen mod Sverige 1813-1814, kæmpede ved Waterloo i preussisk Tjeneste, i det danske Auxiliærkorps 1816-18, men blev dog ganske særligt berømt for sit Forsvar af Frederiksstad 1850.

DANSKE FØRERE FRA TREARSKRIGEN 1848-50

Efter Litografier i Det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



TROPPERNES AFREJSE TIL KRIGSSKUEPLADSØN 1848

Efter Samtidigt Litografi i det kgl. Biblioteks Samlinger. I 1848 fandtes inden for vore Grænser kun Strækningen Kiel-Altona, taget i Drift 1844 og København-Roskilde taget i Drift 1847. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Syd, det andet overføres samlet til Als, gaa gennem Sundeved og forene sig med Korpset fra Kolding, hvorpaa den forenede Styrke skulde rykke mod Oprørerne. Savnet af Transportmidler hindrede imidlertid den samlede Overførsel af Korpset ved Korsør; det blev overført i flere Afdelinger, og den fælles Opmarche sinkedes. Hæren led iøvrigt under Mangel paa vigtige Hjælpeorganer, den havde intet Tros, ingen organiseret Sundhedstjeneste og ingen Enheder til Forplejningstjenesten.

Den 5. April var Størsteparten af vor Hær samlet Nord for Flensborg Fjord med Front mod Sydvest og venstre Fløj ved Ringenæs. Oprørerne var, i Haab om alene at kunne besejre Danskerne, rykket frem til Flensborg uden at afvente de tyske Styrker, de havde faaet til Raadighed.

Efter at de sidste Afdelinger fra nørrejydske Armékorps i Løbet af den 7. April var tilgaaet Styrken Nord for Flensborg Fjord, inddeltes Hæren, som talte 7200 Mand, i: Avantgarden under Oberstløjtnant Magius, 1. Infanteribrigade under Oberst Bülow, 2. Infanteribrigade under Oberst Meyer, Kavalleribrigaden under



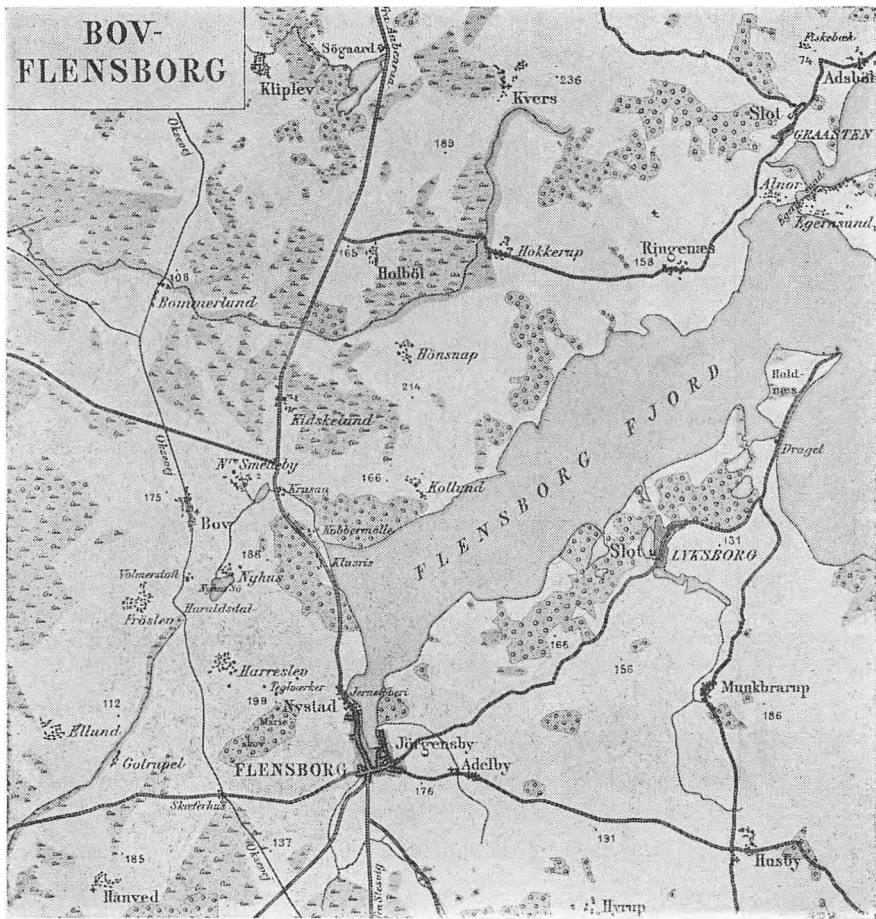
GENERAL EDUARD VON BONIN (1793-1865)
 Preussisk Infanterigeneral. Forte 1848 det preussiske Hjelpekorps. Kæmpede ved Slesvig og Dybbøl. 1849 forte han den reorganiserede slesvig-holstenske Hær og blev den 6. Juli totalt slaæet af Danskerne ved Fredericia. Efter Litografi i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Generalmajor Wedell Wedellsborg og Reserven. Den 8. April rykkede Hæren saa langt frem, at dens Forpostlinie gik over Hønsnap og Syd om Bommerlund. Hovedkvarteret oprettedes i Kliplew nær Søgaard. En Rekognosering i Dagens Løb viste, at Bov var besat af Fjenden.

Oprørshæren havde haft nemme Vilkaar for sin Mobilisering og Sammendragning, der med stor Dygtighed blev ledet af Major af Generalstaben Cæsar du Plat. Den talte 6-7000 Mand, altsaa meget nær samme Styrke som den danske Hær. Øverstbefalende var Prinsen af Nøer. Hæren var delt i 1. Brigade under Generalmajor Krohn,

2. Brigade under Hertug Carl af Glücksborg, Rytteriet under Major Fürsen-Bachmann og Feltartilleriet. Ved Ankomsten til Flensborg var en enkelt Bataillon gaaet over til Danskerne, og de lauenburgske Tropper nægtede at kæmpe mod deres retmæssige Konge.

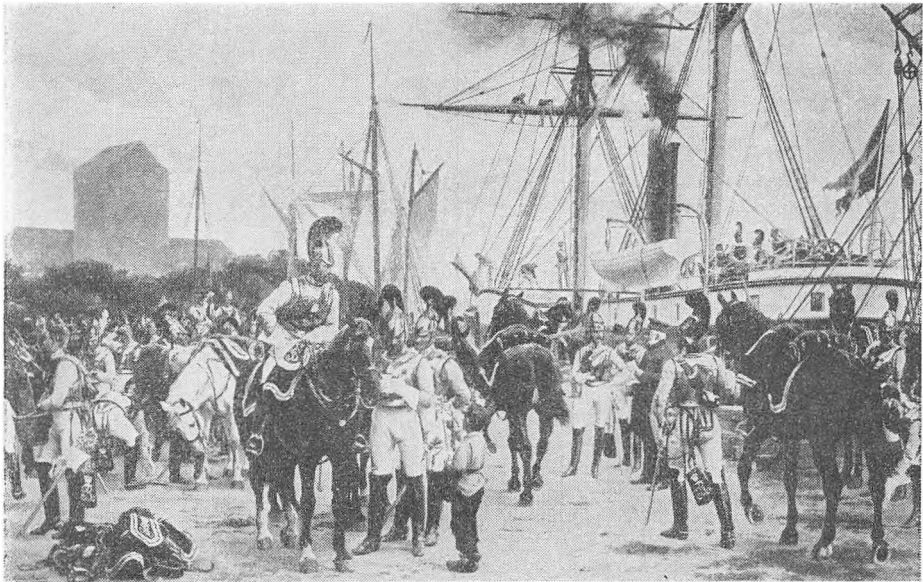
Vor Hær ønskede Kampen, før Oprørernes tyske Forstærkninger naaede frem. Den angreb derfor den 9. April — en Skæbnedato i vor Historie — og det kom til Slaget ved Bov. Dette indledtes ved, at vor Avantgarde Kl. 8,15 rykkede mod Bov By. Det kom til heftig Kamp. Oberst Schleppegrell gik mod Byen fra Øst. Batteriet Dinesen nedkæmpede med Artilleriild Oprørernes to Kanoner ved Nyhus og saavel vor 2. Infanteribrigade som Reserven rykkede frem mod Bov. Ved halv Tolvtiden gik ogsaa Resten af vor Hær frem og Hovedkampen begyndte. Bov blev hurtigt rensat for Fjender. De gik tilbage til Passet ved Nyhus, som de dog maatte forlade, da vor Avantgarde omgik deres venstre Fløj og stødte kraftigt videre mod Øst. Fremrykningen gik i Staa,



Efter Generalstabskort i N. P. Jensens »Kampen om Sønderjylland 1848«. — Fot. Folker.

fordi der i dens sydlige Flanke udvikledes en heftig Kamp om Landsbyen Harreslev. Oberst Bülow fik, tildels ved en omfattende Bevægelse, tvunget Oprørerne tilbage mod Flensborg og forfulgte dem efterhaanden med Støtte af General Schleppegrells »venstre Flankekorps«. Et Skinangreb fra Nord over Kobbermølle-Krusaa bandt de dør opstillede fjendtlige Styrker.

Hovedparten af Oprørerne, der var vejet mod Øst, satte sig fast paa Møllebakkerne Nord for Flensborg og i Byens nordre Del, hvor de forsvarede sig kraftigt. Vort Angreb koncentreredes mod



HESTGARDEN INDSKIBES I KORSØR 1848

Officeren under forreste Mast er daværende Prins Christian, den senere Kong Christian IX. Efter Maleri af Otto Bache tilhørende Hans Majestæt Kongen. — Foto von Huth.

denne By, og ved halv Tretiden var Oprørerne afgørende slaæet.

Kavalleribrigaden med 12 Kanoner og fulgt af vor 7. Bataillon rykkede mod Syd langs Oksevejen, kastede Fjenden ud af Ellund og Gotrupel og indledte en Forfølgelse, som General Hedemann sinkede ved at standse vore Ryttere, indtil 7. Bataillon kunde naa paa Højde med dem om Skæferhus ved Krydset af Oksevejen og den vestlige Hovedvej fra Flensborg. Da Bataillonnen naæde frem, var det for silde. Flaaden støttede saavel under Kampen ved Bov som senere paa udmærket og energisk Maade vor Hær overalt, hvor Lejlighed gaves.

Kampen ved Bov blev en straalende dansk Sejr. Føringen havde været god, Mandskabets Tapperhed og Optræden mønsterværdig. Oprørshæren var helt sprængt eller fanget. Prinsen af Nøer opgav at faa Hold paa den. I Flensborg hilstes vore Soldater med Begejstring, og Byen var flagsmykket. Vore Tab var forbavsende smaa i Forhold til den ydede Indsats.

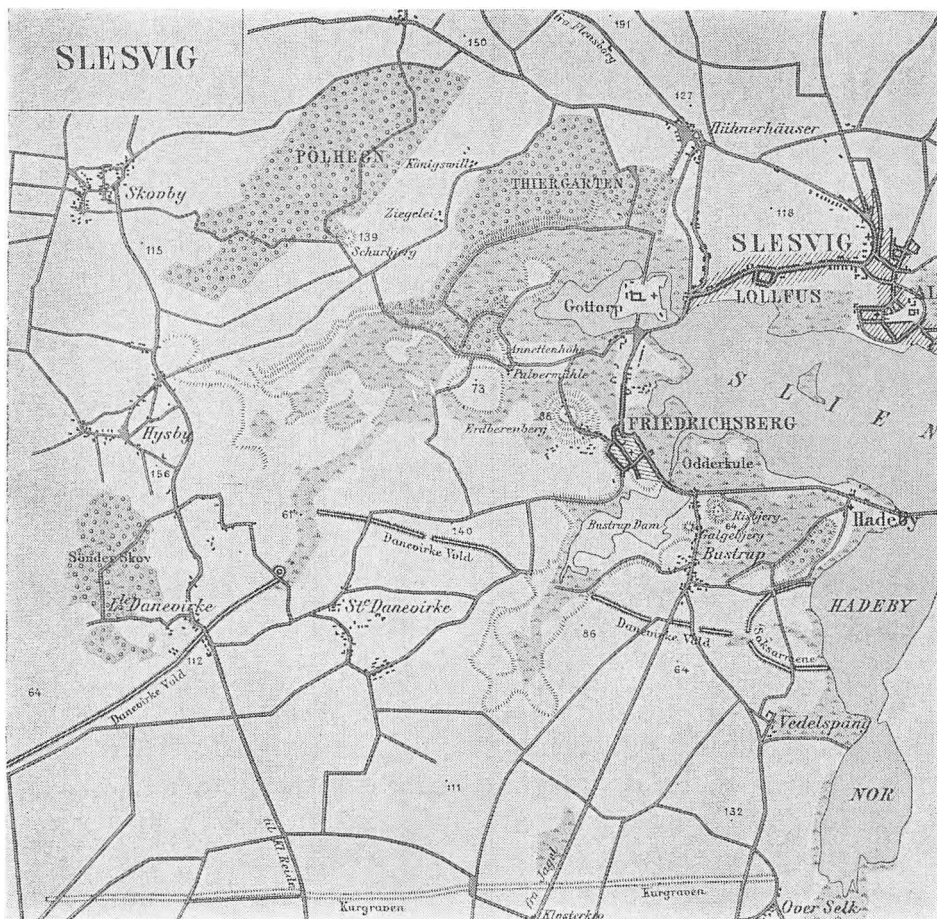
Den 10. April rykkede vor Hær mod Syd og besatte Slesvig,



FRA KAMPEN VED BOV DEN 9. APRIL 1848

Batteriet Dinesen aabner Ilden mod fjendtlige Kanoner ved Nyhus. Maleri af N. Simonsen. Tilhører Ingeniør Dinesen, Hillerød. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

idet 5. Bataillon detacheredes til Mysunde. Krigsministeriet forbød videre Fremrykning. Her tilgik nogle Forstærkninger, blandt andet Garden til Fods, saa vor Styrke ialt kom op paa omved 12.000 Mand formeret i 14 Batailloner, 16 Eskadroner, 30 Kanoner og et Batteri let, flerløbet Skyts (Espingoler). Da de tyske Tropper nu ogsaa blev vore Modstandere, var vi ikke nær halvt saa stærke som dem. Preusserne, der var samlet til Rendsborg og talte omved 14.000 Mand under Oberst Bonin, fik Generalløjtnant, Fyrst Radziwill til Chef. Kontingentet af Forbundstropper, omved 11.000 Mand, kommanderedes af den hannoveranske General Hugh Halkett. Prinsen af Nør, som ingen respekterede længer, kommanderede Oprørshæren paa omved 9000 Mand, hvoraf de 2400 var Frikorpsfolk. Til Overgeneral udnævntes General af Rytteriet F. H. E. Wrangel, en fremragende Soldat og Fører, elsket af sit Mandskab, men brutal og løftbrydende over for Danmark. Han havde ialt omved 33.000 Mand under sig. Da han den 21.



Efter Generalstabskort i N. P. Jensens »Kampen om Sønderjylland 1848«. — Fot. Folker.

April tog Kommandoen over alle tyske Tropper i Hertugdømmerne, havde han den Frimodighed at angive som Krigens Aarsag, at »Tysklands Rettigheder er blevet krænket af de Danske, og I er bestemt til at opretholde dem«. En grundigere Forvanskning af Kendsgerningerne er næppe tænkelig. Over for en saa knusende Overmagt af førsteklases, dygtigt førte Soldater kunde vi ikke klare os.

Fjendtlighederne indledtes den 18. April — en anden Skæbnedato i vor Krigshistorie — ved at Oprørerne overfaldt en af vore



KAMPEN VED FLENSBORG DEN 9. APRIL 1849

Eskadronen Sauerbrey og Batteriet Jessen angriber Oprørerne ved Møllebakkerne uden for Flensborg. Samtidig
 Præm- og Tuschtegning. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

fremskudte Rytterposter. Den 19. afvæbnede en udsendt Styrke fra vor Hær den oprørske Borgervæbning i Husum. Den 20. angreb Major Schepelern med et Detachment Eckernförde, hvor det kom til en heftig Kamp. Den 23. April, en Paaskedag, kom Hovedangrebet mod vore Tropper ved Slesvig.

Kampen begyndte Kl. 7 om Morgenen, da »Paaskeklokken ki- med mildt«, og udviklede sig paa vor Side til en sejt Tilbagegang med talrige Modstød, dygtig Udnyttelse af Terrainet og fast Føring, som især Læssøe havde Æren for. Men *alle* Førerne viste Selvstændighed, Initiativ og taktisk Duelighed. Kampens enkelte Episoder var ofte baade dramatiske og velberegne, men kaster intet særligt Lys over vor Hærs Historie ud over, at de i en Sum understreger dens Loyalitet og lysende Mod, dens Viljekraft og Dødsforagt. At vi maatte vige for den næsten tredobbelte Overmagt var paa Forhaand givet. Vor Hær skulde gaa tilbage til Flensborg og bivuakerede om Natten mellem Arnholt Sø og Langesø med Hovedkvarteret i Isted Kro.

En Fremrykning kan byde paa endog meget store Forsyningsvanskeligheder, men et Tilbagetog i Kamp og god Orden er mange

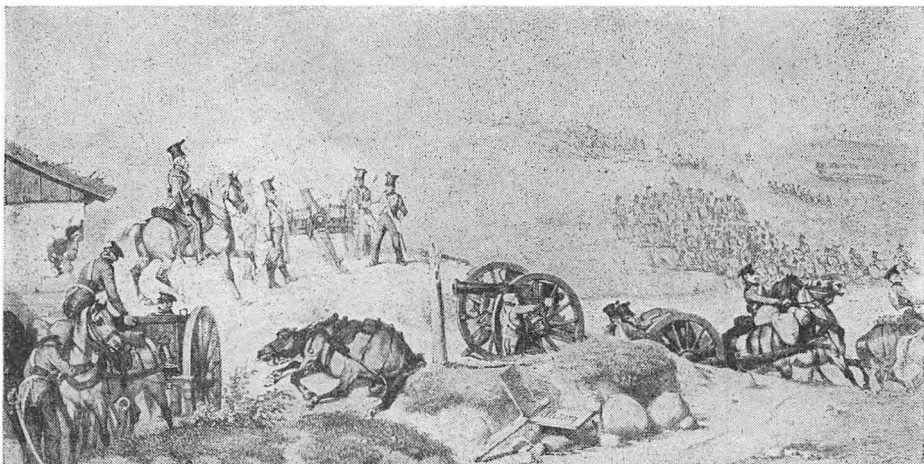


EPISODE FRA KAMPENE VED FLENSBORG DEN 9. APRIL 1848

Samtidigt Litografi, som viser Oprerernes Flugt for de danske Tropper fra Flensborgs Forstad Neustadt
Fot. St. kgl. Bibliotek.

Gange vanskeligere. Opgaven var blevet løst saa dygtigt, som det overhovedet er muligt.

Desværre brast vore modige Soldaters Orden, da de efter en smuk Fægtning mod betydelig Overmagt ved Sankelmark, den 24. April vaade, sultne, udasede og med mærkbare Tab naaede Flensborg. For hurtigst muligt at faa indkvarteret det helt udkørte Mandskab begik man den Fejl at sende det i Kvarter uden ordentlig Instruction og uden at fastsætte Alarmpladser for Afdelingerne. Mange fik kun Ordre til under Alarm at møde ved Kompagnichefens Kvarter. Nogle flygtende Dragoner, som kom jagende ind i Byen fra Syd, raabte, at Fjenden var efter dem. En Batterichef lod sig forlede til at blæse Alarm. Soldaterne tumlede uordnede ud paa Gaderne, og i et Nu blev Hovedparten grebet af Panik — denne Krigens Massepsykose, der kan faa Elitetropper til at opføre sig som skræmte Børn, og som maa rase ud, før man kan genoprette Fornuften. Kun Bülow's Brigade undgik Smitten, navn-



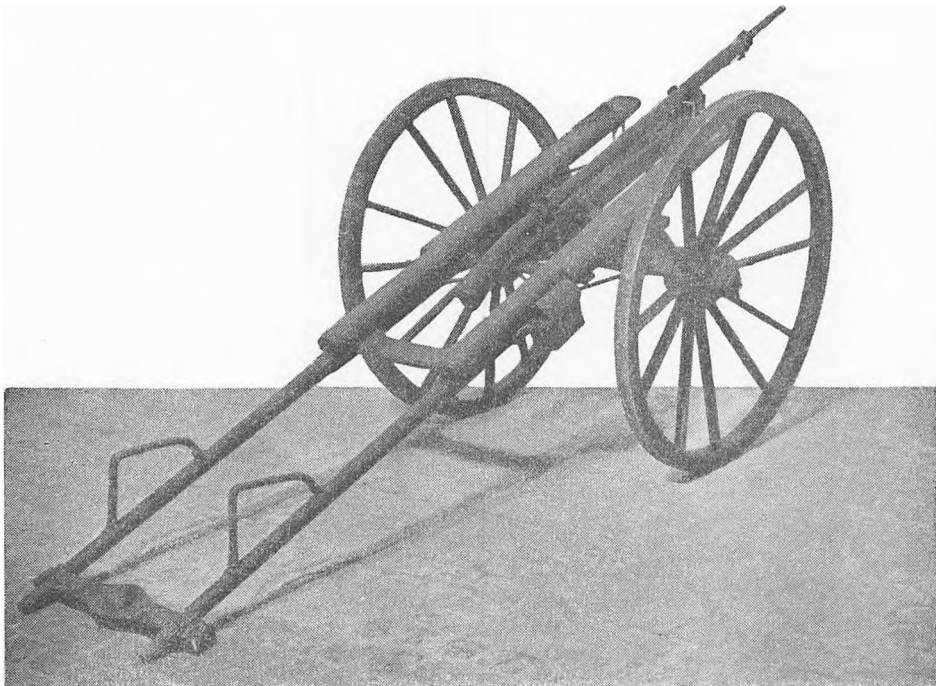
EPISODE FRA KAMPEN VED SLESVIG DEN 23. APRIL 1848

Litograf fra Kittendorf efter Maleri af N. Simonsen. Tilvenstre beskyder Løjtnant Glud Preusserne med to Kanoner ved Busdorf. Til højre vader Ryes og Bülow's Batailloner gennem Busdorfer Teich og stormer Dannevirkehøjderne. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

lig paa Grund af Overst Bülow's og Oberstløjtnant Olaf Ryes fortræffelige Mandstugt og faste Kommando. Men Ulykken var sket. Hæren maatte trække mod Nord og bringes i aandelig Balance, før den atter duede. Den gik i Bivuak omkring Bov. Læssø skrev i sin Beretning om Hændelserne: »Et Par Dage paa Als vil retablere, hvad der *ikke ved Slesvig*, men *ved Flensborg* er tabt.« Vor Hær trak sig tilbage til Als. Den tyske Forbundsdivision under General Halkett sendtes efter den med Sønderborg som østligste Grænse. Vort højre Flankekorps under General Wedell Wedellsborg trak sig over den ikke armerede Fæstning Fredericia og Aarhus tilbage til Fyn. Trods Protester fra Prinsen af Nør fulgte General Wrangel efter over Kongerigets Grænse og udstedte en Proklamation, hvori det hed:

»Jyder! Modtag mine Tropper gæstfrit. I saavel som Eders Koner og Børn vil da være lige saa sikre midt iblandt de ædle tyske Krigere, jeg har den Lykke at anføre, som imellem Eders egne Brødre.«

Det skulde ret hurtigt vise sig, hvor lidt dette Tilsagn var værd, med mindre Wrangel havde sin egen usædvanlige Opfattelse af



ENLØBET. 12-LØDIG ESPINGOL I LAVET FRA TREÅRSKRIGEN

Fra Tøjhusmusæets Samlinger. Bidrag til Løsningen af Problemet: Hurtigskydende let Skyts. I Løbet en Række Skud bag hinanden. Paatændingen sker fra Munden og Ilden forplanter sig fra Ladning til Ladning gennem en fin Aabning fyldt med langsomtbrændende Sats i Projektilerne. Virkningen kraftig, men naar Ladningen var tændt, maatte Løbet skydes tomt, før man kunde manøvrere med Piæcen. Ladningen var meget omstændelig. Fot. Tøjhusmusæet.

Forholdet mellem Brødre. Oberst N. P. Jensen skildrer Generalens Optræden saaledes:

»Trods Wrangels gode Løfter til den jydsk Befolkning pinte han den dog paa enhver optænkelig Maade. Han stillede de urimeligste Fordringer med Hensyn til sine Troppers Forplejning, og ved langt udsendte Kommandoer samlede han store Forraad og inddrev Heste. Til sidst satte han Kronen paa Værket ved den 18. Maj at udskrive en Brandskat paa 8 Millioner Kroner, hvis Inddrivning skulde begynde den 28. Maj.«

Det var Wallenstein om igen. For at imødegaa det havde vor Overkommando planlagt et Angreb mod Forbundstropperne paa Sundeved for derved at trække Wrangels Styrke mod Syd. Alt forfuskedes imidlertid af Krigsminister Tscherning, som paa den



TRELØBET, 12-LØDIG ESPINGOL I BLOKLAVET FRA TREAAARSKRIGEN

Fra Tøjhusmusæets Samlinger. Danskeren Schumacher konstruerede i det 19. Aarhundredes Begyndelse de flørløbende Espingoler, der anvendtes meget af Hær og Flaade under vore senderlydske Krige. Deres Virkning var betydelig og de vakte ved deres Fremkomst stor Interesse, men havde for mange Ulemper til at faa varig Betydning. Fot. Tøjhusmusæet.

skadeligste Maade desavouerede Overkommandoen ved, uden Kongens Billigelse, at sende Chefen for Arméintendanturen, den senere Krigsminister, Oberst C. F. Hansen til Als med saa vidtgaende Bemyndigelser, at han faktisk blev højstbefalende. Det var skændigt over for General Hedemann, og det førte til et Uvenskab mellem Oberst Hansen og Læssøe, som Obersten senere, trods al sin Dygtighed, smaaligt udnyttede til en Forfølgelse af Læssøe, hvis fremragende Evner derved blev unddraget Føringen.

Det blev da ogsaa ydre Grunde, som fik Tyskland til, trods Wrangels Protest, at trække hans Tropper bort fra Jylland. England ønskede Vaabenstilstand, Rusland støttede endnu vor Sag kraftigt over for Preussen. Men det vigtigste og glædeligste blev, at Skandinavismen, for hvilken det havde været saadan, at »Treforken er kun en Gaffel«, blev praktisk og kamprede. Den svensk-norske Konge, Oscar I foranledigede efter en Anmodning fra Frederik VII, at hans Statsraad gik ind for militær Støtte til Dan-



KONG OSCAR I AF SVERIGE (1799-1859)

En højt begavet, charmerende, meget vidende og meget human Fyrstesikkelse af stort og straalende Format, alsidig, frisindet og levende Interesseret i et skandinavisk Samvirke, der ved Midten af 1850-erne endog antog Ønsket om en virkelig Union. Forkæmper for Nationalitetsprincippet og Danmarks Ven, som 1848 sendte svenske Tropper til Fyn og 1849-50 til Nordslesvig. Mægler ved Vaabenstilstanden af 26/8 1848 i Malmø og Garant for Danmarks Integritet som Medunderskriver af Londonprotokollen af 8/5 1852. — Efter Litograf i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

mark, hvis Tyskland ikke holdt sig fra Jylland. I saa Fald vilde Kong Oscar sende et skandinavisk Korps til Fyn. Der samledes straks en Hær paa 15.000 Mand i Skaane. Saavel Sverige som Norge tog klart og aktivt Parti for Danmark og ydede os Hjælp paa mange Omraader baade ved Indsamlinger af Penge med mere og ved at sende os frivillige til Hæren.

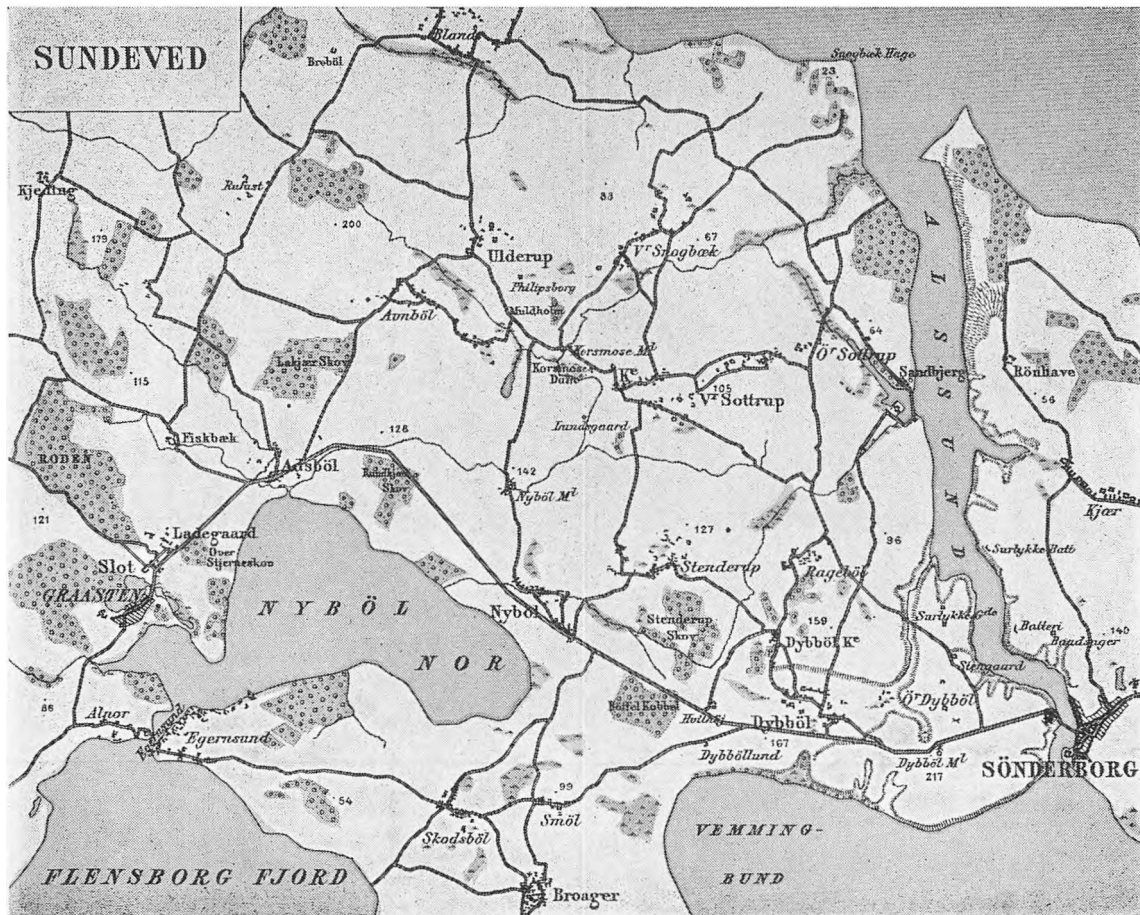
Endelig var Tvedragtens Tid forbi i Norden. Selv om Hjælpen i det lange Løb blev af tvivlsom Værdi, fordi dens mange Forbehold lammede vort Initiativ, var det dog en lykkelig Begivenhed,

at den kom. For første Gang i umindelige Tider stod Nordens Folk enige paa et Grundlag, som ikke var af selvisk eller beregnende Art. Man forstod langt om længe, hvad Gerner skrev efter den skaanske Krig: »De vare af een Slect, de var oc af een Troe.« Der var store fælles, aandelige Værdier at værne.

I Maj fandt en Række rigelig fortjente Forfremmelser Sted. Obersterne Hedemann, Hansen, Bülow og Schleppegrell blev Generalmajorer, Olaf Rye blev Oberst og Læssøe Major.

Paa Als samledes nu en Hær, som skulde føre det planlagte Angreb mod General Halketts Forbundstropper i Sundeved. Den formeredes saaledes:

General Hansens Korps med Brigaderne Bülow, Hagemann og Rye, ialt 9 Batailloner, Batteriet Jessen, et halvt Espingolbatteri og en Afdeling Herregaardskytter.



Efter Generalstabskort i N. P. Jensens •Kampen om Sønderjylland 1848. — Fot. Folker.



PROPAGANDATRYK FOR SKANDINAVISMEN
1848

Populært Litografi af N. Simonsen. Fra venstre norsk, dansk og svensk Soldat. Under Billedet var trykt: «Fostbroderskab! Ej blot i Gildesale — men og hvor Staal og Bly til Norden tales». — Fot. St. kgl. Bibliotek.

General Schleppegrells Korps paa 3 Batailloner, Batteriet Bruun, et halvt Espingolbatteri og en Afdeling Herregaardsskytter.

Reserven med Brigaden Wickede paa 6 Batailloner, en Eskadron; Batteriet Baggesen og en Ingeniøraftdeling.

Ialt 13.800 Mand med 24 Kanoner.

Over for denne Styrke stillede General Halkett otte og en halv Bataillon, tre Eskadroner og 16 Kanoner. Hans Forposter stod med stærke Feltrvagter bag sig paa Dybbølbjergs Østskraaning. Observationskompagnier var sendt til Broager og Sandbjerg. I Tilfælde af Kamp skulde Forbundstropperne samles til en forbedret Stilling ved Nybøl Mølle.

Forbundstropperne Chef var kaldt til en Konference med General Wrangel i Aabenraa den 28. Maj, da vor Hær aabnede sit

Angreb fra Als. Læssøe havde udarbejdet Angrebsplanen, der i store Træk gik ud paa, at General Hansens Korps skulde støde frem over Dybbøl Kirke og Stenderup mod Fjendens forberedte Kampstilling ved Nybøl Mølle, Schleppegrells Korps skulde gaa frem overfløende til venstre, Reservens Brigade Wickede til højre og bagud for General Hansens Korps over Ragebøl og V. Sottrup. Sendte Wrangel, som venteligt var, Forstærkninger til Forbundstropperne, vilde de antagelig blive sat ind mod Schleppegrells Folk. Skete det, skulde General Hansen prøve at omgaa Fjendens venstre Flanke og falde ham i Ryggen. Fremrykningen indledtes ved Middagstid af Brigaderne Bülow og Rye. Schleppegrells Styrke kom noget senere, idet den sinkedes ved Færgeoverførslen. Kampen begyndte ved Dybbøl Mølle, hvorfra Tyskerne kastedes ved et Stormangreb, derpaa generobrede de Møllen fra os for atter at blive drevet derfra. Et Kvarter i tre gav Fjenden Alarmsignalet

fra Dybbøl Mølle og sendte Forstærkninger frem til Fægtningslinien. Angrebet var blevet erkendt som alvorligt.

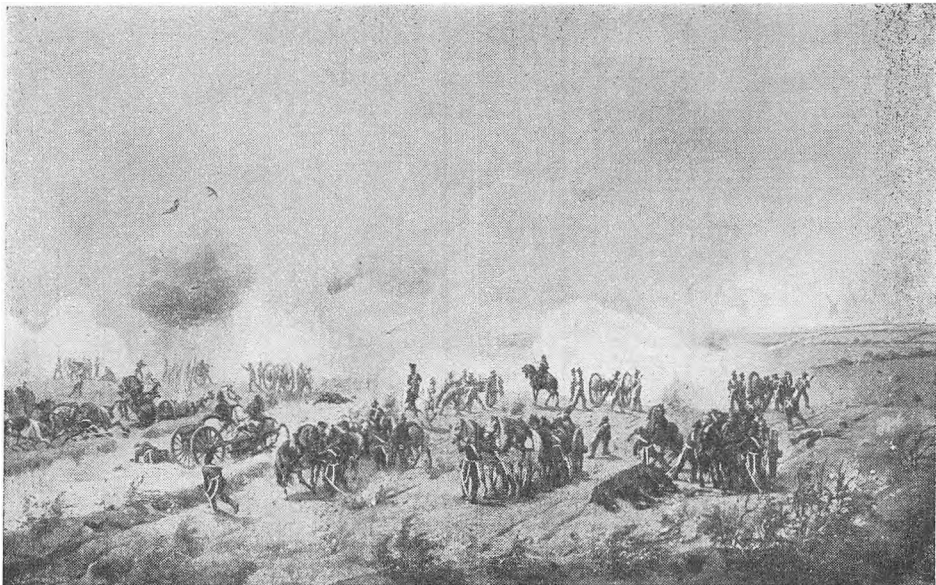
Samtidig med den tyske Forstærkning naaede vore Jægere og Herregaardsskytter Kamplinien og blev efter Schleppegrells Ordre sat ind i et Angreb mod Fjendens højre Flanke. Kaptajn E. H. Thestrup førte Styrken med en Dumdristighed og Dødsforagt, der forplantede sig til alle hans Folk, som kastede Fjenden tilbage i Uorden og forfulgte ham gennem Dybbøl By saa energisk,

at Schleppegrell Kl. 16 havde sine Folk helt fremme ved Bøffelkobbel, hvor han ventede til de øvrige Enheder naaede paa Linie med ham. Det var rask og glimrende Soldaterdaad, som kostede Angribernes Chef, Kaptajn Thestrup, Livet. Støttet af Batteriet Jessens velrettede Ild og under Paavirkning af Oberst Olaf Ryes energiske Initiativ naaede de øvrige Tropper hurtigt paa Højde med Schleppegrells. Forbundstropperne trak sig tilbage paa deres forberedte Stilling ved Nybøl Mølle, hvortil General Halkett ankom Kl. 17 for at overtage Kommandoen. I denne fortrinlige Stilling havde Forbundstropperne 6 Batailloner, 2 Eskadroner og 16 Kanoner.

Næppe var General Halkett naaet tilbage til sine Tropper, før vor Hær fortsatte Angrebet. Brigaden Bülow søgte frem over Stenderup og Syd om Nybøl, Brigaden Rye Nord om Nybøl, men begge standsedes af Forbundstroppernes voldsomme Artilleriild fra 16 Kanoner, mod hvilke vi kun var i Stand til at indsætte Batteriet Jessen med 6, der rykkede saa langt frem, at Afstanden til den meget overlegne og godt dækkede Fjende blev under en Kilometer. Der var for vore Artillerister ikke Spor Dækning eller



EN HERREGAARDSSKYTTE
Udsnit af Maleri af N. Simonsen.
Fot. St. kgl. Bibliotek.



BATTERIET JESSENS TAPRE KAMP VED NYBØL DEN 28. MAJ 1848

Udækket og paa ganske kort Afstand gennemførte Batteriet en Artilleriduel med den overmægtige Modstander saa tappert, at det vakte alles Beundring. Efter Maleri af N. Simonsen paa Frederiksborg Slot. — Fot. Bengtsson.

Skjul, hverken under Indrykning i Stillingen eller den paafølgende voldsomme Ildkamp, som varede over en Time. Den blev nøje fulgt ikke blot af højstbefalende Artilleriofficer ved Overkommandoen, de Meza, Artilleriføreren for Korpsset paa Als, Major Lütichau og Overkommandoens Stabschef, Major Læssøe, men af alle ventende Tropper. Trods alvorlige Tab fortsatte Batteriet Jessen Skydningen til dets Ammunition slap op, for dernæst at bringe Skytset ud af Fjendens voldsomme Ild, hvorom de Meza skrev, at det var »en Granat- og Kugleregns, der saavel ved sin Intensitet som uafbrudte Varighed vilde være lige saa vanskelig at beskrive som at forklare.« Kaptajn Jessen vandt største Hæder, Artilleriet havde paany hævdet sine smukke Traditioner, og Mandskabet havde vist, hvilken høj Værdi vore Soldater har rigtig ført. Endelig havde Kampen opfrisket den gamle Erfaring, at Artilleriets Ild skal være samtidig og samlet for at virke helt — som Kølleslag.

Situationen blev meget kritisk for vore Folk, da Batteriet Jes-

sen havde skudt sig læns og blev trukket tilbage. Men der kom Hjælp, idet Schleppegrell indledte sit Angreb med Kanonild fra Terrainet Nord for Nybøl By. Inden Fjenden havde imødegaaet den nye Situation, angreb vore Tropper omfattende fra Nord og Syd, og General Halkett trak sig, skarpt forfulgt, tilbage til Kvers, hvor han gik i Bivuak.

Vor Hær havde vundet en smuk Sejr. Alle havde handlet energisk, modigt og planmæssigt undtagen Chefen for 5. Bataillon, der var gaaet paa Eventyr efter Fjender paa Broagerland og efter at have forfusket den selvvalgte Op-gave havde indskibet sine Tropper og ført dem til Sønderborg. Han søgte og fik omgaaende sin Afsked.

Den 2. Juni overtog General Schleppegrell Kommandoen over Tropperne i Sundeved, hvor der foruden hans Flankekorps var efterladt Ryes Brigade samt to Linie- og en Reservebataillon, de sjællandske Herregaardsskytter og 2 Batterier. Herregaardsskytterne skulde bevogte Broagerland, den øvrige Styrke stod med forreste Linie fra Nybøl Nor til Alssund over Korsmose Mølle med Brigaden Rye og Artilleriet som Reserve i Dybbøl, hvor ogsaa General Schleppegrell havde Hovedkvarter.

Man ventede foreløbig ingen nye Fjendtligheder, og det kom derfor ganske overraskende, da Wrangel den 5. Juni angreb det Brohoved, vore Styrker holdt. Han agtede at angribe i tre Kolon-



OBERST O. F. VAUPELL (1823-1899)

Udmærkede sig som Sekonslejtant ved Bov, Slesvig og Sundeved 1848, i 1849 ved Kolding og Fredericia og 1850 ved Isted. I Krigen 1864 viste han sig ligeledes som en kæk og uforfærdet Soldat. Flittig og meget læst Militærhistoriker, glødende Forsvarsven og Forkæmper for Skytteforeningerne. Hans Vanskelighed ved at underordne sig hundrede ham i at naa saa vidt som hans udmærkede Egen-skaber iøvrigt berettede ham til. Efter Vaupell: •Kri-gen 1848-50. — Fot. Folker.



ESKADRONESTANDART FRA
TREÅRSKRIGEN

Skænket og lavet af københavnsk Damekomité til «Den frivillige Husareskadron», der modtog Estandarten den 15/4 1848, samme Dag som Eskadronen afmarcherede til Arméen. Paa Dugen staar: «For Danmarks Ære» paa Stangens Sølvplade: «Til den frivillige Husar Escadron ved Krigens Udbrud 1848», og derefter Navnene paa Damekomitéens Medlemmer. — Fot. Tøjhusmusæet.

ner saaledes, at den preussiske Gardebrigade fra Kl. 10 skulde kaste vore svage Styrker ud af Aabenraa, nedkæmpe dem og derpaa atter gaa i Kvarter. Brigaden Bonin skulde samtidig gaa frem fra Egnen om Graasten over Ulderup og Vester Sottrup, mens Avantgarden og Brigaden Marschalck af General Halketts Forbundstropper fra Graasten skulde støde frem over Adsbøl og Nybøl. Angrebsstyrkerne talte omved 12.000 Mand. Resten af Forbundstropperne og Oprørerne blev Reserve. Klokken 12 begyndte Kampen med vore Forposter, og en halv Time senere alar-

merede General Schleppegrell hele sin Styrke, som var optaget af Middagsforplejningen.

Det fjendtlige Angreb blev ført med Kraft og Dygtighed, og vore Forpoststyrker maatte under forbitret Kamp vige for det voldsomme Pres. Der blev dannet en Optagestilling af Reservens Enheder og Artilleriet med Tyngden om Dybbøl-Bøffelkobbøl, hvorfra der skulde finde en Tilbagetrækning Sted til vor egentlige Kampstilling over Dybbølhøjderne. Et planlagt Modangreb i Fjendens venstre Flanke maatte opgives, da der uventet for General Schleppegrell ogsaa myldrede Tyskere frem over Vester Sottrup. Overkommandoen i Sønderborg blev stadig holdt underrettet. Da den omved Kl. 13 forstod, at Situationen var kritisk, alarmeredes alle Enheder paa Als til Forstærkning. De første, under General Bülow, naaede til Dybbøl Mølle allerede Kl. 15.30.

I Hovedkamplinien havde man, med Erfaringerne fra den kon-



DANSKERNES ANGREB PAA DYBBØL BANKE DEN 5. JUNI 1848
Efter Maleri paa Frederiksborg Slot af J. V. Sonne. — Fot. Bengtson.



FANE FRA TREÅRSKRIGEN

Tredie Reservebataillons Fane paa Tøjhusmuseet. Efter kgl. approberet Tegning af 30/3 1848, indviet af Arveprins Frederik Ferdinand den 13/5 1848 og derpaa tilstillet Bataillonens ved den kommanderende General paa Fyn. — Fot. Tøjhusmuseet.

centrerede tyske Artilleri-ilds Virkning ved Nybøl Mølle den 28. Maj in mente, samlet Hovedparten af Skytset — ialt 20 Pièces — midt paa Dybbølbjerg og grupperet Fodfolket paa begge Sider af Stillingen. Tyskerne prøvede at flankeskyde den med Artilleri fra Nord ved Surlykke Gaarde og fra en aaben Stilling Sydøst for Dybbøl. Begge Steder blev Stillingerne haardt medtaget af den samlede Ild fra vore Kanoner, der fra Alssund støttedes af Ilden fra Kanonbaade. Det fjendtlige Fodfolks gentagne Forsøg paa at

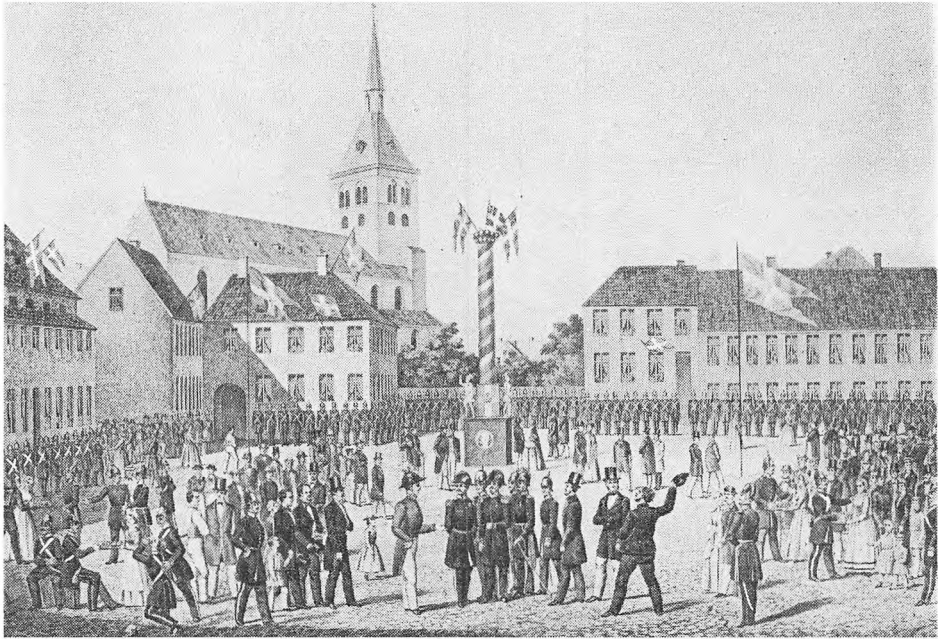
storme vore Stillinger afvistes, og Kl. 17.30 besluttede General Wrangel at trække sig tilbage til en Linie over Nybøl Mølle-Sottrup, idet han ventede, at vore Tropper skulde blive staaende. Men saa snart det fjendtlige Artilleri begyndte at prodse paa, kom det danske Modangreb Kl. 18.30. En Tysker skrev derom: »Som en blodrød Sky truende med Ødelæggelse væltede de danske Skarer ned over Banken«. Vor Hærs Vaabenfrakker var i 1848 røde.

Der blev flere Steder kæmpet forbitret, og Fjenden gjorde i Begyndelsen haard Modstand. Men vore Tropper gik paa med Dødsforagt og overraskede ved Modangrebet i en saadan Grad, at de udasede tyske Soldater efterhaanden kun tænkte paa at slippe bort. Da Mørket brød frem standsede vore Folk Forfølgelsen i en Linie over Stenderup-Ragebøl. Det blev en dansk Sejr over en overmægtig Fjende med førsteklases Soldater og fortrinlige Førere.

Denne smukke og sejrige Kamp blev den sidste, store Begivenhed i 1848. Dagen efter, den havde fundet Sted, udtalte den kommanderende General »i Udtryk, der var velfortjente og fri for enhver Overdrivelse«:



DEN GRUNDLOVGIVENDE RIGSFORSAMLINGS FØRSTE MØDE DEN 23. OKTOBER 1848.
Maleri paa Frederiksborgmuseet af Constantin Hansen. — Fot. Bengtsson.



SVENSKE TROPPER PARADERER FOR BORGERNE I ODENSE DEN 12. JULI 1848
Samtidig Litograf. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

»Soldater! Jeg takker Eder. I har kæmpet hæderligt indtil denne Dag mod vore Fjender. Ved Flensborg sprængte I Insurgenterne, ved Slesvig har Eders Mod og Udholdenhed aftvunget den overlegne Fjende Agtelse; i Sundeved har I trængt Fjenden tilbage med Kækhed, og i Gaar endelig har I kæmpet som gamle, krigsvante Soldater, og den overlegne Fjendes Forsøg paa at fordrive Eder fra Eders Stilling strandede paa Eders Fasthed. For alt dette takker jeg Eder. Men den bedste Tak venter Eder endnu; thi Fædrelandet vil ikke glemme de Brave, der har fægtet for dets Ære og Velfærd, og de Dage, paa hvilke I har kæmpet, vil blive optegnet blandt de hæderligste i dets Historie.«

Det blev først og fremmest Aarsdagen for Kampen ved Dybbøl den 5. Juni; idet man til vor Hærs Hæder og Ihukommelse netop valgte denne Dato til Grundlovens Vedtagelse og Datering. Det er værd at huske ved Grundlovsfester, hvor der ulykkeligvis alt for ofte er talt til Skade for den tro og tapre Hær, hvis Indsats ved Dybbøl vore Fædre netop ønskede fremhævet ved Dateringen af vor vigtigste Lov.

Samme Dato tilskrev Krigsministeriet Overkommandoen, at den paa Grund af *diplomatiske* Forhandlinger skulde af holde sig fra offensive Foretagender. Som Følge deraf blev de øvrige Fægtninger, som førtes med vekslende Held i 1848 kun ret ubetydelige for Helheden.

I de diplomatiske Forhandlinger spillede England en væsentlig, Rolle for saa vidt som man fra London begyndte at arbejde for en Deling af Sønderjylland. Rusland viste sig stedse mindre fordrage-

lig. Det betragtede egentlig vort Ministerium som revolutionært og nogenlunde af samme Kvalitet som Oprørerne. Den svenske Hjælp blev af negativ Værdi, fordi Sveriges Udenrigsministerium, paa Trods af den svenske Konges og den svenske Hærs Ønsker, for at opnaa en Vaabenstilstand forlangte, at »vi maatte forpligte os til ikke at benytte de Lejligheder, der viste sig, til at opnaa Fordele over Fjenden. Derimod fik denne fuldkommen Frihed til at gøre, hvad han vilde. Den Hjælp, vi fik, bestod altsaa i, *at vi end ikke maatte hjælpe os selv.*» Ydermere rejste Hjælpen Spørgsmaalet om, hvorledes en kombineret svensk-dansk Hær skulde føres. Man tænkte en Overgang paa at tage en fransk Overgeneral og, da dette forkastedes, Prins Ferdinand med en svensk Stabschef — begge Dele ret umulige Løsninger. Læssøe, som var enig med General Hansen om, at Hedemann burde af-



KONG FREDERIK VII MED STAB

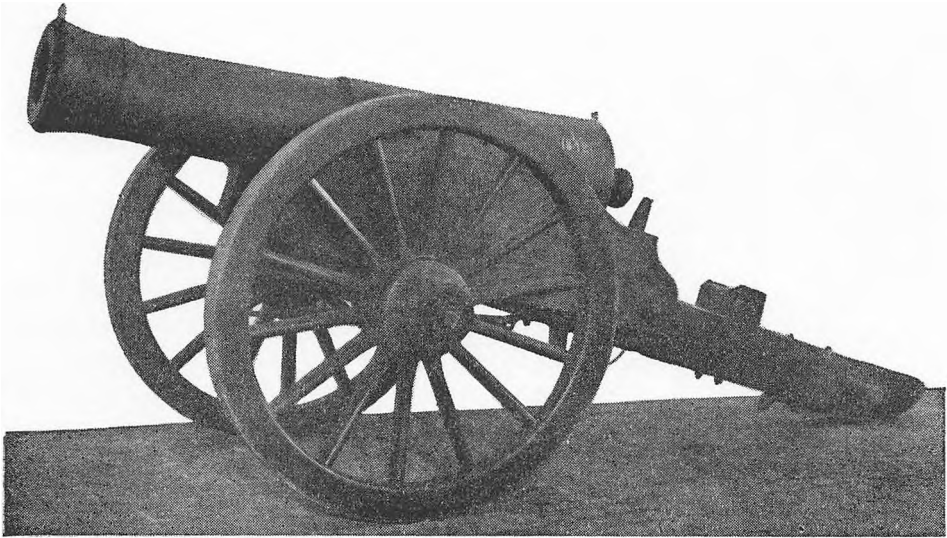
Efter Litografi, udgivet af Flamand, i det kgl. Biblioteks Samlinger.
Fot. St. kgl. Bibliotek.

løses som højstbefalende, krævede imidlertid bestemt en dansk Overgeneral — enten Krogh eller Bülow. Det endte med at Generalmajor P. C. Krogh blev Chef for Overkommandoen. Naar man havde kviet sig ved at vælge ham, skønt han var Hærens ældste Officer, laa det i, at han havde Brødre som Førere i Oprørshæren og man — iøvrigt helt med Urette — tvivlede om hans Loyalitet.

Den 26. Marts sluttedes en for os særdeles ugunstig dansk-preussisk Vaabenstilstand paa 7 Maaneder. Begge Parters Tropper skulde i dette Tidsrum rømme Hertugdømmerne undtagen henholdsvis Als og Altona. En Kommission udpeget i Fællesskab af de stridende Parter skulde forvalte Omraadet. I Realiteten blev det rent slesvigholstensk Styre, der misregerede Provinserne og tillod alskens Udplyndring og Ulovligheder i en saadan Grad, at den ildestedte Befolkning rejste sig til væbnet Opstand som Bønderne i Brøns. Under en Kamp mod slesvigholstenske Dragoner og Jægere, den 22. Januar 1849, hvorunder 5 af disse dræbtes, blev 20-30 Bønder fra Brøns nedhugget: »Ej Minde om en Glimredag, men om et trofast Hjertelag« lyder deres Eftermæle.

Samtidig med Vaabenstilstanden og Chefskiftet blev mange Officerer forfremmet. Læssøe blev Oberstløjtnant, skønt han personlig havde frabedt sig ethvert Springavancement. Vi havde kæmpet modigt og hæderfuldt mod Overmagten. Hvad den fjendtlige Hær angaar, karakteriserer den preussiske Feltmarskal Moltke Indsatsen saaledes: »Begyndt med Resultat (Kampen ved Slesvig), mat gennemført og endt uden Hæder lod den en Magt af tredje Rang (Danmark) gaa ud af Kampen som en jævnbyrdig Modstander af det, som man antog, enige Tyskland.«

Oberst Tscherning, der havde udrettet et enestaaende godt Arbejde for at øge Hærens Kampstyrke inden for de med Hærloven af 1842 givne Rammer, foreslog under Vaabenstilstanden, at man gik over til en militsagtig Almenvæbning af hele den danske, tjenstdygtige Manddom, hvilket havde skaffet os en Hær paa omved 70.000 Mand. Forslaget blev ikke gennemført, og Tscherning, der altid — og i udpræget Grad senere — led af et Angst-



TUNG FELTKANON FRA TREAAARSKRIGEN

84-pundig Kanon fra Tøjhusmusæets Samlinger. Granatkanonen er af Støbejern og anbragt i Belejringslavet. Fot. Tøjhusmusæet.

kompleks, nærbeslægtet med Hørups, overfor Tyskland, blev nemt modløs. Han søgte sin Afsked og afløstes af General C. F. Hansen. Midt i denne politiske Uklarhed, mens Monarkiets Grænser og Skæbne var helt svævende, nedsatte man mod al sund Fornuft en grundlovgivende Rigsforsamling den 23. Oktober, uden at vide, hvilket Omraade den kom til at lovgive for. Et nyt Ministerium med Professor Madvig som førende Personlighed blev nedsat den 15. November. Dets Bestræbelser for at naa til en anstændig Fred var omsonst. Forholdene i Nordslevig blev ganske uholdbare. Sidst i Februar 1849 opsagde vi Vaabenstilstanden, og den 3. April 1849 begyndte Krigen paany.

Den Hær, hvormed vi gik ind i Treaarskrigens andet Aar, var god og havde blandt andet den Fordel, at man opbyggede den paa almindelig Værnepligt. Allerede ved Septemberloven af 1848 blev alt Mandskab af Aargangene 1826 og 1827 udskrevet, medens forhen kun Bønder og Landarbejdere havde maattet »springe Soldat«. Den 12. Februar 1849 tog man Skridtet fuldt ud og indførte almindelig Værnepligt for alle, dog med Opretholdelse af den skadelige Stillingstilladelse. Afdelingernes Styrke kom op paa



ERINDRINGSMEDAILLE FOR
NORSKE OG SVENSKA FRIVILLIGE
1848

Fra de danske Kongers kronologiske Sam-
ling paa Rosenborg. — Fot. S. E. Je-
persen.

1000 Mand, og der kunde oprettes et Depotkompagni for hver Linieafdeling. De særlige Korps og Hjælpetjenesten bragtes i Orden. Rammerne af Befalingsmænd blev stærke, og med Ret fastslaar Oberst N. P. Jensen, at

»den Hær, vi stillede paa Benene, var godt sammensat, godt kommanderet, og den manglede intet. Hvilke Bebrejdelser der saa end paa andre Omraader kan rettes mod Krigsministeren, General Hansen, skal han dog have det Lov, at han med fremragende Dygtighed havde organiseret en virkelig kampdygtig Hær«.

Hæren, hvormed Generalerne Krogh og Rye den 3. April om Morgenens skulde indlede Fjendtlighederne, talte 29 Batailloner og Jægerkorps, 18 Eskadroner, 7 Batterier, 2 Halvbatterier og 2 Espingolbatterier, ialt 41.000 Mand med 6000 Heste og 72 Kanoner. Den var fordelt paa følgende Maade:

Paa Als under General Krogh: Hovedstyrken med Brigaderne Krabbe, Thestrup og Moltke, 2 Batterier og 2 Halvbatterier.

Flankekorpsset under General Bülow med Brigaderne Schleppegrell og de Meza, 2 Eskadroner, 2 Batterier, 1 Espingolbatteri.

Ialt paa Als 24 Batailloner og Jægerkorps, 2 Eskadroner, 40 Kanoner og 1 Espingolbatteri.

Ved Jyllands Grænse under General Rye: 5 Batailloner, Rytterbrigaderne Juel og Flindt paa ialt 16 Eskadroner, 2 Batterier paa ialt 16 Kanoner og 1 Espingolbatteri.

Paa Fjendens Side var Oprørshæren reorganiseret, iklædt preussiske Uniformer og forstærket med talrige preussiske Officerer. Den førtes af den dygtige General Bonin og talte ialt 14.000 Mand, 3500 Heste og 46 Kanoner foruden 6 Batterier Fæstningsskyts og Reserveafdelinger.

Rigshæren, som var af høj Kvalitet, talte ialt 47.000 Mand, 8500 Heste og 107 Kanoner.

Styrkeforholdet var da dette, at vi paa dansk Side havde 41.000 Mand og 72 Kanoner mod Fjendens 61.000 Mand og 153 Kanoner.

Fjendens Overgeneral blev den meget dygtige og krigsvante K. L. V. E. Prittwitz.

Den Ordre, det tyske Rigskrigsministerium havde givet General Prittwitz, krævede en Tilintetgørelse af vor Hær og under-



GENERALLÖJTNANT GERHARD CHRISTOPH VON KROGH (1785-1860)

I Baggrunden Stabschefen, senere Generalmajor og Krigsminister K. J. Flensborg (1804-52) og Souschefen, senere Generalløjtnant H. A. Th. Kauffmann (1819-1905). Ved Trearskrigens Udbrud var Krogh tænkt anvendt som Overgeneral, men blev det ikke af Hensyn til Folkestemningen, fordi hans nærmeste Slægt fulgte Oprørerne. Blev ved Hedemanns Afskedigelse i Juli 1848 Overgeneral, men afskedigedes 1849 efter Eckernfördekatastrofen, hvori han var ganske uden Skyld, for paany i 1850 at faa Overkommandoen. Fremragende Personlighed — aaben, loyal, besindig og rolig, ædel og fordomsfri, dertil en meget smuk og elegant Officer. — Efter Maleri af Otto Bache paa Fredriksborg Slot. — Fot. Bengtsson.



DANSKE UNIFORMER UNDER TREÅRSKRIGEN
Efter Tegning af Rasmus Christiansen. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

stregede derved klart det strategiske Maal for enhver Krig, Modstanderens totale Ødelæggelse. Men af storpolitiske Grunde fik Ordren en hemmende Tilføjelse om, at en egentlig Fremtrængen i Jylland foreløbig burde undgaas.

Inden Vaabenstilstanden udløb, var General Bonin med Oprørshæren, trods Aftalerne, rykket over Ejderen allerede den 8. Marts og stod den 2. April Nord og Syd for Aabenraa. General Prittwitz, der ogsaa brød Vaabenstilstandsbetingelserne, stod den 2. April mellem Flensborg og Rendsborg. Vor Overkommando besatte samme Dato Brohovederne paa Sundevedkysten og samlede iøvrigt Styrken paa Als ved Sønderborg klar til Fremrykning. General Ryes Korps stod rede ved Nørrejyllands Sydgrænse.

Felttoget begyndte heldigt. I Løbet af den 3. April blev hele Sundeved og det nordligste Sønderjylland besat efter stedlige Træfninger som Oberst Irmingers Kamp ved Haderslev og de



RESERVESOLDATEN TAGER AFSKED 1849

Maleri fra 1849 af Fr. Vermehren paa Statens Museum for Kunst. — Fot. Kunstmuseet.

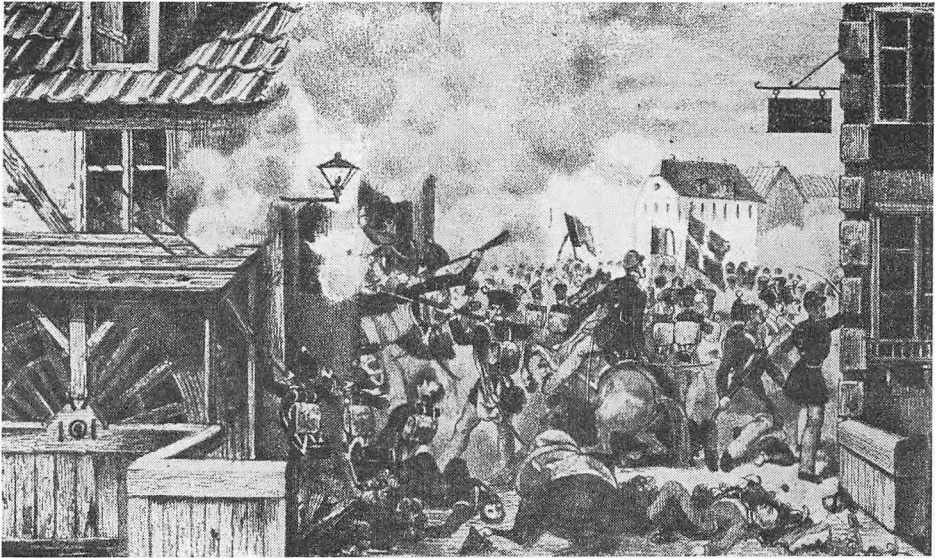
Mezas ved Adsbøl. Fra Felttogets Begyndelse blandede Krigsminister Hansen sig utaaleligt i Overkommandoens Beslutninger og udviste en skadelig Forsigtighed, der kostede os flere, allerede vundne Fordele. Stabschefen, Oberstløjtnant Læssøe, søgte forgæves at faa General Krogh til at nedlægge en meget skarp Protest og skrev i en Brevkoncept, som dog ikke blev benyttet, følgende, der fastslaar en af al Krigsførelses urokkelige, men alt for ofte oversete Sandheder, »at selv en maadelig Plan, fast gennemført, er bedre end den Vaklen, som ikke kan undgaas, naar forskellige Anskuelser ikke blot een Gang for alle, men stadigt har Indflydelse paa Operationerne«.

Den 5. April skulde Flaaden foretage »en Demonstration« mod nogle Kystbatterier ved Eckernförde og om muligt besætte Byen. Hensigten var at alarmere Fjenden og faa ham til at tro, der forberedtes en større Landsætning. Demonstrationen udvikledes til alvorlig Kamp og endte katastrofalt med Tabet af Linieskibet »Christian VIII« og Fregatten »Gefion«, 16 Officerer og 1048 Underofficerer og menige. Kampen hører til vor Flaades Historie, men greb voldsomt ind i Hærens. Den Oprejsning, Hæren kunde have skabt vor Krigsmagt, umuliggjordes ved, at General Hansen befalede dens Tilbagetrækning til Als og Fyn, da dristig Kamp var mere paakrævet end nogen Sinde, og den kunde være ført heldigt selv mod betydelig Overmagt i Dyb-



DANSKE UNIFORMER FRA DET 19. AARHUNDREDES MIDTE

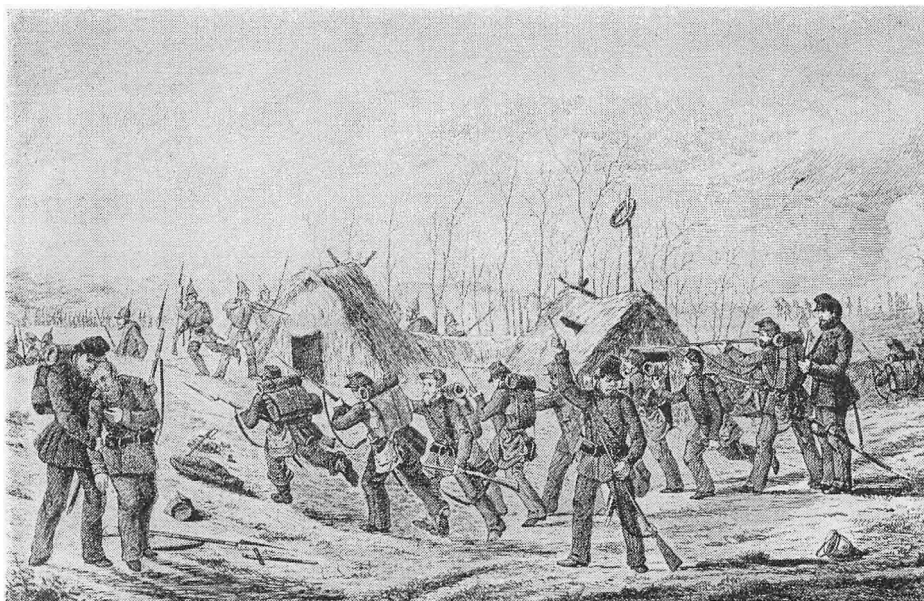
Nederst fra venstre: Infanterist, Jæger, Fodgarder. I Midten fra venstre: Artillerist, Ingeniør. Øverst fra venstre: Husar, Hestgarder, Dragon. Efter Litografi i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



GADEKAMP I HADERSLEV DEN 3. APRIL 1849
Samtidigt Litograf paa det kongelige Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

bølstillingen. Krigsministeriets Ordre fremkaldte den største Vrede og Skuffelse blandt alle Befalingsmænd og menige, navnlig fordi en hannoveransk Styrke under General Wynecken den 6. April — før Efterretningerne naaede frem fra Eckernförde — var blevet slaaget eftertrykkeligt af vore Tropper i Kampen ved Ulderup, hvor især Oberst Krabbes og Major P. H. C. du Plats Folk kæmpede fortræffeligt.

Da vor Hær havde forladt den udmærkede Dybbølstilling, besluttede General Prittwitz at storme Dybbøl Skanser. De blev besat, uden at de fjendtlige Tropper mødte nogen Modstand. Da det tyske Feltartilleri imidlertid den 13. April aabnede Ilden mod vore Stillinger paa Als og Brohovedet ved Sønderborg, besvarede vore Kystbatterier, der kunde se enhver af Fjendens Bevægelser, Ilden og nedkæmpede det lettere, tyske Skyts. General Bülow sendte 10. Bataillon frem i et hurtigt Angreb, som lededes af Flankekorpsets Souschef, Kaptajn H. Kauffmann, og Artilleriløjtnant S. Rosen. Det sachsiske Fodfolk blev jaget paa Flugt og to fjendtlige Kanoner taget som Bytte, en tredie blev hæn-



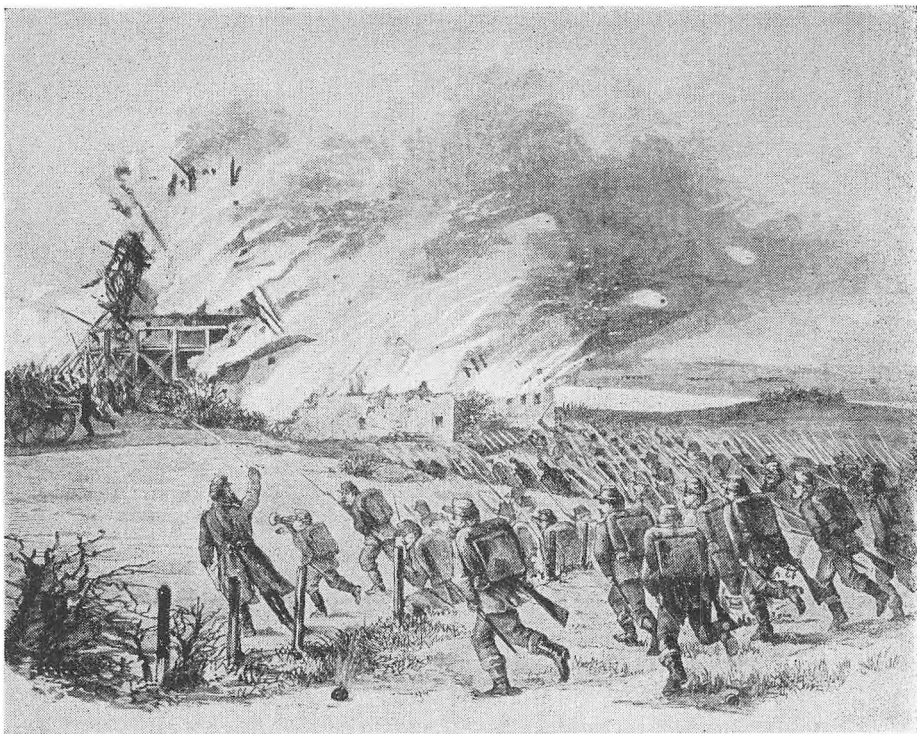
KAMPEN VED ULDERUP DEN 6. APRIL 1849

I den daglange Kamp med vekslende Krigslykke kæmpede vort 3. Reservejægerregiment bravt. Dagen sluttede med en dansk Sejr. Samtidigt Litografi paa det kgl. Bibliotek. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

gende i en Mose. Da General Bülow befalede 10. Bataillon tilbage, fulgte ingen Fjende efter, og de sachsiske Tropper, som her var sat ind, optraadte i det hele med yderste Forsigtighed. Af Propagandagrunde blev denne beskedne Affære slaaet stort op fra Fjendens Side som »Stormen paa Dybbøl Skanser«.

Krigsminister Hansen, der havde vist sig som en fortrinlig Organisator, men stadig havde skadet Hærens Føring ved utidig Indblanding, røbede meget tvivlsomme Karakteregenskaber ved, som et Offer til Folkestemningen efter Eckernfördetragedien, at betegne denne, for hvilken han selv havde det faktiske Ansvar, som værende »uden Maal og Med«.

General Krogh maatte fratræde Overkommandoen, der blev overdraget til General Bülow. Denne fik Oberstløjtnant Flensborg som Stabschef, medens Læssøe, dadlet af Krigsministeriet, blev Stabschef ved Generalkommandoen paa Fyn. Oberst de Meza fik Kommandoen over Flankekorpsset paa Als. Det er med fuld



DYBBØL MØLLE SKUDT I BRAND UNDER KAMPEN DEN 13. APRIL 1849
Efter Træsnit i »Vort Forsvar«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

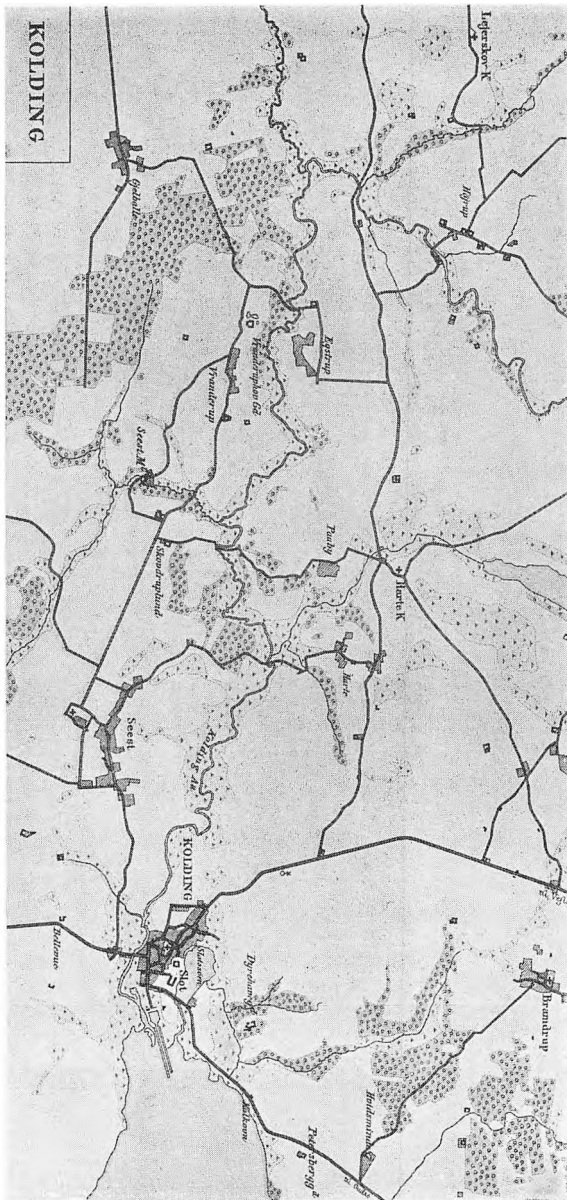
Ret hævdet, at Krigsministerens Handlemaade over for General Krogh og Læssøe er »et af de mørkeste Blade i vor Historie«, navnlig fordi der bag den laa en personlig Hævnaekt og et ubehersket Had til Læssøe. General Bülow var en fortræffelig Soldat og Troppefører med glimrende personlige Egenskaber, men ikke saa overlegen Feltherre, at han kunde klare sig uden en fremragende Stabschef. Læssøes Efterfølger, Flensborg, var en flink Administrationsmand, men for kontorstøvet til den Opgave i Marken, som blev ham betroet.

Fjenden stødte frem mod Nord og erobrede den 20. April Kolding, hvor det vel kom til et Par Timers heftig Fægtning, men hvor der ikke fra dansk Side tilsigtedes mere end et henholdende Forsvar. To Dage senere blev Læssøe forsat til Ryes Korps som



KAMPEN VED DYBBØL, DEN 13. APRIL 1842

Under Kampen mistede det sachsiske Artilleri 3 Kanoner, da det gik tilbage for 10. lette Bataillons energiske Angreb. Det lykkedes Kaptajn Kauffman og Løjtnant Rosen at erobre de to. Den tredje blev hængende i en Mose. Efter Maleri af Niels Simonsen tilhørende Lensgreve Chr. Moltke, Bregentved. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



OVERSIGTSKORT TIL SLAGET VED KOLDING, DEN 23. APRIL 1849
Efter Generalstabskortet i N. P. Jensen's Kampen om Sønderjylland 1849. — Fot. Folker.

Chef for 12. lette Bataillon, der bestod af tildels upaalidelige Slesvigere. Folkestemning og Pressen krævede, at Hæren under den nye

Overkommando skulde handle aktivt og skaffe os Oprejsning for Eckerfærde. General Bülow gav efter for det Pres, der saaledes blev lagt paa ham, og besluttede at angribe Fjenden ved Kolding. Dette skete den 23. April.

Planen var, at General Rye med sit Korps tidligt om Morgenen fra Harte Kirke skulde gaa over Kolding Aa ved Egstrup og Paaby, besætte den nordlige Del af Gjelballe Skov og sende en Rytterstyrke mod Seest for at omgaa Fjendens Flanke.

Brigaden Moltke skulde fra Bramstrup ad Vejlevejen angribe Kolding fra Nord. Brigaden Schleppegrell skulde angribe fra Øst langs Snoghøjvejen.

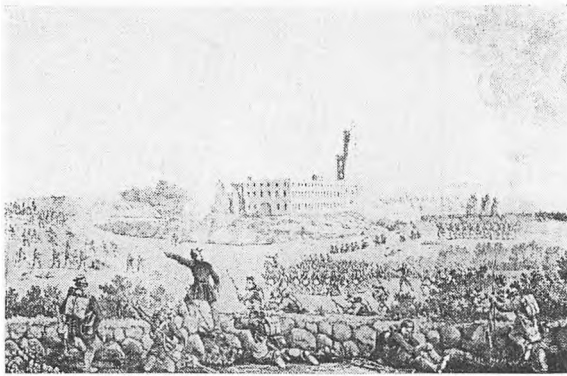


LÖJTNANT LUDVIG CASTENSCHILDS ANGREB MED HUSARERNE MOD EN FJENDTLIG SKANSE
VED KOLDING, DEN 23. APRIL 1849

Udsnit af Maleri af Otto Bache paa Kolding Raadhus. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

For at kunne lede Kampen burde Overkommandoen have fulgt Brigaden Moltke i Midten, men fulgte i Stedet Brigaden Schleppegrell. Derved brast Ledelsen alene paa Grund af den vanskelige og lange Forbindelse til General Rye. Denne burde have haft Brotrain; men det var i Stedet tildelt Brigaden Moltke, som ikke kunde faa anvendt det. Manglen paa Bromateriale sinkede Rye saa meget, at han først kunde overskride Aaen efter Kl. 9 i Stedet for Kl. 5. Planens Forudsætninger var dermed gaaet i Vasken, og der burde have været disponeret paa nyt Grundlag, men det skete ikke. Den tapre Bülow magtede ikke Føringeren, hans Stabschef endnu mindre. Den »Overrumpling«, General Bülow havde tænkt sig, blev naturligvis med saa store Styrker umulig, og General Bonin stod i god Tid rede til Forsvar.

General Ryes første Tropper ventede ikke paa Broslagningen, men overskred Aaen ved et Vadested og stormede op ad Aadalens Skrænter Vranderup Hovgaard, hvorfra Fjenden efter blodig Kamp blev kastet ind i Gjelballe Skov. Ryes Rytteri svigtede, var ikke til at drive over Aaen, men blev holdende ved Harte



•DE DANSKES ANGREB PAA KOLDING•

Litograf tegnet af F. C. Lund fra Kampen ved Kolding den 23. April 1849. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Kirke. Der var ejheller nogen Mulighed for, at Rytteriet kunde løse sin Opgave. I Stedet for at omgaa Fjendens Fløj, var General Rye ved selv at blive omgaaet, saa hans Stilling Syd for Aaen blev truet. Saavel han som Fjenden led betydelige Tab. Den Hjælp, han bad om, kunde ikke ydes, saa

han maatte lade sine halvt opløste Batailloner gaa tilbage Nord for Aaen. Dermed var Slagplanen uvægerlig sprængt.

Brigaderne Moltke og Schleppegrell havde forgæves løbet Storm mod Kolding med store Tab og maatte vige. Der blev kæmpet med Tapperhed fra begge Sider. Forsøget paa at drive Oprørerne ud af Nørrejylland var strandet. Opgaven var særdeles vanskelig, men havde maaske kunnet løses med en mere overlegen Fører og med en Stabschef som Læssøe; thi Tropperne havde i det store og hele kæmpet mønsterværdigt. Men Ledelsen slog ikke til, Planen var daarlig, og Føringen svigtede ganske. Oprørerne sejrede klart, og Slaget ved Kolding blev det modsatte af den Oprejsning for Eckernförde, som var tilsigtet. Overkommandoen viste sin Uselvstændighed ved ikke selv at foreslaa, hvad der kunde og burde gøres efter det tabte Slag, men i Stedet udbede sig Ordre fra Krigsministeren, der kun kendte Begivenhederne fra de indsendte Fægtningsberetninger. Enden paa Overvejelserne blev, at vor Hær gik Nord for Vejle Aa, hvor den skulde indtage en »imponerende Opstilling«. Den tyske Hær blev om Kolding. Det kom til enkelte Træfninger sidst i April, og Hærens Stilling var i Forhold til dens Styrke saa udstrakt, at den maatte opgives, hvis Fjenden angreb for Alvor. Ikke desmindre krævede Krigsministeren, at den tynde Linie mellem Almind og Gudsø skulde

bevares ud fra den kuriøse Betragtning, at det vilde »indgyde Befolkningen Til- lid, opretholde Soldatens moralske Mod, skærpe Disciplinen og Aarvaagenheden, der let kunde sløves, naar man gik for langt tilbage«. Den 7. Maj rykkede, foruden de om Kolding staaende Oprørstrop- per, General Prittwitz ind i Jylland med 36.000 Mand af den tyske Rigshær.

Dette førte til et Par Træfninger ved Viuf og Gudsø, men vor Overkom- mando var i Tide blevet advaret af den højt for- tjente Efterretningsmand, Hans Krüger fra Bevtoft.

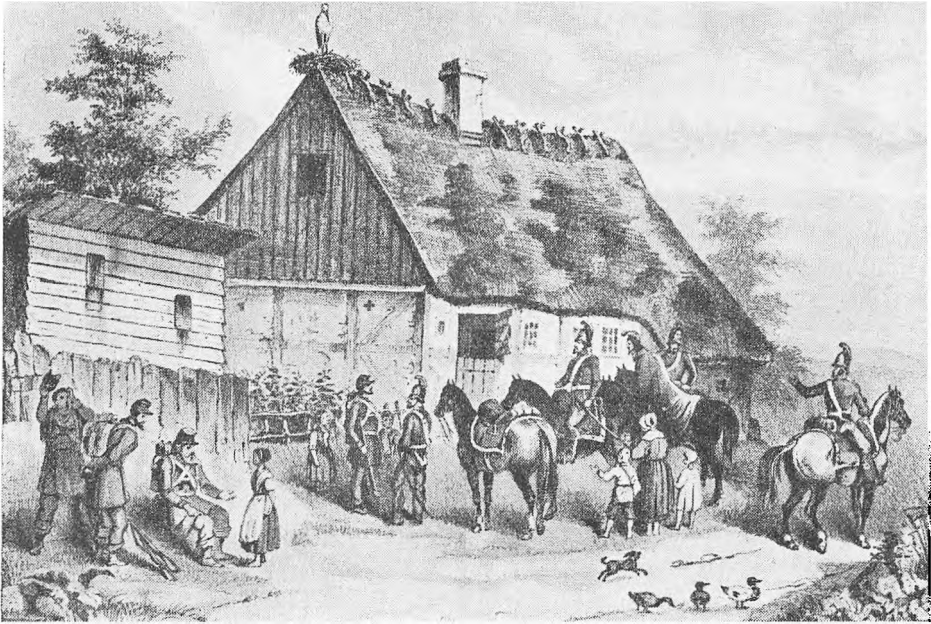
Ved Viuf maatte Rye, efter et tappert Forsvar, vige for Over- magten. To af Fjendens Kompagnier i denne Træfning var for- synet med Bagladegeværer. Ved Gudsøpasset førte Brigaden Molkte et haardnakket Forsvar, men maatte ogsaa vige og trak sig ind i Fredericia. Denne Fæstning blev fra den 9. Maj belejret af Oprørs- hæren, som havde faaet tungt Artilleri til Raadighed fra Tøjhuset i Rendsborg. Det opstilledes i en Del solide Skanser, hvorfra Byen bombarderedes voldsomt i fire Døgn fra den 16. Maj Kl. 3, især med 168-pundige Bomber og 84-pundige Granater. Den nordvest- lige Del af Byen ødelagdes, og Flertallet af dens Indbyggere søgte Tilflugt paa Fyn. Beskydninger, som blev gengældt fra Fæstning- en, fandt derefter jævnligt Sted, meget kraftigt den 3. Juni.

Fæstningen havde en ypperlig og viljestærk Kommandant i Oberstløjtnant af Ingeniørerne N. C. Lunding. Han fik ved et



KONG CHRISTIAN IX SOM PRINS

Litografi efter Maleri af H. A. G. Schiøtt fra 1853. Saaledes saa den senere Konge ud under Trearskrigen. — Fot. Folker.



HOLDT UNDER MARCHE

Efter samtidigt Litografi paa det kgl. Bibliotek — Fot. St. kgl. Bibliotek.

utrætteligt Slid og med Indsats af sin hensynsløse Energi bragt Fæstningen i god Stand. Af Skyts raadede den over 148 Kanoner og 36 Mortérer. Kanonbaade i Lillebælt støttede Artilleriforsvaret. Den faste Besætning var paa 700 Artillerister og 2 Forstærkningsbatailloner, hvortil nu kom 4 Batailloner, en halv Eskadron og et Batteri Feltskyts fra Brigaderne Moltke og Schleppegrell, der iøvrigt paa Fyn dannede Reserve for Fæstningen. Bortset fra Artilleristerne, som altid var tilstede i Fredericia, afløstes Tropperne hver sjette Dag. Fæstningens Vestfront dækkedes af en Oversvømmelse.

General Bonins Belejringsstropper handlede energisk og dristigt. Oprørshæren havde faaet et dygtigt Officerskorps 1849 derved, at talrige preussiske Linieofficerer frivilligt, for deres Uddannelses Skyld, meldte sig til Tjeneste i den. General Bonin havde saaledes en førsteklasses Stabschef i Kaptajn Delius af den preus-

siske Generalstab og, efter at denne var faldet, den senere preussiske Feltmarskal Blumenthal, som 1849 ligeledes var Kaptajn i Preussens Generalstab. Under en Række Udfald fra Fæstningen havde saavel dens Besætning som Fjenden en Del Tab. I dette Tidsrum havde Fjenden uafbrudt forstærket og nybygget Belejringværkerne, som først i Juli bestod af: Skanse I og II og desuden af et Mortérbatteri over Koldingvejen, der paa en Dæmning var ført gennem Oversvømmelsen; Skanse III i Nordvest ved Egumvejen, hvor Flertallet af de tunge Mortérer opstilledes i en

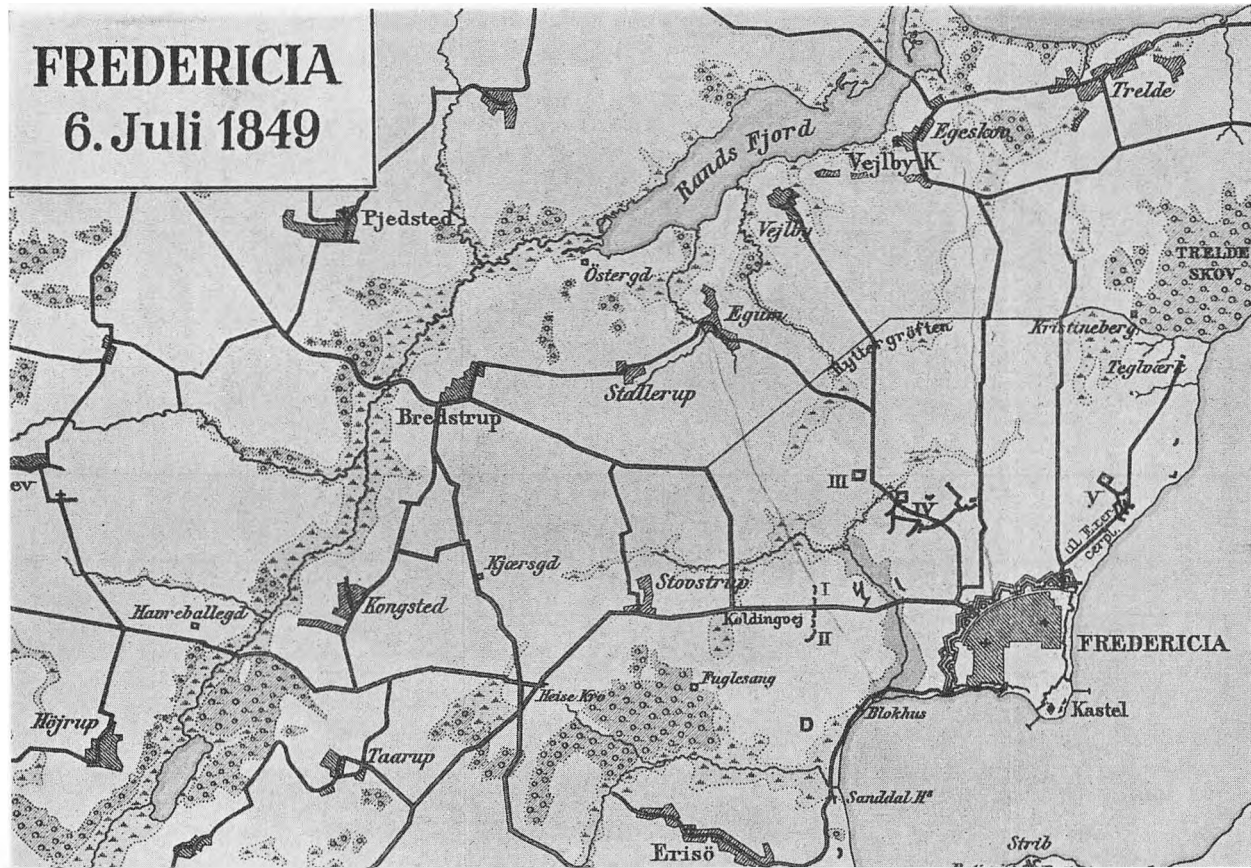


GENERAL H. A. T. KAUFFMANN (1819-1905)

1848 Stabschef ved Generalkommandoen paa Als. Major 1849. Deltog i de fleste af Trearskrigens Kampe. I 1864 Stabschef ved Generalkommandoen til Danevirkes Rømning. Kæmpede siden som Chef for 2. Infanteribrigade ved Dybbøl og paa Als. Underhandler ved det tyske Hovedkvarter og befuldmægtiget Fredsforhandler i Wien. Afsked som Generallojtnant 1886, dernæst Ordensceremonimester. Ivrig Fæstningsforkæmper. Tog som en Mand sin Afsked, da han fandt Dispositionerne utilstrækkelige. Dygtig, formfuldendt, helstøbt Fører. Efter Kopi af Holbæks Maleri ved A. Thejl Clemmensen Ejers af Direktør Axel Kauffmann. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Kløft; Skanse IV, en Fodfolksskanse nærmere over samme Vej; Skanse V, »Treldekskansen«, og et Mortérbatteri N.N.Ø. for Byen.

Endelig projekteredes en Skanse VI længere tilbage mod Trelde Skov. Uden for Skanserne fandtes desuden Skytsopstillinger, vigtigst et Kystbatteri ved Sanddal Huse til Beskydning af vore Kanonbaade og vort Batteri paa Strib Odde.



FREDERICIA
6. Juli 1849

Efter Generalstabskort i N. P. Jensen: «Kampen om Sønderjylland 1849». De fjendtlige Belejringsanlær mærket med Romertal I-V. Fot. Folker.

Artilleriet alene havde ikke kunnet hindre Fjenden i paa denne Maade at slutte Ringen stedse fastere og mere kvælende om Fredericia. Enten maatte Fæstningen opgives eller reddes ved et stort Udfald, som sprængte Kværlertaget.

General Olaf Ryes Korps, som efter Slaget ved Kolding var gaaet til Vejle, fik den 27. April Ordre til kæmpende at vige mod Nord ad den østre Hovedvej under stadig Føling med Fjenden, men uden at indlade sig i alvorlige Kampe. Allerede den 8. Maj rykkede



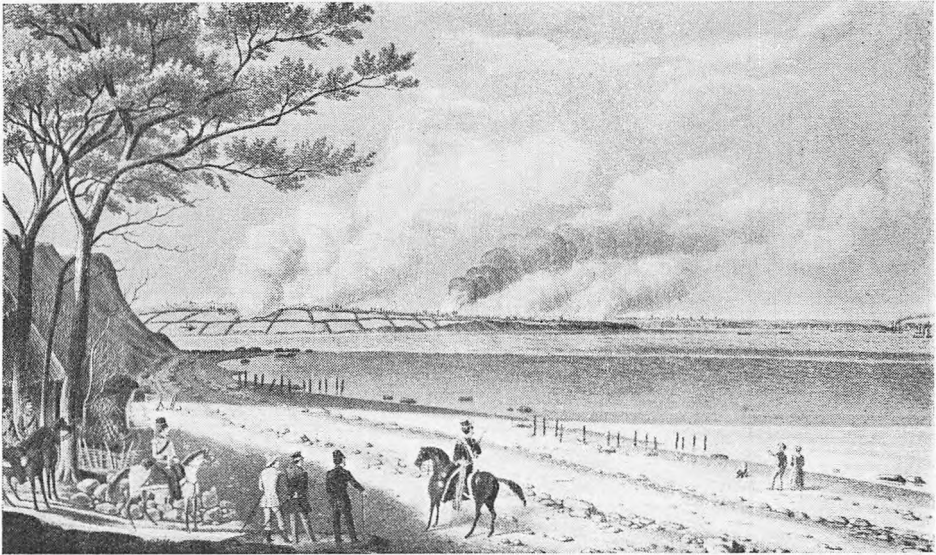
DANSKE DRAGONER PAA FORPOST
Stik efter Maleri af J. Soume. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

General Prittwitz' Tropper mod Nord, og Spillet begyndte. Det lykkedes Rye at gennemføre Tilbagetoget saa overlegent og smidigt, at det altid vil hævde sig blandt Krigshistoriens smukkeste Eksempler paa en saadan Opgaves Løsning. Med god Ret staar der paa hans Mindesmærke: »Drog han tilbage, var det med Hæder; stormed han fremad, var det til Sejr«. Under dygtig Terrainbenyttelse, ved stadige, overraskende Træfninger og ved pludselig at være forsvundet, naar Fjenden gjorde sig klar til Kamp, trak han Nord for Aarhus og derfra, da Udfaldet fra Fredericia besluttedes, ud paa Helgenæs. De Fægtninger, som fandt Sted undervejs, tilfaldt hovedsagelig vore Dragoner, som gjorde Rytteriet Ære og blev dygtigt ført.

Det er typisk for Datidens smukke og ridderlige Soldateraand i de kæmpende Hære, at der en Aften blev sendt nogle danske Dragoner paa Forpost en Pakke fra »De preussiske Fusilierer og de sachsiske Garderyttere« med følgende Skrivelse: »God Aften! Den medfølgende Flaske Brændevin og et Pund Tobak sender vi

jer, tapre Dragoner, som et Tegn paa vor kammeratlige Hengivenhed. Gid begge Dele maa bekomme jer godt. Vi beder om at faa Flasken tilbage«. General Prittwitz var ogsaa, i Modsætning til den tyske General Wrangel i 1848, en ridderlig Modstander, hvis Løfter om at skaane Jyllands Befolkning blev holdt, og en Mand hos hvem de danske Myndigheder fandt Støtte og Forstaaelse, naar hans underordnede Førere begik Overgreb, hvilket jævnlige skete. Deres Udplyndringer blev af os imødegaaet ved, at 3. Dragonregiment og 1. lette Bataillon i nært Samarbejde med Civilbefolkningen kommanderedes ud til en »lille Krig« mod de huserende, fjendtlige Grupper, der fortrinsvis udgjordes af Oprørshærens Ryttere. Eksempelvis blev et tysk Rytterkommando i Nørre Snede overrumplet af vore Dragoner, som Herredsfogden i Smug havde underrettet om de ubudne Gæster; 2 Officerer, en Læge, 60 Husarer og 67 Heste blev dansk Bytte. Til Gengæld plyndrede og nedbrændte tyske Tropper senere Nørre Snede. Iøvrigt blev den tyske Fremrykning i nogen Grad bremsset af politiske Aarsager, idet Preussens ydre og indre Vanskeligheder havde gjort det træt af Krigen paa Oprørernes Side. General Prittwitz fremsatte endog efter Ordre fra Preussens Regering et Forslag om Vaabenstilstand, som General Bülow afviste.

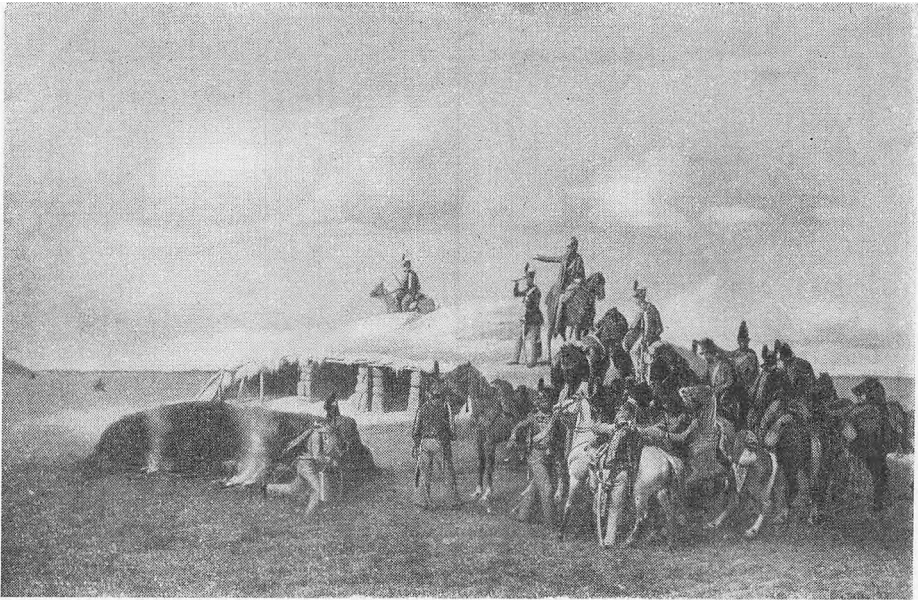
Den 30. Juni afskibedes 4 Batailloner af Ryes Korps til Fyn, og Batteriet fulgte den 2. Juli. Det var Tanken, at Rye skulde være blevet tilbage med Resterne af sit Korps; men da han vidste, Bataillonerne drog mod alvorlig Kamp, overlod han Kommandoen over Resten af Korpset til Oberst Flindt og fulgte sit Mandskab til Fyn — til Fredericia og Helledøden. Paa Als stod Flankekorpsset under de Meza ret uvirksomt i hele denne Periode. Kun den 6. Juni udkæmpedes en alvorligere Træfning, da Fjenden fra Dybbølstillingen søgte at anlægge et fremskudt Værk. Saavel de Meza som hans Modstander blev skarpt kritiseret af deres Hjemlandes Presse og Kammerater for deres Uvirksomhed. Den 20. Juni fik Flankekorpsset Ordre til at afgive Brigaden Ræder og Halvbatteriet Jonquières til Fyn med Fredericiakampen for Øje. De Meza var den 10. Maj blevet udnævnt til Generalmajor.



ARTILLERIJLD OVER DYBBØL DEN 6. JUNI 1849
Litografi efter Tegning udført paa Stedet af J. F. Fritz. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Politisk var Forholdet i 1849 et ganske andet end i det første Krigsaar, da udenrigske Hensyn hemmede vor Hærs frie Beslutninger. Nu var det Modstanderen, som maatte lempe sig efter den storpoltiske Situation. Dette burde som naturlig Følge have stillet vor Overkommando frit med Hensyn til, hvordan den vilde naa de givne Maal. Men Krigsminister Hansen fortsatte ufortrødent sin skadelige Indblanding og bandt derved alt for ofte Hæren til Uvirksomhed i besværlige og meningsløse Drøftelser, hvor der i Stedet burde være kommanderet. General Bülow krævede den 16. Juni i Anledning af det paatænkte Udfald fra Fredericia, sinket og irriteret, at faa oplyst, hvilken Myndighed og hvilket Ansvar Krigsministeren egentlig havde tiltænkt Overkommandoen. Det hjalp. Generalen blev bemyndiget til efter Aftale med Fredericias Kommandant at undsætte Fæstningen naar, hvor, paa hvilken Vis og med hvilken Styrke, han ønskede, idet han helt kunde raade over Generalerne Ryes og de Mezas Tropper.

General Bülow trak i den Anledning de to Generaler, hver med 5000 Mand, til Fyn. Den 1. Juli inspicerede han Fredericia



OFFICERSPATROUILLE UNDER TREÅRSKRIGEN

Efter Maleri af V. Sonne, tilhørende Lensgreve Christian Moltke. — Fot. J. F. v. Huth.

og fastlagde Planen for Udfaldet derfra. Det skulde finde Sted ved Midnat mellem 4. og 5. Juli. Den 2. og 4. Juli blev der holdt Krigsraad, en Uting efter at Chefen har trukket sin Afgørelse. Skal et krigersk Foretagende drøftes med Underførerne, hvilket altid er klogt til fuld Belysning af Problemerne, bør det ske, før Chefen bestemmer sig. Ogsaa 1849 skabte Krigsraadene Uklarhed og skiftende Standpunkter fra Møde til Møde. General Bülow's oprindelige Plan blev dog fastholdt.

General Bonins Belejningshær deltes i en venstre Fløj under Major Stückradt. Dens Omraade gik fra Kysten til Fredericia-Treldevejen med, forreste Linie hen over Eksercerpladsen-Skanse V (Treldeskansen) mod Øst. Reserverne langs Rands Fjord. Styrke: 5 Batailloner, 2 Eskadroner og 12 Kanoner. Centrum under Oberst Zastrow spændte fra Fredericia-Vejlby Vejen til Skanse I ved Koldingvej. Styrke: 6 Batailloner og 18 Kanoner. Højre Fløj under Major Gersdorff skulde fra Sanddals Huse og Syd paa imødegaa Landgangsforetagender ved Snoghøj. Styrke: 3 Batailloner, 1 Eskadron og 2 Batterier. En Rytterbrigade stod Vest for Elbodalen. Under Overførslen af vore Tropper til Fredericia blev de kraftigt



KRIGSRAADET I VEJLBY DEN 4. JULI 1849 OM »FREDERICIA SLAGET»

Personerne er fra venstre: General Rye (5 Brigade), Kaptajn Beck (Stabschef ved 5 Brigade), Kommandør Garde (Marinen), General Schlegel (3. Brigade), Oberst Røder (6. Brigade), Oberst Juel (Rytteriet), General Bülow (Hærens Øverstbefalende), Oberstløjtnant Flensburg (Bülow's Stabschef), General de Meza (Avantgardechef), General Moltke (4. Brigade), Oberst Fibiger (Chef for Res. Artilleriet), Oberst Schlegel, Kaptajn Würshöffer (Avantgardens Stabschef), Kaptajn Neergaard (Stabschef ved 3. Brigade). Efter Tegning i »Nutiden» af K. Gamborg.

Fot. St. kgl. Bibliotek

beskudt af Fjendens Artilleri, hvis Ild besvaredes fra Fæstningen. General Bonins Styrke var ialt 14.000 Mand med 46 Kanoner.

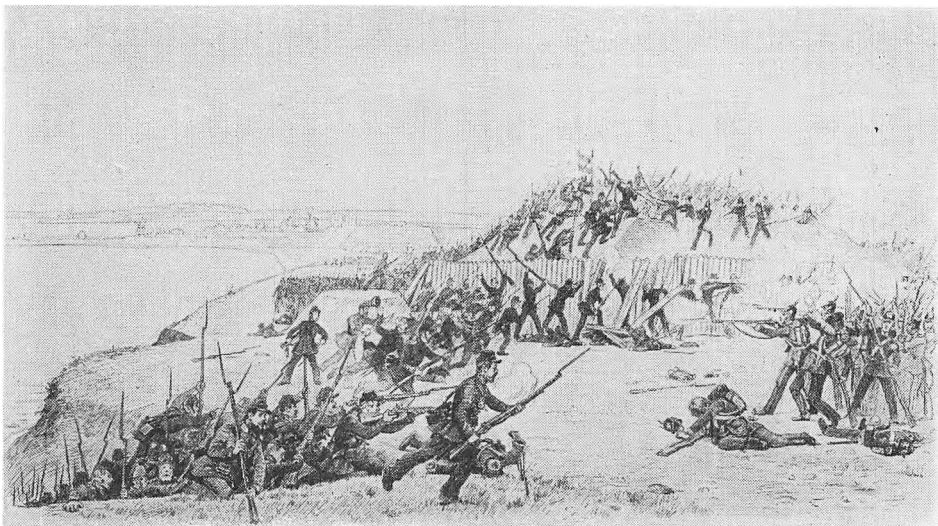
Forberedelserne og Ordreudgivelsen paa vor Side lod meget tilbage at ønske. Udfaldet skulde ske i Mørke, men der var ikke rekognosceret grundigt ved Dagslys, og de Oplysninger, der var indløbet, efter at Udfaldets Plan blev lagt den 1. Juli, var ikke gennem Befalinger bragt til Afdelingernes Kundskab. Og dog var der sket det skæbnesvangert vigtige, at Fjenden havde bygget Skanse V (Treldeksansen) færdig og besat den med Fodfolk. I Mørke er det vigtigt at have stedkendte Folk i de forreste Enheder; men hertil blev befalet de fra Als og Helgenæs tilgaaede Tropper, som aldrig havde set Terrainet; de fik end ikke tildelt stedkendte Vejvisere. De gode Retningslinier, der fandtes, hovedsagelig Vejene, blev end ikke nævnt i Angrebsbefalingen. Der var ikke regnet med den fornødne Tid til Passagen af de smalle Udfaldsporte. Der var, efter Læssøes Fjernelse fra Overkommandoen, alvorlige Brist i Stabsarbejdet, hvad Tropperne, som det altid vil være Tilfældet, maatte betale dyrt med Liv og Lemmer.

Udfaldsstyrken var paa knap 20.000 Mand med 48 Kanoner fordelt saaledes: Avantgarden paa 5 Batailloner, 1 Batteri og et halvt Espingolbatteri. Ryes Brigade paa 5 Batailloner og 1 Batteri. Schleppegrells Brigade paa 5 Batailloner og 1 Batteri. Moltkes Brigade paa 3 Batailloner og 1 Batteri. Desuden havde 4 Eskadroner og en Artillerireserve paa 1 Batteri og 2 Halvbatterier. Angrebsordren fastsatte Udfaldets Begyndelse til den 6. Juli Kl. 1.00. Avantgarden skulde gaa gennem Kongens Port ad Treldevejen og gennem den nærliggende Potterne, Ryes Brigade langs Kysten og dernæst: »Medens Avantgarden rykker frem og omgaar Løbegraven N.V. for Fæstningen samt søger at bemægtige sig Fjendens Værker her, bevæger Ryes Brigade sig saa hurtigt som muligt mod Kristinebjerg (i Trelde Skov) ad Vejene nærmest Stranden«. I anden Linie skulde Schleppegrells Brigade følge Avantgarden og Moltkes Brigade følge General Rye. Vejret var efter en lang Regnperiode blevet godt, men paa de Marker, som skulde overskrides, stod mange Steder højt, drivende vaadt Sommerkorn. Det var meget mørkt, Sigbarheden kun en Snes Meter. General de Meza lod fornuftigvis sit Mandskab lægge Tornystrene. De øvrige slæbte helt unødigt Oppakningen med til Nattens Strabadser og Kampe. Stemningen var alvorlig, men tillidsfuld og god, da Marcheordren blev givet Klokkeren eet.



GENERAL DE MEZA (1792-1865)

Christian Julius de Meza, en højt begavet og særpræget Officer. Førte under Trearskrigen Division med overlegen Ro og Koldblodighed. Fik Overkommandoen ved Krigsudbruddet 1864, men var da blevet en afældig, omend paa sin Vis endnu karakterfast, Olding. Efter Litograf i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



EPISODE FRA KAMPEN VED FREDERICIA DEN 6. JULI 1849

Efter Penmetegning i det kgl. Biblioteks Samlinger. Major Bonnez stormer med 1. Reservejægerkorps den fjendtlige Redoute V paa Belejringshærens yderste venstre Fløj ved Stranden. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Avantgarden til venstre kom næsten straks i Kamp, før alle dens Enheder endnu var ude af Fæstningen, hvor en Redskabsvogn kørte fast i Poternen og spærrede Vejen, saa Korpset skiltes i to Dele. I Mørket løb Avantgarden lige paa de fjendtlige Anlæg, den skulde have omgaaet. Efter en kort, men heftig Kamp blev Skanse IV erobret af Kompagniet Scharffenberg, der fik Udfaldets største procentvise Tab af faldne og saarede. De følgende Angreb paa Skanse III strandede paa den tyske Major Schmidts glimrende Forsvar og den Undsætning, der bragtes ham. General de Mezas anden Linie naaede frem. Oberstløjtnant Gerlach førte et særdeles godt ledet og dristigt Angreb mod Fjenden, kastede hans Styrker tilbage i Opløsning og forfulgte. Et stort Mortérbatteri blev taget af General Schleppegrells Folk, som fik udmærket Hjælp af Batteriet Jessen. Oprørshærens Fører, General Bonin, der intet havde hørt fra sin venstre Fløj og frygtede, den var tilintetgjort, gav sine Centrumstropper Ordre til at gaa tilbage til Vejle. Skanse III faldt derved uden yderligere Kamp.

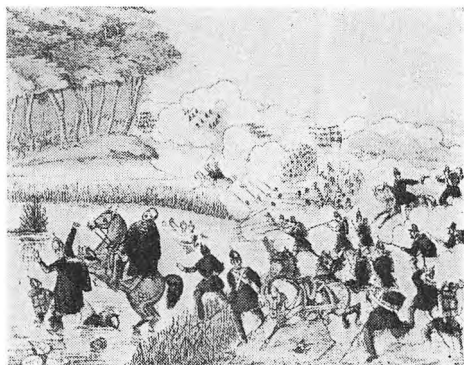
Hos General Rye paa vor højre Fløj kom det i Mørket meget



GENERALLOJTNANT FREDERIK RUBECK HENRIK BÜLOW (1791-1858)

Oberst ved Krigens Udbrud 1848, men fra Maj Generalmajor. Bülows Brigade deltog i næsten alle betydelige Kampe og fortes »med hans sædvanlige Duelighed og Uforfærdethed«; en glimrende Forer, men ingen Feltherre. Overgeneral fra April 1849 og Sejrrer ved Fredericia. Inaktiv 1850 paa Grund af Overanstrengelse og Sygdom. Efter Maleri af Aug. Jerndorff paa Frederiksborg Slot. — Fot. Bengtsson.

hurtigt til en forbitret Kamp om Forskansningerne paa Eksercerpladsen og den stærke Treldeskanse (Skanse V), der blev overmaade tappert og dygtigt forsvaret. Stormløbene mod den tilføjede vore Styrker meget store Tab; eksempelvis mistede Kompagniet Haxthausen samtlige Officerer.



OPRØRERNE PAA FLUGT OVER RANDS FJORD.
DEN 6. JULI 1849

Træsnit fra samtidigt Skillingsblad trykt af Chr. Steen og Søn, København. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

I Mørket marcherede Kompagnierne uvidende ind i Skansens kraftigste Ild; Batailloner tørnede sammen og gik delvis i Opløsning. Men Angrebene blev fortsat trods de store Tab. Der blev fra Fjenden sendt Undsætning til Skansens Mandskab, men General Rye, som straks saa, hvor skæbnesvangert det vilde være, om Undsætningen naaede frem, samlede i Hast de danske Tropper, der var ham nærmest, og førte dem til Angreb. Fjenden, der ogsaa truedes i Flanke og Ryg, veg indtil Ryttergrøften, hvor det kom til en voldsom Ildkamp. Her rantes General Rye af et Skud i Laaret, faldt om og rantes liggende af et Skud i Skridtet, som dræbte ham. »Det sidste hans bristende Øjne saa, var Solen der gik op over Valpladsen (Klokken var da godt 3); den varslede om Sejren«. Mange fulgte ham ind i Evigheden — »de gik til Ryes Brigade«, som man senere sagde, naar brave Soldater døde.

Den fjendtlige Undsætning veg, men Treldeskansen lod sig ikke derfor tage, end ikke da den paa 300 m blev beskudt af — iøvrigt slet rettet — Artilleriild. Først ved Storm af en overlegen, dansk Styrke, der »formelig pressesedes ind i Skansen«, kapitulerede dens Besætning paa 4 Officerer og 200 Mand; »men Kommandøren for Skansen, Kaptajn Arnswald, havde for bestandig indskrevet sit Navn i Krigshistorien paa Grund af sit heltemodige og glimrende Forsvar«. Klokken var da 4.

For at løsgøre sig helt til Tilbagetoget førte de fjendtlige Styr-



GENERALMAJOR RYES HELTEDØD UNDER UDFALDET
FRA FREDERICIA, DEN 6. JULI 1849

Litograferet Mindeblad i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot.
St. kgl. Bibliotek.

ker langs Ryttergrøften et dristigt Modstød ved halv fire Tiden. Det blev opfanget og slaet tilbage af de Mezas Tropper. Derefter forfulgtes overalt den vigende Fjende. Det kom flere Steder til hidsig Kamp, blandt andet ved Stovstrup-Egum, Bredstrup og Havreballepasset. Danske Kanonbaade hindrede Fjenden i at overskride Rands Fjord, og under hans Flankemarche mod Vest tilføjedes han generende Tab. Ved Ottetiden standse vor Overkommando Kampen. Den vilde nøjes med Sejren og ikke risikere at støde paa muligt fremsendte Undsætnings-

tropper fra General Prittwitz hinsides Elbodalen. Vore Tropper burde straks have hvilet, men ogsaa ved Slagets Afslutning handlede Overkommandoen lidet heldigt. Oberst N. P. Jensen skriver derom:

»Tropperne var dødt trætte, da de naaede til Fredericia, hvor de sidste Tropper ankom omtrent Kl. 8 (Em.). Der blev saa dannet en eneste stor Marchekolonne, der strakte sig fra Prinsens Port til Landgangsbroerne ved Kastellet. Generalerne og de højere Stabe havde straks begivet sig til Fyn, men ingen af dem havde ofret Tropperne en Tanke. Som bekendt ligger der store, aabne Pladser foran Kastellet, og intet havde været simplere end at samle hver enkelt Afdeling, ladet den sætte Geværerne sammen og hvile, til Tiden kom, da den skulde overføres. Men i Stedet for maatte alle Afdelinger blive paa Gaden i Marchekolonne for nu og da at gøre

nogle Skridt frem og saa blive staaende og gentage det samme, til de naaede Broerne. En af de bageste Afdelinger brugte paa denne Maade Tiden fra Kl. henved 8 Aften til den næste Morgen Kl. 6, inden den naaede Landgangsbroen.

Fremstillingen saavel som Tabslisten vidner tilstrækkeligt om, at vore Officerer havde gjort deres Pligt. Men netop fordi meget foregik i Mørke og derfor ikke kunde ledes, vilde Officerernes Bestræbelser have været frugtesløse, hvis ikke vore Soldater havde gjort saa fortræffelig Fyldest. Derfor skal det siges: Det var »Jens«, der vandt Slaget ved Fredericia, det var ved Fredericia, at den tapre Landsoldat blev født.

Sejren var klart vundet, men havde, paa Grund af de allerede nævnte Brist i Rekognoscering, Føring og Befalingsudgivelse været uforholdsmæssig dyr. Ingemann havde Ret, naar han digtede derom:

»Sejrens Fugl den fløj over Ø,
men dens Vinger drypped af Blod«.

Vor Hærs Tab blev 33 Officerer og 479 Mand faldne, 42 Officerer og 1302 Mand

•DEN TAPRE LANDSOLDAT•

Monument af H. V. Bissen i Fredericia. Den menige Soldat med Bøgegrenen i Haanden og Foden paa en erobret fjendtlig Mortér er et sjældent lykkelig valgt Symbol for vor Indsats i Trearskrigen, som først og fremmest var til de meniges Hæder. Rejst i Fredericia til Minde om Kampen den 6. Juli 1849. — Fot. Jonals.





EPISODE FRA SOLDATERNES INDTOG I KØBENHAVN
SEPTEMBER 1849

Maleri af Monies paa Frederiksborg. — Fot. Bengtsson.

saarede. Fjendens Tab var 5 Officerer og 197 Mand faldne, 44 Officerer og 1087 Mand saarede. Vort Bytte beløb sig til 31 Kanoner, 2000 Geværer, en Mængde Ammunition og 1954 Fanger.

Den 10. Juli sluttedes Vaabenstilstand i Berlin, hvad General Bülow underrettedes om den 15. Dens Varighed blev fastsat til 6 Maaneder med 6 Ugers Opsigelsesfrist. I den Periode deltes Slesvig ved en Linie Syd om Flensborg, Nord om Tønder. Nord for Linien

skulde Landet besættes af svenske Tropper — 4000 Mand — Syd for af 6000 Preussere, mens Danmark kunde besætte Als og Ærø.

Under Vaabenstilstanden, som netop varede et Aar — fra 16. Juli 1849 til 16. Juli 1850 — blev der stadig forhandlet med Preussen om Fred. Da Rusland og Østrig, tildels støttet af England, lagde Pres paa Preussen, blev Fredstraktaten underskrevet den 2. Juli og ratificeret af begge Parter den 6. Juli 1850. Det var en af de næsten talløse, daarlige Fredsslutninger, der bar Spiren til nye Krige i sig. Den blev i Hovedsagen en *status quo ante bellum*, hvorved begge Parter forbeholdt sig alle Rettigheder — og Uenigheder — de havde haft før Krigen. Det egentlige Strids-spørgsmaal, Slesvigs Forhold til Kongeriget, stod uafgjort, og Freden var »nærmest en Vaabenstilstand, der vilde blive opsagt,



TROPPERNES HJEMKOMST 1849

Efter Maleri af Otto Bache, som viser Københavnernes jublende Hyldest til de tapre Landsoldater. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

saafremt Preussen fandt det belejligt«. Men vi opnaaede dog, at kun Oprørerne blev tilbage som øjeblikkelige Fjender.

Med samme Styrke som 1849 gik vi ind i sidste Krigsaar: 25 Batailloner, 7 Jægerkorps, 19 Eskadroner, ialt 40.000 Mand, 8200 Heste og 96 Stykker Skyts. Hæren formeredes saaledes:

Overkommando: General Krogh (da General Bülow var sygemeldt) med Oberst Flensborg som Stabschef og Major H. Kaufmann som Souschef.

1. Division: Generalmajor Moltke med 3. Brigade, Oberst Schepelern; 4. Brigade, Oberst Thestrup og 6. Brigade, Oberst Irminger. Ialt: Garden til Fods, 12 Batailloner, 3 Jægerkorps og 3 Eskadroner Husarer.

2. Division: Generalmajor Schleppegrell med 1. Brigade, Oberst Krabbe; 2. Brigade, Oberst Baggesen; 5. Brigade, Oberst Ræder. Ialt: 12 Batailloner, 4 Jægerkorps, 4 Eskadroner og 3 Batterier.

Reserverytteriet: Generalmajor Flindt: 12 Eskadroner og 1 Batteri.

Reserveartilleriet: Oberst Fibiger: 4 Batterier og 2 Halvbatterier.

Oprørshæren formeredes saaledes:

Overkommando: Generallejtnant Willisen (General Bonin var kaldt tilbage af Preussen) med Oberst von der Tann som Stabschef og Major Wynecken som Souschef.

Avantgarden: Oberst Gerhardt med 3 Batailloner, 1 Jægerkorps, 2 Eskadroner og et Batteri.

Hovedstyrken med 1. Brigade, Generalmajor Baudissin; 2. Brigade, Oberst Abercron; 3. Brigade, Generalmajor von der Horst; 4. Brigade, Oberst Garrelts; ialt 12 Batailloner, 4 Jægerkorps, 4 Eskadroner og 5 Batterier.

Reserverytteriet: Oberst Fürsen-Bachmann med 6 Eskadroner.

Reserveartilleriet: Oberst Wissel med 6 Batterier. Ialt 30.000 Mand med 86 Kanoner.

Det var heldigt for os, at den dygtige, tidligere General for Oprørshæren, Bonin blev afløst af en Middelmaadighed som General Willisen. Iøvrigt var vor Hær talmæssigt og kvalitativt overlegen. Den 13. Juli rykkede Oprørshæren ind i Slesvig, hvor den to Dage senere standsede ved Isted. Vor Hær rykkede den 16. Juli over Grænsen for at samle til Flensborg. Varmen var ulidelig, flere Soldater døde af Hedeslag, og mange blev syge. Da man ikke dengang som nu marcherede om Natten, imødegik Overkommandoen Varmens værste Virkninger ved at lade Mandskaf-

bet bivuakere og sove under aaben Himmel. Krigsminister Hansen vilde, som sædvanlig, blande sig direkte i Hærens Føring. Kongen forbød ham imidlertid til alt Held at rejse over til Hæren og følge Overkommandoen.

Fjenden, som man antog i Hovedsagen stod mellem Arnholt Sø og Langesø, havde i Dagene indtil den 24. Juli forstærket sin Stilling — med frem-

skudte Tropper længere mod Nord over Isted — med Skanser, Forhug, Oversvømmelser, Barrikader og Løbebroer. Paa dansk Side savnedes alle paalidelige Oplysninger om Modstanderen, og General Kroghs Angrebsplan var derfor lidet heldig, fordi den splittede Kræfterne og forudbestemte uden Grundlag for Beslutningerne.

Brigaden Schepelern skulde gaa over Trenen og omgaa Fjendens venstre Flanke. General Moltke skulde med Resten af 1. Division rykke frem ad Hovedvejen til Slesvig og General Schleppegrell med 2. Division længst mod Øst følge Mysundevæjen, detachere en mindre Styrke til Mysunde, men fra Klapholt med sin Hovedstyrke fortsætte til Over Stolk og videre mod Passene Nord og Syd for Isted Sø. Reserverytteriet skulde søge frem mellem Brigaden Schepelern og 1. Division og over Engbro naa Isted. Ved denne Befaling slap Overgeneralen Brigaden Schepelern paa 5-6000 Mand ud af sin Haand og ødelagde den Fordel, han havde ved at være Fjenden talmæssigt overlegen. Det hævnede sig ogsaa.

General Willisen vilde føre Hovedkampen i sin sikrede Stilling mellem Arnholt



SOLDATER FRA TREAAARSKRIGEN

Længst til venstre 2 lette Infanterister, grøn Jægeruniform. I Midten og til højre 2 Linieinfanterister og 1 Dragon, røde Frakker med lyseblaa Kraver, lyseblaa Benklæder. Farvetegning af F. C. Lund 1874. Efter Vaupell: »Den danske Hærs Historie». — Fot. Folker.



GENERALLØJTNANT W. WILLISEN

Øverstkommanderende for Oprørshæren 1850. Ikke — i Modsætning til sin Forgænger — nogen betydelig Fører, kasseret af Preussen og hentet af Oprørerne i Paris til øverste Chef. Preussens Krigsminister bemærkede dertil: »Nu er Hertugdømmerne fortabte, han vil ruinere dem«. Efter samtidigt Litograf. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Sø og Langesø, hvorover der var slaaet Bro ved Gyldenholm. Naar vor Hær havde løbet sig træet i Angrebet, vilde han føre et omfattende Modangreb og tilintetgøre vore Styrker. Direktiver i saa Henseende var udgivet, men Tidspunktet for deres Iværksættelse ahang af vor Hærs Angreb.

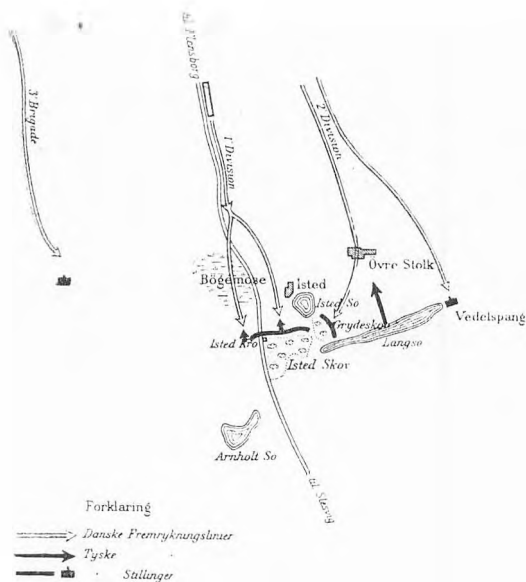
Den 24. Juli indledtes Kampen. De fjendtlige Fortropper kastedes tilbage over hele Linien flere Steder under heftig Strid, til

vore Tropper var naaet Helligbæk. Navnlig kæmpedes der ved Helligbæk Kro af den dygtige danske Oberst Thestrup mod den fjendtlige Bataillonskommandør, Kaptajn Reusz, der forsvarede sig med største Tapperhed og Sejhed mod den danske Overmagt. Ved Midnat kom Soldaterne til Ro i Bivuak efter en anstrengende Kamp- og Marchedag, som havde varet fra Klokken tre om Morgenen. Længst mod Vest ved Solbro havde Oberst Schepelern maattet kæmpe haardt og naaede ikke den 24. Juli over Trenen. I det hele taget var der blevet slidt paa Tropperne, som burde have hvilet det meste af Dagen. Deres Kampkraft blev alligevel ikke udnyttet, hvorfor Tiden spildtes. Divisionerne var blevet sammenblandet, idet Brigaden Ræder af 2. Division efter at have været Reserve endte med at udstille Forposter for 1. Division.

Angrebsbefalingen for den 25. Juli gav Brigaden Schepelern Ordre til at fortsætte sin Fremrykning til Angreb i Fjendens venstre Flanke. Hovedangrebet agtedes ført mellem Arnholt Sø og Isted Sø, og Hovedstyrken samledes derfor til Slesvigvejen. 2. Di-



OVERSIGTSKORT TIL SLAGET VED ISTED DEN 25. JULI 1850
 Efter Generalstabskort i N. P. Jensen: «Kampen om Sønderjylland 1850». — Fot. Folker.



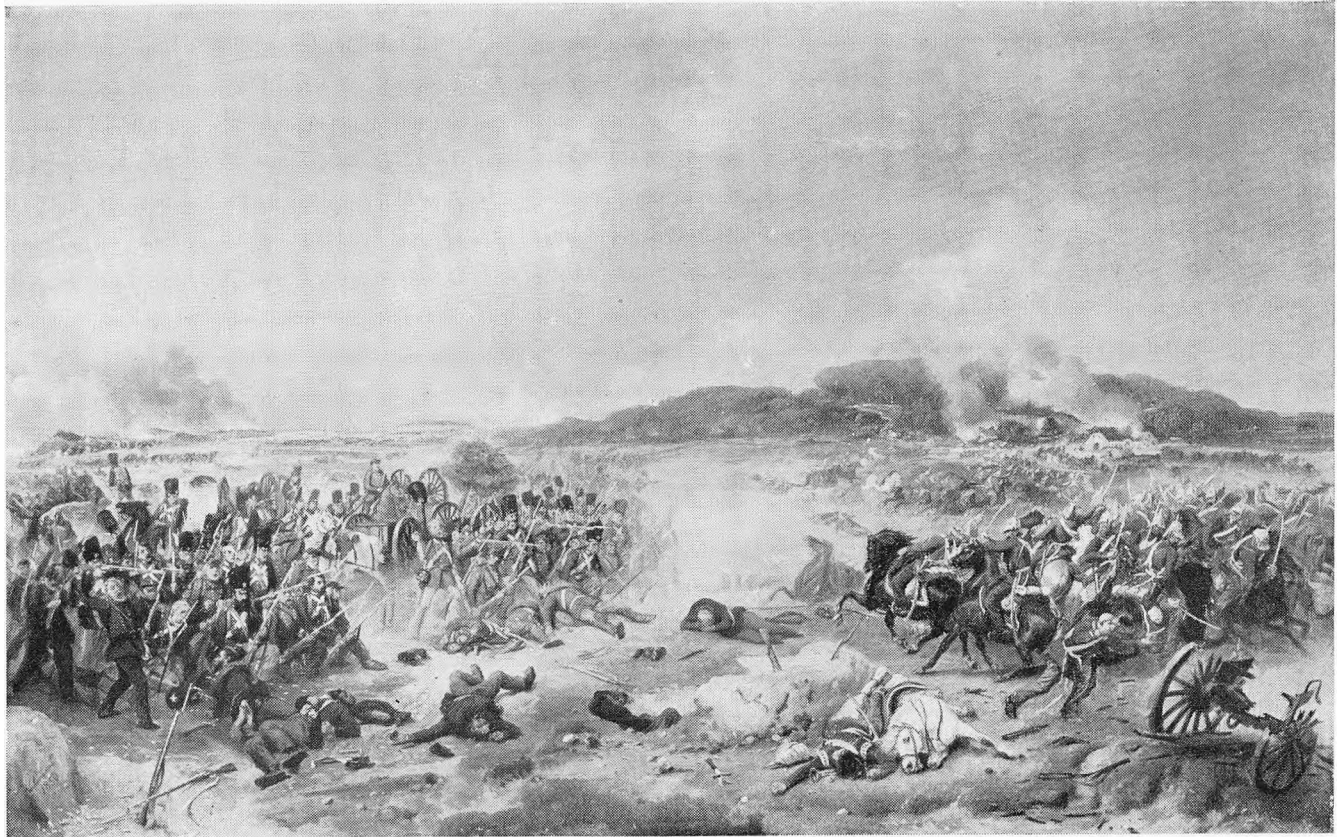
SKITSE OVER SLAGET VED ISTED 1850

Efter Pontoppidan: «Den kongelige Livgarde». — Fot. Folker.

doforholdene yderligere for begge Divisioner og med Brigaden Schepelern tabtes Forbindelsen. Det var kejtet og uklogt Stabsarbejde. Opbrud til Kampen fandt Sted ved halv Totiden, inden Mandskabet var blot nogenlunde udhvilet.

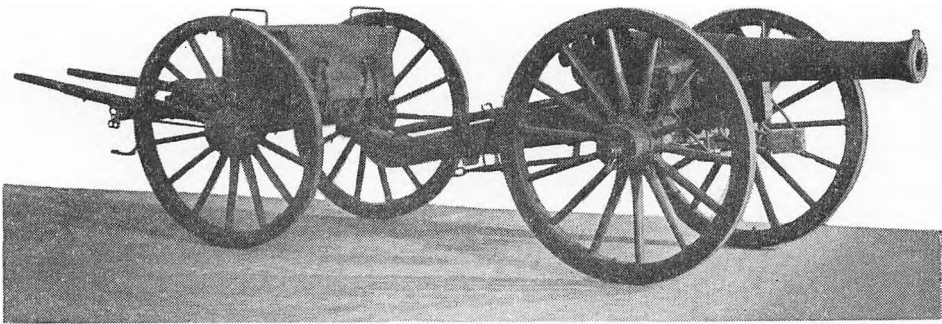
Kampens Begyndelse gik glat. De forreste, danske Styrker trængte overalt hurtigt frem og kastede Fjenden tilbage over Bøgemosen til Gammellund, over Heden til Isted, gennem Over Stolk til Grydeskov, fra Bøgelund til Vedelspang. Vejret var lumert, det regnede stærkt, og Krudtrøgen blev liggende lavt i den tunge Luft, saa Sigtbarheden var ringe. Fjenden gik hurtigt over til Modangreb, standsede vor Fremrykning og kastede vore vestlige Styrker tilbage over Bøgemose mod Helligbæk. Foran Gryde Skov kæmpede Oberst Læssø haardt mod en fjendtlig Overmagt, og her faldt han ved Sekstiden om Morgenen. »Det var«, skriver Oberst N. P. Jensen, »et uerstatteligt Tab. Hæren mistede sin dygtigste Officer, der skulde have baaret dens Fremtid, og Fædrelandet mistede en af sine bedste Sønner«. Længere mod Øst blev Schleppegrell omgaaet og overraskende — paa Grund af svig-

vision, Schleppegrell, som paany fik Kommandoen over sin afgivne Brigade Ræder, hvormed den ikke havde Kontakt, og hvormed den end ikke var paa Højde, skulde danne forreste Linie og angribe saavel mellem Arnholt Sø og Langesø som ved det væsentligt østligere Vedelspang. 1. Division, Moltke, skulde danne Reserve sammen med Reserverytteriet og Reserverartilleriet. Ved Omflytningen af Brigaden Ræder forkludredes Komman-



TYSK RYTTERANGREB MOD DEN KGL. LIVGARDE TIL FODS VED ISTED, DEN 25. JULI 1850

Billedet, som viser Rytterangrebets Sammenbrud i Gardens Ild, er malet af N. Simonsen og findes paa Frederiksborg Slot. — Fot. Bengtsson.



12-PUNDIG KUGLEKANON AF STØBEJERN I BLOKLAVET MED FORSTILLING

Fra Tøjhusmusæets Samlinger. Kanonen var med ved Isted 1850 og afgav — i Batteriet Marcussen — 80 Skud. Under Forsvaret af Dybbølstillingen den 18. April 1864 afgav den 15 Skud. Stod 1881-90 paa Kronborg. — Fot. Tøjhusmusæet.

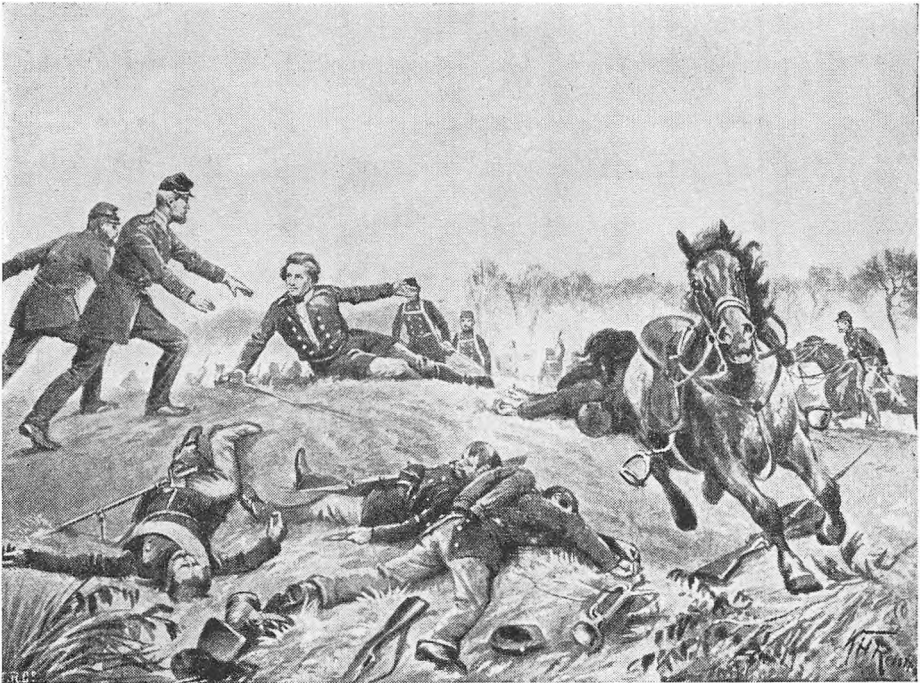
tende Opklarings- og Sikringstjeneste — angrebet fra Ryggen og Siden i Over Stolk. Efter haardnakket Kamp, hvorunder Kommandoen inden for Divisionen tildels gik i Fisk, maatte Schleppegrell lade sit forreste Mandskab gaa tilbage. Selv prøvede han med sine Ordonnanser og en Deling Dragoner at tilbageerobre en Kanon fra nogle fjendtlige Jægere. Det mislykkedes, og kort efter — ved Syvtiden — ramtes Generalen af et dræbende Skud. »Hæren mistede i Schleppegrell en af sine tapreste og dygtigste Troppførere og en Mand, der i en ualmindelig Grad besad alle sine undergivnes Kærlighed og Tillid«. Der var blevet kæmpet heftigt overalt, og i Midten havde der været store Muligheder for afgørende at gennembryde og oprulle Fjendens Front, da hans Tropper omkring Isted ved halv Ottetiden flygtede i Panik; men Chancen forpassedes.

Paa dette Tidspunkt var Situationen følgende regnet fra Øst: 1. Brigade, Oberst Krabbe, stod i N. Farensted. Fjenden havde besat Over Stolk, men truedes af vor 13. Bataillon Nord for Byen. Grydeskov var taget, og der stod tre danske Batailloner foran Kathrineskov. Vi havde besat Isted By, og Fjenden veg mod Syd over Bøgemose. Her havde en rask dansk Hornblæser reddet sit Kompagni ved en vellykket Krigslist. Da det var haardt trængt, begyndte han at blæse det fjendtlige Signal for: »Tilbage!«. Det gjorde den angribende Oprørsbataillon forskræk-



**GENERAL SCHLEPPEGRELLS INDIUG FOR AT GENEROBRE DE DANSKE KANONER VED OVER STOLK UNDER ISTEDSLAGET
DEN 25. JULI 1850**

Samtidigt Litografi fra det kgl. Biblioteks Billedsamling. Øverst til venstre General Schleppegrell, til højre Læssøe. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



OBERSTLØJTNANT LÆSSØES FALD

Læssøe var en sjældent ædel og glimrende Soldat. At han faldt ved Isted, blev et uerstatteligt Tab for vor Hær.
Tegning af Hansen-Reistrup i •Hver 14. Dag•. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

ket, saa den hurtigt trak sig ud af Kampen, idet den frygtede at være naaet for langt frem.

Fra Over Stolk til N. Farensted havde Situationen været yderst kritisk, og Overkommandoen anede intet om, hvad der skete, før henad Klokken otte. Saa strømmede overdrevne Katastrofemeldinger ind, især fra Oberst Baggesen, der helt tabte Hovedet og undlod at melde skriftligt. General de Meza blev befalet til at tage Kommandoen over 2. Division, men man gav ham ingen Stab til Raadighed, kun Ordonnanser; heldigvis havde Oberstløjtnant Henckell ved dristigt Angreb klaret Vanskelighederne og kastet Fjenden tilbage. De Meza, der altid syntes bedst om sine egne Bedrifter, talte Dagen efter Istedslaget med den daværende Feltpræst, Fr. Hammerich, hvem han paa sit kuriøse Sprog gav en Fremstilling af Forholdene, da han tog Kommando over Divisionen:

»Hvilken gyselig og ennuyant Affære. Det er ikke som ved Frederits, hvor alt var komplet satisfaktorisk! Og saa de enorme Tab, vi har lidt! Jeg indtraf paa Valpladsen Kl. 10 og fandt den fuldeste désordre, Fjendens Position god, Schleppegrell død; og dér skulde man oven i Købet høre paa Oberst Baggesens badinage. Til sidst fik jeg da en 5000 Mand entre les mains og kunde melde til Hovedkvarteret, at jeg skulde nok assistere ved Isted«.

Baade General de Meza og Oberst Thestrup, som kom den be-
trængte venstre Fløj til Hjælp og Opmuntring, opfattede Situa-
tionen køligt og overlegent. Men Mandskabet trængte til Hvile
efter at have kæmpet uafbrudt fra Klokken tre til ni. Oprørs-
hæren havde trukket sig ind i Passet mellem Arnholt Sø og
Langesø, og vor Overkommando befalede Hvil for Fodfolk og
Rytteri til Klokken 12 Middag. I denne Hviletid udkæmpedes en
Artilleriduel mellem Fjendens og vort Skyts. Ved Vedelspang
havde Oberst Krabbe drevet Fjenden ind i Passet og førte her
en staaende Kamp, indtil den fjendtlige Fløjstyrke hen paa Efter-
middagen beordredes tilbage over Mysunde til Holsten. Ved Bøge-
mose var Fjenden efter heftig Kamp, især ved Gammellund, gaaet
tilbage til Passet mellem Slesvigvejen og Arnholt Sø. Som Følge
deraf rømmede Oprørerne ogsaa Bollingsted.

Brigaden Schepelern, som var detacheret til Omgaaelse af Fjen-
den, var ved Middagstid efter nogle heldige Træfninger naaet til
Skovby Vest for Slesvig og stod rede til at føre et afgørende og
ødelæggende Angreb i Ryggen paa Fjenden i Istedstillingen, da
Obersten modtog — og fulgte — en kategorisk Ordre fra Over-
kommandoen til at afbryde Operationen og gaa tilbage over Ege-
bæk. Det var en grov Fejl af Overkommandoen at sende en saa
bestemt Ordre, der »ikke tillod nogen Fortolkning« til en selv-
stændigt optrædende Styrke. Den burde have haft Direktiver
og selv have Frihed til at skønne. Men det var ogsaa en grov
Fejl — eller snarest den skadelige »Kadaverlydighed« — som fik
den ellers saa flinke og dygtige Schepelern til at forspilde Mulig-
hederne for en nem og afgørende Sejr ved slavisk, paa Trods af
al Fornuft og Rimelighed, at følge en Ordre, der næsten var fire
Timer gammel, saa iøjnefaldende udstedt under helt andre For-



BATTERIET DINESEN VED VEDELSPANG UNDER ISTEDSLAGET, DEN 25. JULI 1850
Efter Maleri af N. Simonsen tilhørende Ingeniør Dinesen, Hillerød. — Fot. Guldbrandsen.

hold end de foreliggende og uden Kendskab til den gunstige Situation. Den Fører, som med sine Ordre svinebinder Initiativet, og den, for hvem en nok saa urimelig Ordres Tekst er aandløs Lov, er, uanset deres øvrige Egenskaber, uegnede til Chefer. Grellere og mere lærerigt Eksempel end Schepelerns Forhold under Istedslaget findes næppe. Da Forholdene paa Hovedfronten ændredes til det bedre, glemte Overkommandoen tilmed Schepelerns Styrke — omved 6000 Mand — og lod den sejle sin egen Sø. Først da Brigaden den følgende Dags Aften kom til Slesvig, fik Schepelern at vide, at vor Hær havde sejret ved Isted.

Trods alt kom Schepelerns Fremrykning til at betyde en Del for Udfaldet, thi General Willisen, der havde hørt Kanonskud og Kamp fra Skovby, blev bange for at være omgaaet. Ogsaa han handlede uklogt, undersøgte ikke Sagen nøje, før han disponerede, men gav overilet, mens Schepelern skikkeligt forsvandt fra Skuepladsen, Ordre til Kampens Afbrydelse og Oprørshærens Tilbage-



MORGEN EFTER SLAGET VED ISTED, DEN 25. JULI 1850
Maleri af Jørgen Sonne fra 1876 paa Statens Musæum for Kunst. — Fot. Kunstmusæet.

gang. Da vort Angreb paany indledtes ved Middagstid, mødtes det vel af haard Modstand paa flere Punkter, men Fjenden havde tabt Troen paa et heldigt Udfald, og Stormen mod hans Stillinger gik ret hurtigt over i Forfølgelse. I sin Fægtningsberetning til Berlin skrev General Willisen:

»Med den heftigste Granat- og Kardæskild, den mest ødelæggende Ild fra Artilleri og Fodfolk overdængedes de stormende. Rytteriet kastede sig med Kraft og Hurtighed lige imod dem; men alt var omsonst. Intet formaade at modstaa de danske Kolonnens rasende Fremtrængen«.

Tabene var paa begge Sider betydelige. Vi mistede 140 Officerer, 183 Underofficerer og 3295 menige. Fjendens Tab var 77 Officerer og 2731 Underofficerer og menige. Føringerne havde paa begge Sider været uheldig og famlende; vor Overmagt blev sat over Styr med Misbruget af Brigaden Schepelern; men Afdelingerne havde kæmpet udholdende og tappert. Ikke dansk Føringer, men den danske Soldats fortræffelige Egenskaber sikrede os Sejren. Flertallet af vore faldne blev begravet paa Flensborg Kirkegaard under en Høj, hvorpaa Kongen lod sætte 51 Mindestene.

Paa Aarsdagen for Slaget rejstes 1862 Istedløven som Monument over Gravhøjen. Monumentet er udført af Bissen og havde paa Soklen Bronce-medaillemer af Krogh, Schleppegrell, Læssøe og Helgesen samt Verset:

*»Trofaste Kæmper i Farens Stund
mandig har værget vor Odelsgrund
Troskab skal Vagt ved Graven være,
Manddom skal skærme Arv og Ære«.*

Til Afsløringsfesten skrev Digteren H. P. Holst sin skønne Sang: »Slumrer sødt i Slesvigs Jord«. Under Krigen 1864 blev dette Gravmæle over tapre, danske Soldater paa uridderlig Vis nedrevet og ødelagt af flensborgske Hjemmetyskere og en Flok Maskinbyggere fra Altona. Løven opstilledes som Trofæ i en Kasernegaard i Lichterfelde ved Berlin. Broncemedaillonerne kom til et Officerskasino i Magdeburg, men blev 1919 sendt til Musæet i Kiel.

Slaget ved Isted afgjorde i Virkeligheden Krigen 1806; men fra dansk Side blev Sejren, tildels af politiske Grunde, ikke udnyttet og fulgt af energiske Forsøg paa at knuse Fjenden. Vor Hær blev staaende langs Slien, Trenen og Ejderen og forskansede sig i Danevirkestillingen. Oberstløjtnant Helgesen havde den 7. August erobret Frederiksstad, hvor der kun fandtes en ringe, fjendtlig Styrke, og var straks gaaet i Gang med at befæste Byen. Et Udfald derfra den 8. September, der var tænkt som Rekognoscering, endte som alvorligere Kamp og bragte vor Hær en Del Tab.

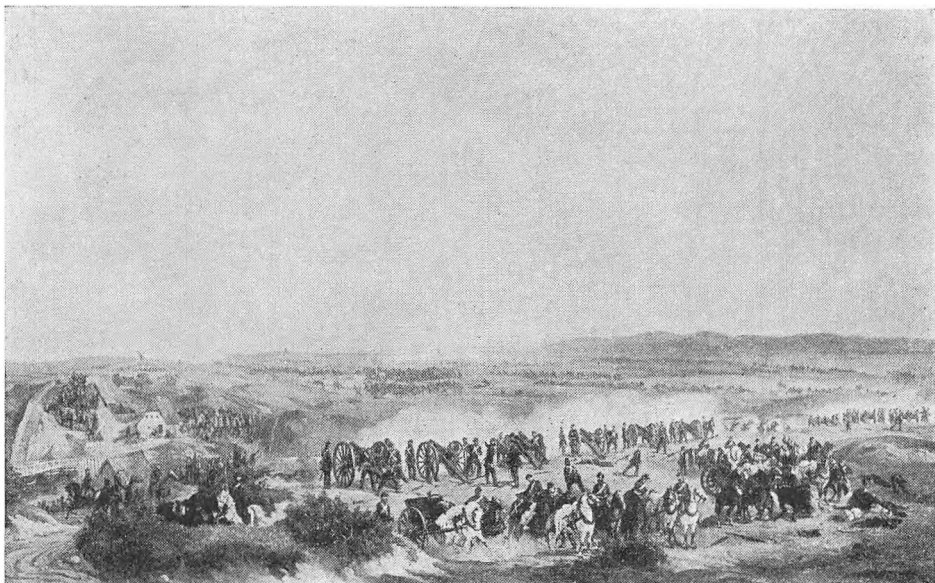


ISTEDLØVEN

Monument fra 1862 paa Flensborg Kirkegaards Fællesgrav for Istedslaget 1806. Udført af H. V. Bissen. Nedrevet af Hjemmetyskere i Flensborg og Maskinarbejdere fra Altona Februar 1864. Ført som Trofæ til Tyskland. Efter samtidig Tegning. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



RYTTERFÆGTNING PAA RENDSBORGCHAUSSÉEN, DEN 23. JULI 1850
Efter Maleri af Hansen-Balling tilhørende Lensgreve Christian Moltke, Regentved. — Fot. J. F. v. Huth.

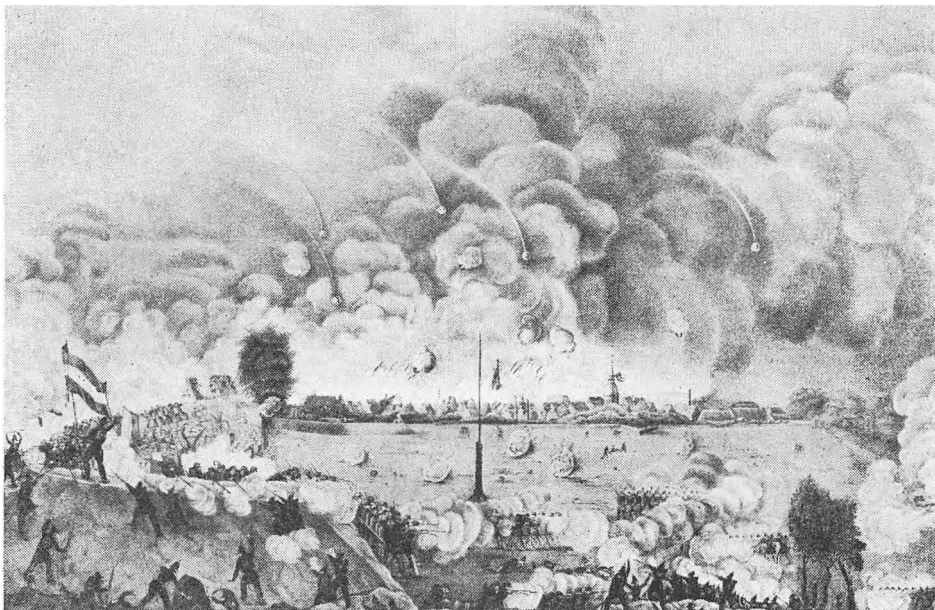


KAMPEN VED MYSUNDE, DEN 12. SEPTEMBER 1850
Efter Maleri af N. Simonsen paa Frederiksborg Slot. — Fot. Bengtsson.

Drevet dertil af Folkestemning, Pressen og det holstenske Statholderskab forsøgte General Willisen at naa over Slien og at slaa vore Styrker ved Mysunde, 3 Batailloner under Oberst Krabbe og 10 Kanoner under Major Dinesen. Angrebsstyrken var ialt paa 15.000 Mand med 46 Artilleripiècer.

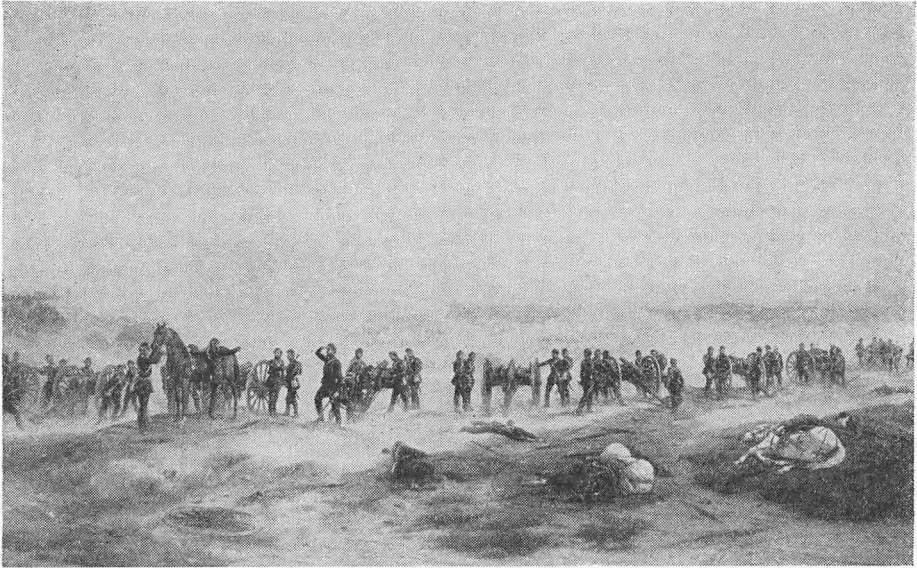
Oberst Krabbe havde forhen udmærket sig, og ved Mysunde havde han Dag efter Dag øvet Brigaden i de Manøvrer, hvormed han vilde imødegaa et Angreb, saa enhver nøje vidste, hvordan han skulde optræde. Fjendens Angreb, som førtes den 10. September med langt overlegne Styrker, saavel hvad Mandskab som Skyts angaar, blev efter forbitret Kamp slaaet tilbage, og den vigende Fjende blev forfulgt af vore Jægere og Artilleri. Ogsaa ved Eckernförde kæmpede vi med Held, paa dette Sted udmærket hjulpet af Orlogsskibe.

Aarets sidste alvorlige Begivenhed blev Belejringen af Frederiksstad. Byen var blevet feltbefæstet under Ledelse af Ingeniør-officererne Kaptajn C. F. N. Schrøder, Løjtnant R. Carstensen



BOMBARDEMENTET AF FREDERIKSSTAD, DEN 4. OKTOBER 1850
Samtidigt Litograff. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

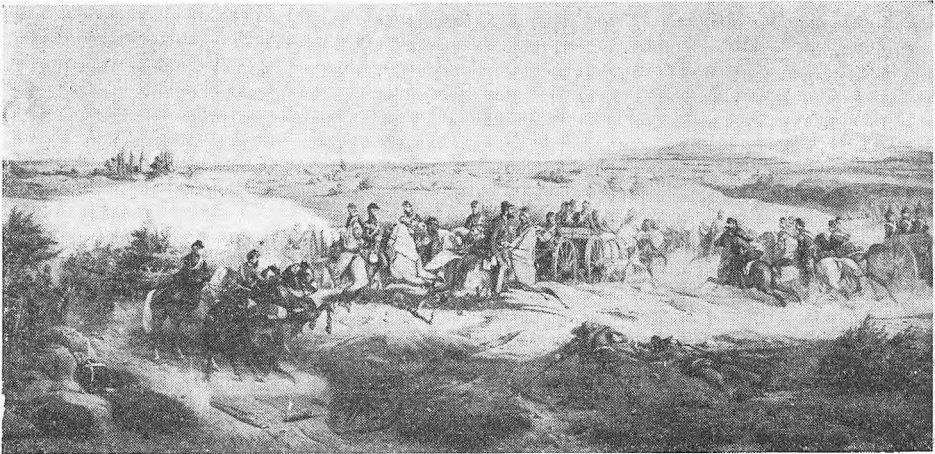
og tilsidst Kaptajn J. M. Ernst. Oberstløjtnant Hans Helgesen havde til Leder af Artilleriforsvaret Kaptajn F. C. Stiernholm og til Stabschef den udmærket dygtige Kaptajn J. A. F. Hoffmann. Besætningen bestod af 3 Linie- og 3 Reservekompagnier samt 6 Kanoner. Styrken, som under den tyske Oberst von der Tann sendtes til Belejring af Frederiksstad, var paa 5 Batailloner, 26 Kanoner og 22 Mortéerer. Kampen om Byen indledtes den 29. September. Samme Dag prøvede Fjenden efter kortvarig, men kraftig Artilleriild at storme, men blev slaaet eftertrykkeligt tilbage. Vort beskedne Artilleri havde i Dagens Løb besvaret Fjendens Ild med 400 Skud. De følgende fem Dage fra 30. September til 4. Oktober blev Frederiksstad udsat for et voldsomt Bombardement — indtil 3000 Skud om Dagen. Byen brændte mange Steder, Indbyggerne havde betydelige Tab paa Grund af Ilden fra deres Oprørsfællers Skyts. Om Natten byggede Fjenden Angrebsværker. Von der Tanns Tropper øgedes til 12.000 Mand og 68



BATTERIET DINESEN I KAMPEN VED MYSUNDE DEN 12. SEPTEMBER 1850
Efter Maleri af N. Simonsen tilhørende Ingeniør Dinesen, Hillerød. — Fot. Guldbrandsen.

Artilleripièces. Oberstløjtnant Helgesens beskedne Styrke mindskedes stadig paa Grund af Tabene. Paa Oberstløjtnantens Fødselsdag, den 4. Oktober, mente Belejrerne, at Byen var stormoden efter den voldsomme Beskydning, den havde været udsat for. General von der Tann gav Ordre til at storme Frederiksstad ved Mørkefald efter en afsluttende, intens Ildkoncentration imod den. Den 4. Oktober var de gensidige Styrkeforhold saadan, at vi raadede over 2800 Mand med 8 Feltkanoner og 13 Espingoler, mens von der Tann angreb med 9000 Mand og 56 Stykker Skyts.

Angrebet fremskyndedes til et Kvarter i seks. Kort efter gik Solen ned. Det var en Fordel for os, fordi Ilden fra den brændende By lyste ud over Angriberne, mens vore Soldater laa skjult i Dækningsgravens Skygge. Kampen, som varede seks Timer, rasede med største Heftighed Mand mod Mand, og fra begge Parter blev alle Reserver sat ind. Angribernes Tab blev meget store, navnlig af Officerer. Ved enkelte Afdelinger faldt over Halvdelen. Da von der Tann ved Ellevetiden om Aftenen opgav Stormen og

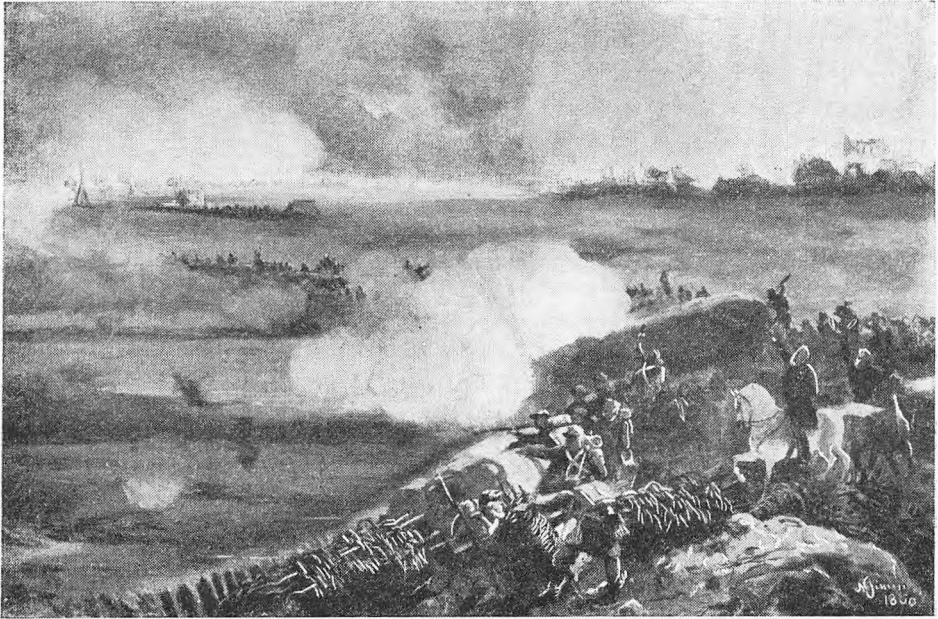


EPISODE FRA KAMPEN VED MYSUNDE DEN 12. SEPTEMBER 1850.
Litografi efter Maleri af N. Simonsen. — Fot. St. kgl. Bibliotek

trak sine Tropper tilbage, var der endnu saa meget Humør i vore Rækker, at han fulgtes paa Vej med Sangen om »Den tapre Landsoldat«. Det mislykkede Stormløb sluttede med en dramatisk Knaldefekt, idet en af Fjendens Ammunitionsvogne under hans Tilbagegang sprang i Luften med et øredøvende Brag hilst af vore Folks Hurraraab.

Overkommandoen vilde ikke følge Krigsministeriets politisk bestemte Ønsker om offensiv Optræden i Holsten. Den stod med Hæren i Dannevirkestillingen, og Vinteren nærmede sig. Det er interessant, i Betragtning af Dispositionerne 1864, at se, hvorledes vor Overkommando allerede 1850 gjorde opmærksom paa, *at Dannevirkestillingen, militært set, var ubrugelig*, og hævdede, at Hæren, hvis Dannevirkestillingen maatte opgives, burde gaa tilbage til Dybbøl, den eneste Stilling, som var »gunstig og holdbar«.

Ved Preussens og Østrigs enige Optræden, som især var fremkaldt ved russisk Pres, afvikledes Krigen, og den 24. Januar 1851 fastsloges dette ved en kongelig Proklamation til Tropperne, hvori udtaltes: »Den danske Krigers Navn genlyder atter over Europa, og det er min Stolthed, at I ikke mindre har fortjent dette ved Tapperhed og Ufortrødenhed end ved Menneskelighed og Disciplin. Erkendtlige Medborgere vil snart byde Eder Velkommen«.



BOMBARDEMENTET AF FREDERIKSSTAD DEN 4. OKTOBER 1850

Forsvaret af Fæstningen Frederiksstad under den heltedige Oberst Hans Helgesen mod en stor Overmagt blev den sidste og smukke danske Bedrift i Treaarskrigen. Efter Maleri af N. Simonsen paa Frederiksborg Slot. Fot. Bengtsson.

Det skete ogsaa. Troppernes Hjemmarche blev et Triumftog, og de hilstes overalt med stormende Jubel. Hæren havde fuldt ud gjort sin Pligt og ført en Treaarskrig med Hæder uden et eneste Nederlag paa Slagmarken. Men der var ikke, trods Mod og store Ofre, blevet truffet nogen klar Afgørelse om Sønderjyllands Stilling til Moderlandet.

Frederiksstads dristige Forsvarer, Nordmanden Hans Helgesen, skrev hjem til sine Landsmænd: »Hvad man for tre Aar siden troede var umuligt, er dog sket. Danmark har slaaet det tyske Indbrud tilbage; men Krigen kommer desværre igen, og da maa Norden staa som en Enhed; thi det er det nordiske Sprog og hele Nordens Selvstændighed, som staar paa Spik.

Var der da intet opnaaet ved denne langvarige Krig? Jo, en Del; men langt fra saa meget som Resultaterne berettigede til. Politikerne stod ikke paa Højde med Soldaterne. De lod sig Gang



BRONCEMEDAILLE FOR DELTAGELSE
I TREAAARSKRIGEN

Trods den højstemte Begejstring for vore Soldaters Mod og Sejre fandtes der ingen Tapperhedsmedaille. Det er typisk for dansk Indstilling over for Hæren, at Heltene fra Fredericia og Isted fik en Broncemedaille som alle andre Krigsdeltagere. Tapperhedsmedailler af Sølv faar kun civile, som redder druknede eller standser løbske Heste. Efter Medaillesamling i Krigsministeriet. — Fot. Folker.

paa Gang overliste og kue, hvor alle Spillet's Trumfer var deres. Men det danske Folk havde oplevet en skøn Begejstringstid med »Aanden fra 1848«, der virkelig samlede alle i en fælles Offervilje, fælles Harmes og Djærvhed over for knugende store Opgaver, fælles Vilje til at kæmpe og gaa under, om saa skulde være,

fremfor at sætte vor nationale Ære og Selvstændighed overstyr. Hertil kom den politiske Frigørelse, som rigtig nok kun vakte større Begejstring i en kulturel Overklasses snævre Kredse. Det jævne Folk var uinteressert i Grundloven af 1849. Kun en Trediedel af Vælgerne afgav deres Stemme ved Valget af den grundlovgivende Rigsforsamling. Et Flertal begreb ikke, hvad det drejede sig om. For Slesvigs Vedkommende havde Trearskrigen faaet det skilt fra Holsten, Lokalregeringen var fjernet og Stænderforsamlingen flyttet til det loyale Flensborg, vor Regering var blevet Herre over Sønderjyllands indre Styre og Besættelsen af alle Embeder. Toldgrænsen ved Kongeaaen var ophævet. Soldaterne havde vundet Anseelse i Folkets Øjne, den almindelige Værnepligt havde staaet sin Prøve, Officerskorpset var blevet loyalt og Hærens Enhed sikret. Men de store Forventninger, der stilledes til Fremtiden, blev langt fra indfriet, Begejstringen og Selvtilliden hvilede i alt for mange Tilfælde paa Illusioner.

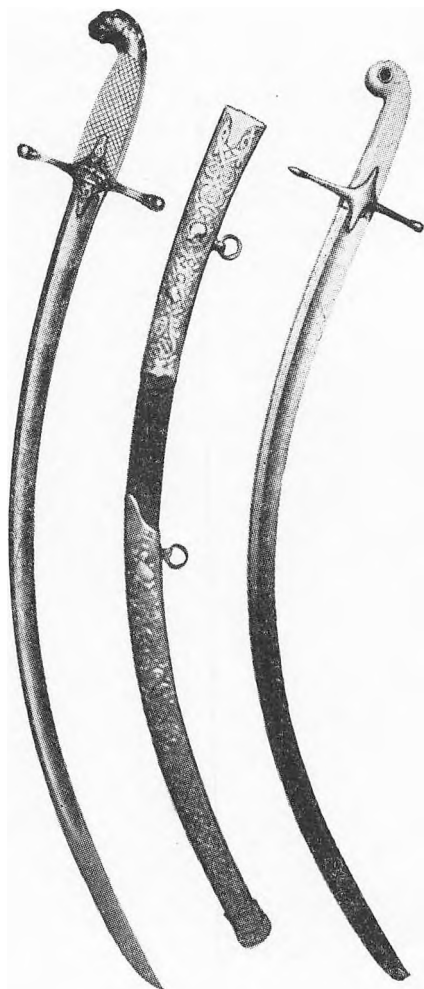
Hvad Hæren angik, havde den haft udmærkede Organisatorer, Mandskabet havde, som danske Soldater plejer, været tappert, udholdende, godt disciplineret og hengivent over for dets Befalingsmænd. Officererne havde været modige og gode Førere inden for en snæver taktisk Ramme; men kun ganske enkelte havde vist Feltherreegenskaber, først og fremmest Læssøe og Olaf Rye. Ved afgørende Slag havde den øverste Føring begaaet endog grove Fejl, som ved Fredericia og Isted, hvad vi maatte betale

med Soldaternes Blod og Krigens Langvarighed. Til vort Held begik ogsaa Fjendens Førere iøjnefaldende Fejl, og den sidste af dem, General Willisen, var en Fusker i Faget.

Det er Tapperheden og Troskabben, som gør Mindet om Treaarskrigen saa værdifuldt — ikke Føringen, selv om Officererne var udmærkede Geledsoldater. Men Sejren var vor, og i Stedet for kritisk at undersøge og energisk afhjælpe de Brist, der havde vist sig, faldt man til Ro i en farlig Legendedannelse, en Drøftelse af »Krigens herlige Minder« og en ny, skæbnesvanger Karrighed over for vore Værn, der blandt andet symbolsk udtryktes ved, at Belønningen for de fejrede Soldaters Indsats gennem tre Aar blev en meget beskedne Broncemedaille paa en Femøres Størrelse.

Forfatteren P. Stavnstrup har klart og ubarmhertigt optrukket Linierne i den følgende Tids Udvikling saaledes:

»Imidlertid underbyggede de militære Sejre Illusionerne, og Treaarskrigen efterlod derfor i Danmark skæbnesvangre folkelig-statslige Forestillinger, som kun en Katastrofe kunde skolde ud. For Nutidige udgør Vidnesbyrdene om den Tids nationale Selvovervurdering og va banque-agtige Udæskninger af Skæbnen en sælsom Læsning. Endnu saa sent som i December 1863 — lige før den politiske Virkelighed meldte sig for at inddrive sine Fordringer — tror Frederik Barfod at kunne trøste sig til, at Folkefriheden kan klare alle Skærene: »Vi skulle vise Verden«, siger han, »at det ikke var for intet, at Kong



OBERST HANS HELGESENS SABELER

Findes paa Tøjhusmusæet. Fra venstre den Æressabel med Skede, som hans Officerer skænkede ham til Minde om Forsvaret af Frederiksstad. Til højre den Sabel, han bar under Belejringen. — Fot. Tøjhusmusæet.

Frederik gav os vort Frihedsbrev, vort Adelsbrev! Vi skulle vise Verden, at Friheden har fyldt vore Benpiber med Marv og lagt Staal for vore Klingers Ægg.

Med disse Forestillinger gik det danske Folk ind i 50'erne. Det var nationalt og aandeligt en Lykketid, en rosenstrøet Idyl, i hvilken alt syntes vendt til det bedste. Man frydede sig efter vel overstanden Fare i den nationale Selvfølelse. Man sang »den tapre Landsoldats« Pris. Man henfaldt i den sorgløse Tilstand, der fyldtes af Kuriositeter og Pikanterier. Man hylkede Kongen, skumlede over Grevinden (Danner), tilbad Fru Heiberg og fortalte hverandre Anekdoter om H. C. Andersens ustyrlige Forfængelighed. Alt aandede Lyksalighed.

Og imens marcherede Katastrofen taktfast, uafvendeligt nærmere og nærmere.

Det er vort Folks onde og tildels selvvillede Skæbne, som ogsaa i de angivne Linier skitseres. Sorgløsheden, Troen paa at Bajonetter viger for Papir og venskabelige Forsikringer, Ulysten til at ofre det nødvendige paa Forsvaret og Haabet om, at »det gaar nok altsammen«. Man vil uden Vanskelighed kunne drage Paralleller mellem den oven for skildrede Tilstand og Tilværelsen i Danmark mellem de to sidste Verdenskrige.

Det eneste sikre efter Trearskrigen var, at »sit Løfte har han holdt, den tapre Landsoldat«. Det forudseelige blev, at Sorgløsheden, Selvglæden og, hvad vore Værn angik, de store Ord, men den karrige Virkelighed maatte føre til en Katastrofe, til den Letsindighedens Bod, der først betales med Hærens og Flaadens Tab af unge Mænds Liv og i det lange Løb med Tab af Land og Ære.





KONG CHRISTIAN IX (1818-1906)

En rank og ædel Personlighed, ridderlig og frygtløs, af gammel fornem Officerstype, altid respekteret og efterhaanden oprigtigt elsket af sit Folk, med hvilket han havde oplevet de sønderjydske Krige og de voldsomme Kriser baade ude og hjemme, som kendetegner Kongens Regeringsperiode. Maleri paa Rosenborg af H. Olrik fra 1871 — et af Kriscaarene. — Fot. Rosenborg.

KAPITEL X

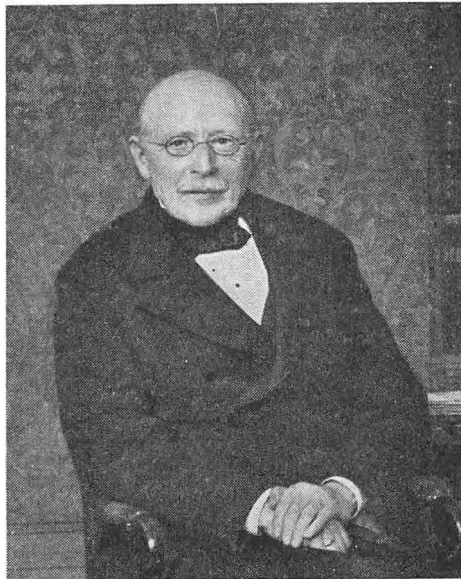
KRIGEN 1864

DEN politiske Udvikling mellem vore to sønderjydske Krige er lærerig og for saa vidt skræmmende, men dens Betydning for vor Hær bortset fra, at den førte os mod en tysk-dansk Krig, var uden større Interesse. Det Skridt bort fra Grundloven af 1849, som fandt Sted med Forordningen af 26. Juli 1854 i absolutistisk Retning med den derved knæsatte Fællesforfatning, var vel et Brud paa Grundlov og Londonaftaler, men fik kun ringe Betydning ud over Tendensen mod Helstatspolitikken, hvortil C. G. Andræ's Navn blev uløselig knyttet især ved Oktoberforfatningen af 1855. Mod Fællesforfatningen protesteredes voldsomt fra holstensk Side, og der rejstes, med Altonas Overborgmester, Carl Scheel-Plessen i Spidsen, en saadan Opposition, at den »i sit videre Løb har ført ikke alene til Begivenhederne i 1864, men ogsaa til dem i 1866 og 1870«.

Indrepolitiske Vanskeligheder og ydrepolitisk Pres skabte den Jordbund, hvoraf »Skandinavismen« groede. Forfatteren P. Stavnstrup har optrukket nogle Hovedlinier, som det lønner sig at citere:

»Med Ejderpolitiken fulgte Skandinavismen. Trykket fra Syd drev vilkaarligt det nationalliberale Skægtled til at vende Sindene mod Nord, mod de skandinaviske Brødrefolk. Ejderdanisme og Skandinavisme var Tvillingidéer — de to Idéer, der flettede sig ind i hinanden og dannede Baggrund og Udgangspunkt for al dansk Politik i Frederik VII's Regeringstid, fra 1857 i stigende Grad. . . . Det var Columbus' Æg om igen. Det var en straalende, henførende Opdagelse, der særlig her i Danmark bar ud over den stedse mere og mere knugende Følelse af vor statslige Af-

magt. . . *Studenterskandinavismen blev — trods Sammenbruddet — Forløberen for senere Tidens nordisk Fællesskab. Det var op mod 1864 særlig Danmark, der kunde drage Nytte af Skandinavismen; derfor greb den ogsaa særlig kraftig om sig her. . . Det var da særlig i nationalliberale og grundtvigske Kredse, Skandinavismen trivedes. Dens Modstandere var — foruden Tscherning, Andræ og andre, der ikke troede paa dens reelle Muligheder — fortrinsvis de konservative Helstatsmænd, hvis Politik den truede. . . Skandinavismen visnede i den første Uvejrnsnat, fordi den i Virkeligheden ikke havde slaaet Rod i noget af de tre Folk.»*



GEHEIMEKONFERENSRAAD C. C. G. ANDRÆ
(1812-1893)

Uddannet paa den militære Højskole, fremragende Matematiker, liberal Politiker og en Overgang Minister. Som betydelig Matematiker og Geodæt vandt han Verdensry med sin Gradmaaling. Han opfandt det Forholdstaleystem i 1855, hvorunder vi har levet, stemt og taget Stilling til Spørgsmaalet om Værnevillje eller det, som er sket. — Efter Maleri paa Frederiksborg af Otto Bache. — Fot. Bengtsson.

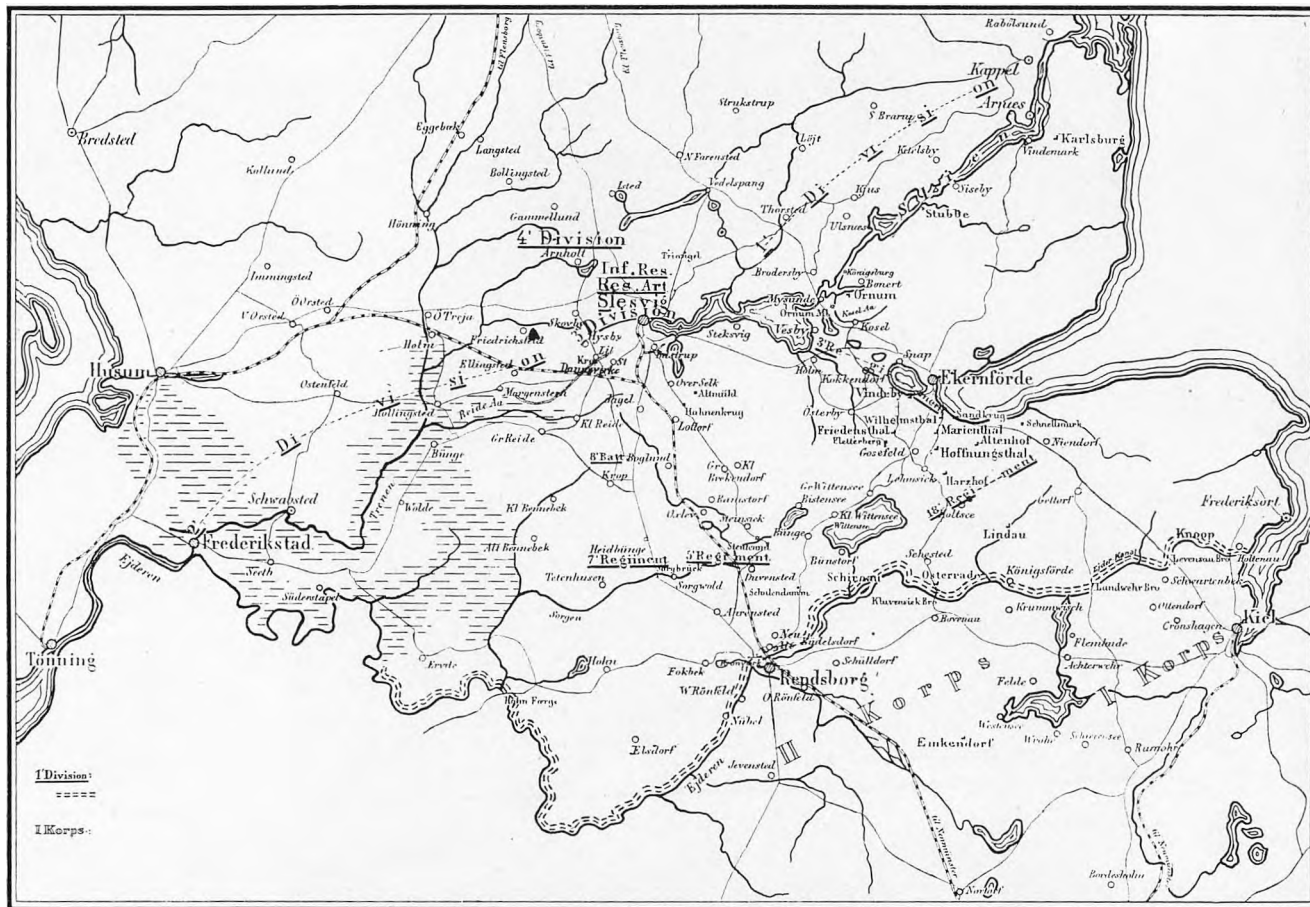
Nogen større praktisk Rolle kom Skandinavismen ikke til at spille; Treforken blev paa-ny kun en Gaffel. Fra sidst i Halvtredserne blev Presset fra

Syd væsentlig stærkere end Støtten fra Nord, og Holstenerne inddrog det sydlige Slesvigs Tyskhed i Striden mod Danmark. Dansk Politik i Sønderjylland var saa kejtet, at den spillede Fortyskningen alle Trumferne i Hænde.

Dertil kom ind i Treserne de stedse skiftende, undertiden katastrofale Vanskeligheder, Preussen og Tyskland gennemlevede, og at Fronten mod Danmark blev Bismarcks nærliggende, politiske Udvej. Yderligere fik hans antipolske Holdning under Polakernes Opstand 1863 Rusland over paa Tysklands Side. Fyrst Bismarcks Planer fremmedes iøvrigt af den danske, kongelige Kundgørelse af 30. Marts 1863, der rent ejderpolitisk udskilte Holsten og Lauenburg af Fællesskabet med det øvrige Danmark og skabte en Dobbeltstat af Helstaten. At Tyskland vilde protestere mod

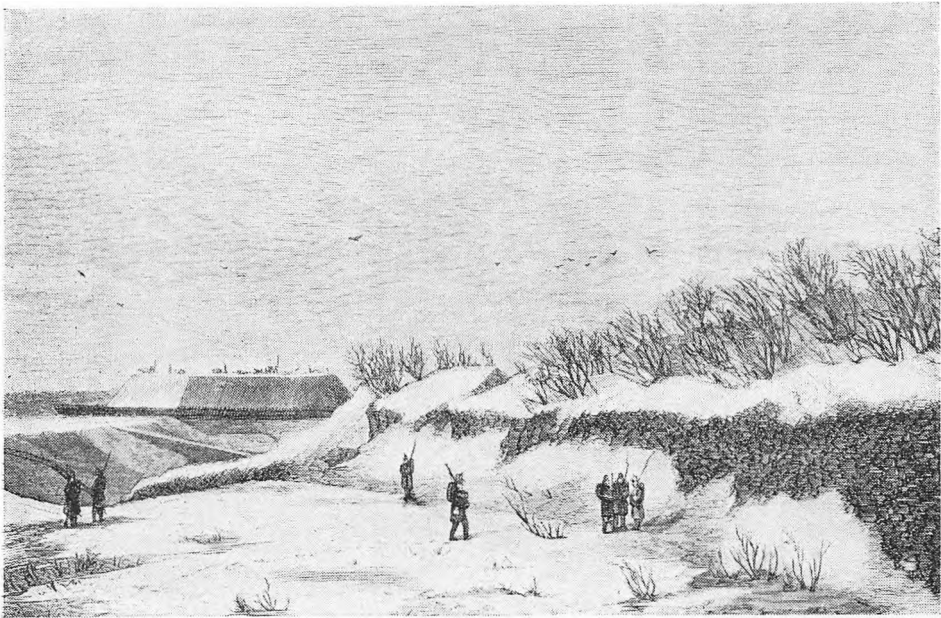
denne Indlemmelse af Slesvig i Kongeriget, siger sig selv, og at den stred mod Aftalerne fra 1851-52 er givet. Danmark vovede Politiken i Haab om aktiv, svensk Støtte og Frankrigs og Englands tiltagende Velvilje. Lord Palmerston udtalte den 23. Juli 1863 i Underhuset, at England var stærkt interesseret i Danmarks Uafhængighed, idet han lovede, at om nogen forsøgte paa at skade Danmarks Rettigheder eller dets Integritet, skulde de erfare, »at det ikke vilde blive Danmark alene, med hvem de fik at gøre«. Det britiske Tilsagn var kun Mundsvejr. Da Krisen sent paa Aaret tilspidsedes, hændte det skæbnesvangre, at Kong Frederik VII, under et Ophold paa Glücksborg Slot, døde den 15. November 1863. Den 13. November faldt Bismarcks Protest mod vor nye Forfatning, da han vidste, Kong Frederik laa for Døden. »Først i det Øjeblik, da Danmark havde gjort sit Skridt, og da Døden truede den Monark, hvis Rettigheder til hele Monarkiet ingen bestred, afsluttede han med et afgørende Træk sit geniale Spil og kastede Masken«. Spillet gik ud paa en Erobring af Hertugdømmerne. Slesvigholstenere og Augustenborgere var lige latterlige i Bismarcks Øjne. Han vilde Krigen — og han fik den. I Aarets sidste Maaneder blev den unge Kong Christian IX drevet, endog med Urigtigheder, ind i den Kurs, der medførte, at »vore Fjender samlede sig til Handling, og at — vore Venner faldt fra«. Bismarck gennemtvang trods uhyre Vanskeligheder sin Erobringspolitik. Krigen var uundgaaelig, og man valgte fra dansk Side ulykkeligvis at føre den første Kamp ved Danevirke, en af disse sentimentale Stillinger, der i alle Lande og til alle Tider har kostet urimelige Ofre, materielt og aandeligt.

Mellemkrigstiden var »Stillingernes« Epoke, og »denne Stillingsmani blev til en Militærsygdom«, der ydermere forværredes af poetisk Sentimentalitet angaaende Thyras Vold, denne — skrev Ingeniørkorpset i 1857 — »saa minderige Danevirkestilling, hvis Benyttelse til Statens Forsvar gaar et Aartusinde tilbage i Tiden« — som om det spillede praktisk Rolle! Vi sloges med Postulater og gale Teorier, ikke mindst Overtroen om Skydekampens relative Ubetydelighed og Bajonetangrebets Uimodstaaelighed. Ska-



OVERSIGT OVER DEN DANSKE OG TYSKE HÆRS STILLINGER DEN 31. JANUAR 1864

Den danske Hær staar med svage Rytterposteringer langs Ejderen, i forreste Linie 7., 5. og 18. Regiment; i Hovedkamplinien Hovedstyrken om Slesvig, 2. Division Vest derfor til Frederikstads, 1. Division Øst derfor langs Sliens nordre Bred. Fjenden staar med II. Korps, østrigske Tropper, Sydøst for Rendsborg og I. Korps, Preussere, Vest-Sydvest for Kiel. Efter Generalstabens »Den dansk-tydske Krig 1864«. — Fot. Folker.



PARTI FRA DANEVIRKE DEN 30. JANUAR 1864

Efter tysk Pennetegning i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

deligst blev dog Ønsket om at lægge Forsvaret i en ufærdig Stilling ved Slien, 20 km bag Slesvigs Sydgrænse. Vilde man en Grænsekamp, maatte Tropperne mindst saa langt mod Syd som Ejderen. Major Dinesen hævdede med Rette, at:

»hvor stærk end Dannevirkestillingen gøres ved Hjælp af nok saa mange Millioner Rigsdalere paa Landets Forsvarsgrænse, da bør disse ikke nedgraves i Dannevirkestillingen, men bl. a. anvendes til at forøge Hærens Bevægelighed, navnlig ved at fuldstændiggøre Transportflaaden etc. . . . De Tider ere længst forsvundne, da et helt Land kunde finde sit Forsvar i en kinesisk Mur eller en Thyra-Danebodsk Grøftevold . . . det mest ravgale Sted for vor lille Stat at tænke paa et Forsvar, naar vi have forstødt Holsten.«

Vi begyndte Konflikten med at rømme Holsten i December 1863 under General Steinmanns Kommando. Han afløstes den 4. Januar 1864 af General de Meza, som den 25. December 1863 var udnævnt til øverstbefalende. De Meza kendte Forholdene og Kampmulighederne i Slesvig ud og ind. Han havde adskillige



CARL PLOUG TALER PAA DROTTNINGHOLM TIL KONG OSCAR I UNDER STUDENTERMØDET 1856
 Maleri paa Frederiksborgmuseet af Constantin Hansen. Et Optrin fra Skandinavismens Glansperiode. — Fot. Bengtsson.

Aar opholdt sig der-
 nede og havde ledet de
 store Danevirkeøvelser
 1862 og 1863. Trods
 sære Manérer og græn-
 seløs Forfængelighed
 havde han under Tre-
 aarskrigen vundet Hæ-
 der og vist sig som
 en udmærket Fører. I
 1864 var han en tem-
 melig aflægs Olding
 og blev fortrinsvis
 Overgeneral, fordi han
 offentligt havde udtalt
 sig for Kamp ved
 Danevirke. Om denne
 udprægede Sommer-
 stilling skal han i Ja-
 nuar 1864 have sagt,
 at »vi skulle kæmpe
 paa Danevirke, som

om vi vare Millioner«. Men Krigens usentimentale Gud lader sig ikke købe af Talemaader; de kostede mere, end Overgeneralen vel havde tænkt.

Den danske Hær formeredes med General de Meza som Chef. Han fik Oberst Heinrich Kauffmann til Stabschef, et uheldigt Valg fordi den iøvrigt udmærkede Officer havde været borte fra Hæren som Amtmand og Befuldmægtiget ved den tyske Forbundsdag siden Trearskrigens Afslutning. Souschef blev Kaptajn af Generalstaben S. Rosen, en dygtig og energisk Officer, som blot ikke havde Føling med Tropperne og undervurderede dem. Vor Styrke var den 1. Februar 1864 ialt ca. 35.850 Mand under Fanerne. Hærene inddeltes saaledes:

Vor Hær:

1. Infanteridivision, General G. D. Gerlach; 2. Infanteridivision, General P. H. C. du Plat; 3. Infanteridivision, General P. F. Steinmann. Hver Division paa 3 Brigader (12 Batailloner), 3 Eskadroner og 16 Kanoner.

Kavaleridivisionen, General H. C. D. Hegermann-Lindencrone, 18 Eskadroner og 8 Kanoner.

Infanterireserven, General F. C. V. Caroc, 4 Batailloner.

Reserveartilleriet, General M. Lüttichau (højstbefalende Artilleriofficer) paa 32 Kanoner.

Den fjendtlige Hær:

Højstkommanderende: Feltmarskal F. H. E. Wrangel, med General Vogel von Falkenstein som Stabschef og Oberst E. A. T. Podbielski som Souschef.

Inddelingen af Forbundshæren var denne:

1. Korps (preussisk), Prins Friedrich Carl; 2. Korps (østrigsk), Feltmarskal-løjtnant C. L. W. Baron Gablenz og 3. Korps (preussiske Gardetropper), General-løjtnant von der Mülbe.

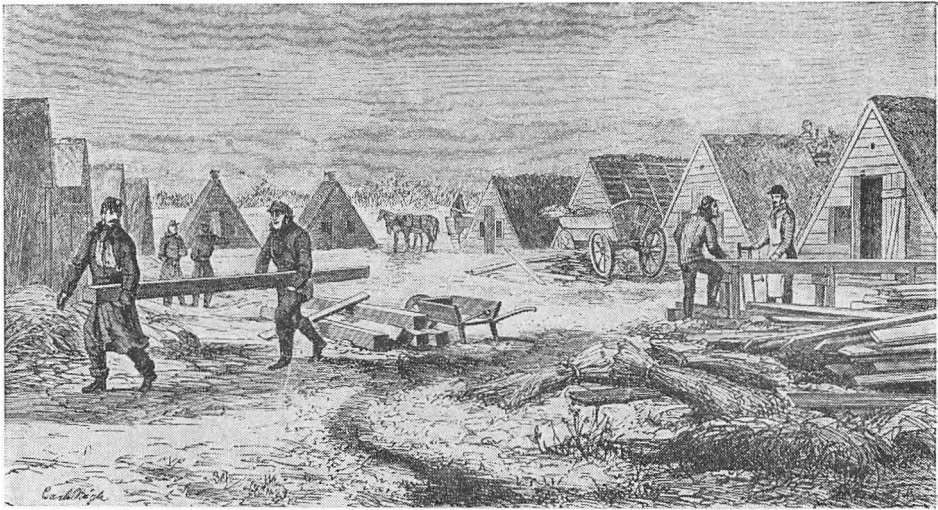
Ialt var den fjendtlige Hær paa 57 Batailloner, 39 Eskadroner, $2\frac{3}{4}$ Pionerbataillon og 158 Kanoner, heraf 80 riflede. Mandskabsstyrken ialt ca. 56.400 Mand.

Overmagten var — bortset fra de fjendtlige Troppers bedre Uddannelse og Udrustning — meget stor, nemlig af Tropper ca. 20.000, af Skyts 70 Pièces.



DOBBELTPOST PAA SLUSEBROEN I RENDSBORG VED KRIGENS UDBRUD 1864

Efter samtidig tysk Penne-tegning. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

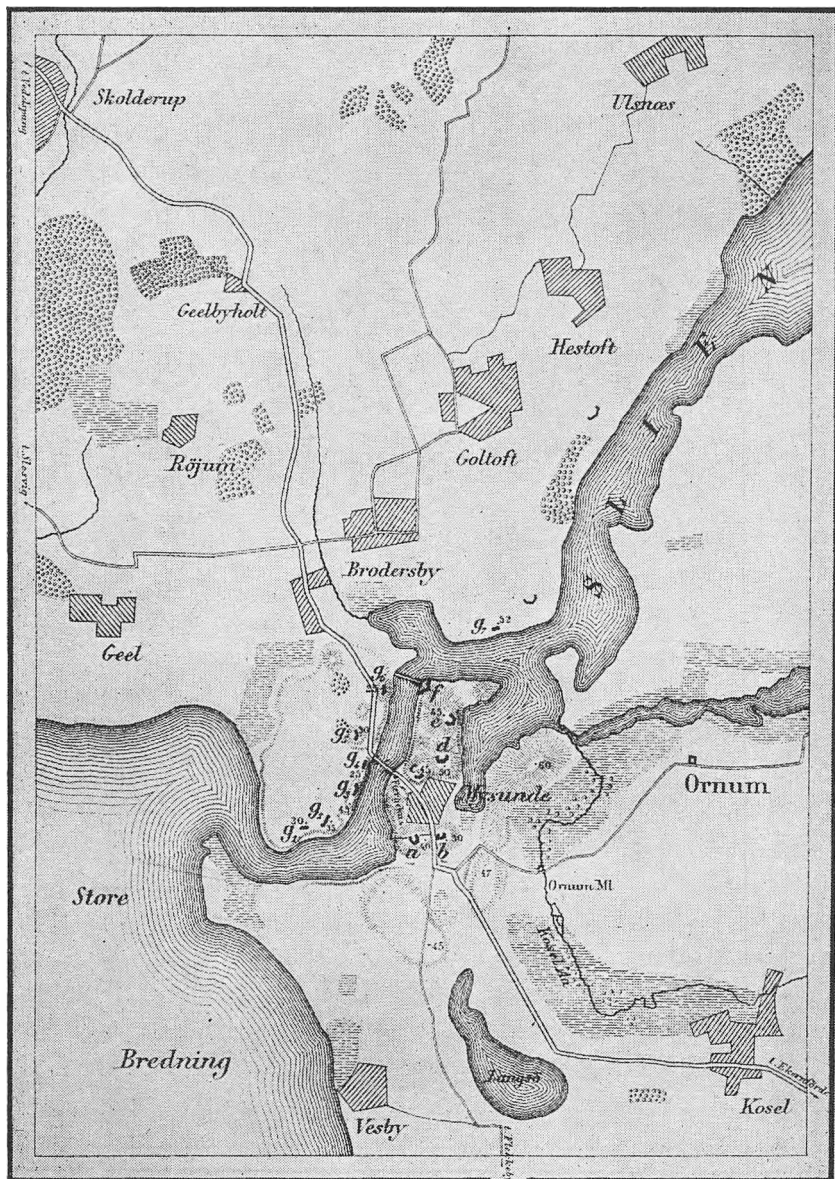


•BARAKKER UNDER BYGNING VED STORE-DANEVIRKE.
 Træsnit fra 1864 af Carl Bøgh. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Vore Tropper besatte Danevirkestillingen saaledes: 1. Infanteridivision østligst til Forsvar af Slien, især det befæstede Mysunde, hvor en fjendtlig Overgang var sandsynligst; 3. Infanteridivision i Centrum fra Hadeby til Danevirke Kro; 2. Infanteridivision Centrums højre Fløj med to Brigader, den tredje i Hollingsted og Frederiksstad. Som Reserve havde Kavaleridivisionen og Infanterireserven.

Danevirkestillingen var i den stærke Vinterkulde yderst svag. Den krævede uafsladelige Isningsarbejder paa Slien og yderst anstrengende Forposttjeneste. Da Barakkerne ikke var færdigbygget, savnede talrige Soldater Tag over Hovedet. Forplejningstjenesten og Traintjenesten svigtede i vidt Omfang, saa Mandskabet ofte sultede. Overgeneralen var tavs, og alle gik i Uvished om, hvad han besluttede, og hvad Fremtiden kunde bringe. Den 31. Januar 1864 blev Krigen et Faktum, og den 2. Februar søgte Prins Friedrich Carl at overskride Slien ved Mysunde. Det kom her til en af de meget faa Kampe under denne ublodige Krig, hvori vore Tropper sejrede.

Befæstningen var her lige saa ufuldendt som paa Danevirkestillingens øvrige Afsnit. Dens Enkeltheder fremgaar af Skitsen over Terrainet ved Mysunde. Umiddelbart Syd for Byen laa.



SKITSE OVER TERRAINET VED MYSUNDE, DEN 2. FEBRUAR 1864

Paa Skitsen angiver a og b Skanserne i vor 1. Linie. Bogstaverne c, d og e Skanser i 2. Linie, kun d bestykket; f er forskanset Brohoved; g₁—g₂ Kanonpladser, hvoraf g₁ og g₂ bestykket.
Efter Generalstabens »Den dansk-tydske Krig 1864« — Fot. Folker.



GENERAL GEORG DANIEL GERLACH (1798-1865)

Var 1848 Chef for 1. Reservebataillon i København, 1849 Oberstløjtnant, Chef for 3. Forstærkningsbataillon, udmærkede sig ved Fredericia og 1850 ved Isted; samme Aar Oberst og Chef for 6. Infanteribrigade. 1863 Generalløjtnant. Ved Krigens Udbrud Chef for 1. Division, der udmærkede sig ved Mysunde. Overgeneral efter de Meza fra 24. Februar til 5. Juli. Tapper, koldblodig, retsindig, sundt dømmende og dygtig Fører, der faldt som Offer for Krigsministeriets utidige Indblanding i Føringen.

Efter samtidigt Litografi i Nordisk Billed Magasin.
 Fot. St. kgl. Bibliotek.

Skanserne a og b, lavt og uden Observation over Bakkerne mod Syd, omgivet af en tør Grav og Palissader og med Skydeskaar i det 2-3 m høje Brystværn. Bestykningen var i Skanse a 4 Stk. 12 Pds. og 2 Stk. 24 Pds. Kanoner, i Skanse b 2 Stk. 12 Pds. og 2 Stk. 24 Pds. Kanoner. I hver Skanse fandtes et jorddækket Blokhús. Løbegrave til Fodfolk var kun færdige fra Slien til Skanse a, men paabegyndt Øst for Skanse b. Mellem a og Vejen fandtes en Jordvold, men man kunde fra Øst skyde langs med og bag om den. Vejen var spærret med en Barri-

kade. To 12 Pds. Kanoner af Skanse b's oprindelige Bestykning flyttedes til Skanse d. De øvrige Skanser, c og e, var og blev ubestykkede; f er et forskanset Brohoved, sikret af et Halvbatteri. Paa Sliens vestre Bred laa Kanonstandpladserne g_1 — g_6 . Kun to blev i Dagens Løb bestykket af 10. Batteri, nemlig g_1 med 2 Stk. 12 Pds. Kanoner og g_2 med 2 Stk. 24 Pds. Kanoner. Vigen Øst for Mysundehalvøen havde været tilfrosset og passabel fra den 1. Februar, men der blev opiset en Rende paa 6 m Bredde igennem den.

Skansernes Artilleri var underlagt Kaptajn H. C. Hertel med 100 Mand af 6. Fæstningskompagni. Kaptajn L. C. C. M. Schow fik Kommandoen i Skanse a. I Skanse b fik Kaptajn F. F. H.



KAPTAJN HERTEL VED MYSUNDE DEN 2. FEBRUAR 1864
Efter Litografi af Erik Henningsens Billede. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Baller Kommandoen, da hans Forpostopgave var endt. Her befandt sig desuden Chefen for 18. Regiment, Oberst F. G. H. Hirsch, og fra Ellevetiden Chefen for 2. Brigade, Generalmajor C. A. Vogt; medens Divisionschefen, Generalløjtnant Gerlach, omtrent paa samme Tidspunkt opholdt sig i Skanse d, som ikke kom til Skud under Kampen.

Kl. 10,30 indledtes Kampen mellem Fjendens Avantgarde, der var naaet til Passet Langesø-Kosel, og vore svage Forpoststyrker. De maatte trække sig tilbage for ikke at blive omringet. Fjendens Avantgarde paa 5 Batailloner, 6 Eskadroner og 18 Kanoner fulgte efter med 3 Batailloner indtil et Par Hundrede Meter fra Skanserne, medens et fjendtligt Kompagni over Ornum Mølle naaede den paabegyndte Løbegrav Øst for Skanse b. Det kom til kraftig Ildkamp. I Ly af denne trak Fjenden sit Artilleri frem begunstiget af Frosttaagen og Terrainets Uoverskuelighed. Ialt raadede han over 64 Piècer, hvoraf 24 riflede, mod vore glat-



TYSK FORBINDINGSPLADS I KOSEL UNDER KAMPEN VED MYSUNDE 1864
 Efter Pennetegning af Aug. Beck i det kgl. Biblioteks Billedsamling. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

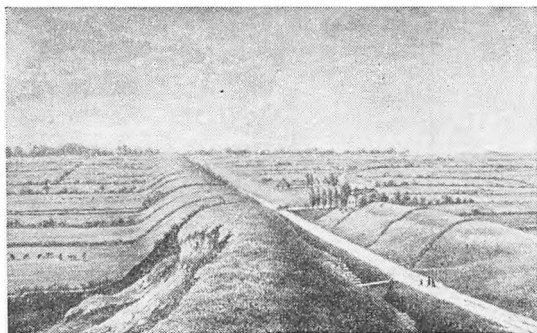
løbede 20 Kanoner, hvoraf kun 18 kom til Skud. Taagen, der havde begunstiget Fjendens Fremrykning, skadede hans Observation, og hans Artilleriild laa daarligt over Maalet. Det samme gjaldt Ilden fra vort Artilleri, som iøvrigt, da man ventede Stormen, nedsatte Skudhastigheden for at spare Ammunition. En Overgang svigtede Betjeningen paa Grund af Tab; men Kaptajn Hertel genoprettede dristigt Ro og Orden. Fjenden fremskød om Eftermiddagen sine midterste Haubitsbatterier. Flankerende Ild fra vor Kanonstandplads og hindrede ham i at trække Fløjstilingerne frem. En tysk Bataillon naaede, dækket af de uryddede Hegn, ned i en Sænkning foran Skanse a. Kaptajn Schow ventede Kl. 15,30, at Bataillonen vilde storme. Han sprang op paa Brystvænet og fik lige raabt: »Send os et Kompagni til



•KAFFESELSKAB FORAN STORE-DANEVIRKE•
Træsnit fra 1864 af Carl Bøgh. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Hjælp; nu stormer de!», inden han rantes af et Skud i Munden og sank død om. Han var Veteran fra Treaarskrigen. I 1848 blev han saaret ved Dybbøl, 1849 mistede han sin ene Arm ved Kolding, men deltog dog i Felttoget 1850. Nu faldt han under den første, for os saa ærefulde, Kamp i 1864. Delingen Øst for Skanse a kom til Forstærkning; men Stormen udeblev. Taagen lettede. Vor Artillerideling i g opdagede den tyske Bataillon i Lavningen foran Skanse a. Bataillonen blev drevet tilbage med nogle velrettede Kanonskud over Slien. I den svindende Taage saa man en tysk Stormkolonne paa Koselvejen 100-150 m fra Skanserne. Den blev forjaget med Kardæsker. Ligesaa gik det den tyske Stormkolonne, som rykkede frem mod Lavningen Øst for Skanse b.

Endnu en Stund fortsattes den voldsomme Beskydning af Mysunde, men Kl. 16. holdt Fjendens Artilleri pludseligt inde,



VALDEMARSMUREN VED DANEVIRKE

Litograf fra Midten af det 19. Aarh. i det kgl. Biblioteks Samlinger.
Fot. St. kgl. Bibliotek.

og hans Fodfolk gik hovedkuls tilbage under ivrig Beskydning. De faatalige danske Tropper havde kæmpet sejrrigt mod Styrker fra mindst fire fjendtlige Regimenter.

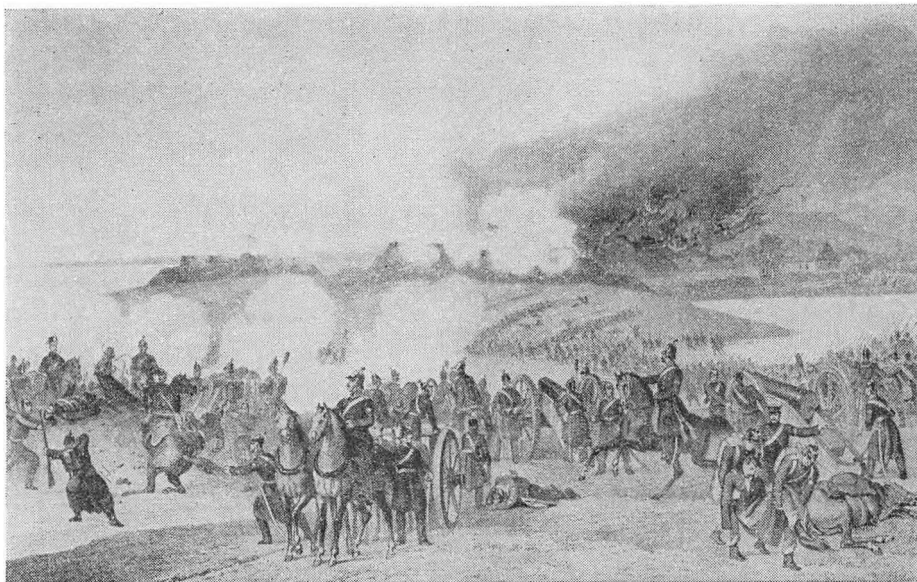
Tabene paa tysk Side opgives til 12 Officerer og 187 Underofficerer og menige. De danske Tab var paa 9 Officerer, 3 Un-

derofficerer og 129 Underkorporaler og menige, hvilket svarer til rundt 10 Procent af Styrken i selve Stillingen. Oberstløjtnant Jens Johansen gør opmærksom paa, at den langt overvejende Del fremkom i Tiden fra Kl. 13 til 16, og at man, uden at begaa større Fejl, kan regne med, at der paa den knap 500 m lange Forsvarslinie i Løbet af tre Timer faldt eller saaredes gennemsnitlig 1 Mand omtrent hvertandet Minut. Oberstløjtnanten opgør Mysundekampens Resultat saaledes:

»Vore Soldater, Befalingsmænd som Mandskab, havde kæmpet fortrinligt og fuldt ud løst deres Opgave. . . . At der et Øjeblik var ved at udbryde Panik i 18. Regiments 7. Kompagni, ligesom den stærke Skydning en kort Overgang gik Artilleristerne lidt stærkt paa Nerverne, er ikke andet end, hvad man kan vente blandt Tropper, som første Gang er i Ilden. Man maa snarere lægge Mærke til, hvor hurtigt og fuldstændigt Svaghedstilstanden blev overvundet.«

Det bør ikke glemmes, at de Tropper, der angreb Mysundestillingen, var af samme Kvalitet og under samme Førere, som dem, der faa Aar senere tilføjede Stormagterne Østrig-Ungarn og Frankrig knusende Nederlag.

»To Ting var paafaldende den 2. Februar. For det første den forbausende ringe Virkning af Fjendens Artilleri, som ifølge tyske Kilder afgav 4500 Skud mod Mysundestillingen, hvoraf rundt regnet de 3000 mod dens forreste Linie om Skanse a og b. Skanserne skønnes kun ramt af godt et halvt Hundrede Træffere, der voldte



TYSKERNE VED MYSUNDE DEN 2. FEBRUAR 1864

Den tyske Tegner har gengivet Hovedangrebet. I Baggrunden ses Skanse a og b med Danebrog vajende. Gaardene i Mysunde By brænder. Samtidig Tegning i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

ubetydelig materiel Skade; derimod blev Halvdelen af Mysunde By skudt i Brand. Den tyske Artilleriild laa gennemgaaende bag ved Maalet. Dette skyldtes i nogen Grad Frygten for, at korte Skud skulde skade egne Styrker; sikkert ogsaa, at der er brugt for høj Opsats, maaske fordi Terrainvinklen bedømtes galt, maaske paa Grund af de særlige atmosfæriske Forhold. Det taagede Vejr har dertil hindret en sikker Observation. Endelig var de tyske Haubitsers Skudsikkerhed ringe og dets Granatkardæsker til Feltkanonen ikke forsynet med Tidsrør, saa de kunde indstilles til at springe i Luften, men med Stødbrandrør, som først bragte dem til Sprængning i Anslaget, hvor deres Virkning og Fyldekuglernes Spredning var for ringe.

Dernæst bør det fastslaaes, at Kampen ikke viste det preussiske Bagladegeværs paastaaede store Overlegenhed, der ofte er anført som Grunden til tyske Sejre under Krigen. Der er intet Sted i Fægtningsberetninger fra Dagens Kamp nævnt noget om, at vore Forladegeværer i afgørende Grad kom til kort. Det fremhæves kun, om saavel det tyske som det danske Fodfolks Skydning, at den var kraftig og vel rettet.

Vore Soldaters modige Forsvar af Mysundestillingen blev i hele Danmark opfattet som en smuk Sejr og udløste stor Begejstring. Det var med fuld Ret, Kong Christian IX, som den 3. Februar



•MORGENBESØG HOS UNDERLÆGEN•
Træsnit fra 1864 af Carl Bøgh. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

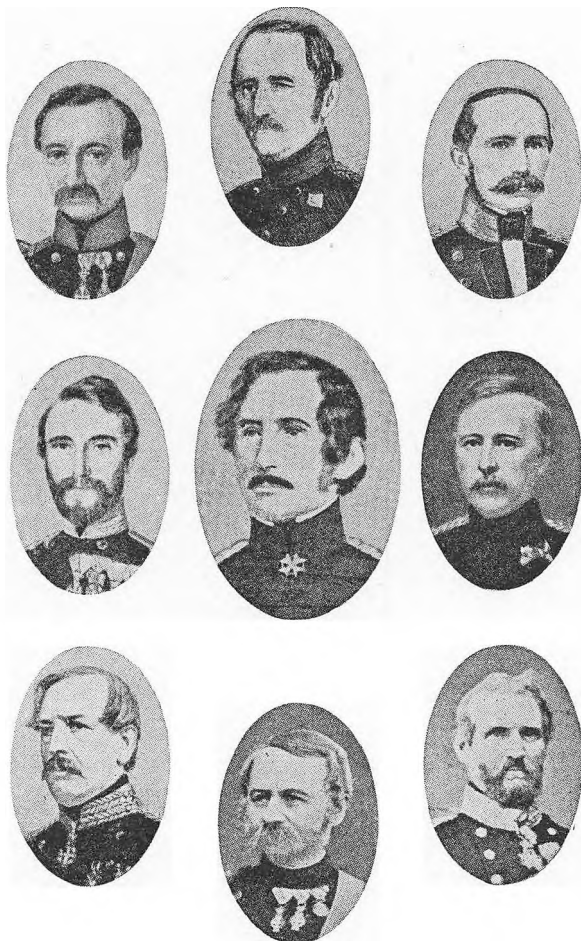
fra Slesvig kørte ud til Kamppladsen, kunde takke Mysundes kække Soldater for deres Daad.

Men vore Soldaters Mod og den heldige Indledning af Forsvaret ændrede ikke den Kendsgerning, at vor Hær paa alle Omraader — hvad Kadrer, Udrustning, Uddannelse, Føring, Train og Tal angik — var

Fjenden absolut underlegen, og at Danevirkestillingen var ubrugelig om Vinteren.

Den 3. Februar kom det til Kamp Syd for Stillingens Centrum. Den begyndte som Forpostfægtning om Over Selk og Jagel, men vore underlegne Styrker kastedes hurtigt tilbage mod selve Hovedstillingen. Det medførte blandt andet den Ulempe, at alle Tropperne holdtes i Kampberedskab Natten igennem, og de vigtige Højder i Stillingens Forterrain, Sortehøj og Kongshøj, gik tabt. Kampen førtes hæderligt og godt af vore Soldater, men Føringen svigtede. Episoder udspillede uden Sammenhæng og Plan. Overkommando, Divisioner og Brigader undlod at gribe ind, og den tapre Major J. M. F. F. Rist viste et uovervejede Initiativ, der af Oberst N. P. Jensen, karakteriseres som »vild Bersærker-gang«. Kampens Resultat virkede meget forstemmende paa saavel de højere Førere som Tropperne i Stillingens Centrum. Det overraskende store Resultat opmuntrede i lige saa høj Grad Modstanderens, Feltmarskalløjtnant Gablenz', Østrigere. Paa dansk Side ventede man en afgørende Kamp ved Daggry den 4. Februar. De i Kampstillingen bivuerende Styrkers Train og med det Forplejningen sendtes tilbage. Det var Tø og Jorden saa

pløret, at Mandskabet ikke kunde ligge eller sidde, men stod op hele Natten med Gevær ved Fod og ventede i Spænding — efterhaanden i Sult, fordi Forplejningstjenesten svigtede. Overkommandoen inspicerede Tropperne den 4. Februar. Sultende, frysende og udmattede af forgæves Spænding, som de var, har de utvivlsomt øget Førernes Modløshed. Ved et Krigsraad samme Dag besluttedes at rømme Danevirkestillingen, der aldrig burde have været besat. Motiveringen for Rømningen var i første Række:



»Vanddragene i Stillingen sikrede ikke, fordi de var islagte. Aarstiden umuliggjorde fortsat Bivvakering under aaben Himmel. Stillingen var beregnet til en Hær paa 50.000 Mand og kunde ikke holdes af de raadige ca. 35.000, hvis Uddannelse og Sammensætning ikke svarede til de Fordringer, man maatte stille til en velorganiseret Hær. Krigsministeriet havde krævet, at Kampen ikke maatte føres saa vidt, at den kompromitterede Hærens fortsatte Værdi. De øvrige Punkter henviste til den øjeblikkelige taktiske Situation.»

DELTAGERNE I KRIGSRAADET DEN 4. FEBRUAR 1864 OM DANEVIRKESTILLINGENS OPGIVELSE

Øverste Række fra venstre: General C. D. Hegermann-Lindencrone, Chef for Kavalleridivisionen; General M. Lüttichau, højstkommanderende Artilleriofficer; General P. F. Steinmann, Chef for 3. Infanteridivision. Midderrækken fra venstre: Oberst H. Kauffmann, Stabschef ved Overkommandoen; General de Meza, Overgeneral; Kaptajn S. Rosen, Souschef ved Overkommandoen. Nederste Række fra venstre: General P. H. C. du Plat, Chef for 2. Infanteridivision; Major J. Th. Wegener, Stabschef hos den højstkommanderende Artilleriofficer; General F. C. V. Caroc, Chef for Infanterireserven. Efter Rockstroh: »General de Meza og Dannevirkes Rømning». — Fot. Folker.



TILBAGETOGET FRA DANEVIRKE 1864

Efter Maleri paa Frederiksborg Slot af Niels Simonsen. — Fot. Bengtsson.

General de Meza var blevet en Særling, og hans Legeme var skrøbeligt; men han havde den sande Hærførers moralske Mod og Karakterstyrke. Da Danevirkes Rømning var besluttet, meddelte han den skriftligt med Posten den 5. Februar til Krigsministeriet. Hen ad Aften telegraferede han til Kongen, der var rejst hjem fra Slesvig tidligt om Morgenen den 4. Februar:

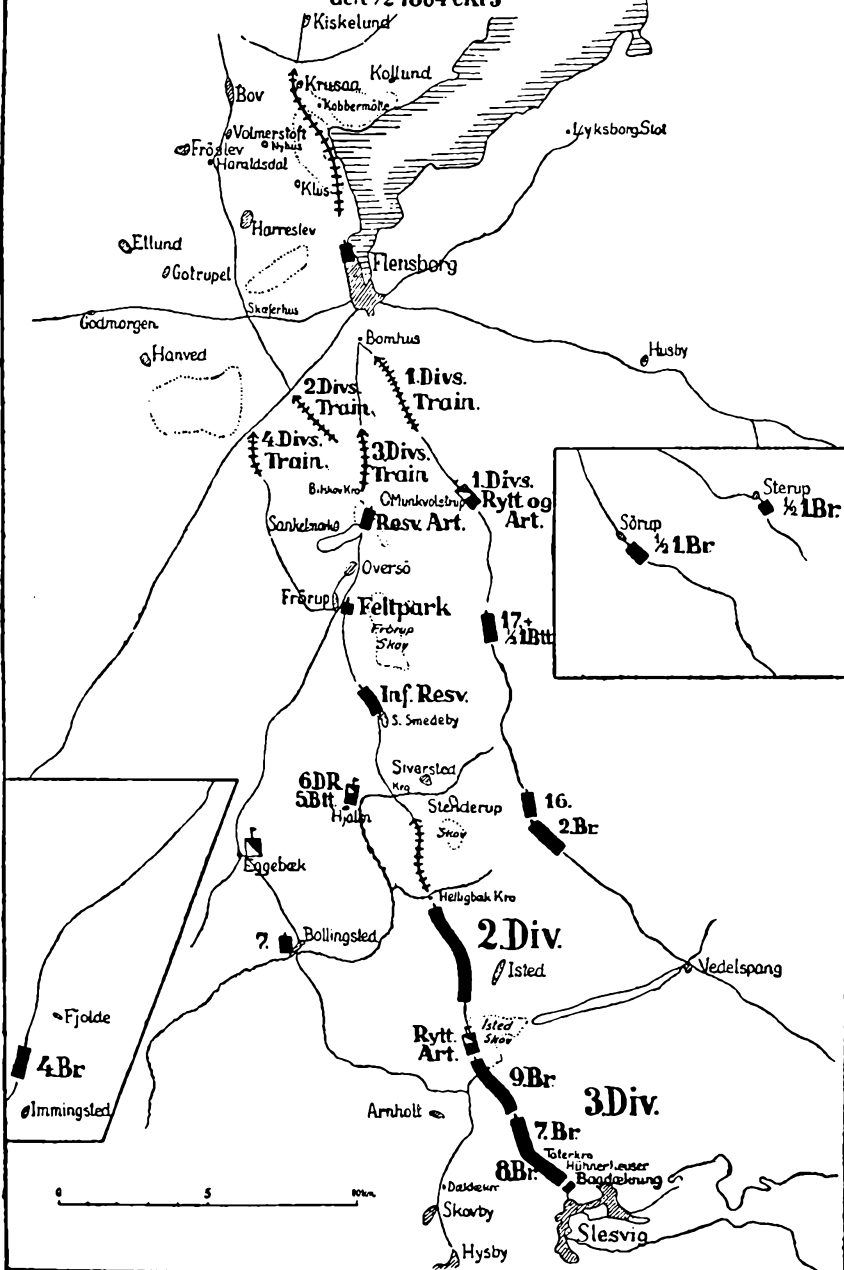
»Efter at have sammenkaldt et Krigsraad igaar har Overkommandoen besluttet at opgive Danevirkestillingen, forinden et forestaaende alvorligt Angreb udføres. Hæren marcherer i Nat til Flensborg. Materiellet i Skanserne efterlades.»

Da Telegrammet, var sendt, afbrødes Telegrafan. General de Meza vilde bære hele Ansvar for den tagne Beslutning og ikke risikere, at Krigsministeriet greb ind, efter at han havde udgivet sine Ordre.

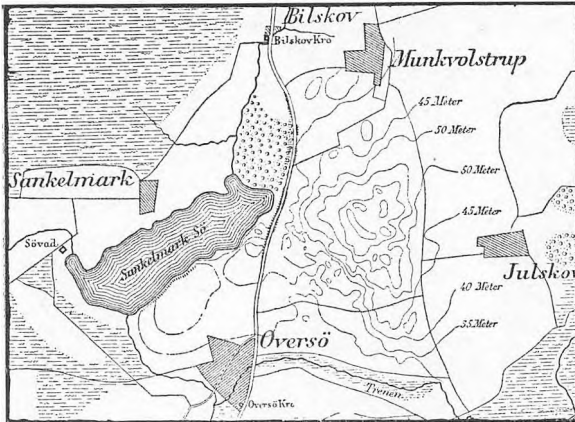
Tilbagegangen fandt Sted under uhyre vanskelige Forhold. Dets Gennemførelse kan sidestilles med den sidste Verdenskrigs Præstationer i Finland og paa Østfronten og vel at mærke uden moderne Forbindelses- og Befordringsmidler eller Nutidens Sti-

Skitse over Tilbagegangen til Flensborg

den 6/2 1864 eK13



Efter Skitse i Jens Johansen & Johan Nordentoft: •Hæren ved Danevirke 1864•. — Fot. Folker.



SKITSE OVER TERRAINET VED SANKELMARK

General Steinmann havde under Tilbagetoget fra Danevirke beordret Passet ved Sankelmark Sø besat langt fremme paa Bakkerne Sydøst for Søen med Styrker helt fremme ved Trenen. Oberst Max Müller, der var en stædig Tilhænger af Kamp med Bajonetten frem for den rationelle Ildkamp, besatte Passet længere tilbage og vestligere, hvorved han gav Fjenden Terrainets Fordele og paadrog sin tapre 7. Brigade urimelige Tab og et Nederlag. Han blev heller ikke hjulpet meget af sine undergivne Chefer, den tapre Major Rist og den bange Oberstløjtnant Beck hidrog væsentligt, lige forvirrede, til at skabe Opløsning i egne Styrker. Rist gentog sin eksalterede Opfarehed fra Kampene Syd for Danevirke, og Beck førte lige saa eksemplarisk slet og personlig skræmt som senere ved Lundby. Kun Mandskabet og Oberst Max Müllers Holdning var fortrinlig. Navnlig Vendelboerne i 11. Rgt. viste sig som førsteklases, modige Folk. Efter Generalstabens: »Den dansk-tydske Krig 1864«. — Fot. Folker.

udmattede, at adskillige fik Hallucinationer. Marchen foregik i dyb Tavshed, der var ikke Kræfter i Behold til Tale eller Sang. Men praktisk talt alle holdt ud. Hver Mand gjorde sin Pligt og mere til. Aldrig har danske Soldater vist bedre og ædlere Holdning eller mandigere Vilje end paa denne natlige Lidelsesvej fra en opgivet Stilling, der af sentimentale Grunde var kommet til at spille en ganske urimelig Rolle i Hærens og Folkets Bevidsthed. Hvad kunde vi ikke have præsteret med Folk af en saadan høj Værdi, hvis vort Forsvar havde været i Orden og Hæren tilstrækkelig uddannet? Sikkert det mest utrolige — som Finnerne i Kampen mod det vældige Rusland.

Fjenden fulgte efter, og det kom til Skærmydsler flere Steder undervejs. Alvorligst blev Kampen ved Oversø og Sankelmark, hvor Oberst Max Müller standsede de fremtrængende Østrigere. Det københavnske 1., og navnlig det jyske 11. Regiment kæm-

mulanser. Det var meget mørkt, alt var spejlglat af Isslag, som en Nordenstorm piskede i Ansigt og Øjne paa Soldaterne; det frøs nær ved en halv Snæs Grader. Vejene var helt overfyldte, og man søgte frivilligt at medbringe saa meget Artillerimateriel fra Danevirke som muligt. Hestene var ubrodde og styrtede Gang paa Gang. Forbindelsen med Overkommandoen glippede. Folkene var — sultende og trætte endnu før Tilbagegangens Indledning — saa



OBERST C. P. F. MAX MÜLLER (1808-84) VED SANKELMARK 1864

Glimrende Soldat, der udmærkede sig Gang paa Gang under Trearskrigen og som i Kampen ved Sankelmark «kastede Glans over Tilbagetoget fra Danevirke», kæmpede senere i 1864 fortræffeligt ved Vejle. Han hørte til Hærens populæreste Skikkelser. Desværre nærede han, trods sine ypperlige Soldaterenskaber, en urokkelig Tillid til de alt for blodige Bajonctangrebs Værdi. Streng og retfærdig, handlekraftig og snarraadig. Maleri paa Frederiksberg af Otto Bache. — Fot. Bengtsson.



•EPISODE AF AFFAIREN VED SANKELMARK DEN 6. FEBRUAR 1684 (11. REGIMENT)•
Efter samtidigt Litografi i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

pede fortræffeligt, men Tabene var større, end Opgaven krævede. I det preussiske Generalstabsværk om Krigen fremhæves vore Soldaters Holdning, idet der siges, at de »trods Mangel paa Artilleri og de Anstrængelser, der var gaaet forud for Kampen, sloges med Tapperhed og Udholdenhed«. Det kom ikke til flere Kampe under Tilbagetoget.

Opgivelsen og Rømningen af Danevirke havde rystet hele det danske Folk — der lige til Krigen stod for Døren havde svigtet sin Hær — saa dybt, at den fremherskende Følelse var Bitterhed. Den rettedes ganske uretfærdigt især mod Kong Christian og General de Meza, to fornemme og ædle Karakterer. Stemningen fik Udtryk i et Vers af Digteren H. P. Holst i Avisen »Fædrelandet«:

*»Hvi lod I Folket jagert drømme
om Danmarks stolte Grænsevagt,
naar slig en Kalk det skulde tømme
som den, I har dets Læber rakt?»*



TILBAGETOGET FRA DANEVIRKE 1864

Efter Litografi af Erik Henningsens Maleri. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

*Hvi har I ikke vakt dets Sanser,
hvi handled I med lukt Visir,
naar dog I vidste, at dets Skanser
var ej af Jord, men af Papir?»*

Den københavnske Pøbel — der lod Bønderne om at slaas — foranstaltede Optøjer, og lyriske Sjæle som Carl Ploug skrev skandinaviske Rimbrevne til Nordmændene og kaldte Gothernes Løve til Undsætning. Kaptajn V. A. C. Klein bemærker herom bittert: »Men Gothernes Løve rejste sig ikke; den nøjedes venligt med Halen at dikke«. Vor Hær bar sin Skæbne og Skuffelse værdigt og i taalmodig Tapperhed i Modsætning til Folket. Og Prøvestenen for et Folks indre Styrke er ikke, hvordan det taaler sine Sejre, men hvordan det bærer sine Tab, om Nederlaget fører til Optøjer og Uretsindighed eller, om det kan blive »Opdragelse; de første Trin opad til noget bedre«.

Efter et Ministerraad den 7. Februar blev General de Meza og Oberst Kauffmann kaldt til København. Overkommandoen blev

midlertidig overdraget Generalløjtnant M. Lüttichau, den eneste, som i Krigsraadet den 4. Februar havde stemt imod Danevirkestillingens Rømning. Til Stabschef fik han Major F. C. Stiernholm. Kong Christian blev af sit Ministerium tvunget til at afskedige de Meza; men gjorde det den 28. Februar med udtrykkelig Understregning af, at det skete »aldeles uafhængigt af Spørgsmaalet, om der overhovedet paahvilede General de Meza noget som helst Ansvar for Danevirkestillingens Rømning eller Maaden, hvorpaa Tilbagetoget var udført«. Kongens mandige Ridderlighed kunde selv hovedløse Ministre ikke besejre. Flere højere Officerer, deriblandt Generalerne Gerlach, du Plat og Caroc støttet af General Lüttichau sendte forgæves Andragende stilet til Kongen om, at General de Meza bevarede sin Stilling. Krigsministeriet kvitterede med en Misbilligelse og undlod at forelægge Andragendet. General Gerlach maatte den 1. Marts meget mod sin Vilje tage Overkommandoen. Fra den 8. Februar begyndte vor Besættelse og Udbedring af Dybbølstillingen. Fjenden var ikke hurtigt fulgt efter vore vigende Tropper paa Grund af østrigsktysk Uenighed om det strategiske Maal.

General C. D. Hegermann-Lindenchrone havde i Trearskrigen været en glimrende og rask Eskadronschef, men havde derefter i stedse højere Grad, tildels som Politiker, faaet de militære Problemer paa Afstand. Da han som Troppefører fik til Opgave at forsvare Jylland og gaa vigende tilbage for en overlegen Fjende, som Olaf Rye saa fremragende dristigt havde gjort det i 1849, magtede han ikke Opgaven. Han spildte Tid og Kræfter og handlede undertiden helt ubegribeligt, maaske under det Indtryk, Rømningen af Danevirkestillingen havde gjort, og skræmt af den Uretsindighed, hvormed Politikerne havde behandlet de Meza. Hegermann-Lindenchrone karakteriseres under sin Føring som »nervøs og urolig med vilde Idéer«, en Fører, der uafsladligt lagde nye Planer, uden Fasthed, Overblik eller fornøden Indsigt. De Ordre, han fik, var iøvrigt vage; Overkommandoen vejledte ham ikke, og selv foretrak han den skadelige, direkte Forbindelse med et vakkelvorent Krigsministerium. Alene paa Grundlag af Rygter

om Fjendens Fremtrængen forlod han en udmærket Stilling ved Kolding og fortsatte Tilbagegangen uden Kamp af Betydning, mens General Lunding prøvede at faa bragt den helt forsømte Fæstning Fredericia i Forsvarsstand. Hegermann-Lindencrone havde ønsket — efter Ryes Forbillede — at gaa tilbage paa Helgenæs, men Overkommandoen bestemte, at han skulde gaa tilbage paa Limfjorden, og han endte med at anbringe Hovedparten af sine betydelige Styrker — ialt 13.000 Mand — paa Mors!

Det kom til en Del mindre Kampe uden no-

gen Betydning for Krigens Gang. Ved en Patrouillefægtning den 28. Februar kæmpede Dragon Niels Kjeldsen med beundringsværdigt Mod, men faldt. Den 29. kom det til en rask og hæderfuld Rytterfægtning ved Voerbasse mellem danske Dragoner og preussiske Husarer. Her udmærkede Sekondløjtnant V. Sauerbrey sig. Den 8. Marts kæmpede vore fremskudte Styrker hæderligt ved Fredericia og Vejle, men maatte begge Steder vige, og allerede den 11. Marts brød Hegermann-Lindencrone op fra Skanderborg for at marchere til Mors med et flankesikrende Detachment under Ritmester G. Castenschiold over Aarhus-Randers til Aalborg. Det synes, som om Hegermann-Lindencrone har haft den ikke helt



KRONPRINS FREDERIK — SENERE KONG FREDERIK VIII
(1843-1912)

Kronprinsen gjorde under Krigen 1864 Tjeneste i Hegermann-Lindencrones Stab. Maleri paa Rosenborg af Carl Bloch fra 1867. Fot. Rosenborg.



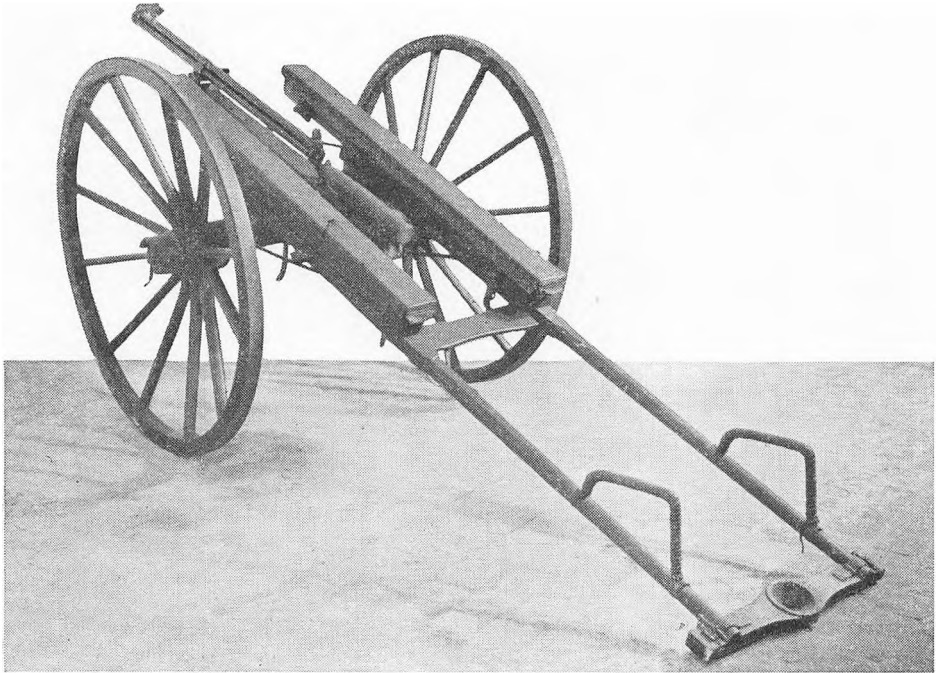
NIELS KJELDSSEN VED HØJEN, DEN 28. FEBRUAR 1864

Dragonen Niels Kjeldsen faldt under Forpostfægtning nær Vejle i en forbitret Kamp, efter at han havde nægtet at overgive sig. Om Fægtningens Forløb er diskuteret ofte, men aldrig om Kjeldsens Tapperhed og fortrinlige Holdning. Maleri af K. Hansen Reistrup. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

nærliggende Tanke, at han ved sine Dispositioner kunde trække Fjenden bort fra det truede Fredericia. I Stedet satte han hele 4. Division og sig selv ud af Spillet og gav Fjenden frit Slag.

Resultatet blev Belejringen af Fredericia fra den 14. Marts. General Lunding forsvarede tappert den slet armerede Fæstningsby med dens for ringe Garnison. Fredericia blev ikke erobret af Fjenden, end ikke da Overkommandoen havde frataget General Lunding hele Brigaden Scharffenberg; men efter Dybbøls Fald befalede Krigsministeren, som havde forelagt Spørgsmaalet i et Statsraad den 25. April, at Byen skulde rømmes trods General Lundings Protest og Henvisninger til, at det vilde betyde et stort Tab af Materiel. Ministeriet greb — som sædvanlig — fejl. Oberst N. P. Jensen skriver derom:

»Efterretningen om Fredericias Rømning kom som et Tordenslag for Hæren. Ingen havde ventet, at noget saadant vilde ske, og ingen var i Stand til at finde en



TRELØBET, 24-LØDIG ESPINGOL I LAVET

Løbene ligger ikke Side om Side, men samlet, som paa Jagtgeværer, til en «Drilling». — Fot. Tøjhusmuseet.

eneste Grund, der kunde tale derfor. Det var en ny Ulykke, og den ramte dobbelt haardt, fordi den kom i et Øjeblik, hvor det netop gjaldt om at styrke Hærens Moral. . . . Den begaaede Fejl bliver haardt bedømt i det preussiske Generalstabsværk. Det retter Bebrejdelser mod Krigsministeren, der overdrev Faren. Rømningen maatte paa den ene Side svække vore Troppers Moral og paa den anden Side staa for de forbundne som et nyt Bevis paa vor Svaghed og den Usikkerhed, der herskede hos os.»

Da Hegermann-Lindencrone havde spærret sig inde paa Mors, blev det kun Detachementet Castenschiold og et nydannet, vestligt Detachement under Ritmester Hannibal Sehested, som foretog sig noget nyttigt ved stadige og i høj Grad generende Overfald paa fjendtlige Styrker, hvilket bibragte vore Modstandere den Tro, at det var hele Korpset, som optraadte.

»De to Strejffkorps' Optræden havde altsaa øvet langt større Indflydelse, end det paa Grund af deres ringe Styrke kunde ventes.



PREUSSISK HUSARPATROUILLE BESKYDES
AF DANSK FODFOLK

Træfningen fandt Sted den 8. Marts 1864 nær Hølrup under Tyskernes
Frenrykning mod Fredericia. Litograf af V. Rosenstand.
Fot. St. kgl. Bibliotek.

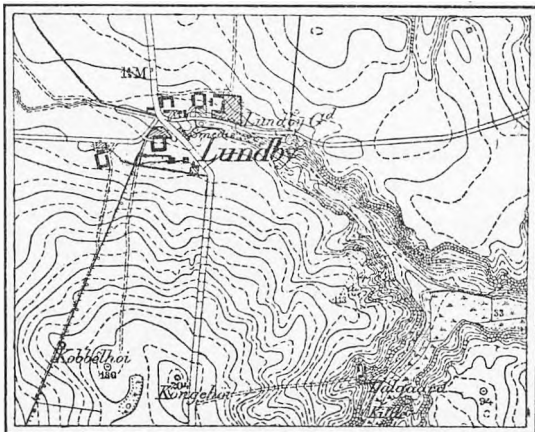
Men da Eskadronerne ikke var sammensat paa særlig Maade af udsøgte Folk og Heste, kan deres Beskaffenhed jo ikke have været af anden Natur end General Hegermann-Lindencrones øvrige Rytteri. Hvad vilde der derfor ikke kunne have været udrettet, naar General Hegermann-Lindencrone havde benyttet sin Styrke til Partigængerkrig i Stedet for at gaa samlet tilbage til Mors?« spørger Oberst N. P. Jensen med Rette.

Generalen var næsten ikke, trods gentagne Ordre fra Overkommandoen, til at drive frem. Da det omsider skete, var det for sent, og Korpset endte daadløst oppe i Vendsyssel. En enkelt Episode bør nævnes, fordi den i Tidens Militærlitteratur anføres som Eksempel paa Bagladegeværets Overlegenhed.

I 1864 troede de fleste paa Bajonetangrebet i Kolonne som det mest effektive, og Troen holdt sig længe. General Max Müller var en særlig varm Fortaler derfor, hvad hans Folk, ogsaa ved Sankelmark, betalte dyrt med Blod. Hans Lærling, Oberstløjtnant H. C. J. Beck, anvendte Metoden den 3. Juli i Kampen ved Lundby, hvor en fjendtlig Styrke havde besat et Stengærde. Oberstløjtnanten gav Kaptajn P. C. C. Hammerich Ordre til fra Kongehøj over helt aabent Terrain at udføre »et rask og determineret Bajonetangreb à la MacMahon«. Oberstløjtnant Jens Johansen skildrer det saaledes:

»I Modsætning til sit Forbillede, MacMahon, der selv var forrest under Stormen paa Malakoff, blev Beck holdende paa Bakken, medens Kompagniet, der blindt fulgte sin Regimentschefs Ordre, stormede frem — i Halvdelingskolonne med nogle faa Skytter paa Fløjene — ned ad den lange Bakkeskraaning. Angrebet udførtes med glimrende Tapperhed. Da Kompagniet var kommet ind paa ca. 200 m Afstand

fra Fjenden, aabnede denne Hurtigild, der voldte store Tab; men uden at standse fortsatte Kompagniet sit Fremløb med fældet Gevær og under Hurraraab. Det naaede frem til 30 m fra Fjenden, men nu var Tabene blevne saa uhyre, at det maatte standse; det var umuligt at komme længere frem. En Del af Kompagniet udviklede Skytter, Kompagnichefen styrkede saaret for anden Gang, Oberstløjtnant Beck lod flere Gange blæse »Retiré» fra Kongehøjen, og Kompagniet gik tilbage. Paa Valpladsen efterlod det 1 Officer, 31 Underofficerer og menige døde (eller senere døde af deres Saar), 2 Officerer, 42 Underofficerer og menige saarede. 20 Underofficerer og menige var usaarede faldne i Fangenskab, 2 menige var savnede. — Fjendens Tab var 3 saarede.

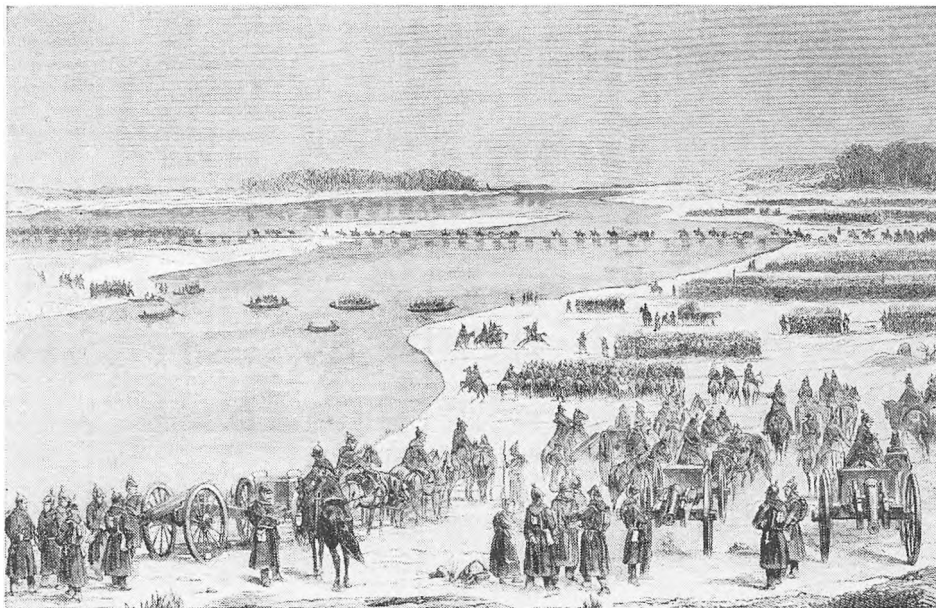


SKITSE TIL KAMPEN VED LUNDBY, DEN 3. JULI 1864
Fjenden stod ved Lundbys sydligste Gaard og bag det dér øst-vestløbende Garde. Den danske Styrke ført af Kaptajn Hammerich stormede i Bajonetangreb ned ad den aabne Bakkeskraaning fra Kongehøj — og tillintetgjordes. Chefen, Oblt. Beck, der forhen havde vist sig som en slet og hærehjertet Fører, blev holdende paa Bakken og saa sine Folk blive decimeret til ingen Nytte. I Stedet for at stille ham for en Krigsret, udnævnte man ham kort efter til Oberst. Fægtningen blev et europæisk berygtet Eksempel paa det taabelige i at kaste sig med blanke Vaaben mod en urystet Fjende — den rangerer i hovedløs og glimrende Tapperhed med General Scarletts Rytterattake ved Balaclava 1854. Efter Skitse i Generalstabens: »Den dansk-tydske Krig 1864«. — Fot. Folker.

Vor sidste større Kamp i 1864 havde vist vore Soldaters fortrinlige Mod og Pligtfølelse — men desværre ogsaa en ualmindelig slet Føring. . . »Jeg red ud«, siger Becks Adjutant, Løjtnant Abrahams, »sammen med en underlig, vildt begejstret, let-sindig, men legemlig affældig Mand — jeg red tilbage med en sammensunken Olding«. . . Kort Tid efter blev Beck udnævnt til Brigadekommandør og senere til Oberst.«

Det blev Kampen i vor Flankestilling ved Dybbøl, som alene — paa Landjorden — fik Værdi med moralsk, folkelig og politisk Virkning langt ud i Fremtiden.

Der var sørget næsten lige saa slet for Dybbøl som for Daneverkestillingen. I Stedet for de tre projekterede, store og permanente Forter, havde man bygget 10 smaa, feltbefæstede Værker: Skanserne I—X fra Vemmingbund til Allsund. Heraf var Skanse III, V og VII aabne, de øvrige lukkede Redouter med Grav og solide, jorddækkede Opholdsrum. Barakker eller andre nære Ind-



PREUSSERNE OVERSKRIDER SLIEN VED ARNÆS DEN 5. MARTS 1864
Efter samtidig, tysk Penneskitse af det Øjenvidne. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

kvarteringsmuligheder for den hvilende Styrke paa Sundeved savnedes. Forterrainet var ikke ryddet til frit Skudfelt. Ikke een af Skanserne var i forsvarlig Stand. Af Broerne, der skulde sikre Forbindelsen til Als, var kun een klar. Brohovederne til deres Beskyttelse var ikke bygget, endsige bestykkede. Tre Batterier til Dækning af Overgangen til Als var halvfærdige, uden Skyts og Ammunitionsmagasiner. Kort sagt var den Tilstand, hvori vor vigtigste Kampstilling henlaa, en Skandale. Var den overmægtige Fjende straks fulgt efter vor Hær fra Danevirke, vilde det have været en smal Sag at løbe Dybbølstillingen over Ende. Heldigvis skete det ikke, og vore Soldater, hvis Fører General de Meza, var kaldt bort, stod værgeløse i dette halve Kaos, som den elendige Regering havde skabt, endog uden at der var givet Instruks om det videre Forsvar. Men Tropperne gik straks i Gang med de Arbejder, Regeringen havde forsømt at lade udføre. Der blev i den bidende Kulde slidt haardt og med god Vilje i Ventetiden,

Fjendens Nølen gav os. Mens vore Folk arbejdede paa at gøre den forsømte Stilling — den havde en Armering paa 84 glatløbede Fæstningskanoner, hvoraf de 56 kunde skyde frontalt, mens Resten havde Flankeringsopgaver — brugelig, indrettede Fjenden sin Udgangsstilling for Belejringen og besatte Broagerland fra den 11. Fe-



TYSKE KRIGSFANGER I KASTELLET 1864
I Baggrunden Kastelskirken. Samtidig tysk Pennetegning.
Fot. Folker.

bruar. Det førte til nogle Forpostfægtninger af ringe Betydning; den 22. Februar kæmpedes ved Bøffelkobbøl og Dybbøl, hvor vi mistede talrige Fanger. En Del upaalidelige Slesvigere rømte fra vor Hær. Preusserne blev staaende en Maaned foran Dybbøl, uden at der skete noget af Betydning.

Fra den 15. Marts begyndte Fjenden, som havde faaet sit Artilleri frem, en systematisk Beskydning af Stillingen for at gøre den stormmoden. Navnlig Ilden fra Broagerland, som tildels flankeskød Værkerne, var generende, og der maatte hver Nat arbejdes haardt for at udbedre de Skader, Artilleriilden voldte om Dagen. Ind imellem angreb Preusserne, naar og hvor der var Lejlighed, mens vore Tropper holdt sig passive og ikke gjorde Forsøg paa at lægge et fremskudt Forsvar foran vor Stilling, saa Fjenden kunde holdes paa Afstand. Passiviteten — dette bestandig at tage mod Klø uden selv at slaa — virkede nedbrydende paa Soldaternes Kampmod og Aand, og ved Midten af Marts krævede Krigsministeriet kategorisk, at General Gerlach skulde gaa angrebsvis til Værks. En Følge heraf blev Træfningen den 17. Marts om Ragebøl, Dybbøl, Bøffelkobbøl. Vore Tropper, som havde væsentlig større Tab end Fjenden, blev over hele Linien kastet tilbage, og Overkommandoen blev atter passiv. Det var dens store Fejl, at Dagen endte med Tab og Tilbagegang. Den



2. APRIL 1864

Gade i Sønderborg under det tyske Bombardement. Litografi af C. Aagaard. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

raadede over 22 Batailloner og Artilleri, men sendte alligevel kun de 8 uden Artilleri, mod Fjendens 11 Batailloner, der støttedes af 2 Batterier. Soldaterne var — som altid — gode nok, de yngre Befalingsmænd ogsaa, men Føringen var slet, og Fjenden naede væsentlig nærmere vor Kampstilling. Den 22. Marts kom Kong Christian paa Inspektion.

Beskydningen af vore Værker krævede en Del Ofre. Den tiltog Dag for Dag i Voldsomhed og paa saa lang Afstand, at kun vor Skanse II, der havde riflede Kanoner, kunde besvare Ilden. Her førte de to tapre Løjtnanter, J. A. P. Ancker og C. V. B. Castenschield, den første fra Stillingen blev besat, den anden fra 21. Marts, glimrende og tapper Kommando; »begge gik de i Spidsen som lysende Eksempler for deres Undergivne og skabte sig derved et smukt Navn i Hæren som i Befolkningen«. Den 28. Marts angreb Fjenden med betydelige Styrker. Angrebet indledtes i den meget mørke Nat ved Tretiden og kom overraskende, fordi man

fra dansk Side ikke ventede et Angreb 2. Paa skedag. Vore Soldater modtog den fremstormende Fjende med kraftig Artilleri- og Skytteild. Fra Vemmingbund støttede Orlogsskibet »Rolf Krake«, som ved flere andre Lejligheder, med sit Artilleri. Der blev trukket Forstærkninger til fra Als i rette Tid. Angrebet blev fuldstændig afvist, og fra tysk Side omtaltes Danskerne som »en aarvaagen Fjende, der rask formaaede at sikre sig en betydelig Overmagt paa det afgørende Punkt«.

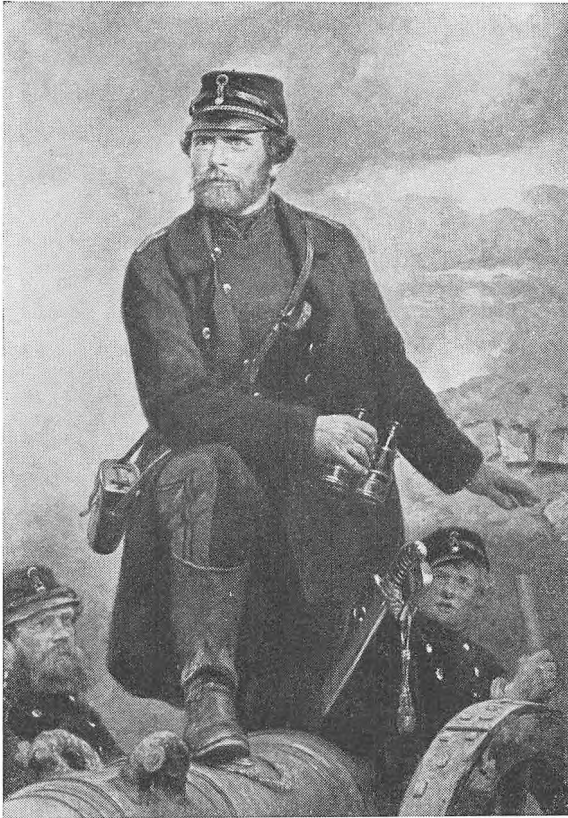
Efter det mislykkede Forsøg paa at overrumple Dybbøls Besætning, gik Preusserne nu

over til en mere skematisk Fæstningskrig, idet de gravede Dækningsgrave, Paralleler — ialt 4 — med et tæt Forbindelsesnet af zig-zaggende Løbegrave, hvori Tropperne, uden for Skudvidde, kunde paabegynde den dækkede Fremrykning. Desuden traf Fjenden Forberedelser til en Overgang til Nordals. Artilleribeskydningen af vore Skanser, hovedsagelig Skanse II, vedvarede, og den 28. Marts bombarderedes tillige Sønderborg fra Broagerland for anden Gang. Denne Dato afgaves 3721 Artilleriskud mod Stillingen og Byen. Fjenden trak stedse mere moderne Artilleri



LØJTNANT J. P. A. ANCKER (1831-76) I SKANSE II

Fra Besættelsen af Dybbøllstillingen til dens Fald kommanderede Ancker med fremragende Tapperhed og Duelighed det rifled Artilleri i Skanse II, efterhaanden paa Skift med Løjtnant Castenschiold. Hans lysende Mod æredes af Fjenden, som anbragte hans Portrætrelief paa Sejrsmonumentet efter Krigen. I Danmark blev han den kaarne Folkehelt. Maleri paa Frederiksborg af N. C. Hausen. Fot. Købke.

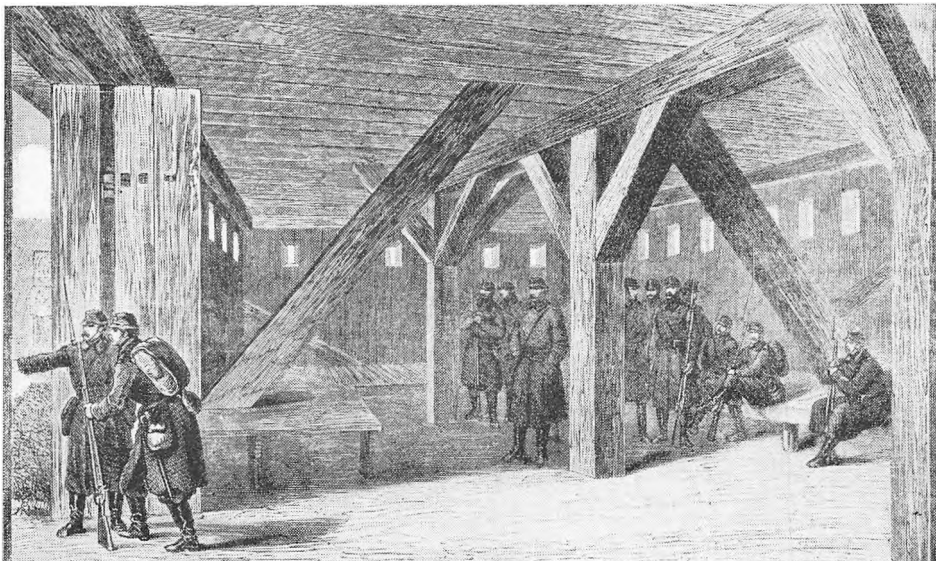


LØJTNANT C. V. B. CASTENSCHIOLD (1837-1920) I SKANSE II Dybbelstillingens Skanse II var den eneste, som med sine rifede Kanoner effektivt kunde besvare den tyske Artilleriild. Sammen med Løjtnant Ancker ledede Løjtnant Castenschiold i Belejrings sidste Periode dødsforagtede og forbilledligt rolig Skansens Artilleri. Maleri paa Frederiksborg af Otto Bache. — Fot. Bengtsson.

frem til sin Angrebspark, men maatte, da vor Sikring viste sig for god, opgive Overgangen til Als.

Fra den 2. April tiltog Beskydningen af vor Stilling. Der blev i Dagene 3.-6. April afgivet 10.677 Skud mod vore beskedne Skanser, hvis Jordværker led stor Skade, som maatte udbedres i Nattetimerne. Materiellet led derimod ikke meget, og Tabene var relativt smaa; i de nævnte 4 Døgn 30 dræbte og 142 saarede. Den tyske Ild kom hovedsagelig fra Broager, og den kunde man dække sig mod. Værre blev det, da Fjenden ogsaa skød fra nære Frontalbatterier tildels bestykt

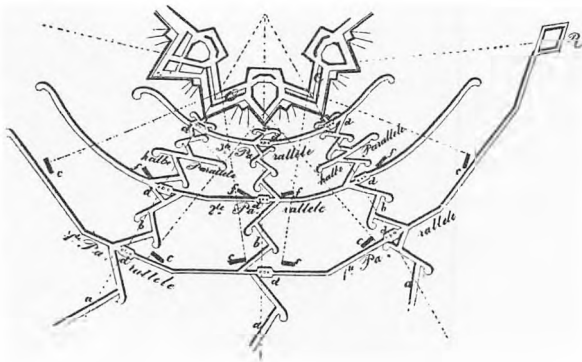
ket med det glatløbende, danske Skyts fra Danevirke. Til denne Skydning benyttedes i udstrakt Grad Granatkardækser. Vort Mandskab laa værgeløst og ventede, omgivet af Larm og Lemlæstelser, paa Døden. Det var, som Oberst N. P. Jensen udtrykker det, »i Virkeligheden kun Kanonføde«. Der skal glimrende Mandstugt, Selvtugt og Mod til at gaa uskadt gennem en saadan Ildprøve. De mange slesvigske Landsforrædere, som fra vor Hær rømte over til Fjenden, gav ham Oplysninger om alt i vor Stilling, blandt andet Afløsningstiderne, hvilket gjorde det muligt



DET INDRE AF ET DANSK BLOKHUS I DYBBØLSTILLINGEN 1864
Samtidig Pennetegning i det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

at lægge Ilden værst i Tid og Rum for os. Et Forsøg paa at storme vor Stilling den 5. April afvistes. Beskydningen fortsattes med op til 3700 Skud daglig.

Ødelæggelserne blev saa omfattende og det fjendtlige Artilleris Overvægt saa stor, at Overkommandoen henledte Regeringens Opmærksomhed herpaa og navnlig paa, at et Tilbage tog efter en tysk Storm sikkert vilde blive meget svært. Om man skulde gennemføre Kampen i Dybbølstillingen, hvor man mente at kunne afslaa en Storm eller, om den dér bundne Styrke burde bevares ved frivillig Tilbagegang, maatte afhænge af den politiske Situation. Overkommandoen udtalte, at den fuldt ud stolede paa Troppernes gode Vilje og Pligt troskab. Den udbad sig en Forholdsordre. Om den storpolitiske Situation kunde der ikke være Tvivl hos Regeringen. Det var fra britisk Side udtrykkelig sagt, at hverken Frankrig, Storbritannien, Rusland eller Sverige-Norge, var villige til at yde Danmark aktiv Hjælp; medens Tyskland-Østrig var fast besluttet paa at gennemtvinge de tyske Krav ved fortsat Krig. Derimod vilde England indbyde til en Konference i



ANGREBSPARALLELER MOD BEFÆSTET ANLÆG

Angriberen søger ad Zig-zag-Løbegrave og dækket af Mørke ind mod Fæstningen. Med passende Mellemrum anlægges omkringende Grave, »Paralleler«, hvoraf her er vist 3 samt mellem 2. og 3. halve Paralleler. Værgeskjyts og Stormskjyts trækkes samtidigt nærmere. Efter Benthaim: »Unterricht in den Kriegswissenschaften« 1840. — Fot. Folker.

London fra den 12. April »for at gengive Nord-europa Fredens Velsignelser«. Denne Konference lykkedes det Fyrst Bismarck at faa udskudt. Han ønskede først et Resultat af Kampen om Dybbølstillingen. Imidlertid regnede vor Regering med Londonkonferencen fra den 12. April. Den telegraferede derfor den 11. April til Over-

kommandoen, at Dybbølstillingen for enhver Pris burde holdes. Da Fjendens Overlegenhed paa alle Omraader voksede og vore Tab ligesaa, var det endelige Resultat givet. Saavel Befalingsmænd som Mandskab handlede ikke desmindre roligt, dristigt og pligtro. Blandt de højere Officerer, som færdedes mest i Stillingen, virkede Artillerichefen, Major H. A. A. D. de Jonquières, i særlig Grad beroligende og eksemplarisk tapper.

Den 13. April anrettede Fjendens Artilleriild store Skader paa Skanserne og de bagvedværende Maal. Der blev afgivet 7320 tyske Artilleriskud denne Dag, og man ventede et Stormangreb den 14. April. Det udeblev. Fjenden brugte de følgende Dage til at anlægge endnu en Parallel nærmere vor Kamplinie. Den 14. April havde Regeringen, efter fornyet og alvorligere Henvendelse fra Overkommandoen, understreget Vigtigheden af, at vi vedblivende holdt Dybbølstillingen, »selv om deraf skulde resultere forholdsvis betydelige Tab«. I Stillingen gjorde hver Mand sin Pligt; men ved Bevogtningen af Als svigtede saavel Hær som Flaade, saa tyske Styrker ved højlys Dag den 17. April kunde passere Alsund i Baade, overrumple Posten ved vort Batteri paa Arnkilsøre og fornagle Skytset. Samme Dag kom det til Lydighedsnægtelser i Brigaden Wørishøffers to Forstærkningsregimenter, som

følte sig uretfærdigt behandlet ved en Ændring af Tjenesteomgangen. Begge Regimenterne kæmpede imidlertid saa tappert, den 18. April, at de fik fuld Syndsforladelse og Oprensning for nogle Timers Brud paa Mandstugten — et enestaaende Tilfælde under hele Krigen. Overkommandoens Ordre for, hvorledes der skulde handles fra vor Side, naar Fjenden stormede, var paa flere Punkter uheldige og uklare, og Overgeneralen, som var syg, disponerede uden selv at have set Stillingens Indretning og Beskaffenhed. Den 17. April havde den været udsat for nærved 60.000 Ar-

tilleriskud under Belejringen. »Skanserne var forvandlet til Grushobe, og Løbegravene var deformeret ved Anlæg, der tilsigtede at dække mod flankerende Ild«. Vore Troppers Fordeling før Stormen paa Dybbølstillingen fremgaar af Kortet Side 332-33.

Den 18. April ved Firetiden indledte Fjenden en voldsom Beskydning fra 102 Piècer og fortsatte i højeste Ildtempo dermed til Klokken 10. I de 6 Timer rantes Stillingsomraadet af 7900 Artilleriprojektiler, hvorpaa Stormen indledtes. Ejendommeligt nok telegraferede Kong Christian netop paa samme Klokkeslet



ARTILLERIGENERAL H. A. A. D. DE JONQUIÈRES (1816-79)
I DYBBØLSTILLINGEN

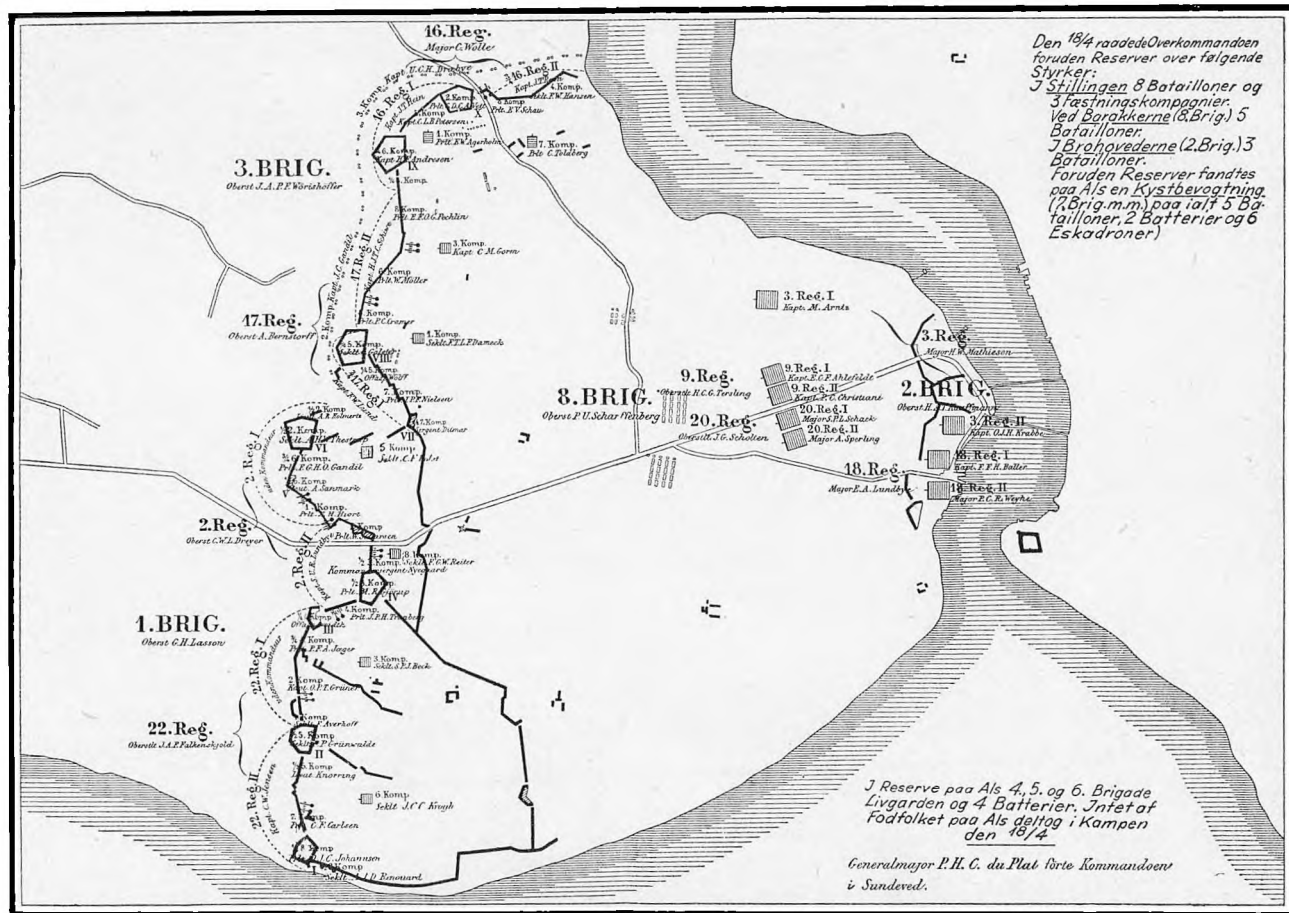
Vore Officerers Mod var, som Mandskabets, hævet over Kritik under den haabløse Kamp om Dybbøl. Ingen virkede mere beroligende, opmændende og overlegen end General de Jonquières, der beundredes af Stillingens hele Besætning. Maleri paa Frederiksborg af Fr. Vernehen. — Fot. Bengtsson.



OTTENDE BRIGADES ANGREB VED DYBBØL DEN 18. APRIL 1864

Paa Grund af ubeldige Kommandoforhold blev Brigaden Scharffenberg befaleet frem til Angreb under haabløse Vilkaar. Skont det stod alle klart, at Angrebet vilde koste urimelige Tab, fortos det tilende med største Tapperhed og urokkelig Mandstugt. Et af de smukkeste Eksempler vi ejer paa danske Soldaters fremragende Egenskaber. Maleri paa Frederiksborg af Vilh. Rosenstand. — Fot. A. Brandt.

Besættelsen af Dybbølstillingen 18. April Morgen.



1:14000

Efter Skitse i Generalstabens Værk «Den dansk-tydske Krig 1864».

til Overkommandoen: »Gud være med min tapre Hær. Sig den, at min Tanke følger den«. Stormløbet ramte vor venstre Fløj Syd for Hovedvejen. Vi havde dør en Besætning paa rundt 2150 Mand, medens den tyske Angrebsstyrke talte rundt 11.000. Men vor lille Skare stod modigt fast og værgede forbitret sine sønder-skudte Værker. Hvor de overvældedes, søgte vore Folk at fornagle Skytset, før det blev taget. Der kæmpedes overalt med Mod og Sejghed, og Tabene blev relativt store. Skanserne I—VI blev erobret i det første Stormløb, saaledes at de og vor tilbagetrukne Linie var faldet allerede Kl. 10,30, endnu inden vore Reserver var kommet i Ilden. Angribernes oprindelige, faste Front var opløst i tilfældigt dannede og spredte Kampgrupper.

Da Reserverne alarmeredes, stod det den dygtige og krigsvante General du Plat klart, at det vilde være unyttigt Spild af Menneskeliv, om han ifølge Overkommandoens Instruktion paa dette Tidspunkt sendte sit Mandskab frem til den tilbagetrukne Linie. Han lod Brigaden Kauffmann blive som Besætning i Brohovederne og gik selv ud ad Vejen mod Fjenden for at rekognoscere. Han blev yderligere bestyrket i sin Opfattelse og beordrede ogsaa, gennem Regimentscheferne, Brigaden Scharffenberg tilbage. Uheldigvis greb Oberst Scharffenberg ind og kontramanderede Ordren. Han var iøvrigt afskaaret fra at ændre sine engang givne Befalinger, fordi Overkommandoen havde frataget de beredne Officerer deres Heste, skønt Forbindelsestjenesten dengang hang i den direkte Ordreoverbringelse. Kampen, hvorunder General du Plat faldt, var — og erkendtes af alle som — haabløs. Det blev til unødige Ofre af Menneskeliv, men til uvisnelig Hæder for vor Hær, at 8. Brigade uden Vaklen eller Tøven gik i Døden som tapre, lydige og offervillige Mænd i Fædrelandets Tjeneste.

Angrebet paa Stillingen naaede dens højre Fløj ved Ellevetiden, paa hvilket Tidspunkt Brigaden Wørishøffer var naaet til Forstærkning fra Brohovederne. Ogsaa her gik der Utur i Kommandoen, idet Divisionsadjutanten direkte havde beordret Regimenterne tilbage. Forsvaret, der saaledes svækkedes betydeligt, kunde ikke holde Værkerne, og kort før Middag var alle Skanser faldet,

saa vi kun havde de befæstede Brohoveder tilbage paa Sundesiden. De var besat af Reserverne paa Als; men da Hovedstillingen tabtes, regnede man ikke med noget langvarigt Forsvar af Brohovederne. De blev fra Middagstid kraftigt beskydt af tysk Artilleri, som bragtes frem i vor forladte Skanserække. Vore Tropper blev trukket over paa Als, Broerne til Sundevad blev afbrudt, og ved Mørkets Frembrud, da Artillerikampen ophørte, kunde Preusserne besætte dem. Om Kampens Resultat skriver Oberst N. P. Jensen:

»Dybbolstillingen var tabt. Regeringens Forlangende var sket mere end Fyldest. Forsvaret var blevet ført ud over Rimelighedens Grænser, og det havde, som forudsat af Regeringen, medført meget betydelige Tab. Vi mistede 107 Officerer, 220 Underofficerer og 4477 Mand. Deraf faldt 37 Officerer, 52 Underofficerer og 719 Mand; 30 Officerer, 57 Underofficerer og 822 Mand blev saaret; 40 Officerer, 102 Underofficerer og 2730 Mand fangedes som usaarede, og 9 Underofficerer og 206 Mand savnedes. Desuden mistede vi 6 Læger, hvoraf 1 faldt, 1 blev saaret og 4 fanget.

Preusserne mistede 71 Officerer og 1130 Mand. Deraf faldt 17 Officerer og 246 Mand; Resten blev saaret. . . . Preusserne med 37.000 Mand angreb en Stilling, der forsvarede af 10.000 Mand, om hvilken de vidste, at den ikke kunde holdes, saa at Resultatet paa Forhaand var givet. Den danske Hær kan derfor med løftet Hoved se tilbage paa Kampen den 18. April, som den optog, uagtet hvert Haab om et heldigt Udfald var udelukket, og det er dens Hæder. Troppernes Kamp var tillige den smukkeste og bestemteste Indsigelse mod Overkommandoens Mistillid til deres Brugbarhed.«

Den 9. Maj blev der sluttet Aftale om Vaabenhvile fra den 12. i samme Maaned. De krigsførende Parter skulde bevare deres Stillinger og maatte ikke forstærke dem under Vaabenstilstanden. I de jyske Omraader, som var besat af Fjenden, skulde Handel, Samfærdsel og Administration foregaa uhindret. Der maatte ikke udskrives Kontributioner. Vor Blokade af de tyske Havne skulde hæves. Krigen blev — efter de frugtesløse Forhandlinger i London — genoptaget den 26. Juni og fortsatte til den 20. Juli. Under Vaabenstilstanden havde vor Overkommando erfaret, at Fjenden paatænkte en Overgang muligvis til Fyn, i hvert Fald til Als. Man maatte indrette sig paa et kraftigt Forsvar af Øen



•DEN SIDSTE GANG TIL DYBBØL SKANSER•

Situationsbillede fra den 17. April 1864. Maleri paa Frederiksborg af S. Simonsen. — Fot. Bengtsson.

saavel hvad Sydlandet, det sandsynligste Maal, som Nordlandet angik.

Begge Steder blev de af Overkommandoen truffne Foranstaltninger uheldigt. Til Værn af Sydlandet anlagdes en Skyttegrav paa omved 10 km mellem Arnkilsøre og Sønderborg, men saa uheldigt paa de ret høje Kystbrinker, at der foran den fandtes en meget stor, død Vinkel, hvor Skud fra Graven ikke kunde ramme en Fjende, der overskred det kun 500 m brede Alsund. Ved at sprede Mandskabet i en lang Linie, tyndede man det ud, saa der paa intet Punkt kunde ydes kraftig Modstand. Skønt et sandsynligt Angreb vilde ramme Stillingen fra Arnkilsøre i Nord, havde Skyts og Anlæg Front mod Vest og blev betydningsløse, da Angrebet indtraf. Da en Overgang af Alsund til Nordlandet var mindre sandsynlig, anbragtes her kun en Afværgestyrke paa 2 Batailloner og 4 Kanoner. Den 26. Juni begyndte Fjendens Artilleribeskydning af vore Batterier og Kyststillinger paa Als.



GENERALMAJOR P.H. C. DU PLAT (1809-64) UNDER KAMPEN
DEN 18. APRIL 1864

Maleri af A. Jerndorff, her gengivet efter N. P. Jensen »Kampen om Sønderjylland 1864«. Du Plat var som ung i russisk Tjeneste og udmærkede sig særdeles. Kæmpede med Hæder i Trearskrigen. Førte 1864 2. Infanteridivision og faldt den 18. April under Forsøg paa at ordne Forsvarskampen og Tilbagegangen. Fornem og repræsentativ, modig, højsindet og retsindig, streng, men velmenende. Fot. Folker.

Overgangen indledtes Natten til den 29. Juni med en første Vending af tyske Tropper paa 3500 Mand. Besætningen i vor lange Skyttegrav opdagede straks Landgangsforsøget, aabnede Ilden mod de tyske Baade og alarmerede Reserverne med tændte Bavner. Men det varede ikke længe, inden Preusserne var landet paa Arnkilsøre. Dermed var Stillingen rullet op, thi Løbegraven kunde længdeskydes, og de fremrykkende Reserver blev flankerede. Tyskerne fik, da de havde faaet Fodfæste paa Als med deres første Vending, hurtigt overført 2. Vending, og skønt vore Tropper værgede sig flinkt, var

Spillet, ikke mindst paa Grund af deres Anbringelse, for ulige. Særlig uheldigt blev det, at »Rolf Krake«, havde forladt Alssund, hvor dens Kanoner kunde have truet Tyskernes Overgang alvorligt. Endnu værre var det dog, at General Steinmann fuldstændig glemte at benytte sit Artilleri. Bortset fra 2 Kanoner ved Forposterne blev der ikke løsnet et Skud af det halvtredie Batteri Felttskyts, han raadede over. Vi mistede Als i Løbet af en Dag. Vore Tab var 73 Officerer, 148 Underofficerer og 2871 menige.

Fjendens Tab var 33 Officerer og 339 Underofficerer og menige. Om hele denne uheldige Affære udtaler Oberst N. P. Jensen:

»Det er et gammelt Ord, at Afgørelsen ligger i Forberedelsen, og det bekræftede sig ved denne Lejlighed til begge Sider. Preusserne erobrede Als, fordi alt var omhyggelig forberedt; vi mistede Øen, fordi vort Forsvar var ordnet paa urigtig Maade. Men man har ingen Ret til at søge Tabet af Als begrundet i Mangel paa Uddannelse hos vore Soldater, Mangel paa Befalingsmænd eller Slesvigernes Upaalidelighed. Lige saa lidt har man fra Hærens Side Ret til at kaste Skylden for Als' Tab over paa Flaaden (»Rolf Krake«s Fravær i Overgangsnatten).«

De oplivende Momenter i denne Krig var, foruden Suensons sejrige Kamp ved Helgoland mod østrigske

Krigsskibe, især de dristige og dramatiske Ekspeditioner, som blev udført af den tapre Kaptajn B. C. M. Aarøes Strejfkorps, der vel ikke fik nogen Betydning for Krigens Udfald, men ligesom de fra Hegermann-Lindencrones Division detacherede Smaastykker viste, hvilke udmærkede Resultater, men kunde have naaet ved en dristig »Lillekrig«.

Den 12. Juli bad Danmark om Vaabenstilstand. Den traadte i Kraft fra den 20. Juli, og den 30. Oktober sluttedes Freden i Wien, hvorved Kong Christian gav Afkald paa sine Rettigheder til Hertugdømmerne og forpligtede sig til at anerkende enhver



SOLDATERTYPER FRA 1864

To danske Bondsoldater fra 11. Regiment, Gaardskarl C. Pedersen fra Thisted og Smed Jensen-Søe fra Vandet taget til Fange af Tyskerne ved Sankelmark. De er fotograferet i Fæstningen Küstrin i Brandenburg sammen med to af deres tyske Vogtere. Forskellen mellem de tyske og danske Soldater er interessant og løjnefaldende. Efter Foto i Vaabenbrødrenes Arkiv. Fot. Folker.

Bestemmelse, Tyskland og Østrig vilde træffe med de tabte, danske Provinser. Det skæbnesvangre Resultat af Krigen var, at vi mistede det danske Sønderjylland, det »elskede, omstridte Land«, som Kong Frederik IV havde sikret os med mægtige Ofre og i en lang, blodig, sejr og maalbevidst Krig.

Vore Tropper havde gjort deres Pligt og baaret de tungeste Byrder uden at kny. De vandt alle Nationers Agtelse, ikke mindst for det seje og urokkelige Mod, der havde præget Forsvaret af Dybbøl. Føringen svigtede derimod ved flere Lejligheder, saa man med Rette kan tale om »de forsømte Muligheders Krig«. Ansvarret for Katastrofen blev i Hovedparten af Folket lagt paa Hæren, som blev uanstændigt haanet af Pøbelen, da den vendte hjem fra Feltoget; paa Kongen, der havde optraadt loyalt og ridderligt i alle Forhold; men ikke paa Folkets egen Valenhed og Mangel paa Ofervilje og ikke tilstrækkeligt tyngende paa vore eksemplarisk slette Politikere. Mod en politisk Gigant som Bismarck spillede fra dansk Side en raadløs og forvirret, men samtidig diktatorisk Monrad. Det Ministerium, hvormed vi gik ind i Krigen, kaldtes »Millionministeriet«. Det bestod af en Ener — Monrad — fulgt af 6 Nuller. Under »Deliriet paa Londonkonferencen«, som Hørup kaldte det, var det Dilettanter, der skulde hamle op med tvetungede Briter og snedige, tyske Diplomater. Fra fransk Side førtes et uanstændigt Bagholdsangreb. Forfatteren P. Stavnstrup skriver om fransk og britisk Politik imod os:

»Den, der under Venskabs Maske tilføjede os det sværeste Tab, var Napoleon III. Et Par Uger før Dybbøls Fald satte han sig i dybeste Fortrolighed i Forbindelse med Bismarck og foreslog ham en Entente, hvis Grundlag skulde være, at Preussen berigede sig paa Danmarks Bekostning, medens Napoleon selv forbeholdt sig andre Favører: Venezias Befrielse og »moget ved Rhinen«. . . . Bismarck indlod sig ikke videre med ham. Han nøjedes efter den franske Henvendelse med at fastslaa for sig selv, at han kunde gøre med Danmark, hvad han vilde uden at blive faldet i Ryggen af Frankrig. Han sikrede sig derfor uden videre sin Del af Byttet og unddrog Napoleon hans. Det var i Fortrydelse herover, Napoleon fik indført i Pragfreden en Paragraf 5 — den Paragraf, der, som det er blevet sagt, kun var »en Krans fra Morderen paa den Myrdedes Kiste«.

Næst Napoleons Bagholdsangreb blev Englands Tvesind i den dansk-tyske Sag den for os ulykkeligste Omstændighed . . . Hans (Lord Russells) Taktik gik ud paa at imødekomme de tyske Magter mest muligt og presse Danmark til at gaa med.»

To oplagte Muligheder lod vore Forhandlere gaa i Vaasken. Den ene var, at de ikke fulgte Kongen i hans fremherskende Tanke at bevare Hertugdømmerne i Personalunion med Danmark. Det blev foreslaaet af Bismarck som en Indrømmelse til Østrig, der nødig saa Preussen løbe af med det fede Bytte, men først da man fra tysk Side var klar over, at de danske Forhandlere vilde sige Nej. »Det var et overmaade slet Træk«, skriver P. Stavnstrup. »Ved at afvise Personalunionen som Forhandlingsgrundlag tættede de Danske selv Revnen mellem Prøjsen og Østrig og betog hele Spørgsmaalet dets europæiske Betydning«. Den oplagte Mulighed for at have bevaret Sønderjylland til den nuværende Grænse — sikkert tillige Flensborg — blev ogsaa forspildt. Det var Politikerne, ikke Hæren, som svigtede.

Hvordan var nu denne Hær beskaffen? At den fik alt for karigt tilmaalte Midler til sin Raadighed er sikkert. Fæstninger og befæstede Stillinger forfaldt. »Men«, skriver Militærhistorikeren K. C. Rockstroh, »paa Hærens overordnede Myndigheder falder et lige saa tungt Ansvar for, at de til Hæren bevilgede Midler af Folk og Penge ikke anvendtes til at omdanne Hæren paa Grundlag af Erfaringerne fra Treaarskrigen«. De vidste, hvilken overordentlig Rolle Fodfolket havde spillet. Der burde være sket en Reduktion af Rytteriet til Fordel for Infanteriet, som navnlig burde have haft bedre Vaaben, Uddannelse, Skydefærdighed og Kadrer. Stillingstilladelsen gjorde, at de velhavende og akademiske Klasser for Størsteparten købte sig fri for Soldatertjenesten



BRONCEMEDAILLE FOR DELTAGELSE I TREAARSKRIGEN OG KRIGEN 1864

Med denne Medaille kulminerede Karrigheden, naar det gjaldt en Paaskennelse af vore Soldater, idet de Soldater, som deltog i begge sønderjydske Krige maatte afbevare deres tarvelige Broncemedaille fra 1848-50, før de kunde faa den ovenfor afbildede med 2 Kongeprofler — Anerkendelse for 4 Krigsaars opofrende, modig og beundringsværdig Kamp. I saa Henseende var Danmark enestaaende i Europa. Fra Medaillesamling i Krigsministeriet
 Fot. Folker.

— men villigt kritiserede Hæren og harmedes, naar den ikke kæmpede til sidste Mand. De menige og Underofficererne troede paa Hærens Styrke og Kampduelighed, ja var vel tilbøjelige til at overvurdere den paa Grundlag af Treaarskrigens heldige Forløb. »Men jo højere man kom op blandt Officererne, desto mere traf man af Mistillid til Hærens Krigsbrugbarhed, Tvivl om en gunstig Udgang af Krigen«. Derfor, og paa Grund af de fortsatte Nederlag, er det sikkert rigtigt, at »for Krigsdeltagerne selv ligesom for deres Samtidige tegnede Billedet af 1864 sig i mange Aar igennem graat i graat — de pjankede Krigskorrespondancer kan man ikke tage alvorligt — næsten uden glædelige Oplevelser, næsten uden nogen virkelig Sejrsrerindring — som noget man mindst muligt skulde tale om og helst glemme«. Men dette gælder iøvrigt vistnok alle aktive Deltagere i en Krig. Den virker, som en fransk Forfatter udtrykker det, paa Soldaterne som beskidt Omgangstjeneste — »une sale corvée«.

Det maa i særlig Grad gælde en Krig som 1864, der, hævder Rockstroh, mere var »en Krigstilstand afbrudt af kun et Par virkelige Krigshandlinger, end en egentlig Krig«, og han henviser til de — sammenlignet med senere Krige — meget smaa Tab, paa vor Side ialt omved 3 Procent faldne, paa Fjendens Side endnu mindre, medens Fodfolkets Tab saavel paa fransk som paa tysk Side i 1914-18 laa omkring 30 Procent. I den sidste Verdenskrig vil de sikkert vise sig endnu større, og hertil kommer desuden Civilbefolkningens blodige Ofre.

Krigshistorikerne Jens Johansen og Johan Nordentoft paaviser i Overensstemmelse med det alt nævnte, at Tropperne var gode nok. »En Hær, der er besjælet af den fortrinlige Aand, som herskede ved Danevirke, og som viser en saa beundringsværdig Disciplin og Udholdenhed, vil altid kunne udrette meget betydeligt«. Derimod savnedes betydelige og tilstrækkeligt kyndige, højere Førere, hvilket maaske var »den største Ulykke blandt de mange, der ledsagede vor Indtræden i denne sørgelige Krig«. De riflede Vaabens Indførelse krævede en Ændring af Fodfolkets Taktik, og General H. N. Thestrup havde prøvet at indføre den ud fra sin

rigtige Erfaring og Opfattelse, at »det er ved Geværilden, at Infanterifægtningen indledes, vedligeholdes og oftest afgøres«. Kampene ved Over Selk, Sankelmark og Lundby viste, hvor daarligt man havde forstaaet denne Sandhed. Uddannelsen efter Trearskrigen var forsumpet og endt i aandløs Eksercits »for at genoprette den af Krigen ødelagte Disciplin«. Ogsaa dette søgte General Thestrup at raade Bod paa ved at indføre Felttjeneste i større Omfang. Fodfolket havde ikke Bagladevaaben, men paa daværende Tidspunkt spillede det underordnet Rolle, naar ikke Regnvejr gjorde Fængkrudtet vaadt og skabte mange »Forsagere«. Derimod var Fjendens Artilleri bedre end vort. Centraladministrationen terroriserede med sin Bureautisme hele Officerskorpset. »Blæktjenesten i Hæren« var oftest vigtigere end Hensynet til Folk og Fornuft. Train- og Forplejningstjeneste var slet, saa Mandskabet ofte sultede og ved Alarmeringer maatte bortkaste halvkogt Mad, fordi man ikke turde beholde Bagagevogne med Kogekedlerne fremme, til Maden blev færdig. Under Tilbageslaget fra Danevirke var mange Soldater syge, fordi de i flere Døgn kun havde faaet Brød, koldt, røget Flæsk og noget Brændevin. Men Mandskabet var godt, modigt og paalideligt trods alt. Den store Ulempe var, at Overkommandoen ikke paa noget Tidspunkt magtede Opgaven. Men hævder de nævnte Forfattere:



BRONCEMEDAILLE FOR DELTAGELSE I KRIGEN
1864

Efter Medaillesamling i Krigsministeriet. — Fot. Folker.

»Den Begejstring og Offervilje, der havde givet sig saa stærkt Udslag hos det danske Folk i 1659 og 1848, søger man forgæves i 1864. Folket og dets ledende Politikere havde været lunkne og villige i Forberedelserne af Krigen, havde ikke villet se Sandheden i Øjnene, og endnu under Krigen var det, som om dennes Alvor ikke ret blev forstaaet. I enkelte Øjeblikke — som da Grænseforsvaret blev opgivet i Februar — kunde en kraftig Forsvarsvillie vel give sig Udtryk; men det blev kun til Ord, ofte kun til Fraser eller skadelig Kritik; der manglede Handling bag Ordene. Hele Folket rejste sig ikke som een Mand for at forsvare sit Land, mødte ikke Mand

af Huse, bragte ingen storstilede Pengeofre til Indkøb i Ind- eller Udlandet af, hvad Forsvaret krævede. Det stod ikke samlet bag Hæren, viste ikke i Gerningen, at det og Hæren var eet, og skabte ikke den Aand, der gør det selvfølgeligt for Hærens Førere at vove alt. — Som Folkets Ledere var snæversynede, blev Hærføringen vag; brød de Danskes inderste og bedste Egenskaber, saaledes som de lagde sig for Dagen i Soldaternes Tapperhed og Pligtfølelse, ikke frem ej blot i den enkeltes, men i alles Ofervillie, da maatte Hærføringen savne sin vigtigste Impuls.»

Det var den menige Soldat og de lavere Førere, som hævdede vor militære Ære og »gav Efterslægten den Baggrund af folkelig Selvbevidsthed, ud fra hvilken Nationalitetskampen kunde føres. Mindet om Dybbøl blev Tegn og Løsen i denne Kamp».

Men det iøjnefaldende og vigtige, som Krigen 1864 burde have lært os, nemmede hverken Folket eller dets Førere. Med Rette — har den seneste Tid vist — slutter Oberst N. P. Jensen sit Værk om Krigen med at sige.

»Der skete intet, slet intet i 1864, der kan tages til Indtægt for Selvopgivelse. Tværtimod: Overalt viste vore Soldater og Marinere, at de baade kan kæmpe og har Viljen til at kæmpe. Derfor beror det paa os selv, om vi vil skabe et Forsvar, der kan betrygge vort Fædrelands Fremtid. Men det gælder om at benytte den belejlige Tid; thi naar Kampluren lyder næste Gang, gælder det vor Tilværelse som Stat.»

Vi fik næsten et Aarhundrede til at bringe vort Forsvar i Orden, saa vi kunde betrygge vort Fædreland, før Kampluren lød den 9. April 1940, og det gjaldt vor Tilværelse som Stat. Det maa aldrig glemmes eller tilgives, at vi rige paa bitre Erfaringer, mens Krigen flammede over Europa, stod værgeløse og vaabenløse i vort Lands Skæbnetime. Ogsaa hvad Erfaringer angaar, blev 1864 for Danmarks fredselskende Folk de spildte Muligheders Krig.

I Treaarskrigen greb Sverige-Norge, som nævnt, direkte ind til Danmarks Fordel. Dette skete ikke i 1864, men nordisk Brodersind fornægtede sig dog ikke, og bortset fra Hjælp paa andre Omraader fik vor Hær et yderst kærkomment Tilskud af 525 frivillige fra Sverige, 105 fra Norge, 7 fra Finland og 1 fra Island. Naturligvis vejede det kun lidt i øget Kampstyrke; men

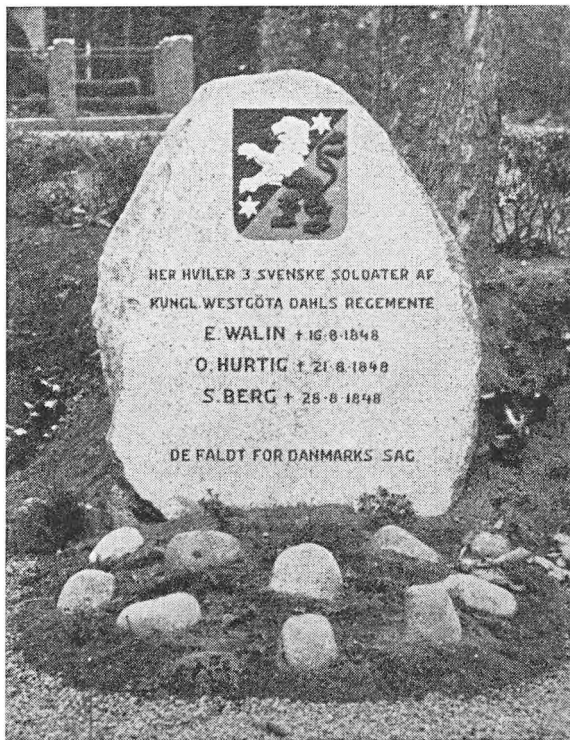
henset til at alle kom frivilligt, var Hjælpen ganske stor, ikke mindst naar man betænker, at mange af vore egne Landsmænd købte sig fri for Tjeneste ved Stillingstilladelser. Symbolsk betød Hjælpen endnu mere.

Dette fremgaar af Forfølgelsen, Bismarck indledte, efter at nogle svenske Officerer var blevet Krigsfanger ved Dybbøl. Han ønskede dem straffet — som Friskarefolk; men saavel hans eget Udenrigsministeriums juridiske Raadgiver som senere det preussiske Justitsministerium

fastslog heldigvis, at de skulde behandles som Krigsfanger.

Den tyske Gesandt i Stockholm nedlagde officiel Protest i Maj, og den svenske Regering lovede, kort før vor Vaabenstilstand, at der ikke skulde blive givet yderligere Tilladelser til, at svensk-norske Officerer gik i dansk Tjeneste, mens Krigen varede. De første frivillige havde faaet Orlov uden at miste deres Tjenestealder i Hærene. Rejsepenge og sligt var skænket dem af civile Medborgere.

Ved Erobringen af Als den 29. Juni efter Vaabenstilstandens Ophør blev der atter taget skandinaviske Fanger, og Prins Friedrich Carl befalede, at de, saafremt det ikke kunde godtgøres, at de virkelig hørte til den danske Hær, vilde blive stillet for



MINDESTEN PAA ASSENS KIRKEGAARD FOR TRE FALDNE, SVENSKE FRIVILLIGE FRA TREAARSKRIGEN

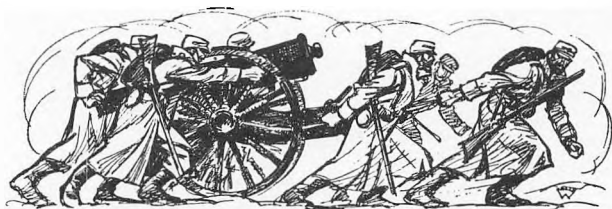
Graven istandsat og Mindestenen rejst af De Danske Forsvarsbrødre med Støtte fra De Danske Vaabenbrødre og Byens civile Institutioner. — Fot. Ernst.

en Krigsret og skudt. Dette skræmte dog Bismarck, som fik Preussens Konge til at kontremandere Prinsens Ordre. Han turde ikke udfordre Sverige yderligere, fordi Preussen ikke havde Herredømmet til Søs. Bismarck mindede desuden Overkommandoen om, at man fra tidligere Krige havde Eksempler paa, at preussiske Officerer havde tjent i den ene Parts Hær, uden at det havde fremkaldt diplomatiske Vanskeligheder.

De finske frivillige maatte hemmeligt snige sig over Grænsen. Finland var jo i Ruslands Vold, og Rusland stod paa Preussens Side. Forøvrigt blev de ikke forulempet af Russerne, da de atter kom hjem.

En Del af de svensk-norske Frivillige gjorde, under Friherre Hugo Raab, Tjeneste i Aarøes Strejfkorps, »en ganska brokig skara med stridiga viljor«.

Danmarks Jord gemmer endnu Støvet af tapre, skandinaviske Frivillige, som stred og faldt for vor Sag. Danske Hjerter gemmer i dyb Taknemlighed Mindet om den nordiske Samhørsfølelse, som ledte dem og den Broderhaand, der raketes os i vor Nød.



FRA WIENERFREDEN
TIL DANMARKS BESÆTTELSE



KONG FREDERIK VIII (1843-1912)

Højt begavet, elskværdig, klarskuende og politisk usentimentalt, realistisk dømmende, tillidsfuld over for sine Hjælpere, sand Demokrat og glødende Forsvarsvæn. Ved Formæling med en svensk Prinsesse knyttede Kongen faste og velkomne Bånd mellem Danmark og Sverige. Maleri paa Frederiksborg af Otto Bache. — Fot. Bengtsson.

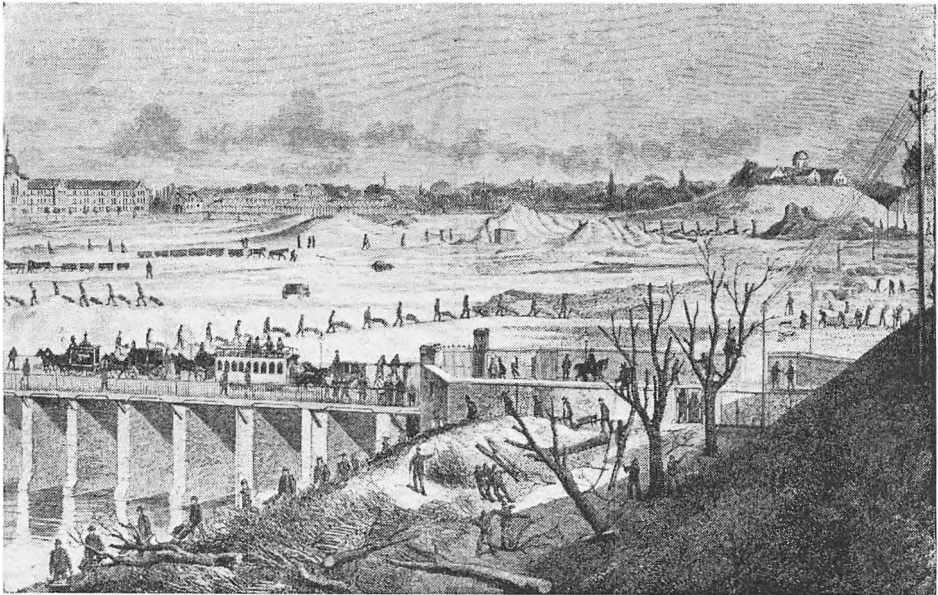
KAPITEL XI

FRA ADSKILLELSE TIL GENFORENING

PERIODEN efter Nederlaget i 1864 og Sønderjyllands Tab, blev paa mange Maader — som Tiden efter vor Krig med England ved Aarhundredets Begyndelse — rig og levende, ikke med saa mange, aandelige Stormænd som Seklets første Aartier, men med en folkelig Vækkelse, især gennem Højskolebevægelsen, et vaagent, religiøst Liv, en stedse større politisk Interesse, Andelsbankens Omsætning til konkurrencedygtigt Erhvervsliv, Hedens Opdyrkning, Industriens Udvikling, Arbejderstandens Organisation og Magterobring fagligt og politisk, kort sagt en hurtigt fremadskridende Omdannelse af Samfundet til den Form, hvori det bestod, da sidste Verdenskrig satte Udviklingen i Staa. Det eneste Omraade, hvorpaa der ikke nogen Sinde fandtes fornøden folkelig Interesse, Offervilje eller Velvilje, var Forsvarets.

Tabet, vi havde lidt, var i Omfang meget stort. Vi mistede en Trediedel af Rigsomraadet, og af dets 2,5 Millioner Indbyggere kom 0,9 Million under tysk Herredømme. Dr. phil. Vilh. la Cour skriver klart og rigtigt, at vi med Hertugdømmerne mistede Broen til Europa.

»Vi var blevet isolerede inden for det europæiske Statssamfund, — ejede ikke længere Basis for en virkelig Interesse paa engelsk eller fransk Hold, blev fulgt med vaagen Mistro i Tyskland, med kølig Skepsis i Rusland og med oprigtig, men passiv Velvilje i Norge og Sverige. Endnu efter den dansk-norske Unions Opløsning i 1814 havde vor Stemme dog maattet tillægges nogen Vægt. I hvert Fald havde Forholdene nødvendiggjort, at vi stadig førte en Udenrigspolitik med de Risikomomenter, en saadan altid er ledsaget af. Efter 1864 var vort Højhedsomraade indskrænket paa saa afgørende Maade, at det kun i een Henseende kunde faa politisk Betydning for de store Magter: det beherskede Indsejlingen til Østersøen.



•UDSIGT FRA NØRREVOLD OVER EN DEL AF FÆSTNINGSTERRAINETS PLANERING• I 1860. ERNÆ
Samtidig Tegning af B. Olsen i Det kgl. Biblioteks Samlinger. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Blev dette Farvand en Kilde til Rivalisering mellem de Mægtige, vilde ogsaa vi kunne drages ind i Opgøret. Men denne Omstændighed, som var den eneste naturlige Grundvold for Fremtidens danske Udenrigspolitik, og som derfor burde have angivet Retningslinierne ogsaa for vor Forsvarspolitik, skænkede man ikke mange Tanker. I Stedet blev det herskende Element i vort Forhold til Udlandet Haabet om en Genvinding af det danske Nordslesvig, og dette stillede helt andre Krav — ogsaa forsvarspolitisk set. Det var naturligt, at Sindene søgte i denne Retning. Det var her, vi havde lidt vort Nederlag — derfor ogsaa her, vi krævede vor Oprejsning. Men hverken udenrigspolitisk eller forsvarsmæssigt var det egnet til at klare Forstaaelsen af de Vilkaar, hvorpaa vor Selvstændighed nu skulde hvile ... Adskillelsen fra vore Landsmænd i Sønderjylland var det, der føltes smerteligst.

Ejendommeligt er det, at en Krig, hvori vi kom saa afgørende tilkort som i 1864, ikke lærte Folket, at hvad enten det gjaldt Spørgsmaalet om Østersøens Beherskelse eller en Genforening med Sønderjylland, maatte der bringes store Ofre til vore Værn. De var lige nødvendige, naar vi, som 1866, søgte at genvinde det danske Nordslesvig ved at tilbyde Preussen en Alliance mod Østrig, og naar Folkestemningen 1870 krævede, at vi gjorde fæl-

les Sag med Frankrig ved at falde Preussen i Ryggen. Det var — som Tiden skulde vise — nødvendigt, for at vi, med den stærkeste Vilje til at undgaa enhver Andel i europæiske Opgør, overhovedet kunde bevare vor fredelige Selvstændighed. Det blev hverken vor Udenrigs- eller Forsvarspolitik, som bragte Sønderjylland hjem til Moderlandet. Det blev Respekten for den menige, danske Soldats Kamp paa Dybbøl og Sønderjydernes urokkelige, modige Danskhed under den Parole, H. A. Krüger og Nic. Ahlmann gav over for den tyske Rigsdag 1867: »Hvorhen vor Samvittigheds Lys viser os, derom er der for os ingen Tvivl. Vi føler os som Danske, traktatmæssig Ret opfordrer os til at udtrykke vort nationale Sindelag med fuld Aabenhed, vi vil forblive Danske, vi vil behandles som Danske, og det efter Folkerettens Forskrifter«.



NORGESPORTEN I KASTELLET

Bemærk de smukke gamle Vagtbygninger. — Fot. Stevns.

Revanchetanken var stærk i Folket og i betydende politiske Kredse efter 1864. Men Kongen og de mere besindige Ministre holdt igen, navnlig da et nordisk Militærforbund eller et Samvirke med Napoleon III's Frankrig kun var Utopier. Alligevel byggede vor Forsvarspolitik paa Muligheden af en fransk-dansk Alliance. At Frankrig militært var Façade, skulde først Krigen 1870-1871 vise. Det kunde man ikke se, da vor Hærlov, efter de første modløse Aar, blev vedtaget 1867. Visse Grupper var saa skræmte af Begivenhederne i 1864, at de betragtede Danmark som Vasalstat af Tyskland og et effektivt dansk Forsvar som Udfordring til den sydlige Stormagt, skønt det maatte være i Tysklands Interesse, at Danmark, for saa vidt det holdt sig



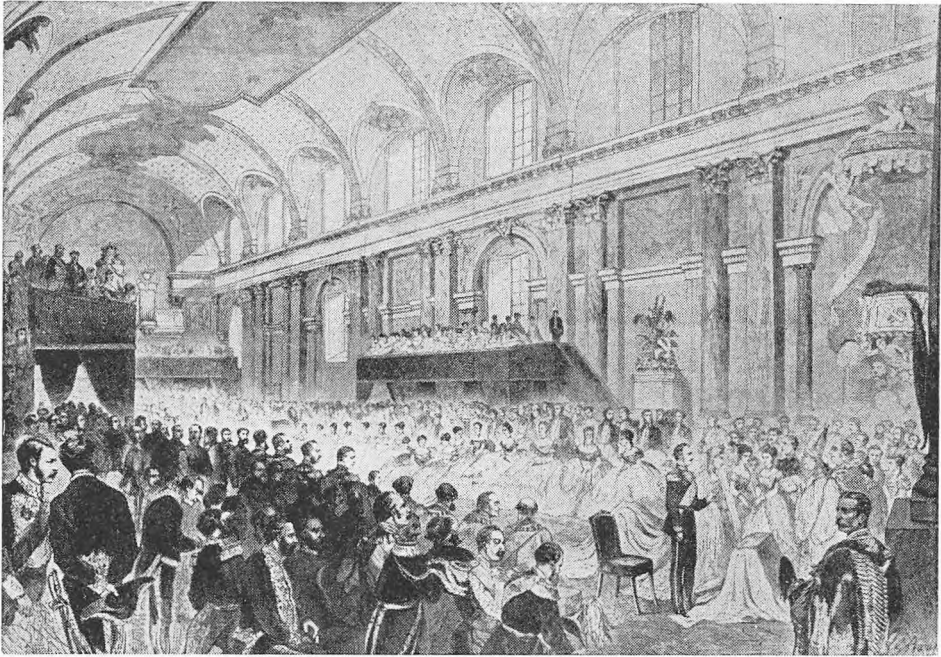
OBERSTLØJTNANT E. M. DALGAS (1828-94)

Efter Krigen 1864 kom mange Officerer til at spille en betydelig Rolle baade politisk og under Erhvervslivets stærke Vækst. Blandt de bedst kendte er Oberstløjtnant Dalgas, som udrettede et enestaaende Arbejde for Hedens Beplantning og Opdyrkelse. Medstifter af »Det danske Hedeselskab«. Maleri paa Frederiksborg af A. Jerndorff. — Fot. Bengtsson.

neutralt under en europæisk Konflikt, faktisk og praktisk kunde hævde sin Neutralitet med Vaaben.

Blandt Førerne for de modløse fandtes Løjtnant M. Rovsing, hvis Skriverier, især Piècen »Danmark som Militærmagt«, anrettede stor Skade i den offentlige Mening. Den tidligere, voldsomt svingende, Krigsminister Tscherning repræsenterede ud fra tilsvarende Betragtninger denne tyskfor skrækkede Selvopgivelse, som senere Radikalismens Bannerfører V. L. B. Hørup veltalende agiterede for. D. G. Monrad, der usselt havde røgtet sin Opgave under Krigen i 1864, vendte 1869 hjem fra sin frivillige Landsforvisning og blev ved sine Forelæsninger om »politiske Drømmerier« Søllehedens og Afrustningens Talsmand. Men samtidig var der en

stærkere, mandigere Genrejsningsvilje i det store Folk. Den



KRONPRINS FREDERIK (VIII) OG KRONPRINSESSE LOUISES VIELSE I STOCKHOLMS
SLOTSKAPEL 1869

Træsnit paa Frederiksberg. Forbindelsen mellem det danske og svenske Kongehus faa Aar efter vort Nederlag 1864 vakte den største Glæde i alle Kredse af vort Folk. Norden blev knyttet fastere sammen derved og dansk Følelse af Isolation i Europa mindskedes. Det var haandgribelig og betydningsfuld Skandinavisme.
Fot. A. Brandt.

fandt blandt andet Udtryk i Oprettelsen af talrige Skytteforeninger — de tabte Kriges Efterslæt i Europa. Det Hærlovsforslag, Forsvarskommissionen af 1867 fremsatte, blev ivrigt bekæmpet i Folketinget af negativt indstillede Kredse med Tscherning og Højskoleforstanderen Lars Bjørnbak i Spidsen, men blev dog vedtaget af begge Ting og for Hærens Vedkommende forsynet med Kongens Underskrift paa Fredericiadagen, den 6. Juli 1867. Det var en paa mange Omraader god og rimelig Ordning, som endog havde vedføjet en Klausul om, at den skulde revideres og forbedres inden 1880.

Skønt vi 1864 havde mistet meget store Omraader, talrige Indbyggere og Indtægtskilder, skaffede Hærloven af 1867 os dog et Værn, som var stærkere og bedre organiseret end det, hvormed vi havde ført Krigen, og som tilmed var fuldt loyalt og gennem-



SJÆLLANDSPORTEN TIL KASTELLET
 Hovedporten til det gamle, mindre Fæstnings- og Kasernekompleks fra Frederik III.s Tid. Herinde fandtes Generalkommandoen lige til April 1940. — Fot. Hegsbro.

ført dansk. Loven indførte almindelig Værnepligt, idet den skadelige Stillingstilladelse omsider bortfaldt, alt tjenstedygtigt Mandskab skulde indkaldes. Regimentsinddelingen fra Krigens Tid ophævedes paany. Man genindførte Uddannelse i Øvelseslejre og vedtog Genindkaldelser til Linieafdelingerne. Som Følge af Værnepligtens Almindelighed hævedes Københavns Borgervæbning og »Kongens Livjægerkorps«. Til Genæld dannedes »Kjøbenhavns Væbning« af Forstærkningsmandskab og Fæstningsartilleri.

Livgarden til Hest ophævedes. Forplejningskorpset organiseredes. Skydeskolen for Haandvaaben oprettedes. Underofficersskolen gjordes fælles for alle Vaaben, Faneeden afskaffedes. Iøvrigt blev Ordningen følgende:

Landet deltes i 2 Generalkommandokredse. For Fodfolkets Vedkommende med 5 Brigade- og 10 Halvbrigadekredse samt Livgarden. En Halvbrigade var paa 3 Batailloner: Linie-, Reserve- og Forstærkningsbataillon. Reservebataillonerne, som havde stærke Kadrer, bestod af Liniens ældre Mandskab. Forstærkningsbataillonerne Kadrer var svage. Artilleriet deltes i Artilleristaben, Feltartilleriet paa 2 Regimenter med henholdsvis 8 og 4 Batterier, Fæstningsartilleriet paa 2 Batailloner med henholdsvis 6 og 3 Kompagnier; desuden Tøjhus- og Laboratorieafdeling og 2 Trainkompagnier. Rytteriet bestod af Gardehusarregimentet og 4 Dragon-

regimenter. Ingeniørkorpset bestod af Ingeniørstabe og Ingeniørtropper paa 2 Batailloner. Krigsstyrken blev omved 60.000 Mand. Bagladegeværet indførtes overalt. Bemærkelsesværdigt er det især, at Hærloven ikke nævner Fæstninger. Man vilde føre en eventuel Krig bevægeligt og offensivt, ikke bundet til Lokalteter. Det var Krigsministerens og Oberst Max Müllers Anskuelse, som heri genspejledes.

Hæren var tilfreds med Ordningen, selv om der klages over, at Uddannelses-tiden for Fodfolket var noget kort og Kadrerne ikke stærke nok. Krigsministerens, General V. R. Raasløffs Demokratisering af Hæren mødte en ikke ringe Modstand, men Generalen slog den haardt ned ved Afskedigelse og Nyudnævnelser. »Anden Vej«, siger Dr. phil. la Cour, »var der ikke at gaa. Skønt en egentlig Folkevæbning ikke var tilsigtet, var det dog i betydelig Grad dens Principer og Aand, der fremtidig skulde bygges paa«. Hidtil havde det været Aanden fra Frederik VI.s Tid, som prægede Hæren. Naar Raasløff gik saa ubetinget ind for den demokratiske Linie, skyldes det antagelig den Paavirkning, han



GENERAL OG KRIGSMINISTER V. R. RAASLØFF
(1815-83)

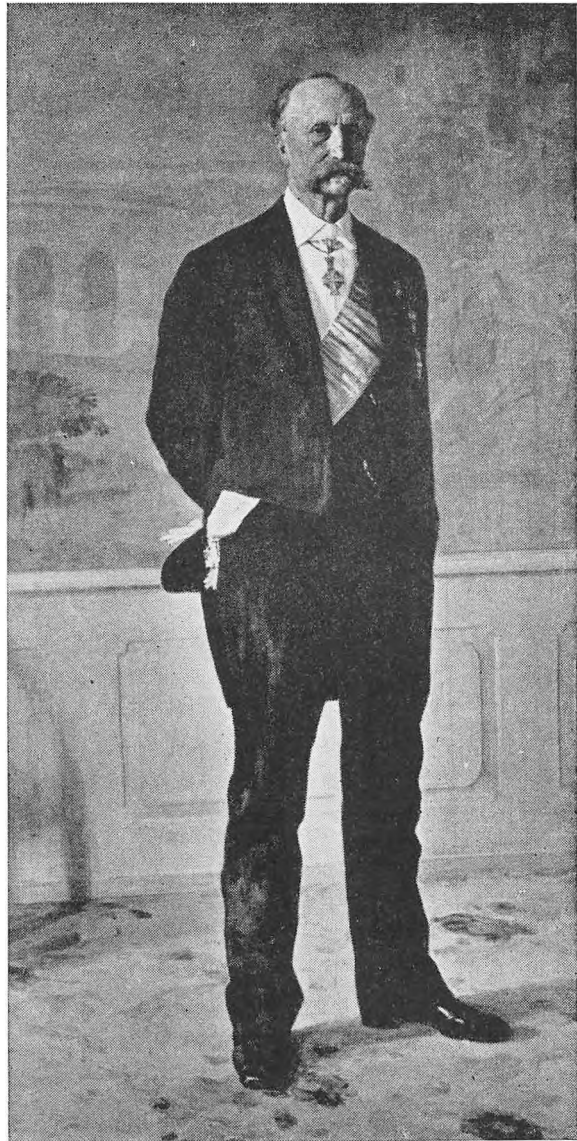
Deltog med Ære i Trearskrigen som Premierlejtant, efter at have tjent i den franske Hær i Algier. Efter Krigen Civilingeniør i Amerika, dansk Diplomat, højt fortjent af slet Land som smidig Forhandler. 1866 Krigsminister, skabte Hærloven 1867 og søgte at demokratisere Officerskorpset. Senere atter Diplomat. Glødende Forsvarer, men, modsat Estrup, uvillig til at gøre Skaar i den rene Parlamentarisme. Efter Litografi paa Frederiksborg af P. H. Gemse. — Fot. Bengtsson.

havde faaet under sit mangeaarige Ophold i Amerika. Her, som i Kina og andet Steds, havde han ydet sit Land store Tjenester og faaet et videre Udsyn end de fleste af hans samtidige i vor Regering og Hær. Samme Aar som Hærloven af 1867 blev vedtaget, begyndte Tyskland at udskrive Mandskab fra Sønderjylland. Da mange dansksindede Sønderjyder ikke kunde tænke sig at tjene i den tyske Hær, opterede de for Danmark, hvorpaa Tysklands haarde Udvisningspolitik begyndte. Indenrigspolitisk skete der det uheldige, at en alvorlig dansk Forfatningskamp indledtes fra omkring 1870. Dens Forløb blev til varig Skade for vor Hær, fordi Forsvaret gjordes til et politisk Kampspørgsmaal. Samtidig begyndte den vaagnende Socialisme, der snart blev »antimilitaristisk«, at gribe Arbejderne, hvis Kaar i højeste Grad trængte til Forbedring.

Hæren, der opbyggedes paa Loven af 1867, havde til Baggrund, at den kunde anvendes som Hjælpekorps for en mægtig allieret, nemlig Frankrig. Udfaldet af den fransk-tyske Krig 1870-71 ændrede totalt Billedet. Man regnede ikke længere med Hjælp fra Udlandet, og den tyske Flaade beherskede Østersøen. Følgelig maatte Hærens Opgave blive et henholdende Neutralitetsforsvar, til der muligt kom Hjælp udefra. I Overensstemmelse hermed forelagde Regeringen 1872 et Forslag om en Ændring af Loven fra 1867, idet man praktisk talt renoncerede paa at forsvare Jylland-Fyn og vilde samle Hæren til Sjælland, fortrinsvis til Hovedstadens Værn. Der krævedes i den Anledning store Summer til Københavns Befæstning. Dette vakte stærk Modstand i Folketinget, som fik syltet Forslaget i et Udvalg. Det grundtvigsk prægede, saakaldte nationale, Venstre, der gik imod Forslaget, var ikke antimilitaristisk, men betragtede Hæren som en ungdomsopdragende Institution helst med Højskolepræg, »et Folk i Vaaben« var dets Ideal med Schweiz som Forbillede, levende Værn, men ikke Fæstninger, udpræget Demokrati, saa alle skulde tjene sig op fra Geledet. En Blanding af udmærkede og kortsynede Idéer. Da Regeringen ikke var i Overensstemmelse med Folketingets Flertal, ønskede man den ændret, hvilket Kon-

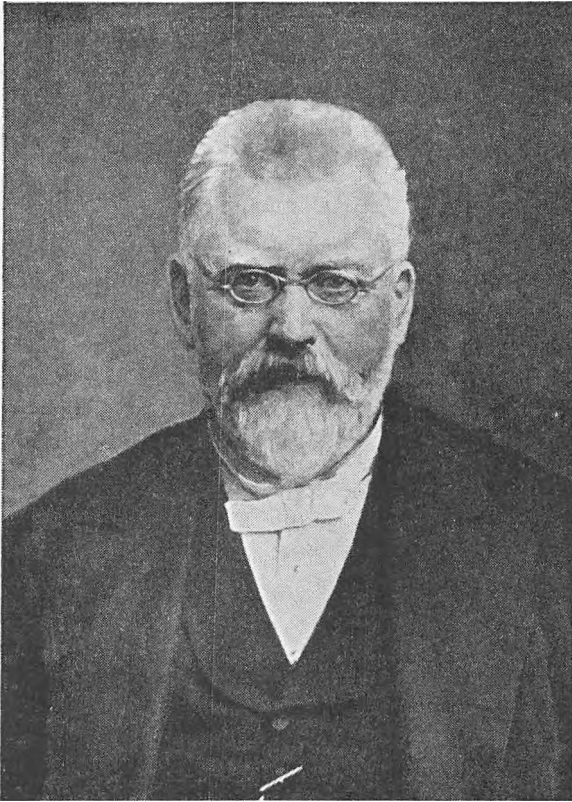
gen afviste. Folketinget hævnedes sig ved at stemme imod Finansloven. Rigsdagen blev opløst 1874, men Nyvalg gav den praktisk talt uændret Sammensætning. Provisorie- og Visnepolitikens, for Hæren saa skadelige, Periode indvarsledes.

Militærspørgsmaalet beherskede Rigsdagsdebatten. Regeringen havde givet Afkald paa Københavns Befæstning, men foreslog en Befæstning af Belterne. Venstre var villig til en Forsvarsordning, hvorved Hær og Flaade hver fik 15 Millioner Kroner om Aaret, men krævede til Gengæld en ny Indkomstskat, som Regeringen ikke vilde godkende. Vort Forsvar blev yderligere gjort politisk og koblet sammen med irrelevante Problemer. Modsætningerne mellem Regering og Rigsdag skærpedes uafsladeligt. I 1875 blev J. B. S. Estrup Kon-



GODSEJER J. B. S. ESTRUP (1825-1913)

Overmaade dygtig Landmand og fremragende konservativ Politiker, afgjort Modstander af den almindelige Valgret, født Fører og fornem Skikkelse, ædel, men haard i sine Krav til sig selv og andre, god og viljefast og glødende Forsvareren. Desværre skabte hans, paa mange Maader berettigede, Provisorier «Visnepolitikken» og en politisk begrundet Uvilje mod Hæren i Folkets Flertal. Han var Politiker i det helt store Format, men ude af Kontakt med sin Tid. En ædel, fængslende og tragisk Personlighed. Maleri paa Frederiksborg af A. Jerndorff. — Fot. Bengtsson.



SKOLEFORSTANDER CHRISTEN P. BERG (1829-1891)

Førende Venstrepolitiker med folkeligt Selvstyre som eneste politiske Idé. Sagligt velfunderet uhyre flittig, vennensl, folkekær, men mere Agitator end Fører. Skønt oprindelig overbevist Forsvarsen blev han drivende Kraft inden for Visnepolitikken og var svingende i sin Værnevilje. En Overgang nærmede han sig Partiets radikale Fløj. Ved sin Død havde han mistet en væsentlig Del af sin stærke Indflydelse. Maleri af Johannes Ottesen paa Frederiksberg — Fot. Bengtsson.

art — hvirvles ind i Partikampen og fremmes eller hæmmes udfra taktiske Overvejelser, der er Sagen uvedkommende. Sociale Skel faar langt større Dybde, end Virkeligheden tilmaaler dem, aandelige Forskansninger gøres stormfri mod baade Fornuften og Samdrægtigheden. Det er en Stillingskrig, der vel afblæses i 1901, men under hvis ødelæggende Følgevirksomheder vi har levet helt indtil den 9. April 1940.

Det 19. Aarhundredes sidste Decennier prægedes af den bitre, indbyrdes Strid, som svækkede vor Anseelse udadtil. Striden mel-

seilspræsident og bevarede denne Post til 1894. Han satte haardt imod haardt. Da Rigsdagen 1877 nægtede at vedtage Finansloven, valgte han at styre ved provisoriske Love. Skønt Politikerne ingenlunde var ubetydelige i denne Periode, kævledes der om Kompetence og ofte Bagateller til Skade for Rigets Styrke og Anseelse. Forsvarsspørgsmaalet gik urimeligt i Haardknude. Dr. phil. Vilh. la Cour karakteriserer den uheldige Udvikling saaledes:

»Den mest umiddelbare af alle Statsfunktioner: Forsvaret af Rigets Territorium og Suverænitet — selve Betingelsen for enhver folkelig Frihed og enhver Udfoldelse af kulturel Egen-

lem de betydede Partier, Højre og Venstre, gjaldt end ikke det principielle: Forsvar eller ej; thi ogsaa Venstre ønskede et Værn. Men Partiet var Modstander af Københavns Befæstning, der for Højre og de sagkyndige Militærkredse var Hovedsagen, og det inddrog Forsvarsproblemet i Visnepolitikens Kamp mod Regeringen, den ødelæggende Sabotage af selv de fornuftigste Lovforslag.

Selvopgivelsens smaa og store Profeter fik let Spil. De radikale Førere, Hørup og Chr. Hage, gik videre ad Rovsings og Monrads Veje. I Folketinget spurgte Hage, hvad vi egentlig skulde med et Forsvar, der

intet duede uden Alliancer. Han foreslog et Forbund af Nordens Stater i aktivt Venskab med Tyskland som en Udvej. Hørup hævdede, hvilket altid siden har været det radikale Venstres Anskuelse, at »Militærvæsenet har en saare ringe og ganske underordnet Betydning for vort Lands Ære, Selvstændighed og Udelelighed«. Han stillede sit berygtede Spørgsmaal: »Hvortil skal det nytte?«, og hævdede, at det var »en Hæder for vort Folks Forstandighed« at spørge saaledes. Det var ikke nye Toner i folkelig, dansk Politik. Et halvt Aarhundrede før var der



STATSREVISOR, REDAKTØR V. L. B. HØRUP (1841-1902)
Førende radikal Politiker og Agitator. Den militære Selvopgivelses skarpeste og hensynsløseste Forkæmper: »Hvortil skal det nytte. Fulgte i Nyegaards, Monrads og Tschernings Spor især ledet af sin Afmagtsfølelse over for Tyskland. Brutal Indtil Baahed i sin Polemik. Maleri paa Frederiksborg af Jul. Paulsen.
Fot. Bengtsson.



GENERALMAJOR V. H. O. MADSEN (1844-1917)

Fremragende Artillerist, Matematiker og Tekniker. Skaberen af det danske Rekylgevær — Madsen Geværet. Indførte den Kruppske 75 mm Feltkanon i 1902. Chef for den danske Gradmaaling m. m. Afslog Tilbud om store Stillinger i Udlandet for at tjene Danmark. Krigsminister i Ministeriet Deuntzer. Varmt interesseret i Underofficerernes Kaar, undertiden til Skade for Officererne. Initiativrig og mangfoldigt interesseret. Mangeaarig Formand for De danske Forsvarsbrødre. Maleri af Herman Vedel paa Frederiksborg. — Fot. Bengtsson.

blevet spurgt paa ganske samme Maade i den nørrejydske Stænderforsamling — men det var Usselhedens og Kortsynets bange Tale til Skam og Skade for Nationen.

I 1880 blev der vedtaget en ny Straffelov for Krigsmagten. Den var væsentlig humanere end de forudgaaende. Samme Aar forbedredes Hærordningen paa nogle Punkter. Regimentet oprettedes paa ny som administrativ Enhed af Infanteriets Halvbrigade. Reservebataillonerne blev Liniebatailloner. Feltartilleriet formeredes i to ens Regimenter hver paa 2 Afdelinger med 3 Linie- og 1 Reservebatteri. Ingeniørbataillonerne

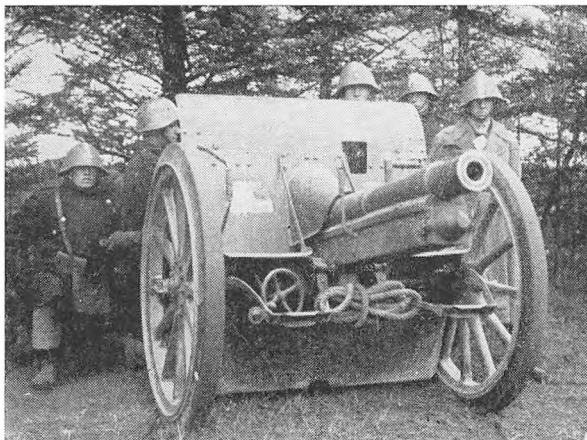
samledes til et Regiment, og der oprettedes en særlig Trainafdeling.

Af stor Betydning for Regeringens Ønske om at gennemføre Københavns Befæstning blev den meget omfattende Forsvarsbevægelse, som især ved Oberst J. Bahnsons energiske Arbejde og Agitation var rejst i hele Landet. Den indsamlede gennem »frivillig Selvbekatning« ikke mindre end halvanden Million Kroner, der anvendtes til Opførelsen af Garderhøjfortet. Da Oberst Bahnson 1884 blev Krigsminister, kom der yderligere Fart i Ar-



GARNISONSVAGTEN TRÆKKER OP
Typisk Københavnerbillede fra 80'erne. Maleri af Erik Henningsen paa Statens Museum for Kunst. — Fot. Folket.

bejdet. Ved den provisoriske Finanslov i 1886 bevilgedes 7 Millioner Kroner dertil. Bygningen af Charlottentlund- og Kastrupfort blev gennemført. Samtidig var Forbitrelsen mod Regeringen blevet saa voldsom, at det kom til blodige Sammenstød mellem Befolkningen og Gendarmeriet. I Efteraaret 1887 fremsatte Bahnson — efter et



VOR HÆRS LETTE FELTKANON

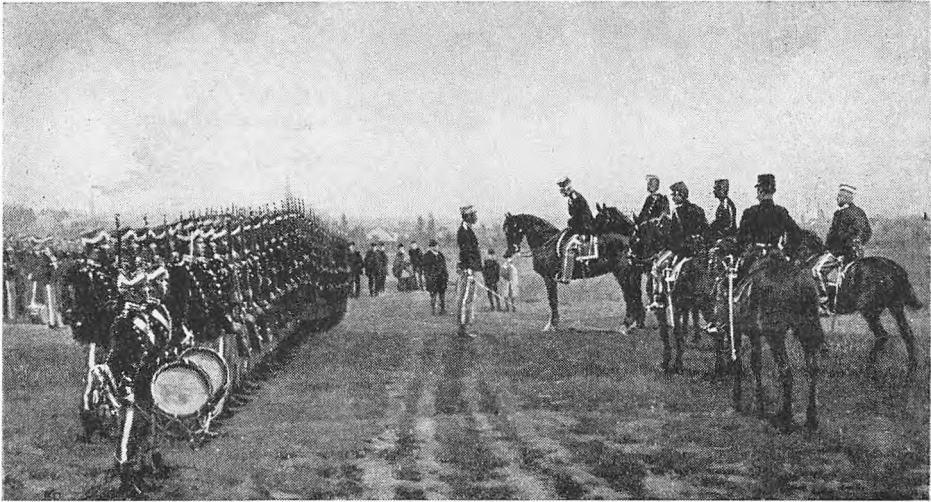
Piëcen er den 75 mm Kanon fra Krupp i Essen, som General Madsen fik indkøbt til vor Hær 1902. Et glimrende Vaaben, som med forskellige Moderniseringer af Sigtemidler m. m. endnu var fuldt brugbar i 1940, omend det var paa Vej til at være forældet. — Nord. Presse Foto.

for Højre meget gunstigt Valg — Forslag om Bevillinger paa 46.700.000 Kroner til Københavns Befæstning, de 31.700.000 Kroner til Landbefæstningen, de 15 Millioner til Bygning af Middelgrundsfortet. Forslaget gik til Behandling i et Fællesudvalg. Ved at slaa af paa Kravene, saa de store Anlæg stilledes i Bero, og der kun anvendtes 8 Millioner Kr. til Feltbefæstninger paa Vestenceinten mellem Utterslev Mose og Køge Bugt, haabede Regeringen — forgæves — at kunne slutte Forlig med Venstre. Det opnaaedes først den 30. Marts 1894. Estrups Forsvarsvilje havde sejret, men hans antiparlamentariske Politik havde tabt. Som en Følge af Forliget oprettedes fra 1. April 1895 en 3. Artilleribataillon, der sammen med 2. Artilleribataillon underlagdes »Fæstningsartilleriregimentet«, medens 1. Artilleribataillon — Søbefæstningen — direkte underlagdes 1. Generalkommando. I 1901 naaede vi indrepolitisk frem til fuld Anerkendelse af Parlamentarismen i Praksis. Ministeriet Deuntzer dannedes paa Basis af Partistillingen i Folketinget. Krigsminister blev den højt fortjente Oberst V. H. O. Madsen, sammen med Rustmester Bjarnow Konstruktør af det glimrende, danske Rekylgævær.



SAMLING TIL KONGEREVI UNDER EFTERAARSØVELSE

Typisk dansk Efteraarslandskab. I Midten Hans Majestæt Kongen. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



PRÆSENTATION AF MANDSKABET

Kong Christian X ses, som Kompagnichef, foran sin Styrke i Færd med at afgive Melding. Maleri af Frants Henningsen, skænket af Kongen til Gardens Kaptajusvagtstue paa Amalienborg. — Fot. S. E. Jespersen.

I Marts 1902 nedsattes en Kommission paa 18 Medlemmer fra de to Ting med en Formand valgt af Regeringen samt 2 tilfornede sagkyndige fra Hæren og 2 fra Flaaden til Ordningen af vort Forsvar. Det varede seks og et halvt Aar, inden Kommissionen i al Uenighed naaede at afgive en Betænkning med 4 divergerende Indstillinger. Mens den sad, skete der ikke saa ganske lidt af forsvarspolitisk Betydning. Spændingen mellem Regeringen og det store Venstrereformparti endte i Partiets Sprængning og Ministeriets Afgang. Krigsministerens Dispositioner spillede en ikke ubetydelig Rolle. Oberst Madsen var en varm Tilhænger af et stærkt Forsvar og en udtalt Demokratisering af Hæren, for hvis Underofficerskorps han, selv Underofficerssøn, især fik udrettet meget, ikke mindst ved en Forhøjelse af de usle Lønninger. Desværre lykkedes det ham ikke at forbedre de lige saa urimeligt lave Officerslønninger. Han skaffede bedre Forplejningsvilkaar for Mandskabet. Kort efter sin Tiltrædelse som Minister lykkedes det ham at faa vedtaget en Bevilling af 20. December 1901 paa 5 Millioner Kroner til Indkøb af vor fortrinlige 75 mm hurtigskydende Feltkanon fra Krupp i Essen; en Pièce,



KONG FREDERIK VIII

Et levende og karakteristisk Billede af den kloge, politisk indsigtfulde, elskværdige og impulsive Konge, for hvem Danmarks For-svar i Ordets videste Betydning var en Hjertesag, fordi han elskede og forstod sit Land og Folk. Han stod helt paa Demokratiets Side og nærede stor Agtelse for en Politiker som I. C. Christensen. Olie-skitse paa Frederiksborg af Otto Bache. — Fot. Folker.

der endnu — skønt efterhaanden forældet — var vor lette Feltkanon til den 29. August 1943. Han virkede ivrigt for Københavns Befæstning, men ansaa — i Modsætning til Marineministeren, Admiral Jøhnke — Landbefæstningen for vigtigere end Søbefæstningen. Oberst Madsen ønskede oprigtigt at handle parlamentarisk korrekt, men »upolitisk som han var, kom han ofte til at støde an mod, hvad Folketinget ansaa for god Statsskik«.

Da de farlige Krudtmagasiner 1903 flyttedes fra København til Landbefæstningen, lod Krigsministeren de nye Magasiner bygge som bombesikre Kasematter, hvad Venstre an-

saa for en utilladelig Forstærkning af Landfronten. Under den russisk-japanske Krig vakte han Politikernes Mishag ved uden Bemyndigelse at indkalde en Sikringsstyrke paa omved 1500 Mand til Søbefæstningen og ved at anlægge Skanser paa Saltholm. Voldsomt kritiseret af Venstres radikale Fløj, svigtet af Minister Jøhnke maatte Oberst Madsen demissionere. Dette gav Anledning til hele Ministeriets Afgang i Januar 1905 og Dannelsen af et

Ministerium J. C. Christensen. Denne overtog selv Krigsministerens vanskelige Post. Oberst Madsen var i 1903 blevet udnævnt til Generalmajor og benådedes ved sin Afgang med Storkorset af Dannebrogordenen.

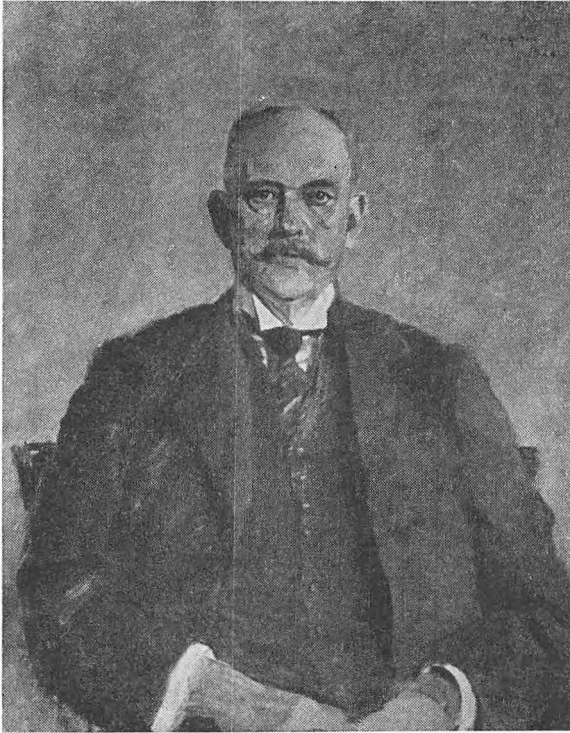
Forsvarskommissionen af 7. Marts 1902 afgav omsider sin Betænkning den 28. Juli 1908. Dens Hovedpunkter er interessante og resumeres saaledes af P. Engelstoft og F. W. Wendt i »Haandbog i Danmarks politiske Historie«:

»Forsvarskommissionens Flertal, Venstrereformpartiet og de Moderate, vilde i Overensstemmelse med det traditionelle Venstrestandpunkt lægge Vægten paa det

levende Værn til effektivt Forsvar for Neutraliteten. Hæren skulde øges og deles i en Øst- og Vesthær med en Samling af langt den største Styrke paa Sjælland, Flaaden udvides, Landbefæstningen nedlægges, men Søbefæstningen udvides betydeligt ved en Række Forter og Batterier og en Del Kystbefæstninger anlægges paa Sjælland. Forøgelsen af Udgifterne ansloges til 31,5 Mill. een Gang for alle og 1,7 Mill. aarlig. Højre og de Frikonservative vilde bevare og udvide Landbefæstningen og regnede med 39,1 Mill. og 5,2 Mill. Socialdemokraterne vilde have Hær og Flaade nedlagt og erstattet af en Politi- og Grænsevagt. De radikale vilde nedlægge Landbefæstningen og formindske Hæren med 25%.



SKOLELÆRER, POLITIKER J. C. CHRISTENSEN (1856-1930) Højt begavet, retsindig, taktisk overlegen Fører for Partiet Venstre. Efter Frederik VIII.s Udtalelse »Broen mellem Konge og Folk« og i nær Forstaaelse med Kongen virksom for at fjerne tysk-danske Modsætninger. Varm Forsvarsven omend bundet af sit Partis Krav om Sparsommelighed. Forsvarminister 1905-08 og 1909. Som Politiker af meget stort Format. Han ejede den jævne Mands sunde, rolige Vurderingsevne og den sjældne Førers dristige Storsyn. Med Rette en Mand, som opnaaede de højeste Udmærkelser og som førte Beviset for dansk Folkestyres Berettigelse. Maleri af N. V. Dorph paa Frederiksborg. — Fot. Bengtsson.



DR. PHIL. h. c. N. TH. NEERGAARD (1854-1936)

Højt begavet Venstrepolitiker og Historiker. Hørte til i Bondevennerne og den Bjørnbakske Retnings Fløj, men gik, skønt egentlig køligt indstillet over for Foravaret, langt videre end ventet i forsvarsvenlig Retning, fordi han forstandsmæssigt lod sig overbevise af Sagkundskaben som Konseilspræsident og Forsvarsminister 1908-09. En af de fornemste og bedst begavede danske Politikere. Maleri af Arne Loftshus paa Frederiksborg. — Foto Bengtsson.

De sagkyndige og Højre kritiserede stærkt Flertallets Forslag. Spørgsmaalet var, hvad J. C. Christensen vilde. Sagen maatte nødvendigvis gennemføres med de Frikonservative, og Grev Frijs var imod Flertalsforslaget, som han betegnede som Præferencopolitik overfor Tyskland, fordi det blottede Hovedstaden fra Landsiden, men be-fæstede den til Søs.

J. C. Christensen havde den varmhjertede, impulsive Kong Frederik VIII's Tillid, og for Kongen var Forsvarets Vel en Hjertesag. Men ogsaa i det brede Folk næredes meget stor Tillid til Konseilspræsidenten. Han var, som Frederik VIII udtrykte det, »en Bro mellem Folket og Kongen«. Broen brast desværre og skylledes bort for en Tid af Albertiskandalens skidne Vande. Den 12. September 1908 demissionerede Ministeriet J. C. Christensen. Det afløstes af Ministeriet Neergaard, hvori Konseilspræsidenten, som J. C. Christensen havde gjort det, selv tog Krigsministeriet. Neergaard forelagde den 12. Februar 1909 sit Hærlovsforslag, der havde adskillige, overraskende og væsentlige Forbedringer af Kommissionsflertallets. Da det ikke kunde faa Flertal i Rigsdagen, demissionerede Ministeriet. Der blev udskrevet Valg, og i Skyggen af Albertiskandalen gik Venstre meget tilbage i Mandattal. Den 16. August 1909

dannedes et Ministerium Holstein, hvori J. C. Christensen blev Krigsminister. Forsvarsloven, som derefter blev vedtaget den 30. September 1909, var ikke helt ringe, men dog præget af det politiske Tovtrækkeri og Kompromiser.

Loven gik i Hovedsagen ud paa følgende: Omend alt værnepligtigt Mandskab udskeves, fastsattes Antallet, som uddannedes i Hærens Hovedvaaben, Fodfolket, til 7900 Mand aarlig. Det skulde bestaa af 10 Linie- og 5 Reserveregimenter paa henholdsvis 3 og 4 Batailloner hver samt Livgarden med 1 Linie- og 1 Reservebataillon. Rytteriet blev paa 4 Regimenter, hvoraf de 2 paa 4 Linie-, de 2 paa 2 Linie-

og 2 Reserveeskadroner samt Trainafdelingen. Artilleriet blev paa 2 Feltartilleriregimenter med hver 2 Afdelinger og en selvstændig Afdeling, alle Afdelinger paa 4 Batterier. Kystartilleriregimentet dannedes af 1. Artilleribataillon og blev paa 3 Batailloner med 10 Linie- og 2 Reservekompagnier. Fæstningsartilleriregimentet bevarede sine 2 Batailloner, men skulde ophæves, naar Landbefæstningen desarmedes i 1922, hvis der ikke forinden var truffet anden Bestemmelse. Under Ingeniørkorpsset fandtes 1 Regiment med 10 Linie- og 2 Reservekompagnier. Endvidere Teknisk Korps med Tøjhus og Laboratorium, Fabrikker, Krudtværk m. v. Hæren deltes i 2 Generalkommandoer. Under 1. Generalkommando (Sjælland) fandtes 3 Divisioner med 22 Linie- og 12 Reservebatailloner samt Livgarden,



HØJSKOLEFORSTANDER KLAUS BERNTSEN (1844-1924)

En udpræget grundtvigsk Venstrepolitiker, hvis fornemme Karakter og naturlige Myndighed skabte ham en meget stærk Position i dansk Politik. Han var førende inden for Skyttebevægelsen, ærlig og overbevist Forsvarsven inden for sit Partis økonomiske Offervilje. Forsvarsminister 1910-13 og 1920-22. Fotograf på Frederiksberg.



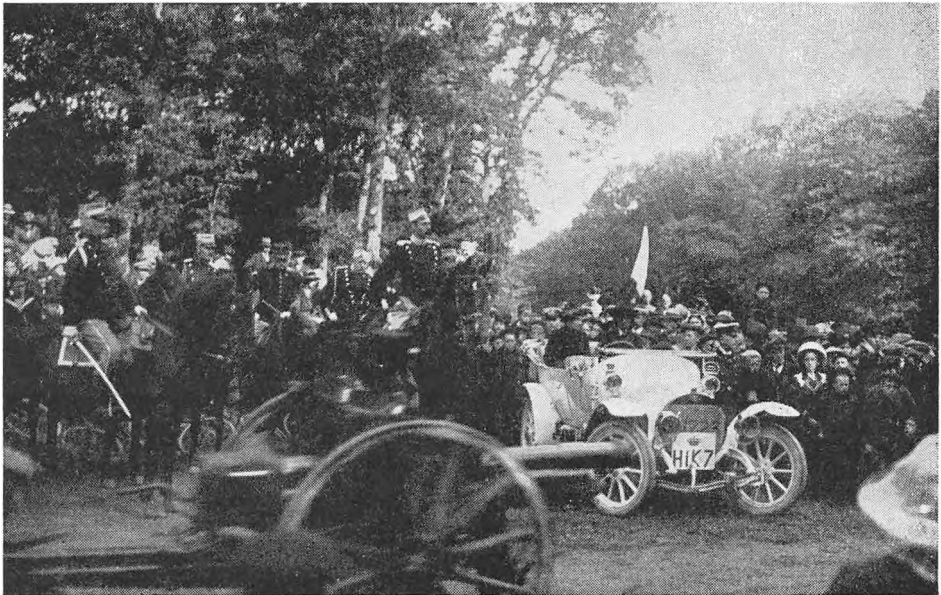
DR. PHIL. P. R. MUNCH (f. 1870)

Det radikale Partis betydeligste Politiker. Formentlig den Mand, der ud fra sin faste Overbevisning og i Kraft af sin Begavelse har skadet dansk Forsvarsvilje mest og derved fremkaldt Situationen af i Dag. Indenrigsminister 1909-10, Forsvarsminister 1913-20, Udenrigsminister 1929-40. Nord. Presse Foto.

2 Rytterregimenter med 8 Linieeskadroner, 2 Feltartilleriregimenter med 8 Batterier, Københavns Befæstning, Ingeniør- og Hjælpetropper. Under 2. Generalkommando (Jylland-Fyn) fandtes 8 Linie- og 8 Reservebatailloner, 2 Rytterregimenter med 4 Linie- og 4 Reserveeskadroner, 1 Artilleriafdeling med 4 Batterier, fornødne tekniske og andre Hjælpetropper. Loven bevilgede 11 Millioner Kroner til Udvidelse af Københavns Søbefæstning og yderligere 5 Millioner Kroner til Kystbefæstningsanlæg paa Sjælland, Møn og Masnedø underlagt Kystartilleriregimentet.

Det blev denne Hæror-
dning, som gjaldt i
Kriseaarene indtil Ver-
denskrigens Dønninger
i nogen Grad var ud-
glattede 1922. Der blev

paa Initiativ af J. C. Christensen opnaaet en overmaade vigtig Føling med Tyskland. Lige til Aarhundredskiftet var der i det dansksindede Nordslesvig blevet ført en meget haardhændet Fortryskningspolitik over for Befolkningen navnlig under M. von Køllers Regeringsperiode som Overpræsident. Fra dansk Side fremhævedes det, at man krævede Pragerfredens § 5 godkendt — det statslige Tilhørsforhold afgjort ved Folkeafstemning — og den brutale Fremfærd mod Sønderjyderne førte i Danmark til meget skarpe Udtalelser imod Tyskland, der heraf sluttede, at Danmark stadig nærrede Hævnplaner mod det. Kong Christian IX og det gamle Højre, som styrede lige til Aarhundredskiftet, havde stedse vist en korrekt, men ogsaa en yderst kølig Hold-



DEFILERINGSPLADSEN VED EN KONGEREVY

I den pudsige, gammeldags Vogn — Hærens syvende Automobil — sidder Hendes Majestæt Dronningen.
Fot. St. kgl. Bibliotek.

ning over for Tyskland. Det ændredes, da Venstrepartiet fik Magten. Med den kloge, udenrigspolitisk velunderrettede og nøgterne Kong Frederik VIII.s Billigelse søgte man i vor Neutralitetspolitik's Interesse at fjerne den Mistro, Tyskland nærrede til os. Det virkede afspændende, at den brutale von Köller blev forsat fra Slesvig, og at Berlin sendte den danskvenlige Gesandt von Schoen til København, mens Kursen over for de danske Sønderjyder mildnedes. En vigtig Formidlerrolle spillede vor dygtige Gesandt i Berlin, Hegermann-Lindenchrone.

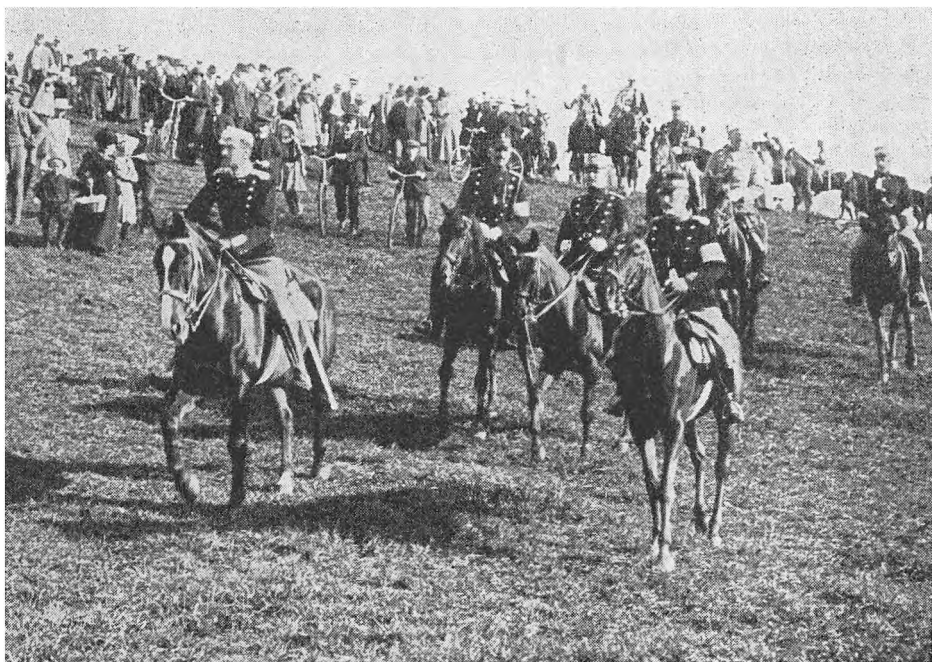
Til Klaring af Forholdet sendtes Departementschef i Krigsministeriet, Kaptajn L. C. F. Lütken 1902-03 og 1906-07 til Berlin, hvor han førte en Række vigtige Samtaler med Chefen for Tysklands Generalstab, Generalløjtnant von Moltke. Det skete i dyb Fortrolighed. Kun Kong Frederik, J. C. Christensen, Udenrigsminister Greve Raben-Levetzau og General Kühnel blev paa dansk Side underrettet. Kaptajn Lütkens Opgave var især at

fjerne den Forestilling, at Danmark vilde tage Parti for en af Magterne under en europæisk Krig. Paa den anden Side skulde Kaptajn Lütken fremhæve, at Danmark ikke vilde risikere en egentlig Militærkonvention med Tyskland »med mindre det faar væsentlige Fordele til Gengæld«. Man vilde vide, om en Modydelse gav os fuld Oprejsning i Sønderjylland og lade General von Moltke »forstaa, at der skulde meget stærke Ting til at faa os bort fra en virkelig streng Neutralitet«, erklærede J. C. Christensen, da Offentligheden 1919 blev oplyst om Samtalerne. P. Stavnstrup skriver i »Dansk Historie« om Forhandlingerne:

»Samtalerne, som de foreligger refereret, viser tilfulde, at de tyske militære Kredse var forberedt paa i Krigstilfælde at se en Fjende i Danmark, og at de derfor straks ved Krigsudbruddet mente at maatte »lamslaa Danmark«. Samtalerne mellem Lütken og Moltke har sikkert bidraget til at sprede disse Forestillinger«.

Herpaa var i hvert Fald J. C. Christensen sikker, idet han 1919 udtalte: »Det er min Overbevisning, at de mere end noget andet har været medvirkende til, at vort Land ikke blev inddraget i Krigen. Havde Opfattelsen i Tyskland været den samme i 1914 som før 1901, havde vi sikkert ikke undgaaet en frygtelig Skæbne«. J. C. Christensen var Realitetspolitiker som Kong Frederik VIII og drog Konsekvensen af vor politiske og geografiske Beliggenhed for paa Basis deraf at føre en sikret Neutralitetspolitik. Den Retningslinie, han angav, blev da ogsaa fulgt af senere Ministerier, hvorved der ikke sjældent kunde komme Uoverensstemmelser mellem Offentlighedens Stemninger og Regeringens nøgterne Politik. Krigsfaren blev akut under Agadir-krisen 1912, da Folkets vaagnende Forsvarsvilje gav sig Udtryk i, at der frivilligt indsamledes 2 Millioner Kroner til Raadighed for vort Værn.

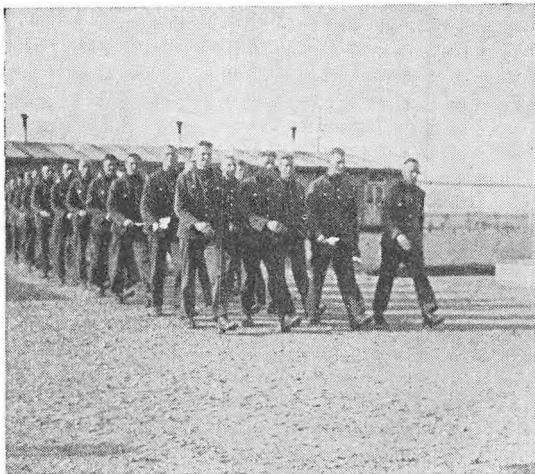
Katastrofen blev dog udskudt to Aar. Verdenskrigen udbrød 1914. Tyskland beroligedes ved, at vi ikke straks mobiliserede eller indkaldte »Sikringsstyrken« paa 27.000 Mand. Den tyske Udenrigsminister von Jagow raadede den 30. Juli Danmark fra at foretage militære Skridt før Tysklands Mobilisering og fik af vor Gesandt, Greve Carl Moltke, den 31. Juli indvilgende Svar



HANS MAJESTÆT KONGEN MED STAB FØR REVY

Bemærk de civile Tilskuere i Baggrunden. Kongerevyen, som sluttede Efteraarsøvelserne, var altid stor Folkefest. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

og Løfte om velvillig Neutralitet til Neutralitetens Grænse. Vi indkaldte fra samme Dato Mandskab til Kystartilleriet og Flaaden. Den 1. August mobiliserede Tyskland og samme Dag indkaldtes Sikringsstyrken for Sjælland og tildels Sikringsstyrken for Jylland-Fyn. Den 4. August skærpedes Situationen alvorligt, idet Krigen udtraktes til Brud mellem Tyskland-England. Den 5. August indkaldte vi yderligere 8. Aargang af Linien. Herved kom vor væbnede Styrke paa Sjælland op paa 47.000 Mand og i Jylland-Fyn paa 10.000. En Overgang i 1915 øgedes den noget, men blev derpaa nedsat til ialt 44.000 Mand, fra Efteraaret 1917 reduceret til 32.000 og yderligere nedbragt ved Krigens Udgang i Efteraaret 1918. Den mest kritiske Dag var politisk og militært den 5. August 1914. Tyskerne udlagde Miner i Langelandsbeltet og lod spørge, om Danmark vilde minespærre Store Belt for begge krigsførende Parter.



SOLDATER PAA VEJ TIL SPISNING

Opdragelsen i Hæren kræver Præcision og Mandstugt paa ethvert Omraade. Vejen til Spisebordet tilbagelægges under Kommando med de rengjorte og eftersete Spisegrejer i Haanden. — Fot. Stevns.

Forhandlingerne herom blev yderst bevægede. Paa den ene Side frygtede man Konflikt med England, hvis man fulgte den tyske Henstilling. Paa den anden Side var der Fare for Krig med Tyskland, hvis man sagde Nej, og Tyskerne ikke blot selv minespærrede, men anbragte Skyts paa dansk Territorium til Bestrygning af Minefelterne. De højeste militære sagkyndige forhandlede om Spørgs-

maalet med Kong Christian X, der, som de, tog klart Standpunkt for dansk Mineudlægning. Den daværende, radikale Finansminister Edvard Brandes skriver om Kongen i denne Situation:

»Hans Opfattelse af Forholdene var lynsnar, og han saa skarpt for sig ikke alene hvad og hvorom det gjaldt, men ogsaa (hvad der inderst inde fik Betydning her i Landet), hvorledes Virkningen af Beslutningen vilde blive i Udlandet, hos Tysklands Modstandere ... Det er umuligt at vurdere højt nok, hvad denne Kongens uden nogen Vaklen fastholdte Opfattelse, der iøvrigt faldt sammen med Forsvarsministerens (Dr. P. Munch) og enkelte andre Ministres faste Overbevisning, kom til at betyde for Danmark«.

Som Svar paa et Telegram til Kong George V af England, hvori Sagen fremstilledes, fik Kong Christian et overmaade venligt Svar, og den herværende engelske Gesandt betegnede vor Holdning som »ganske fornuftig«. Dermed var vor Neutralitet og dens Art fastslaaet for Krigens Varighed.

Sikringsperioden blev en udmærket Skole for Mandskab og Befalingsmænd. Kundskaber blev opfrisket, og Øvelser kunde gennemføres med rimelige Styrker. Navnlig fik Reservens Befalingsmænd Lejlighed til at føre selvstændig Kommando og til at sætte



DANSKE SOLDATER MARCHERER OVER DYBBØL DEN 6. MAJ 1920

Fotogravure fra Alex Vincents Kunstforlag efter Maleri af Erik Henningsen. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



KONG CHRISTIAN X RIDER OVER SØNDERJYLLANDS GRÆNSE DEN 10. JULI 1920
 Fotogravure fra Egmont H. Petersen, Eneret. — Foto St. kgl. Bibliotek.

sig nøje ind i Tjenesten paa alle Omraader. Rekrutuddannelsen var meget omfattende ved samtlige Vaaben, saa en veløvet Mobiliseringsstyrke paa omved 180.000 Mand stod til Raadighed ved Krigens Afslutning. Hvor der førtes god Kommando, blev Mandstugten eksemplarisk opretholdt, men Opgaven var vanskelig, dels fordi saa langvarig Indkaldelse af Mandskab, der for en stor Del var gifte Folk med egen Bedrift, maatte virke generende, da de dog ikke havde krigsmæssige Opgaver, dels fordi Regeringen kun i ringe Grad forstod Mandstugtens Betydning, og efterhaanden fordi Tilstandene i Erhvervslivet, Vareknaphed, Pengerigelighed, slette Indkvarteringsforhold og yderligtgaaende Venstrepartiers Agitation virkede moralsk nedbrydende. Som Følge af Mandskabsrigeligheden oprettedes talrige Depotformationer til den uddannede Hærs Optagelse. En lang Række Armerings- og Befæstningsopgaver gennemførtes, og det ældre Mandskab lærte moderne Vaabens Betjening i vid Udstrækning. Desværre kom Reaktionen

efter den store og gavnlige Kraftanstrengelse, der afsluttedes med Overkommandoens og Frontkommandoernes Ophævelse den 31. Marts 1919.

En direkte Følge af Krigens Udfald blev det danske Sønderjyllands Genforening med Moderlandet paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret. Allerede den 23. Oktober 1918 havde den tyske Udenrigsminister, Dr. Solf, underhaanden meddelt Sønderjydernes Fører, H. P. Hanssen, at Tyskland principielt anerkendte Nordslesvigernes Selvbestemmelsesret. Samme Dag vedtog vor Rigsdag enstemmigt en Resolution om, at den kun ønskede en Afgørelse om Sønderjylland efter Nationalitetsprincippet, som »stemmer med det danske Folks Ønske, Følelse og Interesse«. Den 5. Maj 1920 rykkede de første danske Soldater mod Syd over Sønderjyllands Grænse, hvor vore Tropper besatte den nordlige 1. Zone. Den 5. Juli undertegnede den tosidede Overdragelsestraktat mellem Danmark og de allierede Magter i Paris. Den 9. Juli underskrev Kong Christian X Traktaten og Indlemmelsesloven, den 10. Juli red Kongen over Grænsen, og den 11. Juli samledes en vældig Skare om ham til Fest paa Dybbøl Banker. Her var Retten til Sønderjylland værget og vundet, men opretholdt og styrket af Sønderjydernes ukuelige Troskab. Slagskyggen fra 1864, hvorunder Folket havde levet, veg for Taknemlighedens og Glædens Sol, og man følte, at

»Alt hvad Fædrene har kæmpet, Mødrene har grædt,
har den Herre stille lempet, saa vi vandt vor Ret«.





**SONDERJYSKE KVINDER OVERRÆKKER DEN 11. JULI 1920 PÅ DYBBØL BANKE ET
GAMMELT DANEBROG FRA ADSKILLELSENS AAR**

I Baggrunden til højre ses Veteranen Hans Thomsen fra Sundsmark, som bragte Kongen et Dannebrogslag, der havde varet i Sønderborg 1864. Maleri på Frederiksborg af Hans Nic. Hansen.
Fot. Bengtsson.

KAPITEL XII

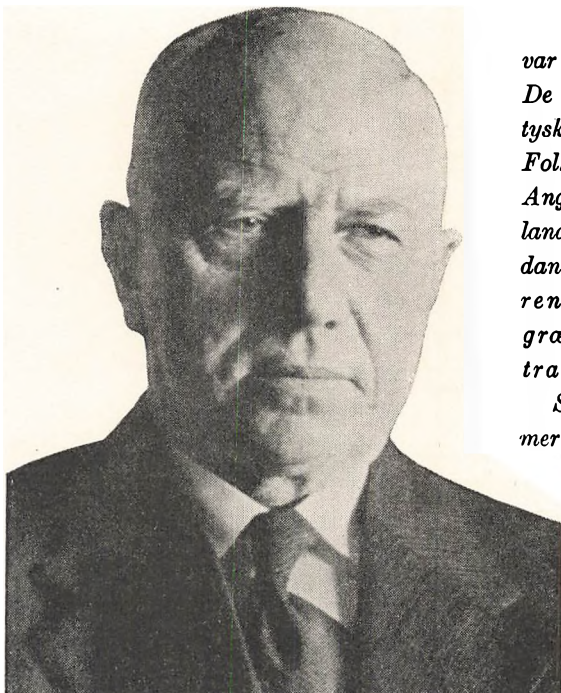
VEJEN MOD SELVOPGIVELSE

I Februar 1919 nedsatte Regeringen en Kommission til Udarbejdelse af en ny Forsvarslov. Kommissionen bestod af 17 Rigsdagsmedlemmer med 3 tilforordnede sagkyndige af Hæren og 3 af Flaaden. Regeringen udpegede Forsvarsministeren, Dr. phil. P. Munch som Formand. Kommissionen afgav 4 forskellige Forslag den 3. Maj 1922 og heraf opstod den 7. August samme Aar Hærloven, som ødelagde vore Forsvars- og Kampmuligheder. Fra at være en Hær med faste Rammer og af rimelig Størrelse gik Danmark over til en Hær, som næsten udelukkende byggede paa Kommando af Reservebefalingsmænd, en Hær med Løshed i alle Enheder, ringere Mobiliseringsstyrke og for kort Uddannelse — et Værn af Papirsoldater.

Kommissionens Hærlovsforslag fremsattes af 4 forskellige Mindretal, der, regnet efter Gruppernes Talrighed, havde følgende Retningslinier, hvad Hovedvaabnene angik:

Venstre (6 Medlemmer) foreslog en Hær med Krigsstyrke 60.000 Mand fordelt saaledes: Fodfolket 7 Regimenter og Livgarden, ialt 30 Batailloner samt Maskingeværkompagnier. Rytteriet 3 Regimenter. Feltartilleriet 3 Regimenter. Ingeniørkorpsen 4 Batailloner. Hæren inddelt i 3 Divisioner, hvoraf 1 Øst og 2 Vest for Store Belt; Forsvarets Tyngde forlagt fra Sjælland til Jylland. Venstre ønskede et virkeligt — men for billigt — Neutralitetsforsvar, men regnede med Hjælp fra Folkeforbundet overfor Angreb.

Radikale (5 Medlemmer) foreslog en Hær med Krigsstyrke 30.000 Mand fordelt saaledes: Fodfolket 18 Batailloner; Rytteriet 2 Regimenter; Feltartilleriet 2 Afdelinger. Mandskabet frivilligt. Alle Fæstningsanlæg nedlægges. De radikale



PROPRIETÆR, POLITIKER SØREN BRORSEN (f. 1875)
 En af de mange dygtige, moderne Landmænd, som har spillet
 saa stor Rolle i Venstres Politik. Begavet, viljestærk og klart
 vurderende Politiker med fast Tilknytning til det praktiske Liv.
 Anvendt paa mange vigtige Poster af sit Parti oftest som For-
 svarsminister i kritiske Perioder saaledes i 1922-24, 1926-29,
 Sommeren 1940 og i Samlingsministerierne fra 1942. — Nord.
 Presse Foto.

var ivrige Folkeforbundstilhængere. De regnede ikke foreløbig med noget tysk Angreb (Tyskland stod udenfor Folkeforbundet), endnu mindre med Angreb af andre Magter. Blev Tyskland stærk Militærmagt, ansaa de en dansk Modstand for haabløs. Hærens Opgave skulde altsaa begrænses til at konstatere Neutraliteten.

Socialdemokratiet (4 Medlemmer) krævede fuld Afrustning og blev dermed det eneste Parti, som vovede Anskuelsens fulde Konsekvens at prisgive Danmark paa Forhaand. Det foreslog i Stedet Grænse- og Kystvagt af et Reservepoliti og Fiskeriinspektion. Med andre Ord vor Situation i Efteraaret 1943. Danmark ansaas for ganske afmægtigt i militær Henseende, og det rummede derfor den største Fare at opretholde

et Militærvæsen, som alligevel ikke kunde klare en alvorlig Situation.

De konservative (3 Medlemmer) foreslog en Hær med følgende Fordeling: Fodfolket 12 Regimenter samt Livgarden og Maskingeværkompagnier; Rytteriet 3 Regimenter; Feltartilleriet 4 Regimenter; Ingeniørkorpsset 5 Batailloner; et Flyverkorps og en Landstorm med 2 Maaneders Uddannelse. Tyngden Vest for Store Belt. Partiet ønskede, som Venstre, et virkeligt Forsvar, men det lod sig ikke føre effektivt med en Hær, der hovedsagelig var Reserve. For Fodfolket var Forholdet eksempelvis, at de 12 Regimenter fik lige mange Reserve- og Liniebatailloner, men ydermere skulde Liniebataillonerne bestaa halvt af Reservekompagnier. Kun en Fjerdedel blev Linieformationer. De konservative betragtede Tyskland som en »militært afmægtig, fordums Stormagt» ganske i Sejrherrenes Vold.»

Forslagene er alle iøjnefaldende slette, og Betragtningerne, hvorpaa de bygger, forbavsende Fejlskøn. De er ganske uneutrale, idet de kun har Front mod Tyskland. Dette laa i, at Tyskland (som Rusland m. fl. Magter) nægtedes Optagelse i det Folke-



SKYDNING MED 75 MM FELTKANON

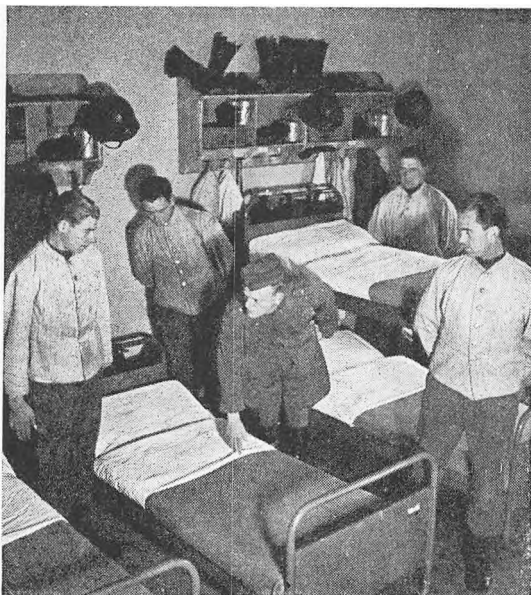
Billedet er interessant ved at vise Kanonrøret længst tilbage under sin Rekylbævgelse, der bremses ad hydraulisk Vej. Hjul og Svans staar urokkelige i Skudafgangen. Paa moderne Piécer findes tillige Mundingsbremse. Nord. Presse Foto.

forbundet, hvorfra Venstre ventede Hjælp. Men Folkeforbundet var et rent politisk Instrument for Verdenskrigens Sejrherrer. Under hele dets Eksistens greb det ikke nogen Sinde ind med væbnet Hjælp. Sanktionerne mod Italien blev enestaaende Fiasko.

De radikales Betragtninger falder sammen med vor Politik, som førte til Besættelsen den 9. April 1940 og dens Konsekvenser. For saa vidt er Indstillingen logisk begrundet i Partiets Selvopgivelsesønske fra Hørups Dage, »Hvortil skal det nytte« Indstillingen. Ogsaa de radikale regnede med Tyskland som eneste potentielle Fjende. At dette er saare letsindigt, viser Historien; thi et Land har, som sagt fra England, ingen evige Venner og ingen evige Fjender, men det har evige Interesser. Danmarks strategiske Beliggenhed er saadan, at Storpolitikens Kurver er tilbøjelige til at udvise Interferenssvingninger over vort Land.

Socialdemokratiets Indstilling var blank Opgivelse og et klart Standpunkt. Ud fra de anførte Præmisser er Konklusionen rigtig — men Præmisserne er gale. Det havde Sikringsperioden 1914-18 vist. Vi har i Finland og andet Steds set, hvad en Nation af Størrelsesorden som vor evner militært, naar den vil ofre nok for sin Eksistens.

De konservatives kortsynede Tro paa, at Tyskland var færdig som Stormagt, og at Sejrherrerne fra 1918 bestandigt havde Krammet paa det, er fantastisk. Vi selv har været slaaet eftertrykkeligere og dog rejst os til nye Krige i Løbet af faa Aar. Tyskland havde i sin Splittelsestid været længere nede under Napoleons Herredømme



SOVESTUE FOR MANDSKAB PAA KASERNE

En af Hærens Opgaver er at vænne Mandskabet til gennemført Orden. Belægningsstuerne inspiceres derfor flere Gange daglig. Ogsaa Lagerne skal være rettet ind til højre. — Nord. Presse Foto.

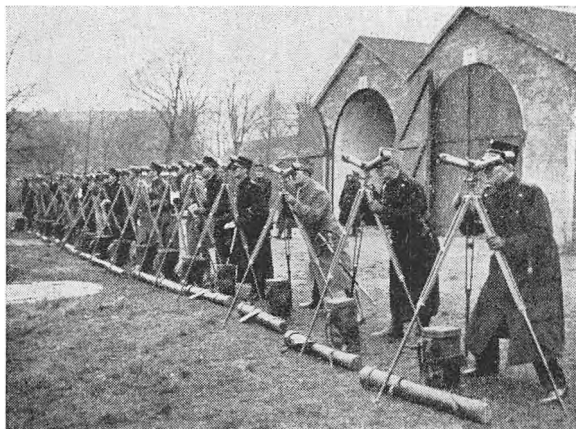
og rejste sig i et 1813, hvis Resultat blev Waterloo. Hvordan skulde Sejrherrerne blive ved med at enes, naar talrige Uoverensstemmelser skilte dem allerede paa Fredskonferencerne? Hvordan skulde man i Længden kunne binde en saa brutalt levende, nationalt offervillig og militært ærelysten, hensynsløst driftig Nation? Dertil krævedes stærkere Baand end Folkeforbundets. Det var ingen skræmt Stuehund, men Fenrisulven, som slikkede sine Skrammer, mens man søgte at lænke den med Serpenter.

Flaaden kom uskadt fra 1922, men Hæren fik Ulivssaar. Hærloven af 7. August 1922 fulgte i Ho-

vedsagen Venstres Forslag og gennemførtes med dette Partis og de konservatives Stemmer — i Folketinget 73 mod Oppositionens 70. Den fastsatte Fodfolksstyrken til 8 Linie- og 3 Reserveregimenter samt Livgarden, ialt 35 Batailloner, hvoraf 18 var helt, Resten halvt Reserve; 3 Rytterregimenter og Trainafdelingen; 3 Feltartilleriregimenter med 15 Afdelinger; 4 Ingeniørbatailloner, alt dels Linie- dels Reserveenheder. Flyverkorpsen og Landstormen (1500 Mand aarlig til en Slags halvt militær, halvt civil Skole i 2 Maaneder). Kystartilleriregimentet indskrænkedes til en Bataillon, de ældre Kystværker nedlagdes. Artilleriskydeskolen oprettedes, det eneste Lyspunkt, og der bevilgedes 30 Millioner Kroner til Modernisering af Hærens Materiel.

I sine Virkninger betød Loven, at eksempelvis Fodfolkets Kompagniantal blev nedsat fra 208 til 152, hvoraf Flertallet Reservekompagnier. Rytteriet indskrænkedes. Forsvarets Tyngde lagdes Vest for Store Belt. Godt en Trediedel af Liniens Officerer mistede

deres Stillinger og alle faste Underofficerer afskaffedes. Til Gengæld indførtes Officiantgruppen, hvis Repræsentanter ligestilledes med Officerer, og et Reserveunderofficerskorps med midlertidige Befalingsmænds mange Svagheder. Rent militært var det hele umuligt. Bortset fra de personlige Tragedier Reduktionen af Liniebefalingsmændene medførte, var Afskaffelsen af den usædvanlig dygtige, loyale og traditionsrige Underofficersgruppe et enestaaende Fejlgreb, som ingen virkelig Militærnation nogen Sinde har indladt sig paa. Officiantgruppen betød ingen Erstatning. Dens udmærkede Repræsentanter, som lønnedes ganske uanstændigt, blev meget hurtigt et Korps af Administrationsfolk, som næsten aldrig fik Lejlighed til Geledtjeneste. De faa Linieofficerer maatte gennemføre Mandskabets forcerede Uddannelse uden Støtte af rutinerede Hjælpere. Det var lykkedes at danne en Kulissehær, der hovedsagelig bestod af Papir. De følgende Hærordninger blev kun nye Lapper paa den gistne Læderflaske.



SKYDEKURSUS PAA ARTILLERISKYDESKOLEN

Denne Skole, oprettet efter sidste Verdenskrig, har haft overordentlig Betydning for Artilleriets skydetekniske og taktiske Udvikling. Billedet viser en Række Officerer som observerer en Skydning i »Reliefkikkerte« — toarmede Kikkerte, hvis store Objektivafstand giver Observationsbilledet Dybde. — Nord. Presse Foto.

Konsekvent landsopgivende fremsatte den socialdemokratisk-radikale Blandingsregering i November 1931 et Afrustningsforslag, som ikke havde Mulighed for at blive vedtaget, men var en konsekvent Videreførelse af Ønsket om et værgeløst Land. I Stedet enedes Venstre og Regeringspartierne i Landstingets Afrustningsudvalg om at gennemføre en ny Hærordning med reduceret Budget, for Hærens Vedkommende 24 Millioner aarlig, hvoraf ogsaa Fornyelse og Anskaffelse af Krigsmateriel skulde afholdes. Forsvarsministeren paalagde Cheferne for de to Værn



SOLDATER OVERVÆRER SKYDNINGER MED REKYLGEVÆR MOD MAAL PÅ VANDET
Billede fra 6. Regiments Sommerlejr på Enebærødde. — Fot. Stevns.

at udarbejde Forslag inden for den økonomisk givne Ramme. Flaadens Chef sagde Nej, da han ansaa Budgettet for uforsvarligt, og Marineministeriets Direktør paatog sig Opgaven. For at undgaa en saadan Ordning, hvorved den ansvarlige Chef for Hæren sattes ud af Spillet, naar han ikke i fuld Konsekvens vilde tage sin Afsked, paatog den kommanderende General sig den ubehagelige Opgave. De økonomiske Forhold var saa vanskelige for Landbruget, hvor Venstre havde sin Støtte, at dette Parti ansaa de givne Summer for Maxima.

Lovforslaget blev fremsat af Venstre den 23. Marts 1932 og vedtaget i Folketinget med 108 Stemmer mod 17 konservative. Generalløjtnant E. With, der var kommanderende General og havde udarbejdet Forslaget for Hærens Vedkommende, vurderer det selv saaledes:

»Det aarlige Rekrutkontingent gik ned til 8000 Mand (hvoraf kun 5600 rigtige Soldater, Resten Garnisons- og Hjælpetropper), og Afdelingernes Antal indskrænkedes. Hærens Fodfolksregimenter reduceredes fra 11 Regimenter + Livgarden til

8 Regimenter incl. Livgarden, der omdannedes til et Regiment, eller fra 35 Batailloner til 24 Batailloner, hvilket var en Reduktion af Fodfolksregimenterne paa 30 pCt. Efter Hærloven 1932 var Hærens Styrke kun Halvdelen af den Hær, Danmark opstillede ved Verdenskrigens Udbrud paa Grundlag af 1909-Loven med sine 52 Batailloner.

Som organisatoriske Forbedringer skal følgende nævnes:

Den tidligere stærke Anvendelse af Reserveformationer ophævedes, idet Antallet af Underafdelinger af Reserven reduceredes til en Fjerdedel mod tidligere tre Fjerdedele efter Loven 1922. Feltartilleriet bragtes op paa en saadan Styrke, at der raadedes over een let Artilleriafdeling — 12 Kanoner — pr. Fodfolksregiment. Rytteriet moderniseredes ved Oprettelsen af Cyklist- og Panservognsformationer. 8 Luftværnsbatterier oprettedes ved Felthæren, og Garnisonstropper indførtes til Overtagelse af Vagt-, Ordonnans- og Arbejdstjenesten.

Hærstyrken indordnedes i to Divisioner under en fælles Generalkommando: Sjællandske Division bestaaende af Livgarden 1., 4. og 5. Regiment, Gardehusarregimentet 1. og 2. Feltartilleriregiment. — Jydske Division bestaaende af 2., 3., 6. og 7. Regiment, Jydske Dragonregiment og 3. Feltartilleriregiment. — Desuden 10. Artilleriafdeling (8 Luftværnsbatterier), Ingeniørregimentet og Hærens Flyvertropper.



SOLDATERLØJER

Soldater i Kantonement spiller Komædie for Kammerater og Kvarterværter. — To •Stjerner•. — Nord. Presse Foto.



MORGENTOILETTE

Moderne Vaskeanordning paa Kaserne. — Nord. Presse Foto.

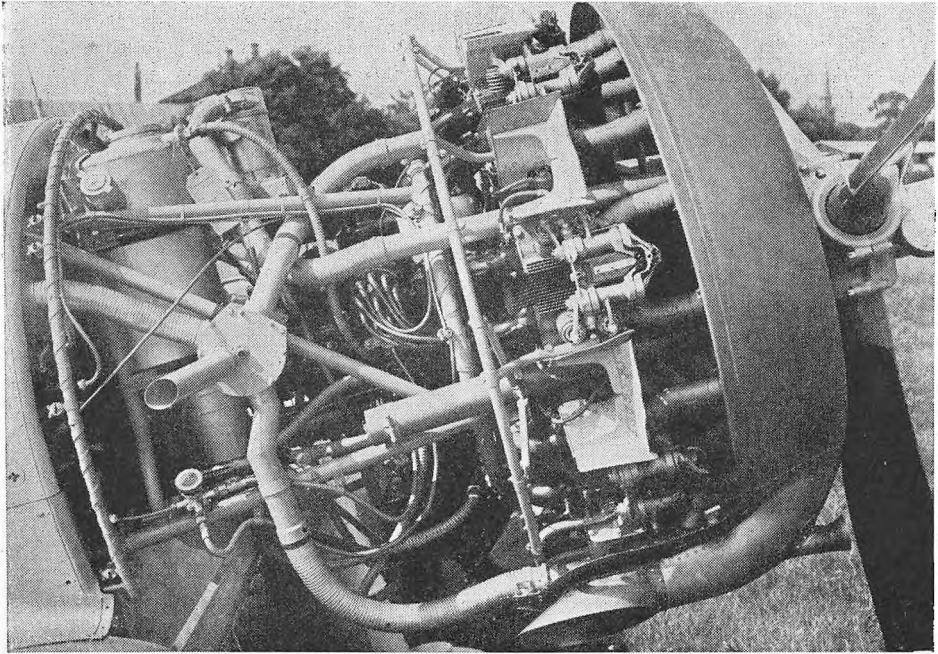
Fodfolksregimenterne opstilledes alle med 3 Linie- og 1 Forstærkningsbataillon samt et Skytskompagni. Hver Bataillon paa 4 Rekylgvær- og 1 Maskingeværkompagni. 1. Feltartilleriregiment opstilledes med 3 Artilleriafdelinger, 2. og 3. Feltartilleriregiment med 4 Artilleriafdelinger; i Feltartilleriet indgik saavel let som tungt Feltskyts. Ingeniørregimentet opstilledes med 3 Batailloner Pioner- og Telegraftrupper.

Hærens Hovedmangel var, at den var for lille. Rigtigt sammendraget vilde den paa Grund af sin højere Kvalitet bedre end Hæren af 1922 være i

Stand til at løse Hovedopgaven: Forsvaret af Sjælland. Derimod var dens Muligheder for at forsvare Jylland-Fyn formindsket. Den reducerede, jydsk Styrke skønnedes dog at kunne løse den begrænsede Forsvarsopgave at yde den sønderjydske Befolkning Beskyttelse mod Angreb af bevæbnede, irregulære Styrker, der forsøgte at overskride Grænsen».

Ved Forelæggelsen af Loven i Folketinget havde Venstres Ordfører varmt takket det socialdemokratiske og det radikale Parti, fordi de stemte for Forslaget. Men det var kun naturligt. Forslaget betød en Reduktion af Hæren, der var værd at tage med, naar Afrustning ikke kunde gennemføres, og Forsvarsminister Laust Rasmussen udtalte ved sin Afgang den 19. November med Tilfredshed, at nu var den danske Hær uanvendelig til Krigsførelse og Flaaden ringere, end den vilde blive ved Afrustningsforslagets Gennemførelse.

Alle Betragtninger, som havde ligget bag den gennemførte Lov af 1932, henvejredes, da Nationalsocialismen sejrede i Tyskland 1933, og der med stedse større Eftertryk krævedes en Revision

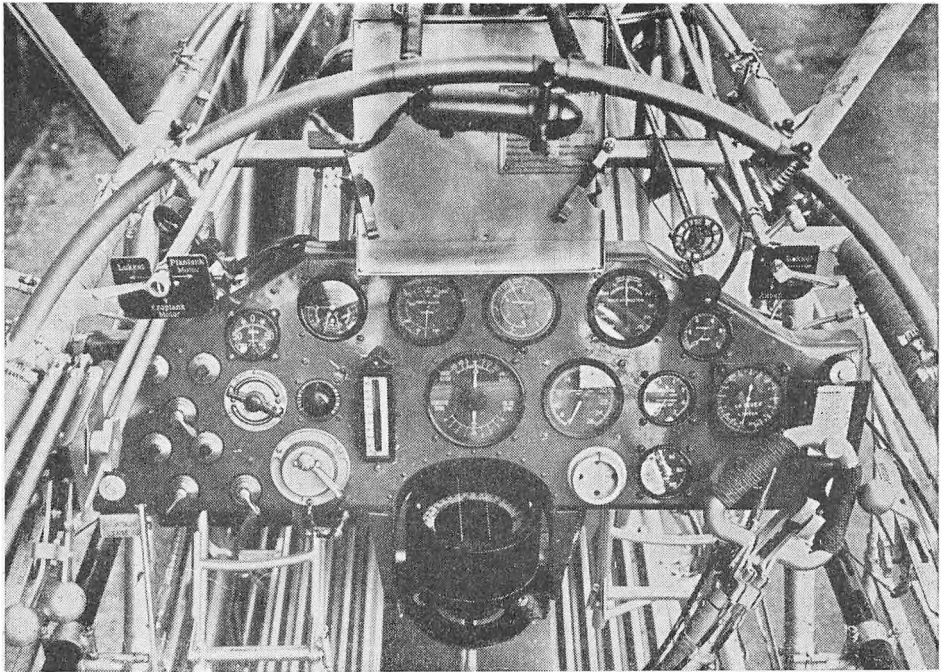


MOTOREN I MODERNE JAGER

Motorhjelm fjernet. Maskinen en •Mercury VIII• i Jager D. XXI, som er forsynet med selvregulerende, stilbar Propel. Kontravægten, der betinger Propelbladenes Drejning i Forhold til Stjghejde og Lufttæthed, ses som en Cylinder foran Propelakslen. Nederst til højre ses Forenden af Maskingeværpiiben bag nederste Propelblad. Fot. Hærens Flyvertropper. Eneret.

af Versaillestraktaternes Grænser. Intet tydede paa, at Folkeforbundsmagterne vilde gaa godvilligt med dertil, og en ny europæisk Krig vilde sandsynligvis bringe Danmark i en Situation, der svarede til Forholdene 1914. For at møde den maatte der findes et kraftigt Værn i det hele taget og Tyngden mindre samlet Øst for Store Belt end ved Hærloven af 1932. Alt, men fortrinsvis Motorisering og Luftstridskræfter, burde forstærkes. Genève var naaet nogenlunde til Ende med Diskussionerne om det tilladelige i at luftbombardere Byer.

Generalkommandoen mente, det tilstrækkelige Forsvar kunde præsteres af en Hær paa 15 Fodfolksregimenter og øvrige Tropper i forholdsmæssigt Antal. Budgettet vilde blive paa 65 Millioner aarlig. Under de herskende politiske Forhold lod det sig ikke gennemføre. Hærloven af 1937 havde Krigsministerens Godken-



FØRERPLADSEN PAA DANSK REKOGNOSKERINGSMASKINE

Motorhjelm fjernet. Paa Fotografiet ses bl. a. *Til venstre*: Begge Gashaandtag (Alm. og Højdegas) samt med sort Firkant Kontrolhane til Benziutankene. *I Midten*: Instrumentbræt med de for Kontrol af Motor og Vaaben samt Navigeringen nødvendige Instrumenter, Kontakter m. v. Midt for Flyveren, i stor, sort Daase, Kompasset. *Til højre*: Styrepind, beviklet. I Haandhøjlen ses Aftrækkerne til 2 Maskingeværer (Førrgeværer); øverst paa Bøjlen Kontaktknap til Udlesning af Bomber. Bag Bøjlen Haandgreb til Hjulbremserne. *I Bunden* skimtes (som Stigetrin) Pedalerne, eller Hammelen, hvormed Flyveren betjener Sideroret. — Fot. Hærens Flyvetropper. Eneret.

delse, men ikke de militære sagkyndiges, og den var blevet til uden Generalkommandoens Medvirken. Dennes daværende Chef, Generaløjntnant Erik With, har i Værket »Danmarks Kultur ved Aar 1940« givet en Vurdering af den Hær, Loven af 1937 gav os. Heri anføres bl. a.:

»Ud over de Institutioner, der er direkte underlagt Krigsministeriet: Hærens tekniske Korps, Forplejnings-, Læge- og Dyrlægekorpset m. v., opstilles Hæren med en Generalkommando (som i 1932) omfattende: Chefen for Generalkommandoen, Generalstaben og Generalinspektørerne for Fodfolket, Rytteriet, Artilleriet, Ingeniørerne og Hærens Flyvetropper.

Under Generalkommandoen er henlagt følgende Troppenheder: Sjællandske Division, Jydske Division, Luftværnsregimentet med 3 motoriserede Luftværns-

artilleriafdelinger (10., 13., 14., heraf 10. Artilleriafdeling med 3 Batterier, i Realiteten til Raadighed for Københavns Luftforsvar). Ingeniørregimentet med 1 Telegrafbataillon (4 Telegrafkompagnier og 1 Radiokompagni) og 2 Pionerbatailloner à 3 Kompagnier. Hærens Flyvertropper med Sjællandske og Jydske Flyverafdeling samt Ballonparken, Bornholms Værn og Trænafdelingen.

Sjællandske Division bestaar af:

Fodfolk: Livgarden, 1. Regiment (København), 4. Regiment (Roskilde, Holbæk), 5. Regiment (Vordingborg, Slagelse), hvert Regiment opstillet med: 1 Stabskompagni, 3 Batailloner à 5 Kompagnier, 1 Forstærkningsbataillon og 1 Kanonkompagni. Rytteri: Gardehusarregimentet (Næstved) med 2 Ryttereskadroner, 2 Cyklisteskadroner, 1 Motorcyklisteskadron, 1 Skytteskadron og 1 Panservogneskadron. Artilleri: 1. Feltartilleriregiment (København) med 1 let motoriseret og 2 tunge motoriserede Feltartilleriafdelinger, 2. Feltartilleriregiment (Holbæk, Ringsted) med 2 lette hestetrukne og 2 lette motoriserede Feltartilleriafdelinger, 13. Luftværnsartilleriafdeling (København) med 3 Batterier. Ingeniører: 1. Pionerbataillon (København). Flyvertropper: Sjællandske Flyverafdeling (København).

Jydske Division bestaar af:

Fodfolk: 2. Regiment (Haderslev, Sønderborg), 3. Regiment (Viborg), 7. Regiment (Fredericia) med samme Sættning som de sjællandske Fodfolksregimenter, 6. Regiment (Odense), Cyklistregiment med 2 Cyklistbatailloner, 6. Regiments Skytskompagni (Forstærkningskompagni), 2 Forstærkningsbatailloner. Fodfolks-



FHV. KRIGSMINISTER, CAND. MAG. ALSING ANDERSEN, (f. 1893)

Førende socialdemokratisk Politiker, Forsvarsminister 1935-40, Indenrigsminister Juli-Novbr. 1942. Fulgte under sit Partis Afrustningsperiode dette, men har senere, som Socialdemokratiets Fiertal, erkendt det uligeførlige i isoleret Afrustning, og udtalt sig positivt om Værdien af et nationalt Forsvar. — Nord. Presse Foto.



LANDGANGSØVELSE UNDER EFTERAARSMANØVRER

Første «Bolges» Fortrop lander. I Baggrunden skimtes Troppeskibet. Alt — ogsaa Baadene — er Improviseret Landgangsmateriel. Til højre i Billedet civile Pressefotografer. Gennemførelse og Afværgelse af Landgangsforseg har særlig Betydning for et Land med Danmarks geografiske Ejendommeligheder. — Nord. Presse Foto.

pionerkommandoet med 2 Batailloner (Tønder, Søgaard). Rytteri: Jydske Dragonregiment (Randers) sammensat som Gardehusarregimentet. Artilleri: 3. Feltartilleriregiment (Aarhus, Haderslev) med 2 lette hestetruckne, 1 let motoriseret Feltartilleriafdeling (Haderslev) samt 1 tung motoriseret Feltartilleriafdeling. 14. Luftværnsartilleriafdeling (Aarhus) med 3 Batterier. Ingeniører: 2. Pionerbataillon (København). Flyvertropper: Jydske Flyverafdeling (f. T. København).

Hærloven 1937 er i organisatorisk Henseende ringere end Hærloven 1932. Man havde utvivlsomt haft til Formaal at imødekomme en Afhjælpning af de af Generalkommandoen siden 1932 Aar for Aar paa pegede betydelige personelle og materielle Mangler, der klæbde ved 1932-Ordningen, men da den samlede Udgift i Hovedsagen skulde holdes inden for den samme økonomiske Ramme som hidtil, idet Budgetforøgelsen fra 24 til 26,38 Millioner Kr. rummede »Prisstigningspenge« efter 1932-Loven (1,967 Million Kr.), blev den reelle Stigning, ved Ventepengenes Bortfald (185.000 Kr. til de i 1922 afskedigede Befalingsmænd), i det væsentlige kun ca. 0,5 Million + 2 Millioner Kr. aarligt til Materiel, idet Hærloven, for at fremme en hurtig Materieforsyning, stillede 10 Millioner Kr. ekstraordi-



KRONPRINS FREDERIK (Født 1899)

Hans kongelige Højhed har faaet sin militære Uddannelse i Flaaden, men er Oberst à la suite i Hæren. — Fot. Elfelt, Eneret.



SAMLING FØR GENNEMGANG AF EFTERAARSØVELSER
Officererne midt i Billedet er fra venstre Generalintendant Sylow
og Generalmajor Jacobsen. — Fot. Stevns.

nært til Raadighed med 2
Millioner om Aaret i fem
Aar. Resten af de nødvendige
Penge til Materielforbedrin-
gen tilvejebragtes ved at gribe
ind i Hærloven 1932's Nor-
malbudget i et Omfang, der
medførte organisationsmæssige
Ændringer, som, trods Bud-
getforøgelsen, nedsatte den be-
staaende Hærs Kampværdi,
idet Følgen af disse Indgreb
blev en Desorganisation af
den i Forvejen svage Hær af

1932. Dette var for saa vidt ikke mærkeligt, som en Kvalitetsforbedring og Materiel-
supplering af den bestaaende Hær inden for den givne snævre, økonomiske Ramme
var en uløselig Opgave.

De Punkter, der efter Generalkommandoens Opfattelse i særlig Grad betød en
Svækkelse af Hæren, var iøvrigt følgende:

Et af Hærens gode, gamle Linierement, 6. Regiment i Odense, blev omdannet
til et Cyklistregiment paa to Batailloner. Hærens Genindkaldelser til Efteraars-
øvelser blev indskrænket fra to til een og Indkaldelsestiden forkortet fra 25 til 20
Dage. Fodfolksregimenterne fik ganske vist tildelt et større Antal Rekrutter, men da
man samtidig formindskede Hærens Arbejdsstyrke, maatte en stor Del af dennes
Arbejde overtages af Rekrutterne, hvis Øvelsesdage derved formindskedes, saa at de
ikke kunde faa Tid til at lære at betjene Materiellet med fornøden Sikkerhed. Den i
Forvejen svage Grænsebevogtning forringedes, idet man ganske vist henlagde en
Fodfolkspionerkommando til Grænseegnene, men samtidig fjernede Garnisonssol-
daterne fra Sønderjylland. Generalkommandoens Ønske om et System af Vejspær-
ringer og mindre Forsvarsanlæg tværs over Sønderjylland som en Zone med fast
Besættelsesstyrke blev ikke imødekommet. Københavns Luftforsvar blev ikke udbygget.
Hærloven 1937 nedlagde Hærens frivillige Korps.»

Det blev Hæren, hvormed vi skulde opleve den 9. April 1940.
Alle Forestillinger, alle storpolitiske Hændelser, alle Dokumen-
tationer prellede af paa Folkets og Regeringens store Flertal;
men intet tyder paa, at selv de mest kortsynede handlede mod
bedre Overbevisning. De var hildede i bristende historisk Vurde-

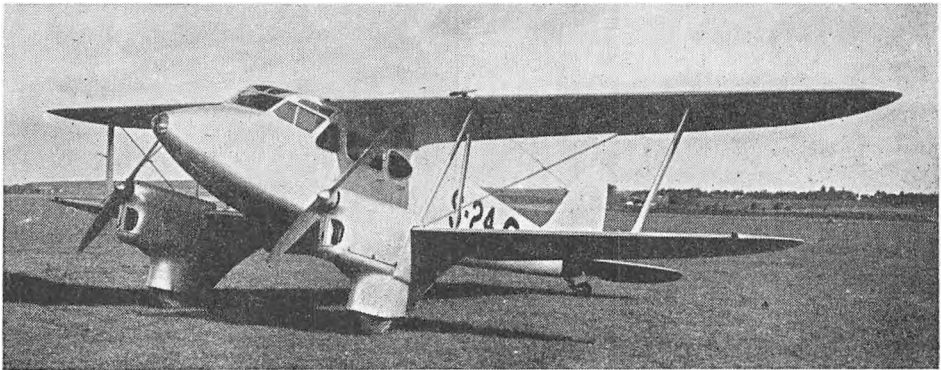


MODERNE 15 CM HAUBITSBATERI PAA STOREBELTSFÆRGEN

De tunge og langtrækkende Batterier holdt deres vigtige Skydeevøvelser ved Oxbøl i Jylland, Køreturen dertil var for de sjællandske Batterier en udmærket og kærkommen Øvelse. — Nord. Presse Foto.

ring, doktrinære og virkelighedsfjerne Anskuelser; men vel især, hvad General With hævder, deri, at de »her ligesom i flere andre Lande stadig i deres militærpolitiske Indstilling i alt for høj Grad var præget af de efter Verdenskrigen 1914-18 vakte Forhaabninger om en paa internationale Aftaler bygget Fredstilstand, Forhaabninger, der som bekendt snart efter skulde synke i Grus«. Et Forslag fra Generalkommandoen 1938 om en ny Hærlov med et Budget paa 85 Millioner fik ingen praktisk Betydning.

Havde Begivenhederne ikke i 1940 standset den normale Udvikling, er der næppe Tvivl om, at Forsvarssagen vilde være blevet mere positivt vurderet af Folkeflertallet, fordi det mægtige Socialdemokrati i 1934 opgav Tanken om isoleret Afrustning og i Januar 1939 ved Manifestet fra Partikongressen udtalte, at »Den danske Nation maa have den militære Styrke, der er Betin-

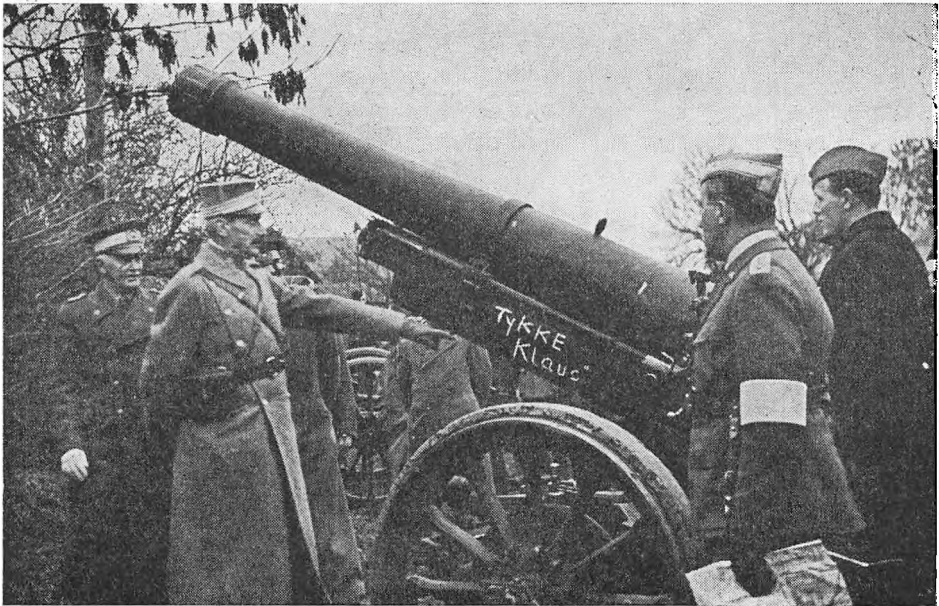


•DEN FLYVENDE SKOLESTUE•

Dansk Uddannelsesmaskine, Type •Dragon Fly•. Benyttedes hovedsagelig til Oplæring af Flyverobservatorer. Særlig egnet til Brug ved Luftfotografering. — Fot. Hærens Flyvertropper. Eneret.

gelsen for at kunne opfylde den neutrale Stats Forpligtelser baade paa Landet og paa Havet.« Herefter stod det radikale Parti isoleret om en negativ Holdning efter Hørups Recept.

Den eksplosive Kraft, hvormed Udviklingen fandt Sted i Tyskland, ikke mindst paa Værnemagtens Omraade, øgede Mulighederne for et storeuropæisk Opgør, hvorunder det altid er skæbnesvangert for et Land at henligge som militært Tomrum. Danmarks Udenrigspolitik havde uafslædig været korrekt og velvillig over for Tyskland, saa truende Interesse modsætninger skulde være udelukket. Linien fra I. C. Christensens Tid var blevet fulgt, og dansk Styre havde i Sønderjylland udvist den største Velvilje overfor Landsdelens tysksindede Mindretal. Dette anerkendtes ogsaa af Rigskansler Hitler, som den 6. Oktober i en Redegørelse for Tysklands Krigsmaal udtalte, at Tyskland ikke over for Danmark havde draget nogen Konsekvens af den i Versailles traktaten tagne Udskillelse af tysk Omraade (Sønderjylland), men tværtimod havde tilvejebragt et loyalt og venskabeligt Forhold. Det havde ikke fremsat Revisionskrav, men havde afsluttet en Ikke-Angrebspagt med Danmark, til hvilket Forholdet dermed var indstillet paa uforanderligt, loyalt og venskabeligt Samarbejde. Tilsvarende Forsikringer forelaa ogsaa fra andre Stormagter. Udenrigspolitisk var Situationen saaledes, at den kun krævede



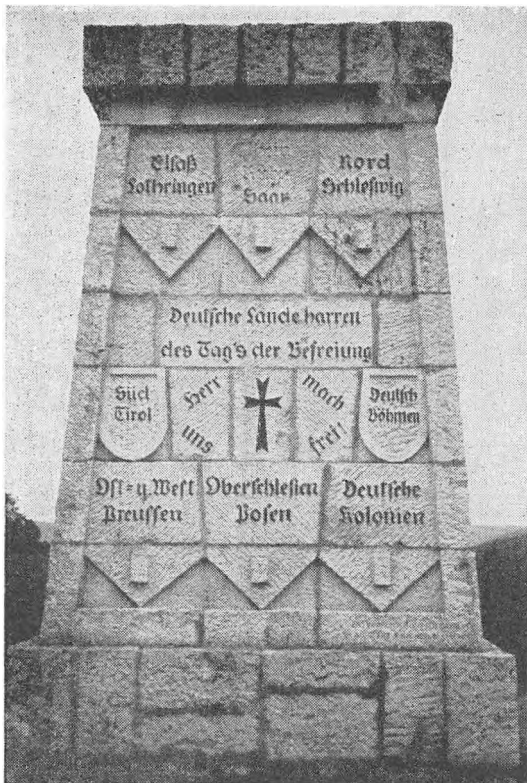
15 CM HAUBITS I SKUDSTILLING

Hans Majestæt Kongen paa Inspektion under Efteraarsøvelse. Til venstre for Kongen General W. W. Prior. Bemærk Haubitsens Mundingsbremse, der tjener til at optage Rekylen og mindske Tilbageløbet af Røret i Skudafgangen. Hjulene er som ved alt moderne Artilleri gummibelagte. — Nord. Presse Foto.

et solidt Neutralitetsværn af Danmark; men det krævedes ogsaa.

Efterhaanden som den europæiske Storkonflikt drog nærmere, fremsattes flere og flere Forsikringer om Viljen til at bruge Danmarks Værnemagt til vor Neutralitets Bevarelse. Den 19. Januar udtalte samtlige, demokratiske Partier i Folketinget eenstemmigt, idet Dyrlæge J. Møller af det slesvigske Parti dog undlod at stemme, at Landets Neutralitet skulde opretholdes, og at alle raadige Midler, om fornødent, skulde anvendes for at hævde og værne Rigets Fred og Uafhængighed.

Det var kun Talemaader. Hvilke Bevæggrunde Regeringen havde til at handle direkte imod saadanne Udtalelser, kan ikke endnu paavises; men at der handledes imod dem er givet. Der indkaldtes ingen egentlig Sikringsstyrke, saalidt som der paa-tænkte en Mobilisering af vor efterhaanden saare beskedne Krigsstyrke paa omved 70.000 Mand. Ingen Armerings- eller



TYSK MINDESTEN FOR DE VED VERSAILLESFREDEN
TABTE PROVINSER

Tyskland lagde aldrig Skjul paa, at det ikke anerkendte Versaillesfredens Bestemmelser ej heller paa, at dets Maal var at genvinde de afstannede Landsdele. Da Rigets Værnemagt fra Nationalsocialismens Sejr begyndte sin hastige Vækst, fik Ønskerne Magtens Vægt. Den afbildede Sten fra en tysk Landevej er karakteristisk for Folkestemningen. Navnene paa de tabte Omraader staar hugget sorte paa den graa Sten. Ved Genkomst til Riget skal den sorte Farve dækkes med Guld, som det er sket paa de to øverste Navne i Midten, Rhinen og Ruhr. Billedet er taget 1936. — Fot. Stevns.

Feltbefæstningsarbejder anordnedes. I Efteraaret 1939 indkaldtes Beredskabsstyrker i ringe Omfang til kortvarig Uddannelse. Mandskabet — ca. 30.000 Mand af Aargangene 1934-38 — hjemsendtes i Uniform, saa de hurtigt kunde formeres under truende Forhold. Men de blev det ikke. At Forholdene var særdeles truende, vidste Regeringen fra den 6. April 1940; men det havde været Tilfældet længe, i hvert Fald fra Efteraaret 1939, fordi vi ikke gjorde noget for at sikre vor Neutralitet. Mange betydende Mænd fra det civile Liv havde advaret mod vort manglende Beredskab. Fra Generalkommandoen var der Gang efter Gang stillet Forslag til Regeringen om Forøgelse af den tjenstgørende Styrke, men altid uden Resultat.

Yderligere havde Generaløjntant W. W. Prior som kommanderende General jævnlige — og forgæves — krævet udført Forstærkningsarbejder til Dækning for Tropperne og til Forsvarets Støtte, Forberedelser til Spærring af Veje, Sprængning af Broer og lignende. Skønt Krigens største Virkninger var fremkaldt ved Angreb fra Luften, var vort Luftforsvar illusorisk. Til Luftværn af København fandtes saaledes kun 4 ældre Luftværnsbatterier

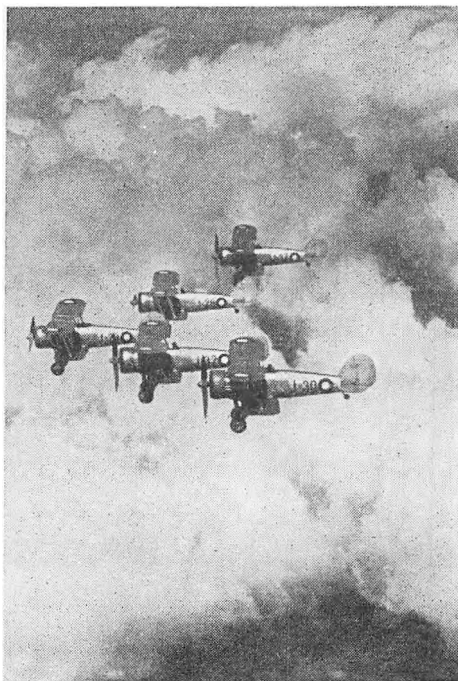


DANSK RYTTERPATROUILLE

Billede fra Efteraarsoevelse. Vort Rytteri har fra de ældste Tider været blandt Europas ypperste og har altid holdt sin høje Standard. — Nord. Presse Foto.

og nogle Rekylgøveværer uden Mandskab og Rammer, der først kunde være til Raadighed ved en Genindkaldelse. Luftværnsregimentet havde 16 moderne 75 mm Luftværnskanoner og 26 moderne 20 mm Kanoner, men næsten intet uddannet Personel ud over 40 Befalingsmandselever, saa et improviseret Forsvar var udelukket. Først naar man formerede en Sikringsstyrke, kunde 5 moderne Luftværnsbatterier deltage i Hovedstadens Luftforsvar. Vor Kystdefension ejede overhovedet intet moderne Luftværnsskyts. Til Løsning af Neutralitetsopgaver i hele Sønderjylland fandtes af 75 mm Luftværnsskyts kun 2 Batterier med 3 Pièces hver og 1 Batteri med 2 Pièces (normalt er der 4 i et Batteri) foruden 3 lette 20 mm Kanoner i hvert Batteri. Generalkommandoens Forslag om Iværksættelse af Luftmeldetjeneste blev afvist.

Af Mandskab raadedes over 6600 fuldt uddannede Soldater, hvoraf Halvdelen paa hver sin Side af Store Belt, og 7950 delvis



JAGERE PAA PATROUILLE
 Sjællandske Flyverafdelings 1. Eskadrille. Type:
 Gloster Gauntlett. — Fot. Hærens Flyvertropper
 Eneret.

uddannede med 4250 Øst for og 3700 Vest for Store Belt. Heraf var en Del efter Krigsministeriets Bestemmelse fraværende paa 8 Dages Orlov, og omved 7% var syge. Dertil kom, at de var spredt over hele Landet. Fra Efteraaret 1939 havde Krigsministeriet endog forlagt en svag Bataillon til Vendsyssel. Fordelingen fremgaar af Skitsen Side 393.

Generalkommandoen havde forgæves foreslaaet en Samling af Tropper mod Linien Aabenraa-Fredericia, Fremskydning af Styrker til Støtte for Grænsegendarmeriet eller blot en Sammendragning til snævrere Kantonnementer. Grænsegendarmeriets planlagte Anvendelse hin-

dredes ved, at en ministeriel Ordre forbød det at kæmpe.

Det eneste, som Hærens Ledelse fik Bemyndigelse til, var en vis Forhøjelse af Troppernes Beredskab i Løbet af den 8. April. Der var beordret Udlevering af skarp Ammunition, Maskingeværers og Rekylgeværers Magasiner var opladet, Ammunitions-køretøjer pakket de fleste Steder og Trainet nogle Steder suppleret med lejede Vogne.

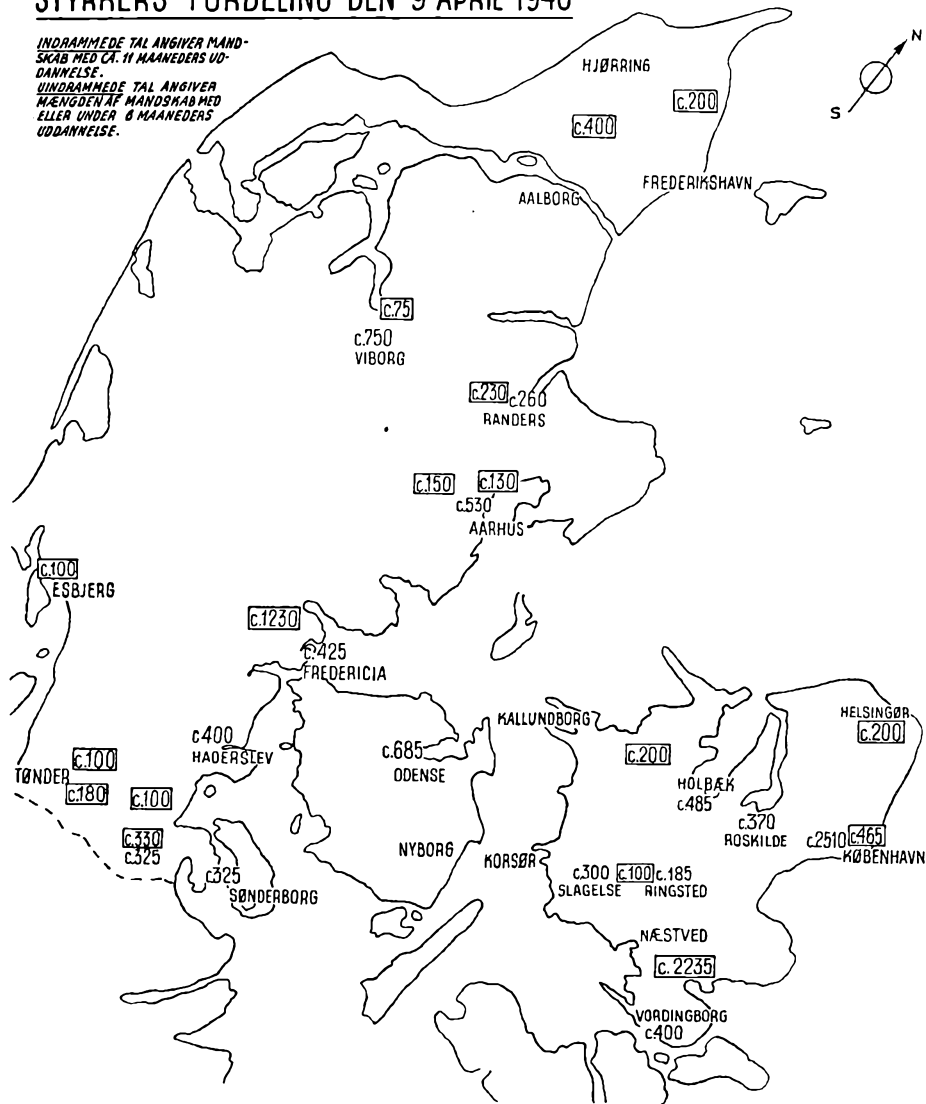
Trods den Hæren paalagte Passivitet, dens Faatallighed og ukrigsmæssige Fordeling ændredes intet i de Direktiver, hvori det klart og utvetydigt krævedes, at direkte Angreb paa dansk Omraade, naar fjendtlig Hensigt var utvivlsom, uden nærmere Ordre skulde imødegaas med alle til Raadighed staaende Midler.

Da man allerede tidligt den 8. April vidste, at betydelige, tyske Søstridskræfter var undervejs mod Nord; da der fra britisk Side

SKEMATISK ANGIVELSE AF DANSKE STYRKERS FORDELING DEN 9 APRIL 1940

INDRAMMEDE TAL ANGIVER MANDSKAB MED CA. 11 MAANEDERS UDDANNELSE.

UNDRAMMEDE TAL ANGIVER MÆNGDEN AF MANDSKAB MED ELLER UNDER 8 MAANEDERS UDDANNELSE.





FLAMMEKASTER I VIRKSOMHED

Billede fra en Demonstration paa Amager Fællede. Den brændbare Vædake befinder sig under Tryk i Tornysterbeholderen. Et uhyggeligt, men effektivt Nærkampvaaben. — Nord. Presse Foto.

var udlagt Minespæringer i norske Færvande, og da en tysk Motorkolonne paa 50 km Længde rapporteredes paa Marche mod Flensborg, befaledes ved Middagstid »Alarmberedskab«, det vil sige højeste Beredskab, saa Tropperne var klar til øjeblikkelig, krigsmæssig Udrykning.

Omkring Kl. 19, den 8. April, viste Efterretningerne, at den store, tyske Motorkolonne for nordgaaende aabenbart indrettede sig paa at overnatte Syd for vor Grænse. Da der saaledes ikke syntes Grund til at vente omgaaende Overskridelse af Grænsen, besluttede Generalkommandoen at give de danske Styrker nogen Hvile for Natten og be-

falede derfor Overgang til »forhøjet Beredskab« for alle. Halvdelen af den samlede Styrke var indkvarteret paa Kaserne og befandt sig derved allerede i meget højt Beredskab. Jydske Division opretholdt, hvad Divisionen var bemyndiget til, det mere effektive og krævende »Alarmberedskab« fra Eftermiddagen, hvad angik de sønderjydske Enheder. For den følgende Tid skulde alle planlagte Udrykninger aflyses. Den 9. April skulde Øvelserne afhol-

des i Kantonnements-omraadet med hurtig og sikker Forbindelse til Chefkvarterers Telefonvagt.

Man vidste om de tyske Styrker, at Motor-kolonnen befandt sig langs Vejen Flensborg-Rendsborg, og at der ventedes mange Trop-petog til Flensborg.

Sent paa Aftenen forelaa Regeringens Beslutning, truffet i et Ministermøde, angaaende Chefen for Generalkommandoens Indstillinger. Den gik, kort sagt, ud paa, at der hverken maatte indkaldes en Sikringsstyrke eller foretages Forskydninger eller Sammen-dragninger af Tropper.

For at skaffe Underretninger snarest muligt lovede Viceadmi-

ralen at lade flyveropklare Syd om Sjælland og Lolland fra Dag-gry den 9. April. Hærens Flyvetropper, som allerede tidligere var beordret til at holde tre Maskiner klar til Start med en halv Times Varsel fra Daggry, fik Kl. 23,25 den 8. April Befaling til at gentage Observationen ved vor Sydgrænse, saa snart Dags-lyset tillod det, idet Grænsen ikke maatte overskrides.

Dette blev Dagens sidste Ordre til Tropperne.



KONTROL AF GASMASKENS TILPASNING

Befalingsmanden holder Haanden mod Indsugningsaabningen. Kan Soldaten alligevel trække Vejret, sidder Gasmasken for løst og maa tilpasses bedre. — Nordisk Presse Foto.



SKYDENDE FODFOLKSMORTÉR

Skudvidde 3000 m. Skudhast omved 30 Skud pr. Minut. Drivladningen sidder bag i Projektilet og antændes, naar det rammer Mortérens Bund. Som alt Krumbaneskyts giver det Projektilet lav Begyndeshastighed. Dette er her fotograferet kort fra Munden. — Nord. Presse Foto.

Om Morgenen den 9. April ved halv fire Tiden indløb fra vor Sydgrænse Meldinger om, at der hørtes stærk Motorlarm langs Strækningen fra Rends til Aventoft, alt-saa mod Vest. Fra Aventoft ved den vestre Hovedvej hørtes Kommandoraab Syd for Grænsen, og man havde Indtrykket af, at der samledes motoriserede Styrker i det nævnte Rum. Længere mod Øst var alt roligt.

En Time senere meldtes, at Grænsen ved Krusaa var overskredet af tyske Tropper Kl. 4.15, og samtidig meldtes om tysk Landgang i Middelfart, Assens og Nyborg, lidt senere tillige i Korsør. Tillige rapporteredes tysk Troppeskib fra Langelandsbeldet. Chefen for Generalkommandoen ønskede, saa snart disse Meldinger blev telefoneret, at mobilisere Hæren. Generalen kørte Kl. 4.45 fra sin Bolig i Kastellet til Konference i Krigsministeriet.

Her modtog Generalen Melding om, at vor Sydgrænse i hele sin Bredde var overskredet, det oplystes, at den tyske Gesandt, Minister von Renthe-Fink, var hos Udenrigsministeren, samt at Ministrene og de to Værnschefer skulde give Møde paa Amalienborg hos Hans Majestæt Kongen. Der indløb paa dette Tidspunkt Melding om tysk Landgang paa Langelinie, og derefter strømmede Meldinger ind i et saadant Antal, at alle Telefoner overbelastedes.

Efter Opfordring fra Chefen for Generalkommandoen udtelefoneredes ved Krigsministeriets Foranstaltning Orientering og følgende Ordre til Livgarden: »Klar til Modstand«, ligesom alle Garnisoner alarmeredes i Tiden indtil Klokkeren seks.



DANSK 10,5 CM TUNG KANON UNDER KLARGØRING

Skudvidde indtil 20 km. Bemærk Mundingsbremsen. Røret saa langt og tungt, at det ikke kan køres skudklar paa Lavetten. — Nord. Presse Foto.

Chefen for Generalkommandoen telefonerede personligt, Kl. 5,20, til Chefen for Hærens Flyvertropper i Værløse og befalede, at Flyverne skulde afgaa fra Flyvepladsen og beordre alle Afdelinger paa Sjælland til at gøre Modstand. Flyverchefen meldte, at han allerede havde beordret Flyverne til Afgang.

Under Mødet paa Amalienborg, som fandt Sted til Akkompagnement af Skydning paa Slotspladsen, stillede Chefen for Generalkommandoen Forslag om, at Kongen og Regeringen skulde begive sig til nærmeste Fodfolksbataillon uden for København — det var 21. Bataillon i Høveltejren — for derfra at optage Kampen for Hævdelsen af vor Neutralitet. Dette Forslag blev ikke antaget, og Kl. 6,00 gik Regeringen ind paa de tyske Krav, hvorefter Kongen lod Kampen paa Slotspladsen standse.

Umiddelbart derefter kørte Chefen for Generalkommandoen sammen med Forsvarsministeren, Viceadmiralen og Direktøren for Krigsministeriet til dette, hvorfra der Kl. 6,25 udtelefoneredes Ordre til samtlige Enheder om, at der efter Regeringens Ordre ikke maatte ydes Modstand mod de tyske Tropper. Med Jydske Division lykkedes det dog først at opnaa Forbindelse Kl. 7,00.

Kl. 5,30 meldte Garnisonskommandanten i Vordingborg, at der var gaaet tyske Faldskærmstropper ned paa Masnedø, og en Melding fra Jylland en halv Snes Minutter senere oplyste, at Styrken ved Søgaard endnu kæmpede, og at Haderslev Garnison



DANSK REKOGNOSKERINGSMASKINE

Typen: Fokker C. V fandtes ved Sjællandske Flyverafdelings 3. og Jydske Flyverafdelings 5. Eskadrille. Bevæbning 4 Maskingevmter og 24 Stk. 12.5 kg eller 6 Stk. 50 kg Bomber. — Fot. Hærens Flyver-tropper. Eneret.

havde besat Byens Syd-kant til Forsvar.

Hermed var den tyske Besættelse af Danmark indledet, og fra talrige, tyske Flyvemaskiner udkastedes et Opraab — enslydende med det, som nedkastedes over Norge —, hvori der rettedes en kraftig Opfordring til alle om at lade Besæt-

telsen ske i Ro. Hvor haabløs en Modstand var under de af Regeringen skabte Forhold illustreres ganske klart af, at der til Besættelsen af vor Hovedstad var afsendt *een tysk Bataillon*.

Vi havde svigtet vor Neutralitetsopgave og prisgivet Landet paa Forhaand.

Kun faa Steder kom det til kortvarige Træfninger. I Hovedstaden blev Kastellet, som praktisk talt var ubevogtet, overrumplet uden Blodsudgydelse eller Kamp. Ved Amalienborg kom det til kortvarig Skudveksling mellem et Detachement Gardere og angribende tyske Grupper. Her lod Hans Majestæt Kongen Skydningen standse. Tre Gardere blev saaret. Flyvepladsen ved Værløse blev angrebet inden vore Maskiner var startet, men efter at de var bragt ud af Hangarerne og stod rede paa Pladsen. Angrebet varede godt en Time. Der blev ikke kastet Bomber, men skudt med Brandammunion. Danske Rekylskytter skød fra udækket Opstilling ivrigt og tappert, men uden Virkning mod de tyske Flyvere. En enkelt, dansk Maskine, som var kommet paa Vingerne samtidig med, at det uventede Angreb ramte Flyvepladsen, blev skudt ned. Føreren, Løjtnant V. Godtfredsen, og Observatøren, Løjtnant C. F. Brodersen, dræbtes. Af vort Materiel ødelagdes 11 Maskiner helt, 14 blev stærkt beskadiget.

Morgensens øvrige Træfninger fandt Sted i Sønderjylland.

Forside.

OPROP!

Til Danmarks Soldater og Danmarks Folk!

Uten Grund og imot den tyske Regjerings og det tyske Folks oprigtige Ønske, om at leve i Fred og Venskab med det engelske og det franske Folk, har Englands og Frankrigets Magthavere ifjor i September erklæret Tyskland Krigen.

Deres Hensigt var og blir, efter Mulighet, at treffe Afgjøelser paa Krigsskuepladser som ligger mere afsides og derfor er mindre farlige for Frankriget og England, i det Haab, at det ikke vilde være mulig for Tyskland, at kunde optræde stærkt nok imot dem.

Af denne Grund har England blandt andet stadig krænket Danmarks og Norges Neutralitet og deres territoriale Farvand.

Det forsøkte stadig at gjøre Skandinavien til Krigsskueplads. Da en yderlig Anledning ikke synes at være givet efter den russisk-finske Fredsslutning, har man nu officielt erklæret og truet, ikke mere at taale den tyske Handelsflaates Seilads indenfor danske Territorialfarvand ved Nordsjøen og i de norske Farvand. Man erklærte selv at vilde overta Politisigten der. Man har tilslut truffet alle Forberedelser for overraskende at ta Besiddelse af alle nødvendige Støtdepunkter ved Norges Kyst. Aarhundredes største Krigsdriver, den allerede i den første Verdenskrig til Ulykke for hele Menneskeheden arbejdende Churchill, utalte det aapent, at han ikke var villig til at la sig holde tilbake af »legale Afgjøelser eller neutrale Rettigheder som staar paa Papirlapper«.

Han har forberedt Slaget mot den danske og den norske Kyst. For nogen Dager siden er han blit utnævnt til foransvarlig Chef for hele den britiske Krigsføring.

Bagside.

Den tyske Regjering har til nu overvaaket denne Mands Forholdsregler, men den kan ikke taale, at en ny Krigsskueplads nur blir skaffet efter de engelsk-franske Krigsdriveres Ønsker.

Den danske og den norske Regjering har siden Maaneder hat Beskjed om disse Forsøk.

Likeledes er deres Holdning ingen Hemmelighet for den tyske Regjering. De er hverken villige eller istand til at kunne yde en virksom Motstand mot det engelske Indbrudd.

Derfor har Tyskland besluttet at foregripe det engelske Angrep og med sine Magtmidler selv at overta Beskyttelsen av Danmarks og Norges Kongeriges Neutralitet og værne den saalænge Krigen varer.

Det er ikke den tyske Regjerings Hensigt at skaffe sig et Støtdepunkt i Kampen mot England, den har udelukkende det Maal at forhindre at Skandinavien blir Slagmark for de engelske Krigsudvidelser.

Af denne Grund har stærke tyske Militærkræfter siden idag morges tat Besiddelse af de vigtigste militære Objekter i Danmark og Norge. Over disse Forholdsregler treffes der for Tiden Overenskomster mellem den tyske Riksregjering og den Kongelige Danske Regjering. Disse Overenskomster skal sikre at Kongeriget bestaar videre, at Hæren og Flaaten opretholdes, at det Danske Folks Frihet agtes og at dette Lands fremtidige Uafhængighet fuldt ut sikres.

Indtil disse Forhandlinger er avsluttet, maa der ventes at Hæren og Flaaten har Forstaaelse for dette, likeledes at Folket og alle kommunale Steder er fornuftige og har god Vilje, slik at de undlater enhver passiv eller aktiv Motstand. Den vilde være uten Nytte og bli brudt med alle Magtmidler. Alle militære og kommunale Steder anmodes derfor straks at opta Forbindelsen med de tyske Kommandører.

Folket opfordres til at fortsætte det daglige Arbeide og til at sørge for Rolighet og Orden!

For Landets Sikkerhed mot engelske Overgrep sørger fra nu af den tyske Hær og Flaate.

Den Tyske Kommandør
Kaupisch



VAGTAFLØSNING PAA AMALIENBORG

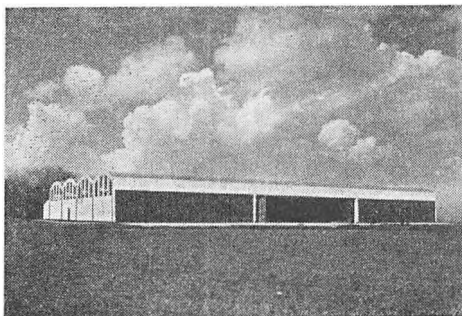
Før den 9. April 1940 fandt Vagtafløsningen Sted med fuld Musik, naar Kongen opholdt sig paa Slottet, et Glimt af Festivitas i Københavns Hverdag, som alle savner. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Natten mellem den 8. og 9. April blev de sønderjydske Styrker holdt i Alarmberedskab paa deres Kaserne. Kun Mandskabet fra Søgaard, Tønder og Haderslev kom i Kamp.

Paa Søgaard laa 4. Bataillon under Oberstløjtnant S. E. Clausen med 3 Cyklistkompagnier og 1 Motorkompagni. Dette bestod af 2 Delinger med ialt 4 20 mm Kanoner og 4 lette Maskingeværer. Desuden, under Oberstløjtnant P. F. L. B. Hintz, 2. Fodfolkspionerbataillons Afværgekompani, en Beredskabsstyrke med 6 20 mm Kanoner og 5 lette Maskingeværer, alle paa Motorcykler.

I Tønder fandtes under Garnisonskommandanten, Oberst A. M. Poulsen, et Fodfolkspionerkompagni som Beredskabsstyrke og af Befalingsmandselever 2 Cyklistdelinger og 1 Motorcykledeling med 2 20 mm Kanoner og lette Maskingeværer. Ialt omved 180 Mand.

I Haderslev fandtes under Garnisonskommandanten, Oberst A. C. J. A. Hartz, 3. Bataillon, Chef Oberstløjtnant H. Elmgreen,



MODERNE DANSK HANGAR

Billede af Flyverstabens Hangarer i Værløse. Bemærk den fuldkomne Mangel paa Skjul, Dækning og Camouflage. — Fot. Hærens Flyvertropper. Eneret.

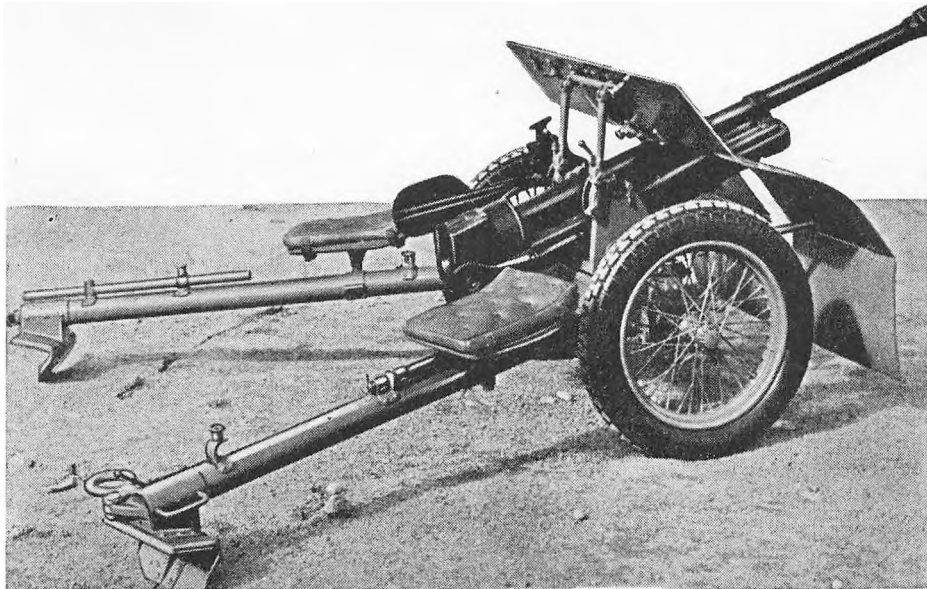
med 1 Rekylgevær- og 1 Skytskompagni, alle Rekrutter. Bataillonens raadede over 4 Fodfolksmortérer og 4 lette Maskingeværer. Desuden 2. Regiments Kanonkompagni, dels Rekrutter dels Beredskabsstyrke, med 4 37 mm og 4 20 mm Kanoner. Endelig 8. Artilleriafdelings 1. Bateria, Chef Kaptajn K. N. Pedersen, med 4 75 mm Kanoner. Mandskabet Rekrutter.

Forsvarsplanen for Sønderjylland gik ud paa, at Styrkerne paa Søgaard og i Tønder sammen med Grænsegendarmeriet skulde holde igen nær Grænsen i rekognoscere, men uforberedte Stillinger, medens Styrkerne fra Sønderborg og Haderslev hurtigt blev sammendraget til Terrainet Syd for Aabenraa, hvor den egentlige Standsningskamp skulde finde Sted. Her skulde Oberst H. E. Christensen, Chef for Befalingsmandsskolerne i Sønderborg, tage Kommando over samtlige Enheder.

Planen kom ikke til Udførelse. Begivenhederne udviklede sig saa hastigt, at hverken Styrkerne i Haderslev eller Sønderborg kom uden for de paagældende Byer, de sidste ejheller i Kamp.

Styrken paa Søgaard alarmeredes den 9. April Kl. 4 og kørte 20 Minutter senere mod Syd til de rekognoscerede Stillinger, der dannede en Afværgelinie paa omved 35 km fra Rønshoved over Hokkerup, Lundtoftbjerg, Vilsbæk, Oksekær, Perbøl, Gaardeby og Bredevad til Korskro. Det maatte blive en haabløs tynd Besættelse med 3,5 km Afværgefront for hver 20 mm Kanon. Tilmed naaede flere Cyklistgrupper ikke rettidigt frem, og Styrken til Korskro naaede overhovedet ikke sin Stilling, inden den blev angrebet fra to Sider ved Rabsted.

Skønt vore smaa Grupper laa uden Dækning — man maatte ikke lave Markskade ved at grave paa aaben Mark — og overalt var nemt udpegede Maal for den overvældende meget stærkere

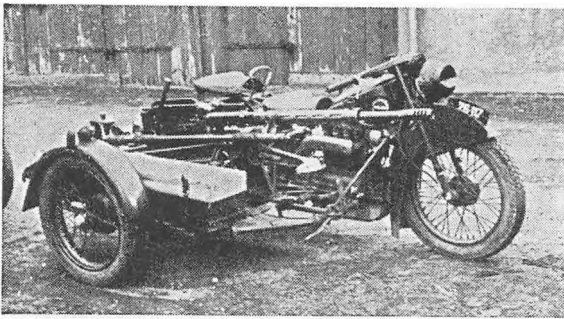


DANSK 37 MM FODFOLKSKANON M 1937

Halvautomatisk Kanon. Skudvidde 2000 m. Skudhastighed 10-15 Skud pr. Minut. Særlig til Værn mod panserede Kæretøjer. Det var en saadan fremskudt Kanon, som i Haderslev fik 100 pCt. Tab af Mandskab den 9. April 1940. Nord. Presse Foto.

Modstander, der angreb baade fra Luften og Jorden koncentrisk, dækket bag Flyvemaskiners, Kampvognes og Automobilers Panser, kæmpede de alle Vegne tappert og tilføjede Fjenden relativt betydelige Tab, inden de blev tvunget til Overgivelse. De viste samme rolige og uanfægtede Mod som deres Fædre i 1864 under haabløse Situationer som 8. Brigades Angreb paa Dybbøl og Kampen ved Lundby.

Tabene var smaa. Det skyldtes navnlig, at de angribende, tyske Styrker overalt undgik unødigt Blodsudgydelse og tog sig godt af vore saarede. Ved Hokkerup faldt Sergent C. H. Vous og menig 584 Jørgensen. En Løjtnant og 2 menige saaredes. Ved Lundtoftbjerg faldt menig 72 C. G. Jørgensen, 1 menig saaredes. Ved Bredevad faldt 2 menige, 724 Søgaard og 731 P. J. Andersen; 1 Sergent, 1 Underkorporal og 3 menige saaredes. Under den følgende Tilbagegang og den tyske Styrkes hurtige Fremtrængen blev en Cyklistdeling paa Vej til Sdr. Hostrup beskudt af lavtgaaende Flyvere. Herved dræbtes menig 410 F. P. K. Nielsen, og 2 menige saaredes. Bataillonsreserven kom i Kamp ved Bjergskov. Her faldt menig 327 B. C. Poulsen, 3 menige saaredes. Under Tilbagegangen kom det til en kort Ildkamp i Aabenraas



MOTORCYKLE MED PAAPRODSET 20 MM KANON
Kanonføreren, den tappert kæmpende Sergent Løvgrens, Maskine
efter Kampen ved Bredevad, den 9. April 1940.
Fot. Jessen.

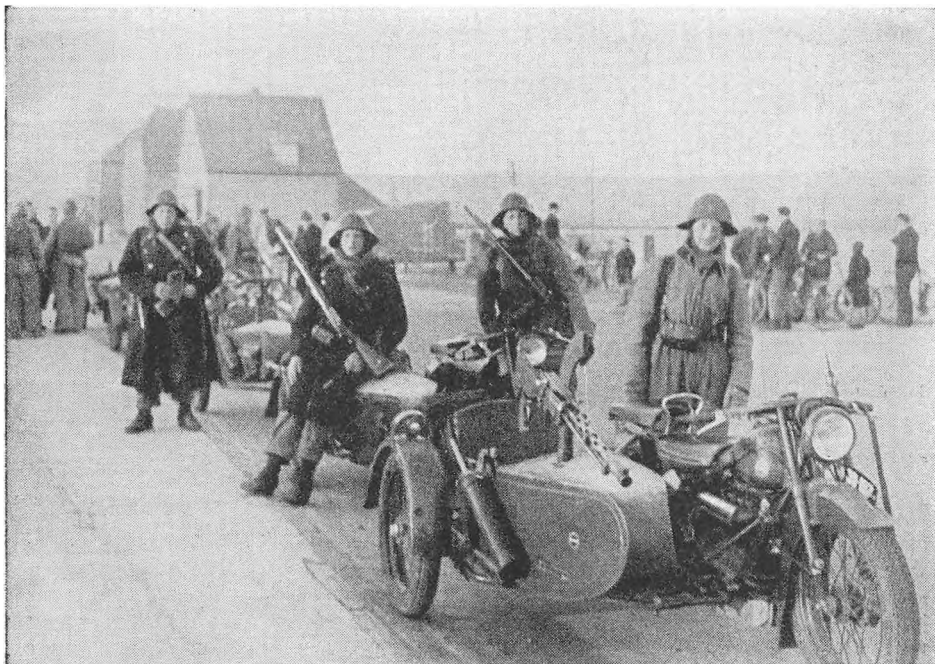
Sydkant; men Styrkerne, som ikke var blevet Krigsfanger, naaede uden yderligere Tab til Haderslev.

I Tønder blev Kaserne alarmeret ved Firetiden. Samtidig med at tyske Styrker overraskende trængte ind paa den en Snes Minutter senere, trak de danske

Soldater, skjult af Mørket, bort ad en Bagvej og rykkede mod Nord. Beredskabsstyrken gik i nordøstlig Retning til Draved Skov og kom ikke i Kamp. Befalingsmandseleverne, som var beordret til Bredebro, kom undervejs i Kamp ved Abild og senere Sølsted. Træfningerne medførte ingen Tab paa vor Side.

I Haderslev, der var sikret med svage Vejspæringer mod Syd, kom det til Kamp ved Ottetiden, da en fremskudt Fodfolkskanon og 2 20 mm Kanoner aabnede Ilden mod den tyske Kolonne. Feltartilleriet kom paa Grund af Observationsvanskeligheder ikke til Skud. Samtidig indløb Regeringens Ordre til ikke at gøre Modstand; men medens Garnisonskommandanten forhandlede herom med den tyske Divisionsgeneral, brød Panserkolonnens forreste Dele gennem Spæringerne og kørte mod Kasernen. Der blev kæmpet godt, som overalt, men navnlig viste Mandskabet ved en fremskudt 37 mm Kanon under Kommando af Kornet F. Vesterby et fremragende Mod. Den fik 100 Procents Tab, før Piècen tromledes ned af en tysk Kampvogn. Vore Tab i Haderslev var Kornet F. Vesterby, menig 108 O. Hansen, 305 H. Hansen og 780 N. M. Schmidt faldne samt 1 Korporal og 4 menige saarede.

Af det til Neutralitetsbeskyttelse opstillede Luftværnsartilleri kom Grupperne ved Løgumkloster og Esbjerg i kortvarige Ildkampe med tyske Flyvere, men havde ingen Tab. Ud over Hærens

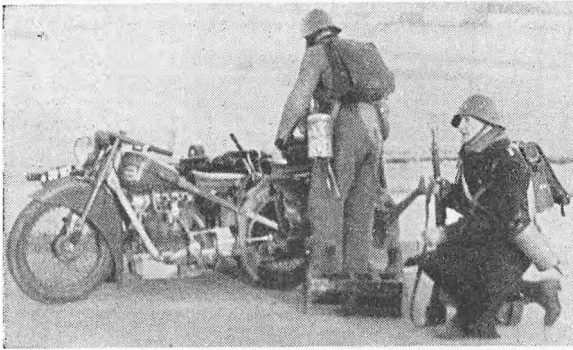


MANDSKAB OG MOTORCYKLER HØRENDE TIL 20 MM KANONER
Billede fra Sydkanten af Aabenraa den 9. April 1940. — Fot. Th. Christensen. Eneret.

Mandskab havde det tapre og pligtopfyldende Grænsegendarmeri et Tab paa 3 Mand.

Tidligt paa Formiddagen var alle Enheder underrettet om, at der ikke maatte ydes Modstand mod Besættelsen, som hurtigt blev effektiv. Bornholm blev dog først besat den 10. April.

Den 9. April 1940 blev Resultatet af vor Tro paa udenrigs-politiske Aftaler og Aartiets Forsømmelse af vort Forsvar, men navnlig en rystende Konsekvens af den villedede Afmægtighed, der — trods Løfter som Rigsdagsudtalelsen af 19. Januar — var gennemført af Regeringen mod alle Henstillinger, Forslag og Advarsler fra Hærens Side. Vi mistede ikke blot vor Selvstændighed og frie Dispositionsret som Stat paa denne Skammens og Ulykkens Dag, men vor Hær og Flaade ophørte med at have den ringeste Betydning. Mange vil mene, det havde været værdigt og rigtigst, om vi straks havde ophævet alt Militærvæsen.



DANSK 20 MM KANON GØR KLAR TIL KAMP
 Billede fra Sydkanten af Aabenraa, den 9. April 1940. — Fot. Th.
 Christensen. Eneret.

Mens Landet var besat af en fremmed Magt, kunde hverken vor Hær eller Flaade føre andet end en taalt og betydningsløs Skyggetilværelse. Naar Regeringen valgte at bibeholde de Enheder, den tyske Værnemagt tillod os at uddanne paa de dertil anviste og vekslende Ste-

der, var det i Haab om at kunne forberede en kommende Fredstids Opgaver blandt andet ved at oplære en ny Befalingsmandsstyrke, som haardt tiltrængtes. Om Udviklingen indtil Hær og Flaade brutalt og overrumplende endeligt slettedes og interneredes den 29. August 1943 vil det ikke være muligt at berette, før et langt fyldigere Kildemateriale er til Raadighed. Ved Overfaldet Natten til den 29. August faldt følgende Befalingsmænd og menige af vor Hær i tapper og haabløs Kamp: Kaptajn C. L. Wesenberg, Kaptajnløjtnant S. Snerding, Premierløjtnant P. A. Hansen-Nord, Overofficiant O. K. Karbo, Oversergent K. O. Norvin, Sergent S. A. J. Andersen, Kornet K. B. Madsen, Korporal S. H. Michelsen og de menige: 573 Hilker, 534 Isbo, 487 L. J. B. Larsen, 335 I. Jacobsen, 145 A. P. Christensen, 822 P. V. Olsen, 840 A. E. Hansen, 20 H. K. Jørgensen og Vægter C. C. Hansen.

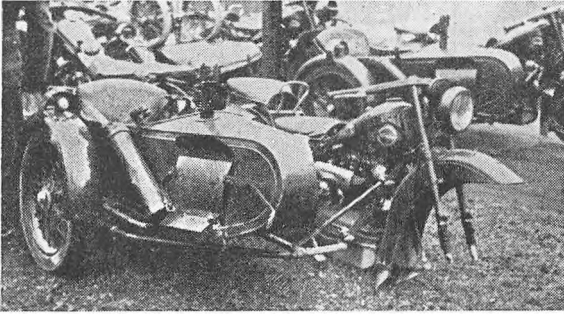
Begivenhederne den 9. April maatte ryste Rigets Grundvold. Deres Forløb virkede paa alle i Hæren som en Katastrofe og som et Forræderi. Herom foreligger der Udtalelser fra samtlige Enheder. Skønt Tabene af Menneskeliv maatte forekomme urimelige i Betragtning af den Politik, som førtes, var det dog et Gode, at de enkelte Smaagrupper kom i Kamp. Derved førtes et uimodsigeligt, nyt Bevis for vore Soldaters Mandstugt, Mod og Offer-



DANSK 20 MM KANON GØR KLAR TIL KAMP MOD TYSKE PANSERVOGNE DEN 9. APRIL 1940
Kanonen gøres klar paa aaben Gade uden nogen som helst Dækning i Aabenraas Sydkant under Tilbagegangen
mod Nord. — Fot. Th. Christensen. Eneret.

vilje. De faa, der gav Livet i Aprildagens første, kolde Timer, er ikke faldet forgæves.

Skæbnen, som ramte hele den øvrige Hær, var langt haardere. Man skal ikke blot have været Soldat, men have oplevet Virkningen af Regeringens Ordre den 9. April for helt at fatte, hvor knusende og rystende den virkede. Der var et Fortvivlelsens Had de fleste Steder ikke mindst mod vor egen Regering. Aldrig har Befalingsmandskorpset, hvis Smerte, Sorg og Skamfølelse vel overgik Mandskabets, givet større og mere beundringsværdigt Eksempel paa sin urokkelige Loyalitet end denne Dag, da det tro mod Regeringen satte al sin Autoritet ind paa at berolige og beherske en Stemning, der kunde have ført til de alvorligste Konflikter. Dette fremgaar ganske enstemmigt af alle militære Myndigheders Erfaringer fra Dagen. Som typiske Udtalelser kan nævnes:



EFTER KAMPENE I SØNDERJYLLAND DEN 9. APRIL 1940
Sønderskudt dansk Motorcyklemateriel nedkæmpet af tyske Kamp-
og Panservogne. — Fot. Jessen.

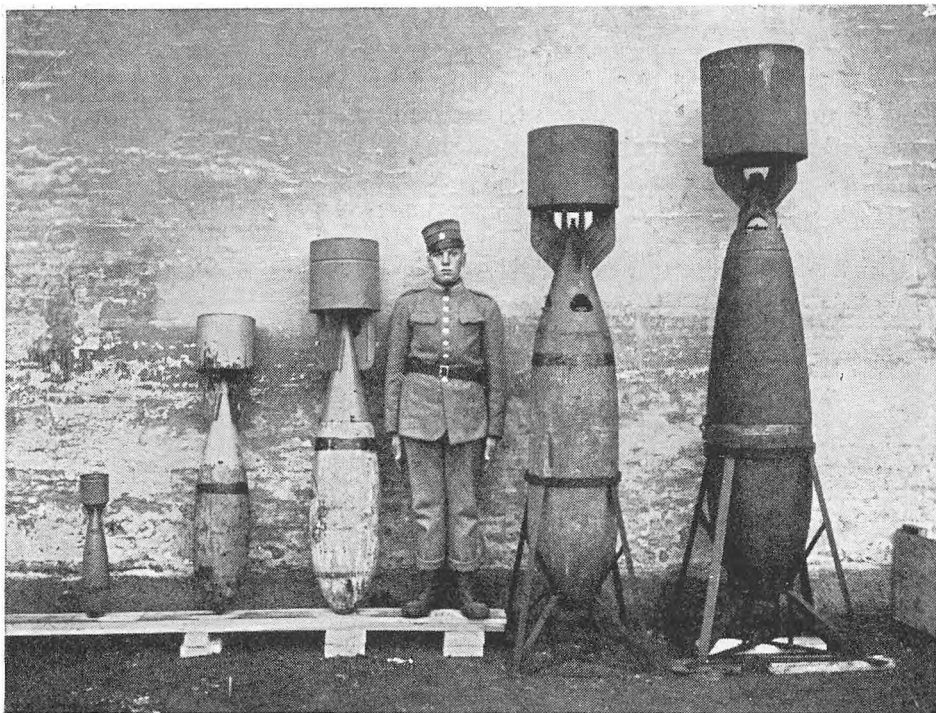
»man skal ikke undlade paany at fremhæve den fortrinlige Moral og Offervilje, samtlige Troppeenheder har udvist den 9/4 Morgen. Der var overalt kun eet Ønske — uden Hensyn til Resultatet — at faa Lov til at udføre den soldatermæssige Pligt at kæmpe til sidste Mand for Konge og Fædreland, og det var med den største Forbitrelse, Harme

og Skamfølelse, at saavel Befalingsmænd som menige adlød Regeringens Ordre om ikke at yde nogensomhelst Modstand. Det er Divisionens Indtryk, at alle havde en Følelse af at være blevet forraadt og svigtet af Landets Regering».

»Mandskabet har den Opfattelse, at det er forraadt af Regeringen, der i Januar havde lovet at forsvare Landet med alle til Raadighed staaende Midler».

»Jeg har fra den ene Underafdelingschef efter den anden — og fra menige, som jeg har talt med — faaet Udtalelser om den Harme og Bitterhed, hvormed Mandskabet modtog Meddelelsen om Regeringens Bestemmelse om, at der ikke maatte kæmpes, og jeg finder Anledning til at fremhæve den Loyulitet, hvormed Befalingsmændene, hvis Følelse ikke var mindre bitter end Mandskabets, har forklaret Nødvendigheden af for enhver at lyde og i Loyulitet gennemføre den ansvarlige Regerings Bestemmelse.»

Trods den frygtelige Oplevelse, det først og fremmest var for Befalingsmandskorpset, stillede det sig den 9. April — med ubetinget Troskab og i Kraft af den Hengivenhed og Tillid, Mandskabet følte for dets foresatte — som et Værn, mere paakrævet end vist de fleste aner, om den Regering, der havde drevet Tropperne til Ydmygelsens Desperation. Det er vore Befalingsmænds største Hæder. Ingen fra Hæren ønsker at fælde Dom over Politikerne, før deres Bevæggrunde kan klarlægges. Ingen tvivler paa Forhaand om, at der er handlet efter bedste Overbevisning. Men Rystelsen gik saa dybt, at der til sin Tid maa gives fuld og ærlig Besked om, hvorfor man skønnede denne Skændsel og Selvopgivelse nødvendig. Kun i Sandhedens klare Lys kan den gen-



SPRÆNG- OG MINEBOMBER AF ENGELSK OPRINDELSE

Krigsbomber nedkastet paa dansk Omraade. Vægt: 25 til 1000 britiske Pund. De danske Bombetyper var som de to mindste, 12,5 og 50 kg, længst til venstre. — Fot. Hærens Flyvertropper. Eneret.

sidige Tillid, der er vor Fremtids uomgængelige Forudsætning, vokse sig stærk. Er der fejlet, maa det erkendes — ikke for at opnaa Dom eller Straf, men for at naa til Enighed om at hindre Gentagelser.

Den 12. April udsendte Chefen for Generalkommandoen, Generaløjntant W. W. Prior, følgende Dagsbefaling:

»Jeg udtaler herved overfor Hærens Afdelinger min dybeste Tak og uforbeholdne Anerkendelse af deres Holdning og hele Forhold under de sidste Dages Begivenheder.

Jeg ønsker at fremhæve, at ingen indenfor Hærens Rækker har svigtet sin Pligt mod Konge og Fædreland. Enhver Befaling er blevet efterkommet, i flere Tilfælde med Livet som Indsats.

Jeg føler mig overbevist om, at enhver dansk Mand og Kvinde vil forstaa at vurdere den Loyalitet, hvormed I paa Regeringens Bud under vanskelige Forhold har ydet Modstand og derefter indstillet Kampen, da dette blev krævet.

I kan alle som een med oprejst Pande se enhver i Øjnene i Bevidstheden om at have gjort jer Pligt.

De Ofre i Blod, der er ydet, har ikke været forgæves. De har vist for alle, at den enkelte var rede til at ofre sig for sit Land, og at Afdelingerne har gjort deres Pligt som gode, danske Afdelinger.

I Mindet om disse danske Soldater, hvem det blev forundt at ofre Livet for Konge og Folk, vil vi sætte vor Lid til en lysere Fremtid.»

Lad dette være Efterskriften til den danske Hærs foreløbig sidste og sørgelige, men hæderlige Kapitel.





Efter Maleri i Officersforeningen i Kobenhavn af Alfred V. Jensen. — Fot. Folker.

UDDANNELSE - UDRUSTNING
HJÆLPEORGANER

★

FOLKET OG HÆREN

★

I OVERSØISK TJENESTE

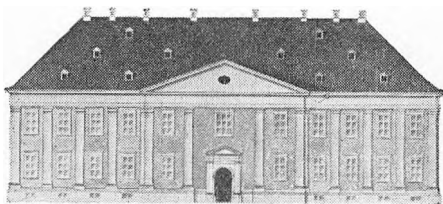
KAPITEL XIII

UDDANNELSE OG UDRUSTNING

VIGTIGST for en Hær er Mandskabets og Førernes Uddannelse. For de subalterne Officerers og Underofficerernes Vedkommende kan den væsentlige Del af nødvendig Viden vindes ad Erfaringens Vej i Geledet, men ingen bliver duelig Fører af større Enheder uden omfattende teoretisk og krigshistorisk Ballast. Ret sent naaede man til Erkendelse af den højere, militære Skoles fundamentale Betydning, i Danmark ved det 17. Aarhundredes Midte, idet Christian V ved kongelig Resolution af 26. September 1691 oprettede vor første Officersskole, »Det ridderlige Akademi«, der iøvrigt blev en Skuffelse. Det var for dyrt til jævne Familiers Sønner og for strengt i sin Mandstugt til, at de velhavende vilde indordne sig derunder. Det nedlagdes 1710.

Tre Aar senere oprettedes Landkadetakademiet som den første rent militære Skole for Officerer til Fodfolk og Rytteri. Men først omved Aar 1800 blev en teoretisk Uddannelse af Officerer til disse Vaaben obligatorisk. Landkadetterne blev optaget paa Skolen som Børn mellem 8 og 15 Aar. Undervisningen var gratis, og Officerskorpset betalte delvis — af sin karrige Lønning — Skolens Drift. Uddannelsen tog som Regel 6 Aar, men kunde vare fra 1 til 12 Aar. I 1741 udførtes en Rationalisering af den noget planløse Uddannelse. De særdeles haarde og primitive Kaar, hvorunder Eleverne gjorde Tjeneste, forbedredes væsentligt fra 1760, da den højt fortjente Oberst, senere Generalløjtnant, H. Gude blev Skolechef. Han bødede især paa de elendige, hygiejniske Forhold, og en af hans Elever noterer:

»Efter Oberst Gudes første Chefjaar kendte vi hartad ej os selv. Alt er nu rent og pænt, vi trives herlig af den gode Føde; der er nu kun tre af os, der plages af Udslet, og disse skal snart blive hjulpet.«



DET KONGELIGE LANDKADETAKADEMI
Efter haandkoloreret Tegning af H. Scheel.
Fot. St. kgl. Bibliotek.

Hærloven af 1789 indførte »Frikorporalskoler« for Officersaspiranter fra Fodfolk og Rytteri med væsentlig ringere Uddannelse end Landakademiets; men fra 1812 indlemmedes de i dette. Selv om Lærdommen synes noget beskeden og traditionsstivnet, er det dog rigtigt, hvad den nuværende Chef for Officersskolen, Oberst O. F. Jørgensen, har fremhævet, »at de Officerer, der gennem ca. 150 Aar udgik fra Landkadetakademiet til Fulde har opfyldt de Krav, som Nationen med Billighed kunde stille til dem.«

Med Landkadetakademiets Oprettelse fik i hvert Fald vore Officerer af Fodfolk og Rytteri allerede fra 1713 en virkelig og faglig Skole. En systematisk Undervisning for de mere tekniske Vaaben, Artilleri og Ingeniører, skabtes først af den udmærkede, skoleinteresserede General von Huth ved »Artillerikadetinstitutet«s Oprettelse 1772. Allerede 1779 udskiltes de ret civilt anvendte og ansete Ingeniørers Uddannelse herfra og overlodes til Universitetet, hvor den kun fandt Sted periodisk. Da Generalstaben oprettedes 1808, indførtes særlige Kursus for Generalstabsofficerer indtil 1814. Statsbankerot og nationale Ulykker kvalte derpaa ogsaa Initiativet i Hæren.

I 1830 oprettedes »Den kongelige militære Højskole«, der optog Officerer, Underofficerer og Civile for at uddanne dem til Officerer i Generalstab, Artilleri og Ingeniørkorps. Højskolen var udmærket, men ophævedes ikke desmindre 1868 samtidig med Landkadetakademiet, og Uddannelsen af alle Vaabens Officerer samledes paa »Hærens Officersskole«, der oprettedes den 1. Maj 1868. Dens første Chef var Oberst, senere General, af Ingeniørerne J. F. M. Ernst, og Skolen fik Lokaler, hvor nu Østre Landsret har sit Domicil. Dens Formaal var, som i Dag, at uddanne Hærens faste Linie-



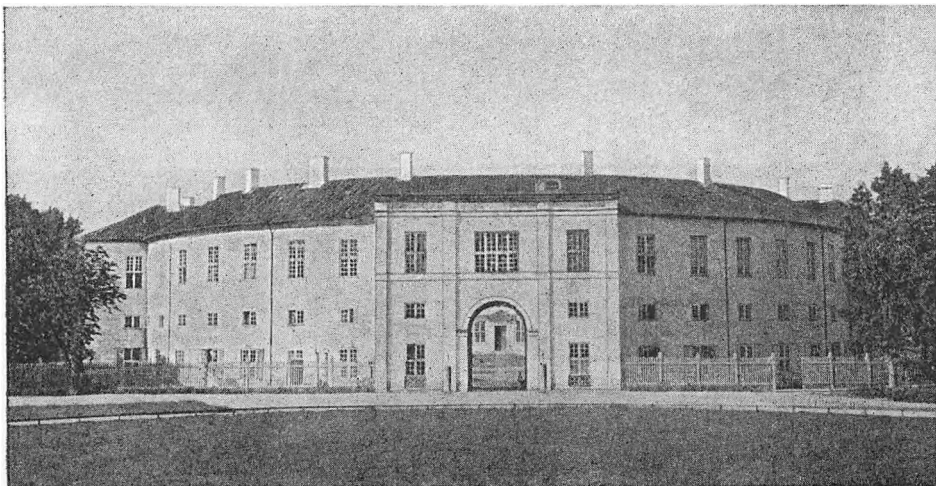
OBERST J. N. B. VON ABRAHAMSON (1789-1847)
Udmærket Officer og Skolemand. Organisator af det moderne
Almueskolevæsen. Første Chef for den militære Højskole fra
1831. Chef for Rigets Udskrivningsvæsen. Adlet 1827. Efter
Litografi fra Tegner og Kittendorf 1855. — Fot. Folker.

officerer samt give de bedst egnede en videregående, videnskabelig Undervisning. Hærloven af 1880 oprettede Sekondløjtnantskoler — senere kaldt Kornetskoler — til Uddannelse af værnepligtige Officerer, og Hærloven af 1909 krævede Gennemgang af Kornetskolen og Geledtjeneste som Kornet, inden man kunde optages paa Officersskolen. Ved Hærloven af 1922 blev den nyoprettede Officiantgruppes Undervisning henlagt under Officersskolen, en naturlig Foranstaltning, da de to Befalingsmandsgrupper tjenstligt ligestilledes.

Indtil Skolen ramtes af Begivenhederne den 29. August 1943, blev alle faste Officerer, efter halvtredie til fire Aars forudgaaende teoretisk og praktisk Uddannelse og efter at have bestaaet en Adgangsprøve svarende til Studentereksamen med stærkt øget Pensum, undervist i Officersklassen i to Aar. Afgangsprøven herfra blev Officerernes Embedseksamen. Noget lignende gælder for Officiantklassen, til hvilken Adgangseksamens Krav dog naturligvis er langt beskednere.

Herudover har Officersskolen en Specialklasse med videnskabelige Kursus for velegnede, faste Linieofficerer, som i 2 à 3 Aar uddannes til Tjeneste i Krigsministerium, Generalstab, Artilleri, Ingeniørtropper, Hærens tekniske Korps, Bygningstjenesten, Geodætisk Institut og overordnet Forplejningstjeneste.

Inden for Vaabnene findes særlige Skoler og Kursus for saavel Officerer som Officianter, hvor der ydes vidtgaaende Specialud-



HÆRENS OFFICERSKOLE PAA FREDERIKSBERG SLOT
Efter Illustration i Pontoppidan »Den kgl. Livgarde«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

dannelse. Eksempelvis kan nævnes: Skydeskolen for Haandvaaben, Artilleriskydeskolen, Rideskolen, Flyverskolen og Hærens Gymnastikskole. Endvidere faar en Del Adgang til Uddannelse ved andre Vaaben end det, den paagældende tilhører.

Adgangen til at blive Officer eller Officiant staar aaben for enhver, som har Evner og Energi. Kravene, der i Skoleaarene stilles, er overordentlig store, Arbejdet særdeles intenst, ofte forceret; men den teoretiske Uddannelse derfor ogsaa fuldt paa Højde med de førende europæiske Landes. Derimod kniber det paa Grund af for smaa Kadrer, for lidt Mandskab, dettes korte Uddannelses-tid og Karrighed ved Bevillinger til Skydninger og Felttjeneste, at holde den praktiske Duelighed paa fuld Højde. Men Aarhundreder har vist, at vore Officerer, uanset om de var Feltherrer eller kun Førere i mindre Format, havde Offervilje, Forstaaelse, Viljekraft og Evne til Mandstugt, men ogsaa den sande Kærlighed til Opgaven og Storsind i vigtige Stunder, som gjorde, at de røgtede deres, ofte trælsomme, Hverv under manglende Støtte fra vort Folk paa en saadan Maade, at deres Mandskab stod enigt fylket bag dem, fulgte dem i Sejr eller Ydmygelse, i haabløs Kamp eller bitter Kapitulation uden at kny. Vort Folk skylder sin Hærs Be-



H. Beck

GENERALMAJOR HANS VON BECK
(1752-1823)

Udmærket dygtig Artilleriofficer, paa hvis Indstilling »Hærens Elevskole« oprettedes 1816 til Uddannelse af Underofficerer fra Drengaaarene. Efter M. Strøm: »Hærens Elevskole«. — Fot. Folker.

falingsmænd mere, end det kan betale. Derfor er det godt, at samtlige Befalingsmænd kun kræver Ret og Billighed — »som Kong Volmer vilde« — Tillid, Arbejdsfred og hæderlig Mands Agtelse under den store Opgaves Løsning: at opdrage og uddanne vor Ungdom til Fædrelandets Værn.

Underofficersuddannelsen blev sat i System fra det 19. Aarhundredes Begyndelse. Navnlig »Hærens Elevskole«, der fra 1816 til 1867 og igen fra 1880 til dens Ophævelse 1912 opdrog Underofficerer til Artilleri og Ingeniører, i Aarene 1867-1880 til hele Hæren, fik stor Betydning. En anselig Række af Hærens bedste Officerer og Underofficerer er udgaaet derfra. Den oprettedes paa Generalmajor Hans von Becks Initiativ. Fra 1842 skelnedes mellem faste og værnepligtige Underofficerer, disse

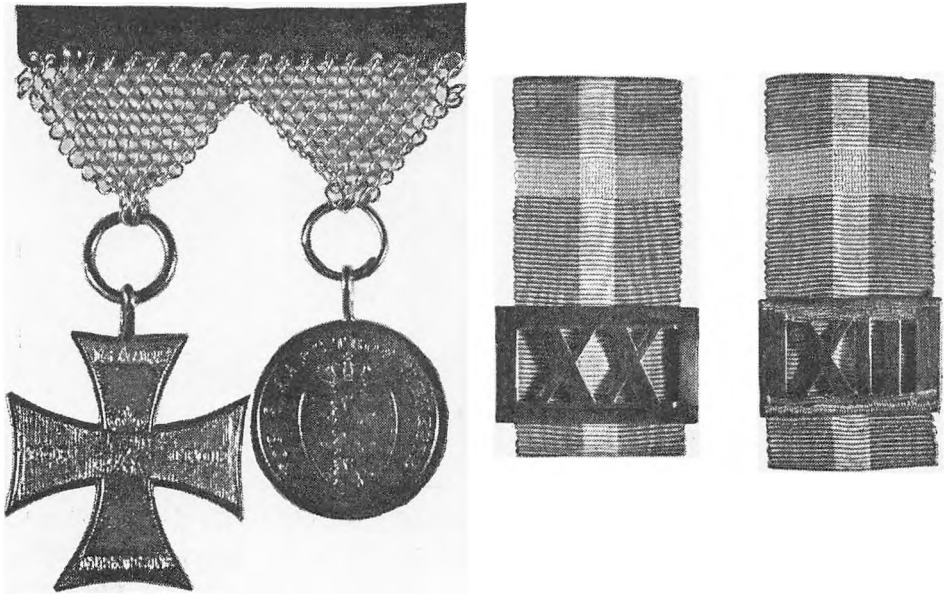
sidste Underkorporaler, og fra 1867 deltes Underofficererne i Sergeant- og Korporalsklassen. Uddannelsesskolerne fandtes ved Halvbrigader og tilsvarende Troppenheder. De forblev ved Tropperne indtil 1910, da Fodfolkets Underofficersuddannelse samledes paa større Skoler i Aarhus og paa Kronborg. De øvrige Vaaben beholdt dem ved Afdelingerne. Undervisningen var væsentlig praktisk, og efter Eksamen fulgte gerne Specialuddannelse af forskellig Art, især paa Rideskolen, Gymnastik- og Skydeskolen. Efter Genforeningen med Sønderjylland blev Underofficersskolerne i Aarhus og paa Kronborg slaaet sammen til en fælles Skole i Sønderborg.



FODFOLKETS SERJENT- OG OVERSERJENTSKOLE I SØNDERBORG
Efter »Den kgl. Livgarde«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Vort glimrende, faste Underofficerskorps med de smukke Traditioner blev slaaet itu med Hærordningen af 1922. Den var en Tragedie af største Format for saavel Officerer som Underofficerer, og det er med Rette i den seneste Tid fremhævet fra politisk Side som Bevis paa vore Befalingsmænds høje Værd, at ikke een klagede over sin egen onde Skæbne. Den eneste Bekymring, som formedes i Ord, var: »Hvordan skal det gaa Hæren?« Dette og Befalingsmændenes Holdning den 9. April 1940 burde sikre dem en Plads i Folkets Hjerter — det er deres Adelspatent over for Historien.

Om Mandskabets Uddannelse kan nævnes, at den altid var for kort, men blev gennemført med utrættelig Energi fra de alt for faa Læreres Side og med beundringsværdig Iver, Intelligens, Hengivenhed og Loyalitet fra Mandskabets. Derfor opnaaedes, trods Jag og tvungen Overfladiskhed, forbavsende gode Resultater. Vel uddannet og ført af tilstrækkeligt mange, duelige Befalingsmænd vil danske Soldater kunne hævde sig blandt de ypperste i Verden. De kommer fra vore gode Hjem med de bedste Forudsætninger, møder med største Velvilje og indordner sig nemt under Mandstugtens strenge Krav. Naar man saa ofte fra civil Side klager over Tidens Ungdom, finder Hæren det uberettiget. Ungdommen er ikke alene god nok — den er god. Kun dens smukke Karakteregenskaber, dens Samfølelse med Befalingsmændene, dens Vove-



HÆDERSTEGN FOR VELTJENTE UNDEROFFICERER

De to Hæderstegn længet til venstre for henholdsvis 16 og 8 Aars Tjeneste med paafølgende Genantagelse til Tjeneste — »Kapitulation« — er indstiftet 1817 af Frederik VI. Fra 1832 ledsagedes Tildelingen med en Gageforhøjelse, og fra 1839 uddeltes Hæderstegnene efter fulde 8 og 16 Aars Tjeneste, selv om Underofficeren ikke kapitulerede for yderligere 8 Aar. De blev baaet i et flettet Metalbaand og var af Bronze. I 1842 afløstes de af Hæderstegn for 12 og 20 Aars god Tjeneste, de to længet til højre. Romertallene XII og XX som Solvæpænde paa Danebrogsbaand. Foruden Duser medførte Tildelingen Tillæg af 2 Penslonsaar. Fra Medallesamling i Krigsministeriet. — Fot. Folker.

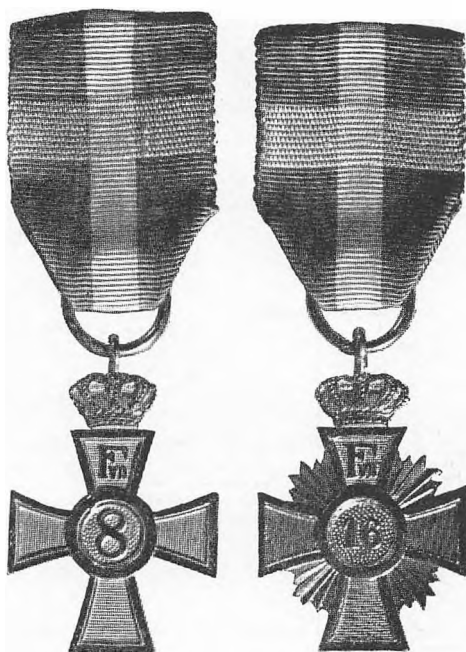
mod og sunde Fornuft har muliggjort de gode Resultater, der er opnaaet.

Efter 1864 gik vi, med hele Europa, over til riflet Skyts og Bagladegeværer, Artilleriet forlod helt vort, for sin Tid, saa fremragende, Jernskytsystem af 1834, som General Fibiger havde skabt. Tyskernes riflede Kanoner havde givet os en gavnlig Lære, og adskillige gode, fortrinsvis tyske, Artilleripiécer indførtes i Felt-hær og Fæstningsanlæg. I 1902 fik vi vor fortrinlige 75 mm Feltkanon af Krupps Fabrikat, der bevarede lige til 1943, omend med Smaaændringer. Navnlig forbedredes for alt Skyts Projektilerne og dermed saavel Virkning som batistiske Egenskaber.

Ved Fodfolket indførtes ogsaa hos os det enkeltladende Bagladegevær. Først blev vort Forladegevær omdannet i 1865 og dernæst Remingtonriflen anskaffet 1867. Den havde Blokmekanisme og et Kaliber paa godt 11 mm. I 1889 indførtes den Riffel, som

endnu i 1943 benyttedes af hele Hæren, ved nogle Afdelinger som Karabin. Vaabnet har vandret Magasin til 5 Skud og Kaliber 8 mm. Et »Finskydningsgevær« af samme Type indførtes 1928. Rekylgeværet blev indført i Fodfolket 1914 og senere fordelt til øvrige Vaaben. Hvert Regiment fik et Rekylgeværkompagni. Rekylgeværet har Magasiner til 20 Patroner, er automatisk og skyder omved 150 Skud i Minuttet. Ved at give det en solidere Opstilling i nykonstruerede Affutager naaede man til ogsaa at kunne benytte det som langtrækkende Maskingevær. Alle disse Haandskydevaaben har samme Kaliber og Ammunition — Spidsskarp. De automatiske Vaaben kan opstilles til Beskydning af Luftmaal. Maskingeværet skyder over Jorden omved 3000 m., mod Luftmaal med Virkning indtil 1000 m Højde. Af Haandvaaben findes desuden Haandbomber og Haandgranater til Kast og Geværgranater, som udskydes af et Bæger anbragt paa en Riffel. Kastene med Haand naar indtil ca. 30 m og med Geværbæger indtil 200 m fra Kasteren. Pistoler bæres af Befalingsmænd og Menige til særlig Tjeneste. Fra 80-erne benyttedes Omdrejningspistolen, medens den sidste Model er en halvautomatisk, belgisk Pistol af Model 1910/21. Den er lidet bevendt og skulde udskiftes med et bedre Vaaben af Browningtype.

Under Indførelse var en finsk »Suomi«-Maskinpistol af samme Type som i Finlands og Sveriges Hære. Den er et kort, automatisk Vaaben med Kaliber 9 mm og praktisk Skudhastighed paa



HÆDERSTEGN FOR VELTJENTE UNDER-OFFICERER

Disse Broncekor i Dannebrogshaand afløste 1854 Hæderstegnene for 12 og 20 Aars god Tjeneste. Tildelingen medførte indtil 1902 et Lonfiling og Tilleg til Pensionsalderen. Efter det faste Underofficerskorpsets Tillægsgørelse med Hærløven af 1922 ophørte Uddelingen. Den burde i Lighed med Marinens Medaille for Ankermedene, have været udstrakt til alle Befalingsmænd. Fra Medaillesamling i Krigsministeriet. — Fot. Folker.



VOR HÆRS FINSKE MASKINPISTOL

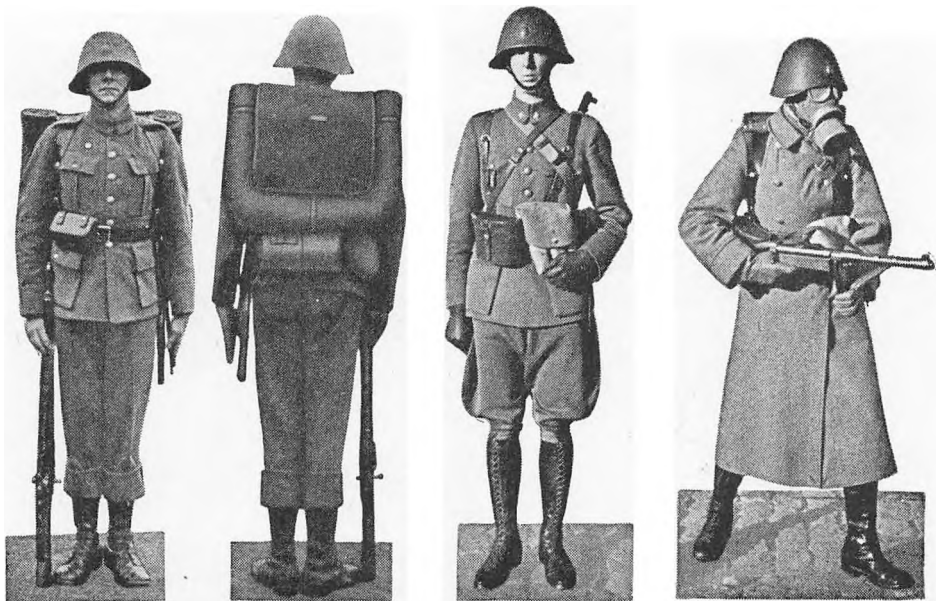
•Suomi-Maskinpistolen, som vejer ca. 5,5 kg med paasat 50 Skuds Magazin kan skyde 600-700 Skud pr. Minut. Øverst den samlede Pistol, derunder Pistolen adskilt i Overrør Skæfte, Pibe, Laasemekanisme og Aftrækkermekanisme. Piben er fast. Laasedelene bevæges af Krudtgasens Tryk. Rekylen bremses af fjederpaavirket Ventil. Længde 85 cm, Begyndelseshastighed 400 m/sek. Efter Billedet i •Folk og Værn. — Fot. Folker.

ca. 500 Skud i Minuttet. Den lades fra Magasiner med 50 Pistolpatroner, betjenes nemt af Enkeltmand og er et enestaaende godt Nærkampvaaben. Efter finsk Mønster indførtes ogsaa Midler til Bekæmpelse af pansrede Køretøjer som Panserhaandbomber, Brandflasker og lignende, Røgbomber til Sløring af egne Bevægelser eller Blinding af Fjenden fandtes, og Flammekastere var til Forsøg.

Af Fodfolksskyts indførtes 1932 en Fodfolksmortér af fransk Model. Den har et Kaliber paa 81 mm og kan udkaste 30 Brisantgranater i Minuttet paa indtil 3000 m Afstand. I 1938 indførtes den automatiske, ganske fremragende, 20 mm Kanon i Feltlavet. Den er beregnet til Bekæmpelse af pansrede Køretøjer og lavtgaaende Flyvere. Den udskyder indtil 75 Skud i Minuttet med Virkning indtil halvanden Kilometers Afstand. En noget sværere Kanon er den 37 mm halvautomatiske Fodfolksskanon, der har lysende Sporprojektiler og væsentlig større Virkning mod Panser. Den skyder sikkert indtil 2 km med 10—15 Skud i Minuttet.

Til Remingtonriflen havdes Sabelbajonet. Med Gevær 1889 indførtes den korte Knivbajonet, som efterhaanden skulde afløses af Kaardebajonetten.

Rytteriets Bevæbning adskilte sig principielt kun fra Fodfolkets ved, at Rytterenhederne ikke havde tildelt Mortérer, Maskinpistoler eller 37 mm Kanoner. Den almindelige personlige Udrustning var Karabin Model 1889 og for de beredne tillige Sabel. En betydelig Del af Rytteriet blev motoriseret. Som særlige Rytterenheder havdes Skyttseskadronen paa 2 Delinger med hver 3 20 mm Ka-

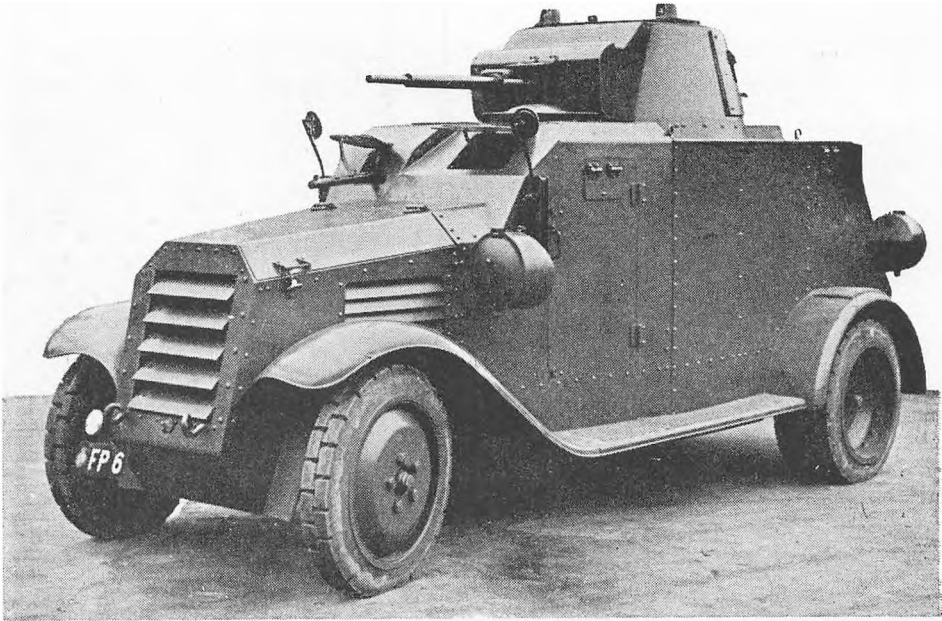


DE SIDSTE DANSKE FELTUNIFORMER

Fra venstre: Menig set forfra og bagfra med Oppakning og Gevær 1889. Paa Remmen foran Patrontaske, ved venstre Side Bajonet og Fodfolkspade, Kappen nedenom Tornystret for ikke at skubbe mod Hjelmen, under den rullede Kappe Gasmasker og Feltflaske. I Midten: Befalingsmand med Maskinpistol overhaengt og Gasmasker paa Ryggen, foran i Remmen Prismekikkert og Taske til Patronmagasiner. Billedet til højre: Befalingsmand i Vinterudstyr med paasat Gasmasker og med Maskinpistol. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

noner anbragt paa Motorcyklers Sidevogne og 1 Deling med 4 20 mm Kanoner paa Motorvogne samt en Pionerdeling paa Motorvogne. Disse Eskadroner var især beregnet til Kamp mod pansrede Køretøjer og Luftmaal. Endvidere Panservogns eskadronen paa 3 Panservognsdelinger med hver 3 Panservogne og 1 Motorcyklistdeling. Panservognen vejede 7,5 tons, havde en Maksimalfart paa 80 km i Timen, Styring og Træk paa alle Hjul, Panser paa indtil 13 mm og som Bevæbning 1 20 mm Kanon og 3 Maskingeværer. I Vognens Taarn desuden Radio. Panserdelingerne anvendtes til langt udgaaende Opklaring og særlige Kampopgaver.

Artilleriets tidligere omtalte, lette Feltkanon blev i stedse større Antal gjort motortrukken, hvilket undtagelsesløst gjaldt det tunge Artilleri, 15 cm Haubitser og 10,5 cm Kanoner, begge moderne og ypperlige Pièces, karakteristiske blandt andet ved at have Mundingsbremse og Splitsvans. Til Luftværn fandtes enkelte Re-



DANSK PANSERAUTOMOBIL

Bygget 1933-34 efter Anvisninger fra Hærens tekniske Korps af «Landsverk» i Landskrona. Maksimalhaast 65 km i Timen. I Pansertaarnet en 20 mm Kanon og et Maskingevær. — Nord. Presse Foto.

kylgeværer ved Afdelinger og Batterier. Mandskabets personlige Bevæbning var Gevær eller Karabin. Luftværnsartilleriet, der ligeledes var motortrukket, havde moderne 75 mm og 20 mm Luftværnskanoner og faa Rekylgeværer. Til Skytset var knyttet Lyskastere, Lytteapparater, Korrektører (Regne- og Sigtemaskiner), store Stereotelemetre (Maalekikkerter) og andet Specialudstyr. Artilleriet benyttede til sin Forbindelsestjeneste i stort Omfang Feltradiostationer.

Ingeniørtropperne havde personlig Bevæbning som Artilleri og Fodfolk og var udstyret med teknisk, i det væsentlige motoriseret, Materiel til Feltarbejder, Broslagning, Minering og Forbindelsestjeneste.

Flyvertropperne bestod af Flyvere og Observatører, alle Befalingsmænd med lang og grundig Uddannelse, samt en Del menige Flyversoldater til Tjenesten paa Jorden, især Beskyttelse af Flyvepladserne. Materiellet var for vort Vedkommende Jagermaskiner til Kamp og Rekognosceringsmaskiner til Opklaring, men ingen

specielle Bombemaskiner. Bevæbningen af Maskinerne var 20 mm Kanoner og Maskingeværer samt et Antal lette Bomber. Maskinerne var hovedsagelig bygget paa Licens her i Landet, men forsynet med udenlandske Motorer.



BETJENINGSMANDSKAB VED EN KORREKTØR

•Korrektøren• er en kombineret Sigte- og Regnemaskine. Den bruges ved Luftværnsskytset. Ved at følge Flyveren i Kikkerter og holde en Række Visere konstant indstillet udregner Korrektøren Højde- og Sidestilling og Tempering, hvormed der skal skydes. Disse •Skuddata• overføres ad elektrisk Vej til Batteriets Piécer. Bemærk Mandskabets •Camouflage• med løvrige Grene. — Nord. Presse Foto.

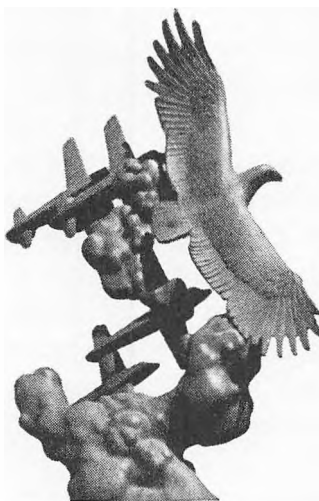
Bornholms Værn, der var en selvstændig Gruppe indenfor vor Hær bestaaende af Mænd fra

Øen, havde Fodfolk, Rytteri, let Artilleri og Pionerer udelukkende til Bornholms Forsvar. Af Vaaben raadede Værnet over: Geværer, Rekyl- og Maskingeværer samt lette Feltkanoner til dels af ældre Type; samtlige Tropper var udstyret med den udmærkede, danske Gasmaske og med Staalhjem.

Fra Efteraaret 1943 har vor Hær været vaabenløs; alle dens Beholdninger er taget i Forvaring af de tyske Besættelsestropper. Naar Hæren til sin Tid paany kan oprettes, vil det formentlig ske paa Grundlag af helt nyt Materiel. Hvorledes det skal være, vil Krigserfaringerne afgøre; men Tendensen er klar nok: størst mulig Beskyttelse (Pansring), størst mulig Ildkraft (automatiske Vaaben og kraftigere let Feltpièce), størst mulig Bevægelighed og Aktionsradius (Cykler, Motorisering, terraingaaende Motorvogne), størst mulig Sikring mod Luften (stærkt Kampflyvervaaben, talrigt Luftværnsskyts), bedre Forbindelsestjeneste (talrigt og let Radiomateriel).

Den Udrustning, hvormed vi mødte vort sidste Skæbneaar, var om ikke stærk nok saa dog forsvarlig, og den var i mange Henseender paa Højde med de store Militærmagters. Meget trængte dog til Fornyelse og Udskiftning, og ser man bort fra den Ulykke,

det er at staa værgeløst afvæbnet midt i en Storkrig, har Afvæbningen dog den betingede Fordel, at en fremtidig Udrustning kan gøres fuldt moderne. Vi behøver ikke af Bekostningshensyn at slæbe forældet Materiel med ind i en ny Epoke. Vi ved desuden at vore Vaabentechnikere er saa dygtige og kritiske, baade naar vi skal købe og fremstille Materiel, at vi tør tro paa, de vælger det bedste, som overhovedet findes — blot Nationen til den Tid, klog af Skade, vil betale sin Friheds og Selvstændigheds Forsikringspræmie til Forfaldstid.



**Professor Utzon Francks Mindesmærke
for dræbte danske Flyvere.**

KAPITEL XIV

HÆRENS HJÆLPEORGANER

FOR hver Soldat i Frontlinien kan man regne med mindst fem beskæftigede bag Ildzonen. En kæmpende Hærs Præstationer afhænger ikke alene af den taktiske Føring, Mandskabets Mod og den rette Aand paa Kamppladsen, men lige saa meget af Forsyningernes rettidige og rigelige Tilstedeværelse, Transporters og Forbindelsers Opretholdelse, Kvaliteten af Vaaben, Ammunition, Instrumenter, kort sagt af Hjælpeorganernes omfattende og vanskelige Tjeneste; i sidste Instans af selve Folkets enige Samvirke til Fremme af Hærens Tarv.

Forplejningstjenesten, der var saa overmaade slet under vore sønderjydske Krige, fordi den hvilede paa erfaringsløs Improvisation, blev sat i System ved Oprettelsen af Forplejningskorpset 1868 og fik straks et meget omfattende Virkeomraade: Hærens Pengevæsen, Forplejning til Mennesker og Dyr, Paaklædning, Udrustning, Driftsmidler, Indkvarteringer — alt »hvad der hører til Legems Nødtørft og Næring«. Personellet, hvoraf de ledende havde en meget omfattende Uddannelse, bestod af overordnede Intendanturembesmænd ligestillet med Officerer, værnepligtige Reserveintendantter, Korporaler, Underkorporaler og menige samt faste Underofficerer. Disse sidste og den laveste Grad for de faste Embedsmænd, Intendantter ophævedes ved Hærloven af 1922, medens Korpset til Gengæld fik Befalingsmænd af Officiantgruppen, der anvendtes som Regnskabsførere ved Regimenterne. Korpset var direkte underlagt Krigsministeriet. Dets Chef var Generalintendant. Det gælder for Korpset, som for Hjælpe-



UDLEVERING AF MIDDAGSMAD FRA KOGEKASSE

Medens de fleste Lande har kørende Feltkokkene, har vor Hær hidtil haft Kogekasser. Maden skal bringes i Kog. før den kommer i Kogekassen og kan koge videre efter Høkasessystem under Transport. — Nord. Presse Foto.

organerne i Almindelighed, at Opgaverne mangedobles ved en Mobilisering. Derfor skal Kadrerne være rigelige, navnlig maa der findes et stort Antal mødepligtige, hjemsendte Embedsmænd til de underordnede Stillinger.

Principet i den egentlige Forplejningstjeneste var, at der paa Mand eller Hest og paa det forhaandenværende Fægtningstrain fandtes Brød, Tørkost og Havre for to Dage og Middagsmad for

een Dag samt en Reserveportion (Konserves). Saa snart det var muligt suppleredes denne Beholdning. Forplejning og Foder bragtes af Forplejningskolonner fra Skib, Tog eller Magasin til Afdelingerne. Kolonnens Størrelse svingede med Kravene. Den var motoriseret og formeret i Delinger, som atter deltes i Grupper hver med en særlig Kødmotorvogn og 3 Lastautomobiler. En Gruppe kunde transportere Forplejning og Foder til 2000 Mand og 300 Heste. Ved Mobilisering formeredes af egnet Mandskab Magasinkompagnier og Forplejningskompagnier paa omved 200 Mand. Et saadant Kompagni kunde med eget Personel oprette og drive Feltbagerier og Feltslagterier.

Til Brug ved Transporter af Forplejning, Udrustning og Ammunition fandtes Fægtningstrain og Bagagetrain organisk knyttet til selve Afdelingerne. Men derudover bliver der ved Mobilisering Brug for en meget omfattende Traintjeneste. Ogsaa denne vigtige Hjælpetjeneste oprettedes paa Grundlag af de sørgelige Erfaringer i 1864 ved Hærloven af 1867. Trainafdelingen, som

er ændret ved næsten samtlige Hærordninger og oftest reduceret, hørte indtil 1909 under Artilleriet, men overgik til Rytteriet. Ved Hærløven 1932 fik den egen Stab. Den uddannede i Fredstid Hestepassere og Motorførere, ledede Udpegning af civile Heste og Vogne til Krigsbrug og forestod ved Mobilisering Hærens Transport- og Vejtjeneste. De vigtigste Formationer var Motorvognsparkerne bestaaende af Lastvognskompagnier og Omnibuskompagnier til Troppetransporter. Hvert Kompagni kunde befordre omved en Fodfolksbataillon.

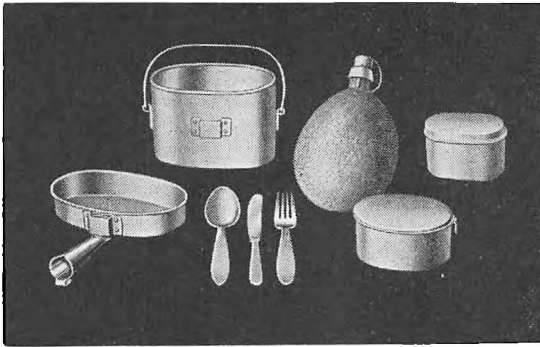


MIDDAG I DET GRØNNE

Billede fra Efterskole. Han klarer sig med Enkeltmandskøkken som Service. — Nord. Presse Foto.

Troppernes Forsyning med Ammunition er af største Betydning. Den første Erstatning for Ammunitionen paa Mand, Hest, Patronkarre, Forstilling m. v. fandtes i Afdelingernes eget Train. Yderligere Erstatning førtes fra Depoter eller Ammunitionstog frem til Brugere i Ammunitionskolonner med Sektioner til Artilleri og Fodfolk. Kolonnerne var motoriserede og talte fra 70 til 95 Lastvogne med et Personel paa 200 til 250 Mand.

Hærens Forsyning med Uniformsgenstande og Inventar blev varetaget af Materielintendanturen, som stod direkte under Krigsministeriet fra 1907, medens den fra Oprettelsen 1868 til nævnte Aar hørte under Forplejningskorpset. Intendanturen købte en Del Raavarer til sine forskellige Leverancer og lod dem forarbejde, Uniformer saaledes paa Munderingsdepotet, der ogsaa syede andre Sager, medens øvrige Munderingsgenstande i Reglen købtes ved Licitation fra civile Virksomheder.



MODERNE DANSKE FORPLEJNINGSGREJER

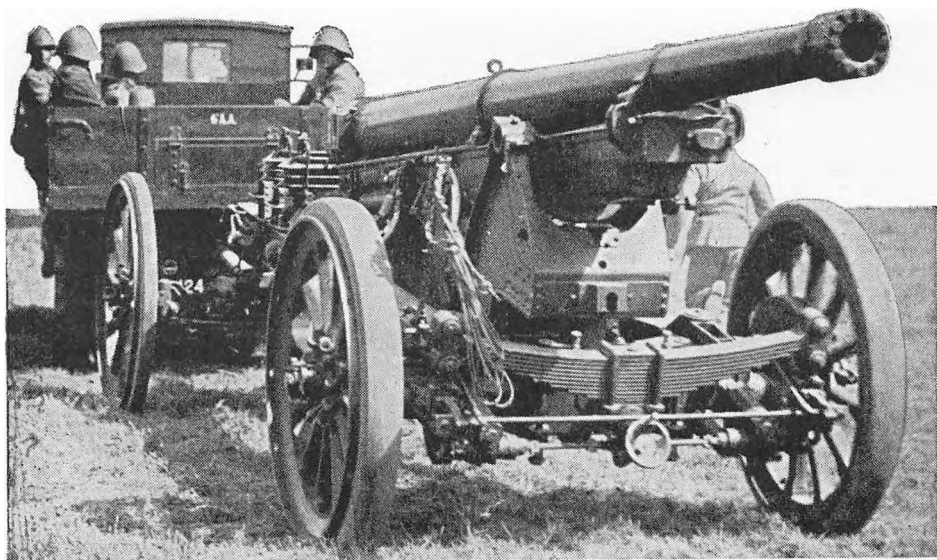
Enkeltmandsudstyr. Beholderne og den filtovertrukne Feltflaske af Aluminium, Spisegrejerne rustfrit Staal — let, praktisk, hygiejnisk. Efter Pontoppidan »Den kgl. Livgarde«. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

Uniformsklæde, Dækker m. m. købtes fortrinsvis fra Den militære Klædefabrik i Usserød. Denne blev 1791 oprettet af et privat Konsortium og overtaget af Staten 1802. Allerede 1665 havde Staten dog oprettet en anden militær Klædefabrik i København, men den ophævedes som forældet i Begyndelsen af det 19. Aar-

hundrede. Efterhaanden som Hærlovene nedsatte saavel Freds- som Krigsstyrke, maatte Fabriksdriften indskrænkes; men fra 1932 blev Klædefabriken i stedse stigende Grad Leverandør ogsaa til de civile Ministeriers uniformerede Personel.

Langt den største konstruktive og fabriksmæssige, militære Virksomhed var samlet i Hærens tekniske Korps, der oprettedes ved Hærloven 1909, efter at al vaabenteknisk Tjeneste fra gammel Tid havde hørt under det videnskabelige Vaaben, Artilleriet. Paa dette Omraade havde Danmark iøvrigt været Foregangsland ved allerede 1895 at udskille den tekniske Institution og lægge den direkte under Krigsministeriet. Den første Direktør for »Artilleriets tekniske Tjeneste« blev daværende Oberst, senere Krigsminister og General, V. H. O. Madsen, som opfandt Rekylgeværet og skaffede os vor ypperlige Feltkanon 1902. Allerede 1898 henlagdes den tekniske Tjeneste paany under Artillerigeneralen. Sin sidste Organisation fik Hærens tekniske Korps ved Hærloven 1932, idet der dog yderligere oprettedes en beskeden Filial, »Jyske Arsenal« i Hjørring.

Korpset organiseredes med en Centraladministration, nemlig Generaltøjmasterkvarteret, den kommandomæssige og forvaltende Hovedcentral, og Konstruktionsafdelingen, som varetog den videnskabelige Tjeneste med nye Konstruktioner, Ændringer af



TUNG 10,5 CM KANON I KØRESTILLING

Paa Grund af Kanonrørets store Vægt maa det under Kørsel trækkes langt tilbage fra Skudstillingen, saa Tyngden fordeles jævnt paa alle 4 bærende Hjul. — Nord. Presse Foto.

eksisterende Materiel, Forsøgsmateriel, Prøvetjenesten og teoretisk Behandling af vaabentekniske Opgaver m. m. Vaabenarsenalet dannedes ved en Sammenlægning af Hærens Tøjhus og Rustkammer, hvis Hovedfabrikation var henholdsvis Artilleripièces og Haandskydevaaben, dels af dansk Opfindelse, dels fabrikeret efter udenlandsk Licens. Hærens Laboratorium, som oprettet 1676 er den ældste af Korpsets Afdelinger, fremstillede al dansk Ammunition til Hæren og fra 1925 tillige alle danske Gasmasker paa særlig Gasmaskefabrik. Fra 1932 fik Korpset officielt oprettet Hærens Forsøgslaboratorium og fra samme Aar Hærens Prøveanstalt.

Korpsets Personel bestod af Officerer og civile Embedsmænd, kontraktansatte Funktionærer og Arbejdere, alle pensionsberettigede. Dets videnskabelige og tekniske Standard har altid været meget høj. Næsten alt Arbejde fra Hærens tekniske Korps har været udsøgt, præget af Ledernes store Indsigt og Arbejdernes haandværksmæssige Duelighed. Adskillige smukke Konstruktioner er blevet til paa Korpsets Afdelinger, og dets Personel



PAKNING AF FALDSKÆRME

Elevhold i Flyveskolens Hangar, Værløse. — Fot. Hærens Flyvertropper. Eneret.

var af en fremragende Kvalitet.

I Krigstid kan ikke et nok saa velledet Korps som dette overkomme Fabrikationen af Erstatninger til Hæren. Derfor maa Civilindustrien ved Forhandlinger og Aftaler i god Tid og efter Anvisninger fra Hærens tekniske Ekspertter gøre klar til en Omlægning af Driften med Krigens Krav for Øje. Organisationen heraf tilfaldt naturligt Hærens tekniske Kørps:

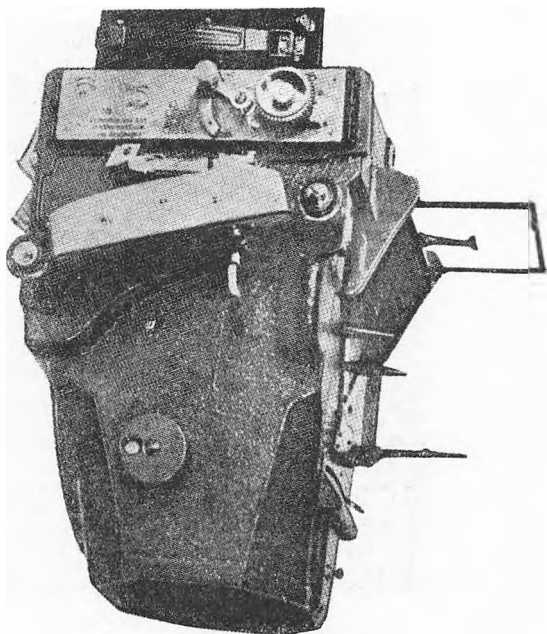
Hærens Krudtværk i Frederiksværk fremstillede alle Driv- og Sprængmidler til dansk Skyts og Ammunition. Værket blev grundlagt 1756 af General J. F. Classen og har været i uafbrudt Drift siden Oprettelsen, medens andre af de Classenske Fabriksanlæg forsvandt. Det var nu en moderne Fabrik, der selv fremstillede Emnerne til sit Krudt, ogsaa den vigtige Skydebomuld, der indtil 1916 købtes i Udlandet. Foruden Fabrikationen af Krudt til Hæren oparbejdede Værket en stor Fabrikation af Haglpatroner til Jagtgeværer. Krudtværket ejedes efter General Classens Død af Medlemmer af Kongehuset, indtil det 1846 blev overdraget til Staten, som lod det administrere af Rentekammeret. I 1858 underlagdes det Artilleriet og blev ved Hærloven 1909 overdraget til Hærens tekniske Korps. Herfra udskiltes det 1925 og kom direkte under Krigsministeriet.

Vore Kort over Landet hører ikke blot til blandt Verdens smukkeste, men ogsaa nøjagtigste og mest detaljerede. Til militært Brug anvendtes hovedsagelig Kort med Størrelsesforholdene:

1/100.000, 1/40.000 og 1/20.000, de sidste som særlige Skydekort. Den danske Gradmaaling oprettet 1816 og Generalstabens topografiske Afdeling, der stammer fra 1808, blev 1928 forenet til Geodætisk Institut, saa alle de beslægtede, videnskabelige og praktiske Arbejder samledes under eet.

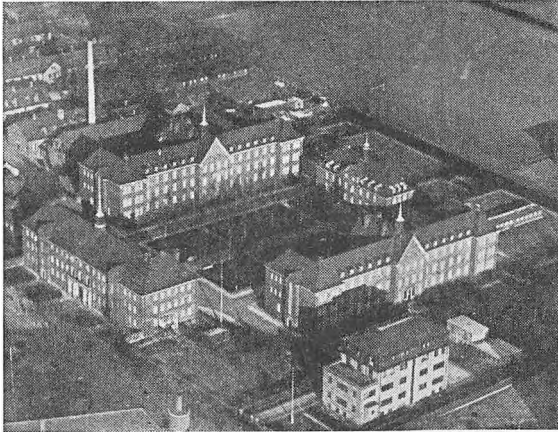
Den egentlige Kortfremstilling hørte under den topografiske og den tekniske Afdeling. Topografisk Afdeling, som lededes af en Officer udførte Detailmaaling og Kortrevision i Marken eller fra Luften og tegnede Kortene. Teknisk Afdeling reproducerede og trykte Kortene. Nøjagtige Kort er af største Vigtighed for en Hær. Dels maa man være sikker paa Maa-lingers Nøjagtighed ved Skydninger, dels ser den øvede Kortlæser selv ukendt Terrains Ejendommeligheder og kan paa Forhaand planlægge Terrainbenyttelsen. Der fremstilledes Specialkort til Hæren: Indkvarteringsevne, Telefonforbindelser, kvadrerede og koordinerede Kort m. v. Ved Mobilisering skulde Personel og Instrumenter fra Geodætisk Institut fordeles til Stabene og dær oprette topografiske Sektioner, som dels skulde løse lokale Opgaver fra Jorden, dels opmaale Luftfotografier og omsætte deres Oplysninger til Kortblade og Skitser. Fra Trykkeriet kunde endvidere sikres en stadig Fornyelse af Krigskortene. Foruden Danmark har Instituttet opmaalt og tegnet Færøerne, Island og Grønland.

Sundheds- og Lægetjenesten i Hæren er efterhaanden blevet af den største Betydning. Endnu under vore sønderjyske Krige



FLYVERKAMERA TIL OPTAGELSE AF SKRAABILLEDER UNDER REKOGNOSCE-RING

Observeren holder Kameraet i Hænderne under Fotografering og sigter med dets Kær og Falk mod Maalet. Brugelige Rekognoseringsbilleder kan tages fra Indtil 10 km Højde. Kameraer til lodrette Optagelser kan indbygges i Maskinens Bund. Efter Billede i «Folk og Værn». — Foto Folker.



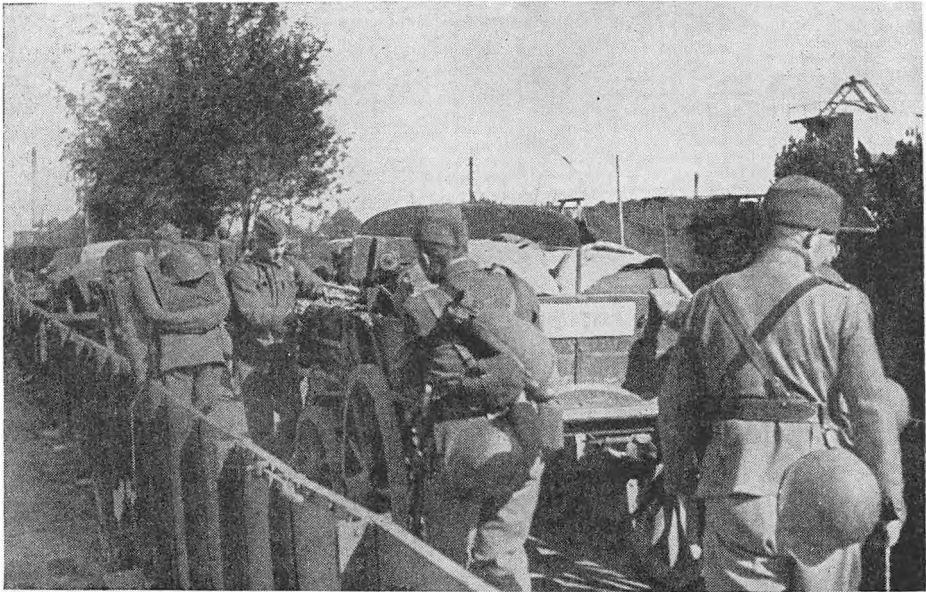
MILITÆRHOSPITALET I KØBENHAVN

Til venstre i Baggrunden Epidemifdelingen og Kliniker. Paa Grund af Værnenes stødige Formlndskelse er en Del af Hospitalet afgivet til civilit Brug. — Fot. Hærens Flyvertropper.

var Tabene af Mandskab efter i og for sig ubetydelige Saar uhyggeligt store, og under Treaarskrigen var selv Bedøvelse et saa nyt Fænomen, naar man ser bort fra Fortidens barbariske Husraad, at Operationer var lige saa smertefulde som farlige. Først Antiseptikens Opdagelse sidst i Treserne gjorde det til noget sikrere end Lotterispil om Liv og Død

at kurere paa et Saar. Danske Læger har altid været i forreste Række, og efterhaanden blev Lægetjenesten, senere endnu Transporten af saarede, fortrinlig. Samtidig steg Lægernes Anseelse. Hærens Læger udskiltes af det for Hær og Flaade fælles Korps i 1880, og allerede seks Aar derefter fik Hærens Lægekorpss Ledelsen af hele Sundhedstjenesten, ikke blot Sygebehandlingen, men alle hygiejniske Foranstaltninger.

Den egentlige Sundhedstjeneste var organiseret saaledes, at dens Midler — efter Forplejningstjenestens System — fandtes aftrappat tilstede fra den enkelte Soldat til store, sanitære Enheder. Hver Mand havde en steril Forbindpakke, som brugtes til Nødforbinding. Den første Behandling og Transport af syge og saarede paahvilede Afdelingerne: Vogne, Læger, Sygehjælpere og Sygebærere med feltmæssige Forbindingspladser. Tæt bag Kamplinien oprettedes Ambulancer, hver paa omved 25 Motorvogne og med et Personel paa et Par Hundrede Personer. Ambulancerne gav Kampliniens saarede en foreløbig Behandling og sorterede dem til Viderebefordring. For alvorligt saarede og syge fandtes Feltlazaretter, ofte de nærmeste almindelige Hospitaler. Ambulancereserver havde Reserver af Personel, Materiel, Medicin,



FODFOLKSTRAIN INDLAET PAA JERNBANEVOGNE

Heri bl. a. Lægevogn, Køkkenvogn, Ammunitionsvogne og Bagagevogne. — Nord. Presse Foto.

Forbindstoffer og sligt samt Afvaskningsstationer for gasramte. Befordring af de syge fandt Sted med Køretøjer fra Sanitetsmotorvognkolonner. Faste Militærhospitaller fandtes i større Garnisonsbyer, men indskrænkedes med Hærens Reduktioner eller nedlagdes. Det udmærket indrettede og moderne Militærhospital i København for saavel Hær som Flaade blev saaledes for en stor Parts Vedkommende taget i Brug til civile Formaal. Det faste Lægekorps var faatalligt, men kunde udvides tilstrækkeligt ved Mobilisering. Det forestod Sundhedstroppernes, Sygehjælperes og Sygebæreres samt de værnepligtige Medicineres Uddannelse til Hæren.

Som en overmaade værdifuld Reserve for Sundhedstjenesten i Hæren havdes det fortrinligt arbejdende, landsomfattende »Dansk Røde Kors«. Det stiftedes 1876 som »Foreningen til Syges og Saaredes Pleje under Krigsforhold«, for sent til at vi i nogen Krig har kunnet drage Nytte af det, medens andre Lande i alle Felttog ført senere end 1864 fik mildnet Krigens Virkninger



OBERST HANS OTTO GLAHN
(1817-1914)

Fremragende dygtig Ingeniørficer, som byggede den første store Øvelseslejr uden for Garnisonerne til Mandskabets Uddannelse i Felttjeneste. Lejren ved Bald. Tegning af Verneehren paa Frederiksborg. — Fot. Ratnowsky.

paa mange Omraader ved opofrende Hjælp fra de forskellige Landes Røde-Kors Sammenslutninger. Her i Landet overtog Kong Christian IX Protektoratet allerede Aaret efter Foreningens Indstiftelse. Den gik straks i Gang med Uddannelse af Sygeplejersker og oprettede i 1883 de første, nu saa betydningsfulde, Samariterkursus. I 1881 havde Foreningen taget Navnet »Det røde Kors«. Dette ændredes 1921 til det nuværende »Dansk Røde Kors«, som fra 1917 havde Afdelinger i hele Landet.

Der har ikke været Brug for »Dansk Røde Kors« som Hærens Hjælper; men dets Uddannelse af Personel, især de talrige Samariterforbund, Krigssanitetskolonner, Syge-

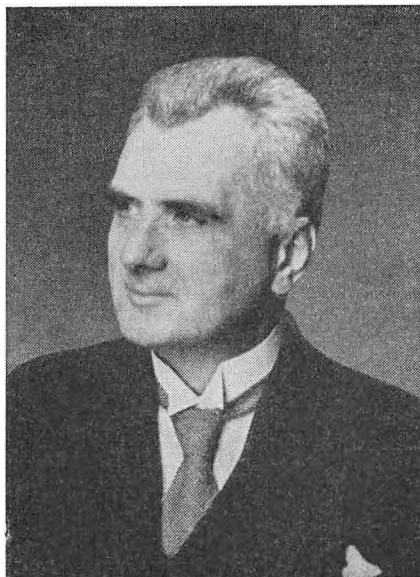
hjælpersker, Udstationering af Sygeautomobiler, Oprettelse af Ambulancer m. v. har betydet en Tryghedsfornemmelse, naar det gjaldt Sundhedstjenesten, som vanskeligt kan overvurderes. Foreningens Indsats paa Civilbeskyttelsens Omraade har været meget stor. Som formidlende og samlende Organ ved Hjælpen til internerede og paa anden Vis ulykkeligt stillede danske Soldater under Besættelsen og Begivenhederne efter den 29. August 1943, har Formanden for »Danske Røde Kors«, Overpræsident J. Bülow og Foreningens Direktør, fhv. Højkommissær Helmer Rosting, sikret sig danske Soldaters Taknemlighed.

Dyrlægekorpsset oprettedes 1810, og dets Personel ligestilledes

i Grad med Lægekorpsets. Det bestod af faa faste Dyrlæger, lige-
stillet med Officerer og faste Bes-
slagsmede, der var Felthaandvær-
kere samt en stor Mobiliserings-
mængde værnepligtige Dyrlæger
og Beslagsmede. Dyrlægerne ved
Hærens Afdelinger skulde holde
Hestene i tjenstdygtig Stand, fo-
rebygge og helbrede Sygdomme,
kontrollere Foder og Beslag, del-
tage i Mønstringer og ved Udsta-
tioneringer. Desuden skulde Re-
montekommissionen, der indkøbte
nye Heste til Hæren, assisteres af
Dyrlæger.

I Krigstid kunde bag Afdelin-
gerne oprettes motoriserede Vete-
rinærsektioner med Opgaver sva-
rende til Lægekorpsets Ambulancer, Sygehestedepoter og Veteri-
nærmaterieldepoter.

Endelig skal som Hjælpeorgan nævnes Auditørkorpset, juridisk
uddannede, med Officerer ligestillede Embedsmænd, som vare-
tog den militære Retspleje.



OVERPRÆSIDENT, KAMMERHERRE
JOHAN BÜLOW (FØDT 1885)

Overpræsident i København; overordentlig socialt
interesseret og siden 1932 Formand for Dansk
Røde Kors. — Foto Elfelt.



KAPITEL XV

BORGERVÆBNING — FRIVILLIGE KORPS SKYTTEBEVÆGELSEN

DEN egentlige Værnepligts Byrde hvilede altid helt eller tungest paa Adel, Bønder og Landalmue, medens Borgerne fra Middelalderen sjældent fik andre og større Opgaver end at værge Byen, hvori de boede. De oprindelige Borgervæbninger havde forrettet regelmæssig Vagttjeneste, men man fandt hurtigt ud af, at den bekvemmere lod sig røgte af lejede Vægttere. I den lange Fredsperiode efter Store Nordiske Krig tillagdes Borgervæbningen — som ved Københavns Belejring 1659 havde ydet fortrinlig Tjeneste — stedse mindre Betydning, indtil den i Krisetiden mod det 18. Aarhundredes Udgang paany fik Interesse. I København oprettedes paa Initiativ af Brandmajor, senere Oberst, J. P. B. Junge det borgerlige Artillerikorps 1789 med den svensk-russiske Krig som Foranledning. Da England angreb os 1801, strømmede Ungdommen til de frivillige Korps i Hovedstaden, og i dette Skæbneaar befalede Frederik VI, at der skulde oprettes Borgervæbninger i alle Købstæder.

Borgervæbningen viste sig, hvor den blev prøvet, at være udmærket flink og villig, men naturligvis ikke paa Højde med de frivillige Korps, der havde Ungdommens Fortrin, eller med nogen Del af den egentlige Hær. Men den var loyal, kongetro og bredt gemytlig i sin Uniformsglæde, der altid i dette Land, var et fremherskende folkeligt Karaktertræk.

Borgervæbningerne havde dog ingen rigtig Livskraft. Allerede 1822 ophævedes deres 2. politimæssige Afdeling, hvor der ikke i Byerne var dannet særlige Artilleri- eller Jægerkorps; 1870 op-

hævedes ogsaa Væbningens 1. soldatermæssige Afdeling. I Hovedstaden dannede Borgerne fra 1870 »Københavns Væbning«, en af Hærens Forstærkningsafdelinger, som Hærloven 1909 nedlagde.

Skortede det undertiden paa militær Stramhed i Eksercitsens store Tid, var de røde Uniformer til Gengæld flotte og de runde blanke Hatte, forsynede med »en hvid Fieder med rød Top«, gav et martialske Udseende. Kompagnifanerne var fulde af Farver.

Vore frivillige Korps, hvoraf de sidste saa skændigt og kortsynet ophævedes ved Hærloven 1937, havde samme Forudsætninger som Borgervæbningen, en Trang i Folket til at gøre en aktiv Indsats for Landets Værn. Korpsenes Oprindelse kan føres tilbage til Københavns Belejring, især Studenternes Deltagelse i Byens Forsvar; men denne krisefødte Forsvarsvillighed endte med Krisen selv. Først samtidig med Borgervæbningens Indførelse 1801 kom der Fasthed over Organisationen. I den følgende Fredsperiode tabte Interessen sig. Livkorpset indstillede sine Øvelser i Krigsaaret 1848 og opløstes i Krigsaaret 1864. Samtidig ophævedes Livjægerkorpset. Det genopstod 1885, men indstillede allerede tre Aar senere sine Øvelser, selv om det ikke formelt ophævedes før 1907. I 1911 formeredes det som cyklende, rekylgeværbevæbnet Korps. Fra 1931 havde Korpset en Kanonafdeling med 20 mm Rekylkanon fra Dansk Industrisyndikat.

Krigen 1864 vakte ny Interesse for det frivillige Værn, og 1866 stiftedes Akademisk Skyttekorps som en Afdeling af den 1861 oprettede Akademisk Skytteforening. Det formeredes som et Fodfolkskompagni, men fik med Tiden saa stor Tilgang, at det i 1914



OBERST J. P. B. JUNGE (1785-1807)

Udlært Tømrer. Byggede som Svend Skt. Petri Kirkes Spir i København. Mester 1760. Brandmajor 1787. Oprettede 1789 »Københavns borgerlige Artillerikorps« og var dets Chef til 1804, da han ved sin Afsked udnævntes til Oberst af Infanteriet. Stik af A. Flint efter Tegning af Lorentzen 1811. — Fot. Folker.



STADSHAUPTMAND A. HALLANDER
(1755-1828)

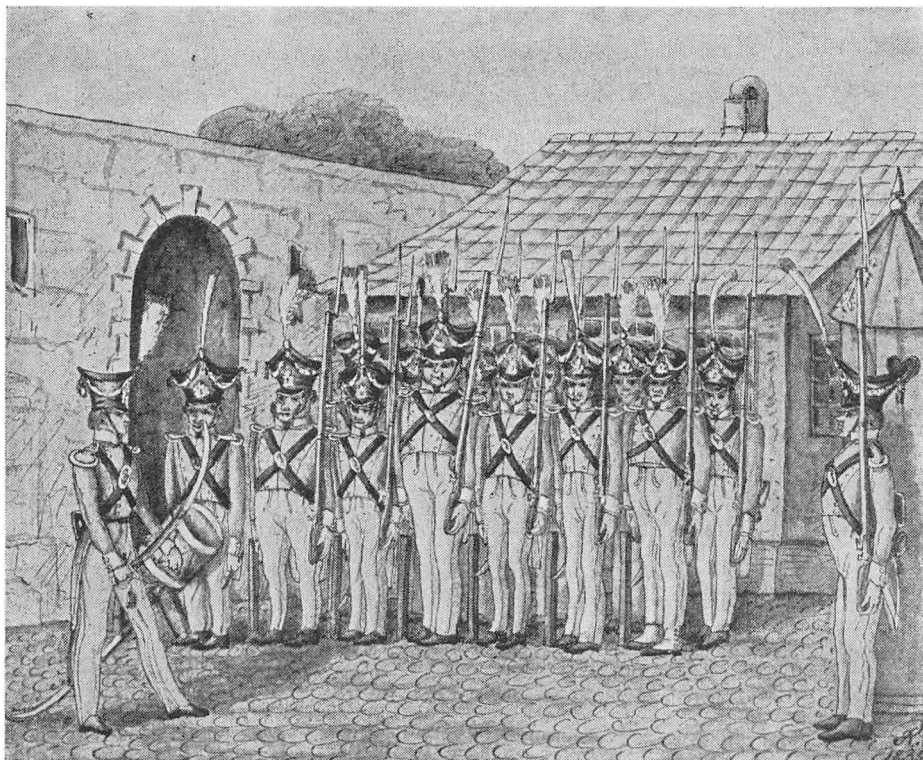
Oberst og Chef for Borgervæbningen i København fra 1808 til sin Død. Han gennemførte en fast Organisation af Borgervæbningen og skabte den Respekt i de hårde Efterkrigsaar. Han bestyrede Corpserne med en sjelden Noiagtighed. Efter »Sværd og Banner«. — Fot. Folker.

kunde tilbyde at stille sig til Hærens Raadighed som en Fodfolksbataillon med tilhørende Rekyldafdeling. Paa Grund af Mandskabets Ensartethed og høje, kulturelle Niveau var Akademisk Skyttekorps lige til sin Ophævelse 1937 et virkeligt Elitekorps.

Københavns Skytteforenings Rekyldkorps var det eneste af de frivillige Korps, der ikke oprettedes som Fodfolk. Dets Oprindelse skyldtes et Forslag fra 1889 fra daværende Kaptajn, senere Oberst af Artilleriet, C. A. Wagner til Københavns Skytteforening om at lade nogle Medlemmer uddanne som Artillerister. Fra 1911 iklædtes Mandskabet Artilleriuniform

med særligt Kendemærke. 1916 blev Korpset en Luftværnsenhed i København. I de sidste Aar før Ophævelsen uddannedes Korpset i Betjening af og Skydning med vort nyeste Luftværns-skyts.

En enkelt Person, Direktør Aage Westenholz, fik med sin Energi, Offervilje og nationale Foretagsomhed en ganske enestaaende Betydning for vore frivillige Korps. I 1908 oprettede han »Korps Westenholz«, udrustede, iklædte det og ofrede store Summer paa dets Vedligeholdelse. Korpsets 50 Mand havde alle Motorcykle og Rekylgevær. Med dette Korps som Forbillede oprettedes fra 1909 til 1914 over hele Landet 17 Rekyldkorps, det første og største var Københavns Amts Skyttekorps. Disse Korps fik dog af Bekostningshensyn almindelige Cykler. Ved sidste Krigs Afslutning 1918 raadede Korpserne over 255 Rekylgeværer, 71 Motorcykler og 1131 almindelige Cykler, godt 1600 Menige og omved 350 Befalingsmænd. Korpserne blev fra 1914 undergivet



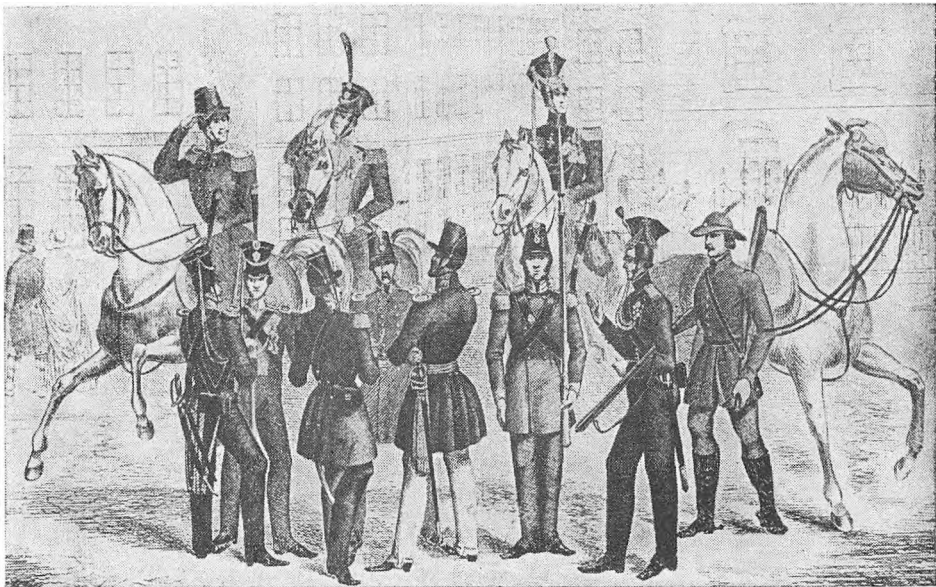
BORGERGARDEN VED NØRREVOLDS VAGT 1835

Frederik VI befalede 1801, at der i alle Købstæder skulde oprettes Borgervæbning. I København kæmpede Borgersoldaterne bravt sammen med de frivillige Korps i 1807. Systemet ophævedes i 1870. Samtidig Tegning. Fot. St. kgl. Bibliotek.

militær Inspektion og skulde ved Mobilisering iklædes Hærens Uniformer.

I 1913, før sidste Verdenskrig, dannedes 230 tidsbestemte Bevogningskorps over hele Landet, et Hjemmeværn, der paatog sig Bevogtning af Jernbaner, Telegraf- og Telefonledninger ved truende Krigsfare, indtil Hærens Mobilisering var tilendebragt, og 1914 oprettede danske Automobilejere Frivilligt dansk Automobilkorps, som mod en vis Godtgørelse stillede Medlemmernes Vogne til Krigsministeriets Raadighed ved Mobilisering.

Vigtigt og meget nyttigt blev det 1911 oprettede frivillige Motorordonnanskorps, hvis Medlemmer var Motorcyklister fra



FRIVILLIGE KORPSUNIFORMER

Fra venstre: Kongens Livcorps; Borgerlige Artilleri; Borgerlig Infanteriofficer; Borgerlige Infanteri; Kongens Livjægercorps og Beredne Skyttekorps. Litografi fra Bing og Ferslev. — Fot. St. kgl. Bibliotek.

hele Landet. Det begyndte med 17 Medlemmer, men voksede stadig i Tal, til det ved Afslutningen af den Levetid, Politikerne tilstod det, havde mellem 250 og 300 Motorcyklister i sine Rækker. Under sidste Verdenskrig gjorde det fortrinlig Fyldest og har været til stor Hjælp for Hæren ved alle større Øvelser.

En anden, værdifuld Reserve for Hæren og Støtte for Forsvarsviljen i Folket dannede Skyttebevægelsen.

Initiativet til Oprettelsen af de danske Skytteforeninger blev taget 1861 af daværende Artillerikaptajn V. Mønster. Formaalet var ved Udbredelse af Færdighed i Riffelskydning at udvikle Folkets Evne og styrke dets Vilje til at forsvare Fædrelandet ved at forberede unge Mænd til at indtræde i Hæren. 1866 gik man over til Oprettelse af Amtsskytteforeninger med Inddeling i Skyttekredse, en Ordning, der har holdt sig siden.

Skønt man oprindelig kun havde tænkt sig at drive Skydning med Militærrifler for at bøde paa de værnepligtiges kortvarige

KAPITEL XVI

DE DANSKE VAABENBRØDRE, FORSVARSBRØDER- SELSKABERNE, SOLDATERFORENINGERNE OG SOLDATERHJEM

DEN ældste, nu uddøde, Sammenslutning af gamle Soldater i Danmark var Selskabet »De danske Vaabenbrødre« stiftet 1859. Det optog som Medlemmer Deltagerne fra Treaarskrigen og dets Formaal var følgende foruden gensidig Filantropi.

*»at holde Krigens herlige Minder i Hævd for derved at vække og styrke Folke-
aanden, der ogsaa søges paavirket ved at bidrage til, at enhver dansk Mand maa
betragte det som en Hæder at have kæmpet for sit Fædreland eller at skulle kæmpe
for det.«*

Selskabet mødte fra allerhøjeste Sted den største Velvilje, idet Kong Frederik VII overtog Protektoratet. Dette er senere gaaet i Arv til de efterfølgende danske Konger, men ogsaa Kong Carl XV af Sverige og Norge var fra 1862 til sin Død Protektor for Selskabet af Vaabenfæller fra Treaarskrigen. Adskillige kongelige Personer var Æresmedlemmer.

Selskabet voksede hurtigt i Tal og Anseelse, og Krigen 1864 gav det et stort Tilskud af yngre Veteraner. Det lagde i en Tid, da den politiske Splittelse var dybtgaaende i Folket, Vægt paa at samle alle, uanset deres øvrige Anskuelser, om det broderlige forsvarsvillende Samvirke. Med Datidens Sociallovgivning in Mente er det let forstaaeligt, at de filantropiske Opgaver blev fremherskende, og det er antagelige Summer, der brugtes til broderlig Hjælp. Inden Selskabet opløstes helt med den sidste

gaar stadig tilbage. Som Forholdene er, bliver Riffelskydningen, tvært imod sin Hensigt og Betydning, en Sport for Velhavere, ikke en Forberedelse til Fædrelandets Forsvar.

Begivenhederne 1940 ændrede mange Signaler i Danmark og medførte det glædelige, at Foreningens Formaaalsparagraf atter, efter en nationalt blegsottig Periode, udtrykte Skyttesagens oprindelige Hensigt. Den lyder, vedtaget med overvældende Majoritet, saaledes siden 1941: »Foreningens Formaal er gennem sine Virkemidler at skabe en vaagen og sund dansk Ungdom til Styrkelse af Fædrelandskærligheden og Forsvarsviljen i Folket«.



Gengivelse af Mærkat fra De Danske Forsvarsbrødre, sælges til Fordel for Istandsættelse af Krigergrave.



FØRSTELÆRER, FOLKETINGSMAND
ARNTH JENSEN (FØDT 1883)

Ivrig Ungdomsforenings- og Skyttesagsforkæmper.
Fra 1928 Formand for Forretningsudvalget for
De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsfor-
eninger og fra 1933 Formand for disses Over-
bestyrelse. — Nord. Presse Foto.

»De danske Gymnastikforenin-
ger«.

Ogsaa paa anden Vis mødte
Bevægelsen Modgang. I 1903 gik
man bort fra det grundlæggende
Princip, at Statsstøtte til Skytte-
foreningernes Køb af Ammuni-
tion skulde være til Gavn for de
værnepligtige. Man fordelte den
i Stedet efter afgivne Skud af
samtlige Skytter. Herved gavne-
des Sportsskydning og Professio-
nalisme, men ikke Ungdommens
Uddannelse eller Færdighed i Skyd-
ning med Hærens Vaaben. Under
sidste Verdenskrig inddroges Sta-
tens udlaante Geværer fra For-
eningerne, Salg af Ammunition og
Vaaben ophørte. I 1925 fandt vor
Regerings Indstilling et klart Ud-

tryk deri, at Statstilskudet til Skytteforeningerne nedsattes fra
30.000 Kroner til 10.000, medens Gymnastiken begunstigedes.

Oberst Hans Parkov der fra 1920 til 1934 var Klaus Berntsens
Efterfølger som Overbestyrelsens Formand, søgte ved Smidig-
hed og Eftergivenhed at undgaa eller bøde paa de værste Skader,
som Forsvarsfornegetelsen voldte. Da Gymnasterne havde meldt
sig ud af Værneviljens Forpligtelse, blev Skytteforeningerne som
et Modtræk i 1930 omdannet til »De danske Skytte- Gymnastik-
og Idrætsforeninger« og Formaaalsparagrafen yderligere afsvækket
til: »Foreningens Formaal er gennem sine Virkemidler at skabe
en vaagen og sund, dansk Ungdom«.

Fra 1934 har Folketingsmand Arnth Jensen været Formand
for Overbestyrelsen. I 1937 indførtes Danmarksmesterskabsskyd-
ninger. Skytternes Antal har været jævnt stigende, men desværre
kun hvad Salonskydning angaar. Den kostbarere Riffelskydning

Uddannelse, blev dog næsten fra Begyndelsen en vis Eksercits indført jævnsides med Skydeuddannelsen, og visse Steder, som i Akademisk Skyttekorps, vandt og varede den. Den erstattedes de fleste Steder omved 1870 med civil Gymnastik. Paa nærlig samme Tid gik den danske Folkehøjskoles Mænd ind for Sagen, hvorved den for Alvor blev en Folkebevægelse, som omfattede 30.000 aktive Skytter under den 1871 dannede »Overbestyrelsen for de danske Skytteforeninger«.

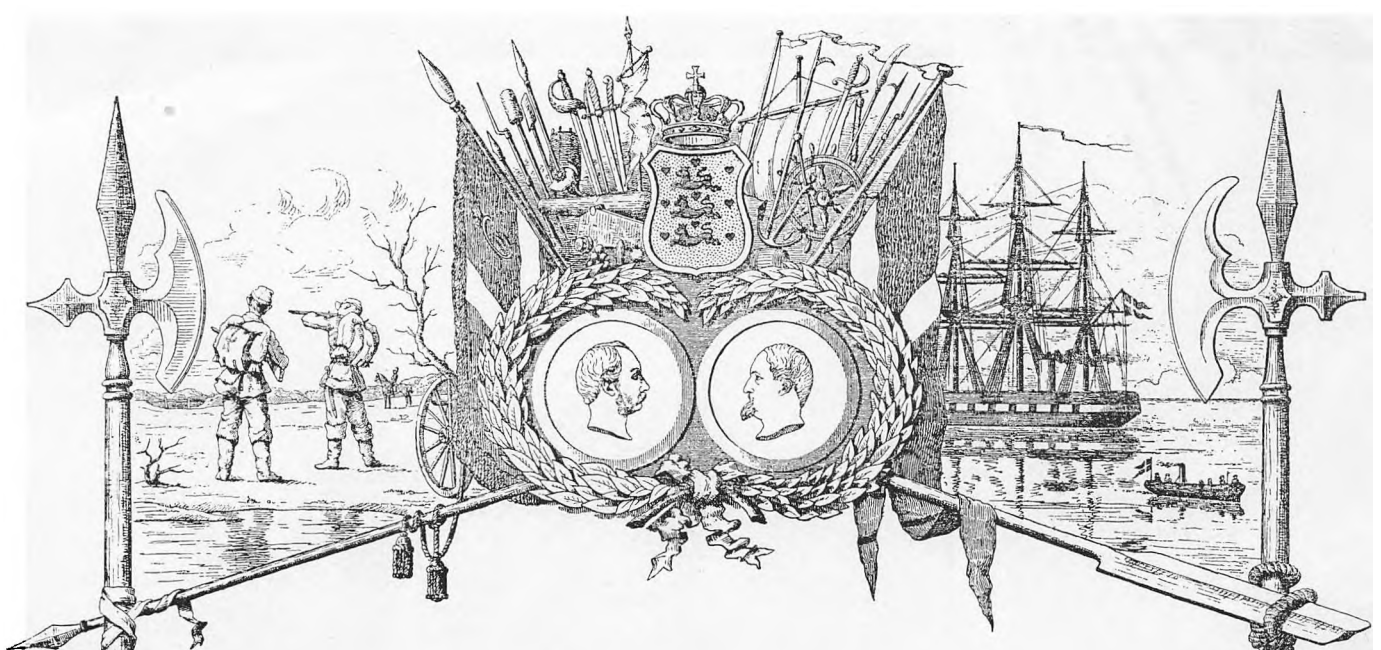
Det skete paa Grænsen til den bitreste, indrepolitiske Kamp i vor Historie, og Skyttesagen blev i nogen Grad et Offer for den, idet en provisorisk Lov af 1885 rettet mod de politiske, regeringsfjendtlige »Riffelforeninger« forbød Indførelse, Anskaffelse og Uddeling af Vaaben. Loven ramte ogsaa Skytteforeningerne, hvoraf et Mindretal var impliceret i Riffelbevægelsen, og da samtidig den almindelige, politiske Spænding forplantede sig til Kredsene, sprængtes Organisationen paa Splid om Formaaalsparagrafen. I de følgende Aar førtes en ofte meget bitter Kamp inden for Skytteforeningerne. Den blev først forligt i 1893, da det lykkedes Folketingsmand Klaus Berntsen at formulere en Formaaalsparagraf, der bragte alle 900 Foreninger med deres 41.000 Medlemmer ind under en fælles Overbestyrelse.

Efter en ny Krise 1919 udvandedes Formaaalsparagrafen, medens det gamle Skytteforeningsnavn ændredes til »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger«. I Aarene 1929-30 udmeldte 22.800 Gymnaster sig yderligere af Fællesskabet og dannede



KARIKATUR AF BORGERMILITSEN FRA DET 18. AARHUNDREDE

Kobberstik af Oldendorp. — Fot. Folker.



Til vore Vaabenfæller!

Hjerte menneskeligt Fremryk rykker med hver Dag det Tidspunkt nærmere, da vort Folk atter^h kaldes til Kamp. Vil vi alle Freden, men kommer det til Krig mellem de store Magter, da vil en af disse let fristes til at anvende Svang mod os, for at faae os til at handle, ikke som vort Vil, og det og vor Arie tilgiver os, men som det er det andet Folks Velle.

Under slige Forhold vil dettes Krigsflaade urentet møde i vore Savande, medformede en veludrustet Landgangshor. Saadan er det handet i Mands Mænde, og det ligger nær, at det vil gjenstaa sig — mere Ariede end negensunde — fordi vi, endnu mindre nu end da, have Værn og Vaaben beredte: Vore Haane ere aabne, vore Fæstningsvoldte ere nerkæstede, vore Skibe ere faae og smaa med Stormagtenes talrige Kelesser.

Hvad vil da ske?

Vi, som sette dette Opraab til Eder, vare Ederes høire Befalingsmand under vor Hærs og vor Flaades Kampe. Med den Krigs erfaring, vi erhvervede i forløbne Dage under Sjir og Næstlag, og som Skjæbne fra den Tid, da vi stod Side om Side, mere vi, at Sjælland og Hjortenhavn efter faa Dages Kamp vilde blive Fjendens Bytte, fordi vore Tropper og vore Skibe intetsteds funde faae Værn til Vette og Modvægt mod Fjendens samlede Magt. Vi have ikke engang Skanser som dem, paa hvis Grundsdynger vi hode Fjenden Trods ved Dybbøl.

Det vil da være forbi med vore høieste Goder, og vor Velstand og Kraft vil blive brugt af den Magt, som med blodig Haand hverer os til sin Forbundsfulle!

I samfædte Aare har vort Folk liddet Gælene for denne Fare, som var det villet til, gjemygt at afsaae sin Uafhængighed og Færdighed til den første mechtige Voldsmand, som kræver det.

Maar da ikke lunge i Bondens og Borgernes Brjst det samme danske Hjerte, paa hvis Værne vi saa ofte saa Deres underlige Dæmme og Tæner?

Ja! Vore Sønner vilde gaa i Kampen som vi, men fortvivlende vilde de se paa, at vi svagede dem, vi, som kjendte Strigens Alvor og dog undled at trænge paa hvad andet Folk forsommer, at faae Besatninger bygget der, hvor en Fjende søger sin, for at give ideo Medsvand Danesaaret.

Som Altskallet af Eder staae vi, der tale til Eder, nu udenfor vor Krigsmagts Række; men ligesom I høre vi paa Dyrsket Kong Frederiks og Kong Christian's Billed til Dign paa, at vi stod sammen under Dannebrog i Tarens Hånd.

Lad os styrke dette Bænd, som forener os og som er gjennemsatlet med vort Livs bedste Minner, ved i Fællesskab at kalde vort Folk til omstær at bygge Tæker, der kunne afværge et Overfald.

Men da de Mænd, som skulle vedtage Vore Værn, vor Advarsel til Trods, for lade Land og Folk blive uden Værn? Skulle de forovare, at Landets Sønner, naar Fjendens Vælfærd og Arie snart eller sent kalder dem til Kamp, skulle staae med blottet Brjst og sive Vaalen med fuldtrokkede og øvriligne Fjender?

Lad os sige Værn, som paa Thinge stande vort Forsvars Hemme, at den Sag er for hellig til at bruges i Partiernes Sjæmte.

Og i unge Mænd, som ere anvedte til Strigens Dyrkning, som skulle faae Landets Brighader i Aar, og som haardest vilde komme til at savne, hvad der mangler i det Nidstandskraft, slutter Eder til os, der erkjende, at det er paa hore Tid, at vi faae faae Sønner, sterke nok til at skjærme vor Mandfredhed ved et hændeligt Angreb og til at gjøre enhver Krigsmagt betænkelig ved at sætte sin vilde eggenem hos os med Væld.

Vaabenfæller! Ved disse Ord lagge vi Eder vort Lands og vore Sønners Vælfærd paa Lunde, det vi hilde Eder med vort gamle fælles Løsen:

Med Gud for Konge og Fæderland!

I Mar 1864

Cou Hegermanns Indøenerne Generallieutenant I 1864 Commandeur for 4 Division	Worscheffer General I 1864 Commandeur for 3 Brigade og 2meie for 3 Division	E. van Doekim Admiral I 1864 Chef for Ostsee Escadren	J. Nielsen Generalieutenant I 1864 Commandeur for 1 Brigade	E. Sørensen Viceadmiral I 1864 Chef for Nordø. Escadren.
Klauffmann Generalmajor I 1864 Commandeur for 2 Brigade og 2meie for 4 Division	Bulow General I 1864 Commandeur for 6 Brigade og medledning for 4 Division	Harthausen Oberst I 1864 kaptajn i Artillerieofficer i Dybbølstillingen	Joh. Harboe Generalmajor I 1864 Commandeur for 5 Brigade	
	E. Walle General I 1864 Commandeur for 16 Regiment og medledning for 3 Brigade	Blahw General I 1864 kaptajn i Artillerieofficer i Division. Formand for de danske Vaabenbrødre.		

OPRAAB OM AKTIVT VÆRN OG OM AT HÆVE FORSVARSAGGEN OVER DØGNETS POLITIK FRA KRISEAARET 1884
I Rigsdagssamlingen 1883-84 kom det til haarde Sammenstød mellem Høire og Venstre om Landets Forsvar. Forgæves, den Gang som senere, søgte Befalingsmænd og Datidens Soldaterforening »De Danske Vaabenbrødre«, der omfattede begge store Partiers Vælgere, at faa Spørgsmaalet hævet over Døgnpolitikken. Ovenstaaende Opraab, der udsendtes af Vaabenbrødrene og er underskrevet af 8 Generaler 2 Admiraler og 1 Oberst, som alle var højtstaaende Befalingsmænd under vore sønderjydske Krige, advarede om Forsvarets Forfald. »Vi have ikke engang Skanser, som dem, paa hvis Grundsdynger vi hode Fjenden Trods ved Dybbøl. Det vil da være forbi med vore høieste Goder, og vor Velstand og Kraft vil blive brugt af den Magt, som med blodig Haand hverer os til sin Forbundsfulle. Lad os sige dem, som paa Thinge stande vort Forsvars Fremme, at den Sag er for hellig til at bruges i Partiernes Tjeneste.« Det ses af Arkivet, at man først havde skrevet Opraabet med gotisk Skrift, men kasserede den og enedes om at bruge, hvad man kaldte, dansk Skrift (Tyskerne beholdt den gotiske). Selv paa dette Omraade virkede Bitterheden mod Tyskland efter 1864. Efter Original i Vaabenbrødrenes Arkiv. — Fot. Folker.

Veterans Død i 1942, havde det i Understøttelser uddelt over 8 Millioner Kroner og ydet Laan til Brødrene for over 12 Millioner. Desuden efterlod det sig en Formue, som ved Udgangen af 1943 var paa over 510.000 Kroner.

Pengene indgik hovedsagelig ved Kontingenter; men Vaabenbrødrene modtog desuden en Aarrække Tilskud fra Staten. I 1879 fik Selskabet Koncession paa at drive: »Danske Vaabenbrødres Industrilotteri«. Fra dette gik op i det 1886 oprettede Alm. Dansk Vare- og Industrilotteri fik Selskabet Del i Varelotteriets Overskud, sidste Gang i 1943 og ialt 1.733.000 Kroner. Ogsaa enkelte Vaabenbrødre har skænket store Summer, blandt andre Kong Christian IX, Grosserer Weel og Baron Juel Brockdorff til Mejlgaard, som ved sin Død efterlod rundt 50.000 Kroner til Vaabenbrødrene og en tilsvarende Sum til Forsvarsbrødrene.

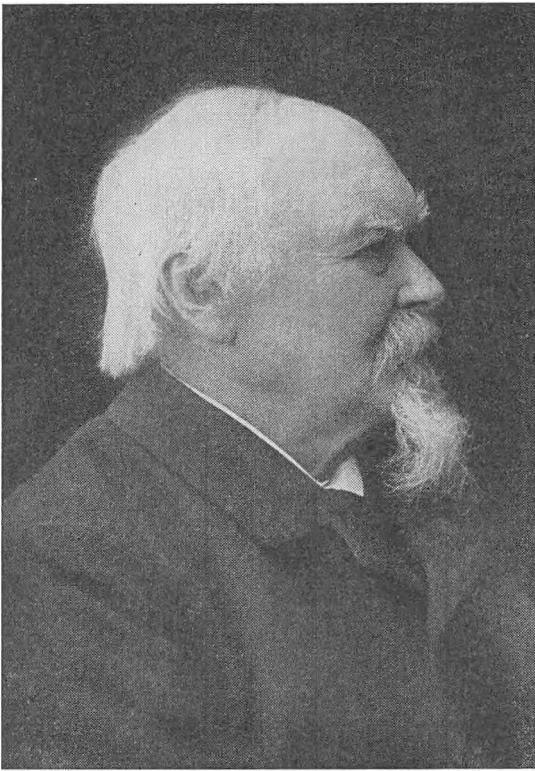
Vaabenbrødrene søgte ved talrige Lejligheder at hæve Forsvarsviljen op over Partistriden, desværre uden Held.

I 1878 lukkede Selskabet for Tilgang af nye Medlemmer. Det var to Aar forinden naaet op paa sin maksimale Størrelse, godt 30.000 Brødre. Herefter maatte det aftage i Medlemstal, efterhaanden som Døden gjorde sin Høst i Rækkerne, og fra 1930 overdrog dets Ledelse Afvikling og Videreførelse til et Tilsynsraad. Man vedtog, navnlig paa Grund af den Tillid, der med Rette næredes til Folketingsmand, Forpagter Johannes Ulrich, Formanden for De danske Forsvarsbrødres Landsbestyrelse, at Vaabenbrødrenes Midler skulde overgaa til et af Forsvarsbrødre



GENERAL P. E. GLAHN (1811-1890)

Fremragende Artilleriofficer, der kæmpede med Hæder i saavel Trearskrigen som Krigen 1864. Hans Hjertesag var Danmarks Forsvar, og han fremmede det i Tale og Skrift som Næstformand for »Den frivillige Selvbekatning« til Forsvarets Gavn og ikke mindst som Formand for Selskabet »De Danske Vaabenbrødre« fra 1882 til sin Død. Efter Billedet i »De Danske Vaabenbrødres Historie.« — Fot. Folker.



FORFATTEREN, KAPTAJN M. GJØRUP (1830-1915)
Michael Gjørup stiftede Forsvarsbrøderselskabet i København 1879 og var til 1888 dets Formand. Uddannet som Landkadet. Deltog i begge slesvigske Krige. Kendt som populær Digter og Romanforfatter. — Fot. Forsvarsbrødr. Arkiv.

bestyret Mindelegat. Dets Renter skulde, naar alle Vaabenbrødre og disses Enker uddøde, anvendes til Understøttelse til vel-tjente Militære af Land- og Søværn, fortrinsvis Forsvarsbrødre. Mindelegatet er oprettet fra Januar 1943. De tre, endnu levende Medlemmer af Til-synsraadet og Vaabenbrødrenes »Æresgjæster«, Oberst Ivan Carstensen, Folketingsmand, Kommandørkaptajn C. Westermann og Forfatteren, Kaptajn Arne Stevns er livsvarige Medlemmer af Bestyrelsen. De øvrige vælges for 2 Aar ad Gangen af Forsvarsbrødrenes Landsbestyrelse. Legatet uddeler aarlig om ved 20.000 Kr. i Understøttelser.

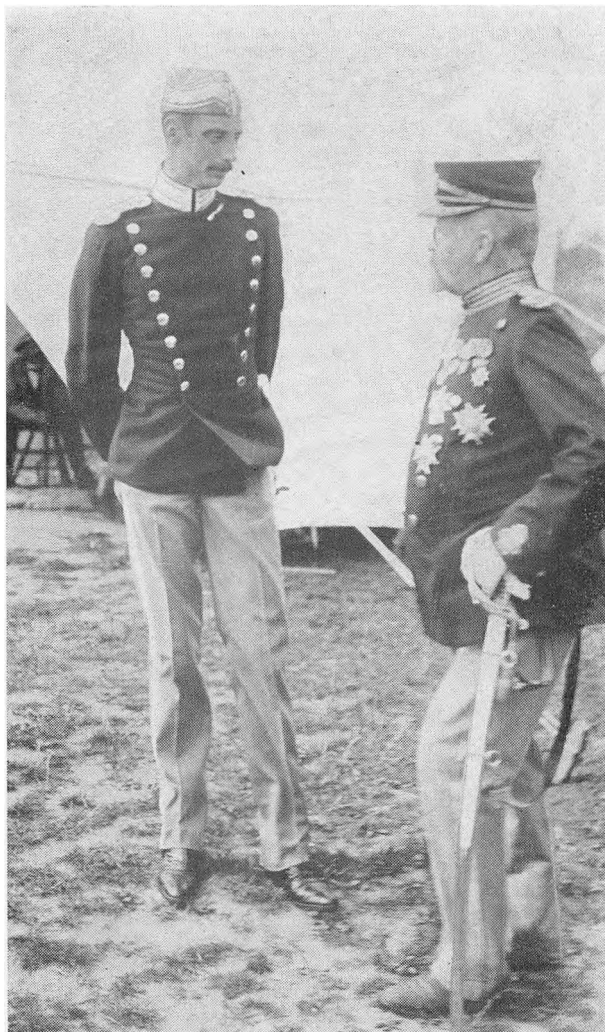
De danske Forsvarsbrøderselskaber er en Fortsættelse af Vaabenbrøderselskaberne. Ved at anføre Forsvarsbrødrenes Formaa-paragraf vil det ses, hvor nøje Vaabenbrødrenes Idealer fastholdtes. Den tilsigter:

at virke hen til, at enhver vaabenfør dansk Mand anser det for en Hæder at bære Vaaben for sit Fædreland saavel i Krigstid som i Fredstid;

at vedligeholde Folkets nationale Aand ved at bidrage til, at vor Histories smukkeste Dage mindes ved Fester, i Skrift, Sang og Tale;

at støtte enhver Bevægelse, der gaar ud paa at styrke Forsvarsviljen i Folket;

at tilvejebringe Midler til en Understøttelseskasse og til Begravelseshjælp;



DE DANSKE FORSVARSBRODERSELSKABERS PROTEKTOR,
HANS MAJESTÆT KONGEN I SAMTALE MED SELSKABERNES
MANGEÅRIGE FORMAND, GENERALMAJOR V. H. O. MADSEN

at understøtte de under en Krig udkommanderede Forsvarsbrødres Familier;

at knytte Brødrene nøje sammen ved Fester og Sammenkomster.»

Det første egentlige Forsvarsbroderselskab er fra samme Aar som Selskabet »De danske Vaabenbrødre«, nemlig 1859. Det er »Vaabenbrødreforeningen for Aarhus og Omegn«. Som Navnet viser, stiftedes det af Veteraner. Men allerede ved Generalforsamlingen 1860 aabnede Foreningen sine Døre for værnepligtige, der ikke havde deltaget i Treaarskrigen, idet Foreningen stedse skulde forny sig ved Optagelsen af yngre værnepligtige. Dermed var Mønstret for Forsvarsbroderselskaberne givet. Navnet »De danske Forsvarsbrødre« brugtes første Gang i 1875.

Landsorganisationen »De samvirkende danske Forsvarsbroderselskaber« oprettedes paa et Møde i Horsens den 15. Juli 1905. Den, som i første Række har Æren deraf, var Folketingsmand, Forpagter Johannes Ulrich, hvis Indsats til Gavn for Veteraner, Vaabenbrødre, Forsvarsbrødre og i det hele taget gamle Soldaters broderlige og nationale Samvirke, ikke kan overvurderes. Han var Samvirksomhedens Formand fra 1905 til 1908 og paany fra 1927 til sin Død 1943. I den mellemliggende Periode var denne vigtige Post besat med først General V. H. O. Madsen og dernæst Kaptajn R. C. Schiøler. Fra 1943 er Forfatteren, Kaptajn



OBERST IVAN CARSTENSEN (FØDT 1871)

Obersten der har udrettet et enestående godt Arbejde for Forsvarsagen, ikke mindst som Skribent og Taler, blev fra 1943, efter i mange Aar at have siddet i »Vaabenbrødrenes Tilsynsraad«, Formand for »Vaabenbrødrenes Mindelegat« og er tillige Æresøverste i Forsvarsbroderselskabet i København. — Fot. Elfelt.



FORPAGTER, FOLKETINGSMAND
JOHANNES ULRICH (1869-1943)

Foregangsmand i alt Arbejde for gamle Soldater Fremragende, elskværdig og myndig Organisator. Formand for »Veteranernes Venner« fra 1920; »Vaabenbrødrenes Tilsynsraad« fra 1930. for Vaabenbrødrenes Mindelegat ved dets Oprættelse, især paa hans Initiativ, Præsident for Kystartilleriforeningerne fra 1918. Gennemførte Sammenslutningen af alle Landets Forsvarsbrøderselskaber og blev Samvirksomhedens Formand 1905-08 og fra 1927. — Fot. Elfelt. Eneret.

Arne Stevns Landsbestyrelsens Formand.

Samvirksomheden omfatter hele Landet, som er delt i 11 Kredse med hver sin Formand og i ca. 115 Selskaber med ialt omved 40.000 Medlemmer. Saavel den nationale som den filantropiske Linie er fastholdt, og Selskabernes Motto er: »Med Gud for Konge og Fædreland«, Frederik VII.s Afskedsord til Soldaterne, der drog ud i Trearskrigen.

Som det i alt væsentligt er Tilfældet med enhver Sammenslutning af forhenværende Soldater, gælder det meget udpræget for De Danske Forsvarsbrødre, at Medlemmerne rekrutteres fra alle Samfundslag, politiske Partier og Beskæftigelsesgrupper.

En Undersøgelse fra Januar 1942 af ca. 850 Bestyrelsesmedlemmers sociale og erhvervsmæssige Stilling giver, idet de henføres til 20 Hovedgrupper, det interessante

Resultat, at de fordeler sig med følgende Procenttal: Haandværksmestre 19,0; Købmænd 14,6; større, selvejende Landmænd 13,7; Tjenestemænd (Sølvsnore) 7,4; selvstændige Erhverv 7,0; Haandværkere 4,8; mindre, selvejende Landmænd 4,3; frie Erhverv 3,2; Rentiers 3,2; overordnede Embedsmænd i privat Tjeneste 3,1; overordnede Funktionærer 2,7; Arbejdsmænd 2,5; Tjenestemænd (Guldsnore) 2,5; Bestyrere af større Landbrug 2,4; overordnede Kontormænd 2,3; underordnede Funktionærer 2,0; Driftsledere 1,8; Storhandlende 1,7; Medhjælper 1,0 og Sø-mænd 0,8.

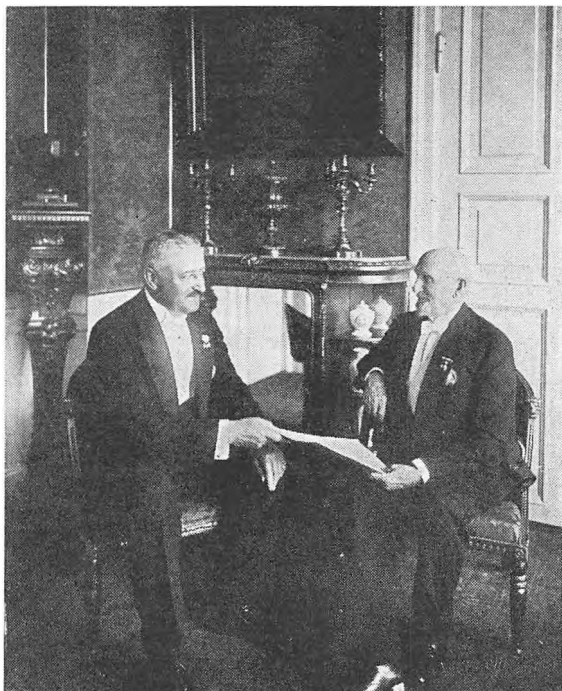
Fordelingen viser, at allerede Bestyrelserne er sammensat som et Tværsnit af Folket, naar de paagældendes Gennemsnitsalder, der skønnes at ligge omkring 45 Aar, tages i Betragtning. Var det overkommeligt at udarbejde en Statistik for Medlemmerne, vilde den, henset til Helhedens lavere Gennemsnitsalder, naturligvis i høj Grad øge Procenttallene for Grupper som Arbejdsmænd, Medhjælper, Haand-

*værkere etc. og tilsvarende mind-
ske Tallene for selvejende Land-
mænd, selvstændige Erhverv,
Købmænd, Haandværksmestre
etc.*

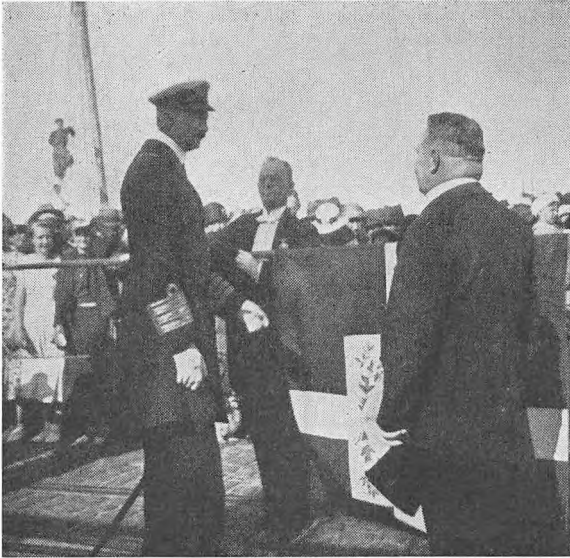
De Danske Forsvarsbrødre er ikke blot den største, men ogsaa den ældste eksisterende Sammenslutning af gamle Soldater. Medens det overvejende Flertal af de specielle Soldaterforeninger dannedes under eller efter forrige Verdenskrig, er de fleste Forsvarsbroderselskaber oprettet inden Udgangen af Firserne. Aarstallene for Selskabernes Oprettelse viser tydeligt Stigning i politiske Brydnings- eller Begejstringsperioder og Stagnation i magelige, nationale Klunketider.

En Sag som denne, der virker i alle Landets Egne, har — som naturligt er — udviklet sig forskelligt i Henseende til Selskabernes indre Liv og økonomiske Virkemaade, svarende til Befolkningens Tanke- og Levesæt. De forskellige Navne, som Forsvarsbroderselskaberne bærer, er ogsaa Vidnesbyrd herom. Men Grundlaget — den fædrelandssindede Vilje og Broderfølelsen — er det samme overalt. Det er det, som præger Selskaberne og præger Brødrene. Det er »den hellige Arv«, som de har modtaget af deres Fædre, og som altid skal holdes i Agt og Ære.

Forsvarsbroderselskaberne omfatter gamle Soldater fra alle Vaaben, fra Hær og fra Flaade, de er upolitiske, men kræver



VAABENBRØDRENES FORMUE OVERDRAGES TIL DE DANSKE FORSVARSBRØDRES ADMINISTRATION I 1930
Til venstre Formanden for De samvirkende Danske Forsvarsbroderselskaber, Folketingsmand, Forpagter Joh. Ulrich, til højre Formanden for De Danske Vaabenbrødre. Kaptajn, fhv. Vicebranddirektør Bentzon. — Fot. Vaabenbrødrenes Arkiv.



KONG CHRISTIAN X HYLDES AF BORNHOLMS
FORSVARSRØDRE

Fanebæreren er den nuværende Formand for Forsvarsbrødrenes 10. Kreds, Bornholm, Installatør Axel Sørensen. — Fot. Forsvarsbrødrenes Arkiv.

aktiv Forsvarsvilje og Kongetroskab af Brødrene, der tillige forpligtes til, som Formaalsparagrafen siger, at arbejde for Styrkelse og Vækkelse af Folkets nationale Aand, hvor og naar der er Lejlighed. De særlige Vaabens Soldaterforeninger er af langt senere Dato naar undtages Københavns Garderforening, stiftet 1885 og Dansk Rytterforening, stiftet 1897. Det overvejende Flertal er Børn af Sikrings-

»Tanken, der ligger til Grund for Dannelsen af specielle Vaabenforeninger er det kammeratlige Samvær, hertil er saa senere kommet Ønsket om at kunne hjælpe Kammerater i Nød, og Udviklingen inden for disse Foreninger gaar nu i samme Retning som den, hvori Forsvarsbroderselskaberne har været ledet fra deres Begyndelse. Den første af de Foreninger, der blev oprettet, var Garderforeningen (for København), der stiftedes 1885. Dens Formaal, der er at vække og vedligeholde Kærlighed til Konge og Fædreland, at sammenknytte og styrke det gamle kammeratlige Baand blandt Medlemmerne og at understøtte trængende Medlemmer, falder i Virkeligheden sammen med Forsvarsbrødrenes.»

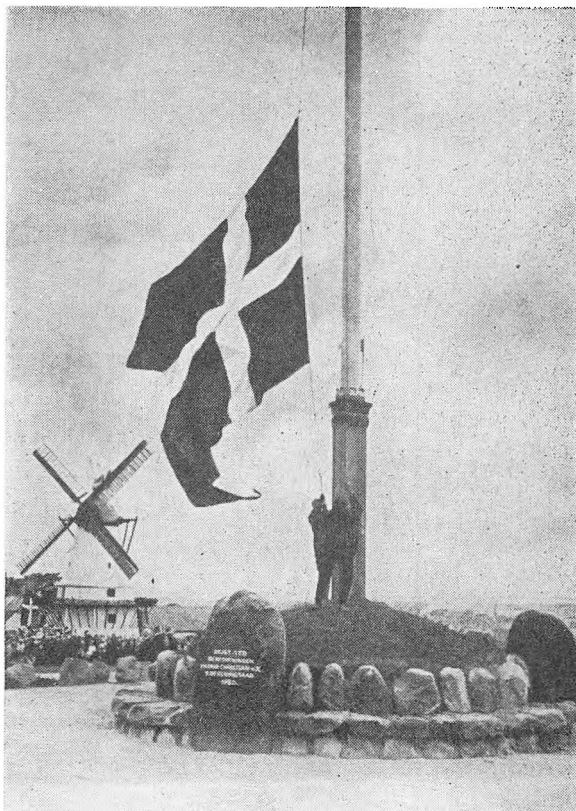
I de fleste Foreningers Formaalsparagrafer er det Kammeratskabets Fællesglæde og kammeratlig Hjælpsomhed, der stærkest fremhæves; men navnlig Katastrofen, der ramte vort Land i

1940 har forstærket den nationale Tone og den aktive Forsvarsviljes Kravinden for Soldaterforeningerne, saa disse og Forsvarsbroderselskaberne nu staaar hverandre nærmere end nogen Sinde før. Derfor er det naturlige Samarbejde, der stærkest tiltrænges i Provinsbyer og Landkredse, hvor de enkelte er svagt repræsenteret, ogsaa en glædelig Kendsgerning.

Dette Samvirke har sat Selskaber og Foreninger i Stand til at løse meget store Opgaver, sidst Indsamlingen til »Soldatens og Orlogsgastens Fond« og Hjælpen til de efter den 29. August 1943

internerede danske Soldater, de dræbtes og saaredes Familier.

Som Forsvarsbrødrene sluttede sig sammen for hele Landet 1905 og vandt uhyre meget derved, har et Flertal af Soldaterforeningerne fra 1936 skabt en landsomfattende Fællesrepræsentation, hvis Formaal er »at danne Bindeled mellem danske Soldaterforeninger og paatage sig saadanne Opgaver, der egner sig til at løses af Soldaterforeningerne i Fællesskab, bl. a. Vedligeholdelsen af de nationale Mindesmærker paa Dybbøl.« Hans Majestæt Kongen er Protektor for saavel Forsvarsbrødrenes som Soldaterforeningernes Samvirksomheder og har hædret de gamle Soldaters



FLAGET HEJSES PAA SOLDATERFORENINGERNES FLAGMAST PAA DYBBØL DEN 11. JULI 1920

Danske Soldaterforeninger rejste for indsamlede Midler den imponerende Flagmast til Minde om Genforeningen. Eneret H. G. Jensen. Fototypi Pacht og Crone. — Fot. St. kgl. Bibliotek.



HANS EXCELLENCE, RITMESTER K. GREVE
DANNESKIOLD-SAMSØE (FØDT 1876)

Glimrende Organisator og Leder af Soldaterforeningerne. Formand for Gardehusarforeningen 1912-13 og dennes Æresmedlem, Præsident for samtlige Gardehusarforeninger fra 1924 og Formand for Danske Soldaterforeningers Fællesudvalg fra 1936. Organisator af »Soldatens og Orlogsgastens Dag» og af Hjælpen til internerede og saarede danske Soldater m. fl. 1943. — Nord. Presse Foto.

Selskaber og Foreninger ved at kalde deres Medlemmer for »Nationens Salt» — og *det Salt* har ikke mistet sin Kraft.

Soldaterforeningernes Fællesudvalg, der omfatter ca. 36.000 Medlemmer, fik fra sin Oprettelse en fremragende Formand i Hans Excellence, Ritmester K. Greve Dannekiold-Samsøe, hvis Myndighed og enestaaende Energi, Forhandlingsevne og Retsindighed har sat uslætteligt dybe Spor i Foreningernes hele Indsats og gjort det let at samarbejde med Fællesudvalget. Blandt Foreningernes mange fortræffelige Kræfter er han den fødte Fører. Under Fællesudvalget hørte ifølge Aarvog 1943:

De danske Garderforeninger, stiftet 1911, Medlemstal ca. 6800, Underafdelinger ca. 60.

1. Regiments Soldaterforening, stiftet 1910, Medlemstal ca. 3300, Underafdelinger 13.

2. Regiments Soldaterforening, stiftet 1915, Medlemstal ca. 1600, Underafdelinger 13.

Foreningen III Regiment, stiftet 1918, Medlemstal ca. 1400, Underafdelinger 13.

Foreningen 4. Regiment, stiftet 1917, Medlemstal ca. 1300, Underafdelinger 2.

5. Regiments Soldaterforening, stiftet 1932, Medlemstal ca. 425.

Soldaterforeningen 7. Regiment, stiftet 1920, Medlemstal ca. 150.

Foreningen 8. Regiment, stiftet 1931, Medlemstal ca. 500, Underafdelinger 4.

Hertil kommer en Række Foreninger for de enkelte Batailloner, 2., 5., 6., 7., 9., 10., 12., 14., 16., 20., 26., 28., 29 og 30. Bataillon, hvoraf to er store, nemlig 12. Bataillons Soldaterforening med ca. 1000 og 29. Bataillons med ca. 700 Med-

lemmer. De er alle stiftet i Perioden 1917 til 1929.

Af Rytteriet findes: Danske Rytterforeningers Fællesrepræsentation, stiftet 1941, Medlemstal 2400, Underafdelinger 24.

Af Artilleriet findes: Sønderjysk Artilleriforening, stiftet 1938, Medlemstal ca. 125,

Danske Feltartilleriforeninger, stiftet 1920, Medlemstal ca. 3000, Underafdelinger 25.

De danske Fæstningsartilleriforeninger, stiftet 1921, Medlemstal ca. 900, Underafdelinger 12.

Kystartilleriforeningen, stiftet 1909, Medlemstal ca. 2150, Underafdelinger 18.

Luftværns-Artilleriforeningen, stiftet 1934, Medlemstal ca. 300.

Endvidere Flyvertroppernes Soldaterforening, stiftet 1940, Medlemstal 250.

De danske Pionerforeninger, stiftet 1914, Medlemstal ca. 2300, Underafdelinger 31.

Intendanturforeningen, stiftet 1918, Medlemstal ca. 500, Underafdelinger 5.

De Allieredes danske Vaabenfæller, stiftet 1920, Medlemstal ca. 100, Underafdelinger 2.

Foreningen af dansksindede, sønderjydske Krigsdeltagere 1914-1918, stiftet 1936, Medlemstal ca. 6500, Underafdelinger ca. 50.

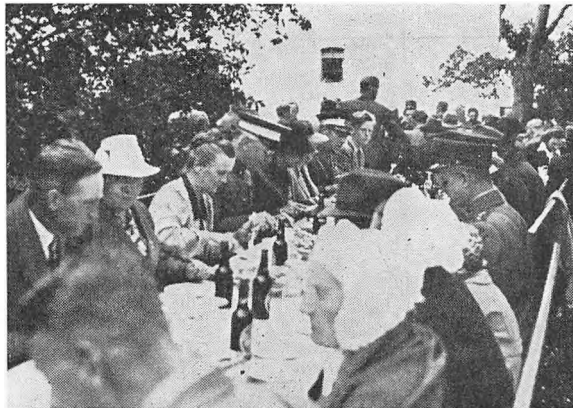
Senere er enkelte andre tilgaaet Samvirket. Uden for dette staar følgende Soldaterforeninger, som dog ved given Lejlighed deltager i Samarbejdet:

Marineforeningen, stiftet 1913, Medlemstal 10.000, Underafdelinger 73.

13. Bataillons Soldaterforening, stiftet 1934, Medlemstal ca. 450.

Infanteriforeningen for Esbjerg, stiftet 1929, Medlemstal ca. 135.

Odense Dragonforening, stiftet 1903, Medlemstal ca. 275.



13. BATAILLONS SOLDATERFORENING PAA BESØG I BJERNING

Hvert Aar kommer Foreningen paa Besog fra København til Sønderjylland og tilbringer nogle Dage sammen med Sognets Befolkning og Bataillon i Haderslev. Det er et glimrende Arbejde for Samfølelsen mellem Folk og Hær, indledt og organiseret af Foreningens Formand, Grosserer Elius Andersen, København. — Fot. Elius Andersen.



GENERALLØJTNANT ERIK WITH INDVIER EN SOLDATERFORENINGSFANE

Fanen er en Kopi af den gamle Afdelingsfane fra Christian VII's Tid, som 13. Bataillons Soldaterforening 1936 skænkede sin Bataillon. Generalen har altid med Fynd og Varme talt Forsvarsbrødrenes og Soldaterforeningernes Sag, udrettet et stort Arbejde for vore frivillige Korps og i det hele paa fremragende Vis bygget Bro mellem Folk og Hær. — Fot. Ellus Andersen.

Saa vel de indenfor Fællesudvalget som de udenfor staaende Soldaterforeninger er ofte samlet i Grupper efter Vaaben eller By, og de gør ved deres Virke i Fest og Glæde en betydningsfuld Indsats for at vedligeholde Kærligheden til og Forstaaelsen af vore Værn og de Kaar, hvorunder Forsvaret har lidt og stridt.

Naar Forsvarsbrødrenes Samvirksomhed og Soldaterforeningernes Fællesudvalg i store, nationalt vigtige Sager kan arbejde paa Linie ogsaa med de Selskaber eller Foreninger, som staar uden for Grupperne, skønnedes de allerede for Aar tilbage at repræsentere omved 100.000 Medlemmer.

Det er et Tal, som giver Arbejdsglæde og Arbejdsmod, et Tal, som alvorligt forpligter.

Tiden, der er gaaet, har vist, at Brodersind og Kammeratskab i Flokken gør Ansvar let og lykkeligt at bære. Men der er Plads til mange Hjælpere endnu.

Medens Forsvarsbroderselskaberne og Soldaterforeningerne først og fremmest samler de hjemsendte Soldater, bliver der gjort overmaade meget for Mandskabet i Tjenestetiden af K.F.U.M. ved dens Soldatermission og talrige Soldaterhjem, af Foreningen »Dannevirke« ved dens udmærkede Arbejde, der især tilsigter Oplysning og gode Kaar for de værnepligtige og af det grundtvigske Soldaterarbejde ledet af Forstander Borup, der især har Forbindelse med Flaaden.



DANSK SOLDATERFORENING LÆGGER KRANS PAA SVENSK VETERANS GRAV

Veteranen er den tragiske, svenske Digterskikkelse Anders Johan Afzelius (1817-1865). Kransen nedlagdes paa 125 Aars Dagen for hans Fødsel. Han deltog som frivillig i Trearskrigen, forfremmedes til Premierløjtnant i vor Hær og modtog Ridderkorset for sin Tapperhed i Felten. Hans sidste Aar som Toldinspektør i Simrishamn var tragiske. Han skød sig med et Jagtgevær, hvortil han havde købt store Hagl «for at nedlægge en vild Sangsvane». — Han tjente ved 13. Bataillon. Det er dens Soldaterforening, som huskede og hædrede ham. — Fot. Elius Andersen.

Dette grundtvigske Soldaterarbejde er ældst og indledtes allerede 1882 med Aabningen af det første Soldaterhjem i København. Dets ypperlige Førstekraft gennem 45 Aar var Veteranen, Gros-serer Johannes Schrøder. Arbejdet, der støttedes af Højskoleforeningen, De danske Ungdomsforeninger og Kirkeligt Samfund af 1898, havde Hovedkvarter sammen med Foreningen »Dannevirke« i Grundtvigs Hus, København.

K.F.U.M.s Soldatermission fra 1889 var et Led i det verdensomspændende, kristelige Arbejde blandt Soldater, der blev til større Velsignelse, end de fleste betænker. K.F.U.M.s Soldaterhjem ved Fronterne under Verdenskrigene betød mere for Moralens Opretholdelse og Soldaternes Vel, end man kan sige. Her har i Fredstid Soldatermissionen udrettet et beundringsværdigt Arbejde med sine talrige smaa og store Soldaterhjem. Det fik en fortrinlig Leder i Ministerialfuldmægtig Louis Petersen, og Hæren er dybt tak-

nemlig for alt, der blev gjort for dens Mandskab. Ganske det samme kan siges om Foreningen »Dannevirke«, stiftet 1906 med Forsvarsministeren I. C. Christensen som Formand, men med et idealistisk »Højskolearbejde« udført paa Fortet Trekrøner af den senere Oberstløjtnant S. J. Bang som Baggrund. Hensigten var, »at bidrage til det indkaldte Mandskabs aandelige og legemlige Udvikling, at fremme dets Kendskab og Kærlighed til Land og Folk og beskæftige det paa god og nyttig Maade i Fritiden«. Opgaven løstes og lykkedes over Forventning under fremragende Ledere — efter I. C. Christensen blev Forsvarsminister Klaus Berntsen Formand og efter ham fhv. Udenrigsminister Dr. phil. & theol. L. Moltesen.

De nævnte Foreninger arbejder alle udmærket sammen og ydede, navnlig i de onde Dage efter den 29. August 1943, sammen med Forsvarsbrødre og Soldaterforeninger for vore faldnes efterladte, de saarede og internerede Militære, en hurtig og omfattende Hjælp, som aldrig vil blive glemt.

»Lad os«, som en af Foreningerne paa alles Vegne siger det, »hver især finde *alle* Grunde frem, vi har til at elske Danmark — ogsaa dem, vi ikke har tænkt paa før . . . Og lad os glæde os over enhver Sag, der kan forene danske Mænd og Kvinder i øget Fædrelandskærlighed«.



Foreningen »Dannevirkes« Bømærke.

KAPITEL XVII

KOLONISOLDATER OG ANDRE FRIVILLIGE

DET er en ejendommelig og for saa vidt sørgelig Kendsgerning, at Norden ikke har spillet en varig Rolle som Kolonimagt. En Smule Kolonihistorie har vi dog.

I Ostindien prøvede Christian IV sin Lykke som Parthaver i et kongelig privilegeret, ostindisk Kompagni af 1616, startet af to Hollændere. I 1620 erhvervedes Kolonien Trankebar. Dermed var Danmark blevet den fjerde Magt, som fik Koloniomraade i Indien. Med den »ostindiske Flaade«, som ført af Admiral Ove Gjedde sejlede fra København 1618, fulgte en Del hvervede Landsoldater, danske og tyske, under Kommando af danske Adelsmænd. I November 1620 begyndte man paa Bygningen af det lille Fort »Dansborg« ved Trankebar paa Koromandelkysten lige for Ceylons Nordspids. Det blev kraftig bestykket med 85 Jernkanoner. Af Haandvaaben og Ammunition fandtes store Mængder. Besætningen blev paa 20 hvide Soldater med talrige, indfødte Hjælpetropper.

Kompagniet gav Underskud, og under slet Ledelse bredte Lovløshed og Drukkenskab sig i de hvides Kreds. Soldaterne, som tjente for lidt, naar der var Fred i Trankebar, gjorde Oprør, afsatte den dygtige Leder og fik Officererne til at vælge den ryggesløse Paul Hansen Korsør til »Opperhoved«. Inden længe var Trankebar nærmest en Piratrede.

Handelskompagniet hævedes, dets Ejendele tilfaldt den danske Krone, og et nyt Kompagni blev stiftet 1670. Handelen tog Opsving. En Del Officerer, Soldater og Civile lod sig hverve til Kolonitjenesten. I 1684 var Dansborgs Garnison paa 6 Officerer, 98



RIGSADMIRAL OVE GJEDDE (1594-1660)

Stik af Alb. Hallwegh efter Maleri af Abraham Wuchters paa Kronborg. Admiral Gjedde erhvervede Trankebar for Danmark. Efter »Dansk Daad« — Fot. Folker.

Kompagniet en ny Octroi paa 40 Aar; men 1729 opgav Kompagniet fuldstændig Ostindiehandelen. Kong Frederik IV overtog Styret og Udgifterne derved.

Christian VI, som interesserede sig meget for Kompagniet, gav det en ny Octroi paa 40 Aar fra 1732, og det fik Navneforandring til »Asiatisk Kompagni«. Da der 1750 opstod alvorlige Uroligheder, afsendtes blandt andet 350 Mand Infanteri til Trankebar »til Kongens Glorie og det Asiatiske Kompagnis Bedste«. Mange blev syge undervejs, og 48 døde, inden de naaede Land; men ogsaa dør var Dødeligheden stor, i Løbet af et halvt Aar omkom 6 Officerer, 82 Menige og mange af Skibsfolkene.

danske og »portugisiske« samt 200 indfødte Soldater med egne Befalingsmænd. Kaptajn Axel Juel, der 1681 var blevet Kommandant paa Dansborg, styrede sine undergivne haardt og plyndrede de Indfødte med knugende Skatter, hvis Overskud han sagdes at dele med sin berømte Farbroder, Admiral Niels Juel, der sad i Kompagniets Direktion. Regeringen lod Juel arrestere. Forholdene bedredes og mod Aarhundredets Slutning gav Handelen Overskud. Fæstningen udbyggedes og Tropperne Antal øgedes. I 1698 gav Christian V

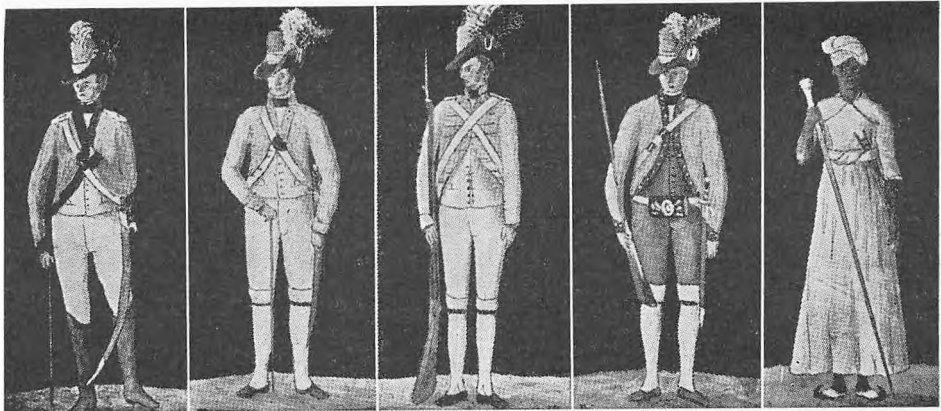


DEN DANSK-OSTINDISKE BY TRANKEBAR 1733
Oversigtsplan tegnet af Trellund. Efter «Dansk Daad». — Foto Folker.

I 1777 blev de ostindiske Besiddelser overdraget til Kronen, ikke mindst fordi Englændernes Krige mod Inderne havde skabt saa urolige Forhold, at det danske Militær maatte forstærkes.

I Urotider oprettedes ved Siden af den regulære Militærstyrke et Borgerkorps af frivillige, kampduelige, civile Europæere.

Samtidig med det britiske Angreb paa Danmark 1801 besatte en langt overlegen britisk Styrke Trankebar, hvor Besættelsen iøvrigt foregik friktionsløst og af begge Parter stadig regnedes for midlertidig. Da Englænderne skulde trække sig tilbage, var de dog meget uvillige. Saa snart det skete, førte Danmark sine europæiske Soldater hjem. Man ansaa al Fare for overstaaet, og da det britiske Overfald paa os fandt Sted 1807, blev ogsaa vore Kolonier besat — denne Gang paa en langt ubehageligere Maade end 1801. Først 1815 hævedes denne Besættelse. Fremtidig var der kun indfødte Soldater, kommanderet af danske Officerer, i vore ostindiske Kolonier, indtil disse i 1845 blev solgt til det engelsk-ostindiske Kompagni for 1.125.000 Rigsdaler. Nikobarøerne for-



DANSK-OSTINDISKE UNIFORMER SIDST I DET 18. AARHUNDREDE

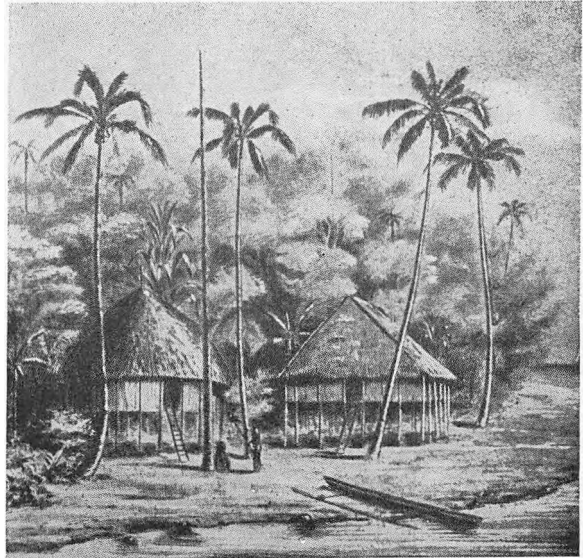
Fra venstre Artilleriofficer, Korporal af Fodfolket, Musketer, menig Artillerist, indfødt «Choubdar». Tegninger fra Trankebar i Oslos «Historisk Museum». Efter Kay Larsen «De dansk-ostindiske Koloniers Historie». — Fot. Folker.

beholdt den danske Stat sig Overhøjhedsretten til, men det var en Lettelse, da England 1869 overtog Besiddelsen.

Paa Afrikas Vestkyst laa Kolonien Dansk Guinea i et Handelsomraade, der kunde levere Peber, Elfenben, Guld og Slaver. Saavel danske som svenske Skibe besejlede disse Kyster sidst i Frederik II.s Regeringstid. Men derefter samlede Danskerne deres Hovedenergi om de ostindiske Egne, medens Svenskerne særligt interesserede sig for Afrika. Navnlig efter Trediveaarskrigen, oprettede de talrige Loger, byggede det stærke Fort Carolusborg og drev omfattende Slavehandel paa de spanske Kolonier i Vestindien. Mærkeligt nok blev svensk Guinea ved Fredsslutningen 1660 afstaaet til Danmark. Koloniens militære Historie minder derefter meget om Trankebars.

Der opførtes udmærkede og solide, danske Forter, Frederiksborg, Christiansborg, Fredensborg og Kongesten, men deres Besætninger var for Størsteparten, som i Ostindien, indfødte, der iøvrigt kæmpede udmærket. Paa det største Fort, Christiansborg, fandtes eksempelvis, mens det var stærkest, 35 hvide Befalingsmænd og Menige, 300 Negre og 28 Kanoner, men saa regnedes det ogsaa sidst i det 17. Aarhundrede for »uindtagelig for den heele Africanke Magt, saalænge der er tilstrækkelig Mund- og Krigs-Forraad«.

I 1792 overtog Kronen samtlige Forter og »Loger« i Guinea og samme Aar tog Danmark som den første Nation i Verden Afstand fra Køb af Neger-slaver i sine afrikanske Kolonier. Det blev forbudt fra 1. Januar 1803 at regne. Mærkeligt nok blev ingen af vore Besiddelser i Guinea besat eller angrebet af Englænderne under de dansk-engliske Krigene 1801 og 1807. I det hele taget var Fred og Krig de europæiske Ko-



BEBOELSESHUSE OG URSKOV PAA NIKOBARERNE

Disse 1 og for sig frugtbare Øer er det aldrig lykkedes at kolonisere paa Grund af Tropesygdomme, den isolerede Beliggenhed, de indfødtes Vildskab og malajiske Sørovere. Danmark har ofret store Pengesummer og talrige Mennesker paa dem. Tegning af C. Thormann. Efter »Dansk Daad«. — Fot. Folker.

lonisatorer imellem ret uafhængig af, hvad Moderlandene foretog sig. Forbund sluttedes, og Fejder førtes af lokale Aarsager. Hjælp til en nødstedt Koloni ydedes gerne mod passende Betaling. I saadanne Kampe udmærkede danske Førere og dansk opøvede Negersoldater sig Gang paa Gang.

Forbudet mod Slavehandelen gav vore Guineakoloni dens økonomiske Bekomst, og der var efterhaanden kun meget ringe Interesse for danske oversøiske Besiddelser i vort Folk. Guinea gik samme Vej som Trankebar. Kolonien blev 1850 solgt til England for beskedne 10.000 Pund Sterling.

Dansk Vestindien, omfattede Øerne Sct. Thomas, Sct. Jan og Sct. Croix Øst for Puertorico. Sct. Thomas og Sct. Jan var ubeboede, da det dansk-vestindiske Selskab henholdsvis 1671 og 1684 tog dem i Besiddelse for Danmark. Øernes Befolkning blev Europæere fra de skiftende Nationers Ejertid og indførte Neger-slaver hovedsagelig fra dansk Guinea. I 1755 købte den danske



RYTTER AF Sct. CROIX.S MILITS

Tegning paa Kronborg. Efter Kay Larsen: «Dansk Vestindien».
Fot. Folker.

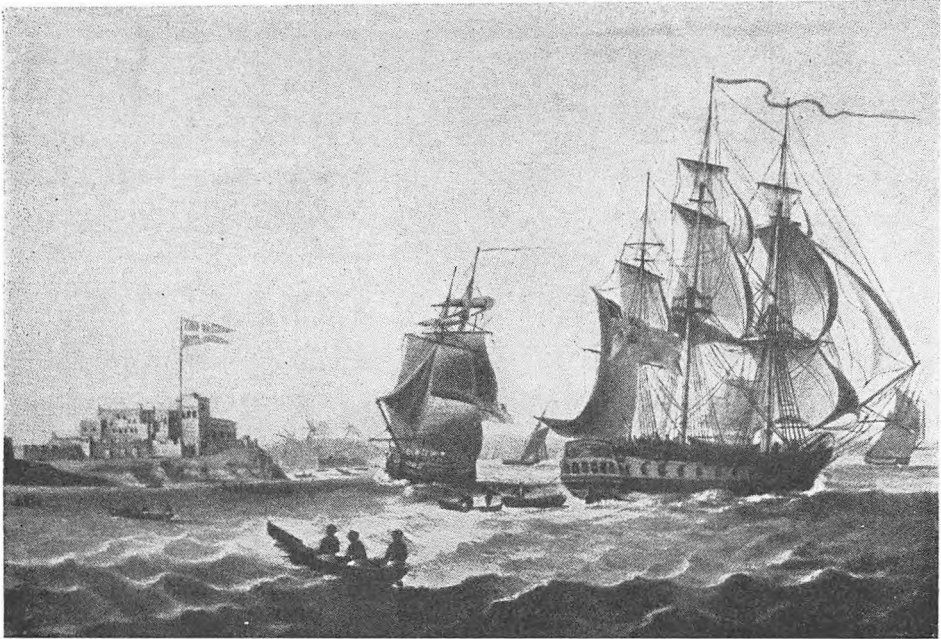
Krone Øerne af det vestindiske Kompagni.

Paa Vestindien var der ingen national, indfødt Befolkning at strides med. De talrige Uroligheder, undertiden endog særdeles blodige, skyldtes Slaveopstande, oftest paa Grund af den haarde Behandling, den faatallige hvide Overklasse udsatte Negrene for.

Over for saadanne alvorlige Oprør vilde den ringe Militærmagt alene have været værgeløs. Forsvaret af de Hvides Ejendom og Liv tilfaldt

derfor i Krisesituationer fortrinsvis frivillige Korps fra Plantagerne og Byerne, dels Hvide, dels overordnede Farvede, der oftest blev ført med Dygtighed og Mod. Undertiden tilkaldtes Hjælp fra en udenlandsk Koloni.

Adskillige af de hvervede Soldater, som i det 17. Aarhundrede sendtes til Vestindien, var Straffefanger, der slap fra Tugthus og Slaveri mod at gøre oversøisk Tjeneste. Elite var det altsaa ikke, selv om de straaledes i Hærens røde Uniform. De nød Livet og drak af Dunken, fik Børn med Negerkvinderne og gik til af Trope sygdomme. Enkelte blev Mesterknægte paa Plantagerne, andre deserterede. Ingen opnaaede nogen større Position eller Indtægt. Men Garnisonerne var urimeligt smaa. Da et farligt Negeroprør brød ud paa Sct. Jan 1733, var Øens egen Garnison 8 hvide Menige paa Fortet Frederiksværn, og Undsætningen fra Sct. Thomas, hvis Garnison var paa 80 Soldater, talte ikke mere end et halvt Hundrede Mand.



FORTET «CHRISTIANSBORG» PAA GUINEAKYSTEN FØRST I DET 19. AARHUNDREDE
Maleri af Webster paa Kronborg. Efter «Dansk Daad». — Fot. Folker.

Frederik V besluttede 1755 paa sin Udenrigsministers, Greve J. H. E. Bernstorffs Raad at lade Kronen købe alle det vestindiske Kompagnis Rettigheder; men det øgede ikke Øernes militære Værn før efter en halv Snes Aars Forløb, da der oprettedes to nye vestindiske Fodfolkskompagnier. Styrken blev derefter ialt fire meget smaa »Kompagnier«, hver paa 40 til 70 Mand. 1769 forbedredes Forterne noget. Man mente i Danmark, at Øerne hermed var militært velstillede.

I 1801 og 1807 blev Øerne besat af britiske Styrker. Ejendommeligt nok tillod de dansk-vestindiske Myndigheder i det førstnævnte Krigsjaar, at et halvt Hundrede danske Soldater lod sig hverve af den engelske Fjende. Først efter Wienerkongressen blev Besættelsen hævet. Herefter øgedes Troppernes Antal noget, saa de 1830 talte 16 Officerer og 431 Underofficerer og Menige. De hvervedes i København for 6 Aar ad Gangen. At Kvaliteten stadig var lav, ses af et alvorligt Mytteri 1835 i Christiansted.

I 1848 kom det atter til alvorlige Optøjer og spredte Kampe, idet Negrerne krævede øjeblikkelig Ophævelse af Slaveriet. Generalguvernøren, P. v. Scholten tabte Hovedet og udstedte paa egen Haand en Proklamation, som med øjeblikkelig Virkning ophævede Slaveriet. Han tilkaldte spansk Hjælp fra Puertorico, og den blev straks ydet. Inden den kom, havde de danske Styrker dog slaaet Opstanden ned og genoprettet Ro og Orden. Generalguvernør von Scholten havde svigtet i en farlig Situation og flygtede nærmest fra Øerne. Baade dør og i Danmark kritiseredes han alvorligt.

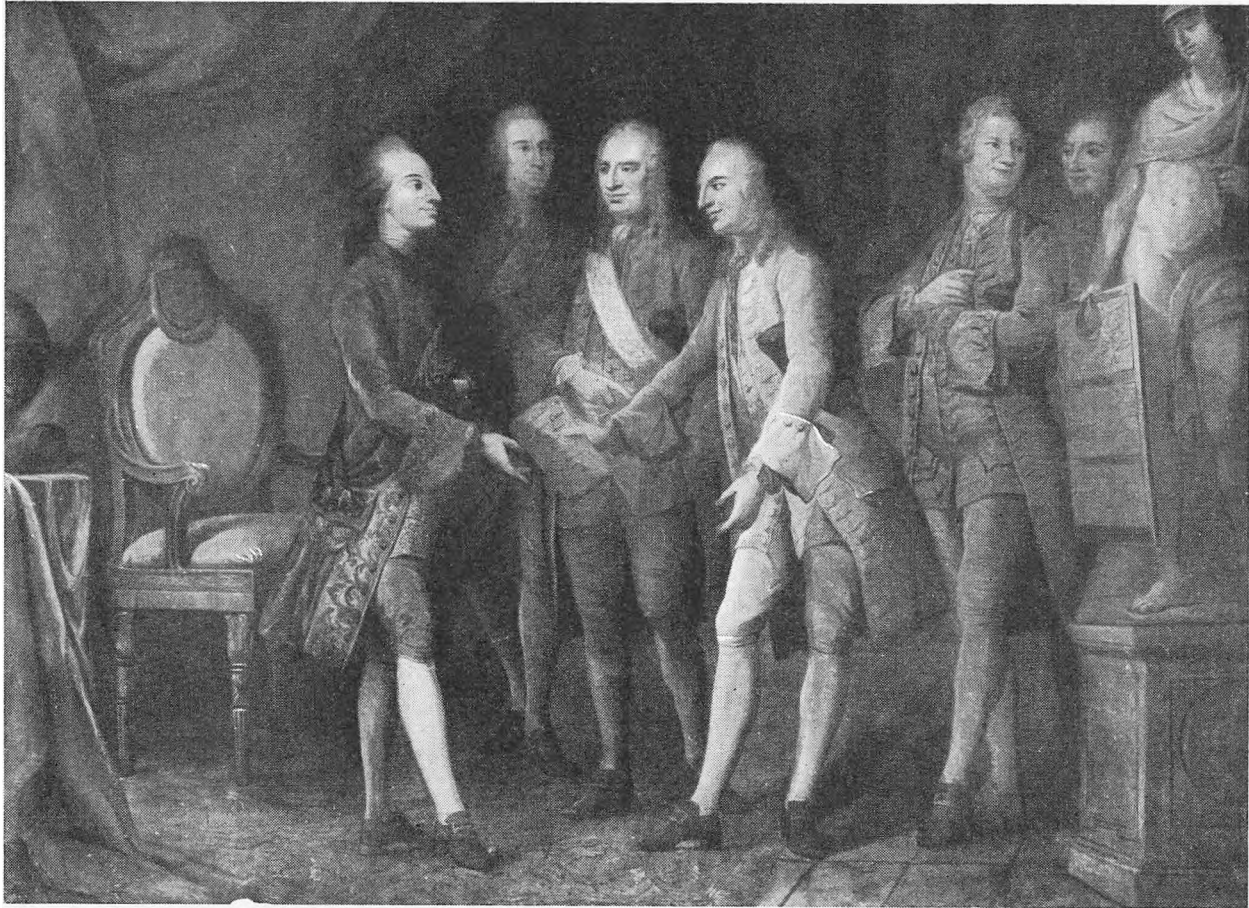
For at skaffe Soldater til Vestindien vedtoges 1854 en særlig Lov om Aftjening af Værnepligt i Øernes Hærstyrke. Den hjalp kun lidt. De energiske, unge Mænd, som rejste hjemmefra, foretrak at prøve Lykken i de Forenede Stater med de store Muligheder.

Militæret paa Øerne reduceredes en Del i 1872 ved Oprettelsen af »Den vestindiske Hærstyrke« paa 2 Kompagnier paa henholdsvis Sct. Croix og Sct. Thomas med ialt 6 Officerer og 219 Underofficerer og Menige. Uniformen blev som vort Fodfolks. De Menige fik fri Rejse, Kvarter og Mundering samt 15 Cents om Dagen og i Haandpenge 40 — senere 60 — Kroner.

I 1878 kom der paany et alvorligt Negeroprør med stedvis meget oprørende Grusomheder og hensynsløs Straf. Det blev hurtigt slaaet ned, og Øerne fik tilbudt Hjælp fra nære franske, britiske, amerikanske og spanske Styrker.

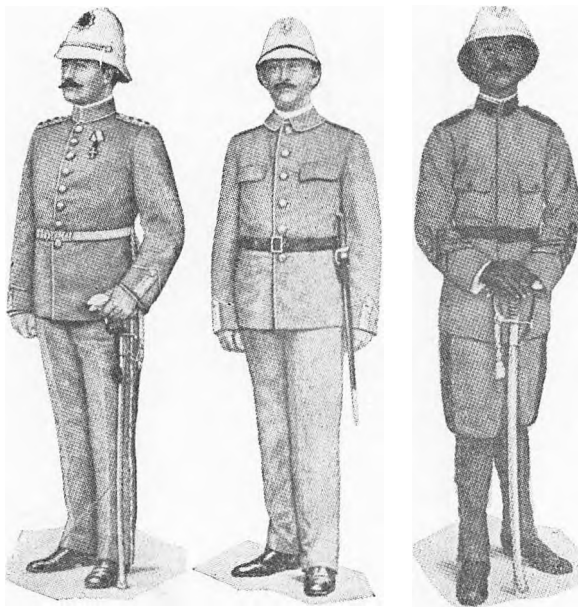
Ved Lov af 6. April 1906 ophævedes »Den vestindiske Hærstyrke«. Den var blevet for kostbar, fandt man, i Forhold til sin Værdi. Soldaterne var ofte af for ringe Kvalitet og naaede sjældent at lære Befolkningens Sprog, som med Tiden udelukkende var blevet Engelsk.

I Stedet oprettedes »Det vestindiske Gendarmeri«, en militær Politistyrke paa 123 Mand, hvis Chef skulde være Kaptajn af Linien direkte underlagt Guvernøren. Uniformen blev enradet, lyseblaa med Tropehjem. Fordelingen blev saadan, at Chefen, 2 Premierløjtnanter, 7 Underofficerer og 80 Gendarmere kom til Tjeneste paa Sct. Croix, medens 1 Premierløjtnant, 2 Underofficerer og 30 Gendarmere kom til Sct. Thomas, hvorfra Sct. Jan blev pa-



KRONENS OVERTAGELSE AF DE VESTINDISKE ØER 1755

Som Stat havde Danmark forpasset Mulighederne for at blive Kolonimagt i det 16. og 17. Aarhundrede. Holstenske Købmænd grundlagde 1650 vore afrikanske Kolonier. Under Christian V købte «Det vestindiske Kompagni» Sct. Thomas og Sct. Jan, 1733 kom Sct. Croix til. Paa Billedet overdrages Vestindien af Kompagniet til Frederik V. Commercekollegiets Leder Demercières overrækker Kongen Dokumenterne. Maleri paa Fredensborg af A. C. Råde. — Fot. Albrecktsen.



DANSK-VESTINDISKE POLITITROPPER

Fra venstre dansk Kaptajn af Gendarmeriet, menig dansk Gendarm, indfødt Officer af Ordenskorpset. Efter Kay Larsen »Dansk Vestindien«. — Fot. Folker.

trouilleret. Gendarmerne hvervedes for 3 Aar. Lønnen var 3,25 Francs om Dagen, efter 3 Aar stigende til 2000 Francs aarlig. Militsten genoprettedes 1907 af alle vaabenføre Indbyggere med Borgerret som »Ordenskorpset«, der skulde bistaa Gendarmerne, naar det gjordes nødigt og derfor kommandomæssigt underlagdes deres Chef. Udrustning og Mundering leveredes gratis. Uniformen var brun-gul med rød Krave og Ærmelidser. Der indtraf

ingen farlige Situationer af Betydning i Gendarmerikorpsets Tid.

I 1917 blev Øerne solgt til de Forenede Stater for 25 Millioner Dollars efter Folkeafstemning, der gav Flertal for Salget saavel i Kolonien som i Danmark. Hvad det ikke var lykkedes vort Land at miste i Krig, prisdav vi for Penge.

Udenfor vort Land har Danske ofte kæmpet mod Danske som i sidste Verdenskrig, da dansksindede Sønderjyder pligtopyldende og tappert tjente i Tysklands Hær, andre Danske, der var udvandret, i de allieredes Hære, navnlig Amerikas. Forholdet gentager sig tildels i den nuværende Storkrig, hvor desuden en Del danske Statsborgere af nationalsocialistisk Indstilling har dannet et Frikorps i Tysklands Hær. Andre Danske har tjent som frivillige i Finland under dets Krige efter Landets Selvstændighed, i Estland mod Ruslands Kommuniste og i Spanien blandt de røde Folkefrontstropper. Under Boerkrigen fandtes adskillige Danske i begge kæmpende Hære, og i den navnkundige, franske Fremmedlegion har

adskillige, baade som Befalingsmænd og Menige, vundet Hæder — bedst kendt iblandt dem er Hans kongelige Højhed Prins Aage.

Uanset hvad der drev de mange til Slagmarken, har de vist, hvor de kæmpede og, for talriges Vedkommende, faldt, at vort Mandskab har alle gode Soldateregenskaber, Udholdenhed, Troskab, Mandstugt, Omtanke, Dødsforagt og Initiativ.

Vil Folket ofre, hvad Værnet kræver, kan vor Hær, inden for sin Størrelses Begrænsning, blive saa god som den bedste. Det koster meget; men det er varige Sandheder, hvad Bernhardi skrev; at »et Folk, som ikke villigt bærer de Ofre og Udgifter, der er nødvendige til Skole og Soldatertjeneste, fornægter sin Vilje til Livet og ofrer høje, fremtidsværende Værdier for at opnaa materielle Fordele, der henvejres i et Øjeblikks Rus«.



Fransk Tegning af dansk Løjtnant
i Fremmedlegionen Selchau-Hansen;
faldt 1903 ved El Moungar.

INDHOLDSFORTEGNELSE KILDEANGIVELSE OG REGISTRE

TIL

»VOR HÆR I KRIG OG FRED« BIND II

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Pag
ENEVÆLDENS SAMFUND OG HÆR — SKAANSKE KRIG — STORE NORDISKE KRIG OG SØNDERJYLLANDS BEFRIELSE.....	5
Kapitel I Folk og Værn i Enevældens første Aarhundredc.....	7
- II Den Skaanske Krig.....	39
- III Den Store Nordiske Krig — Sønderjyllands Befrielse.....	61
I FREMMED TJENESTE — AFVIKLINGEN AF DEN HVERVEDE HÆR — KRI- GENE MOD ENGLAND OG DE ALLIEREDE.....	99
Kapitel IV Danske Soldater i fremmed Tjeneste under Enevælden.....	101
- V Paa Vej mod en national Hær.....	115
- VI 1801—1807.....	145
- VII Trange Tider.....	167
- VIII I Nederlagets Skygge.....	191
VORE SØNDERJYDSKE KRIGE.....	213
Kapitel IX Treaarskrigen.....	215
- X Krigen 1864.....	296
FRA WIENERFREDEN TIL DANMARKS BESÆTTELSE.....	345
Kapitel XI Fra Adskillelse til Genforening.....	347
- XII Vejen mod Selvopgivelse.....	373
UDDANNELSE, UDRUSTNING, HJÆLPEORGANER — FOLKET OG HÆREN — I OVERSØISK TJENESTE.....	409
Kapitel XIII Uddannelse og Udrustning.....	410
- XIV Hærens Hjælpeorganer.....	423
- XV Borgervæbning, Frivillige Korps, Skyttebevægelsen.....	434
- XVI De danske Vaabenbrødre, Forsvarsbroderselskaberne, Soldaterforenin- gerne og Soldaterhjem.....	442
- XVII Kolonisoldater og andre Frivillige.....	455
INDHOLDSFORTEGNELSE, KILDEANGIVELSE OG REGISTRE TIL BIND II	466



KILDEANGIVELSE

Nærværende Angivelse tilsigter ikke at give en fuldstændig Fortegnelse over benyttede Kilder. Læseren, som vil trænge nærmere ind i de enkelte Afsnits Begivenheder, henvises især til de omfattende Bibliografier, ethvert større Bibliotek raader over. I det følgende angives kun saadanne Værker, der dels er særlig flittigt benyttet, dels anses for egnede til Studiekredsbrug. Bortset fra Bøger i Privateje, er de fortrinsvis laant paa Store kongelige Bibliothek eller Københavns Garnisonsbibliotek. De anføres her gruppevis i alfabetisk Orden efter Emner.

Afdelings- og Regimentshistorie:

A. Pontoppidan: Den kongelige Livgarde I-II (Fredericia 1941-42).—V. Stilling: Danske Livregiment til Fods. 1. Bataillon (Kbhvn. 1930). — J. T. Waagepetersen & Norrie: Fortæll. af 18. Bataillons Historie (Kbhvn. 1935). — M. Poulsen: Den gamle Kaserne og dens Batailloner (Kbhvn. 1929). — C. Bokkenheuser: 16. Bataillons Historie (Odense 1922). — K. C. Rockstroh: Et dansk Korps' Historie 1701-1709 (Kbhvn. 1895). B. C:son Barkman: Kungl. Svea' Livgardes Historia I-II (Stockholm 1937-39). — W. Lindholm: Slesvigske nat. Rytterrgt. 3. Dragonregiment (Aarhus 1870). — A. Giersing: Gardehusarregimentet (Kbhvn. 1937). — K. Kristensen: Optegnelser ang. det kbhvn.ske borgerl. Artillerikorps (Kbhvn. 1811). — J. Garbrecht: Sværd og Banner. Kongens Livcorps m. f. (Kbhvn. 1831). — H. A. Hanson: Kongens Livjægerkorps (Kbhvn. 1938). — Vorslund-Kiær: Kbhvns. Skytteforenings Historie (Kbhvn. 1912). — Klingspor Bentzen: 1ste Artilleribataillon-Kystart.rgt. (Kbhvn. 1917).

Bibliografier m. v.

Müller: Fortegnelse over de især til den milit. Lægekynd. hørende Værker (Kbhvn. 1838). — M. Jähns: Geschichte der Kriegswissenschaften I-III (München 1889-91). — L. Nielsen: Vejledning i Biblioteksbenyttelse og alm. Bibliografi (Kbhvn. 1931). — L. Nielsen: Danmarks middelalderlige Haandskrifter (Kbhvn. 1937). — Erichsen og Krarup: Dansk historisk Bibliografi I-II (Kbhvn. 1929).

Breve.

Bricka og Fridericia: Christian IV's egenhændige Breve I-VII (Kbhvn. 1878-91).

Danske i fremmed Tjeneste.

J. H. F. Jahn: Det danske Auxiliærkorps i engelsk Tjeneste (Kbhvn. 1840). — E. Holm: Om danske og norske indfødte Sold. som Hjælpetropper etc. (Kbhvn. 1885). — T. Søegaard: Auxiliærtropperne (Kbhvn. u. A.). — A. Tuxen: Danske og norske Officerer i Royal Danois (Kbhvn. 1921). — P. S. Vig: Danske i Kamp i og for Amerika (Omaha 1917).

Diplomatik og Heraldik m. m.

J. Steenstrup: Nogle Hovedtræk af Læren om Skriftart. Hist. og Diplomatiken (Kbhvn. 1915). — E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark etc. (Kbhvn. 1943). — A. E. Møldrup: Gotisk Skrift (Kbhvn. 1940). — H. Hjelmholt: Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen etc. (Kbhvn. 1940). — P. B. Grandjean: Dansk Heraldik (Kbhvn. 1919).

Forplejningstjeneste m. m.

G. Brammer: Den dansko Hærs Intendanturtjeneste etc. (Kbhvn. 1919).

Geografi.

N. M. Petersen: Haandbog i den gammel-nordiske Geografi I-II (Kbhvn. 1834).

Hansastæderne.

D. Schäfer: Die Hansestädte und König Waldemar (Jena 1879). — D. Schäfer: Die deutsche Hanse (Billefeld 1914). — W. Christensen: Unionskongerne og Hansetæderne (Kbhvn. 1895). — E. Gee Nash: The Hansa etc. (London 1929).

Historie i Almindelighed (herunder Biografier m. m.).

J. C. H. R. Steenstrup m. fl.: Danmarks Riges Historie I-VII (Kbhvn. 1896-1907). — E. Arup: Danmarks Historie I-II (1925-32). — A. Fabricius: Ill. Danmarkshist. for Folket I-II (Kbhvn. 1914). — Vilh. la Cour: Danmarks Historie I-II (Kbhvn. 1940). — Lindvald og Mackeprang: Det danske Folks Historie I-VIII (Kbhvn. 1927-29). — J. Ottosen: Vor Historie I-III (Kbhvn. 1901-04). — Krarup og Stavnstrup: Dansk Historie siden Stavnsbaandets Løsning (Kbhvn. 1942). — V. Østergaard: Vort Folk i det 19. Aarhundrede I-II (Kbhvn. 1912). — H. Begtrup: Det danske Folks Historie i det 19. Aarh. I-IV (Kbhvn. u. A.). — A. D. Jørgensen: Fyrretyve Fortællinger og Fædrelandets Hist. (Kbhvn. 1915). — Saxo (oversat af Winkel Horn): Danmarks Krønike (Kbhvn. u. A.). — Aggesen (oversat af Fenger): Danmarks Krønike (Kbhvn. 1842). — A. D. Jørgensen: Historiske Afhandlinger III (Kbhvn. 1898). — Troels Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh. I-XIV (Kbhvn. u. A.). — P. Lundbye: Valdemar Atterdag (Kbhvn. 1939). — Bering Liisberg: Christian IV etc. (Kbhvn. 1890-91). — Dançay (oversat af Bricka): Indberetninger om Forholdene i Norden 1567-73 (Kbhvn. 1901). — G. Bang: Den gamle Adels Forfald (Kbhvn. 1897). — A. Tuxen: Fra Christian den Femtes Ungdom (Kbhvn. 1892). — Riegels: Forsøg til Femte Christians Historie (Kbhvn. 1792). — L. Koch: Kong Christian den Sjettes Historie (Kbhvn. 1886). — J. Riise m. fl.: Galleri af berømte ... Mænd og Quinder (Kbhvn. 1850). — O. Malling: Store og gode Handlinger etc. (Kbhvn. 1810). — H. Jensen: De danske Stænderforsamlings Hist. I-II (Kbhvn. 1931-34). — E. Arup: Danmarks Krise 1863 (Kbhvn. 1930). — Stavnstrup: Dansk Tidehverv 1848-64 (Kbhvn. 1941). — Engelstoft og Wendt: Haandbog i Danm. polit. Historie etc. (Kbhvn. 1934). — G. Schütte: Fra Flinteflækken til Lurmærket (Kbhvn. 1927). — Vilh. la Cour: Tusind Aars Grænsevagt (Kbhvn. 1916). — Vilh. la Cour m. fl.: Sønderjyllands Historie I-V (Kbhvn. 1931-42). — A. D. Jørgensen: Fortællinger af Nordens Historie I-II (Kbhvn. 1900-01). — C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie I-V (Kbhvn. 1864-72). — F. Barfod: Billeder af Nordens Historie (Kbhvn. 1874). — H. F. Blunck: Die nordische Welt (Berlin 1937). — H. Jensen: Nordisk Statsstyre (Kbhvn. 1942). — Hildebrand og Stavenow: Sveriges Historia I-XV (Stockholm u. A.). — A. Thulstrup: I Kejsereens Skygge (Stockholm 1942). — I. Andersson: Sveriges Historie (Kbhvn. 1941). — A. Bugge m. fl.: Norges Historie etc. I-XIII (Kristiania 1909-17). — de Fontenay m. fl.: Gyldendals ill. Verdenshistorie I-IV (Kbhvn. 1919-21). — Lachâtre: Histoire des Papes I-II (Paris u. A.). — Stavnstrup: Politik og Demokrati (Kbhvn. 1921). — Hassé: Historiske Oversigtstabeller. (Kbhvn. 1937). — Frischauer: Prins Eugen (Stockholm 1934). — V. Lange: Corfitz Ulfeld etc. (Kbhvn. u. A.). — Munthe af Morgenstjerne: Feltmarskal Michael Numsen etc. (Kbhvn. 1938).

Hærorganisation.

E. Bull: Leding, Militær- og Finansforfatning i Norge i ældre Tid (Kristiania 1920). — Kr. Erslev: Rostjeneste- Rustning (Kbhvn. 1900). — Nell: Die Landsknechte Entstehung etc. (Berlin 1914). — E. Madsen: De nationale Tropper etc. i det 16. Aarh. (Kbhvn. 1904). — Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær etc. I-III (Kbhvn. 1909-24). — Vaupell: Den Danske Hærs Historie etc. I-III (Kbhvn. 1872-76). — Vaupell: Hærens Styrketal og Udgifterne til den 1680-1896 (Kbhvn. 1899). — Ræder: Den danske Armés Organisation m. v. (Kbhvn. 1837). — Boeck m. fl.: Danmarks Hær I-II (Kbhvn. 1934-35). — Rantzau m. fl.: Forsvarsbogen (Kbhvn. 1941). — Krøier og Hinge: Den danske Underofficer (Kbhvn. 1916). —

Kolonihistorie.

I. Raunkjær: Iserts Breve fra Dansk Guinea (Kbhvn. 1917). — Kay Larsen: De Danske i Guinea (Kbhvn. 1918). — Kay Larsen: Krøniker fra Guinea (Kbhvn. 1927). — Kay Larsen: De dansk ostindiske Koloniers Historie I-II (Kbhvn. 1907-08). — Kay Larsen: Krøniker fra Trankebar (Kbhvn. 1918). — Kay Larsen: Dansk Vestindien etc. (Kbhvn. 1918). — Oxholm: De Dansk Vestindiske Øers Tilstand etc. (Kbhvn. 1797). — Petersen: En hist. Beretn. om de dansk vestindiske Øer (Kbhvn. 1835). — Gomez: Om Militærvæsenet paa de dansk vestindiske Øer (Kbhvn. 1836). — Lawaetz: Peter von Scholten (Kbhvn. 1940).

Krigshistorie.

Hausmann: Das Ringen der Deutschen und Dänen um ... Estland (Leipzig 1870). — Molbech: Historie om Ditmarskerkrigene (Kbhvn. 1813). — Harder: Die Schlacht bei Hemmingstedt (Heide 1899). — Paludan-Müller: Grevens Fejde I-II (Kbhvn. 1853-54). — H. J. Blom: Unionskrigene og Borgerkrigene etc. (Kbhvn. 1826). — A. Larsen: Kalmarskrigen I-II (Kbhvn. 1889). — F. H. Jahn: Historie om Calmarkrigen (Kbhvn. 1820). — Westling: Det nordiska Sjuårskrigets hist. (Stockholm 1879). — Vaupell: Den nordiske Syvaarskrig (Kbhvn. 1891). — Moltke: Slagene ved Marekær og Axtorna (Kbhvn. 1896). — Teinnæs: Slaget ved Axtorna (Kbhvn. 1931). — Tidander: Daniel Rantzaus Vinterfälttåg i Sverige (Stockholm 1896). — Moltke: Daniel Rantzaus Tog til Östergötland (Kbhvn. 1891). — F. H. Jahn: Grundtr. til Chr. IVs Krigshist. II (Kbhvn. 1822). — A. Larsen: Kejserskrigen (Kbhvn. 1896). — A. Larsen: Christian IVs Krige (Kbhvn. 1895). — Lichtenstein: Die Schlacht bei Lutter am Barenberge (Braunschweig 1850). — C. Christensen: Fra Kejserens Tid (Aalborg 1912). — V. Christensen: De kejserlige i Vendsyssel (u. A.). — S. A. Sørensen: Kjøbenhavns Belejring og Fyens Gjenerobr. (Kbhvn. 1896). — L. F. la Cour m. fl.: Mindeskrift i Anl. af Stormen paa København (Kbhvn. 1909). — Rørdam: Danske og norske Students Delt. i Københavns Forsvar etc. (u. A.). — Nordentoft: Lidt om Køge som Fæstning etc. (Kbhvn. 1941). — Weibull: Freden i Roskilde etc. (Lund 1908). — Meadowe: Narrative of the actions etc. (London 1677). — Lövenskiöld (Haandskrift): Planer etc. til den skaanske Krigs Hist. (Kbhvn. 1890). — N. P. Jensen: Den skaanske Krig (Kbhvn. 1900). — Torsslow: Om Slaget vid Lund (Stockholm 1854). — Ramel: Anteckningar om Slaget vid Lund etc. (Lund 1877). — Kullberg: Slaget vid Uddevalla (Stockholm 1851). — Tuxen: Overfaldet paa Hamburg 1686 (Kbhvn. 1893). — Scheel: ... Indledning til Kong Frederik IVs Krigshist. (Kbhvn. 1785). — E. Holm: Studier til den st. nord. Krigs Historie (Kbhvn. 1881). — Jens Johansen: Danm.-Norges Deltagelse i den st. nord. Krig etc. (Kbhvn. 1935). — Seidelin: Krig for Havenes Friedhed (Kbhvn. 1801). — Soldin: Krig imellem Danm. og Engelland (Kbhvn. 1801). — H. J. Blom: Krigstildragelserne i Sjælland 1807 (Kbhvn. 1845). — Frisenberg: Fra Krigen 1807-14 (Kbhvn. 1894). — Hjorth: Englænderne paa Anholt (Kbhvn. 1907). — Mumme: Begivenhederne i Fyn etc. 1808 (Odense 1848). — Bojesen: En Brites Bemærkn. om Danm. 1808 (Kbhvn. 1941). — Meijer: Kriget emellan Sverige och Danm. 1808-09 (Stockholm 1867). — Bardenfleth: Stormen paa Stralsund etc. (Kbhvn. 1846). — N. P. Jensen: Kampen om Sønderjylland 1848-50 I-III (Kbhvn. 1913-16). — Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848-50 I-III (Kbhvn. 1863-69). — Rockstroh: General de Mezas Krigsdagbøger (Kbhvn. 1928). — N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe (Kbhvn. 1912). — Rist: Olaf Ryes Saga (Kbhvn. 1899). — Anonym: Erindringer fra Garnisonlivet og Krigen 1848-50 (Maribo 1896). — Generalstaben: Den dansk-tydske Krig 1864 I-III (Kbhvn. 1890-92). — Liljefalk og Lütken: Vor sidste Kamp for Sønderjylland (Kbhvn. 1914). — N. P. Jensen: Kampen om Sønderjylland 1864 (Kbhvn. 1914). — Rockstroh: General de Meza og Danevirkes Rømning (Kbhvn. 1930). — Hegermann Lindencrone: Om Krigsaaet 1864 etc. (Kbhvn. 1874). — Jens Johansen og Nordentoft: 4. Division i Nørrejylland (Kbhvn. 1936). — Jens Johansen og Nordentoft: Hæren ved Danevirke 1864 (Kbhvn. 1938). — Kauffmann: Tilbagetoget fra Danevirke etc. (Kbhvn. 1914). — Holbøll: En Brigadeadjutants Erindringer etc. (Kbhvn. 1874). — Schiøtt: Affairen ved Lundby etc. (Kbhvn. 1877). — Karl Larsen: Vort Folk i 1864 (Kbhvn. 1900). — Karl Larsen: Et Folk i Krig (Kbhvn. 1914). — Klein: Forsvarssagen før og under Krigen 1864 (Kbhvn. 1912). — C. Blom: Den danske Krigsmægts Historie I-III (Kbhvn. 1868-70). — Frantzen: Gjenlyd af danske og norske Krigeres Tapperhed I-II (Viborg 1783). — Schnitler: Alm. Krigshistorie I-IV (Kristiania 1878-85). — Vossgraf: Norriges Krigshist. i Middelalderen (Kristiania 1834.) — Eriksson: Segrar och Nederlag etc. (Stockholm 1941). — Sveriges Generalstab: Karl XII på Slagfältet etc. I-III (Stockholm 1918-19). — Liebe: Der Soldat in der deutschen Vergangenheit (Jena 1915).

Krigsbygningskunst.

Tychsen: Fortifikations-Etaterne etc. 1684-1884 I-II (Kbhvn. 1884-93). — J. F. M. Ernst m. fl.: Ingenieurkorpsets Virksomhed etc. (Kbhvn. 1884). — Jørgensen og Glahn: Feltingeniurvirkomheden 1848-1864 (Kbhvn. 1884).

Krigskunst (herunder Strategi og Taktik).

Kall: Krig (Kbhvn. 1930). — Max Jähns: Geschichte der Kriegwissenschaften I-III (München 1889-91). — J. G. Hoyer: Geschichte der Kriegskunst I-II (Göttingen 1797). — F. H.

Jahn: Nordens, især Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen (Kbhvn. 1825). — Baggesen: Ledetraad ved Forelæsn. over . . . Krigskunsten I-III (Kbhvn. 1834). — Bentheim: Leitfaden zum Unterricht etc. (Berlin 1840). — L. Fog: Krigskunstens Theori etc. (Kbhvn. 1861). — Riesz: Neues Kriegs-Tractätlein etc. (Schweinfurth 1691). — Anonym: Vallo libro etc. (Venezia 1558). — Wallhausen: L'art milit. pour l'infanterie (Francker 1615). — Wallhausen: Instruction des princes etc de la cavallerie (Zütphen 1628). — Fibiger og Cramer: Ledetraad for . . . anvendt Taktik etc. I-II (Kbhvn. 1827-29). — C. Schöller: Forsøg til en Taktik for Infanteriet I-II (Kbhvn. 1805). — General C***: Kleines Kriegshandbuch für Offiziere (Halle 1852). — Stjernholm: Om Jernbaner etc. (Kbhvn. 1854). — Jungstedt: Krigsvæsenets tekniske Udvikling i 19. Aarh. (Kbhvn. 1925).

Lensvæsen.

Erslev: Konge og Lensmand etc. (Kbhvn. 1879). — Mackeprang: De danske Fyrstelen etc. (Kbhvn. 1895).

Love og Lovgivning m. v.

Gravlund: Dænerloven (Kbhvn. 1925). — N. M. Petersen: Jydske Lov (Kbhvn. 1850). — Støenstrup: Danelag (Kbhvn. 1882). — Arup: Leding og Ledingsskat etc. (Kbhvn. 1914). — Secher: Kong Christian den Femtis Danske Lov (Kbhvn. 1929). — Rosenstand Goiske: Krigsret for den dan. Landmagt I-II (Kbhvn. 1799-1801). — Paysen: Udtog af de kgl. dan. Krigs-Artikler (Rendsborg 1819). — Krohn: Forsøg til den danske Krigs-Ret (Kbhvn. 1799). — Mariboe: Haandbog i den milit. Lovkyndighed (Kbhvn. 1809). Himmelstrup og Møller: Danske Forfatningslove etc. (Kbhvn. 1932).

Middelalder.

Knudsen: Lucidarius (Kbhvn. 1909). — Ramsing: Københavns Hist. etc. i Middelalderen I-II (Kbhvn. 1940). — Lamb: The Crusades etc. (London 1930). — F. H. Jahn: Danm. politisk-milit. Hist. etc. (Kbhvn. 1835).

Militære Skoler.

Abrahamson: Gesch. der königl. Artillerieschule (Kbhvn. 1809). — Anonym: Undervisningen ved de specielle Corpser etc. (1855). — Strøm: Elevskolen (Kbhvn. 1891).

Militærfilosofi.

Anonym: Soldater eller Krigsstanden som Ærens Stand (Kbhvn. 1780). — Lyautey: Le rôle social de l'officier (Paris 1935). — Rudling: Riksförsvarets demokratisering (Stockholm 1937). — T. Holm: Krigen og Kulturen (Kbhvn. 1942).

Oldtiden.

Brøndsted: Danmarks Oldtid I-III (Kbhvn. 1938-41). — Schütte: Hedenskab i Danmark (Kbhvn. 1925). — Tacitus (oversat af Bournouf): Moeurs des Germains (Paris 1861). — Broholm: Mandsdragten i Broncealderen (Kbhvn. 1941). — Wulff: Kimbrertoget (Kbhvn. 1909). — Pallmann: Die Cimbern und Teutonen (Berlin 1870). — Gjellerup: Den ældre Eddas Gudesange (Kbhvn. 1895). — Polybios (oversat af Hovgaard): Om Grundlæggelsen af Romernes Verdensherredømme (Kbhvn. 1890-93). — Polybios (oversat af Forchhammer): Om Romernes Statsforfatning etc. (Kbhvn. 1896). — Cæsar (oversat af Koch og Afzelius): Gallerkrigen (Kbhvn. 1942). — von Peucker: Das deutsche Kriegswesen der Urzeiten I-III (Berlin 1860-64).

Retspleje m. v.

Barstad: Militærjustits i Norge etc. (Kristiania 1879). — Helbing: Die Tortur I-II (Berlin u. A.).

Sundhedstjeneste (Lægevæsen).

Jónsson: Oldtidens Lægekunst (Kbhvn. u. A.). — Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen etc. (Kbhvn. 1873). — Mansa: Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Hist. etc. (Kbhvn. 1873). — Muncerus: Johannis Cratonis . . . Arzney-Künste (Frankfurt 1690). — Wendt: . . . at transportere haardt saarede og quæstede Krigere (Kbhvn. 1808). — Wendt: Oversigt over Medicinalvæsenet etc. (Kbhvn. 1825). — Uldall: Haandbog i den gjældende Medicinal-Lovgivning etc. (Kbhvn. 1836).

Søkrig.

Eidem og Lütken: Vor Sømagts Historie (Kbhvn. 1906). — Barfod: Vor Flaade etc. I-II (Fredericia 1941-43). — Schultz: Den danske Marine I-II (Kbhvn. 1930-32).

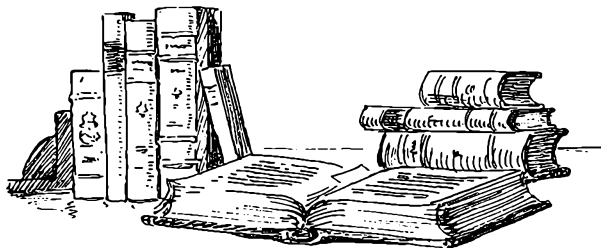
Vaabenhistorie m. v.

Falk: Altnordische Waffenkunde (Kristiania 1914). — Åberg: De nordiska stridsyxornas typologi (Stockholm 1915). — Meyrick: A critical inquiry into ancient armour I-III (London

1824). — Lacombe: Les armes et les armures (Paris 1868). — Specht: Geschichte der Waffen (Leipzig 1870). — C. v. H. und H. W.: Populäre Waffenkunde (Leipzig 1870). — Boenheim: Handbuch der Waffenkunde (Leipzig 1890). — Budde-Lund: Haandskydevaabnernes Historie (Kbhvn. 1855). — Jakobsson: Lantmilitär Bevåpning etc. (Stockholm 1938). — Miethen: Artilleria recentior praxis I-II (Frankfurt 1684-1705). — Saint-Rémy: Mémoires d'Artilleries I-II (Amsterdam 1702). — O. Blom: Kristian den Fjerdes Artilleri etc. (Kbhvn. 1877).

Vikingetiden.

Steenstrup: Normannerne I-IV (Kbhvn. 1876-82). — Fabricius: Normannertogene etc. (Kbhvn. 1897). — Delarc: Les Scandinaves en Italie (Paris 1882). — Williams: Social Scandinavia etc. (N. York 1920). — Fråhn: Ibn-Fadlan (Ahmad) Ibn Fozlans und andere Araber Berichte etc. (St. Petersburg 1823). — Marshall Smith: Northmen of Adventure (London 1932). — N. M. Petersen: Islændernes Færd etc. I-IV (Kbhvn. 1923). — Snorre: Olaf Tryggvasons Saga (Kbhvn. 1900). — Snorre: Olav den Helliges Saga (Kbhvn. 1906). — Gudmundson: Nordboernes Skibe etc. (Kbhvn. 1900).



SAGREGISTER

- | | | |
|--|---|---|
| Aanden i Hæren 17, 23, 30, 35, 37—38, 48, 76, 100, 110, 117, 120, 122, 128, 133, 134, 135, 136, 164, 175, 179, 183, 190, 193, 199, 224, 261, 266, 314, 315, 316, 317, 321, 325, 329, 330, 333, 334, 338, 340, 353, 404, 405, 406, 407, 408, 413, 415, 460, 461, 462. | 326, 327, 328, 336, 341, 358, 359. | Bayner 64, 148, 336. |
| Adel 7, 8, 9, 18, 35, 47, 174, 434, 455. | Artilleri II 361, 362, 387, 389, 391, 397, 400, 402, 411, 412, 414, 416, 419, 420, 421, 425, 426, 427, 428, 434, 436, 455. | Befæstningsanlæg 64, 298, 299, 302, 303, 304, 323, 330, 330, 335, 359, 362, 371. |
| Adelsrytteri 20, 22, 31, 40. | Artilleriildens Virkning 54—55, 77, 161, 162, 182, 222, 235, 236, 240, 250, 257, 269, 284, 288, 289, 306, 307, 308, 309, 325, 326, 328, 329, 330, 331. | Begravelses 12. |
| Afrustning 375, 377, 380, 383, 387. | Artillerikonstruktioner 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 30, 87, 88, 109, 119, 122, 123, 134, 136, 141, 189, 230, 231, 321, 326, 359, 361, 375, 389, 397, 419, 420, 427. | Belejringer 42—43, 63, 77, 78, 86, 89, 91 ff., 158—59, 159 ff., 258 ff., 288, 289, 290, 325, 330, 434. |
| Alarmpladser 64, 228. | Artillerimateriel 129, 141, 230, 231, 245, 179, 314, 321, 377, 389, 419, 420, 421. | Beredskab 310, 390, 391, 392, 394, 395, 396, 397, 399. |
| Ammunition til Ildskvts 88, 122, 129, 131, 164, 290, 300, 309, 324, 328, 362, 416, 417, 418, 423, 424, 425, 428, 440, 455. | Arvefølgen 6, 7, 8—9 (Bilag), 217. | Besættelser 188, 193, 206, 342, 345, 375, 396 ff., 412, 421, 432, 441, 449, 454, 457, 461. |
| Antimilitarisme 168, 204, 206, 354, 357, 366, 439. | Auditorer 433. | Bevåpning 88, 115, 146, 148, 164, 168, 180, 196, 197, 339. |
| Arbejdere 245, 354. | Automatiske Vaaben 359, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 417, 418, 419, 421, 426, 435, 436. | Bivuakering 227, 229, 237, 275, 276, 311. |
| Arbejdsløshed 11, 34. | Auxiliærkorps (Hjælpekorps) 32, 68, 76, 88, 101 ff., 171, 173, 180, 181 ff., 186, 187, 191, 220—21, 222, 354, 455. | Blanke Vaaben 28, 31, 33, 34, 35, 62, 70, 108, 148, 152, 153, 155, 156, 164, 171, 196, 199, 200, 240, 293, 418. |
| Arbejdstjeneste 36. | Bandedkrig (Snaphane-krig) m. m. 47, 48, 54, 110, 148, 180, 262, 321, 322, 337, 343. | Blokade 334. |
| Armeringsarbejder 258, 259, 323, 324, 371, 389, 390. | | Bombardement 63, 64, 66, 78, 161 ff., 164—65, 257, 288, 289, 290, 326, 327, 331, 381. |
| Artilleri (Artillerister) 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 47, 54 ff 58, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 80, 82, 88, 92, 108, 117, 119, 126, 142, 159, 167, 175, 191, 194, 196, 197, 209, 220—21, 235, 240, 257, 258, 261, 279, 282, 283, 288, 305, 308, 309. | | Bomber 407. |

- 148, 149, 158, 167, 227, 352, 424, 436, 436, 437, 439.
 Bornholms Værn 421.
 Brandskatning (Kontributioner) 79, 83, 220, 230.
 Brohoveder 247, 250, 324, 333, 334.
 Budget for Hæren 18, 68, 119, 124, 195, 206, 208, 293, 341, 358, 376, 377, 378, 385.
 Bøddel 12.
 Rønder 7, 12, 30, 33 ff., 47, 64, 117, 124, 120, 128, 149, 166, 172, 193, 206, 209, 211, 244, 245, 317, 337, 378, 434.
 Centraladministrationen (herunder Krigsministeriet & Regering) 8, 9, 21, 31, 33, 68, 122, 124, 132, 152, 169, 194, 211, 217, 219, 225, 245, 304, 311, 312, 318, 320, 324, 325, 329, 330, 341, 354, 355, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 377, 378, 381, 389, 390, 392, 395, 396, 397, 402, 404, 405, 406, 407, 412, 423, 428, 440.
 Civilbefalningen (Kaar og Indstilling) 31, 36, 54, 92, 103, 128, 133, 162, 164, 171, 176, 193, 198, 212, 206, 206, 217, 219, 220, 224, 244, 257, 262, 272, 273, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 316, 317, 338, 340, 341, 342, 349, 358, 359, 368, 369, 047, 413, 414, 451.
 Danske i fremmed Tjeneste 99—101 ff.
 Dansk Kommandosprog 126, 127.
 Danske Vaabenbrødres Mindelegat 444.
 Dansk Vestindien 459 ff.
 Demokrati 203, 346, 354, 362.
 Demokratisering af Hæren 141, 353, 361.
 Demonstrationer 64.
 Desertation (Rømning) 12, 15, 16, 19, 70, 78, 460.
 Dueller 12, 103, 108.
 Dyrslæger 194, 432, 433.
 Ejderpolitik 216, 296, 297.
 Eksercits (& Manøvrer) 116, 117, 120, 128, 132, 141, 156, 174, 176, 184, 197, 287, 341, 435.
 Enevælden 6, 7, 8, 9 ff., 38, 101, 113, 115, 190, 203.
 Espingøder 197, 225, 230, 231, 232, 234, 246, 266, 321.
 Faldskærmstropper 397.
 Faner (og Estandarer) 37, 53, 57, 79, 85, 102, 108, 238, 240, 435.
 Fastlandsspærringen 154, 155.
 Feltraab 50.
 Felttegn 50.
 Felttjeneste 120, 128, 174.
 Flaade 32, 44, 45, 63, 65, 88, 92, 102, 141, 147, 149, 150, 154, 155 ff., 167, 170, 171, 176, 200, 206, 224, 231, 240, 249, 258, 259, 287, 327, 336, 337, 376, 385, 392, 395, 403, 404, 417, 431, 447.
 Flyvemateriel 381, 382, 388, 392, 396, 420, 421, 428, 429.
 Flyverkorps 374, 376, 392, 395, 397, 398, 420, 421, 422, 428.
 Fodfolk 14, 18, 21, 22, 24, 25—28, 36, 40, 72 ff., 77, 88, 89, 101, 106, 118, 119, 142, 167, 182, 183, 194, 196, 197, 209, 240, 282, 284, 322, 339, 341, 353, 381, 399, 400, 411, 416, 417, 418, 419, 420, 421.
 Fodfolkskyskyt 396, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 418, 419, 435.
 Folkeafstemninger 366, 372, 464.
 Folk og Hær 199, 200, 208, 220, 221, 224, 291, 338, 341, 342, 347, 358—59, 379, 386, 387, 404, 406, 413, 414, 434 ff.
 Folkeforbundet 374, 375, 376, 381.
 Forbindelsestjeneste 314, 333, 419, 420, 423.
 Forbund 19, 23, 42, 58, 62, 66, 70, 88, 150, 151, 154, 156, 164, 170, 171, 173, 176, 178, 186, 187, 191, 193, 195, 348, 349, 357, 368, 459.
 Forfatningspørgsmål 217, 338, 339, 354, 355.
 Forfremmelse (Anciennitet) 120, 122, 198, 211.
 Forfremmelsesbedømmelser (Konduktlister) 13, 122.
 Forplejning og Forsyning 11, 13, 47, 77 ff., 84, 92, 94, 120, 133, 138, 108, 174, 175, 221, 227, 230, 238, 302, 310, 341, 361, 370, 423, 424, 425, 426, 433.
 Forposter 50, 222, 227, 234, 238, 201, 301, 302, 320, 325.
 Forsterkningstropper 194, 196, 209, 258, 330, 331, 383.
 Forsvarsbrødre, De Danske 220, 343, 358, 441, 442, 443, 444, 444—45, 445 ff., 448, 449, 452, 454.
 Forsvarskommissioner 208, 351, 361, 363, 373.
 Fortyskning 98, 126, 216, 297, 354, 366, 367.
 Fredsbetingelser 58—59, 65, 91, 98, 105, 154, 160, 163, 172, 186, 187, 272, 337, 338, 347, 458.
 Fredsforhandlinger 58, 98, 160, 161, 162, 163, 272, 338, 339.
 Fredslutning 58, 59, 65, 91, 97, 103, 105, 154, 172, 186, 188, 272, 337, 345, 458.
 Fredsstyrke 194, 209, 391.
 Fremmedlegionen 112, 464, 465.
 Frivillige Korps 148, 149, 158, 169, 160, 166, 167, 173, 180, 225, 246, 352, 386, 434, 435, 436, 437, 438, 457, 460, 464.
 Frivillige Soldater 342, 343, 344, 453, 455 ff.
 Fæstninger 20, 23, 63, 65, 84 ff., 88 ff., 92 ff., 97, 118, 119, 128, 141, 153, 158, 158—59, 159, 172, 173, 185, 186, 193, 194, 203, 216—17, 229, 257, 258 ff., 288, 320, 339, 352, 353, 354, 373, 455, 456, 458.
 Fæstningskrig 29, 42—43, 84 ff., 88 ff., 92 ff., 97, 158—69, 257, 258 ff., 288, 289, 290, 327, 330.
 Føring af Tropperne 224, 227, 231, 240, 255, 256, 266, 268, 269, 270, 271, 275, 282, 283, 284, 293, 304, 310, 325, 326, 331, 333, 336, 338, 340, 341, 342.
 Gendarmeri- (og Politi-) tjeneste 132, 133.
 Generalstab (Generalstabstjeneste) 144, 168, 169, 194, 210, 258, 259, 278, 411, 412, 429.
 Genforening med Sønderjylland 347, 348, 349, 370, 370—71, 372, 372—73, 414, 449.
 Geodætisk Institut 429.
 Grenaderer 20, 37, 74.
 Grundloven 241, 242, 245, 292, 296.
 Grundtvigske Soldatarbejde 452, 453.
 Grønsegendarmeri 392, 400, 403.
 Gymnastik og Idræt 439, 440.
 Haandfæstninger 9.
 Haandskydevaaben 25, 30, 120, 168, 169, 193, 198, 209, 257, 309, 322, 340, 341, 353, 416, 417, 418, 419, 421, 455.
 Helstatspolitik 216, 217, 296, 297.
 Herremænd 9, 19—20, 35.
 Heste 24, 210, 230, 314, 333, 433.
 Hvervning (Hvervetropper) 30—31, 36, 40, 68, 69, 86, 101 ff., 105, 117, 142, 152, 172, 455 ff.
 Hærens Hjelpeorganer 23—24, 168, 221, 352, 412, 423 ff.
 Hærløve og Hærløvsforslag 30—31, 34, 69, 119, 123, 124, 141, 144, 148, 151, 193, 194, 208, 244, 245, 349, 351, 353, 354, 355, 361, 363, 364, 365, 373, 378, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 385, 386, 387, 411, 415, 417, 423, 425, 426, 435, 448.
 Hærorganisation 18—20, 30—31, 88, 115, 119 ff., 126, 129, 132, 142, 143, 151, 152, 169, 193, 194, 208 ff., 246, 311, 351, 352, 353, 353, 358, 359, 363, 365, 382, 383, 384, 385, 386, 425.
 Højskolebevægelsen 354, 365, 439, 453, 454.
 Idræt (Legemøvelser) 120, 174.
 Ildvirkning 110.
 Inddelingsverket 69.
 Indfødsretten 129.
 Indkaldelser 194, 362, 369, 390, 391.
 Indkvartering (Kantonementer) 36, 38, 120, 130, 138, 140, 168, 174, 193, 194, 228, 324, 376, 392, 393, 394, 395.
 Ingeniørtropper 194, 197, 209, 411, 412, 414, 420, 421, 432.
 Jernbaner 221.
 Jægerkorps (Høregardsskytter), 196, 211, 232, 235, 237, 251, 253, 268, 287, 434, 435.
 Kadrer 194, 196, 209, 310, 330, 353, 424.
 Kampformationer 25—27, 49, 54, 65, 72—73, 80, 115, 164, 182, 235, 240, 256, 331, 332—33, 335.
 Kampindhiring 25, 65, 89, 255, 257, 258, 259, 269.
 Kancellier 8.
 Kapere 64.
 Karolinere 68, 94, 95, 97, 98—99.
 Kastevaaben 25, 417, 418.
 Kemisk Krig og Krigsmidler 304, 395, 418, 427.

- K. F. U. M.s Soldatermission 452, 453.
 Kolonier (Kolonisation) 17, 36, 186, 455 ff.
 Kongeloven 7.
 Kort 49, 51, 55, 65, 73, 76, 80, 89, 95, 118, 158—59, 183, 195, 210, 223, 226, 233, 254, 260, 276, 277, 298—99, 303, 313, 314, 332—33, 393, 428, 429.
 Krigen 1864 210, 216—17, 220, 220—21, 259, 267, 279, 296 ff., 347 348, 349, 350, 351, 372, 435, 442, 442—43.
 Krigsbytte 47, 53, 85—86, 184, 272.
 Krigsklæring 40, 66, 70, 158, 184, 179.
 Krigsfanger 24, 53, 78, 81, 84, 86, 89, 91, 105, 150, 173, 183, 184, 202, 337, 343, 344, 402.
 Krigskunst 24 ff., 79, 184, 185, 298, 299.
 Krigslist 104, 279.
 Krigsmateriel 175, 184.
 Krigsmedailler 187, 246, 292, 293, 339.
 Krigsraad 101, 163, 264, 265, 311, 312.
 Krigsret 164, 343, 344.
 Krigsskadeserstatninger 65, 66, 98, 101.
 Krigsstyrke 143, 152, 167, 170, 194, 209, 225, 244, 246, 274, 300, 301, 311, 353, 371, 373, 381, 389.
 Kulturelle Tilstande 202, 203, 204, 347, 356.
 Kvinder (i Hæren) & Børn 11, 30, 38, 105, 122, 138, 139, 198, 199, 372—73.
 Københavns Befæstning 64, 354, 355, 357, 358, 359, 362, 363, 366, 376.
 Københavns Væbning 352, 435.
 Landeværn 63—64, 65, 143, 146, 148, 149, 151, 152, 153, 158, 164, 167.
 Landgangsforetagender 44—45, 64, 65, 89, 155, 172, 175, 176, 177, 330, 336, 384, 396.
 Landkadetter 410, 411.
 Landstorm 376.
 Lansener 196, 199.
 Lejetropper 86, 99, 101 ff., 117, 122, 172.
 Lenstropper 22, 40.
 Linietropper 194, 195, 209.
 Londonprotokollen 232, 296, 298.
 Lovgivning 7, 134, 244, 245, 296, 297, 356, 357, 358, 442.
 Løger og Løgekunst 14, 82, 139, 140, 310, 429, 430, 431, 433.
 Lønninger (Sold) 11, 19, 22, 31, 36, 101, 120, 122, 128, 133, 138, 151, 152, 187, 194, 198, 361, 462.
 Mandstret 17, 23, 31, 35, 93, 94, 101, 102, 103, 106, 113, 116, 120, 126, 136, 148, 166, 175, 183, 193, 199, 229, 257, 282, 283, 292, 308, 328, 330, 331, 332, 340, 341, 370, 371, 404, 405, 410, 413, 415, 455, 461, 464.
 Marketendere 13.
 Meddelelsestjeneste 45.
 Merkantilisme 130.
 Militis 30, 31 ff., 64—65, 68, 69, 101, 117, 119 ff., 148, 167, 172, 244, 353, 460, 464.
 Militære Fabrikker 120, 122, 426, 427, 428.
 Militære Skoler 15, 108, 122, 124, 138, 152, 198, 199, 352, 376, 377, 410 ff.
 Militære Sygehuse 122, 139, 194, 430, 413.
 Militærmusik 144, 161, 197, 358—59.
 Minespæringer 369, 370, 394.
 Mobilisering 126, 142, 194, 220, 222, 368, 369, 371, 389, 396, 437.
 Moralske Tilstande 11, 12, 13, 30, 122, 133, 134, 138, 174, 175, 198, 199, 200, 371, 404, 406, 453, 455, 456, 460.
 Motorisering 367, 381, 396, 399, 402, 403, 404, 405, 406, 418, 419, 420, 421, 425, 433, 436, 437.
 Mønstringer 23, 201.
 Nationale Tropper 14, 18, 22, 23, 24, 30—31, 34 ff., 69—70, 92, 101, 115, 117, 124, 126, 127, 142, 143, 144.
 Nationalsocialisme 380, 390, 464.
 Neutralitet 10, 146, 150, 151, 153 ff., 167, 178, 350, 354, 363, 367, 368, 369, 370, 373, 388, 389, 390, 391, 397, 398, 402.
 Nordens Samvirke 232, 234, 242, 243, 272, 291, 297, 342, 343, 344, 346, 351, 453.
 Observation 160, 305, 306, 307, 309, 368, 395, 402, 429.
 Officere 23, 31, 49, 54, 64, 84, 85, 100, 108, 109, 110, 117, 120, 122, 126, 136, 138, 141, 142, 152, 155, 162—63, 179, 184, 194, 210, 211, 219, 271, 292, 293, 343, 350, 353, 358, 361, 376, 377, 410 ff., 423, 427, 429, 433, 455, 462.
 Officers-Enkekassen 12, 13, 138.
 Officiantgruppen 377, 412, 423.
 Oldenborgske Farver 109, 119, 123.
 Oprør (Oprørere) 218, 219, 22 ff., 244, 247, 254, 256, 274, 276, 460, 461, 462.
 Oversvømmelser 258, 259.
 Paaklædning (herunder Rustning) 23, 32, 63, 74, 93, 104, 112, 112—13, 120, 132, 133, 142, 143, 152, 158, 169, 173, 175, 182, 184, 194, 197, 210, 211, 240, 247, 249, 275, 419, 425, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 458, 460, 462, 464.
 Panik 74, 228, 229, 279, 308.
 Panservogne (Kampvogne) 400, 401, 402, 403, 405, 406, 419, 420.
 Parlamentarisme 353, 355, 356, 359.
 Partipolitik & Politiske Partier 203, 354, 355, 356, 357, 361, 363, 364, 373, 374, 376, 377, 380, 387, 388, 389, 442—43, 443.
 Pirater 455, 459.
 Plyndring 163, 230, 262.
 Propaganda 75, 172, 204, 215, 216, 218, 219, 226, 234, 398, 399—99, 442—43.
 Provisoriaarene 355, 356, 357 ff., 439, 442—43.
 Rangforordningen 9.
 Reglementer og Bestemmelser 135, 136.
 Rekognoscering 49.
 Repressaler 47.
 Reservbefalingsmænd 370, 373, 377.
 Reservetropper 194, 209, 248, 376, 379.
 Rifflbevægelsen 439.
 Rigsdag 354, 355, 362, 364, 377, 389, 403, 438.
 Rigsraad 8, 8—9 (Bilag).
 Rostjeneste (Rustning) 20, 22, 31, 40.
 Roter 69, 70.
 Rusthold 69, 70.
 Rytterdistrikter (Ryttergater) 22.
 Rytteri 19, 20, 22, 24, 26, 28, 36, 40, 70, 71, 72 ff., 77, 80, 82, 88, 89, 101, 106, 112, 117, 126, 132, 142, 167, 182, 183, 184, 185, 189, 191, 193, 194, 196, 209, 224, 254, 255, 256, 261, 262, 282, 284, 319, 322, 339, 391, 411, 418, 419, 420, 421, 425, 460.
 Røde Kors 431, 432, 433.
 Selvpogivelse 165, 188, 190, 206, 245, 342, 350, 357, 358, 373, 375, 377, 403.
 Sikringsstyrke 146, 174, 175, 362, 368, 369, 370, 371, 375, 389, 391, 395, 448.
 Skanske Krig 14, 23, 24, 30, 33, 39 ff., 108, 232.
 Skandinavisme 145, 231, 232, 234, 242, 291, 296, 297, 300, 317, 351.
 Skatter 11, 355, 456.
 Skydning 438, 439, 440, 441.
 Skytssystem 110, 119, 122, 124, 134, 141, 416.
 Skytteforeninger 237, 351, 365, 434, 435, 436, 438, 439, 440, 441.
 Slaver (Slavehandel) 458 ff.
 Slesvig-Holstenisme 216, 217, 218 ff., 244, 298, 337.
 Slaring 110, 400, 421.
 Soldatens og Orlogsgastens Dag 449, 450.
 Soldaterforeninger 442, 442—43, 447, 448 ff., 453, 454.
 Soldaterhjem 442, 452 ff.
 Stagevaaben 24, 25, 152, 164, 196.
 Statsbankerot 147, 174, 187, 215, 411.
 Stavnsbaandet 33 ff., 124, 142, 147.
 Stillingstildelse 194, 245, 339, 343, 352.
 Store nordiske Krig 32, 61 ff., 109, 172, 434.
 Stormtropper 91.
 Straffe 12, 13, 15, 17, 23, 103, 123, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 164, 165.
 Straffelove (for Krigsmagten) 12, 103, 135, 136.
 Strategi 180, 181, 246, 147, 275, 298, 299, 318, 347, 368.
 Studenter 148, 149, 297, 300, 435.
 Stønderforsamling (Stønder) 8—9 (Bilag), 147, 206, 216, 292.
 Sundhedstjeneste 13—14, 82, 122, 133, 139, 140, 221, 306, 310, 410, 429, 430, 431, 432.

- Sygdomme 42, 76, 122, 133, 139, 140, 175, 274, 341, 411, 433, 456, 459.
- Sønderjydske Spørgsmaal 59, 61 ff., 66, 60, 342, 348, 349, 354, 366, 367, 368, 388, 389, 464.
- Tab 53, 54, 75, 82, 89, 96, 103, 104, 105, 107, 182, 183, 185, 173, 176, 182, 183, 224, 228, 256, 259, 260, 268, 269, 270, 271, 272, 282, 284, 285, 288, 289, 306, 308, 314, 316, 323, 325, 326, 328, 330, 333, 334, 336, 337, 340, 347, 351, 398, 401, 402, 403, 404, 430, 456.
- Taktik 25—28, 49, 53—56, 72 ff., 96, 110, 111, 115, 116, 144, 180, 181, 182, 183, 197, 222, 223, 227, 234, 255, 256, 275, 276, 284, 298, 311, 314, 315, 322, 323, 400.
- Terrainbenyttelse 110, 164, 182, 227, 235, 201, 266, 305, 314, 322, 324, 400, 429.
- Terror 57, 83, 145, 162, 163, 165, 285, 354, 462.
- Tilbage tog 227, 256, 261, 269, 312, 313 ff., 318, 319, 401.
- Told 59.
- Topografi 124, 168, 210.
- Tortur (Grusomheder) 12, 83, 105, 137, 139.
- Traditioner 135, 169, 184, 199, 236.
- Train og Tros 172, 183, 221, 255, 302, 310, 312, 341, 424, 425, 431.
- Transport af syge og saarede 140, 430, 431.
- Transportmidler 221, 224, 387, 423, 424, 425, 430, 431.
- Trearskrigen 211, 214, 215 ff., 300, 307, 315, 318, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 353, 430, 435, 442, 442—43, 445, 446, 453.
- Tredveeaarskrigen 24, 458.
- Tyske Forbund 194, 215, 218, 300.
- Tysk Indfyldelse 10, 18, 20—21, 31, 38, 41, 202, 297, 388, 389.
- Uddannelse 18, 23, 31, 115, 119, 120, 122, 126, 128, 129, 132, 152, 184, 165, 174, 180, 194, 196, 197, 209, 287, 301, 310, 311, 337, 339, 341, 353, 371, 373, 377, 378, 390, 391, 410, 410 ff., 428, 439.
- Udenrigspolitik 39, 86, 92, 145, 153, 164, 170, 171, 176, 178, 186, 187, 200, 206, 243, 247, 263, 290, 291, 296, 297, 298, 329, 338, 339, 343, 344, 347, 348, 349, 354, 366, 367, 368, 370, 372, 374, 375, 388, 389, 390, 403.
- Udfald 159, 160, 175, 259, 261, 264 ff.
- Udrustning 88, 94, 103, 115, 117, 122, 129, 146, 179, 182, 186, 187, 196, 209, 210, 301, 310, 339, 410, 416 ff., 424, 436, 464.
- Udskrivning af Mandskab 14, 18—19, 20—22, 31, 33, 117, 118 ff., 193.
- Underholdning for Tropperne 28, 103, 174, 379.
- Underofficerer 15, 86, 118, 122, 132, 133, 136, 138, 148, 152, 193, 194, 198, 199, 209, 211, 340, 358, 361, 377, 411, 414, 415, 416, 417, 462.
- Vaabenbrødre, De Danske 220, 337, 343, 442 ff., 445, 446, 447.
- Vaabenfremstilling 16, 17, 19, 417.
- Vaabenstilstand 59, 150, 179, 181, 182, 231, 232, 243, 244, 245, 247, 262, 272, 290, 291, 334, 337, 343, 402.
- Vaabenværksteder 17, 19.
- Vagtjeneste 63—64, 434, 437.
- Verdenskrige 366, 368, 377, 381, 387, 437, 440, 447, 453, 464.
- Versaillestraktater 381, 388, 390.
- Vestindiske Gendarmere 462, 464.
- Vestindiske Hæstyrke 462.
- Wienerkongressen 191, 192, 193, 204, 461.
- Værnepligt 50, 69, 149, 193, 194, 204, 206, 208, 209, 211, 245, 352, 354, 365, 378, 434.
- Værnevilje 35, 38, 202, 204, 206, 208, 339, 341, 343, 356, 357, 366, 368, 387, 435, 438, 440, 441, 442, 442—43, 447, 448, 449, 452, 465.
- Æresord 85, 86.
- Økonomiske Forhold 11, 19, 30, 31, 33, 36, 38, 68, 100, 124, 126, 130, 133, 138, 169, 173, 174, 175, 176, 179, 186, 187, 191, 196, 197, 198, 199, 203, 208, 215, 347, 361, 377, 378, 385, 459.



NAVNE- OG STEDREGISTER

- Aabenraa 234, 238, 247, 392, 400, 401, 403, 404, 405.
- Aage, Prins 466.
- Aalborg 171, 319.
- Aarhus 229, 261, 319, 385, 414, 445.
- Aarøe, B. C. M. Kaptajn 337, 344.
- Abercon, C. F., Oberst 274.
- Abild 402.
- Abrahams, Løjtnant 323.
- Abrahamson, J. N. B., Oberst 412.
- Adsbøl 238, 240.
- Afrika 112, 458, 459.
- Afzelius, Anders Johan 453.
- Agadir 368.
- Ahlmann, Nic. 349.
- de Aiala, Thomas-Vaagensmed 33.
- Albergetti (ital. Kanonstøber) 87.
- Alexander I, Czar 150.
- Algier 112, 353.
- Alherti, P. Adler 364.
- Alexandrine, Dronning 367.
- l'Allemand, General 179, 181, 183.
- Almind 256.
- Als, 221, 229, 231, 232, 234, 236, 238, 244, 246, 247, 249, 250, 251, 259, 262, 266, 272, 324, 327, 330, 334 ff., 343.
- Alsund 237, 240, 323, 330, 335.
- Altfähr Færgested 80, 91.
- Altona 59, 83, 84, 171, 221, 244, 295, 296.
- Amager 131, 197, 394.
- Amalienborg 361, 396, 397, 398, 399.
- Amerika (U.S.A.) 108, 109, 110, 111, 353, 354, 462, 464.
- Anthor, General 14.
- Ancker, J. P. A., Løjtnant 326, 327, 328.
- Andersen, Alsing 383.
- Andersen, Elius, Gross. 451.
- Andersen, H. C. 294.
- Andersen, P. J. Menig 731 401.

Andersen, A. A. J., Sergent 404.
 Andrews, William 103.
 Andr , C. C. G. 296, 297.
 Anhalt-Dessau 89.
 Anholt 175, 176, 177.
 Anna. Dronning af England 107, 108.
 Anna Sofie, Dronning 103.
 Arenstorff, Carl von, General 47, 49, 50.
 Arenstorff, Friedrich von 49, 54, 57.
 Armfelt, Carl Gustav 94, 95, 96, 97.
 Arnholt S  227, 275, 276, 278, 282.
 Arnkilsr  330, 335, 336.
 Arnstedt, General 123, 127.
 Arnsward, tysk Kaptajn 269.
 Arn s 324.
 Assens 343, 396.
 Athlone 104.
 August II, Konge af Polen og Sachsen 68, 69, 77, 106.
 Arentoft 396.
 Baggesen, J. P., Batterichef 234.
 Baggesen, L. F. A. H., Oberst 274, 281, 282.
 Bahnsen, J., Oberst 358.
 Baird, General 160.
 Balacalava 323.
 Baller, F. F. H., Kaptajn 304, 305.
 Bang, S. J., Oberstlt. 454.
 Barfod, Frederik 293.
 Barre, de la, Oberst 95, 96.
 Baudissin, O. F. M., General 274.
 Baumann, Ephraim, Vaabensmed 62.
 Beck, Hans von General 414.
 Beck, H. C. J., Oberstløjtnant 265, 314, 322, 323.
 Begtrup, Holger 202.
 Belfast 102.
 Belgien 104, 193.
 Bentzen, Kapt., Vicebranddir. 447.
 Berg, Christian P. 356.
 Berlin 156, 180, 272, 284, 285 367.
 Berlingske Tidende 155.
 Bernadotte, Marskal, Prins (se til- lige Carl Johan) 171, 172, 176, 179, 204.
 Bernhardt von. Milit rforf. 465.
 Bernstorff, A. P., Greve 127, 145.
 Bernstorff, Christian, Greve 153.
 Bernstorff, I. H. E. 461.
 Bernsten, Klaus 365, 439, 440, 454.
 Beverly 103.
 Bille, Sten, Kommandor 157.
 Binnenwasser 91.
 Binzer, General 144.
 Bismarck, Fyrst Otto von 297, 298, 330, 338, 339, 343, 344.
 Bissen, H. V. Billedhugger 285.
 Bjarnow, Rustmester 359.
 Bjergskov 401.
 Bjerning 451.
 Bjørnbak, Lars 351, 364.
 Blaagaard 159.
 Blom, H. J., Major 160, 165.
 Blumenthal, L., Feltmarskal 259.
 Bohus 56.
 Bollingsted 282.
 Bommerlund 222.
 Bonin, Edvard von, General 222, 225, 238, 246, 247, 255, 258, 264, 266, 268, 274.
 Bonnez, C., Major 268.
 Bonnlicsen, Oberst 184.
 Borgeard, Albert 108, 113.
 Bornholm 43, 172, 403, 421, 448.
 Bornhoved 182.
 Borup, H jskoleforstander 452.
 Bov 216—17, 218—19, 220—21, 222, 223, 224, 225, 229, 237.
 Boynefoden 103, 104, 105.
 Brahe, Nils 39.
 Bramdrup 254.
 Brandenburg (Brandenburgere) 40, 66, 104, 337.
 Brandes, Edvard 370.
 Brandt, Enevold., Greve 132.
 Braunschweig-Oels, Hertugen af 173.
 Brechtel, H. C., Guldsmed 10.
 Bredebor 402.
 Bredevad 400, 401, 402.
 Bremen 42, 62, 78, 191, 193.
 Broagerland 234, 237, 325, 327, 328.
 Brockenhus, J rgen 50.
 Brodersen, C. F., Løjtnant 398.
 Brorsen, S ren 374.
 Brunkeberg 53.
 Bruun, E., Batterichef 234.
 Bruns 244.
 Bülow, F. R. H. von, General 218—19, 221, 223, 228, 229, 232, 234, 235, 238, 244, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 262, 263, 264, 265, 268—69, 274.
 Bülow, J., Overpræsident 432, 433.
 B ffelkobbel 235, 238, 325.
 Bøgelund 278.
 Bøgemose 278, 279, 282.
 Carl, Hertug af Glücksborg 222.
 Carl Johan, Kong (se tilige Berna- dotte) 178, 179 ff., 188.
 Carl XV af Sverige 442.
 Carlsteen 104.
 Caroc, F. C. V., General 301, 311, 318.
 Caroline Amalie, Dronning 202.
 Carolusborg 458.
 Carstensen, Ivan, Oberst 444, 445.
 Carstensen, R., L jtn. 287.
 Castenschiold, C. V. B., Løjtnant 326, 327, 328.
 Castenschiold, G., Ritmester 319, 321.
 Castenschiold, J. M. H., General 164.
 Castenschiold, Ludvig, Løjtnant 255.
 Castlereagh, Lord 192.
 Castonnier, General 58.
 Ceylon 455.
 Chatham 156.
 Christensen, A. P., Menig 145, 404.
 Christensen, H. E., Oberst 400.
 Christensen, I. C. 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 388, 454.
 Christian IV 6, 30, 122, 455.
 Christian V 8, 15, 20, 21, 23, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 39 ff., 61, 101, 135, 410, 456, 463.
 Christian VI 15, 32, 36, 114, 119, 456.
 Christian VII 123, 124, 125, 146, 157, 452.
 Christian VIII 8, 201, 207, 208, 212, 216, 217.
 Christian IX 201, 206, 208, 224, 257, 295, 298, 309, 316, 318, 326, 331, 337, 338, 349, 366, 432, 443.
 Christian X 360, 361, 369, 370, 371, 372, 372—73, 396, 397, 398, 399, 408—09, 444—45, 448, 449.
 Christian Albrecht, Hertug af Got- torp 40, 59.
 Christian August, Hertug 84.
 Christian Carl Fr. August, Hertug af Augustenborg 216, 218.
 Christiania 92.
 Christiansborg Slot 217.
 Christiansborg (i Guinea) 458, 461.
 Christianshavn 64, 131.
 Christians Plejehus 130, 138.
 Christianssted 461.
 Christiansse 172.
 Clary, Desir e, Dronning 179.
 Classen, J. F., Generalmajor 122, 428.
 Classens Have 159, 160.
 Classenske Fideikommiss 122.
 Classen. S. E., Oblt. 399.
 Cour, Vilh. la Dr. phil. 163, 186, 347, 353, 356.
 Sct. Croix 459, 462, 463.
 Dalgas, E. M., Oberstløjtnant 350.
 Damgarten 76, 173.
 Danckwardt, Oberstløjtnant 74.
 Danevirke 210, 259, 285, 290, 298, 299, 300, 307, 308, 310 ff., 318, 323, 324, 328, 340.
 Danner, Grevinde 294.
 Danneskiold-Samsø, K. Greve 450.
 Dannevirke, Foreningen 453, 454.
 Dangsborg 455, 456.
 Dansk Industri Syndikat 435.
 Davout, Maréchal 170, 180, 183, 184, 188.
 Delius, preuss. Kaptajn 258.
 D merciers (Commercekollegiets Chef) 463.
 Deuntzer, Konseilspræsident 358.
 Dewitz, General 75, 81, 89, 91.
 Dinesen, A. V., Major 222, 225, 283, 287, 289, 299.
 Dieussart, fr. Billedhugger 13.
 Donau 107.
 Dragor 131.
 Draved Skov 402.
 Drottningholm 300.
 Duncan, General 47.
 Dybbøl 190, 220, 220—21, 222, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 242, 250, 251, 252, 253, 259, 262, 263, 279, 290, 307, 318, 320, 323 ff., 338, 342, 349, 270—71, 372, 372—73, 401, 442—43, 449.
 Dyrehaven 197, 201.
 D sseldorf 187.
 Eckernförde 182, 227, 246—47, 249, 250, 251, 254, 256, 287.
 Egeb k 282.
 Egstrup 254.
 Ejgum 259, 270.
 Ejerensen 86, 103, 182, 247, 285, 298—99, 299.
 Ejderstedt 63, 84.
 Elba 191.
 Elben, 78 86, 171, 187.
 Elbo 264, 270.
 Ellund 224.
 Elmgren, H. Oblt. 399.
 El Moungar 465.
 Elmsberger, General 105.
 Engelsted, Oberstløjtnant 184, 185.
 Engelstoft, P., Porf. 363.

- England (Englændere), se till. Storbritannien 10, 11, 19, 62, 66, 88, 92, 97, 98, 99, 104, 105, 106, 107, 147, 149, 150, 151, 152, 156, 158 ff., 168, 170, 171, 173, 175, 178, 177, 178, 186, 188, 100, 202, 231, 243, 272, 298, 339, 347, 369, 370, 407, 434, 457, 458, 459, 561, 462.
- Eremitagen 201.
- Eriksson, Arvid 95, 97.
- Ernst, J. V. M., General 288, 411.
- Esbjerg 402.
- Essen 359, 361.
- Estland 61, 69, 464.
- Estrup, J. B. S., 353, 355, 359.
- Eugen af Savoyen, Prins 106.
- Eutin 86.
- Ewald, Johann von, General 110, 111, 144, 173, 179.
- Ewald, Johannes 127, 202.
- Fabricius, K. F. K., Professor 8.
- Falkenstein, Vogel von, General 301.
- Falster 170.
- Fehrbellin 40.
- Ferdinand Wilhelm, Hertug af Württemberg 62 ff., 102 ff.
- Fibiger, J. S., General 220—21, 265, 274, 418.
- Finland 61, 69, 170, 176, 179, 312, 314, 342, 344, 375, 417, 464.
- Fladstrand (se till. Frederikshavn) 194.
- Flandern 102.
- Flemming, General 80—81.
- Flebsborg (By) 171, 190, 221, 222, 223, 224, 227, 228, 229, 242, 247, 272, 274, 284, 285, 292, 312, 313, 339, 394, 395.
- Flebsborg, K. J., General 246—47, 252, 265, 274.
- Flindt, C. L., General 262, 274.
- Fontainebleau 164.
- Forest-Suzanet, F. H. de la 102.
- Frankrig (Franskmænd) 19, 58, 98, 101, 104, 105, 106, 107, 112, 129, 145, 153, 154, 155, 156, 164, 171, 173, 178, 179, 181, 186, 187, 191, 193, 298, 308, 329, 338, 347, 349, 354, 462.
- Fredericia 194, 216—17, 218—19, 220, 220—21, 222, 229, 237, 257 ff., 282, 292, 304, 319, 320, 322, 383, 392.
- Frederik II 458.
- Frederik III 8, 8—9 (Bilag), 13, 18, 20, 21, 58, 157.
- Frederik IV 31, 32, 60 ff., 83, 85, 87 ff., 92, 98, 98, 101, 102, 107, 108, 115, 338, 456.
- Frederik V 121, 125, 461, 463.
- Frederik VI 111, 113, 132, 141, 145, 147, 149, 151, 156, 157, 162, 171, 172, 175, 176 ff., 190, 191, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 206, 208, 416, 434, 437.
- Frederik VII 201, 212, 217, 220, 231, 243, 275, 284, 204, 296, 298, 442, 446.
- Frederik VIII 319, 346, 351, 362, 363, 364, 367, 368.
- Frederik, Kronprins 385.
- Frederik IV, Hertug af Holsten-Gottorp 61 ff., 65.
- Frederik af Hessen 179, 180 ff., 191, 193.
- Frederik den Store 115, 116, 128.
- Frederik Emil August, Prins af Nøer 216, 217, 218 ff., 222, 224, 225, 229.
- Frederik Ferdinand, Arveprins 240, 243.
- Frederik Karl Ferdinand af Bevern 132.
- Frederiksberg Slot 413.
- Frederiksborg 98.
- Frederikshald 02, 98—99.
- Frederiksort 185, 194.
- Frederiksstad 220—21, 285, 287 ff., 293, 298—99, 302.
- Frederiksten 92, 97.
- Frederiksværk 122, 134, 141, 149, 152, 428.
- Frederiksværn 460.
- Friedrich Carl, Prins 301, 302, 343.
- Friedrich Wilhelm IV af Preussen 218.
- Frijs, Jesper, Oberst 91.
- Frijs, Mogens Christian, Greve 304.
- Frisch, Hartvig 203.
- Fylle Bro 47.
- Fyn 154, 167, 170, 171, 210, 229, 232, 240, 257, 258, 262, 263, 334, 354, 366, 369, 380.
- Fürsen-Bachmann, Oberst 222, 274.
- Færøerne 429.
- Gaardebj 400.
- Gabel, Christoffer 39.
- Gablentz, C. L. W., Baron, Feltmarskal 301, 310.
- Gadebusch 79 ff.
- Gambier, Admiral 155, 164—65.
- Gammellund 278, 282.
- Garde, H. G. Kommandør 265.
- Garde, Magnus Gabriel de la 39 f.
- Georg, Prins af Danmark 43, 50.
- Garrelts, Oberst 274.
- Genève 381.
- George II af England 125.
- George V af England 370.
- Gerhardt, Oberst 274.
- Gerlach, G. D., General 268, 301, 304, 305, 318, 325.
- Gerner, Henrik Thomsen 232.
- Gersdorff, Major 264.
- Getinge Bro 71.
- Gettorf 182.
- Gjælballe Skov 254, 255.
- Gjedde, Ove, Admiral 455, 456.
- Gjørup, M., Kapt. 444.
- Glahn, Hans Otto, Oberst 432.
- Glahn, P. E., General 443.
- Glasgow 102.
- Glud, P. F., Løjtnant 229.
- Glücksborg 298.
- Glücksstadt 185.
- Godtfredsen, V., Løjtnant 398.
- Gotland 43.
- Gotrupel 224.
- Gottorp (Gottorpere) 7, 61 ff., 69, 84, 85, 86, 98.
- Graesten 238.
- Gratien, fransk General 173.
- Griffenfeldt, Peter, Storkansler 21, 39, 40, 41, 43, 44.
- Grubbe, Marie 40.
- Grønne, N. F. S. 200, 203.
- Grydeskov 278, 279.
- Grækenland (Grækere) 112.
- Grønland 429.
- Gudbrandsdalen 96.
- Gude, H., General 410, 411.
- Gudsø 218—19, 256, 257.
- Guinea 458, 459, 461.
- Guldberg, Ove Hoegh- 132, 141.
- Gustav II Adolf 24, 26, 54.
- Gustav IV Adolf 146.
- Gustow 54—55.
- Gyholt Mose 74.
- Gyldenloeff 276.
- Gyldenløve, Christian, Feltmarskal 53, 102, 106.
- Gyldenløve, Ulrik Christian, Admiral 64, 78.
- Gyldenløve, Ulrik Frederik, Feltmarskal 40, 42.
- Gürtz, Heinrich, Greve 86.
- Göteborg 44, 56, 171.
- Hadeby 302.
- Haderslev 247, 250, 383, 385, 397, 399, 400, 402, 451.
- Hage, Chr. 357.
- Hagemann, J. C., Oberst 232.
- Hald, 432.
- Halkett, Hugh, General 225, 229, 232, 234, 235, 237, 238.
- Hallander, A., Oberst 436.
- Halmstad 47.
- Hamburg 58, 78, 83, 151, 179, 180, 181, 183, 184, 187, 196.
- Hammerich, Fr., Præst 281.
- Hammerich, P. C. C., Kaptajn 322.
- Hannover (Hannoveranere) 66, 88, 125, 189, 250.
- Hansen, A. E., Menig 840, 404.
- Hansen, C. C., Vægter 404.
- Hansen, C. F., General 112, 216—17, 218—19, 231, 232, 234, 235, 243, 245, 246, 249, 251, 263, 275.
- Hansen, H., Menig 305, 402.
- Hansen, O., Menig 108, 402.
- Hansen-Nord, P. A., Premierløj. 404.
- Hanssen-Nørremølle, H. P. 370.
- Harboe, Andreas 110, 122.
- Harte 254, 255.
- Hartz, A. C. J. A., Oberst 399.
- Hauch, A. W. 149.
- Harreslev 223.
- Havreballe 270.
- Haxthausen, F. J., 269.
- Hedemann, C. F. von, General 218—19, 219, 220, 224, 231, 232, 243, 246—47.
- Hegermann-Lindencrone, H. C. D. 301, 311, 318 ff., 321, 322, 337.
- Hegermann-Lindencrone, J. H., Gesandt 367.
- Heiberg, J. L., Fru 294.
- Helgenæs 261, 266, 319.
- Helgesen, Hans, Oberst 220—21, 285, 288, 289, 291, 293.
- Helgoland 86, 186, 337.
- Helligbæk 278, 278.
- Helmfelt, Feltmarskal 53.
- Helsingborg 44, 45, 47, 54, 70, 71 ff., 80, 81.
- Henckell, F. F., Oberstløj. 281.
- Hertel, H. C., Kaptajn 304, 305, 306.
- Hilker, Menig 573 404.
- Hintz, P. F. L. B., Oblit. 399.
- Hirsch, F. G. H., Oberst 305.
- Hitler, Adolf 388.

Hjørring 426.
Hoffmann, J. A. F., Kapt. 288.
Hoffmann, Stabskirurg 82.
Hokkerup 400, 401.
Holberg, Ludvig 100.
Holbæk 383.
Holland 19, 23, 62 ff., 65, 66, 106, 109, 193.
Hollingsted
Holm, Edvard, Historiker 153, 178, 190.
Holst, H. P. 285, 316.
Holstein, Konrad von 149, 159.
Holstein-Ledreborg, L., Greve 365.
Holsten (Holstenere) 7, 35, 61 ff., 65, 69, 76, 83, 84, 85, 88, 98, 117, 155, 156, 157, 162, 167, 170, 171, 178, 179, 180, 185, 188, 193, 195, 202, 210, 215 ff., 282, 290, 292, 297, 299, 463.
Holtensee 182.
Horseus 77, 445.
Horst, U. A. von der, General 274.
Huitfeldt, Ivar 88.
Hull 102, 103.
Humblebæk 65.
Husum 227.
Huth, General, H. W. von 123, 124, 411.
Höchstädt 106, 107.
Hejen 320.
Heirup 322.
Höland 70.
Hønsnap 222.
Hørup, V. L. B., Politiker 245, 338, 350, 357, 375.
Hevelte 397.

Indien (Indere) 455, 456, 457.
Ingemann, B. S., 206, 270.
Ingermanland 61, 69.
Irland (Irer) 101, 103, 104, 105.
Irminger, J. H. G., Oberst 247, 274.
Isbo, Menig 534 404.
Island 342, 429.
Isted 218—19, 220—21, 237, 274, 275, 276 ff., 292, 304.
Italien 87, 102, 106, 375.
Itzehoe 216.

Jackson, F. J., Gesandt 156.
Jacob II, Stuart 101, 103, 104, 105.
Jacobsen, C., Generalmajor 386.
Jacobsen, I., Menig 335 404.
Jagel 310.
Jagow, von, Tysk Udenrigsminister 368.
Sct. Jan 459, 460, 462, 463.
Japan 352.
Jensen, Arnth, Folketingsmand 440.
Jensen, Hans, Dr. phil. 9, 206.
Jensen, N. P., Oberst 230, 246, 270, 278, 310, 320, 322, 328, 334, 337.
Jensen-Søe, Veteran 337.
Jessen, T., Batterichef 227, 232, 235, 236, 237, 268.
Johan Adolf, Hertug af Pløen 43, 47, 48, 49, 54.
Johansen, Jens, Oberstløjtnant 61, 72, 75, 77, 89, 91, 308, 322, 340.
Jonquères, H. A. de, General 262, 330, 331.
Juel, Axel, Kaptajn 456.
Juel, Frands 102.
Juel, H. A., Oberst 265.
Juel, Niels, Admiral 44, 57, 456.

Juel Brockdorff, Baron 443.
Junge, J. P. B., Oberst 434, 435.
Jylland 79, 146, 153, 154, 167, 170, 171, 210, 216—17, 231, 232, 246, 247, 256, 257, 262, 354, 306, 369, 373, 380, 387, 397.
Jämtland 96.
Jöhne, F. H., Admiral 362.
Jönköping 172.
Jørgensen, C. A., Menig 72 401.
Jørgensen, O. F., Oberst 411.
Jørgensen, H. K., Menig 20.
Jørgensen, Menig 584, 401.

Karbo, O. K., Overofficiant 404.
Kardorff, General 187, 188.
Karelen 61.
Karl X Gustav 145.
Karl XI, Kong 39, 40, 43, 47 ff., 67.
Karl XII 25, 28, 57, 61 ff., 83, 88, 89, 91, 92, 96, 97, 98—99, 106.
Karl af Hessen, Prins 120, 123, 130, 132, 134, 141, 142, 144.
Karpatherne 107.
Kastellet 194, 325, 349, 352, 390, 398.
Kastrup 131.
Kathrineskov 279.
Kauffmann, H. A. Th., General 246—47, 250, 253, 259, 274, 311, 317, 333.
Kiel 156, 182, 186, 221, 285, 298—99
Kina 354.
Kjeldsen, Niels, Dragon 319, 320.
Klapholt 275.
Klein, V. A. C., Kaptajn 317.
Kliplev 222.
Klissow 68.
Kluvensick Bro 182.
Knoop 182.
Kobbermølle 223.
Kolding 132, 157, 171, 218—19, 220, 221, 237, 252, 254, 255, 256, 257, 261, 264, 307, 319.
Kongeaen 292.
Kongehøj 322, 323.
Kongsten 458.
Kongshej 310.
Kopper, Jacob, Vaabensmed 62.
Koromandelkysten 455.
Korskro 400.
Korsmose Mølle 237.
Korsør 64, 220, 221, 224, 396.
Korsør, Paul Hansen 455.
Kosel 305, 306, 307.
Krabbe, C. F. Oberst 246, 250, 279, 282, 287.
Krakov 68.
Kristiansstad 45, 47, 274.
Kristinebjerg 268.
Krogh, G. C., General 244, 246, 246—47, 249, 251, 274, 275, 285.
Krohn, A. F., General 222.
Kronborg 64, 150, 157, 174, 194, 279.
Kronborg Geværfabrik 120, 122, 158, 414.
Kronstadt 68.
Kropp 71, 72, 73.
Krusaa 223, 396.
Krusæ, Ulrik Christian, Oberst 70.
Krüger, Hans 257.
Krüger, H. A. 349.
Kullen 72.
Kurland 68.
Kurtz, Paul, Guldsmed 8.

Kurtzhals, J. Chr., Rustmester 169, 193.
Kvers 237.
Kühl (Kyhl), C. W., Rustmester 120, 169, 209.
Kühnel, A. A. B., General 367.
Küstrin 337.
København 58, 64, 65, 76, 85, 118, 128, 148, 149, 154, 156, 157 ff., 167, 174, 194, 203, 218, 220, 221, 272, 273, 304, 317, 348, 362, 364, 383, 385, 380, 391, 398, 398—99, 426, 434, 435, 448, 451, 455.
Køge 67, 143, 159, 184, 165, 359.
Köller, M. von, Overpræsident 366, 367.
Königsmarck, O. V. von, Feltmarskal 54-56, 57.

Landskrone 45, 47, 57, 420.
Landwehr Bro 182.
Langberg, Edward Emil 11, 112.
Lange, Carl Friedrich 110, 111.
Langlandsbeltet 369, 396.
Langelinie 396.
Langesø 227, 275, 276, 278, 282.
Larsen, L. J. B., Menig 487 404.
Lasson, General 181.
Lauenburg 40, 186, 193, 195, 210, 217, 297.
Leipzig 181.
Leopold, Fyrste af Anhalt-Dessau 89.
Levensau 182.
Lichterfelde 285.
Lißand 62, 69.
Lille Belt 186.
Limerick 104.
Limfjorden 319.
Lindau 182.
Listerdyb 102.
Lolland 164, 170, 395.
London 154, 243, 330, 334, 338.
Lorenzen, Peter Hjort 216.
Lornsen, Uwe Jens 215, 216.
Louis XIV 58.
Louise, Dronning (G. m. Frederik V) 125.
Louise, Dronning af Danmark (G. m. Christian IX) 205.
Louise, Dronning af Danmark (G. m. Frederik VIII) 351.
Louise, Dronning af Preussen 186.
Lund 47, 48 ff., 57, 58.
Lundby 314, 322, 323, 341, 401.
Lunding, N. C., General 216—17, 257, 319.
Lundtoftbjerg 400, 401.
Luther, Dr. Martin 185.
Luzzara 107.
Lübeck 181.
Lüneburg 188.
Lynetten 131.
Lütken, L. C. F., Kaptajn 367, 368.
Lüttichau, M., General 236, 301, 311, 318.
Lützow, General 92.
Læssøe, W. H. F. A., Oberst 218—19, 220, 227, 229, 231, 232, 234, 236, 243, 244, 249, 252, 256, 266, 278, 231, 285, 292.
Lødde Aa 49, 71.
Løgumkloster 402.
Løvenørn, Poul Vendelboe, General 77.
Løvgreen, Sergent 402.

Macdonald, James 170.
 Mac Mahon, Maréchal 322.
 Madsen, K. B., Kornet 404.
 Madsen, V. H. O., General 358, 359, 361, 362, 363, 426, 444—45, 445.
 Madvig, J. N., Professor 245.
 Magdeburg 285.
 Magius, C. V., Oberstløjtn. 221.
 Malakoff 322.
 Malmø 45, 232.
 Malplaquet 107.
 Marcussen, L. S., Batteriefchef 279.
 Marlborough, Churchill, Hertug af 106, 107.
 Marschalck, Oberst 238.
 Marstrand 104.
 Masnedo 360, 397.
 Maximilian, Kejsler af Meksiko 112.
 Mazarolli (ital. Kanonstøber) 79.
 Mecklenburg (Mecklenburgere) 87, 91, 92, 180.
 Meksiko (Meksikanere) 111, 112.
 Metternich, Fyrst 192.
 Meyer, F. C. E., Oberstløjtn. 221.
 Meza, C. J. de, General 220—21, 236, 246, 249, 251, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 270, 281, 282, 299, 304, 311, 312, 316, 317, 318, 324.
 Michelsen, S. H., Korporal 404.
 Middelfart 396.
 Molesworth, Sir Robert 101.
 Moltesen, L. Dr. phil. & theol. 454.
 Moltke, A. L., General 146.
 Moltke, Carl, Greve, Præsident 217, 219.
 Moltke, Carl, Greve, Gesandt 368.
 Moltke, C. F., General 246, 542, 255, 256, 257, 258, 265, 266, 274, 275, 278.
 Moltke, H. J. L. von 367, 368.
 Moltke, H. K. B. von, Generalfeltmarskal 133, 244.
 Monrad, D. G. 338, 350, 357.
 Montecuculi, Raimund 25.
 Moritz af Oranien 24.
 Mors 319, 322.
 Moskva 178.
 Moss Kanonstøberi 122.
 Moth, Sofie Amalie 53.
 Munch, P. R. 366, 370, 373.
 Mülbe, General von der 301, 315, 322.
 Münster 187.
 Mysunde 225, 275, 282, 287, 289, 290, 302 ff.
 Møller, J., slesv. Rigsdagsmand 389.
 Møn 170, 366.
 Mønster V., Kapt. 438.
 Napoleon I 10, 87, 145, 152, 153, 154, 155, 164, 170, 171, 176, 178, 179 ff., 186, 187, 191, 215, 375.
 Napoleon III 112, 187, 338, 339, 349.
 Narva 68.
 Neergaard N. Th. 364.
 Neergaard, Kaptajn 265.
 Nelson, Horatio, Lord 149.
 Nesselrode, Fyrst 192.
 New Orleans 111.
 Nielsen, F. P. K., Menig 410, 401.
 Nikobarene 457.
 Nordentoft, Johan, Oberstløjtn. 340.
 Norge (Nordmænd) 35, 40, 57, 92, 94, 97, 124, 147, 154, 164, 170, 172, 176, 178, 179, 186, 187, 188, 192, 193, 200, 202, 206, 232, 291, 317, 329, 342, 343, 344, 347, 394.
 Norvin, K. O., Oversergent 404.
 Numsen, Michael, Feltmarskal 14, 126.
 Nyboder 131.
 Nyborg 194, 396.
 Nybøl 234, 235, 236, 237, 238, 240.
 Nybøl Nor 237.
 Nyegaard, M. B. 206, 357.
 Nyhus 222, 225.
 Nykøbing F. 92, 93.
 Næstved 383.
 Nøbbelev 52.
 Nære Farensted 279, 281.
 Nørreport 203.
 Nørre Snede 262.
 Odense 242, 383.
 Oder 76.
 Oksekær 400.
 Oldesloe 181.
 Olsen, P. V., Menig 404.
 Ornum 305.
 Oscar I af Sverige 231, 232, 243, 300.
 Oudenarde 107.
 Over Selk 310, 341.
 Over Stolk 218—19, 275, 278, 279, 280, 281.
 Oxhøl 387.
 Oxholm, General 164.
 Paaby 254.
 Palmerston, Lord 298.
 Paris 276, 372.
 Parkov, Hans, Oberst 440.
 Paul I, Czar 146, 150.
 Pedersen, C., Veteran 337.
 Pedersen, K. N., Kaptajn 400.
 Petersen, Louis, Fuldmægtig 453.
 Perbøl 400.
 Peter den Store, Czar 62, 68, 69, 92 ff., 172.
 Petersborg, Sankt 68.
 Peymann, H. E. 157, 159, 161, 162.
 Plat, Cæsar du, Major 222.
 Plat, P. H. C. du, General 250, 301, 311, 318, 333, 336.
 Ploug, Carl 300, 317.
 Podbielski, E. A. T., Oberst 301.
 Polen 66, 68, 69, 76, 77, 106, 108, 207.
 Poltava 68, 60.
 Pommern 76, 77, 80, 91, 186.
 Portugal 154.
 Poulsen, A., Oberst 399.
 Poulsen, B. C., Menig 327, 401.
 Poulsen, Sven (Gøngehøvdingen) 47.
 Preussen (Preussere) 66, 79, 88, 91, 108, 115, 116, 132, 138, 179, 186, 188, 191, 215, 225, 229, 231, 246, 258, 259, 261, 262, 272, 274, 276, 290, 297, 316, 321, 322, 324, 325 ff., 344, 348, 349.
 Prior, W. W., General 390, 407.
 Prittwitz, K. L. V. E., General 246, 247, 250, 257, 261, 262, 270.
 Pryme, Abraham la 102, 103.
 Prætorius, General 14.
 Puertorico 459, 462.
 Raasløff, V. R., General, Krigsmin. 113, 353.
 Raben-Levetzau, F. C. O., Greve 367.
 Rabsted 400.
 Radziwill, Fyrst, General 225.
 Ragebøl 234, 240, 325.
 Rahlstedt 184, 185.
 Ramilliers 107.
 Randers 319.
 Rands Fjord 264, 269, 270.
 Rantzau, Jørgen, General 70, 71 ff., 77, 79.
 Rasmussen, Laust 380.
 Rarzburg 181.
 Rends 396.
 Rendsborg 171, 181, 182, 183, 193, 194, 225, 247, 257, 286, 298—99, 301, 395.
 Renthe-Pink, von, tysk Gesandt 396.
 Reusz, Kaptajn 276.
 Reventlow, Anna Sophie 71.
 Reventlow, Christian Ditlev, General 70 ff.
 Reventlow, Ditlev 125.
 Rhinen 187, 338, 390.
 Ringenæs 221.
 Ringsted 383.
 Rist, J. M. F. F., Major 310, 314.
 Rockstroh, K. C., Kaptajn 20, 33, 37, 61, 117, 124, 134, 339, 340.
 Rodsteen, General 74.
 Rosen, S., Kaptajn 250, 253, 300, 311.
 Rosenkrantz, Niels 43, 47.
 Roskilde 58, 132, 216, 221, 383.
 Rosting, H., Direktør, fhv. Højkommissær 432.
 Rovsing, M., Løjtnant 350, 367.
 Royal Danois 102, 105.
 Ruhr 300.
 Rumohr, General 54.
 Rungsted 64, 65.
 Rusland (Russere) 37, 66, 68, 69, 70, 83, 91, 92, 93, 118, 142, 154, 170, 176, 179, 184, 185, 188, 204, 231, 243, 272, 290, 297, 314, 329, 344, 347, 362, 374, 334, 464.
 Russell, John, Lord 339.
 Rye, Olaf, General 216—17, 220—21, 229, 232, 234, 235, 237, 246, 247, 252, 254, 255, 256, 257, 261, 262, 263, 265, 266, 268, 269, 270, 292, 318, 319.
 Rygen 54, 57, 76, 88, 89, 91, 186.
 Rysenstein, Henrik Ruse, Baron 11, 13.
 Ryswyck 105, 106.
 Ræder, Ph. T., Oberst 262, 265, 274, 276, 278.
 Römeling, H. C. von, Oberst 219.
 Rønshoved 400.
 Sachsen (Sachsere) 62, 66, 76, 77, 82, 88, 89, 91, 106, 180, 250, 251, 253.
 Sachsen, Maréchallen af 28, 89.
 de Saint-Germain, Claude Louis, Greve 14, 115 ff., 122, 123, 124, 126, 127, 129, 130, 132.
 Saltholm 362.
 Samsø 174.
 Sandberg, Anders 49, 54.
 Sandbjerg 234.
 Sanddal Huse 250, 264.

Sanktmark 226, 314, 315, 316, 337, 341.
 Sankt Helena 187.
 Sauerbrey, N. G., Ritmester 227.
 Sauerbrey, V., Sekljt. 319.
 Scarlet, General 323.
 Schack, Hans, Feltmarskal 24.
 Schack, Joakim 49.
 Scharfenberg, P. U., Oberst 268, 320, 322, 332, 333.
 Scheele, L. N., Præsident 217, 218.
 Scheel-Plessen, Carl 296.
 Schepelern, General 35, 220—21, 227, 274, 275, 276, 278, 282, 283, 284.
 Schill, preussisk Major 173.
 Schimmelmann, H. E. 157.
 Schiøler, R. C., Kapt. 445.
 Schlegel, C. O. E., General 112, 265.
 Schleppegrell, F. A., General 218—19, 220, 222, 223, 232, 234, 235, 237, 238, 246, 254, 255, 256, 258, 265, 266, 268, 274, 275, 278, 279, 280, 282, 285.
 Schmidt, N. M., Menig 780 402.
 Schmidt, preuss. Major 208.
 Scholten, Jobst, General 76, 81, 82, 88.
 Scholten, P. von, Guvernør 462.
 Schow, L. C. C. M., Kaptajn 304, 306, 307.
 Schrader, C. F. N., Kaptajn 287.
 Schrader, Joh., Grosserer 453.
 Schulenburg, G. L. v. d., General 188.
 Schumacher, Dansk Skytskonstruktør 231.
 Schweiz 354.
 Schwerin 180.
 Schoen, von, Tysk Gesandt 367.
 Seest 254
 Segeberg 181.
 Sehested 182, 183, 188, 189, 190.
 Schested, Christen Thornesen, Admiral 78, 88, 89, 91.
 Sehested, Hannibal, Ritmester 213.
 Selchau-Hansen, Ljt. 465.
 Sheerness 156.
 Shirshamn 453.
 Sjælland 62 ff., 65, 70, 76, 92, 154, 167, 170, 171, 174, 178, 210, 363, 368, 369, 373, 380, 395.
 Skaane 42, 45 ff., 92, 171, 232.
 Skaanes 96.
 Skagen 175.
 Skanderborg 319.
 Skotland (Skotter) 101, 158.
 Skovby 282, 283.
 Skærferhus 224.
 Slagelse 384.
 Slesvig (Slesvigere) 7, 35, 59, 98, 155, 167, 178, 185, 195, 210, 215 ff., 226, 227, 237, 242, 245, 272, 274, 282, 283, 292, 297, 298, 299—99, 299, 310, 325, 328, 337, 367.
 Slien 285, 287, 298—99, 302, 324.
 Snerding, S., Kaptajnljt. 404.
 Snoghøj 254, 264.
 Solbro 276.
 Solf, Dr. phil., Tysk Udenrigsmin. 372.
 Sonora 112.
 Sorteøj 310.
 Spanien (Spaniere) 102, 107, 171, 173, 188, 462, 464.
 Sparta 206.
 Sponeck, G. W. von H., General 81, 91.
 Stachelberg, Oberst 78.
 Stade 78, 84.
 Stanislaus Leszinski, Kong 68.
 Stavnstrup, P., Redaktør 293, 296, 338, 339, 368.
 Steinmann, P. F., General 299, 301, 311, 336.
 Stenbock, Magnus, General 70, 71, 72 ff., 78 ff., 81 ff.
 Stenderup 234, 235, 240.
 Steenkercken 104.
 Stettin 76.
 Stevns, Arne, Kapt. 444, 446.
 Stiernholm, F. C., Major 288, 318.
 Stockholm 343.
 Storbritannien (se tillige England) 100, 145, 170, 329.
 Store Belt 155, 369, 373, 374, 381, 387, 391, 392.
 Stovstrup 270.
 Stralsund 76—77, 78, 88, 80, 90, 173.
 Strib 259.
 Struensee, J. F., Greve 127, 129, 132.
 Stückradt, Major 264.
 Suenson, Eduard, Eskortechef 337.
 Suhl i Thüringen 30.
 Sundevad 216—17, 218—19, 220—21, 221, 230, 232, 233, 237, 242, 247, 324, 334.
 Sundsmark 372—73.
 Surlykke Gaarde 240.
 Svanemøllen 159.
 Sverige (Svenskere) 25, 35, 39 ff., 61 ff., 82, 84, 86, 88, 89, 91, 98, 142, 145, 147, 154, 170, 171, 172, 176, 178, 179, 180, 186, 187, 188, 192, 220—21, 232, 242, 243, 272, 298, 329, 342, 343, 344, 346, 347, 417, 434, 458.
 Syck 184, 185.
 Sylon, N. F. H., Generalintendant 386.
 Szulyo 107.
 Søgaard 222, 385, 397, 399, 400.
 Søgaard, Menig 724 401.
 Sølsted 402.
 Sønderborg 229, 237, 238, 247, 250, 326, 327, 335, 372, 383, 400, 414, 415.
 Sønder Hostrup 401.
 Sønderjylland 85, 98, 102, 213, 215 ff., 243, 291, 297, 338, 339, 347, 354, 366, 368, 371, 388, 391, 394, 398 ff., 406, 451.
 Sørensen, Axel Installatør 448.
 Tann, L. S. von der, Oberst 274, 288, 289.
 Tettau, J. E. von 102.
 Thestrup, E. H., Kaptajn 235.
 Thestrup, H. N., General 246, 274, 276, 282, 340 341.
 Thisted 337.
 Sct. Thomas 450 460, 462, 463.
 Thomsen, Hans, Veteran 372—73.
 Thyra Danebod 298, 299.
 Tibberup Mølle 64.
 Tordenskjold, Peter 88, 92, 104.
 Trankenaar 455, 456, 457, 458, 459.
 Traventhal 65.
 Treitschke, von 190.
 Trelde 259, 264, 266, 269.
 Trenen 275, 276, 285, 314.
 Tromp, Admiral 44.
 Trondhjem 94, 95, 96.
 Tscherning, A. F., Oberst, Krigsmin. 112, 216—17, 218—19, 219, 230, 244, 297, 350, 351, 357.
 Tuxen, General 61.
 Tyrkiet (Tyrker) 68, 108, 112, 188.
 Tyskland (Tyskere) 7, 10, 11, 60, 76, 92, 101, 113, 117, 129, 153, 173, 178, 181, 191, 202, 231, 232, 244, 245, 285, 297, 309 ff., 347, 354, 357, 364, 366, 367, 368, 369, 372, 374, 375, 376, 380, 390, 401, 404, 442—43, 464.
 Tønder 272, 385, 399, 400.
 Tønningen 63, 84, 85.
 Uddevalla 44.
 Ulderup 238, 250, 251.
 Ulrich, Johannes, Folketingsmand 443, 445, 446, 447, 448.
 Ulrika Eleonora, Prinsesse 40, 50, 67.
 Ungarn (Ungarere) 106, 108, 303.
 Urne, Sofe 40.
 Usedom 76.
 Usserød 426.
 Uterslev 359.
 Wackerbart, General 88.
 Wagner, C. A., Oberst 436.
 Wakenstädt 80.
 Wallenstein, A. E. W. 230.
 Wallin 78.
 Vallkärra 51, 52.
 Wallmoden, General 180, 182, 183.
 Vandet 337.
 Vardøhus 175.
 Waterloo 191, 220—21, 376.
 Vaupell, Otto, Oberst 44, 130, 155, 168, 197, 198, 237.
 Vedbæk 158.
 Wedell Wedellsborg, J. G., General 222, 229.
 Vedelspang 278, 282, 283.
 Weel, Grosserer 443.
 Wegener, General 179.
 Wegener, J. Th., Major 311.
 Vejby (ved Fr.cia) 264, 265.
 Vejle 254, 256, 261, 268, 315, 319, 320.
 Vellingk, Mauritz 83, 86.
 Wellington, Hertugen af 191, 192, 193.
 Vemmingbund 323.
 Vendsyssel 175, 322, 392.
 Wendt, F. W., Forf. 363.
 Venezia (Venetianere) 86, 87, 338.
 Verden 62, 78.
 Wesenberg, C. L., Kaptajn 404.
 Weser 78, 86.
 Westenholz, Aage 436.
 Vesterby, F., Kornet 402.
 Westermann, C., Komm.kapt. 444.
 Vesterport 149.
 Vester Sottrup 234, 238, 240.
 Weyher, Adam, Feltmarskallojtnant 40.
 Vibenshus 197.
 Viborg 206, 216, 383.
 Wickede, J. V., Oberstljnt. 234.
 Wien 108, 191, 259, 337, 345.
 Wildenrath, Oberst 193.

Vilhelm III af England 101, 103, 105.
 Wilhelm, Hertug af Glücksborg 206.
 Wilhelm, Landgreve af Hessen 201, 205.
 Willisen, W., General 274, 275, 276, 284, 287, 293.
 Wilsbæk 400.
 Wismar 30, 42, 43, 62, 76, 77, 79, 82, 83, 88, 91, 180.
 Wissel, Oberst 274.
 With, Erik, General 378, 382, 387, 452.
 Viuf 257.
 Voerbasse 319.
 Vogt, C. A., General 305.
 Voltaire, J. F. 115.

Woolwich 108.
 Vordingborg 383, 397.
 Vous, C. H., Sergent 401.
 Vrandrup Hovgaard 255.
 Wrangel Karl Gustav, General 40.
 Wrangel, F. H. E., Generalfeltmarskal 220, 225, 229, 230, 231, 234, 237, 240, 262, 301.
 Wunde, Johannes, Vaabensmed 31.
 Wynecken, General 250.
 Wynecken, Major 274.
 Vänersborg 44.
 Værløse 397, 398.
 Wörishoffer, J. A. P. F., General 220—21, 265, 330, 333.

Yarmouth 155.
 Ystad 44.
 Zastrow, Major 264.
 Zepelin, H. D. von 175.
 Ærø 272.
 Oehlenschläger, A. G. 202.
 Øland 44.
 Ørund 98, 155, 172.
 Østerport 131.
 Østersøen 155, 347, 348, 354.
 Østre Landsret 411.
 Østrig (Østrigere) 106, 272, 290, 308, 310, 314, 329, 337, 338, 339, 348.



ERRATA

Pag. 20 (Billedtekst): Memoires læs Mémoires
 - 22 (Billedtekst): indsvøbt læs indstøbt
 - 24 L. 2. f. o.: krigs-erfarene læs krigserfarene
 - 33 L. 12. f. n.: Betænkning læs Betænkning
 - 39 L. 1 f. o.: 1870 læs 1670
 - 44 L. 14 f. o.: 27. Juni læs 27. Juni
 - 53 (Billedtekst): Feltmarskal-løjtnant læs Feltmarskallejtnant
 - 57 (Billedtekst): og læs og
 - 62 L. 22 f. o.: tionelt, læs tionelt
 - 77 (Billedtekst): Overrigssekretær læs Overrigssekretær
 - 81 L. 6 f. o.: modvor læs mod vor
 - 81 (Billedtekst): Magnus læs Magnus
 - 82 L. 11 f. n.: smaa læs var smaa
 - 95 (Kortskitse): Armfeldts læs Armfeltss

Pag. 97 (Billedtekst): Indgangsaaabning læs Udgangsaaabning
 - 112 L. 8 f. n.: lod har læs lod han
 - 112 L. 4 f. n.: K. F. Hansen læs C. F. Hansen
 - 120 (Billedtekst): Haandskydevaabn læs Haandskydevaaben
 - 125 (Billedtekst): Rewentlow læs Reventlow.
 - 129 (Billedtekst): Tøjhusmusæet læs Tøjhusmusæet
 - 136 (Billedtekst): Den læs Piécon
 - 137 (Billedtekst): pigbesatte læs pigbesatte
 - 140 (Billedtekst): adskillige læs adskillelige
 - 188 L. 9 f. n.: Trustend enog læs Truslen endog
 - 244 L. 3 f. o.: P. C. Krogh læs G. C. Krogh
 - 294 L. 9 f. o.: Fofængelighed læs Forfængelighed

